

ARISTOTELÉS POLITIKA

ARISTOTELÉS
POLITIKA

Fi.
724 a

Rezek

ARISTOTELÉS POLITIKA

Přeložil a poznámkami opatřil Antonín Kříž

© Petr Rezek, 1998

ISBN 80-86027-10-4

Rezek

Univerzita Karlova v Praze Institut základů vzdělání Knihovna pro univerzitní tisk	
Př.č.	8486 *
Sign.	1 ④

POLITIKA
7 – 353

DODATKY
355 – 412

REJSTRÍKY
413 – 485

ZKRATKY
486

OBSAH
489 – 499

ÚVOD

Aristotelés v Etice Nikomachově pojednal o mravním rozvoji jednotlivce, o jeho harmonickém a činném životě, který ho vede k získání dobra, to jest k blaženosti; tím je člověk aktivně účasten na uskutečnění dobra.

Ale nejen jednatlivec, nýbrž i společnost, v níž a již žije, má směřovati k tomu nejvyššímu cíli. Tím jest dán princip Aristotelovy pedagogiky a politické nauky. Neboť společnosti, které člověk potřebuje a v níž se může uskutečniti mravnost, není abstraktní pojem společnosti, vůbec, nýbrž jest to společnost určitá, organizovaná podle pevného řádu. Tento je omezením života každého jednotlivce; jest formujícím činitelem, který člověka utváří, aby mohl dosáhnouti svého individuálního účelu. Neboť člověk jest určen k splnění zcela určitého úkolu na světě. Takovou společností jest stát, který ovšem podle řeckého pojetí ani u Aristotela nepřesahuje pojmu polis, tj. městské obce, města s nejbližším okolím. Odtud jsou také názvy polítés = občan, politiké = politická, občanská nauka nebo umění, politikos = odborný znalec všeho, co se týká uspořádání a správy obce a života v ní. Odtud pochází i název Aristotelova spisu Politika. Dnes ovšem stát (slovo je zkrácení latinského „status politicus“) znamená celek mnohem větší a složitější. Z uvedeného důvodu pak Aristotelés vyslovuje větu, že člověk jest tvor politický, státotvorný, bytost od přirozenosti určená pro život v obci (anthrópos fysei zoon politikon). Obec jest postulátem etiky; proto Aristo-

telés na konci Etiky Níkomachovy výslovně ukázal na tu souvislost a tím na syntézu politiky a etiky.

Podle Aristotela každý celek musí býti nějak spravován; proto jsou nutné menší správní celky. Aristotelés udává i rozsah takového celku; má býti tak veliký, aby se občané vespolek znali. To umožňuje snadnou kontrolu zachování zákonů, které pak mohou mít význam, jenž jim náleží. Proto by Aristotelés nesouhlasil s teoriemi, které myslí, že by se pořádek ve společnosti dal udržeti i bez takového správního celku a bez autority jen na základě vyvinutého citu společenské solidarity a na základě společenských smluv.

Specifickým znakem obce jest soběstačnost (autarkia); obec je „množství občanů, které si dostačuje k samostatnému životu“. Člověk sám sobě nestačí; jest vrcholem přírody a vrcholem člověka jest ctnost, dokonalost. Tato se však rozvíjí teprve ve společnosti, v níž člověk dosahuje dovršení. Bez společnosti by člověk nebyl ani člověkem. Tak Aristotelés pojímá vztah jednotlivce a společnosti. K utvoření společnosti je třeba jedinců a jedinec zase sám o sobě nestačí k vyplnění svého úkolu na světě. Pud k pospolitosti jest vrozený. I kdyby nebylo vnějšího důvodu, potřeby vzájemné pomoci, tíhli by lidé k vzájemnému sjednocení.

Praví-li Aristotelés o rodině, domácnosti (oikia) a o dědině, vesnici (kómé), že příroda sama jich vyžaduje, platí to i o státu, který jest jejich účelem a tím přirozeností (fysis). „Proto každá obec zrovna jako původní společnosti jest útvar přirozený. Obec totiž jest jejich konečným stavem a přirozenost jest konečný stav; neboť jaká jest každá jednotlivá věc po ukončení svého vývoje, tomu říkáme přirozenost každé jednotlivé věci; jako například člověka, koně nebo domu.“ Stát je tedy vývojem sice pozdější útvar než jednotlivec nebo rodina, ale od přirozenosti jest dří-

ve. Stát jest cílem, vrcholem oněch menších společností, v němž se projevuje fysis lidského soužití. Odtud vznikla proslulá věta: „Stát jest od přirozenosti dříve než rodina a než každý jednatel. Neboť celek jest nutně dříve než jeho část.“ Stát působí jako organizační plán, podle něhož ze semene vyrůstá rostlina a ze zárodka živočich. Aristotelés tedy jedince pojímá jako část celku a právem míní, že část jest tím, čím jest v poměru k celku jen potud, pokud trvá celek. Neboť zruší-li se například tělo jako celek, už tu nebude ani nohy, ani ruky, leda stejnojmenné; čili bude mrtva. Pojmové označení věci závisí od její možnosti (dynamis), a tak ruka jen v celku má smysl a může vykonávat svou přirozenou funkci.

To je poznatek, kterým Aristotelés vysoko vynikl i nad politické teoretiky pozdějších dob. Aristotelův poznatek zapadl a stát byl odvozován nejen z rodiny, nýbrž i z rovných a svobodných jednotlivců společenskou smlouvou nebo státní smlouvou pro vzájemnou obranu proti sobě. Anebo prý vznikl podmaněním jedněch druhými. Ovšem hlasatelé takových teorií oživovali vlastně jen nauky řeckého starověku. Stát za produkt lidské smlouvy, za pouhé lidské ustanovení prohlašovali již hlasatelé krajního subjektivismu, řečtí sofisté; stát pokládali za útočiště, které si vytvořili slabí lidé proti silnému jedinci. Tento prý proti oněm má přirozené právo, aby jim vládl, aby proti nim uplatňoval své právo silnějšího. Moc prý předchází právo. A tak ve státě viděli omezení osobní svobody a pokládali jej i za něco, co by nemělo být. Proti státu se vědomě postavil kynik Antisthenés a později všechnu organizaci a kulturu odmítl stoik Zénón, jehož ideálem byl vymyšlený přirozený stav lidstva. Aristotelés v Politice polemizuje se sofisty, tak s Gorgiovým žákem Lykofronem, který hlásal, že stát jest jen rukojmím vzájemných práv. Aristotelés uka-

zuje, jak stát musel vzniknouti z povahy lidské přirozenosti, že jest to útvar přirozený, nikoli umělý,

Aristotelés tudíž byl první, který v Evropě pronesl myšlenku, již vyznával středověk. V novověku v 17. století s Aristotelem souhlasí Hugo Grotius a k Aristotelovu pojetí se zase vrací 19. století. Herbert Spencer pronáší jen aristotelickou myšlenku, když praví: „Společnost jest dříve než jedinec.“

Aristotelés byl empirik, který nepokládal aprioristické domněnky za historický fakt; zkušenost ho poučila, že se člověk k budování státní společnosti uchýloval z důvodů mnohem hlubších než třeba jen z důvodů utilitárních nebo chytráckých. Přesvědčení, že stát má původ v samé podstatě lidské přirozenosti, vyjadřuje také slovy: „Kdo společenství není schopen anebo pro svou soběstačnost něčeho nepotřebuje, není částí obce a jest buď zvířetem nebo bohem.“ To jest, je buď člověk zvrácený anebo bytost lepší, než je člověk, která má dokonalejší přirozenost, takže by sama sobě mohla stačiti. A dodává: „Jako je člověk nejlepším tvorem, je-li takto dovršen, tak je nejspatnějším ze všech, žije-li mimo zákon a právo.“

Řekl-li však Aristotelés, že stát jest útvar přirozený, a uvádí-li vznik státu na přirozený pud, tedy na přírodní zákon, neznamená to, že by byl stát pojímal jen jako produkt přírody; jeho pojetí není naturalistické a mechanistické. Mluví-li Aristotelés o přírodě a přirozenosti, náleží k lidské přirozenosti i rozum a vůle. Soudržnosti společnosti nevysvětluje nikde analogicky s fyzikálními silami; lidská státní společnost není podle něho mechanismem, vytvořeným nutností přírodních sil, není produktem nahodilostí a mechanismu, například že by základem byly nahodilé příčiny, jako potrava, kočovné tlupy, úrodnost půdy apod. Aristotelés o tom také mluví, ale jen proto, aby zjistil, jak se získává potrava. Úprava společenského celku

však záleží na lidech samých, na jejich činnosti, která hlasem přirozeného pudu družnosti, rozumu a svobodného rozhodnutí je vedena k jeho zakládání, aby v něm jedinec s bytostmi sobě rovnými došel tělesné, rozumové a mravní vyspělosti. „Obec jest dílo přátelství, a to je svobodné rozhodnutí pro společné žití.“ Z toho důvodu také píše: „Ve všech lidech jest od přírody pud k takovému společenství a muž, který je první založil, jest původcem největších dober.“ Aristotelés tedy nepřehlíží duševních prvků a není u něho sklonu zaváděti mechanické přírodní dějství i do života právního a státního a pak právo tvořiti na podkladě jen mocenském bez ideje spravedlnosti. Duchovní princip znamená Aristotelovi víc než státní moc, neboť stát není posledním cílem lidského snažení.

Proto lidský život ve státě jest nadřazen stádovému životu zvířat, ježto tato se shlukují jen na základě nevědomého instinktu po potravě apod.; jejich sdružování má základ jen ve vlastnostech rázu fyziologického. U člověka však k přirozenému pudu přistupuje vědomá vůle; stát jest i svobodným výtvozem člověka, přesahuje ráz fyzikální a biologický. Společností ve vlastním smyslu je tedy jen pospolitost lidská. Lidé státní organizaci budují na duševních stycích a na základě řeči. A jako se řeč, výraz myšlení a svobody, liší od hrubých zvuků, kterými zvířata dávají najevo toliko svou libost nebo nelibost, tak se podle Aristotela liší stát od stádového života zvířat. Pouze člověk má smysl pro spravedlnost a bezpráví, pro dobro a zlo, pro mravnost, která jest základem rodiny, státu a každého společenství; jen člověka sdružuje „etický cit“, kdežto u zvířat jde o pouhý pud.

Tudíž stát náleží k oblasti duchovní. Ovšem, trvání života ve státě má také vnější podmínky v různých přírodních silách, kterých lidskou činností nelze změnit; proto si Aristotelés všimá také vlivu přírodního prostředí, pod-

nebi, půdy, rasy a přirozených, vrozených pudů a vlastností lidských, ale hlavním činitelem jest tu člověk svým rozumem a vůlí.

Člověkova činnost nesměřuje jen k udržení lidského rodu, jsouc vedena pudem sebezáchovy, nýbrž, jak vyplývá z lidské přirozenosti rozumové, tvoří i hodnoty řádu duchovního, mravního; řádu to, jenž platí jen pro lidský rod. Člověk se tak stává nástrojem společnosti, jež jím vzniká, a nástrojem k dosažení přirozeného účelu; na druhé straně zase společnost musí opatřiti podmínky pro činnost člověka a jeho zdokonalení. Stát nevznikl jen člověkem, nýbrž i pro člověka; má pro člověka především význam kulturní a mravní a přidržuje jej k tomu, aby neopouštěl cesty dobra. Mravnost pro jednotlivce i celek není dosažitelná bez přímého spolupůsobení. Hlavním prostředkem k ctnosti jest rozum, přirozenost a zvyk, kterého se však nedosáhne bez rozumné autority, jež má zároveň moc nutiti k tomu, co je žádoucí. Moc tedy jest nutným přívrstkem státu, který má právo potřebného donucení, ale není zase jeho hlavní funkcí.

O pravém úkolu státu se Aristotelés jasně vyjadřuje: „Obec má míti péči o ctnost.“ Je tedy institucí mravně výchovnou. Jinak se ze společenství toho stává pouhé spojení, to jest spolek na obranu, a zákon se stává pouhou úmluvou, která není s to, aby někoho učinila dobrým nebo spravedlivým. Spojenectví se zakládá jen na zevnějších zájmech, společenství však, v němž jest něco přátelského, vyžaduje vnitřního pouta; tím je společný cíl ctnosti, vzájemná práva a povinnosti. Mravní ráz společenství připouští proto jen sdružení lidí; společenství není možné mezi člověkem a nástrojem a mezi jinými živočichy.

Význam Aristotelovy poučky byl veliký, uvážíme-li myšlenkový zmatek v té době; skepticismus sofistů pochyboval nejen o objektivní pravdě, nýbrž pochybnost rozšířil

také na mravní příkazy a na náboženství. Náboženskou skepsi však byl ohrožen sám stát ve svých základech, neboť dosud se věřilo v božský nebo hérojský původ státu. Stát se začal pokládati jen za lidskou úmluvu a pak se jeho oprávněnost popírala vůbec tvrzením, že prý jest proti přírodě. Bylo tedy důležité poukazovati na to, že stát má nutně původ v samé podstatě lidské přirozenosti, že má přirozené právo existence a přirozeně daný výchovatelský úkol.

Stát jako přirozený útvar musí míti určitý účel a nutný smysl, neboť příroda nečiní nic bezúčelně. Stát jest koncem, vrcholem (telos) veškeré soběstačnosti, i vzniká za účelem dobrého a dokonalého žití, to znamená, žití blaženě a krásně; nevzniká tudíž pro pouhé soužití. Účelem lidského života jest blaženost (eudaimonia), která je pro něj nejvyšším dobrem, a záleží v stálé dokonalé činnosti, v uskutečňování ctnosti. Jest tedy prvním úkolem státu, aby učinil člověka dokonale ctnostným, a jeho účelem jest obecné blaho. Všechno ostatní, hospodářské zájmy a právní ochrana osoby a vlastnictví, jest k tomu sice také nutné, ale stát je především společenství správného života s účelem ctnostného, dokonalého žití, v němž jest pravé lidské štěstí. Neboť tehdy je člověk zajedno s tím, co má býti, jeho duše jest v pořádku. V tom Aristotelés souhlasí s Platónem.

Tím jsou dány dvě stránky Aristotelovy politické nauky; jednak jest to eticky zaměřená individuální a sociální pedagogika a jednak uspořádání hodnot v politickém společenství a nárys nejlepšího, ideálního státu, jaký stát má býti.

Aristotelovy poučky jistě mohly a mohou býti za všech dob zdravým korektivem pro ty, kteří státu dávají jen úkol udržování veřejného pořádku, chápající jej jen jako obránci soukromého majetku, nikoli jako předmět kultur-

ni a mravní tvořivosti; také pro ty, kdo zase v něm vidí jen nástroj moci a tak přeceňují jeho funkci, nebo na druhé straně opět stát popírají, anebo jej uznávají jen jako dočasný nástroj diktatury té či oné třídy, popírajíce možnost jeho proniknutí právem a jeho službu vyšším duchovním hodnotám, které pokládají za pouhý reflex materiálních nebo biologických podmínek.

Podle Aristotela život každého jednotlivce i celku může míti jen jeden cíl, a to, co platí o nejlepším člověku, musí platiti také o nejlepším státě. Jest tedy zřejmo, že oba musí míti ctnosti, které jsou žádoucí pro život ve volném čase (scholé) a v míru. Neboť válka může býti jen pro mír, práce pro volný čas. Je-li účelem státu obecné blaho, vyžaduje to zachování míru navenek i uvnitř. V člověku je nejlepší rozumová stránka duše, poučuje nás Aristotelés v psychologické orientaci v sedmé knize, a v péči o ni záleží pravé lidské štěstí. Proto péče o správný duchovní život nesmí býti zařizena tak jako ve státě, jehož vláda jest zaměřena jen k válce, k dobývání a panování. Tu Aristotelés ostře kritizuje Spartu, která prý se sice nedívala na nejvyšší dobra jinak než ostatní svět, ale mylně se domnívala, že jest možno nabyti jich jedinou ctností, totiž válečnou statečností. Varuje před občanstvím, které by bylo vlastně vojenským táborem, před zákony, které by směřovaly jen k válce a kořistění, před pojmem ctnosti, zdatnosti, která by se vyčerpávala v znásilňování sousedů a konečně i vlastního státu, neboť tam, kde jest takový pojem ctnosti, žádají lidé sice spravedlnosti pro sebe, ale u ostatních jim na právu nezáleží. Zkrátka, varuje před státem, kterému se sice dobře daří ve válce, ale hyne v míru, protože pro život v míru a zvláště ve volném čase nebyl vychován; občané osvědčují zdatnost ve válce, ale v míru žijí jako otroci a pak již války nejsou ani schopni.

V tom je tedy překročení míry vojenské výchovy. Ale zbytečná zase není. Samostatnost občanského společenství vyžaduje také schopnosti občanů k obraně před násilím, a tedy i výchovy k brannosti, neboť „již předem nebývá odvahy napadnouti ty, kteří jsou dobře připraveni“. Tak jest stát také školou statečnosti. Neboť jsou to stejné vlastnosti, které utvářejí dobrého občana a statečného muže; dokonalá občanská ctnost není jednou ctností, nýbrž ctností, jak se projevuje v životě ve státě. Jest třeba celého duchovního zbrojení. Opatření pro válku jest tudíž správné, ale má býti jen prostředkem k cíli, aby občané neotročili druhým, aby byli svobodni. Jest třeba konati to, co je nutné a užitečné, ale ještě více jest třeba konati to, co jest krásné, to jest opravdu dobré. Proto pravým zákonodárcovým úkolem jest, aby se lidé mohli účastniti dobrého života a blaženosti.

Chápání výchovy tedy, jejich prostředků a cílů, záleží v rozličném pochopení podstaty samého státu, v různém chápání hierarchie hodnot a státních úkolů.

Za zvláště pochybený pokládá Aristotelés onen názor, který myslí, že podstatou státu je moc, která nejen sahá na cizí, nýbrž chce zasahovati i do celého života jednotlivce, a pak mocenská politika je nejvyšším motivem počínání státu. Hlavním účelem je zevnější kázeň a výcvik člověka, nikoli jeho duševní dobra. Duchovní život je pokládán za něco podružného. Právo je tu jen rozkazem vlády, jest závislé na mocenské politice; stát jest pramenem veškerého práva a mravnost i vzdělání mají kořeny jen v potřebách státu. Ale „pouhá moc není ještě vládou“, píše Aristotelés. Tu by jistě souhlasil se sv. Augustinem, který stát, jenž spoléhá jen na akty moci, nazval „magnum latrocinium“.

Aristotelés stále vychází z toho, že člověk jest tvor tělesně duchový a že vždy to, co je méně dokonalé, jest pro do-

konalejší. Tím jest dána hierarchie hodnot; výše jsou hodnoty duchovní. Proto také hospodářství a válečnictví jsou jen pomocné složky státního života; člověk potřebuje také věci, pokud se týká těla. Ale všechna zevnější dobra, ať je to bohatství, peníze, moc a sláva, mají své meze, ježto jejich nadbytek majiteli nutně škodí, kdežto duševní dobra, čím více vynikají, tím jsou užitečnější. Ony jsou žádoucí jen pro duši.

Státu jest tedy potřeba i moci a má právo donucovací, ale Aristotelés vidí ve státě především právní řád; ústava musí býti stavěna na myšlence práva a spravedlnosti. Tím se Aristotelés blíží názoru Platónovu, který ve státě viděl ztělesnění ideje spravedlnosti. Jistě musela hluboko poklesnouti úcta k spravedlnosti a k logu, když tito řečtí filosofové pro svou vznešenou nauku byli v XX. století prohlašováni za dekadenty, protože prý státu v jeho mocenském zájmu je dovoleno všechno, a proto prý mu nelze vykládati za špatnost žádnou lež, žádný úskok a žádnou ukrutnost k cizincům nebo k vlastním občanům. Aristotelés proti sofistům uvádí právo na přirozenost věcí, i nemyslí, že by stát byl pramenem veškerého práva. Rozlišuje mezi právem přirozeným, všeobecně platným, které je uloženo v lidské přirozenosti, a mezi právem pozitivním: I žádá, aby přirozenému právu, které je nezávislé od lidské libovůle, byl podroben stát právě tak jako jednotlivý člověk. Již v Etice Aristotelés prohlásil, že přirozené právo nepřestane jím býti, ani když se užíváním a lidským právem zkomolí. Zachováváním právního řádu směřuje pak člověk k zachování řádu mravního. V Politice Aristotelés rozlišuje znovu mezi legalitou a moralitou; v oblasti práva spravedlivé pokuty a tresty pocházejí sice ze ctnosti, ale jsou vynucené, a to, co je na nich krásného, mají z nutnosti, kdežto jednání, v nichž se projevuje pravé smýšlení, jsou krásná prostě. Jest tedy úkolem státu, aby člo-

věku umožnil, aby se mohl státi dokonale ctnostným; na to má přirozené právo.

Svrchovaným úkolem státu jest chrániti v té věci jednotlivce, nemá ho zneužívat jako nástroje mocenské politiky. Stát není panování; jako organizovaná moc musí býti přetvořen v právní řád a sloužiti vyšším hodnotám duchovním. Tento úkol státu má Aristotelés již na mysli, když rozlišuje správné ústavy a jejich zhoršené odrůdy. Zkrátka, nade vším jest ctnostný a šťastný život občanů.

Proto také Aristotelés praví, že mají vládnouti ti, kteří nejvíce přispějí účelu státu; účasti v jeho správě přeje podle míry dokonalosti, osobní zdatnosti. To jest jedině spravedlivý odhad. Vládnouti má ten, kdo jest toho hoden, ať chce nebo nechce, a nikoli ten, kdo se o to uchází. Nemá rozhodovati ani rod sám o sobě, ani majetek, ani fyzická síla a moc. Proti těm, kteří minili, že prý pro ty, kteří se takovými věcmi různí, je také různé právo a hodnota, Aristotelés namítá, kdyby to byla pravda, pak že by také těm, kteří vynikají pleť, velikostí nebo nějakou takovou předností, náležela jakási výsada v politických právech. To by však byla zjevná zvrácenost.

V důsledku svého názoru na úkol jednotlivce a státu pak Aristotelés píše: „Praktický význam mají rozjímání a myšlenky, které mají účel samy v sobě“ a „nejvíce činným nazýváme ty, kteří svým myšlením vedou a řídí i zevnější činnosti“. Empirik a reální myslitel může býti učitelem každému, kdo o sobě říká, že je praktický, a rozjímání, kontemplace, „pohled do věčnosti“, jak říká profesor J. B. Kozák, je mu něčím nepraktickým. Aristotelés, který stále přihlížel ke skutečnému, plnému životu, nás však učí, že právě to, co takový praktický člověk pokládá za nepraktické, jest velmi praktické; neboť jest skutečně silnou pohnutkou jednání v každodenním životě.

Říká-li se tedy, že jsou lidé dvojího rázu, empirikové a idealisté, praktikové a teoretikové, lidé podobní Aristotelovi a lidé podobní Platónovi, nemusí takové rozlišení býti vždy oprávněno; neboť empirik, nevychází-li z nesprávných předpokladů, dospívá k ušlechtilému idealismu, k pravdivému hodnocení věcí a k správné hierarchii hodnot.

Velikost Aristotelova názoru vysvitne, srovnáme-li, co řekl prezident Osvoboditel T. G. Masaryk ve svém poselství k desátému výročí republiky: „Stát není jen mechanismem, politika není jen dovednou správní a diplomatickou technikou, stát je spolením občanů na rozumových a mravních základech. Jestliže život jednotlivců má smysl jen sub specie aeternitatis, platí to také o politickém spolení těch jednotlivců. Stát má smysl duchovní, smysl mravní.“

Z onoho důvodu Aristotelés žádá, aby odborník v politice měl také jistou znalost duše a opět v souhlase s Platónovým požadavkem zdůrazňuje, že politik má míti náležité filosofické vzdělání a sám musí míti dokonale mravní ctnost; má býti mužem hlubokého vědění, ovšem také širokého praktického rozhledu, ježto politika, které patří rozumnost (fronésis), musí poznávati také jednotlivosti, v nichž se lidské jednání pohybuje.

Aristotelés se tedy celkem shoduje s Platónem, ale kdežto podle Platóna podstatu spravedlnosti v obci tvoří harmonie, která pak vede k přísným zásadám politické morálky a k úplné unifikaci života ve státě, vidí Aristotelés podstatu spravedlnosti v dosažení rovnováhy. Ve státě musí býti rovnováha sil částí, rovnováha mezi přílišnou uniformitou a rozdrobeností, atomizací. Aristotelés byl si vědom, že analogie mezi fyzickým organismem a organismem státním nemůže se hnát do krajností, poněvadž státní organismus se skládá z rozumných, sebevědomých jednot-

livců, kteří jednají podle svobodného uvážení a rozhodování a kteří se kromě toho liší růzností individualit, i mohou býti sloučeni jen do jisté míry. A čím jsou rozmanitější části celku, tím spíše se může vyhověti jeho různým potřebám a tím spíše si celek sám postačí. Aristotelés jako empirik založil své přírodovědecké spisy na empirickém studiu a tak i v politické nauce analyzoval skutečnost a učil se z dějin, odkud čerpal doklady a poučení o praktickém účinku různých řádů.

Poučen tedy skutečností a dějinami, píše proti komunismu žen a majetku Platónova státu v Ústavě. Dlouholeté zkušenosti lidstva by jistě nebylo zůstalo tajno, zda je komunismus správný; lidstvo bylo by jej jistě zavedlo, kdyby měl do sebe něco dobrého. Ve skutečnosti však nic takového nikde není, jen pokusy o komunismus v různých formách, zvláště u barbarských národů. Kromě tohoto historického důvodu jsou velmi důležité také důvody hospodářské a etické. Neboť ti, kdož sami pracují, nesnesou rovnost přidělu; komunismus by tedy vyžadoval heilůtu a mizely by při něm některé ctnosti, tak uměřenost k ženám, štědrost, přátelství a láska k druhým. Platón ovšem chtěl ubrati půdy egoismu, nedůvěřuje, že by vzdělání a výchova o sobě postačily, aby ochránily strážce proti všem svodům, ale Aristotelés dokazuje, že člověk není jen sobcem, nýbrž že k jeho duševní výzbroji náleží i sympatie. Pevný základ společnosti vidí v rodině a je obhájcem soukromého vlastnictví. Majetek pakládá za nutný prostředek pro společnost domácí i státní; má býti soukromý, ovšem společný jen užíváním. Při společném majetku by byl člověk zbaven také radosti, kterou mu působí vědomí, že může něco nazývati svým; a o společné se lidé starají méně než o své.

Jednostrannost komunismu je v tom, že přehlíží přednosti soukromého vlastnictví. Aristotelés zdůrazňuje, že je

třeba, aby se spíše než majetek vyrovnaly žádosti, které jsou nenasytné. Proto, háje soukromý majetek, činí tak s jistou výhradou. Majetek má cenu, ježto pomáhá k osobní svobodě. Ale nesmí býti sám sobě předmětem žádosti, i vyžaduje určité kontroly a řízení státem. Neboť soukromý majetek musí míti meze. V tom smyslu Aristotelés chválí Solónu, že dal zákon, který zakazuje libovolné rozmnožování majetku.

Velký rozdíl mezi bohatstvím a chudobou má býti mírněn různými opatřeními. Neboť příliš veliký majetek činí lidi bujnými, nechce se jim pak ani poslouchati; už děti takových rodičů nechtějí poslouchati učitelů, chtějí jen pánovitě vládnouti. Kdo zase majetku vůbec nemá, žije bídne, a stát, v němž je mnoho chudoby, má plno nepřátel. Za takových poměrů pak vzniká stát pánů a nevolníků, nikoli lidí svobodných, a jest v něm plno pohrdání na jedné straně a na druhé plno závisti; schází přátelství, které jest nutné k společenství. Odtud pochází Aristotelova chvála středu. Stát se má skládati co nejvíce z lidí rovných a stejných, a to je možno nejspíše tam, kde jest početný střední stav, aby aspoň ve spojení s jednou nebo druhou složkou, tj. s příliš zámožnými nebo s příliš chudobnými, měl převahu. Nejlepší jest stát, který může co nejvíce zmírniti, když ne úplně odstraniti, sociální propast, která jest mezi příliš zámožnými a příliš chudobnými. A sociální propast může zmírniti, když se opírá o mírně zámožný střední stav, jenž ve státě tvoří rovnováhu mezi krajnostmi. Jest v něm jistá záruka stálosti i po stránce mravní, ježto střední stav nejsnáze poslouchá rozumu. Není u něho ani bujnosti a zpupnosti boháčů, ani špatnosti chudiny, vlastnosti to, v nichž bývá častý zdroj bezpráví a příčina nepokojů a převratů.

Z toho důvodu se Aristotelés vyslovuje proti ochuzování zámožnějších občanů stálým rozdělováním jejich majet-

ku a přílišným přetěžováním jich veřejnými dávkami, tzv. leiturgiemi, a doporučuje starati se o blahobyt lidu. Za tím účelem schvaluje také, aby se z nadbytků státních důchodů nemajetným dávaly prostředky, aby si mohli zaříditi nějaké hospodářství nebo otevřiti krám; také proto, aby byli přiměni k nějakému zaměstnání, protože pro ústavu je nebezpečný volný čas (scholé) těch poddaných vrstev, které nemají dostatek státoctvorného uvědomení.

Aristotelés státu přiznává určité právo kontroly a regulace, ale vyslovuje se proti teoriím, které by státu chtěly podrobovati všechno, majetek, ale i manželství a rodinu. Připouští sice, že rodina i stát mají býti nějak jeden, ale ne vůbec; neboť bude-li se v tom pokračovati, snad už to nebude ani stát, anebo jím sice ještě bude, ale horším, stejně jako kdyby se symfonie stala jednohlasnou. A tak i v tom Aristotelés musel býti překonán, aby se stát mohl činiti účelem, kdy jedinec mizí ve společnosti. Podle Aristotela však stát není ničím jiným než služebníkem a prostředníkem k docílení individuálního a tím obecného blaha.

Nelze ovšem popřít, že i Aristotelés leckde přepíná pojem státu na úkor lidské osobnosti, například když schvaluje vyhnání plodu před jeho oživením anebo pohození slabých a neduživých novorozeňat. Toto zařízení, přičící se našemu pojmu o ceně každé lidské duše, se zakládalo v péči o to, aby počet občanů zůstával stále týž a tak aby se neměnil jejich poměr k pevnému množství vzdělávané půdy.

Přesto však by nebylo správné tvrditi, že stát podle Aristotela jest onnipotentní společenskou organizací, která pohlcuje individuum. Vždyť člověk podle něho není pouhým dílem společnosti, není jen pasivní bytostí, nýbrž svou vůlí může sám aktivně a tvořivě zasahovati do poměrů. Stát jest produktem jeho vědomé vůle, kořeny má ovšem v lidské přirozenosti; není absolutní, je prostředkem, kte-

rý má jednotlivci umožniti uskutečňování dobrých a krásných skutků. Ovšem svoboda sama beze všeho omezení nemůže býti ideálem. Omezení jest potřebí, má původ již v duši člověka samého; je to dobrovolné omezení a jako přední mravní ctnost se nazývá zdravým rozumem, uměřeností (sófrosyné). Tato má význam jak v životě jednotlivce, tak státu; znamená omezení, ale zároveň svobodu. Obsahuje vládu nad žádostmi a vášněmi, zachovává míru a ve státě vyžaduje poslušnosti k zákonům. Stát má právo své členy zavazovati k jistým výkonům, nutným k dosažení společného cíle. Musí potlačovati snahy jednotlivců rušící spolupráci; to jest vnitřní princip jednoty. Čili obecné blaho žádá, aby stát zabezpečil právní řád, poněvadž jinak, při volném myšlení a jednání, to jest ničím neomezeném, člověk by šel k právu silnějšího, k rozvratu. V tom smyslu tedy Aristotelés vyslovuje myšlenku, že občan nenáleží sobě samému, nýbrž že všichni patří státu, jehož jsou částí, a že stát podřizuje zájmy jednotlivců zájmu celku; neboť jeho úkolem jest, aby co možno mnoha občanům připravil samostatný život ve volném čase v ušlechtilé péči o duši, život, který se pak odměňuje i celku.

Aristotelés nechce znáti napětí mezi blahem soukromým a veřejným; i pokládá za nejlepší tu ústavu, která je tak zřízena, že každý se má dobře a žije šťastně. Ale k tomu štěstí nemá býti nikdo nucen, nýbrž stát má opatřiti podmínky, aby se ho každý občan mohl státi účastným ve svobodné činnosti, „neboť není úkolem ani lékaře, ani kormidelníka, aby přemlouvali nebo nutili při ošetřování nemocné a při plavbě cestující“. A tu jest ještě jedna věc, již Aristotelés omezuje jednotlivce. K potřebám a úkolům státu totiž kromě zásoby potravy, umění a řemesel, ozbrojené moci, zásoby peněz, péče o náboženství a kult a dohody o vzájemných zájmech a právech počítá ještě péči o výchovu dětí a také lidí dospělých. Výchovou stát ome-

zuje svobodu člověka, ale jen zdánlivě, neboť o výchovu se stát stará v zájmu blaha jednotlivců a blaha obecného. Výchovou se má člověk státi dobrým nejen relativně, to jest pro účely určitého státního zřízení, nýbrž má se státi dobrým naprosto. Výchova má býti pod zorným úhlem účelnosti, aby člověk správným životem dosáhl blaženosti a stal se člověkem opravdu svobodným a našel správný vztah ke společnosti.

Uvážíme-li uvedené myšlenky, pochopíme, proč Angličan Grant napsal, že studium Aristotelovy Politiky má vždy cenu pro toho, kdo se hodlá účastniti veřejného života, a proč historik Macaulay nazval Politiku nejjobsažnějším a nejučenějším dílem Aristotelovým. U nás četbu Politiky doporučoval T. G. Masaryk. Každá doba s politickým zájmem vzhlížela k dílu velkého filosofa, neboť každý vzdělaný člověk se má poučiti o tom, co velký myslitel vzdělaného národa starověku vyzkoumal o státě a soužití lidí. Jeho hlavní myšlenky zůstávají v platnosti dodnes, třebaž na některé jednotlivosti pohlížíme jinak. Jest však třeba rozlišovati věci hlavní od vedlejších, to, co jest trvalé, věčné, od toho, co je pomíjivé. Také myslitel je dítětem své doby, a tak i on, i když v mnohých věcech vyniká nad svou dobu, přece s ní může sdíleti některé omyly.

Tak například čtenář se pozastaví nad Aristotelovým názorem o otroctví. Aristotelés píše o oprávněnosti přirozeného otroctví; myslí na druh podřízenosti a služebnictva. Otroky tehdy náležel k rodině. Jeho nutnost Aristotelés odůvodňuje nezbytnou potřebou v hospodářství; svobodnému Řekovi měl odnímati obstarávání životních potřeb, aby se mohl věnovati vzdělání a službě obci. Píše: „Kdyby člunky samy tkaly a paličky hrály na kitharu, nepotřebovali by stavitelé pomocníků ani páni otroků.“ Aristotelés ovšem nepředvídal dobu páry, elektřiny, strojů, ale ze svého stanoviska jistě by uznal zase jiný nezbytný poměr

podřízenosti. Tak otroka-sloužebníka pokládal za nutný „oduševnělý nástroj“ a za něco, co má v hospodářském životě přirozené oprávnění. Aristotelés stále a ve všem vycházel ze skutečnosti a z dějinné zkušenosti a ta ho učila, že rozdíl mezi ovládním a sloužením se vyskytuje všude, kdekoli je něco složeno v jednotu z několika částí, a že rovnost by tu byla spíše na škodu; například tělo slouží duši, rozum vládne žádostem, člověk si podrobuje zvíře. Ale toto pozorování ho svedlo k nesprávným závěrům v poměru člověka k člověku, pokud se týče svobody. Přispělo k tomu patrně také mínění o duševní nadřadenosti řeckého národa nad neřeckými kmeny, nad barbary, kteří prý nemají „vládnoucí vlohy“; mají prý jen tolik rozumu, aby pochopili to, co se jim nařizuje, jsou schopni jen tělesných výkonů. A tak od přírody prý jsou určeni k ovládní a poslouchání. Přirozenost sama tedy určuje některé lidi k tomu, aby sloužili, „neboť ten, jehož duch umí předvídati, je přírodou určen k tomu, aby byl pánem a vládcem; kdo pak umí jen rozkazy tělem vykonati, je od přírody podřízeným a otrokem“.

Jinak ovšem Aristotelés otroka pokládal za člověka a žádal, aby se s otroky nakládalo vládně, ba mezi pánem a otrokem od přirozenosti má být jakýsi druh přátelství, neboť jejich zájmy se navzájem doplňují. A doporučuje, aby se otrokům dala i naděje na svobodu, ježto pak budou pracovat s větším zájmem. Kromě toho z důvodu, že někteří lidé již od přírody jsou určeni k tomu, aby byli otroky jiných, Aristotelés uznává, že je proti přírodě otroctví, jež jen podle válečného práva, násilím zotročuje lidi, jejichž přirozenost pro otroctví není utvářena; zvláště když již začátek války může být nespravedlivý.

Jest tudíž možno říci s Fr. Drtinou (Úvod do filosofie I, str. 261): „Aristotelés pochybil v tom, že otroctví považoval za něco stálého, z čeho lidská společnost nikdy nepře-

kročí dále.“ Ze stavu své doby, který pokládal za ukončený, určení otroka zobecnil a neuvážil, že lidská přirozenost vůbec, tedy i otroka, když je přece člověkem, nese s sebou svobodu, třeba ve společnosti je zase potřeba autority a také dělby práce, která, má-li být konána řádně, vyžaduje nadání a potřebných schopností těch, kteří ji konají, jak ostatně zdůrazňuje sám Aristotelés.

Otázka souvisí ještě s otázkou o práci a volném čase (scholé), která v Aristotelově politické a sociální teorii má důležité místo a kterou u nás osvětlil Fr. Novotný v Gymnasiu, str. 48, a Ferd. Stiebitz ve Sborníku univ. prof. Fr. Grohovi 1923, str. 82nn.

Aristotelés hned na začátku Politiky praví, že příroda nečiní nic dokonale, nýbrž pro každý účel má zvláštní prostředek; tak i nástroj je nejlepší, slouží-li výkonu jednomu a nikoli více výkonům. Bylo by tedy těžké obtížné, aby svobodný občan, který se má věnovati svému vzdělání a účastniti se veřejného života, byl zaneprázdněn jinou prací z povolání a pro obživu, a zvláště tělesnou prací, která zabírá mnoho času nebo veškeren čas. Nehledíc k tomu, že podle Aristotela taková lopotná práce má nepříznivý vliv i na povahu, je závažnou věcí, že nedopřává člověku volného času, nezbytné podmínce, aby se mohl věnovati sobě a obci. To byl tedy hlavní důvod, proč Aristotelés v lopotné řemeslnické, zemědělské a nádenické práci (banausiá) viděl pouto osobní svobody a lidí takového všedního zaměstnání v nejlepším státě nepřipouští ani k plnoprávnému občanství; jako otrok je ve službě jednotlivce, tak tito lidé jsou ve službách obecnosti. Ovšem jinak jsou tito lidé svobodní. Nebyla to tedy u Aristotela pouhá neváznost k tělesné práci ani třídní zaujetí. Jeho ideálem je vláda nejschopnějších bez rozdílu majetkového, proto volný čas žádá i pro chudobné, kteří jsou schopni vládnouti.

Scholé, volný čas jest tedy ideálem pro státní život; občané se mají vzdělávati, žiti pro vyšší životní cíl. To všechno souvisí s Aristotelovým učením o mravním účelu života ve státě; je třeba vzdělání, je třeba věnovati práci své duši. Fr. Novotný v uvedeném spise praví: „Požadavek dostatečného volného času zůstal ideálem lidstva až do dob nejnovějších; v moderním socialismu se vtělil v požadavek zkráceného pracovního dne.“ Scholé tudíž neznámá nečinnost, zahálka, nýbrž jest pro činnost, již člověk a občan má dosáti pravého životního štěstí. A konečně víme, že nejen tělesná práce, nýbrž každá, i tzv. duševní práce, může na člověka působiti nepříznivě, když vyplňuje celý jeho život a slouží jen výdělku, jde jen za hmotným prospěchem a je konána více mechanicky. A na takovou mechanickou, neoduševnělou práci Aristotelés především myslí, poněvadž omezuje osobní svobodu a působívá velmi nepříznivě i na výkonnost rozumovou. Proto také píše: „Velmi záleží na tom, za jakým účelem někdo něco koná nebo se něčemu učí; neboť činí-li to pro sebe nebo pro přátele nebo pro ctnost, není to nedůstojné člověka svobodného, často však, činí-li to pro druhé, bývá to asi nádenické a otrocké.“

Vraťme se však ještě k některým Aristotelovým myšlenkám o státu a ústavě. Která ústava a který stát je nejlepší? Sparta Aristotelovi vzorem nebyla a vůbec žádný historický stát. K tomu byly většinou nedokonalé jejich ústavy, jichž nejméně 158 prostudoval a popsal ve spise Ústavy, z něhož se nám zachovala jen Ústava athénská a několik zlomků. Odtud Aristotelés odvodil zásady ve své Politice.

Ústava podle Aristotela představuje ve státě určitý řád obyvatel státu, co se týče úřadů, způsobu jejich rozdělení, která jest svrchovaná moc ve státě a který jest cíl jednotlivého společenství. Vyšetřuje podmínky, které podporují stabilitu ústav, shledává, že princip, který zachovává ústa-

vu, jsou zákony; ty jsou i prostředkem, jímž stát ve smyslu ústavy sleduje své účely. Tedy poměr mezi ústavou a zákonem zcela moderní; zákony se řídí ústavami. Zákon a právo jsou však duší státu a tam, kde není zákona, není ani ústavy, a kde se dané zákony přestupují, ničí se i ústava. Proto, ač Aristotelés připouští, že je někdy nutno poohnouti některými zákony, když nevyhovují, radí tu k největší opatrnosti.

Zákon zavazuje také vládnoucí; vládcové se musí pokládati jen za strážce a služebníky zákonů. Proto také Aristotelés, když při úvaze o rozmanitosti ústav se táže, která ústava jest nejlepší, formuluje nejprve otázku tak, zda jest prospěšnější, aby vládl nejlepší muž, nebo nejlepší zákon. A odpovídá, že výše jest to, co nemá vůbec vášně, než to, čemu jest vrozena. A zákon ji nemá, kdežto duše lidská nutně ji má každá. Slyšeli-li jsme v nové době větu „voluntas regis suprema lex“, vyvrací ji Aristotelés slovy: „Kdo káže, aby vládl zákon, káže, jak se zdá, aby vládl jenom Bůh a rozum, kdo však žádá, aby vládl člověk, přidává ještě zvíře.“ Ovšem zákon pro svou povšechnost nemůže předvídat všech jednotlivých případů, proto je potřeba, aby vedle zákona vládl ještě člověk. Aristotelés tu myslí na tzv. opravu zákona (epikie), rozhodnutí, jímž se má příliš tvrdý a neohebný zákon v individuálním případě zmírniti, ale v duchu zákonodárcově. A tu někdy to může býti ctností vynikající jednotlivce, někdy zase více lidí posuzuje lépe než jednotlivce.

Tím se Aristotelés dotýká otázky státní pravomoci, jež je trojí, moc zákonodárná, soudní a výkonná. Různý poměr občanů k těmto mocím a těchto mocí vespolek je mu pak měřítkem, podle něhož dělí ústavy. Za nejlepší ústavu pokládá tu, kde tato trojí činnost jest účelně rozdělena mezi jednotlivé části státu, to jest mezi všechny a některé, mezi bohaté a chudobné, mezi odborníky a lid. Lid má

právem moc na významnější záležitosti než odborný úředník, poněvadž právě teprve z mnohosti sestává jednotné lidové poradní a soudní shromáždění. Ale bezvýhradným stoupcem hesla „vox populi“ Aristotelés není. Je i na rozpacích, zda množství zvolí vždy pravé muže, neboť i pravého muže voliti zdá se mu býti věcí znalců; spokojuje se však s tím, že každý jednotlivec z množství, není-li toto na příliš nízké úrovni, má sice špatnější úsudek než odborník, ale že všichni dohromady mají lepší nebo alespoň ne horší úsudek. A srovnává je s hospodářem, který oproti staviteli může posouditi, zda dům staví dobře, či špatně, a s kormidelníkem, který oproti tesaři může podati svůj úsudek, zda kormidlo bylo zhotoveno dobře, nebo ne. Je to tedy zájem účastníků, který se může projevit proti odborné znalosti.

A tak rozdíly v ústavách činí Aristotelés podle poměru občanů k státní moci, podle počtu suverénů, a zvláště pak podle toho, jak které zřízení uskutečňuje spravedlnost, jež je podstatou dobré ústavy. Podle toho, jak jí jednotlivé ústavy dosahují nebo se od ní odchylují, dělí ústavy na správné a pochybené či zhoršené odrůdy. Ony hledí obecného blaha jako ve společenství svobodných, základem je tu rovnost poměrná, tyto vlastního zájmu a jsou despoticke; zanedbává se v nich zásada spravedlnosti distributivní, nehledí se k hodnotě jednotlivců. Správné ústavy jsou království, aristokracie (= vláda dokonalých) a politeia (= spořádaná demokracie, republika, vláda mnohých nejlepších), pochybené jsou demokracie (= vláda většiny chudobných, později zvaná ochlokracií), oligarchie (= vláda menšiny bohatých) a tyranida. Těmito šesti útvary se ovšem počet ústav nevyčerpává, neboť v každé z nich Aristotelés nalézá ještě několik druhů; nejsou to totiž vymyšlená schémata, nýbrž typická zřízení, jak se ve skutečnosti vyskytovala a jejichž důkladnou znalost Aristotelés měl

a ocenil jejich přednosti a vady. A zná ještě úkaz, který se obyčejně pokládá za moderní, totiž takzvané zdánlivé ústavy, když se nemění poměry, nýbrž jen držitelé moci. Tak např. píše: „Na mnohých místech sice zákonitá vláda nebývá demokratická, ale správa obce se přece vede demokraticky ze zvyku a obyčeje, a podobně zase v jiných obcích zákonitá ústava jest více demokratická, ale podle obyčeje a zvyků vládne se v ní více oligarchicky.“

Aristotelés dále ukazuje, že sice každá z těch šesti možných ústavních zřízení o sobě vychází z pojmu spravedlnosti, že každá má základem přesvědčení, že právě v ní je ten pojem uskutečněn, ale ve skutečnosti že tomu tak nebývá. Neboť buď se neuznává určitá nerovnost lidí, anebo se uznává, ale z nesprávného stanoviska; libovolně se za rozlišující znak schopnosti k vládě činí nějaká přednost třídy nebo jedince a myslí se pak, že ta odůvodňuje také přednost ve vztahu jiném. Z toho hlediska Aristotelés zkoumá zvláště demokracii a oligarchii jako nejčastěji se vyskytující státní zřízení, ježto ctnost, dokonalost bývá u málokterých, ale svoboda a bohatství bývají u většiny. Demokracii Aristotelés pokládá ze zhoršených ústav za nejlepší, ježto se od své správné ústavy, tj. od politeie, málo odchyluje. Nesmíme ovšem zapominati, že nynější rozsáhlé demokratické státy se značně liší od řeckých přímých, bezprostředních lidových vlád. Rozdílný názor v těchto dvou ústavách, v demokracii a oligarchii, vzniká ze špatně chápané rovnosti, „oligarchové myslí, že lidé jsou vůbec nerovni, jsou-li nerovni bohatstvím, kdežto demokraté míní, že lidé jsou vůbec rovni, jsou-li politicky rovnoprávní“. Ale když se vyznává stále jen určitá třída, mizí při tom pojem státu a na jedné straně se uplatňuje ke škodě celku shon po bohatství, na druhé se mechanicky uplatňuje zásada rovnosti a svobody; Aristotelés tedy obě taková zřízení kritizuje v tom smyslu, že stát není, jak my

bychom řekli, akciovou společností, kde má každý tolik hlasů kolik akcií, jak by chtěli oligarchové, ale není ani jednotkou na výboj a obranu, kde zas stejný význam má muž vedle muže, jak tomu rozumějí demokraté, nýbrž že stát je společenství pro zdokonalení života. Proto v nejlepší ústavě nemůže býti základem naprostá rovnost ani bohatství, nýbrž ctnost, zdatnost, a po té stránce jsou lidé nerovni; Aristotelés tedy žádá kvalifikaci odbornou i mravní, zvláště smysl pro spravedlnost. Ale poněvadž vychází vždy z toho, co jest, ukazuje ke skutečnosti, která spojuje vždy dokonalé s méně dokonalým, aby tak lépe čelila nedokonalému. A tak i ve státě v něčem je třeba užiti rovnosti číselné, v něčem rovnosti podle hodnoty; ač nejcennější je vždy rovnost podle hodnoty a kde každý má své; taková rovnost zaručuje nejvíce stálosti.

Nejhorší ústavou je tyranida, zruďa království; je to vláda násilí. Část, v níž Aristotelés líčí tyrana, pokládá se za nejzdařilejší oddíl Politiky.

A tak nejlepší ústavě se nejvíce blíží z monarchii království, z polyarchie aristokracie, protože v obou ústavách je vláda v rukou nejlepších, a politeiá, občanská ústava, v níž převládají střední vrstvy a ve které se dokonalost vládnoucích nečiní měřítkem tou měrou jako v prvních dvou ústavách, a přihlíží se spíše k majetkovým poměrům a ke svobodě; je tedy spíše směsí oligarchie a demokracie s převahou této. Ovšem, empirické formy, např. království, jen se blíží království; ctnost, dokonalost tu bývá nahrazena zákonem, když král nevládne pro obecné blaho ze své vůle, nýbrž z ohledu na zákony.

Jako empirik však, a to je také důležitý poznatek, uznává Aristotelés relativní platnost těch ústav. Každá z nich se může hoditi některému obyvatelstvu podle historických a místních poměrů, podle různosti obyvatelstva, a zejména podle jeho vyspělosti; jedna ústava se nehodí pro všech-

ny. Dnes povšimnutí zasluhuje i Aristotelovo pozorování, jak mocnější státy vnucovaly svou ústavu státům sousedním, nehledíce při tom jejich prospěchu, nýbrž svého vlastního; viděly v tom totiž upevnění své moci, když by v sousedství měly státy se stejnou ústavou. A nelze přehlédnouti ani otázku, která se může státí aktuální za všech dob, má-li totiž stát dostáti smluvním závazkům, když se změní ústava a držitelé moci.

Konečně si Aristotelés všímá změn ústav, jejich převratů a přechodů z jednoho zřízení do druhého. Kdežto Platón stanovil pravidelný postup, jak se ústavy mění od ideálního zřízení až po tyranidu, výsledek Aristotelova zkoumání změn ústav, jak se skutečně dály v jednotlivých obcích, jest ten, že každé státní zřízení může přejíti v jiné, někdy i v obráceném pořádku, než jak stanovil Platón; demokracie může přejíti v oligarchii, ale i tato v onu. O příčinách převratů Aristotelés mluví nejprve všeobecně a potom se zřetelem k jednotlivým ústavám, v němž čtenář nalezne mnoho zajímavého, ať Aristotelés mluví o vnitřních či vnějších příčinách rozbrojů a ústavních změn, ať i o kmenové různosti obyvatel státu, vzniklé přijetím cizinců a přistěhovalců, kteří pak usilují o to, aby původní obyvatelstvo ovládli anebo je i vypudili. Ale největší roztržku vidí mezi ctností a špatností a potom mezi bohatstvím a chudobou. Jsou tu však uvedeny také prostředky, jimiž se jednotlivé ústavy udržují. Zvláště jsou potřebné tři věci, láska k zavedené ústavě, schopnost pro úřady, ctnost a spravedlnost. A těch, kteří si té ústavy přejí, musí býti většina.

Správné ústavy Aristotelés pokládá logicky za dřívější, pochybené za pozdější, poněvadž v ústavním životě zná jen vývoj k horšímu. Proto se ani on nepokusil o reformu skutečných ústav, nýbrž po Platónově příkladu sestruje nejlepší stát, který by co nejvíce odpovídal ideálu dokona-

losti. V sedmé a osmé knize pojednává o sociální stavbě a struktuře nejlepšího státu a o výchově v něm. Neboť chce, aby stát byl chráněn před převraty, které často bývají v historických státech, a to vyžaduje výchovy všech občanů k eticko-politickým zásadám nejlepšího státu. Nechce však psát utopii a překročit meze možnosti bez zřetele ke skutečnosti; takový stát má být možno realizovat. Politické umění přejímá lidi od přírody, užívá jich a slouží cíli jejich života. Neboť jako všechno v přírodě má svůj cíl, který je pro ně dobrem, tak i člověk. Jenže člověk toho cíle dosahuje vědomě a svobodně; jeho úsilí musí směřovat k tomu, aby se stal takovým, jakým být má, v tom je jeho poslání, úkol. Jest obsažen v jeho přirozenosti. Aristotelovou zásadou ovšem bylo, že to, co je přirozené, musí se pozorovat na věcech, které jsou v přirozeném stavu, to jest dokonalém, nikoli ve stavu zhoršeném, a tento pak činit měřítkem pro onen. I stanoví podmínky, za nichž by se nejlepší stát dal uskutečnit; ze zkušeností vybírá nejlepší prvky, jak mu je poskytla zřízení řeckých států, „neboť nalezeno jest takřka všechno, ale nebylo to buď sestaveno, anebo se toho neužívá, ač je to známo“.

Podmínkami jsou mírný počet obyvatelstva, dobré jeho vrozené vlastnosti, schopné obrany a vzdělání, zastoupení všech stavů, řemeslníků a těch, kteří vzdělávají půdu, obchodníků a finančníků, kněží, vojska a politiků či odborníků ve správě státu, dále přiměřené území, co se týče jakosti půdy, polohy a rozsahu, správné rozdělení půdy v majetek soukromý a obecní a správná výchova. Aristotelés má na mysli stát zemědělský, myslí na rolníky, na jejich klidný život; ovšem práce na poli mají být ušetřeny, aby se mohli věnovat svému vzdělání a službě obci. Jsou to tedy majitelé mírných statků, tvoří vlastně střední stav a jen oni jsou plnoprávními občany; v mládí jsou bojovníky, neboť to vyžaduje síly, v dospělém věku mají vésti

správu státu, která vyžaduje praktické moudrosti, v stáří pak jsou z nich bráni kněží. Jsou to tedy jedny a tytéž osoby, které zastávají úřady, ale v různém věku.

A tak Aristotelův nejlepší stát má třídu vládnoucích a třídu ovládaných, zaměstnaných pracemi řemeslnými, polními a obchodem, zrovna jako stát Platónův. Také účel, který Aristotelés sleduje v nejlepším státě, jest tentýž jako u Platóna, totiž ctnost a blaženost občanů; proto i u něho jest základem právo a spravedlnost, ovšem musí tu být i ony vnější podmínky, určitá míra blahobytu a bezpečnosti. Vnitřní podmínky, které záležejí v cviku v ctnosti, musí si opatřit každý občan sám. Ale prostředkem, jak je zajistit, je výchova, která dobré vlohy rozumem a na jeho podkladě zvykem může k ctnosti vésti. To jest tedy hlavním problémem politiky. Výklad o tom není však v Politice ukončen, text jest přerušen, i zůstává nárys ideálního státu Aristotelova kusý.

Chybí tak i výklad o vyšším vzdělání. Ale z rozvrhu, jak je v osmé knize podán, můžeme soudit, čeho se asi týkalo. Patrně vzdělání rozumových ctností, kterým podle Aristotela člověk dosahuje blaženosti v harmonickém spojení s mravními ctnostmi, zvláště se spravedlností, čímž se jedinec stává i způsobilým k občanskému soužití. Slova „účelem lidské přirozenosti jest rozum a rozumová činnost“ dávají tušit kosmologicko-teologické vyvrcholení, které Aristotelés dal své pedagogice a politice, jako je dal své etice, již nazval druhem politické nauky, ježto blaženost je společným účelem jednotlivce i státu. Stát jako celek nemůže být blažen, není-li blažena některá jeho část. A blaženosti se dosahuje právě rozumovými ctnostmi a činorodým životem. Jimi se jednotlivci i stát stávají účastnými života, který je včleňuje v světovou zákonnost, ve věčný řád, který je projevem božského rozumu; žijí tedy životem přirozeným, zdokonalují-li se a blíží-li se, připodobňují

podstatě všeho, Bohu. A tak jako pojem mravnosti jest u Aristotela v souhlase s jeho učením o principu všeho bytí, tak i politika. O. Dittrich (Geschichte der Ethik I, str. 283) přiznává: „Ať už si myslíme vztah Aristotelova Boha k světu jakkoli, Aristotelés v Metafyzikách přesně říká: ‚Bůh pohybuje jako předmět žádostivosti, lásky.‘ To znamená, světem Bůh pohybuje žádostivostí, kterou v něj vložil. Ji také svět směřuje k první nejdokonalejší příčině, jež je životem, první skutečností, nejvyšší formou a posledním účelem. Nemůže ho ovšem úplně dosáhnouti nikdy, neboť by se pak stal bohem, ale touží po něm stále.“ V tom jest právě nejvnitřnější Aristotelova etická myšlenka. Neboť Bůh jako princip světa jest hodnotou pro stálé zdokonalování. Dokonalý život je ideálem, a tak snaha dobývat ho je zdrojem ustavičného úsilí vždy znovu u každého jednotlivého člověka i státu; v tom jest poslední motiv jednání. Ježto Bůh jest rozumem, dosahuje člověk svého vyvrcholení, dokonalosti v činnosti rozumu, jenž je jeho přirozeností, a v ctnosti, v mravném jednání. V této činnosti, v uskutečňování ctností jest jeho pravé životní štěstí, blaženost, která jest mu dána jako odměna za tu činnost. Jí člověk převyšuje ostatní přírodu, která směřuje k cíli nevědomě a nutně. Ovšem člověk, ježto záleží na jeho svobodném rozhodování, má také odpovědnost za to, včlení-li se do věčného řádu, nebo ne. Nedbá-li člověk rozumu a ctnosti, je bytostí nejbohaprázdňější, nejdivočejší a nejšpatnější. V tom jest sankce řádu. Jeho porušení přináší s sebou zlo, jako zařadění se v něj přináší dobro.

Tudíž stát, v němž člověk žije, nesmí odporovati tomu, co je přirozeným účelem a úkolem člověka, nýbrž musí jej v tom podporovati, aby mohl žít v souhlase s harmonií světového a mravního řádu, jehož podstatnou částí je stát sám jako projev lidské přirozenosti. Tak v podstatě Aristotelés následoval svého učitele Platóna, když i podle něho

svět obdařen touhou, láskou, pohybuje se směrem k nejvyšší formě, k první bytnosti. –

Aristotelova Politika jest spis státovědecký a právnícký; jest ovšem i sociologií státu a z prvních sociologických pojednání vůbec. Má co říci ještě i naší době, třeba obsahuje politickou praxi starých Řeků. Nám je však přibližuje Aristotelův rozhled a univerzalita jeho ducha. Musíme se i diviti, že již před dvěma tisíci lety byly vysloveny požadavky, které se uskutečnily teprve v nové době, ale i takové, k jejichž uskutečnění nemohlo ještě dojiti. Vedle politických a etických myšlenek jsou tu také myšlenky z oboru národního hospodářství; jsou tu uvedeny některé důležité hospodářské pojmy, jako o penězích, bohatství, statku, výrobě, směně, kapitále. Aristotelovi se ovšem vytýká, že stálá snaha držeti se skutečnosti zaviňuje, že hlavní myšlenka mizívá ve spoustě podrobností. Kromě toho spis trpí neurovnaností textu, takže v nové době vznikl i spor o pořadí knih. Ale přesto spis zůstává velmi důležitým a praktickým dílem dodnes. Chtěl-li Aristotelés učiti současníky politice, pomáhati politickému vzdělání obecně a učiti uvědomělému stanovisku ke státním zřízením, nemůžeme spisu nedbati ani dnes. Aristotelova Politika nemá význam jen historický jako nejlepší dílo starověku o státních věcech, nýbrž pro bohatý zkušenostní materiál a zdravé pozorování může býti v leccěms ukazatelem i dnešní době. Neboť jest vždy důležitě, aby neztrácel vlády „milovník moudrosti, poznavatel dobra – rozum“. (Fr. Novotný v Předmluvě k Platónově Ústavě, Praha 1996, str. XVII.)

Cenu Politiky poznal již středověk, kdy byla přeložena a vykládána. K jejím vykladačům patří především Albert Veliký a sv. Tomáš Akvinský, který přejal Aristotelovy hlavní zásady politické a hospodářské. V Paříži byl roku 1489 vydán tiskem překlad, který koncem 14. stol. pořídil

pro krále Karla V. nominalista Nicolas d'Oresme. Když v 15. století humanista Francesco Filelfo přinesl do Itálie z Cařihradu mezi jinými řeckými rukopisy také rukopis Politiky, množila se její vydání, výklady, latinské překlady a také překlady v živých jazycích. Po berlínském vydání Aristotelových spisů v 19. století nastala nová doba aristotelových studií. V Paříži roku 1837 vydal řecký text Politiky s překladem a výkladem Barthélemy-St. Hilaire, který připojil také popis jedenácti pařížských rukopisů. Mezi vydavateli a kritiky textu vynikl pak zvláště Fr. Susemihl, který v Lipsku 1879 vydal text i s překladem, podrobným obsahem a poznámkami; podle jeho vydání u Teubnera 1882 po prvé u nás Politiku přeložil dr. Pavel Vychodil ve Sbírce spisů filosofických, vydávané I. třídou České akademie, v Praze 1895. Vydavatelské, kritické a překladatelské práce účastnilo se několik badatelů v Německu, Anglii, Francii, Rusku a Itálii. Susemihlovo vydání u Teubnera opravil a vydal i se scholiemi Otto Immisch, Lipsko 1929. Podle tohoto vydání byl pořízen tento překlad.

A. K.

KNIHA PRVNÍ

POJEM, VZNIK, VÝZNAM A SLOŽKY OBCE.
O MAJETKU, JEHO ZÍSKÁVÁNÍ I SPRÁVĚ

1. Určení podstaty politického společenství

Poněvadž vidíme, že každá obec jest jakýmsi druhem 1252^a
společnosti a že každé společenství jest sestaveno za úče-
lem nějakého dobra – neboť všichni lidé všechno konají
pro to, co se jim zdá dobrem –, jest zjevno, že sice všech-
na společenství směřují k nějakému dobru jako k cíli, ale
zvláště | a ze všech k nejvyššímu dobru to společenství, 5
které ze všech má největší přednost a všechny ostatní
v sobě zahrnuje. To jest tak zvaná¹ obec a občanské spo-
lečenství.

Ti, kdo mají za to, že není podstatného rozdílu mezi
politikem, králem, hospodářem a pánem, nemluví správ-
ně – soudí totiž, že rozdíl mezi nimi jest ve velkém nebo
malém počtu, | ale ne v druhu, totiž tak, že ten, kdo po- 10
roučí jenom malému počtu, jest pánem, kdo většímu, že
jest hospodářem, a kdo ještě většímu, že jest politikem
nebo králem, jako prý není žádného rozdílu mezi útva-
rem velké domácnosti a tělesem malé obce; i politik
i král jest prý králem, když sám stojí v čele, kdykoli však

15 podle | zásad příslušné nauky střídavě vládne a poslouchá,* jest prý politikem; ale tato tvrzení nejsou správná –; to bude zjevno z toho, budeme-li o tom zkoumati vhodnou cestou.* Neboť jako v ostatních oborech jest nutno složený celek rozkládati až na nesložené prvky – to jsou
20 totiž | nejmenší části celku –, tak také, přihlédneme-li k složkám obce, lépe uvidíme, čím se ty druhy vlády od sebe liší a možno-li o každém z nich odborně něco stanoviti.

2: Metoda zkoumání. Poměr obce a jednotlivce

25 Jako v ostatních oborech, tak i v tomto každý asi nejlépe bude postupovati tak, bude-li věci sledovati od počátku, jak vznikají a se vyvíjejí.

Jest tedy nutno, aby se nejprve sdružovali jednotlivci, kteří bez sebe býti nemohou, například žena a muž za účelem plození – to se neděje z libovůle, nýbrž jako i u ostatních živočichů a rostlin z vrozeného pudu zanechati po sobě bytost takovou, | jako jsou sami –, potom
30 to, co přirozeně vládne a jest ovládáno pro zachování. Neboť to, co svou rozumovou schopností může býti prozíravé, jest přirozeně vládnoucí a přirozeně nařizovací, to pak, co silou svého těla může nařízení provést, jest ovládané a přirozeně otrocké; proto se zájmy pána a otroka navzájem doplňují.

1252^b Žena a otrok tudíž od přírody mají různé určení – neboť příroda nevytvoruje nic takového jako nožiči delfský nůž,* to jest nedokonale, nýbrž pro jeden účel má jeden prostředek; tak zajisté každý nástroj nabývá největšího zdokonalení, jestliže neslouží mnohým výkonům, nýbrž
5 jen jednomu –; | ale u barbarů se žena klade do téže řady

jako otrok. Příčinou toho jest skutečnost, že nemají přirozené vládnoucí vlohy, ale sdružují se jenom jako otrok a otrokyně. Z toho důvodu básníci praví:*

Řekům sluší nad barbarů vlásta...

v přesvědčení, že barbar a otrok jest od přírody totéž.

Z těchto | dvou sdružení tedy vzniká nejprve domácnost, i řekl Hésiodos správně* ve své básni: 10

Nejprve poříd' si dům, pak ženu a do pluhu vola.

Neboť vůl nahrazuje chudobnému muži otroka.

A tak pro každodenní soužití přirozenou společností jest *domácnost*, jejíž členy Charónás nazývá spolustravovníky, Epimenidés | z Kréty pak spolustolovníky; 15 avšak první společností, která se skládá z více domácností a která vzniká pro ukojení potřeby, jež přesahuje zájem dne, jest *dědina*. Nejpravděpodobnější jest, že dědina jest původně osadou domácnosti, jejíž členy někteří nazývají potomky téže matky, dětmi a dětmi dětí. Proto obce byly nejprve pod vládou králů, jako jsou ještě
20 dosud cizí | národové; neboť se tvořily z královských poddaných; každá domácnost totiž jest pod vládou nejstaršího člena jako krále, a tak i v jejích osadách pro příbuznost. A to má na mysli Homéros,* když praví:

... každý si zákony dává

vlastní ženě a dětem...

Lidé totiž žili roztroušeně, a tak za dávných časů bydleli. Proto také všichni vypravují, že bozi | mají krále, jež- 25 to sami je ještě nyní mají nebo je za starodávna měli, a ja-

ko lidé vnější podobu bohů připodobňují své, tak soudí i o jejich způsobu života.

Konečně *dovršená a dokonalá společnost, utvořená z více dědin, jest obec, společenství, které takřka dosáhlo již cíle veškeré soběstačnosti a které sice vzniklo pro zachování | života, ale trvá za účelem života dobrého.* Proto každá *obec* zrovna jako původní společnosti jest útvar *přirozený*. Obec totiž jest jejich konečným stavem a přirozenost jest konečný stav; neboť jaká jest každá jednotlivá věc po ukončení svého vývoje, tomu říkáme přirozenost každé jednotlivé věci, jako například člověka, koně nebo domu. *Mimoto účel a konečný stav či cíl jest něco | nejlepšího; a soběstačnost jest i cíl i nejvyšší dobro.*

Z toho jest tedy zřejmo, že *obec jest útvar přirozený a že člověk jest bytost přirozeně určená pro život v obci,* a že ten, kdo od přirozenosti a ne jenom náhodou žije mimo obec, jest bytostí buď špatnou anebo lepší než člověk, jako také muž, | o němž Homéros s výtkou poznamenal:*

Bratrstva, práva i krbu se zřiká takový člověk.

Neboť takový člověk zároveň jest podle své přirozenosti chtivý války, ježto žije osaměle jako zaběhlý kamínek ve hře.

Jest zjevno, proč *člověk jest bytostí určenou pro spolitý život více než každá včela a každý stádový živočich.* Neboť příroda, jak říkáme, *nečiní nic bezúčelně.* | Ze živočichů jenom člověk má *řeč*; hlas jest známkou pocitu nelibého a libého, proto jej mají také ostatní živočichové – neboť až k tomu dospěla jejich přirozenost, že

mají pocit bolesti a libosti a navzájem si je dávají najevo –, řeč však jest určena k tomu, aby naznačovala, co jest prospěšné a | škodlivé, a tudíž také, co jest spravedlivé a nespravedlivé; to jest zajisté vlastní člověku před ostatními živočichy, že jediný má smysl pro dobro a zlo, pro právo a bezpráví a pro podobné věci; společenství těchto věcí pak vytváří domácnost i obec.

Ale *obec jest ve skutečnosti od přirozenosti dříve než domácnost a než každý jednotlivec.* | Neboť celek jest nutně dříve než jeho část; zruší-li se totiž celek, nebude již noha nohou ani ruka rukou, leč podle jména, jako když někdo mluví o ruce z kamene jako o ruce; neboť bude-li mrtva, bude jen taková, pojmové označení každé věci závisí však od možnosti jejího výkonu, a proto nemá-li již takové vlastnosti, nesmí se o ní říkati, že jest to-
tožná, nýbrž toliko | stejnojmenná.

Jest tedy zjevno, že *obec jest jednak útvar přirozený, jednak že jest dříve než jednotlivec; neboť jestliže si jednotlivec sám o sobě nestačí, bude k obci v témž poměru jako ostatní části k celku, ten pak, kdo společenství není schopen anebo pro svou soběstačnost ničeho nepotřebuje, není částí obce a jest buď zvířetem nebo bohem.* Ve všech lidech jest od přírody pud | k takovému společenství a muž, který je první založil, jest původcem největších dober. Neboť jako jest člověk nejlepším tvorem, je-li takto dovršen, tak jest tvorem nejšpatnějším ze všech, žije-li mimo zákon a právo. Nejhorší jest zajisté ozbrojené bezpráví. Člověk se rodí s výbrojí rozumových schopností a | se silou duše, může jich však velmi snadno užívat k opaku. Proto bez ctnosti jest bytostí nejbohaprázdnejší a nejdivočejší a v pohlavních počtech a jídle nejšpatnější. Spravedlnost však jest podstatnou

složkou občanského soužití; neboť právo jest řád občanského společenství; a právo rozhoduje o tom, co jest spravedlivé.

3. Složky domácnosti. Pán a otrok

- 1253^b Ježto jest patno, z kterých částí se obec skládá, musíme pojednati nejprve o *hospodářství*; neboť každá obec se skládá z domácností. Části hospodářství však jsou složky, z kterých se zase skládá domácnost; dokonalá domácnost pak se skládá z otroků a bytostí svobodných.
- 5 Ježto | však každá věc se má prozkoumati nejprve v jejích nejmenších složkách a nejmenšími složkami domácnosti jsou pán a otrok, manžel a manželka, otec a děti, jest asi třeba uvažovati o tomto trojím poměru, co každý jest podle své podstaty a jaký má býti.
- 10 Jest to panství a manželství – neboť svazek mezi ženou a | mužem nemá zvláštního jména* – a třetí jest otcovství – ani to totiž nemá zvláštního pojmenování. Řekněme, že je tu tento trojí uvedený poměr. Přece však jest ještě jedna jakási část, která podle mínění jedněch jest hospodářstvím, podle mínění druhých jest jeho nejdůležitější částí. Musíme tudíž zkoumati, jak to je. Míním takzvané výdělečnictví.
- 15 Nejprve však promluvme o *pánu a otroku*, jednak abychom poznali, co slouží nutné potřebě, jednak zda snad o tom můžeme nabýti nějakého lepšího názoru nad dosavadní domněnky. Jedni totiž myslí, že panství, vláda pána, jest jakýsi druh umění a že mezi hospodářstvím, panstvím, uměním politickým a královstvím | není žádného podstatného rozdílu, jak jsme poznamenali hned na začátku; druzí míní, že panství jest proti přírodě. Totíž

jenom podle zákona jeden jest prý otrokem a druhý bytostí svobodnou, od přirozenosti však prý se nijak od sebe neliší. Proto prý to není ani spravedlivé; neboť je prý to násilí.

4. Majetek a otrok

Poněvadž majetek jest částí domácnosti a umění získávací* jest částí hospodářství – neboť bez nutných věcí nelze ani žítí, | ani žítí dobře – a ježto, jako pro jednotlivá umění a řemesla, jest nutno míti vhodné nástroje, 25 má-li se výkon dokonale provésti, (tak i pro hospodáře) z nástrojů jedny jsou neoduševnělé, druhé oduševnělé – například pro kormidelníka veslo je neoduševnělé, veslař oduševnělý; | neboť každý služebník v umění a řemesle jest druh nástroje –, tedy tak i (pro hospodáře) 30 jednotlivá věc majetku jest nástrojem k životu a celý majetek jest množstvím takových nástrojů a otrok jest jakýsi druh majetku oduševnělého. A každý pomocník nebo služebník jest jakoby nástrojem místo mnohých nástrojů.

Neboť kdyby každý nástroj na rozkaz nebo již předem dovedl | vykonati své dílo, jak se vypravuje o Daidalových sochách nebo o Héfaistových trojnožkách,* o kterých básník píše, že samy od sebe dojíždějí do schůzí bohů, kdyby tak člunky samy od sebe tkaly a paličky hrály na kitharu, nepotřebovali by stavitelé pomocníků | ani páni otroků. Tudíž takzvané nástroje jsou nástroje 1254^a výroby, majetek však jest nástrojem jednání; neboť člunku se nejen užívá, nýbrž vykonává se jím ještě něco jiného, šatu však a lehátka se jen užívá. | Mimoto, poněvadž 5 se výroba a jednání podstatně od sebe liší a oboje potře-

buje nástrojů, nutně i mezi nimi jest tentýž rozdíl. Život však jest jednání a nikoli výroba; proto také otrok jest služebníkem ve věcech, které se vztahují k jednání.

10 Jednotlivá věc | majetku pak jest tolik co část. A část zajisté není jen částí něčeho jiného, nýbrž také vůbec mu náleží; podobně i ta jednotlivá věc. Proto také pán jest jen pánem otroka, ale nenáleží mu; otrok však jest nejenom otrokem pána, nýbrž také svému pánu zcela náleží.

15 Z toho tedy jasně vyplývá, jaká jest přirozená podstata otroka a jaký jest jeho význam. *Ten totiž, kdo | přirozeně nenáleží sobě, nýbrž jinému, ale je člověkem, jest od přirozenosti otrokem.* Jinému pak náleží člověk, který, i když jest člověkem, jest částí majetku, část majetku však jest nástroj jednání, a rozdílný od toho, kdo jedná.

5. Přirozený rozdíl mezi otrokem a svobodným občanem

Nyní jest třeba zkoumati, zda někdo jest takový od přirozenosti, či ne, a zda někomu otročiti jest lepší a spravedlivé, či není, anebo je-li vůbec každé otroctví proti přírodě.

20 Není obtížno o tom jak rozumně uvažovati, tak vyzvěděti to ze zkušenosti. Vláda a poddanství totiž náleží nejen k věcem nutným, nýbrž také k prospěšným. A hned od narození jsou některé bytosti tak rozděleny, že jedny jsou určeny k poddanství, druhé k vládě. Jest také mnoho druhů těch, kteří vládou, | a těch, kteří jsou ovládání – a vždy jest lepší vláda nad lepšími poddanými, například nad člověkem jest lepší než nad zvířetem; neboť dílo vykonané lepšími bytostmi jest lepší; o určitý výkon

však jde u obou tam, kde jeden vládne a druhý poslouchá.

Vždyť vskutku ve všem, co se skládá z více částí a vytváří společnou jednotu, ať už se skládá z částí souvislých nebo | rozdílných, vyskytuje se prvek vládnoucí 30 a ovládaný, a to se vyskytuje především u bytostí oduševnělých podle jejich celé přirozenosti; ovšem jakýsi druh vlády jest i u věcí neživých, například v harmonii. Ale to jest snad předmětem spíše jiné úvahy.

15 Předně živočich se skládá z duše | a těla, z nichž jedno přirozeně vládne, druhé poslouchá. To pak, co jest přirozené, musíme pozorovati na těch věcech, které jsou v přirozeném stavu, nikoli v stavu zhoršeném. Proto tu předmětem pozorování musí býti člověk v dokonalém tělesném i duševním stavu, poněvadž u toho uvedený poměr jasně vyniká; neboť u lidí, kteří jsou špatní nebo | mají špatné vlastnosti, často, jak se zdá, vládne tělo nad 1254^b duší, ježto jsou právě v špatném a nepřirozeném stavu.

Jak jsme tedy řekli, jest možno v živočichu pozorovati předně vládu pána a politika / duše totiž | vládne nad tělem jako pán, rozum nad žádostivostí jako politik a král; 5 z toho jest zřejmo, že pro tělo jest přirozené a prospěšné, vládne-li mu duše, a pro složku citovou a nerozumnou, vládne-li jí rozum a složka rozumná, naproti tomu poměr rovný nebo opačný jest škodlivý pro všechny složky duše.

Tentýž poměr jest mezi člověkem a ostatními živočichy; 10 neboť ochočená domácí zvířata jsou povahou lepší než divoká a pro tato všechna jest lépe, když slouží člověku; to se zajisté děje pro jejich zachování. Mimoto ještě mužské pohlaví má se k pohlaví ženskému tak, že ono

- přirozeně jest lepší, toto horší, a ono vládne, toto poslouchá. | Týmž způsobem se věc nutně má i u všech lidí.
- 15 Bytosti tedy, které se tolik rozlišují, kolik duše od těla a člověk od zvířete – a to jest u všech těch, jejichž úkol záleží v užívání sil tělesných a u nichž je to nejlepším výkonem –, jsou od přirozenosti otroky, pro něž jest lépe, | aby byli tímto způsobem ovládnáni, zrovna jako u zmíněných bytostí. Neboť ten jest od přirozenosti otrokem, kdo může náležeti jinému – proto také jinému náleží – a který jest rozumu jen tak účasten, že hlas jeho vnímá, ale sám rozumu nemá. Ostatní živočichové totiž nevnímají hlasu rozumu, nýbrž podléhají smyslovým dojmům.
- 20 Ale také služby, jež nám konají, jen málo se od sebe liší; | obojí, otroci i krotká domácí zvířata, pomáhají nám svým tělem k ukolení nutných potřeb. Příroda záměrně různě utváří i těla občanů svobodných a otroků, tyto činí silné k potřebné námaze, ony štíhlé a neschopné | pro takové tělesné práce, ale způsobilé pro život a činnost v obci – tato pak se dělí na činnost ve válce a v míru –, ač se stává také často opak, jedni totiž mají jen těla mužů svobodných, druzí jejich duše.
- 35 Než to jest alespoň zjevno, kdyby i | jen tělesný rozdíl mezi lidmi byl tak veliký, jako jest mezi obrazy bohů a lidskou postavou, že by všichni prohlásili, že lidé, kteří nedostihují jiných, zasluhují, aby byli jejich otroky. Je-li pak to pravda vzhledem k tělu, tím spíše to rozlišení 1255* jest oprávněno vzhledem k duši; jenže | krásy duše nevidíme tak snadno jako krásu těla. Jest tedy zjevno, že jsou lidé, kteří od přirozenosti jsou svobodni, a druzí, kteří od přirozenosti jsou otroky, pro něž jest i prospěšné i spravedlivé, aby sloužili.

6. *Námítky proti otroctví.*
Otroctví přirozené a zákonné

Není nesnadno pochopiti, že také obhájci opačného názoru* mluví v jistém smyslu správně. O výrazech „otroctví“ | a „otrok“ se totiž mluví v dvojím významu. Neboť někdo jest také otrokem podle zákona a tak slouží; tím zákonem totiž jest jakýsi druh smlouvy, dle níž prý to, co ve válce bylo přemoženo, jest vlastnictvím vítězovým. Toto právo však mnozí znalci zákonů obviňují jako řečníka z protizákonnosti,* ježto by to byla hrozná věc, měla-li by přemožená strana býti otrokem a poddaným strany, která ji může přemoci | a silou nad ni vyniká. 10 A tak i mezi moudrými muži jedni jsou tohoto mínění, druzí zas onoho.

Důvod tohoto sporu a různosti názoru jest jednak v tom, že ctnost, je-li vyzbrojena prostředky, v jistém smyslu dovede také nejspíše přemoci, jednak | že vítězná strana vždycky vyniká také nějakým dobrem, takže se zdá, že moc není bez ctnosti, pročež spor se týká jen oprávněnosti – neboť proto právě jedni pokládají právo za přízeň, kdežto druhým se právo jeví v tom, že vládne silnější –; vždyť při naprosté různosti těchto | názorů* 20 nemá průkazné síly ani přesvědčivosti názor, že by ten, kdo je ctnostnější, neměl vládnouti a panovati.

Někteří dokonce v domnění, že se přidržují určitého práva – zákon totiž jest jakýmsi právem –, pokládají otroctví podle válečného práva za spravedlivé, zároveň však tvrdí opak. Neboť počátek válek může býti | nespravedlivý a pak nebude snad nikdo nijak tvrditi, že ten, kdo otročí nevinně, jest otrokem; sice by mužové, kteří jsou uznáváni za nejurozenější, mohli býti považováni za otroky a za potomky otroků, když by náhodou byli zajati 25

30 a prodání. Z toho důvodu je vůbec nechtějí nazývat otroky, nýbrž jen ty, kteří jsou barbary. Ale když | tak mluví, přihlížejí právě jenom k pojmu otroka od přirozenosti, jak jsme řekli na začátku; neboť pak musí doznati, že někteří lidé jsou otroky všude, druzí nikde.

Rovněž tak je to i s urozeností; sebe samy totiž pokládají za urozené nejen doma, nýbrž i všude jinde, ale barbary jen v jejich domově, | jako by urozenost a svoboda byla jednak naprostá, jednak nebyla naprostá, jak také praví Theodektova Helené:*

*Když po rodičích božského jsem původu,
kdo otrokyní zvat mne by se odvážil?*

1255^b Ale vyjadřují-li se tak, nerozlišují otroka a muže svobodného a lidi urozené a neurozené ze žádného jiného hlediska než z hlediska ctnosti a špatnosti. | Myslí totiž, že jako se z člověka rodí člověk a ze zvířat zvíře, tak také z lidí dobrých člověk dobrý. Než příroda chce sice často tak činiti, ale nemůže.

5 Je tedy zřejmé, že ten spor má určitý důvod | a že nejsou jedni svobodní a druzí otroci od přirozenosti, ale i to, že tento rozdíl působí u těch, z nichž jednomu je ku prospěchu být otrokem a druhému pánem, a že je to spravedlivé; jedno musí být ovládáno, druhé vládnout, a to vládou přirozenou včetně podmanění. Špatně vládnout 10 neprospívá žádnému z nich – | totéž prospívá části i celku, tělu i duši, a otrok je částí vládce, jakousi živou částí, ale oddělenou od těla. Proto je tu určitým způsobem ku prospěchu vzájemné přátelství tomu pánu i otroku, kteří 15 to není takto, | nýbrž dle zákona a násilí, je to opak.

7. Ukončení výkladu o poměru mezi pánem a otrokem

Z toho však také vysvítá, že vláda pána a vláda občanská není totéž a že ne všechny druhy vlády jsou si rovné, jak někteří tvrdí. Jedna totiž jest nad lidmi od přírody svobodnými, druhá nad otroky, a vláda v domácnosti jest samovláda – neboť každá domácnost jest ovládána jedním –, | kdežto vláda občanská jest vláda nad svobodnými a rovnými. 20

Pán nad otroky tedy nenazývá se tak pro svou znalost, nýbrž proto, že již takový jest, a podobně i otrok i muž svobodný; přece však jest jakási znalost i pro pána i pro otroka, pro otroka například ta, které učil učitel v Syrákúsách; tam totiž kdosi za mzdu | učil obvyklým služebným výkonům; i bylo by tu ještě více učení o takových věcech, například kuchařství a jiná podobná odvětví služby. Neboť výkony jsou různé, jedny jsou čestnější, druhé nutnější než jiné, a jak pořekadlo dí, „není otrok jako otrok, ani pán jako pán“. 25

Všechno to jsou vědomosti a dovednosti pro otroky; 30 znalost příslušná pánu však záleží v tom, že dovede otroků užívat. Neboť pán se neprojevuje pánem v získávání otroků, nýbrž v jejich užívání. Tato znalost však nemá do sebe nic velkého ani vznešeného; neboť to, co otrok má umět vykonati, musí onen | umět naříditi. Proto 35 ten, kdo se tím nepotřebuje sám týrati, ponechává tu čest dozorců a sám se zaměstnává činností politickou nebo vědeckou.

Umění získávací se však různí od obou oněch znalostí, například spravedlivé získávání jest jakoby částí válečnictví nebo lovectví.

O otroku a o pánovi | tolik budiž určeno. 40

8. Získávání majetku a jeho způsoby

1256^a Dále chceme dle zavedeného způsobu uvažovati *vůbec o celém majetku a o umění výtěžném*, ježto i otrok jest nám jakousi částí majetku.*

Předně tedy snad někdo bude v nesnázi, zda výtěžnictví jest totéž co hospodářství, či jest | jeho jakousi částí anebo uměním pomocným, a je-li uměním pomocným, zda jest jím tak jako člunkářství pro tkalcovství, anebo slevačství pro sochařství – neboť nepomáhají týmž způsobem, nýbrž jedno poskytuje nástroje, druhé látku; látkou pak rozumím podklad, z něhož se zhotovuje nějaká

10 věc, jako jest například vlna pro tkalce, | kov pro sochaře.

Tudíž jest zjevno, že výtěžnictví není totožné s hospodářstvím – neboť ono opatřuje prostředky, toto jich užívá; vždyť které umění by se zabývalo užíváním domácích prostředků, není-li to hospodářství? –; jest však otázka, zda jest jeho nějakou částí, či jest druhově od

15 něho zcela rozdílné; | je-li totiž úkolem toho, kdo jest výtěžně činný, přemýšlet, odkud získati peníze a majetek. Majetek však a bohatství obsahují mnoho částí, proto jest předně otázka, zda rolnictví jest nějakou částí hospodářství, či je to druh od něho různý. A vůbec je to otázka při péči o potravu a jejím opatrování.

20 Jest však mnoho druhů | potravy, proto také *jest mnoho způsobů života* u zvířat i u lidí; neboť bez potravy nelze žít, a tak rozdíly v potravě utvářely také různosti ve způsobu života u živých tvorů. Ze zvířat některá žijí ve stádech, jiná osaměle podle toho, zda to či ono jim prospívá k opatrování potravy, ježto některá z nich jsou

25 | masožravá, jiná býložravá, jiná všežravá, proto příroda způsob jejich života rozdělila k snazšímu opatrování těchto druhů potravy. A ježto tentýž druh potravy není

každému od přirozenosti příjemný, nýbrž každému něco jiného, tak se od sebe různí i způsob života masožravců a býložravců.

Podobně je | tomu u lidí. Neboť jest velký rozdíl v jejich způsobu života. Nejlenivější jsou kočovníci – jsou 30 totiž prosti starostí a bez námahy mají svou potravu od krotkých zvířat; jenom když dobytek jest nucen pro potravu se stěhovati, jsou i oni nuceni jíti s ním, a tak provozují jakoby živé | zemědělství –; druzí se živí lovem, 35 a to v různé jeho podobě, například jedni loupeží, druzí, kteří bydlí u jezer, močálů, řek anebo u takového moře, rybolovem, jiní opět ptáčnictvím nebo lovem divoké zvěře; největší část lidí však žije z půdy a ze šlechtěných | plodů. 40

To jsou tedy asi všechny způsoby života, které si přirozenou vlastní prací opatřují prostředky k životu a nikoli 1256^b směnou a | obchodem, totiž *kočovnictví, zemědělství, lupičství, rybářství a lovectví*. Jiní ještě spojují spolu tyto způsoby života, aby doplnili nedostatky svého způsobu života, kde jim právě něco v dostatku schází, například 5 jedni | spojují kočovnictví současně s lupičstvím, druzí zemědělství s lovectvím. A podobně i v ostatních způsobech života; lidé život svůj tráví tak, jak káže potřeba.

Takový druh potravy tedy, jak se zdá, jest dán všem 10 tvorům od samé přírody nejen od prvního okamžiku jejich vzniku, nýbrž i po ukončení jejich vývoje. | Neboť někteří živočichové hned při vzniku vydávají současně tolik potravy, aby vystačila do té doby, než by si ji mládě samo dovedlo opatřiti, například ti, kteří rodí červy* a snášejí vajíčka; ti však, kteří rodí živá mláďata, mají 15 v sobě samých potravu pro své plody až do určité doby, totiž látku, kterou nazýváme | mlékem.

Proto podobně, i když dospějí, jest zřejmo, že musíme mít za to, že rostliny jsou určeny pro zvířata a ostatní živočichové pro lidi, krotcí jednak k jiné potřebě, jednak k výživě, z divokých pak, i když ne všichni, tak alespoň většina jich pro výživu a pro jiný užitek, aby se z nich hotovily šaty a jiné nástroje. Jestliže tedy *příroda nečiní nic ani nedokonalého, ani bezúčelně*, nutně to všechno učinila pro lidi.

Proto také válečnictví jest přirozeně jaksi uměním získávacím* – lovectví jest zajisté jeho druhem –, jehož jest potřebí užívati proti divokým zvířatům | a proti těm lidem, kteří nechtějí býti poddáni, ač jsou k poddanství zrozeni, takže taková válka jest přirozeně spravedlivá.

Tudíž jeden druh umění získávacího jest přirozeně částí hospodářství, které buď má již míti zásobu věcí, jež jsou k životu bezprostředně nutné a které jsou prospěšné | pro pospolitého život v obci a v domácnosti, anebo je samo musí opatřiti a hromaditi, aby byly po ruce.

Zdá se alespoň, že opravdové bohatství záleží v těchto věcech.* Neboť takových statků není potřebí nekonečně mnoho, aby stačily k dobrému životu, jak praví Solón:*

Bohatství nemá mezí, jež lidem by vytčeny byly.

Vždyť jsou mu vytčeny zrovna tak jako i ostatním uměním; | neboť žádný nástroj žádného umění není bez mezí, ani pokud se týče množství, ani velikosti, a bohatství jest jen množství nástrojů pro správu domu a obce.

Tak vidíme, že pro hospodáře a politiky jest přirozeně jakési umění získávací, a proč.

9. Umění výdělečné a peněžnické

Jest však jiný druh umění získávacího, který především a právem bývá zván *peněžnictvím*, jež, jak se zdá, zaviňuje, že | bohatství a majetek nemá žádných mezí. Mnozí je pro blízkou příbuznost s uměním právě uvedeným pokládají za jedno a totéž; ve skutečnosti totožné s ním není, není však také od něho daleko. Jedno z nich jest přirozené, druhé není přirozené, nýbrž vzniká spíše určitou zkušeností | a uměním.

Při hledání jeho vzniku vyjděme od této úvahy: Každé věci jest možno užívati dvojím způsobem a jedno i druhé jest o sobě užíváním věci, ale ne stejně o sobě, nýbrž jedno jest věci vlastní, druhé nikoli, například u obuvi obouvání a směna.* | Obojí jest užíváním obuvi; neboť i ten, kdo ji vyměňuje za peníze nebo za potravu tomu, kdo jí potřebuje, užívá obuvi jako obuvi, ale nikoli způsobem jí příslušným; nebyla totiž zhotovena pro směnu. Rovněž tak je i u ostatního zboží. Neboť | vyměňovati jest možno všechny věci a směna vznikla nejdříve z poměrů přirozených proto, že lidé měli tu méně, tu více toho, čeho potřebovali.

Z toho jest také patrné, že *kupectví* nenáleží k přirozenému výdělečnictví;* neboť lidé vyměňovali původně věci jen potud, pokud toho žádala nutná potřeba. V první | společnosti – tou jest rodina – zřejmě směny nebylo potřebí, nýbrž teprve tehdy, když společnost vzrostla. Neboť jedni měli všechny věci společné, druhí však po vykonaném rozdělení opět si vypomáhali v mnohých a různých věcech a tu bylo nutno, aby si je jeden s druhým vespolek vyměňovali podle potřeby, jako dosud činí cizí národové. | Vyměňují si totiž mezi sebou jen před-

měty spotřeby, nic nad potřebu, kupříkladu víno za obilí, a tak i ve všem ostatním.

30 Takové vyměňování tedy není ani proti přírodě, ani není druhem výdělečnictví – | neboť bylo pro doplnění přirozené soběstačnosti –; ale toto se vyvinulo z onoho zcela důsledně. Neboť ježto začalo vypomáhání ze vzdálenější ciziny, záležející v dovozu věcí, kterých byl nedostatek, a ve vývozu věcí, kterých byl nadbytek, nutně bylo zavedeno užívání *peněz*. Není totiž každá věc přirozeně potřebná snadno přenosná.

35 Proto se lidé dohodli na tom, že si pro směnu budou dávat i přijímat něco takového, co by samo bylo upotřebitelné a zároveň se toho v životních stycích mohlo zcela snadno užívat, například železo a stříbro a je-li ještě něco jiného takového,* a to nejprve prostě bylo určováno podle velikosti a váhy,* konečně však | razili na tom i znak, aby je ušetřil měření; znak zajisté byl zaveden jako označení určité hodnoty.

1257^b Když tedy byly již zavedeny peníze, z *nutné směny* vznikl jiný druh výdělečnictví, totiž kupectví, které nejprve bylo provozováno asi také zcela jednoduše, později však nabýváním zkušenosti již uměleji, odkud a jak by 5 směna vynesla největší | zisk. Proto se zdá, že peněžnictví se zabývá nejvíce penězi a že jeho úkol jest v tom, aby dovedlo vypátrati, odkud by bylo možno vyzískati mnoho majetku; jest prý totiž uměním zjednávajícím bohatství a peníze.

10 Neboť lidé často i bohatství pokládají za množství peněz, poněvadž se jimi zabývá peněžnictví | a kupectví. Někdy však se jim peníze zdají opět jen prázdným slovem a vůbec jenom lidským ustanovením, ničím přirozeným, protože prý se stávají bezcennými, když ti, kdo jich užívají, změní měnu, i nejsou již k ničemu nutnému uži-

tečné, takže často nedostatek nutné potravy má i ten, kdo jest penězi bohatě zásoben; je prý to zvláštní | bohatství, 15 když jeho majetník může zemřít hladem, jak pověst vypravuje o známém Midovi,* kterému se pro nenasytost jeho přání všechno, co mu bylo předkládáno, měnilo ve zlato.

Proto se hledá rozlišení, že *něco jiného jest bohatství a peněžnictví*, a to správně. Neboť peněžnictví a | přirozené bohatství jest opravdu něco jiného, toto jest částí 20 hospodářství, ono však jest obchodováním, které opatruje peníze ne vůbec, nýbrž směnou peněz. A zdá se zabývatí jenom penězi; neboť peníze jsou tu základem i cílem směny. A ovšem toto bohatství, zjednáváné tímto druhem výdělečnictví, nemá mezí. | Jako totiž lékařství ve 25 snaze po zdraví nezná mezí, a každé jiné umění sleduje cíl bez mezí – chce jej totiž uskutečnit co nejlépe –, kdežto prostředků k cíli nevyhledává neomezeně – neboť mezí u každé věci jest účel a cíl –, tak ani tato výdělečná činnost nemá pro svůj cíl žádné meze, cílem pak | je bohatství a získávání peněz. 30

Hospodářství však, ovšem ne výdělečné, má své meze; neboť jeho úkol není takový. Proto se zdá, že takto každé bohatství nutně má své meze, ve skutečnosti však vidíme opak toho; neboť všichni peněžníci bez mezí rozmnožují své peníze. | Příčina toho jest v příbuznosti obou oborů. 35 Jeden obor výdělečnictví zasahuje do druhého tím, že užívá téhož prostředku. Neboť jest to majetek, kterého oba užívají, ale nikoli z téhož hlediska, jeden má spíše jiný cíl, kdežto cílem druhého jest vzrůst majetku. Proto se některým zdá, že to právě jest úkolem hospodářství, i trvají neústupně na tom, že peněžní zásobu musí buď zachovati | anebo bez mezí rozmnožovati. 40

Příčinou takového smýšlení jest usilovná péče o život,
 1258^a | ale ne o život dobrý; poněvadž tedy ona žádost nemá
 mezí, žádají si lidé pro ukojení také neomezených pro-
 středků. Ale také ti, kteří touží po životě dobrém, hledají
 prostředky k tělesným požitkům, a tak, ježto i ony se
 5 zdají býti v majetku, | celý jejich život jest ve shonu po
 penězích a z toho vznikl ten druhý druh výdělečnictví.
 Neboť ježto požitek jest v nadbytku, vyhledávají lidé
 umění, které zjednává nadbytek k požitkářskému životu;
 a nemohou-li jej opatřiti uměním výdělečným, zkoušejí
 10 to jiným způsobem | tak, že všech svých schopností uží-
 vají nepřírozeně. Tak například zmužilost nemá zjedná-
 vati peníze, nýbrž dodáváti odvahy, a tak ani vojevůd-
 covství a lékařství, nýbrž jedno má přispívati k vítězství,
 druhé ke zdraví. Oni lidé však všech těchto schopností
 užívají k peněžitému zisku, jako by peníze byly cílem
 všeho a jako by k tomuto cíli mělo všechno směřovati.
 15 Pojednali jsme tedy o výdělečnictví, které není nutné,
 a vyložili jsme, co jest a z jaké příčiny se ho užívá, a ta-
 ké o nutném, že se liší od onoho a přirozeně náleží k hos-
 podářství – pečuje o výživu – a že není jako ono neome-
 zené, nýbrž má své meze.

10. Poměr výdělečnictví k politice a hospodářství.
 O lichvě a úroku

Tím jest také vyřešena pochybnost, již jsme se dotkli
 20 na začátku,* zda | výdělečná činnost náleží hospodáři
 a politiku, či ne, anebo mají-li nutné prostředky spíše již
 býti dány – jako totiž politické umění lidi netvoří, nýbrž
 je přijímá od přírody a užívá jich ke svým účelům, tak
 i příroda, ať je to země, moře anebo něco jiného, musí

poskytovat výživu –, | úkolem hospodáře pak jest naklá- 25
 dat s nimi, jak jest potřebí. Neboť ani tkalcovství nepří-
 sluší vlnu vyráběti, nýbrž upotřebiti jí a věděti, která jest
 upotřebitelná a vhodná nebo špatná a nevhodná.

Někdo by snad ještě mohl býti v nesnazi, proč výdě-
 lečnictví jest částí hospodářství, lékařství však nikoli;
 a přece | členové domácnosti musí býti zdraví zrovna tak, 30
 jako musí žíti, anebo musí míti cokoli jiného, co jest nut-
 né. Ježto do jisté míry hospodáři i vládci náleží pečovati
 také o zdraví, ač do jisté míry nikoli jemu, nýbrž lékaři,
 tak také do jisté míry hospodáři náleží starati se o pení-
 ze, do jisté míry však nikoli, nýbrž umění pomocnému;
 především však, jak jsme podotkli dříve, musí | od příro- 35
 dy býti dány prostředky. Neboť úkolem přírody jest po-
 skytovat výživu tomu, co zplodila; každému tvorů totiž
 zbytek látek, z nichž se tvoří, jest potravou. Proto přiro-
 zeným výdělečnictvím u všech lidí jest to, které užívá
 plodů a živočichů.

Ježto jsou dva druhy výdělečnictví, jak jsme řekli, to-
 tiž obchodování a | hospodářství, a z nich toto jest nutné 40
 a chvalitebné, | kdežto umění směnné se právem haní – 1258^b
 není totiž přirozené, nýbrž záleží ve vzájemném vykořis-
 ťování –, jest *lichvářství* plným právem nenáviděno, pro-
 tože se tu zisku nabývá ze samých peněz a nikoli z toho,
 pro co peníze byly zavedeny. Vždyť vznikly pro směnu,
 | úrok však je rozmnožuje. Odtud se úroku (*tokos* = mlá- 5
 dě) dostalo také jména; neboť děti (*tiktomena*) se podo-
 bají rodičům, úrok pak pochází jako peníz z peněz. Proto
 také toto výdělkářství jest ze všech výdělečných zaměst-
 nání nejvíce proti přírodě.

11. Pokyny pro výdělečnou činnost v domácnosti
a obci

10 Když jsme věc sdostatek objasnili po stránce poznání,
| jest třeba o ní pojednati ještě po stránce užívání. Při
všech takových věcech jest teoretická úvaha volná, zku-
šenost však nutná.*

15 Užitečné části umění výdělečného pak jsou: znalost
předmětů majetku, která záleží ve zkušenosti, abychom
věděli, které z nich, kde a jak jsou nejvíce užitečné, na-
příklad, jak asi nejlépe je možno pořizovati koně, skot
20 nebo ovce a podobně | i ostatní dobytek – neboť člověk
musí ze zkušenosti znáti, který druh dobytka je poměrně
nejužitečnější a který na kterém místě; všemu se totiž
v jiných krajinách jinak daří –, potom znalost zemědě-
lství, a to jak prosté orby, tak i sadařství, dále včelařství
25 a chovu ostatních živočichů, ryb nebo ptáků, od | nichž
jest možno nabýti užitku.

To jsou tedy hlavní části výdělečného umění ve vlast-
ním smyslu, směnného umění však nejdůležitější částí
jest obchod – a toho jsou tři druhy: obchod zámořský,
vnitrozemský a obchod drobný; tyto se od sebe liší tím,
25 že některé jsou bezpečnější, jiné výnosnější –, | druhou
částí jest půjčování peněz na úroky a třetí práce za mzdu
– k této náležejí jednak všední řemeslné práce, jednak
práce neumělé, které konány jen tělem jsou užitečné –;
třetí druh umění výdělečného jest uprostřed mezi tímto
30 a prvním – má totiž něco i z toho přirozeného i směnné-
ho umění –, k němuž náleží vše, co poskytuje země | a je-
jí výtvořiny a co nemá sice plodů, ale jest užitečné, napří-
klad dřevorubectví a veškeré hornictví. Toto zahrnuje
ještě mnoho odvětví; neboť jest mnoho druhů látek,* kte-
rých se ze země dobývá dolováním.

O všem tom jsme tu pojednali všeobecně, zevrubně to
popsati v jednotlivostech | bylo by sice prospěšné pro 35
praktická zaměstnání, ale bylo by obtížné, abychom se
tím déle zabývali. Ze zaměstnání nejmělejší jsou ta, kde
jest nejméně náhody, nejhrubší ta, při kterých se nejvíce
hyzdí tělo, nejotročtější pak, kde se nejvíce užívá těla,
a nejméně ušlechtilá, při kterých je nejméně potřebí
ctnosti.

Ježto však o tom již někteří | psali, například Charés 40
z Paru a | Apollodóros z Lémnu* o zemědělství, a to jak 1259^a
o pěstování obilnin, tak i o sadařství, podobně ještě jiní
mužové o jiných zaměstnáních, může se z jejich spisů
o tom poučiti každý, kdo by o to měl zájem. Mimoto mu-
sí ještě sebrati roztroušené zprávy o prostředcích, jimiž
se jednotlivcům | poštěstilo obohatiti se. Neboť všechno 5
to jest prospěšné pro ctitele výdělečného umění, na-
příklad vypravování o Thalétovi z Mílétu; jde v něm za-
jistě o způsob výdělkářské vypočítavosti, který se Tha-
létovi připisuje pro jeho moudrost, který však vyjadřuje
jistě obecné pravidlo. Když se mu totiž lidé vysmívali 10
pro jeho chudobu, jak nevýnosná | prý jest filosofie, tu
prý, poněvadž podle svého hvězdářského pozorování
předvídal hojnou sklizeň oliv, ještě v zimě nějaké pení-
ze, které měl, jako závdavek dal na všechny olivové lisy
v Mílétu a Chiu a najal je za nízkou cenu, ježto nikdo ne-
přihazoval; ale když přišel čas | a mnoho zájemců se sou- 15
časně a náhle shánělo po lisech, pronajímal prý je za to-
lik, za kolik chtěl, i vyzískal mnoho peněz a dokázal, že
pro filosofy by bylo snadnou věcí zbohatnouti, kdyby
chtěli, ale že bohatství není pro ně cílem, o který by usi-
lovali. Tak tedy Thalés podle vypravování podal důkaz
o své moudrosti; ale jak | jsme řekli, takový případ nále- 20
ží vůbec k umění výdělečnému, dovede-li si člověk zjed-

nati něčeho výsadu výhradního prodeje. Proto také některé obce, když nemají peněz, opatřují si takovým způsobem důchod; učiní totiž prodej zboží svou výhradní výsadou (*monopólia*).

25 Tak na Sicílii kterýsi muž, u něhož byly uloženy peníze, skoupil v železárnách všechno železo | a potom, jakmile z tržišť přišli kupci, prodával sám, aniž cenu mnoho zvýšil; a přece na padesáti talentech získal sto.* Když se to dověděl Dionýsios, nařídil mu sice, aby si peníze
30 vzal, ale | zakázal mu zůstatí déle v Syrákúsách, protože prý našel důchody, které jsou jeho zájmům škodlivé. Zajímavý případ vynalézavosti Thalétovy a tento jsou jistě stejné; neboť si uměli opatřiti monopol. Také politikům jest potřebno, aby se v tom vyznali. Vždyť četné
35 obce potřebují výdělečných podniků a takových | pramenů důchodu jako domácnost, ba ještě více. Z toho důvodu také někteří mužové, kteří vedou správu obce, usilují v ní jen o tuto činnost.

12. Trojí stránka v hospodářství. Poměr vládnoucích a poddaných

Poněvadž jsme rozlišili tři části hospodářství, předně panství, o kterém byla řeč již nahoře, potom *otcovství* a konečně *manželství*,* přísluší otci a manželovi vládnouti nad ženou a dětmi, | a to nad obojími jako nad bytostmi
40 svobodnými, přece však ne tímž způsobem vlády, | nýbrž nad ženou na způsob politika a nad dětmi na způsob krále; neboť muži jsou od přírody schopnější vésti a řídit než ženy, nenastal-li někde nepřirozený poměr, a starší muž a vyspělý je schopnější než mladší a nevyspělý.
1259^b

Ve většině obcí s občanskou vládou | se střídá část 5 vládnoucí s ovládanou – neboť se chce skládati z prvků, které si přirozeně jsou rovny a v ničem se neliší –, a přece, když jedna část vládne a druhá poslouchá, hledí toho, aby byl rozdíl v zevnějšku, v oslovení a počtě, a v tom smyslu také Amásis* pronesl svůj výrok o umyvadle; ale mužské pohlaví je v tomto poměru | k ženskému vždycky. 10

Vláda nad dětmi jest však královská; neboť ploditel jest jak pro svou lásku, tak pro své stáří částí vládnoucí, a to jest obraz vlády královské. Proto Homéros správně pojmenoval Dia slovy: „*Otec lidí i bohů*“, poněvadž jest králem jich všech. | Král totiž přirozenými vlastnostmi 15 má se lišiti, rodem však má býti stejný s ovládanými; a to jest právě poměr, v jakém jest starší muž k mladšímu a rodič k dítěti.

13. Přirozené vlastnosti vládnoucích a poddaných

Jest tedy zřejmo, že péče hospodářství o lidi jest větší než o neživý majetek a | o jejich ctnost větší než o přednosti majetku, které nazýváme bohatstvím, a o bytosti svobodné větší než o otroky. 20

Předně tedy, pokud se týče otroků, mohl by někdo pochybovati o tom, zda otrok jako nástroj a služebník kromě dobrých vlastností má ještě jinou nějakou ctnost, cennější nad ony, například uměřenost, statečnost, spravedlnost a | jiné takové mravní vlastnosti, či nemá-li žádně kromě zdatnosti v tělesných výkonech služebních. 25 V obou případech jest tu nesnáz; má-li totiž nějakou, čím se liší od svobodných. Nemá-li žádné, bylo by to něco zvláštního, když přece jsou to lidé a jsou účastni rozumu.

Je to však téměř totéž, jako když se uvažuje o ženě a dítěti, | zda i tyto mají ctnosti a zda také žena má být uměřená, statečná a spravedlivá a zda jsou také neukázněné a uměřené děti, či ne. A tak bylo by u toho, kdo přirozeně jest poddán a kdo vládne, prozkoumati, zda jejich ctnost jest stejná, či různá. Mají-li totiž oba míti | mravní dokonalost, proč by jeden měl stále vládnouti a druhý poslouchati – Neboť tu nemůže být rozdílu mezi „více“ a „méně“; poddanství a vláda liší se zajisté druhem, „více“ a „méně“ však nikoli. – Bylo by však podivné, kdyby jeden měl být mravně dokonalý, druhý však nikoli. Neboť kdyby vládce nemusel být uměřený a | spravedlivý, jak by mohl dobře vládnouti A stejně kdyby takový nebyl poddaný, jak by mohl být | dobrým poddaným Neboť bude-li nevázaný a zbabělý, nebude konati svých povinností.

Jest tedy zřejmo, že oba nutně potřebují ctnosti, ale že jsou v ní rozdíly, jako i u těch, kteří jsou od přírody poddanými. Příklad pro to máme hned při pozorování | duše; jest v ní totiž složka, která přirozeně vládne, druhá poslouchá, obě pak podle našeho vyjádření mají různou ctnost, jak složka rozumná, tak nerozumná. Jest tedy zjevno, že týmž způsobem se věc má i v ostatních oblastech. Proto jest přirozeně více tříd vládnoucích i poddaných. Jinak totiž vládne člověk svobodný nad otrokem, | jinak pohlaví mužské nad ženským a jinak muž nad dítětem. A ve všech jsou sice části duše, ale různě. Neboť otrok nemá vůbec stránky uvažovací, žena ji sice má, ale ne v žádoucí míře, a dítě ji má, ale nedokonalou. Musíme tudíž uznati, že podobně se věc nutně má také | u mravních ctností, že je sice musí míti všichni, ale ne týmž způsobem, nýbrž kolik každému je nutno pro jeho vlastní úkol. Proto vládce má míti dokonalou mravní ctnost – je-

ho úkol zajisté jest prostě úkolem stavitele a stavitelem jest tu rozum –, z ostatních bytostí pak každá tolik, kolik jí přísluší. | A tak všechny jmenované osoby, jak patrně, mají sice mravní ctnost, ale uměřenost ženy a muže není stejná, ani zmužilost a spravedlnost, jak se domníval Sókratés,* nýbrž jedna zmužilost jest vládnoucí, druhá sloužící, a podobně i u ostatních ctností.

To jest zjevno, pozorujeme-li lépe také podrobnosti; | neboť ti, kdo pronášejí všeobecné výroky, klamou sebe samy, například, že ctnost jest dobrý stav duše nebo správné jednání anebo něco takového; mnohem lépe než ti, kdo ji takto vymezují, vedou si mužové, kteří ctnosti vypočítávají, jako Gorgiás.* Proto jest třeba uznati, že věc se má u všech lidí tak, jak básník prohlásil o ženě:*

Žen ozdobou jest mlčení!

Pro muže však to ctností již není. A poněvadž hoch jest ještě nedospělý, je zjevno, že také nemá samostatnou ctnost, nýbrž že se vztahuje k cíli rozvoje a k osobě, která jej vede. Podobně také ctnost otroka se vztahuje k pánovi. Nahoře jsme vyložili, že otrok jest užitečný pro nutné práce, z čehož | jest jasno, že potřebuje také skrovné ctnosti, a tolik, aby ani z nevázanosti, ani z lenosti nezanedbával své práce.

Je-li však pravdivé to, co jsme právě řekli, mohl by někdo namítnouti, zda také řemeslníci musí míti ctnost; neboť z nevázanosti často zanedbávají své práce. Či jest tu veliký rozdíl | Otroka zajisté jest společníkem života, řemeslník však jest vzdálenější, i přísluší mu tolik ctnosti, kolik otroctví; nižší | řemeslník žije totiž v jakémsi omezeném otroctví a otrok náleží k těm, kteří jsou přiro-

ženě tím, čím jsou, švec ševcem však nikoli, ani nikdo z ostatních řemeslníků.

5 Vidíme tedy, že původcem takové ctnosti má otroku býti pán a nikoli ten, kdo máje moc pána, učí jej | služebným výkonům. Proto nemluví správně ti,* kteří otroky zbavují rozumného povzbuzení a praví, že potřebují toliko příkazu; neboť otroci musí býti napomínáni ještě více než děti.

10 Než o tom již dosti! O muži a ženě však, o dětech a otci, | o ctnosti každého z nich a o vzájemném jejich obcování, i o tom, co je tu správného a nesprávného, a jak jest třeba dobra vyhledávati a zlu se vyhýbati, bude nutno pojednati v úvaze o ústavách. Ježto totiž každá rodina jest částí obce a vyjmenované osoby jsou zase částí rodiny a ctnost částí se musí řídit ctností celku, | jest nutno 15 děti a ženy vychovávat se zřením k zavedené ústavě, jestliže opravdu záleží na tom, aby i děti i ženy byly řádné a ctnostné, má-li obec býti řádná. A ovšem musí na tom záležeti; vždyť ženy jsou polovicí svobodných a z dětí se stávají občané.

20 Když jsme tak | pojednali o těchto věcech a o ostatních musíme promluvit v jiné souvislosti, zanechejme nynějších úvah, jako by byly ukončeny, a promluvíme o věci na jiném základě, v němž prozkoumejme nejprve názory o nejlepší ústavě.

KNIHA DRUHÁ

KRITIKA POLITICKÝCH TEORIÍ
PŘEDCHŮDCŮ A VÝKLAD O NĚKTERÝCH
PROSLULÝCH ÚSTAVÁCH

1. Předběžné poznámky ke kritice politických teorií

Ježto zamýšlíme uvažovati o společenství politickém, 1260^b 27 které by ze všech bylo nejlepší pro ty, kdo co nejvíce mohou žítí podle přání, jest třeba vzítí v úvahu také ostatní | ústavy, jaké mají některé obce, jež se pokládají za 30 obce dobře uspořádané, anebo jaké někteří navrhují a pokládají je za správné, a to proto, aby se poznalo, co jest na nich správného a užitečného, potom však také, aby hledání něčeho od nich různého nebudilo zdání, jako bychom chtěli jen všetečně mudrovati, nýbrž že toto | zkoumání podnikáme v přesvědčení, že nynější ústavy nejsou 35 správné.

Musíme pak začítí tím, co jest přirozený počátek této úvahy. Všichni občané totiž mají buď všechno společné nebo nic, anebo něco ano, něco ne. Jest zřejmě nemožné, aby neměli nic společného | – vždyť obec jest jakýsi druh 40 společenství, a nejdříve jest nutno míti společné místo; neboť místo | jedné obce jest jedno a občané jsou společníky jedné obce. Bylo by však lépe, aby obec, která má 1261^a

býti dobře uspořádána, měla všechno společné, co společné býti může, anebo by bylo lépe, aby jedno bylo společné, druhé nikoli? Občané totiž mohou vespolek míti společné i děti, | ženy a majetek,* jako v Platónově Ústavě; neboť tam Sókratés praví, že děti i ženy i majetek mají býti společné. Jest to tedy lepší tak, jak tomu v nynější době jest, anebo by to bylo lepší podle navrženého uspořádání v Ústavě?

2. Nesprávnost Platónova úsilí o naprostou jednotnost obce zaváděním komunismu žen a dětí

10 V tom však, aby ženy byly všem společné, jest ještě mnoho jiných nesnází a zdá se, že důvod, pro který prý Sókratés toto zřízení prohlásil za nutné, nevyplývá z jeho řečí. Rovněž vzhledem ke konečnému cíli, který se dle jeho slov v obci má uskutečniti, jest to nemožno tak, jak tam uvádí; a nic neříká o tom, jakého rozlišení by tu bylo třeba. | Míním tím, že prý by bylo nejlépe, aby celá obec byla co nejvíce jednotná; neboť to činí předpokladem.

A přece je patrné, že obec, bude-li pokračovati k větší a větší jednotnosti, nebude již ani obcí; neboť obec jest přirozeně jakési množství, a bude-li postupovati k jednotnosti, bude z obce spíše domácnost a z domácnosti jedinec. | Domácnost zajisté, jak každý uzná, jest více sjednocena než obec a jedinec více než domácnost. Kdyby tedy i někdo mohl tuto jednotnost uskutečniti, neměl by to činiti; neboť tím zruší obec. Ale obec se skládá nejen z více lidí, nýbrž také z různorodých jedinců. Nemůže zajisté vzniknouti z lidí zcela stejných. | Obec totiž není žádné spolenectví; toto jest užitečné svou číselnou převahou, i když jest stejného druhu – vždyť spolenectví jest

přirozeně určeno pro pomoc –, jako závaží, čím jest těžší, tím větší množství vyváží – a tak se bude také lišiti obec od národa, když veškeré množství nežije rozděleno v osadách, nýbrž tak jako Arkadové.* Části však, z nichž má vzniknouti jednota, | jsou druhem různé. Proto obce udržuje vyrovnávací odplata, jak jsme dříve řekli v *Eti-ce*.* Ta musí býti i mezi svobodnými a rovnými; neboť všichni nemohou najednou vládnouti, nýbrž musí se střídati buď rok od roku, anebo podle nějakého jiného pořádku a času. | Tímto způsobem se stává, že všichni vládnou, jako kdyby se ševci a tesaři v práci střídali a nebyli stále titíž lidé ševci a tesaři. – Ježto však jest to lépe tak, jak to je, tedy jest také* lépe, aby to tak bylo i ve spolenctví politickém, i je patrně lépe, aby vládli stále titíž, je-li to možno. Tam však, kde to není možno, poněvadž | od přírody jsou všichni rovni, jest zároveň také spravedlivo, aby se vlády účastnili všichni, ať jest dobrá nebo špatná; to napodobuje zřízení, dle něhož rovni dle pořádku odstupují a podrobují se těm, kterým jest vláda svěřena. Neboť tak jedni vládnou a druzí poslouchají střídavě, | jako by se stali jinými. Týmž způsobem také ti, kteří jsou v úřadech, spravují hned ten, hned onen úřad.

Z toho tedy vysvítá, že obec netvoří od přírody takovou jednotnost, jak někteří praví, a že to, co bylo prohlášeno za největší dobro v obcích, obce ve skutečnosti hubí. A přece každou jednotlivou věc udržuje to, co jest jejím dobrem.

Ještě i jinak vysvítá, že snaha po příliš velké jednotnosti obce není něčím lepším. Neboť domácnost jest soběstačnější než jedinec, obec pak než domácnost, a ta chce býti vskutku obcí teprve tehdy, když spolenost obyvatelstva se stane soběstačnou. Když tedy jest zá-

15 doucnější to, co samo sobě spíše dostačuje, bude i žádoucnější menší jednotnost | než větší.

3. *Komunismus žen a dětí obci neprospívá,
spíše škodí*

20 Ale i kdyby to bylo nejlepší, aby společnost byla co nejvíce jednotná, přece, jak se zdá, není to nikterak správně vyjádřeno v řeči tím, že by zároveň všichni říkali „to jest mé“ a „to není mé“; Sókratés to totiž pokládá za známku, že | obec jest úplně jednotná. Neboť výraz „všichni“ má dvojí význam. Znamená-li tolik, co „každý“, pak by tu již spíše bylo to, co Sókratés teprve zamýšlí – tu zajisté každý svého syna bude nazývati svým a svou ženu bude nazývati svou, a rovněž tak bude mluvíti o svém majetku a o každé nahodilé věci. Ale tak nebudou mluvíti ti, | kdo ženy a děti mají společné, nýbrž všichni dohromady budou tak sice mluvíti, ale ne každý z nich pro sebe, a stejně tak se sice všichni budou vyjadřovati o svém majetku, ale ne každý z nich pro sebe zvlášť. Jest tedy patrné, že jest to druh klamného závěru, užívá-li se tu slova „všichni“ – neboť výrazy jako všichni, oba, liché a sudé právě pro svou obojetnost* | také v řečech vedou k eristickým závěrům; proto v jednom smyslu *jest to sice krásné, aby všichni totéž nazývali svým, ale je to nemožné*, v druhém nikterak to není důkazem o jednomyslnosti.

35 Kromě toho onen výrok má ještě jinou vadu. *Nejméně péče se totiž věnuje tomu, co jest společné velmi mnoha lidem; neboť lidé se starají nejvíce o své vlastnictví, méně již o to, co jest společné, | anebo jen potud, pokud se to týká jednotlivce. Nepřihlížíme-li totiž ani k ostat-*

ním důvodům, každý tu běře věc na lehčí váhu, protože si myslí, že druhý se o to již postará, právě jako při domácí obsluze mnoho služebníků někdy hůře obslouží než méně. Každý občan tu tedy má tisíc synů, nikoli jako by to byli synové jednotlivce, nýbrž každý jest stejně synem každého, ať je to kdokoli; | a tak všichni stejně málo budou o ně pečovati. 40

Dále, tak každý z občanů o tom, který se má dobře nebo špatně,* bude říkati „můj“ bez ohledu na to, kolikátý v počtu právě jest, například bude říkati „můj“ anebo „toho neb onoho“, a bude tak říkati o každém z toho tisíce, anebo kolik jich | obec má, a bude při tom ještě v pochybnosti; neboť nelze věděti, komu se dítě narodilo a po narození zůstalo na živu. Ale jest lépe o každé věci říkati „to jest mé“, ať o téže věci hovoří dva tisíce nebo deset tisíc, či jest to lépe tak, jak se výrazu „to jest mé“ právě v obcích užívá? Neboť tu jeden určitou osobu nazývá svým synem, druhý tutéž osobu svým bratrem, | třetí bratrancem anebo nějak jinak příbuzným, buď podle pokrevnosti nebo přátelství nebo švagrovství předně s ním samým nebo s jeho příbuznými, a kromě toho ještě jiný jej nazývá sourodákem, soukmenovcem. A jest věru lépe býti skutečným bratrancem než synem onoho druhu. 10

Ostatně *není ani možno vyhnouti se tomu, aby někteří | nepoznávali svých bratrů, dětí, otců a matek; neboť o vzájemném poměru nutně nabudou přesvědčení podle podobnosti*, kterou děti mají se svými rodiči. O tom, že se tyto případy skutečně také vyskytují, vypravují někteří cestopisci; tak prý v | horní Libyi někteří obyvatelé mají ženy společné, ale narozené děti se rozdělují podle podoby. A jsou přece také samice i ostatních živočichů, například kobyly a krávy, které zcela pravidelně rodí 20

mláďata podobná ploditelům, jako kobyla ve Farsálu, takzvaná Dikaia.*

4. *Komunismus žen a dětí ničí zvláště příbuzenskou lásku*

25 Dále ti, kteří toto společenství zavádějí, nebudou se
moci snadno vyhnouti ani takovým obtížím, jako jest
ubližení na těle a vraždy – nedobrovolné a dobrovolné –,
hádky a nadávky; a to jsou skutky, z nichž žádný není
30 slušný vůči otci a matce a jak vůči | blízkým, tak vzdále-
ným příbuzným. Ale nutně se vyskytují také častěji, když
se lidé neznají, než když se znají, a staly-li se mezi zná-
mými, může se tu užít obvyklých odpustků,* u oněch
však nikoli.

35 Jest to také zvláštní, že ten, kdo děti učinil společný-
mi, zbavil milovníky pouze obcování, | lásku však neza-
kázal, ani ostatní styky, ač tyto mezi otcem a synem
a mezi bratrem a bratrem jsou v nejvyšší míře neslušné,
jako již jejich milování. Zvláštní jest také nebrániti ob-
cování ze žádného jiného důvodu než z toho, že se tu
rozkoš stává příliš prudkou, a miniti, že na tom nezáleží,
je-li to otec se synem či bratr s bratrem.

40 Podobá se také, že by bylo užitečno, aby ženy a děti
měli společné spíše rolníci než strážcové; budou-li totiž
1262^b děti a | ženy společné, bude také menší přátelská náklon-
nost* a tak to má býti u poddaných, aby poslouchali a ne-
mysleli na novoty.

5 Vůbec takovým zákonem nutně nastane opak toho, | co
zákony správně stanovené mají způsobiti a proč Sókra-
tés míní, že co se týče dětí a žen, má to tak býti zařízeno.
Jsme zajisté přesvědčeni, že *lásku jest pro obce nejvyšš-*

ším dobrem – tak totiž bude v nich velmi málo rozbro-
jů –, a sám | Sókratés nejvíce chválí jednotnost obce, kte- 10
rou i on patrně pokládá za dílo přátelství a lásky, jak
víme z úst Aristofanových v erotických řečech, že prý
milující pro prudkou lásku touží spolu srůst* a ze dvou
státi se jedním. Při tom ovšem musí zaniknouti oba ane-
bo jeden z nich. | V obci však při společenství toho dru- 15
hu musí láska ochabovati a sotva otec bude říkati „to je
můj syn“ a syn „to je můj otec“. Neboť jako málo slad-
kosti, je-li smícháno s velkým množstvím vody, činí
směs pro chuť neznatelnou, tak bude i ve vzájemné pří-
buznosti, označené těmi jmény, | ježto v *takovém zřízení* 20
obce nutně se velmi málo bude starati ať otec o syny jako
o syny, ať syn o otce jako o otce, anebo bratří mezi sebou
jako o bratry. Jsou totiž dvě věci, které především v li-
dech budí péči a lásku k sobě: vlastnictví a předmět lás-
ky. A to obojí není možné u občanů v obci tak uspořá-
dané.

25 Než | také předpis, podle něhož narozené děti budou
přenášeny* od rolníků a řemeslníků do třídy strážců,
a děti těchto do třídy oněch, způsobí povážlivý zmatek,
jakým způsobem se to bude dít; vždyť osoby odevzdá-
vající a přenášející musí přece věděti, koho odevzdávají
a komu.

30 Konečně nezbytně se mezi nimi ještě častěji | musí vy-
skytovat to, o čem jsme dříve mluvili, jako ubližení na
těle, milostné pletky a vraždy. Neboť ti, kteří jsou dáni
mezi ostatní občany, nenazývají strážce svými bratry,
dětmi, otci a matkami, a naopak ti, kteří jsou umístěni
mezi strážce, nenazývají tak již ostatní občany, takže se
nevystříhají takových skutků, před nimiž by je | chránilo 35
příbuzenství.

Tolik tedy o společenství dětí a žen.

5. O komunismu majetku u Platóna

S tím souvisí úvaha o majetku, jak jej mají upravit ti, kteří chtějí mít obec nejlépe uspořádanou, zda majetek má být společný, či ne. | Tuto otázku možno snad zkoumat také odděleně od zákonů o dětech a ženách, myslím | otázku o majetku, zda by totiž, i kdyby ony nebyly společné, jak je to v nynějších dobách ve všech obcích, bylo lépe, aby majetek i užívání jeho byly společné všem,** například, aby pozemky byly sice soukromým vlastnictvím, ale výtěžek aby se dával dohromady pro společné užívání a tak se spotřeboval – jako činí | někteří národové –, či naopak aby půda byla společná a společně se vzdělávala, výtěžek však aby byl rozdělován pro soukromou spotřebu – také tento způsob společenství jest prý u některých barbarů –, anebo aby i pozemky i výtěžky byly společné.

Kdyby pole vzdělávali jiní než občané, byl by to způsob jiný a | snadnější, pracují-li však občané sami pro sebe, tak otázka o majetku způsobí více nesnází. Neboť nebude-li zachována rovnost mezi požitky a pracovním výkonem, nýbrž bude tu nerovnost, nutně vzniknou výčitky od těch, kteří méně dostávají a více pracují, proti těm, kteří sice mnoho požívají nebo dostanou, ale málo pracují.

Vůbec soužití a společenství ve všech lidských věcech jest nesnadné, zvláště však v takových. Dokazuje to již společnost spolucestujících; téměř všichni členové se nepohodnou a zneprátelejí mezi sebou pro leccaké maličkosti. Nejvíce mrzutostí máme také s těmi služebníky, kterých nejčastěji užíváme při | obvyklých službách.

Tedy společenství majetku působí tyto a jiné takové nesnáze. Nadto nynější způsob, zdokonalený zvykem

a řádem správných zákonů, má nemalé přednosti. Bude totiž z obojího mít stránku dobrou. | Tím „z obojího“ myslím společný majetek a soukromé vlastnictví. Neboť v jistém smyslu majetek musí být společný, v celku však musí zůstat soukromým vlastnictvím. Bude-li se každý starati o své, nebude ani žádných žalob, a více se také vykoná, ježto každý bude pracovati pro svůj vlastní užitek. Pro jejich ctnost se však užívání soukromého majetku bude | díti podle přísloví „přátelům všechno společno“. Již nyní v některých obcích jsou základy takového zřízení, takže jest patrné, že to není nemožné. Zvláště v obcích dobře uspořádaných něco již skutečně jest, něco uskutečněno býti může; každý tu má svůj vlastní majetek, ale něco dává k užívání přátelům, něčeho pak užívá sám jako | společného, jako například v Lakedaimonu používají občané otroků vespolek takřka jako svých, rovněž i koní a psů a také polních plodin na venkově, potřebuje-li jich někdo jako potravy na cestě. Jest tudíž patrné, že jest lépe, aby majetek byl soukromý, ale užíváním aby se učinil společným; | zákonodárci pak přísluší úkol, aby smýšlení občanů k tomu přivedl.

Nedá se také slovy vyjádřiti skutečnost, jaké uspokojení člověku působí, může-li něco nazývati svým. Zajisté ne nadarmo | každý člověk má lásku sám k sobě, vždyť cit ten jest přirozený. Oprávněné hany zasluhuje jen sobectví; to však není totožné se sebeláskou, nýbrž je to přílišná láska k sobě samému, jako také lidé kárají člověka chtivého peněz, ač přece tyto, abychom tak řekli, všichni nějak mají rádi. | Ale i to působí slast v nejvyšší míře, můžeme-li se zavděčiti přátelům nebo hostům nebo druhům a přispěti jim ku pomoci; a to je možno jen tehdy, když majetek je soukromý. Té výhody se tedy nedostává těm, kteří obec činí příliš jednotnou, a kromě toho

- 10 *zřejmě ničí výkony dvou ctností, uměřenosti k ženám | –*
neboť jest krásným činem zdržeti se cizí ženy pro uměre-
nost – a štědrosti vzhledem k majetku; ani totiž nebude
zjevné smýšlení štědrého člověka, ani nevykoná žádné-
ho štědrého skutku; vždyť úkol štědrosti záleží v užívání
majetku.
- 15 Ovšem takové zákonodárství jest zdánlivě na pohled
krásné a činí dojem lidumilnosti; neboť každému, kdo
o něm slyší, se zamlouvá – má za to, že nastane jakási po-
divuhodná láska všech ke všem –, zvláště když se zla,
vyskytující se v nynějších obcích, připisují na vrub to-
20 mu, | že majetek není společný, míním tím pře o závaz-
ky, žaloby pro křivá svědectví a pochlebování boháčům.
Ale to není proto, že tu není společenství majetku, nýbrž
pro mravní špatnost, ježto vídáme, že osoby, které mají
něco společného a společně toho užívají, mnohem spíše
25 se znesváří než majitelé | soukromého jmění. Avšak my
jen za malý považujeme počet těch, kteří se dostanou do
spor pro společenství majetku, poněvadž je srovnává-
me s velkým počtem těch, kteří mají soukromý majetek.
Konečně bylo by také spravedливо nejen připomínati, ko-
lika nevýhod by lidé byli zbaveni při společenství majet-
ku, nýbrž také, kolika výhod; zdá se, že by pak život byl
zcela nemožný.
- 30 Za původ | Sókratova omylu jest třeba pokládati ne-
správný předpoklad. Zajisté že domácnost i obec má býti
v jistém smyslu jednotná, ale ne zcela. Neboť bude-li se
v tom pokračovati, nebude to již *obec*, anebo jí sice ještě
bude, ale poněvadž bude blízko tomu, že nebude již
odpovídati pojmu obce, bude obcí horší, stejně jako kdy-
35 by | se symfonie stala jednohlasnou anebo rytmus jedi-
nou stopou. Spíše *jest třeba*, ježto jest množstvím, jak
bylo nahoře poznamenáno, *výchovou učiniti ji společnou*

- a jednotnou; a tu jest zvláštní, že muž, který chce zavést*
výchovu a myslí, že tím se obec stane řádnou, očekává
nápravu od takových prostředků a nikoli spíše od mrav-
ných | zvyků, filosofie a zákonů, asi tak, jako zákonodár-
ce v Lakedaimonu a na Krétě učinil majetek společným
zavedením | společného stolování. 40 1264^a
- Nesmíme však ani zapomínati, že jest si třeba všimati
dlouhé doby a mnohaleté zkušenosti, které by jistě neby-
lo zůstalo neznámo, zda takové zřízení jest správné; ne-
boť nalezeno jest takřka všechno, ale není to buď pře-
hledně sestaveno, anebo se toho neužívá, | ač je to známo. 5
- Nejlépe však bychom se o správnosti přesvědčili, kdyby-
chom takovou ústavu viděli ve skutečnosti zavedenou;
neboť obce nelze zříditi bez třídění a oddělování, jednak
dle společného stolování, jednak dle rodů a kmenů. A tak
při tomto zákonodárství nebude zbývati nic jiného, než
aby se | strážcové nezabývali rolnictvím; a to také nyní 10
Lakedaimoňané chtějí zavést.
- Ale Sókratés ani neřekl, ani to není snadno pověděti,
jaký asi útvar bude míti celá ta obec při zamýšleném
společenství. A přece právě obyvatelstvo obce se tvoří
z množství ostatních občanů, o nichž není nic stanoveno,
| zda také rolníci mají míti majetek společný, či každý má 15
míti také svůj vlastní, a zda také ženy a děti mají míti
každý pro sebe, nebo společné. Neboť má-li býti všech-
no všem týmž způsobem společné, jak se budou lišiti tito
od oněch strážců? Anebo co by z toho měli, že by snášeli
jejich | nadvládu? Z jakého zájmu by stále snášeli nad- 20
vládu, nevymyslelo-li by se něco takového jako u Kré-
ťanů? Ti totiž otrokům dopřávají všeho ostatního a odpí-
rají jim jen tělesná cvičení a míti zbraň. Bude-li to však
zde jako v ostatních obcích, jaký to bude způsob spole-
čenství? Pak zajisté v jedné | obci budou nutně obce dvě, 25

30 a to navzájem nepřátelské. Neboť Sókratés činí své strážce jakousi posádkou, rolníky pak, řemeslníky a ostatní obyvatele občany.* Žaloby, pře a všechna jiná zla, která
35 obcím vytýká, budou i mezi nimi. A přece praví,* že pro své vychování nebudou potřebovatí mnohých zákonů, například takových, které se týkají veřejného a tržního řádu a jiných podobných, ač přece výchovy dopřává jen strážcům. Dále rolníky, kteří odvádějí dávky,* činí pány majetku; jest však velmi pravděpodobno, že tito budou
35 mnohem nevrživější a | domýšlivější než v některých obcích heilóti, penestí* a otroci.

Ale ani to není nijak vytčeno, jsou-li tato zařízení stejně nutným výsledkem, nebo ne, a ani otázka, která s tím souvisí, jaká totiž má být ústava této třídy, jaká výchova a zákony. A přece není snadno domyslit se toho, ani na
40 tom málo nezáleží | pro zachování společnosti strážců, 1264^b jací asi ti lidé jsou. Ale | když se ženy učiní společnými, majetek pak soukromým, kdo potom bude hospodařiti doma, tak jako jejich muži obstarávají práci na poli?* *Jest také nevhodné ze srovnání se zvířaty uzavíratí, | že prý ženy mají míti totéž zaměstnání jako muži; neboť u zvířat není žádného hospodářství.** Nebezpečno jest také, jak Sókratés ustanovuje správce. Ponechává totiž správu stále týmž osobám; a to bývá podnětem k rozbroji i u lidí, kteří nemají sebevědomí, neřku-li teprve u mužů
10 vznětlivých | a bojovných!* Je zjevno, že jest nucen ponechávati správu týmž osobám; vždyť „zlato od boha“ není přimíseno* v duších hned těm, hned oněm, nýbrž stále týmž. Podle jeho slov totiž hned při vzniku jedněm jest přimíseno zlato, druhým stříbro, měď a železo pak
15 | budoucím řemeslníkům a rolníkům.

A ač strážcům odnímá blaženost,* přece praví, že zákonodárce má celou obec učiniti šťastnou. Ale celá obec

nemůže býti šťastna, nemají-li její členové většinou nebo všichni nebo alespoň někteří své blaženosti. Neboť | blaženost nenáleží do téže skupiny, do níž náleží sudé číslo; 20 tu zajisté celek může býti sudý,* ač takový není žádný jeho díl. Ale nejsou-li strážci blaženi, kdo jiný jím bude? Snad přece ne řemeslníci a dav nižších dělníků?

A tak ústava, o níž Sókratés pojednal, | má tyto nesnáze a ještě jiné neméně vážné. 25

6. Kritika Platónova spisu *Zákony*

Skoro stejně se věc má s později napsanými *Zákony*; pročež jest záhodno, abychom stručně prozkoumali i ústavu v nich vylíčenou. Vždyť Sókratés i ve spise *Ústava* určil toho velmi málo, tak o společenství žen | a dětí, jaké 30 má býti, i o majetku a o řádu ústavy – množství obyvatelstva se tu totiž rozděluje na dvě části, na část rolníků a válečníků; z těchto jest třetí část, poradní a v obci vládnoucí. Ale o rolnících a řemeslnících a o tom, | zda ve 35 správě nemají žádnou účast, či nějakou mají, a zda i tito mají míti zbraň a spolu válčiti, či ne, Sókratés neurčil nic. Mínil však, že ženy mají také táhnouti do pole a že se jim má dostati stejné výchovy jako strážcům; jinak svou rozmluvu vyplnil úvahami o tom, co k věci nepatří, | a o vý- 40 chově, jaká u strážců má býti.

Největší část *Zákonů* obsahuje právě jen zákony, o ústavě tu však promluvil málo.* A ačkoli ji chtěl nynějším obcím více přiblížiti, po malých oklikách se vrací zase k té jiné ústavě. Neboť | kromě společenství žen a majetku 5 oběma obcím v ostatních věcech dává stejná zařízení; dává jim tutéž výchovu i způsob života bez nutných prací, a rovněž zařízení společného stolování. Tu jen praví,

10 že i u žen má býti společné stolování,* a tam počet | obránců stanoví na tisíc, tu však na pět tisíc.*

Všechny Sókratovy hovory mají do sebe něco neobvyčejného, uhlazeného, původního a hloubavého, ale je nesnadno říci, že by v nich všechno bylo správné, když by hned právě uvedený počet, a na to se nesmí zapomínati, potřeboval tak velikého území, jako jest babylónské | nebo nějaké jiné nesmírně rozsáhlé území pro to množství, aby se odtud užívalo pět tisíc zahalečů a s nimi ještě mnohonásobný zástup žen a pomocníků. Předpoklady činiti jest sice možno podle přání, ale ne nemožné.

20 Práví se, že zákonodárce při návrhu zákonů má hleděti k dvěma věcem, | totiž k *území* a k *lidem*. Bylo by však snad dobře přidati ještě: i k *sousedním krajinám*, má-li obec vésti život politický, nikoli osamělý – neboť jest nutno, aby ve válce užívala nejen takových zbraní, jež by byly vhodné ve vlastním území, nýbrž aby byly upotřebitelné také v cizích | krajinách. *A i když neschválíme válečný způsob života jak pro jednotlivce, tak ani pro obec jako celek, přece nicméně občané musí býti postrachem pro nepřátele*, nejen když tito do území vpadnou, nýbrž ještě i po jejich odchodu.

30 Také vzhledem k míře *majetku* jest třeba uvážiti, zda by nebylo lépe určití ji jinak a tím zřetelněji. | Majetek prý podle něho má býti tak veliký, aby se z něho mohlo žítí mírným způsobem,* to jest jako by někdo řekl, aby se žilo dobře. Neboť jest to řečeno příliš všeobecně. Také jest možno žítí mírně, a přece nuzně. Ale lepší výměr by byl říci mírně a štedře – neboť pojímáme-li každý ten stav o sobě, jest možno při tomto žítí rozmařile, při onom namáhavě –, poněvadž to jsou jediné | ctnosti v užívání majetku; není možno například užívatí majetku vlídně

nebo zmužile, ale je možno užívatí ho mírně a štedře, takže k tomu jest potřebí i těchto příslušných stavů.*

Podivno jest také, že ten, kdo vyrovnává majetek, nečiní žádné opatření, které by se týkalo množství občanů, | ale *plození dětí* ponechává neomezené* v domněni, že prý sebevětší počet porodů se vyrovná četnými případy bezdětnosti a počet obyvatelstva zůstane na téže výši, | ježto prý v obcích tomu tak jest již v dnešních dobách. 40 Ale ten poměr nemusí býti zcela tentýž v obcích, jaké by potom byly, a v těch, jako dnes jsou. Nyní zajisté nikdo nemá nouzi, poněvadž majetek se rozděluje mezi libovolně velký počet, potom však při nedílnosti majetku nadpočetní nutně | nebudou mítí nic, ať jest jich málo nebo 5 mnoho. Člověk by se proto domníval, že by se spíše mělo omeziti plození dětí než majetek, takže nad určitý počet dětí by se nesmělo více ploditi; počet ten by se musel stanoviti se zřením na okolnost, že snad některé děti předčasně zemrou, | a na bezdětnost ostatních. Ponechá- 10 li se však plození dětí úplná volnost, jako ve většině obcí, musí to býti původem chudoby občanů, chudoba pak působí rozbroj a zločinnost.

Proto Feidón z Korintu,* jeden z nejstarších zákonodárců, míní, že počet rodin a množství občanů musí stále zůstati stejný, | i když zpočátku všichni měli nestejně 15 veliké podíly; avšak v těchto *Zákonech* jest to naopak.* Než o tom, jak by se dle našeho mínění ten poměr lépe opravil, bude třeba promluvíti níže.*

V těchto *Zákonech* postrádáme také určení o tom, jak se mají rozlišovati osoby vládnoucí od ovládaných. Práví | jen, že jako se osnova dělá z jiné vlny než útek, tak že 20 má býti poměr vládnoucích k ovládaným.

Když pak dále dovoluje, aby se veškeren majetek směl zvětšiti až pateronásobně, proč by to nemohlo býti do

25 jisté míry také u pozemku? Jest třeba míti zřetel také k jeho rozdělení obydlí, aby snad | neškodilo hospodářství; každému totiž přidělil dvě oddělená od sebe obydlí, ale jest těžko obývatí dva příbytky.*

Celé to uspořádání obce nechce býti ani demokracií, ani oligarchií, nýbrž něčím uprostřed obou, co se nazývá políteií; skládá se totiž z občanů schopných zbraně.

30 Snad tedy má pravdu, jestliže zařizuje obec s takovou ústavou v | domnění, že by z ostatních ústav byla nejvíce vhodná státi se nynějším obcím společnou; ale nemá pravdu, má-li býti nejlepší ústavou po té, kterou prve navrhl.* Neboť snadno by pak někdo mohl vychváliti spíše ústavu lakónskou anebo některou jinou více aristokratickou.

35 Někteří vyslovují názor, že nejlepší ústava má býti smíšená ze všech ústav | – proto také chválí ústavu lake-daimonskou; jedni totiž tvrdí, že v sobě chová prvky oligarchické, monarchické i demokratické, ježto království prý jest monarchií, úřad gerontů oligarchií,* a demokratické zásady prý jsou zastoupeny v úřadu eforů, poně-
40 vadž tito jsou bráni z lidu. | Druzí však tvrdí, že eforát jest tyranidou, a demokratické prvky vidí ve společném
1266^a stolování a v ostatních zařízeních | denního života. V těchto *Zákonech* se však praví, že nejlepší ústava se má skládati z demokracie a tyranidy, jež přece vůbec nemůžeme považovati za ústavy, anebo jen za nejhorší ze všech.* Lépe tedy soudí ti, kteří spolu slučují více ústav;
5 neboť | ústava, která je složena z více prvků, jest lepší.

A potom, ústava ona zjevně nemá v sobě nic monarchického, nýbrž pouze složky oligarchické a demokratické; přitom však se více kloní k oligarchii. To jest patrné z obsazování úřadů; neboť společným znakem zásad
10 obou ústav jest, že se | o zvolených úřednících losuje,*

čistě oligarchickou zásadou však jest* povinnost, že se zámožnější občané musí účastniti jednání ve sněmu, voliti správce a obstarávati jiné záležitosti občanské, kdežto jiní občané jsou těch povinností zproštěni, a rovněž také zařízení, které cílí k tomu, aby většina úředníků byla brána z občanů zámožných a nejvyšší úřady aby byly obsazovány těmi, kdo mají nejvyšší odhad majetku. Oligarchicky zřizuje také volbu rady. | Neboť všichni občané 15 jsou sice povinni voliti, ale jen členy rady z prvé třídy majetkové a stejným způsobem z třídy druhé, nato členy z příslušníků třídy třetí, jenže účastniti se této poslední volby nejsou povinni všichni členové čtyř tříd, nýbrž toliko prvních tří, volby členů rady ze čtvrté třídy majetkové pak jsou nuceny účastniti se jen třída první a druhá; z těchto zvolených pak, jak praví, má se ustanoviti stej-
20 ný počet členů rady z každé | majetkové třídy. A tak voliči z nejvyšších tříd a zdatnější budou početněji zastoupeni, protože někteří příslušníci lidu nebudou voliti, když k tomu nebudou nuceni.

Že tedy taková ústava nemůže býti složena z demokracie a monarchie, vysvítá z tohoto výkladu a ještě jasněji vysvitne později z důvodů, | až přijdeme k úvaze o takové ústavě; jisté nebezpečí při volbě úředníků chová také jejich volba z počtu, který byl zvolen. Neboť budou-li se tu, byť i v malém počtu, někteří chtítí spojití, bude se vždy volit podle jejich vůle.
25

Tak tedy je to s ústavou, jak je vylíčena v *Zákonech*.

7. Ústava Faleova

Jsou však ještě i některé jiné ústavy, které navrhli jednak obyčejní lidé, jednak filosofové a jednak politikové,
30

35 které ustáleným ústavám, podle nichž se nyní obce spravují, vesměs jsou bližší než obě předchozí. Neboť nikdo jiný nezavádí novoty týkající se společenství dětí | a žen ani týkající se společného stolování žen, nýbrž všichni vycházejí spíše od toho, co je nutné.

Někteří pokládají za nejdůležitější, jsou-li dobře uspořádány *majetkové poměry*; neboť pro ně právě prý vznikají rozbroje. Proto Faleás z Chalkédonu* dal především 40 tento návrh; | praví totiž, že jmění občanů má být rovné. | A podle jeho mínění takové zřízení, kdyby bylo zavedeno hned při zakládání obce, nemělo by žádných obtíží, u obcí již zřízených bylo by prý to sice pracnější, přece však prý by to bylo snadno vyrovnati tak, že by 5 bohatí věno dávali,* ale nepřijímali, a chudobní by je nedávali, ale dostávali. | Platón, když psal *Zákony*, měl za to, že až do jisté míry jest tu třeba ponechati volnost, přece však nemělo být žádnému občanu dovoleno, aby měl více než pateronásobek nejnižšího podílu, jak bylo řečeno již nahoře.

Ti však, kteří dávají takové zákony, nemají ani toho nedbati, čeho se nyní nedbá, že ten, kdo nařizuje jisté 10 množství jmění, | jest povinen naříditi také určité množství dítek; neboť převyšuje-li počet dětí výši majetku, zákon se nutně porušuje, a i kromě toho porušení jest zlé, když mnozí z bohatých chudnou; jest pak těžko, aby se z takových lidí nestávali novotáři.

15 Že tedy | úprava jmění má vskutku význam pro občanské společenství, jest zjevno i z toho, že to poznali někteří ze starých zákonodárců, jak také Solón zákonem ustanovil. Takový zákon, který zakazuje nabývati libovolného množství pozemků, jest i v jiných obcích; zákony rovněž zakazují prodej jmění, jako v Lokrech jest 20 zákon, | podle něhož nesmí být prodáváno, leč v tom pří-

padě, že by někdo dokázal, že ho stihla patrná nehoda, jiný pak příkazuje, že staré přiděly musí být zachovány – zrušení tohoto zákona v Leukadě způsobilo také, že se tam ústava stala příliš lidovou; neboť dříve stanovený odhad majetku pro vstup k úřadům nemohl se pak udržeti v platnosti –; ale i když se rovnost majetku | udrží, 25 může tento být buď příliš veliký, takže člověk pak může podlehnouti bujnosti, anebo příliš skrovný, takže žije bídě. Jest tedy patrné, že zákonodárce se nemá spokojiti s tím, aby jmění učinil rovným, nýbrž má také hleděti ke středu. A i kdyby se dále pro všechny stanovila střední míra majetku, nic by to nebylo platno; neboť *jest důležitější, aby se vyrovnaly spíše žádosti | než majetek*, a to 30 není možno, nejsou-li k tomu občané dostatečně zákonem vychovávaní.

Ale na to by snad Faleás mohl odpověděti, že to právě on sám tvrdí; neboť podle jeho mínění v obou těchto věcech, v majetku a výchově, má v obcích být rovnost. Avšak bylo by třeba říci, jakého asi druhu výchova má 35 být, | neboť nic se nepomůže tím, řekne-li se, že má být jedna a táž; výchova totiž může být táž a jedna, ale přitom taková, že jejím působením lidé mohou záměrně voliti větší míru ať majetku, ať cti anebo obojího zároveň.

A pak lidé se bouří nejen pro nerovnost majetku, nýbrž také hodností, a to v každé té věci opačným způsobem; | obecné množství se totiž bude bouřiti pro nerovnost majetku | a vzdělanci pro hodnosti,* jsou-li rovné; 40 odtud také náрек:* 1267^a

Stejnou dostává čest, jak zbabělý člověk, tak statný.

Lidé se dále dopouštějí bezpráví nejen z nedostatku nutných věcí – proti čemuž Faleás vidí lék v rovnosti majetku, takže prý se již nebude loupežiti pro zimu nebo | hlad –, nýbrž také z úmyslu užívati a ne pouze toužiti; mají-li totiž lidé větší žádost, než jest nutno, bude je její ukojení sváděti k bezpráví, ale netoliko aby ji ukojili, nýbrž také proto, že chovají žádost, aby se radovali z požitků, které nepůsobí bolesti. Jaký jest tedy lék pro tyto tři? Pro jedny jest to mírné jmění | a pilná práce, pro druhé uměřenost; pro třetí konečně, chce-li kdo hledati radost sám v sobě, není léku jinde než ve filosofii. Neboť jiné prostředky potřebují pomoci lidí. Vždyť největšího bezpráví se lidé dopouštějí právě pro nadbytek a nikoli z nutné potřeby – například nikdo se nestává tyranem, aby nezmrzal; proto | se také veliké počty dostává ne tomu, kdo zabije zloděje, nýbrž tomu, kdo tyrana –; a tak způsob uspořádání obce, jak jej navrhuje Faleás, může pomoci jenom od malých bezpráví.

Dále zamýšlí uspořádati jen to, co se týče dobré správy uvnitř obce mezi občany; jest však toho potřebí také se zřetelem k sousedům a ke všem cizincům. | Ústava tedy musí býti zřízena také vzhledem k válečné síle, o které onen nepověděl nic.

Podobně jest i s majetkem. Toho má býti tolik, aby stačil nejen k potřebám obecním, nýbrž také pro zevnější nebezpečí; proto ho nemá býti ani takové množství, | aby po něm dychtili sousedé, a to silnější, a majetníci jeho nebyli s to útočníky odraziti, ani zas nemá ho býti tak málo, že by se nemohli dáti do války ani s rovnými a podobnými. O tom tedy Faleás neurčil nic, ač nesmí zůstatí bez povšimnutí, že *míra majetku jest ku prospěchu*. Tudiž nejlépe se snad vymezí tak, že by | silnější nepřítel neměl z toho žádného užitku, aby pro jeho nadbytek vedl

válku, nýbrž aby válčil jen tak, jako by tu takového majetku nebylo. Tak například Eubúlos vyzval Autofradata, který chtěl obléhati Atarneus, * aby uvážil, za jakou dobu území dobude, a aby vypočítal za tu dobu výlohy; on prý za | menší cenu se Atarneus vzdá; tím návrhem způsobil, že Autofradatés si věc rozmyslil a obléhání zastavil.

Nějaká výhoda tedy v tom je, když občané mají stejný majetek, aby se proti sobě nebouřili, přece však, bychom tak řekli, není tak veliká. Neboť lepší lidé se mohou horšiti pro takovou rovnost, že si toho nezasluhují; proto také | často kují pikle a rozněcují rozbroje. Kromě | toho však *lidská špatnost je nenasytná*; zpočátku se sice lidé spokojí se dvěma oboly, * ale jakmile se to stane něčím obvyklým, žádají stále více, až dostoupí nezměrné výše. Neboť *povaha žádosti*, pro jejíž ukojení obecné množství žije, *nezná mezí*.

Za takových poměrů tedy jest hlavní věcí, více než vyrovnávati majetek, učiniti dobré povahy takovými, aby nechtěly míti více, špatné pak, aby nemohly; a tohoto se dosáhne, když budou slabší a nebudou utlačováni.

Ale Faleás nemluvil správně ani o rovnosti majetku. | Vyrovnává totiž jen pozemkový majetek, ale jest ještě bohatství v otrocích, dobytku a penězích, a četné zařízení takzvaných movitostí; buď tedy jest třeba pro všechno toto vyhledati rovnosti anebo nějakého mírného řádu, anebo všechno ponechati tak, jak jest.

Konečně ještě z jeho zákonodárství vidíme, že má na mysli zřízení obce v malém rozsahu, | mají-li vskutku všichni řemeslníci býti nevolníky obce a nemají-li tvořiti jejího podstatného doplnění. Ale mají-li ti, kteří konají veřejné práce, býti nevolníky, muselo by to býti zařízení

tak, jako v Epidamnu a jak to v Athénách chtěl kdysi zavést Diofantos.*

20 A tak, co se týče ústavy Faleovy, | jest snad možno z tohoto výkladu viděti, co asi pověděl správně anebo v čem se mýlil.

8. Ústava Hippodamova

Hippodamos z Miletu,* syn Euryfóntův – jenž vynalezl také upravení měst v oddíly a pravidelnými ulicemi rozdělil Peiraieus, muž, který ze ctižádosti i jinak ve svém životě byl tak výstřední, | že na některé lidi činil dojem přílišné strojenosti jak pro bujné, pečlivě pěstěné vlasy, tak i tím, že v zimě v létě nosil jednoduchý sice, ale teplý oděv, a který chtěl býti také znalcem celé přírody –, první bez praktické znalosti správy obce se pokusil něco říci | o nejlepší ústavě.

30 *↳* Svou obec chtěl zaříditi z počtu desíti tisíc občanů a rozdělil ji ve tři části. Do první části zařadil řemeslníky, do druhé rolníky a do třetí válečníky a ozbrojence. Také půdu rozdělil ve tři díly, v posvátnou, obecní a soukromou; *†* posvátná byla ta, z které se měly zapraviti výlohy na obvyklé bohoslužby, obecní, z které měli býti živi válečníci, a soukromá měla náležeti rolníkům. Rovněž uznával jenom tři druhy zákonů; neboť předměty, o něž se vedou pře, jsou prý počtem tři, a to potupa, ublížení, vražda. Zákonem ustanovil také *†* jeden nejvyšší soud, *‡* před nějž měly přijíti všechny právní spory, o kterých se zdálo, že nebyly správně rozsouzeny; zřídil je
40 z několika | zvolených starců. Mínil pak, že rozsudky při soudech nemají se dítí pouhým hlasováním, nýbrž každý prý má míti tabulku, na kterou má napsati rozsudek, když

je prostě pro odsouzení; navrhuje-li prostě osvobození, má ji odevzdati prázdnou. Je-li však podmíněně pro jedno nebo pro druhé, má to přesně | vyznačiti. Domníval se 5 totiž, že nynější zákony o tom nejsou správné; neboť soudcové prý jsou nuceni porušovati přísahu, mají-li rozhodovati jen tak či onak. Rovněž dal zákon, aby ti, kdo vynaleznou něco pro obec prospěšného, byli vyznamenáni, a děti padlých ve válce aby byly vychovávány na veřejné útraty, jako by ještě nikde nebylo takové zařízení. Ale takový zákon jest již jak v Athénách, | tak i v jiných obcích. Úředníci prý mají vesměs býti voleni lidem; a lidem byly podle něho zmíněné tři části obce. Zvolení pak mají pečovati o záležitosti veřejné a o záležitosti cizinců a sirotků.

To jest tedy většina nejvíce pozoruhodných částí Hippodamova zřízení. | Ale tu může působiti rozpaky předně 15 rozdělení počtu občanů. Řemeslníci totiž, rolníci i ozbrojenci jsou vesměs účastníky správy obce, ale poněvadž rolníci nemají zbraně, řemeslníci pak ani pozemků, ani zbraně, | musí se téměř státi otroky ozbrojenců. Jest také 20 nemožno, aby se účastnili všech hodností – neboť vojévůdci, strážci občanů a takřka nejdůležitější úřady musí se ustanovovati z třídy ozbrojenců –; *nebudou-li však míti účast ve správě obce, kterak je možno, aby jí byli oddáni?*

Ale řekne se, že třída ozbrojenců musí právě býti silnější než ty dvě třídy. To však nebude snadno, nebude-li jich mnoho; a bude-li tomu tak, jaký by tu mělo smysl nařízení, aby se ostatní účastnili správy obce a spolurozhodovali o ustanovování úředníků? A dále, k jakému prospěchu by byli obci rolníci? Řemeslníky | totiž musí 30 mít – neboť každá obec potřebuje řemeslníků –, a ti se mohou, jako v jiných obcích, živiti ze svého řemesla.

Rolníci však by důvodně byli částí obce, protože by ozbrojencům poskytovali výživu, takto však mají pozemek soukromý a soukromě jej budou vzdělávat.

35 Budou-li dále společnou půdu, z níž obránci obce mají mít výživu, tito sami vzdělávat, nebude žádného rozdílu mezi třídou bojovníků a rolníků, a to přece zákonodárce chce. Budou-li to však jiní lidé než ti, kteří rolničtí na své vlastní půdě, a než bojovníci, bude to zase čtvrtá třída obce, která nebude mít | v ničem účast a zůstane obci cizí. Ale chtěl-li by někdo stanoviti, že titíž lidé mají vzdělávat půdu soukromou i veřejnou, bude nesnadno 40 vytěžit takové množství plodů, aby z něho | každý mohl opatřiti dvě domácnosti, a tak proč nemají přímo z půdy a z týchž podílů bráti výživu sobě a dodávat ji bojovníkům? To všechno tedy působí mnoho zmatku.

Nesprávný jest také zákon o soudcovském nálezu, | poněvadž žádá, aby soudce rozlišoval, kdežto přece 5 žaloba zní prostě, a tak aby se soudce stal rozhodčím. To jest sice možno při soudě rozhodčím a když rozhodujících jest více – neboť tu se vespolek umlouvají o rozhodnutí –, ale na soudech to není možné, nýbrž tu naopak 10 většina | zákonodárců zařizuje věc tak, aby se soudcové vespolek nemohli domlouvati. Jak potom v nálezu nemá býti zmatek, když soudce míní, že obžalovaný sice musí platiti, ale ne tolik, kolik žalobce žádá? Tento totiž žádá dvacet min, soudce však přisuzuje deset min – anebo jeden 15 více, druhý méně –, jiný soudce pět | a jiný zase čtyři – a tak arcí zřejmě budou dále děliti –, jedni pak přisoudí všechno, druzí nic. Kterak se tedy hlasy budou sčítati? Také nikdo nenutí soudce rušiti přísahu, když prostě osvobodí nebo odsoudí, pokud prostě žaloba správným 20 způsobem jest podána; neboť ten, | kdo osvobozuje, nerozsuzuje, že žalovaný nic nedluží, nýbrž pouze, že ne-

dluží dvacet min. Ovšem přísahu porušuje ten soudce, který odsuzuje, ač nemyslí, že ten člověk je dlužen dvacet min.

Zákon pak, podle něhož se má dostávat nějakého uznání těm, kteří naleznou něco prospěšného pro obec, není bez nebezpečí, nýbrž jest pěkný jen na poslech. 25 | Neboť chová v sobě nebezpečí udavačství a za určitých okolností vede i k změnám ústavy. Tím však upadáme do jiné obtíže a jiného zkoumání. Někteří totiž pochybují o tom, zda pro obce jest škodlivé, či prospěšné měniti otcovské zákony, je-li nějaký jiný zákon lepší. Proto jest nesnadno Hippodamovu návrhu přisvědčiti, není-li změna prospěšná. | Někdo však může navrhnouti zrušení zá- 30 konů nebo ústavy jako veřejné dobro.

Ježto jsme o otázce učinili zmínku, bude lépe, jestliže o ní ještě stručně pojednáme. Jest totiž v otázce pochybnost, jak jsme řekli, a mohlo by se zdáti, že změna jest lepší. V ostatních oborech alespoň taková změna prospěla, | například v umění lékařském změna proti zděděným 35 zvyklostem, a rovněž v gymnastice a vůbec ve všech uměních a schopnostech, takže, když politické umění musíme pokládati za jedno z nich, jest zřejmo, že i v něm nutně se věc má podobně. Někdo by snad mohl říci, že doklad toho jest v samé skutečnosti; staré zákony totiž jsou prý příliš prosté | a drsné. Neboť Hellénové chodili 40 kdysi ozbrojeni a ženy kupovali jeden od druhého, a také jiná ustanovení, která ze starých zákonů jsou ještě někde zachována, jsou zcela obmezená, jako | například 1269^a v Kýmé jest zákon o vraždě, dle něhož obžalovaný má býti vraždou vinen, když žalobce uvede několik svědků ze svých příbuzných. A vůbec všichni lidé nepátrají po tom, co je zděděno, nýbrž po tom, co je dobré; | a ježto 5 první lidé, ať se zrodili ze země anebo byli zachráněni

z nějaké pohromy,* byli nepochybně podobní nynějším zcela obyčejným a nevědomým lidem, jak se také o těch zrozcích země vypravuje, bylo by zpozdilé setrvati při jejich názorech. Kromě toho není ani dobře psané zákony nechávati beze změny. Neboť jako i v ostatních umě-
 10 lých dovednostech, | tak i v uspořádání politickém není možno, aby všechny jednotlivosti byly přesně písemně vyjádřeny; písemné vyjádření totiž musí býti všeobecné, jednání však se týká jednotlivin.

Z těchto důvodů tedy vysvítá, že *určité zákony v určité době musí býti změněny*; pozorujeme-li však věc z jiného stanoviska, zdá se, že *jest tu potřebí velké opatrnosti*. Neboť | je-li prospěch, jejž přináší změna, jen nepatrný, zvyk pak dané zákony ukvapeně rušiti jest špatný, jest zjevno, že jest třeba někdy ponechati chyby v zákonodárství a ve správě; vždyť změnou se neprospě-
 15 je tolik, kolik se uškodí zvykem neposlouchati vlády.

Nesprávný jest také příklad o uměních; neboť to není | stejné, mění-li se umění a zákon; zákon totiž nemá žádné jiné síly, již by si zjednával poslušnost, než zvyk, a ten vzniká jen délkou času, takže *snadno měniti zavedené zákony v jiné zákony nové znamená oslabovati moc zákona vůbec*.

25 A musí-li | se i zákony měniti, mají se měniti všechny a v každé ústavě, či ne? A smí změnu provésti kdokoli, či jenom někdo? V tom jest zajisté velký rozdíl. Proto zanechajme zatím toho zkoumání; neboť náleží jiné vhodné příležitosti.

9. Ústava lakedaimonská

V ústavě lakedaimonské a | krétské a asi také v os- 30
 tatních ústavách jest zkoumati dvojí věc, předně, zda vzhledem k nejlepšímu uspořádání jsou tu dány zákony správné, či nesprávné, a za druhé, zda je tu něco, co by odporovalo rozvrhu a tvaru ústavy, která jim tane na mysli.

Jest uznanou pravdou, že obec, která má míti dobré zřízení, | musí býti zproštěna starostí o nutné věci; nelze 35
 však snadno určit, jakým způsobem se to má provésti. Neboť thessalští penesti se často vzbouřili proti Thessalům, podobně i *heilóti* proti Lakónům – jsou totiž stále jako na číhané, aby těžili z nějakých pohrom –; naproti tomu u Kréťanů | se ještě nic takového nestalo. Snad proto, | že sousední obce, i když spolu válčí, nikdy nepo- 40
 máhají povstalcům, ježto by jim to nic neprospělo, když samy mají své perioiky, Lakónům však všichni sousedé byli nepřáteli, tak Argejští, Messéňané a | Arkadové; 5
 a právě proto zpočátku také od Thessalů penesti odpadali, protože Thessalové válčili se svými pohraničními sousedy, s Acháji, Perraiiby a Magnéťany. A tak, i kdyby nebylo nic jiného, otázka dohledu na tyto lidi a způsobu, jak s nimi zacházeti, zdá se obtížná; povolí-li se jim 10
 totiž, stávají se drzími a osobují si | stejná práva s pány, a žijí-li ve stísněných poměrech, kují pikle a živí v sobě nenávisť. Je tedy zřejmo, že tu nenalezli nejlepší způsob ti, u nichž se vyskytují takové zjevy s heilótským.

Škodlivá jest také *volná kázeň žen*, a to jak zvolené 15
 ústavě, tak blahu obce. Neboť jako | muž a žena jsou součástí domácnosti, tak zřejmě se má míti za to, že i obec jest rozdělena ve dvě skoro stejné části, v obyvatelstvo mužské a ženské, takže jest nutno souditi, že polovice

obce nemá zákonitého řádu v těch ústavách, v nichž poměry žen jsou uspořádány špatně. A to se tam skutečně stalo; | poněvadž zákonodárce chtěl celou obec míti mravně otužilou, jednal sice dle toho úmyslu zřejmě při obyvatelstvu mužském, ale o ženy se vůbec nestaral; žijí tam totiž zcela nevázaně a bujně. Proto se v takovém zřízení obce nutně vysoko cení bohatství, zvláště když tu | ženy poroučejí, jak namnoze bývá u kmenů bojovných a válečných, mimo Kelty a snad ještě u některých jiných kmenů, u nichž se zjevně pohlavní obcování mezi muži pokládá za slušné. Neboť se zdá, že starý básník v báji ne bezdůvodně spojil Area s Afrodítou; všechny takové kmeny totiž jsou náchylné k obcování buď s muži, | anebo se ženami. Pročež tak to bylo i u Lakónů a za jejich nadvlády v mnohých věcech rozhodovaly ženy. A jaký pak jest rozdíl v tom, vládnou-li ženy, anebo jsou-li ti, kteří vládnou, ovládáni ženami? Je to jedno a totéž. A | ježto smělost v obyčejném způsobu životu v ničem neprospívá, a když, tedy ve válce, tak právě tím lakónské ženy velmi škodily. Ukázaly to za vpádu Thébanů;* k ničemu nebyly užitečné, zrovna jako v jiných obcích, přivodily však větší zmatek než nepřátelé.

40 Zpočátku | ovšem volnost žen u Lakónů měla asi svůj
1270^a důvod. | Pro válečné výpravy totiž byli dlouhou dobu z domova vzdáleni, vedouce válku s Argejskými a opět s Arkady a Messéňany; když pak nastal klid, | pro svůj život v poli – který zajisté rozvíjí a uskutečňuje mnohou ctnost – byli sami dobře připraveni pro zákonodárce, kdežto pokus Lykúrgův, aby také ženy podrobil zákonům, ztroskotál prý o jejich odpor, a tak prý opět od svého úmyslu upustil. To jsou tedy příčiny toho, co se stalo, 10 a tak i zjevně této chyby; ale my | nezkoumáme, kdo za-

sluhuje odpuštění a kdo ne, nýbrž to, co je správné a co nesprávné.

Zdá se, jak již nahoře bylo řečeno, že toto nesprávné zařízení se zřetelem k ženám působí jisté nenáležitosti nejen v ústavě samé o sobě, nýbrž přispívá také jaksi k ziskuchtivosti. | Po tom, co bylo právě uvedeno, obra- 15 cejí se výtky *proti nesrovnalostem v majetku*. Část občanů totiž stala se u nich majetníky příliš velkého jmění, část jen zcela malého, a tak se pozemků dostalo jen malému počtu. Než i to jest zákony špatně zařízeno; koupí | nebo prodej vlastní půdy prohlásil zákonodárce za ne- 20 správné, a to právem, kdežto možnost darovati ji nebo odkázati ponechal každému na vůli; a přece to nutně vyjde na jedno ať tak či onak. Také ženám z veškeré půdy náležejí téměř dvě pětiny, jednak proto, že jest jich mnoho dědičkami, | a jednak pro zvyk dávatí velké věno. 25 A přece by bylo lepší zařízení, podle něhož buď by se nedávalo žádné věno, anebo dávalo malé nebo jen mírné. Teď však každý svou dědičku může dáti tomu, komu chce; a zemře-li bez závěti, tak ten, koho zanechal jako zákonitého dědice, dává ji, komu chce.

Kdežto tedy půda mohla uživiti patnáct set | jezdců 30 a třicet tisíc těžkooděnců, nebylo jich dohromady ani tisíc. Nesprávnost tohoto zařízení vyšla najevo také ze skutečnosti samé; neboť obec nemohla snést ani jediné rány, nýbrž zahynula pro malou lidnatost. Vypravuje se sice, | že se za dřívějších králů udělovalo občanství ji- 35 ným, takže i při dlouhotrvajících válkách nenastala malá lidnatost, a kdysi prý bylo Sparťanů až deset tisíc; ale, ať je to pravda nebo není, jest přece jen lépe, pečuje-li se urovnáním majetku o to, aby obec měla nutný počet mužů. | Takové nápravě překáží také zákon *o plození 40 dětí*. | Neboť zákonodárce v úmyslu, aby počet Sparťanů 1270^b

byl co největší, snaží se občany pohnouti k tomu, aby plodili co nejvíce dětí; mají totiž zákon, že otec tří synů má být prost vojenské služby a ten, kdo má čtyři, že má 5 být osvobozen od všeho. A přece | jest jasno, že při vzrůstající lidnatosti a při takovém rozdělení půdy musí přibývat lidí chudobných.

Ale i s eforátem je to zařízeno špatně. Tento úřad totiž rozhoduje u nich o nejdůležitějších záležitostech, jeho členové se pak vybírají ze všeho lidu, takže se k tomu 10 úřadu dostanou často lidé velmi | chudobní, kteří pro svou chudobu byli prodejní. To se ukázalo často již v době dřívější i nyní u Andřanů; někteří z nich totiž byli penězi podplaceni, i byli by, pokud na nich bylo, zničili celou obec. A poněvadž jejich moc jest příliš veliká a jest rovna moci samovládcově, byli sami králové nuceni, aby 15 si lichocením zjednávali jejich přízeň, | a tak i tím zároveň ústava brala škodu; aristokracie totiž přecházela v demokracii.

Tento úřad udržuje ovšem ústavu pohromadě – neboť lid se chová klidně, poněvadž má účast v nejvyšší moci, takže, ať je to zásluhou zákonodárcovou anebo se to sta- 20 lo | náhodou, veřejnosti to prospívá; má-li se totiž ústava udržeti, jest třeba, aby si všechny složky obce dobrovolně přály, aby taková skutečně byla a trvala; králové se ovšem tak chovají pro svou hodnost, mužové dokonale pro gerúsii, neboť tento úřad jest závodní cenou ctnosti, 25 lid pak pro eforát, | který se obsazuje ze všech –; ale ač členové tohoto úřadu mají být voleni ze všech, tedy přece ne takovým způsobem, jakým se to děje nyní – jest totiž příliš dětinský.* Také jsou rozhodčími v důležitých 30 soudních přích, ač je jimi kde kdo, proto by bylo | lépe, aby soudili ne podle osobního zdání, nýbrž podle psaných zákonů. Rovněž způsob života eforů nesouhlasí se

záměrem obce; jest totiž příliš volný, kdežto u ostatních překročuje spíše míru v tvrdosti, takže ho nemohou snést 35 a tajně obcházejí zákon | a oddávají se tělesným požitkům.

Ale i zřízení úřadu *gerontů* u nich má své nedostatky. Kdyby totiž jeho členové byli řádní a náležitě byli vychováni v ušlechtilé mužnosti, jistě by každý bez rozpa- 40 ků uznal, že je to obci ku prospěchu, ačkoli je na pováženou, že doživotně rozhodují v důležitých | přích – také 1271^a soudnost totiž má své stáří, jako je má i tělo –; | jsou-li však vychováni tak, že ani sám zákonodárce jim nedůvěřuje jako mužům ne dosti řádným, pak to není bez nebezpečí. Zdá se také, že členové tohoto úřadu bývají úplatní a všechny veřejné záležitosti dělají předmětem milosti. 5 | Proto by bylo lépe, aby nebyli nezodpovědní, jak opravdu nyní jsou. Mohlo by se sice zdát, že eforův úřad žádá účtování z činnosti všech úřadů; ale to jest zase pro eforát příliš veliké oprávnění, i myslíme, že se účtování nemá díti takovým způsobem. Také volba gerontů, jak ji 10 vykonávají, způsobem | rozhodování jest dětinská,* a nesprávné jest také to, že ten, kdo chce být uznán hodným úřadu, má se o to sám ucházeti; neboť *úřad má zastávat ten, kdo jest ho hoden, ať chce nebo nechce*. Takto se však zdá, že tu zákonodárce činí totéž, co se i jinak projevuje v jeho ústavě; snaží se totiž občanům vštípit cti- 15 žádost | a užívá toho k volbě gerontů. Neboť nikdo se nebude ucházeti o úřad, není-li ctižádostivý. A přece se lidé většiny dobrovolných bezpráví dopouštějí z ctižádosti a ziskuchtivosti.

Co se týče království, budiž o otázce, zda jest pro obce lépe mít krále, | či ne, pojednáno jinde; ale jistě by bylo 20 lépe, kdyby každý z králů byl volen ne tak, jak se v dnešní době děje, nýbrž aby o volbě rozhodoval jeho vlastní

život. Jest však zjevno, že ani sám zákonodárce nevěří, že by je dovedl učiniti dokonalými muži. Aspoň jim nedůvěřuje jako mužům ne dosti dobrým a šlechetným; 25 proto se s nimi na cesty vysílali | jako průvodci jejich osobní nepřátelé a za blaho obce se pokládalo, když králové nebyli jednotni.

Nesprávně zařídil také *společné stolování*, takzvaná fidity, * ten, kdo je poprvé zavedl. Neboť schůzky ty mají býti uhrazovány spíše z veřejných prostředků, jako na 30 Krétě; ale u Lakónů má | přispívati každý, i když někteří jsou zcela chudobní a nemohou uhraditi takové vydání, takže se stává právě opak toho, co zákonodárce zamýšlel. Zařízení společného stolování chce býti sice demokratické, ale takovým ustanovením se stává | velmi málo demokratickým. Neboť velmi chudobným občanům není 35 snadno účastniti se ho, podle zděděného vymezení práva občanského však nemůže v tomto míti účast ten, kdo onoho příspěvku nemůže dáti.

Zákon *o velitelích loďstva* pokárali také již někteří jiní, a právem. Neboť je to pramen rozbrojů; vedle králů, 40 | kteří jsou stálými vojevůdci, je tu velitelství loďstva téměř jako druhé království.

1271^b Rozvrhu zákonodárce | lze vytknouti ještě i to, co vytkl Platón ve svých *Zákonech*, že totiž celé uspořádání těch zákonů směřuje jen k části ctnosti, a to k *zdatnosti válečné*; tato totiž jest potřebná k nadvládě. Proto také Spartané žili dobře a šťastně, dokud vedli válku, jakmile však dosáhli nadvlády, hynuli, poněvadž neuměli žíti ve 5 volném čase a neměli | cviku v žádném jiném vyšším způsobu života než ve válečnickém. Nemensším omylem než tento jest jejich mínění, že dobra, o něž člověk usiluje, získávají se spíše ctností než špatností, a v tom mají

pravdu, ale nemají pravdu v tom, že je pokládají za přednější než ctnost samu.

Konečně je to u Spartánů špatné také *s obecním pokladem*. Neboť pro případ nevyhnutelné velké války nemají v obecní pokladně nic a daně platí špatně; poněvadž půda náleží většinou Spartánům, nedohlížejí si jeden druhému na odvádění | daní. A tak vznikl opak toho, co 15 užitečného zákonodárce zamýšlel: obec učinil chudobnou, soukromníky však zisknými.

Tolik tedy budiž poznamenáno o ústavě lakedaimonské; neboť to jsou tak asi nejdůležitější výtky, jež jí lze činiti.

10. Ústava krétská

Ústava krétská jest předešlé příbuzná, některá její 20 ustanovení nejsou sice horší, většinou jest však méně propracována. Podobá se totiž a také se dle zpráv potvrzuje, že lakónská ústava napodobila většinou krétskou; stará zařízení pak obyčejně bývají méně upravena než nová. | Lykúrgos prý totiž, když se vzdal poručnictví nad 25 králem Charillem, odcestoval do ciziny a pro kmenové příbuzenství nejvíce času prý tehdy strávil na Krétě; neboť Lykťané byli osadníky Lakónů, i našli zakladatelé osady při svém příchodu řád zákonů, jaký tehdy | byl 30 mezi obyvateli. Proto ještě dnes domorodci podle toho žijí stejným způsobem, protože prý Mínos první zavedl ten řád zákonů.

Zdá se, že ten ostrov jest jakoby utvořen pro vládu nad Řeky a že má vhodnou polohu; rozprostírá se uprostřed 35 celého moře a | okolo toho moře se usadili téměř všichni Řekové; na jedné straně jest nemnoho vzdálen od Pello-

ponnésu, na druhé od asijského území okolo Triopia a Rhodu. Proto Mínós ovládl také moře a ostrovy si buď podmanil nebo obsadil, až konečně na výpravě proti Sicílii | zemřel u Kamiku.

40 1272^a Krétské zřízení je obdobné zřízení | Lakónů. Těmto vzdělávají půdu heilóti, Kréťanům perioikové.* U obou jích jest společné stolování, jež za starých časů Lakónové nazývali ne fidity, nýbrž andria, jako Kréťané, z čehož je i patrno, že to pochází odtud. Obdobné jest i uspořádání ústavy. | Eforové mají tutéž moc jako takzvaní kosmové na Krétě, jenže eforů jest počtem pět, kosmů deset. Geronti, které Kréťané nazývají radou (*bulé*), se u obou počtem rovnají. Dříve tam sice bylo království, ale pak je Kréťané zrušili a od té doby vrchní velení ve válce mají | kosmové. Sněmu se zúčastňují všichni, sněm však nerozhoduje o ničem, leč že spolu odhlasuje rozhodnutí gerontů a kosmů.

Společné stolování je u Kréťanů lépe zařízeno než u Lakónů. Jak jsme poznamenali již nahoře, v Lakedaimonu každý podle počtu hlav platí | předepsaný příspěvek, jinak mu zákon odnímá účast v občanském právu, na Krétě však zřízení jest více obecní; neboť z celého výtěžku plodin a stád obecních a z daní, které platí perioikové, jest jedna část určena pro bohoslužbu a | veřejná vydání, druhá část však pro společné stolování, takže všichni, ženy, děti i muži, jsou vyživováni na obecní útraty. Aby pak zákonodárce zavedl umírněnost v jídle a pití jako věc velmi prospěšnou, vymyslel mnoho moudrých zařízení, a aby způsobil odloučenost od žen, aby nerodily mnoho dětí, zařídil pohlavní obcování mezi muži,* | o jehož správnosti či nesprávnosti uvažovati bude vhodná příležitost jindy.

Že tedy společné stolování jest u Kréťanů lépe zařízeno než u Lakónů, jest patrno, zato zřízení kosmů jest ještě horší než eforů. To totiž, co je špatného na úradě eforů, jest i u tohoto úřadu | – neboť se jimi stává kde kdo –; a toho, co tam pro ústavu jest prospěšného, tu není. Tam totiž, ježto se volba děje ze všech, lid si přeje, aby ústava byla zachována, poněvadž má účast v nejvyšším úradě; tu se však kosmové nevolí ze všech, nýbrž jen z určitých rodů, a | geronti z bývalých kosmů, o nichž možno asi opakovati tytéž výtky jako o gerontech v Lakedaimonu – neboť nezodpovědnost a doživotnost jest příliš vysoké vyznamenání za jejich zásluhu, a to, že úradují nikoli podle psaného zákona, nýbrž podle osobního zdání, jest nebezpečné. Že však lid i při své neúčasti v úradech jest klidný, | není důkazem správného zřízení. Neboť kosmové nemají příležitosti k zisku jako efoři, ježto | bydlí na ostrově daleko od těch, kteří by je mohli podpláceti. Jest však zvláštní to, jakého prostředku užívají k nápravě této chyby, a není to způsob občanský, nýbrž mocenský. Často se totiž někteří z úřadujících druhů anebo z prostých občanů spolčí a kosmy sesadí; | ale i kosmové se smějí zřící svého úřadu. To všechno by se dalo lépe podle zákona než podle lidské libovůle; neboť tato není spolehlivým pravidlem. Nejhorší ze všeho však jest nešvar nezřízenosti, zastavení úřadování kosmů mocnými občany, kteří jej často přivodí, když se nechťi podrobiti rozsudku. Z toho je zjevno, že na tom řádu jest něco | ústavního, ale ústavou vlastně není, nýbrž spíše vládou velmožů. Často také pomoci lidu a přátel působí bezvládní, rozbroje a boje mezi sebou; ale co je to pak jiného, než že taková obec není již na nějakou dobu obcí, nýbrž že se | společenství občanské uvolňuje?

Takto zřízená obec jest však v nebezpečí, že se stane kořistí těch, kteří by ji chtěli a také mohli přepadnouti. Ale, jak jsme řekli, jest chráněna svou polohou; neboť vzdálenost tu působí tak jako jinde vyobcování cizinců. Proto také perioikové zůstávají Kréťanům věrni, kdežto heilóti často odpadají. Neboť | Kréťané nemají v cizině žádné državy, a teprve nedávno vnikla cizí válka na ostrov, která odhalila slabou stránku tamních zákonů.

Tolik tedy buď námi pojednáno o této ústavě.

11. Ústava kartháginská

Zdá se, že i Karchédoňané* mají dobrou správu obce, která | v mnohých věcech předčí i jiné a v některých se podobá zvláště lakónské. Neboť tyto tři ústavy jsou jaksi spolu příbuzné a od ostatních se podstatně liší, totiž ústava krétská, lakónská a třetí z nich ústava Karchédoňanů. A mnohá jejich zařízení jsou | dobrá; *známkou jejich dobře uspořádané ústavy jest okolnost, že lid rád trvá v řádě ústavy*, a že tu nebylo ani vzpoury, jež by stála za zmínku, ani tyranu.

Má podobně jako v ústavě lakónské společné stolování hetairií obdobné fiditiím, | úřad sboru sto čtyř, podobných eforům – pouze s rozdílem ne horším; tito jsou totiž z lidí jakýchkoli, kdežto oni se volí z nejlepších –, krále a gerúsii obdobně jako tam krále a geronty. Přece však tu je zařízení o to lepší, že králové nejsou bráni z téhož rodu, ani z rodu jakéhokoli, | ale vyniká-li některý rod, že z jeho příslušníků raději jsou vybíráni volbou než podle stáří. Neboť proto, že mají velikou moc, | působí velkou škodu, jsou-li neschopni, a skutečně ji již také lakedaimonské obci způsobili.

Většina výtek, jež je možno učiniti pro překročení pravé míry, týká se společně všech jmenovaných ústav; vzhledem k předpokládané | aristokracii a politicii kloní se tu něco více k demokracii, něco zase k oligarchii. Neboť o tom, má-li se nějaká záležitost předložiti lidu, či ne, rozhodují zcela králové s geronty, jsou-li všichni jednotného mínění; jinak rozhoduje také o tom lid. A když lidu něco přednesou, | dávají mu tím nejen vědomost o rozhodnutích úřadů, nýbrž lid má také právo posuzovati je, a chce-li někdo, smí proti předneseným návrhům promluvit, čehož v těch druhých ústavách není. To však, že pentarchie* při svých mnohých a velkých právech sebe samy volí a také | radu sto mužů, nejvyšší to úřad, dále že úřadují déle než ostatní – mají totiž úřední hodnost jak po svém vystoupení, tak před vstupem do úřadu –, jest oligarchické, a naproti tomu zase jest třeba pokládati za aristokratické, že nemají plat a nejsou vybírání losem, jako i jiná podobná ustanovení, rovněž i zařízení, že všechny pře jsou vyřizovány sborem všech úřadů | – a nikoli, jako v Lakedaimonu, každá od jiných. Karchédoňské zařízení však se zvrhá z aristokracie v oligarchii nejvíce zvláštním názorem, který má většina; míní totiž, že úřady mají býti voleny nejen z hlediska zdatnosti, nýbrž také z hlediska bohatství. Neboť | chudobný člověk prý nemůže dobře spravovati úřad a dopřáti si k tomu volného času. Je-li tedy volba z hlediska bohatství oligarchická a z hlediska zdatnosti aristokratická, byl by to jakýsi třetí druh zřízení, podle něhož jest u Karchédoňanů život v obci uspořádán; při volbě totiž přihlížejí k oběma těmto hlediskům, a | zvláště při volbě nejvyšších úřadů, totiž králů a vojevůdců. Tuto odrůdu aristokracie jest třeba pokládati za chybu zákonodárcovu. Neboť hned od začátku jest velmi nutno hleděti k tomu, *aby nejlepší měli*

35 *volný čas a nechovali se v ničem neslušně, netoliko v ú-*
řadě, nýbrž ani | v soukromí. A je-li třeba hleděti také
 k bohatství, aby měli volný čas, jest to špatné tím, že nej-
 vyšší úřady, úřad králů a vojevůdců, jsou prodejné. Ne-
 40 boť takový zákon činí bohatství čestnějším než zdatnost
 a v celé obci budí ziskuchtivost. Vždyť tím, co předáci
 pokládají za | čestné, nutně se řídí také mínění ostatních
 1273^b občanů. A tak tam, kde zdatnost není v největší úc-
 tě, | není možno, aby ústava trvale podržela aristokratic-
 ký ráz. Jest také přirozeno, že si kupující, když obdrželi
 úřad velkým nákladem, navykají zjištnému jednání; bylo
 by zajisté zvláštní, aby muž chudobný, ale řádný chtěl
 mítí zisk, a muž špatnější, který měl ještě výlohy, nikoli.
 5 | Proto *mají správu vésti ti, kteří jsou k tomu nejvíce*
schopni. Bylo by však lépe, byť i zákonodárce nebral
 zřetel k bohatství mužů řádných, aby se přece postaral
 o jejich prázdeň, když úřadují.

Špatným zařízením jest asi také to, že tatáž osoba spra-
 vuje více úřadů; a to je oblíbený způsob u Karchédoňan-
 10 ňů. Neboť *jednu | práci nejlépe vykoná jeden člověk.* Na
 tuto zásadu musí zákonodárce pamatovati a nesmí nařič-
 zovati, aby tentýž člověk hrál na píšťalu a šil boty. Proto
 tam, kde obec není malá, jest ústavnější a lidovější, aby
 více lidí mělo účast v úřadech; neboť je to, jak jsme řek-
 li, více společné a každá práce se pak vykoná lépe
 15 | a rychleji, než když všechno konají tytéž osoby. Vidí-
 me to ve válečnictví a námořnictví; v obou těchto obo-
 rech poroučení a poslouchání všemi takřka proniká.

Ačkoli ústava Karchédoňanů jest oligarchická, přece
 si velmi dobře vypomáhají tím, že čas od času vysílají ně-
 20 jakou část lidu do okolních měst, aby zbohatl. | Tímto
 prostředkem léčí nedostatky ústavy a zajišťují jí trvání.
 Ale to je dílo náhody, kdežto vnitřní nepokoje má zame-

ziti zákonodárce. Nyní však, kdyby nastala nějaká pohro-
 ma a množství poddaných odpadlo, není v zákonech žád-
 něho prostředku k obnovení klidu.

Tak to tedy | je s ústavou lakedaimonskou, krétskou 25
 a karchédonskou, které právem mají dobrou pověst.

12. Zřízení Solónovo v Athénách a zřízení jiných obcí řeckých

Někteří mužové z těch, kteří se nějak vyjádřili o zříze-
 ní obce, neúčastnili se činně správy obce vůbec, nýbrž po
 celý svůj věk žili v soukromí, a o jejich pozoruhodných
 názorech jsme se již | vesměs zmínili. Některí však byli 30
 zákonodárci jednak ve vlastních obcích, jednak také
 v různých obcích cizích, a zároveň vedli správu veřejné-
 ho života. A z těchto jedni byli původci jen zákonů, dru-
 zí také ústavního zřízení, jako Lykúrgos a Solón; tito to-
 tiž zavedli jak zákony, tak ústavní zřízení.

O lakedaimonské ústavě byla již řeč, o Solónovi pak 35
 někteří míní, že byl výborným zákonodárcem. Neboť prý
 odstranil příliš výstřední oligarchii, učinil konec otroče-
 ní lidu a vhodnou směsí ústavních prvků zavedl starou
 demokracii. Rada na vrchu Areiově jest | prý prvek oli- 40
 garchický, volba úřadů prvek aristokratický a soudy pr-
 vek demokratický. Podobá se však, že Solón | jenom ne- 1274^a
 zrušil ona dvě zařízení, radu a volbu úřadů, která tu byla
 již dříve, ale tím, že soudcovská místa dal obsazovati ze
 všech stavů, dal základ k zřízení demokratickému.*

Proto mu také někteří vytýkají, že prý potlačil jeden
 z těch prvků, ježto dal soudu, ač bývá vylosován, rozho-
 dovati o všem. Neboť se vzrůstajícím vlivem tohoto zří-
 zení začalo se lidu lichotiti jako | tyranovi a ústava se pře- 5

tvořila v nynější demokracii; radu na Areopagu oslabil Efiáltés a Periklés,* ze soudů Periklés učinil placené sbory a tímto směrem pokračoval každý demagog, rozmno-
 10 žuje moc lidu, až k dnešní | demokracii.

Zdá se však, že tento postup věcí nebyl obsažen v Solónově záměru, nýbrž že k němu došlo spíše shodou okolností – neboť když lid se stal za perských válek zakladatelem moci námořní, nabyt sebevědomí a přidržel
 15 se špatných demagogů místo zdatných | politických odborníků* –, kdežto Solón asi dal lidu jen nejnütnější moc voliti úřady a žádati od nich účtování – neboť kdyby lid neměl ani tohoto práva, byl by zotročen a odbojný –, úřady pak zřídil vesměs z lidí vznešených a zámožných,
 20 z | pentakosiomedimnů, zeugitů* a z třetí třídy, takzvaných jezdců; čtvrtá třída byla třída dělníků, která neměla účast v žádném úřadě.

Zákonodárci byli také Zaleukos u epizefyrských Lokrů a Charóndás z Katany u svých spoluobčanů a u ostatních chalkidských obcí v Itálii | a na Sicílii. Někteří se
 25 pokoušejí zařadovat sem také Onomakrita jako muže, který byl prvním významným zákonodárcem a který prý se, ač původem Lokřan, vycvičil na Krétě, kdež prodléval, aby se vyučil v umění věšteckém; jeho druhem prý byl Thalés, Thalétovým posluchačem prý byl Lykúrgos
 30 a Zaleukos, Zaleukovým pak | Charóndás. Ale to se uvádí, aniž se sdostatek dbá časového postupu.

Zákonodárcem u Thébanů byl Filoláos z Korintu. Filoláos byl rodem Bakchiovec a byl milovníkem Dioklea, vítěze v olympijských hrách, a když tento z oškřivosti
 35 nad potupnou | láskou své matky Alkyony opustil své město, odešel do Théb; tam oba ukončili svůj život. A až dodnes se tam ukazují jejich hroby, jež je navzájem dobře viděti, ale směrem k území korintskému jeden je vidě-

ti, druhý nikoli; podle pověsti totiž sami prý tento způsob pohřbení tak nařídili, a sice | Dioklés z odporu nad
 40 utrpěnou ranou, aby z jeho náhrobku nebylo viděti korintskou zem, Filoláos pak, aby ji bylo viděti. | Z toho
 1274^b důvodu tedy žili u Thébanů a Filoláos jim dal zákony, podle nichž mimo jiná některá ustanovení bylo zařizeno také plození dítek, a které se tam nazývají zákony thetickými; a to jest jeho zvláštní ustanovení, | aby počet podílů
 5 zůstal nezměněn.

Charóndás nemá nic zvláštního mimo žaloby pro křivé svědectví – první totiž zavedl jeho stíhání –, v přesném pojetí zákonů jest však obratnější než i nynější zákonodárci. U Faley je zvláštní vyrovnání majetku, u Platóna
 | společenství žen, dětí i majetku a společné stolování
 10 žen, dále zákon o pití, podle něhož při symposiích mají předsedati střídmi, a ustanovení o vojenském výcviku, aby se užívalo stejně dobře obou rukou, ježto prý se nepatří, aby byla zacvičena jen jedna ruka, druhá nikoli.

Od Drakonta jsou sice zákony, ale zákony dal ústavě,
 15 která tu již byla; v těchto zákonech není nic zvláštního, co by stálo za zmínku, leda tvrdost ve výši trestů. Také Pittakos byl původcem zákonů, ale ne ústavy; u něho je zvláštní zákon, aby opilí, | když někoho zbijí,* byli trestáni
 20 více než střízliví; neboť ježto opilí se dopouštějí násilností více než střízliví, nehleděl ke shovívavosti, kterou je třeba míti spíše s opilým, nýbrž ku prospěšnosti.

Konečně ještě zákonodárcem Chalkidů v Thrákii byl Andromás z Rhégia, od něhož jest zákon | o vraždě
 25 a o dědičkách; jinak z jeho ustanovení nelze uvésti nic zvláštního.

To jsou tedy asi naše úvahy o jednotlivých ústavách, které buď skutečně jsou zavedeny, anebo které jednotlivci navrhovali.

KNIHA TŘETÍ

VÝKLAD POJMŮ ÚSTAVY,
OBCE A OBČANA. ÚSTAVY SPRÁVNÉ
A JEJICH ZHORŠENÉ ODRŮDY. KRÁLOVSTVÍ

1. Pojem ústavy, obce a občana

- 1274^b 32 Ten, kdo chce uvažovati o ústavě, co jest a jaká jest, musí asi především uvažovati o obci samé a zkoumati, *co je obec*.^{*} Dosud totiž není v tom jednoty, neboť jedni tvrdí, | že obec učinila to a ono, druzí však, že nikoli obec, nýbrž oligarchie nebo tyran. Vidíme však, že se veškera činnost politikova a zákonodárcova týká obce a že *ústava* jest určitý řád těch, kteří v obci bydlí.
- 35 Ježto pak obec jest složeninou jako každý jiný celek, | který se skládá z mnohých částí, jest zřejmo, že musíme nejprve uvažovati *o občanu*; vždyť obec jest jakési množství občanů. | A tak jest nutno uvažovati o tom, kdo má býti nazýván občanem a co jest občan. Neboť ani v otázce pojmu občana nebývá často jednoty; nejméně 40 totiž všichni souhlasně téhož člověka občanem; často ten, jenž jest občanem v demokracii, není občanem v oligarchii.
- 5 Nebudeme si tu ovšem všimati těch, kteří toho názvu dosáhli nějakým jiným způsobem, například ti, jimž ob-

čanské právo bylo uděleno.^{*} Skutečný občan však není občanem proto, že někde bydlí – vždyť i metoikové^{*} a otroci mají s ním společné bydliště –, ani ti nejsou ještě občany, kteří mají podíl v právech tak, že jednak podstupují pokutu, jednak vedou při | – neboť to náleží také těm, 10 kteří mají účast v právech jenom podle smlouvy; i to v takových smlouvách bývá; místy nemají v tom úplně podílu ani metoikové, nýbrž musí míti ochránce, takže jejich účast ve společenství toho druhu jest poněkud nedokonalá –, ale jako děti, které pro své mládí nejsou ještě | zapsány mezi občany, a jako starce, kteří jsou již ob- 15 čanských povinností zproštěni, musíme sice v jistém smyslu nazývati občany, ne však prostě a zcela, nýbrž jedny s přídavkem „nedospělí“, druhé s přídavkem „ze- stárlí“ anebo tak nějak – na tom nezáleží, ježto jest jasno, co míníme. Přihlížíme tu totiž k pojmu občana prostě, proti němuž není žádné | takové námitky, která by vyža- 20 dovala opravného přídavku, poněvadž by takové otázky mohly býti dány a musely býti řešeny také se zřením k těm, kteří pozbyli občanských práv, a se zřetelem k vy- hnancům.

Pojem občana prostě se neurčí podstatněji žádným jiným znakem než tím, že má účastenství v soudu a ve vládě. Z úřadů pak jedny jsou rozděleny podle času, takže některé | spravovati dvakrát tatáž osoba vůbec nemůže 25 anebo jen po uplynutí určité lhůty; u jiných jest čas neurčitý, například u porotců a členů sněmu. Tudíž mohlo by se snad říci, že členové těchto sborů nejsou ještě vládnoucími osobami, ani že proto nemají účast v řízení obecních věcí; a přece by bylo směšno, kdyby se lidem, kteří spolurozhodují o nejdůležitějších záležitostech, upírala vládní moc.^{} Než řekněme, že na tom nezáleží; běží tu jen | o jméno. Neboť společný pojem pro člena 30*

poroty a sněmu nemá zvláštního jména, jímž by se oba měli nazývat. Pro rozlišení nazveme je úřadem neurčitým. I pokládáme za občany ty, kteří v něm mají účast.

To by tedy byl asi pojem občana, jenž se tak hodí na všechny, kteří se nazývají občany; nesmíme však | zapomínati, že v předmětech, u nichž podmínky se liší druhem, tak že jeden z nich jest prvním, jiný druhým, jiný pak dalším, buď vůbec, jako v takových, není společného znaku, anebo jen nepatrně. Vidíme pak, že se ústavy liší druhem, a jedny jsou pozdější, jiné | dřívější; pochybené totiž a výstřední nutně jsou pozdější než bezvadné – co míníme výstředními, bude objasněno později. A tak i občan musí býti v každé ústavě jiný. | Pročež občan, jak jsme jej vymezili, bude jím nejspíše v demokracii, v ostatních ústavách může jím sice býti, ale nemusí. V některých totiž lid nemá žádné moci, ani tu nebývají pravidelné sněmy, nýbrž jen mimořádné schůze rady, přepak podle předmětu vyřizují různé úřady, například v Lakedaimonu pře smluvní rozsuzují | efoři, každý jinou, hrdelní geronti, a jiné snad zase jiný úřad. Rovněž tak i v Karchédonu; neboť určité úřady vyřizují všechny pře.

Ale onen výměr občana můžeme poopravit. V ostatních ústavách totiž není sněmovníkem | nebo porotcem ten, kdo náleží k onomu neurčitému úřadu, nýbrž ten, kdo má určité úřední oprávnění; z těchto pak se všem nebo některým svěřuje poradnictví a soudnictví buď ve všem nebo jenom v něčem. Z toho jest tedy patrné, co jest občan: *Kdo se totiž může účastniti úřadu poradního nebo soudního, toho již nazýváme občanem té | obce, obcí pak, prostě řečeno, nazýváme množství těchto občanů, které si dostačuje k samostatnému životu.*

2. Pokračování výkladu o pojmu občana a obce

Pro praxi se však za občana označuje ten, kdo pochází z obou rodičů občanů a ne pouze z jednoho, například z otce nebo matky, jiní tu však vyžadují ještě více, například důkazu, že dva nebo tři anebo ještě více předků bylo občanů. | Když se však pojem občana určuje tímto způsobem, přátelsky a povrchně, jsou někteří v nesnázi, jak potom ten třetí nebo čtvrtý předek má býti občanem. Na to dal odpověď Gorgiás z Leontín,* jednak snad v rozpacích, jednak v ironii: jako prý moždířem jest to, co zhotovil výrobce moždířů, tak prý i Lárísany jsou ti, které jimi mistři učinili; | neboť někteří prý jsou výrobci larisanů. Ale věc jest jednoduchá. Jestliže totiž podle uvedeného výměru měli účast ve správě obce, byli občany; vždyť není přece možno určení, dle něhož by otec a matka měli býti občany, vztahovati až na první osadníky a zakladatele.

Ale snad nesnadnější jest ještě otázka u těch, kteří | nabyli občanství změnou ústavy, jak to například v Athénách učinil Kleisthenés po vypuzení tyranů;* zařadil totiž do fýl mnoho cizinců a podružných metoiků. Ale u nich nebudí pochybnost otázka, kdo jest občanem, nýbrž zda jest jím právem, nebo neprávem. Ale kromě toho by se ještě někdo mohl tázati, | zdali ten, kdo není občanem právem, není občanem vůbec, poněvadž „neprávem“ a „nesprávně“ má v podstatě tentýž význam. Ježto však vidíme, že někteří neprávem vládnu, o kterých sice řekneme, že vládnu, ale ne právem, a poněvadž pojem občana se určuje znakem jisté vládní moci – neboť jak jsme řekli, | občanem jest ten, kdo má účast v takové správě –, jest zjevno, že i tito musí býti zvaní občany,

otázka však, zda právem, nebo neprávem, souvisí s otázkou dříve uvedenou.

3. O trvání totožnosti obce

Někteří totiž jsou v neshodách při otázce, kdy se něco má považovati za jednání obce a kdy ne, například tehdy, kdy se z oligarchie nebo tyranidy stane | demokracie. Neboť tehdy mnozí nechtějí dostáti ani smlouvám, ježto prý jich nepřijala obec, nýbrž tyran, ani mnohým jiným takovým závazkům, jako kdyby se některé ústavy zakládaly na moci a neměly cílem obecný prospěch. Kdyby se tedy i demokracie zakládala na takové moci, museli bychom přece | říci o jednání takového zřízení obce, že to, co činí, jest jednáním obce zrovna tak jako to, co učinila oligarchie a tyranida. Podobá se, že vlastní jádro této neshody jest v otázce, která se kdy má říci, že obec jest ještě táž a kdy již není táž, nýbrž jiná. Nejsnadněji se ta otázka | řeší vzhledem k místu a lidem; neboť místo a lidé mohou býti rozděleni a jedni z nich mohou obývati toto místo, druzí jiné. Tuto obtíž jest tedy třeba pokládati za dosti nepatrnou – neboť slovo „polis“ (= *obec, město*) má různý význam* a potud jest snadno řešiti tuto otázku –; podobně | však možno se tázati, kdy se má obec, jejíž příslušníci obývají totéž místo, pokládati za jednu. Jistě ne podle zdí; vždyť jednu zeď lze vystavěti kolem Peloponnésu. Takový jest asi také Babylón a každé místo, které má objem spíše národa než města; onen aspoň, jak se vypravuje, byl již tři | dni v rukou nepřítelů a kterási část města o tom ještě nevěděla. Ale úvahu o této otázce bude prospěšně ponechati pro jinou příležitost – neboť politik musí uvažovati o velikosti obce a věděti,

jak veliká má obec býti, kolik obyvatelstva jí prospívá a zda stejnorodé, či různé.* Tu však je otázka, když titíž lidé obývají totéž místo, | zda se má také obec pokládati za tutéž, pokud rod obyvatelů je tentýž, ačkoli stále jedni umírají a druzí se rodí, jako řeky a prameny nazýváme týmiž, i když stále proud vody přitéká a odtéká, či se lidé | z takové příčiny mají nazývati týmiž, ale | obec jinou? Neboť když obec jest jakýmsi společenstvím, a to společenstvím občanů ve svazku ústavním, tedy by se zdálo, když se ústava druhem zjinačí a rozliší, že nutně ani obec již nebude táž, tak jako sbor | nazýváme hned komickým, hned tragickým, ačkoli jsou tu často titíž lidé, a podobně také každou jinou společnost a skladbu nazýváme jiným jménem, kdykoli druh skladby jest jiný, jako například harmonii, ač obsahuje tytéž tóny, považujeme za jinou, je-li tu dórská, tu fryžská. Je-li tomu | tak, jest zjevno, že při otázce o totožnosti obce musíme hleděti především k ústavě; jmenovati však můžeme obec jiným nebo týmž jménem, ať její obyvatelé jsou titíž anebo zcela jiní. Je-li však spravedливо smluvním závazkům dostáti, či nedostáti, když se v obci změní | ústava, jest jiná otázka.

4. Ctnost člověka a občana

S dosavadním pojednáním souvisí úvaha o tom, zda ctnost dobrého muže a řádného občana máme pokládati za totožnou, či ne. Avšak má-li tato otázka býti správně prozkoumána, musí se nejprve v obryse vylíčiti ctnost občana.*

Tedy jako například lodník jest jakýsi jedinec ze společníků, tak říkáme i o občanu. A ačkoli lodníci jsou si ve výkonu a významu nerovni – jeden totiž jest veslařem,

druhý kormidelníkem, třetí správcem přídy, čtvrtý pak má nějaké jiné takové jméno –, přece jest zřejmo, že sice pro každého bude zcela přesný pojem | vlastní jeho zdatnosti, že se však zároveň nějaký společný pojem bude hodit všem. Neboť zdar plavby jest úkolem jich všech; vždyť o něj usiluje každý z lodníků. Podobně tedy také úkolem občanů, ač jsou nerovni, jest blaho společenství, společenstvím pak jest ústava; | proto ctnost občana musí míti vztah ke zřízení obce. Ježto pak jest více druhů ústav, jest patrné, že dokonalá ctnost řádného občana nemůže býti jen jedna; dobrého muže nazýváme tak ovšem právě z hlediska jedné dokonalé ctnosti.*

35 Jest tedy zjevno, že *řádny občan může* | *nemíti ctnost, z jejíhož hlediska je muž řádný*. Avšak k této větě jest možno dojíti ještě i jiným způsobem, probereme-li totiž otázku o nejlepší ústavě. Neboť není-li možno, aby se obec skládala ze samých lidí, kteří by všichni byli řádní, každý však má svůj úkol dobře konati, a to pro ctnost, | není asi ctnost dobrého občana a dobrého muže jedna a táž, poněvadž jest nemožno, aby všichni občané byli podobní. | Neboť ctnost dobrého občana musí míti všichni – tak totiž obec nutně jest nejlepší –, jest však nemožno, aby všichni měli ctnost dobrého člověka, není-li nutno, aby všichni občané v | řádné obci byli dobří lidé.

5 Mimoto, ježto se obec skládá z nestejných částí, jako živočichů předně z duše a těla, duše z rozumu a žádostivosti, domácnost z muže a ženy a majetek z pána a otroka, tak i obec se skládá z toho všeho a nadto ještě z jiných | nepodobných útvarů; proto ctnost všech jejích občanů nutně není jedna, zrovna jako ani u členů sboru není jedna zdatnost náčelníka sboru a pomocníka.*

10 Z toho tedy vysvítá, proč prostě není táž. Ale snad ctnost řádného občana a řádného muže bude táž alespoň

u některého jednotlivce? Tvrdíme přece, že zdatný vládce | jest dobrý a rozumný,* občan však že není nutně rozumný. Ale někteří míní, že již výchova vládce jest jiná, jak je také viděti z toho, že synové králů jsou vzdělávání v umění jezdeckém a válečnickém. A Eurípidés praví:*

Ne třeť, ... obci však co prospívá. 20

Tím naznačuje, že jest zvláštní výchova pro vládce. Je-li pak ctnost dobrého vládce a dobrého člověka táž, občanem však jest také ten, kdo jest ovládán, tedy *ctnost občana a člověka není asi prostě táž*, ovšem ctnost u některého občana; neboť není táž u vládce a občana a proto se snad Iásón vyjádřil, že by musel lačněti, kdyby nebyl tyranem, protože | *prý neumí žítí v soukromí.* 25

Ale přece to bývá chváleno, dovede-li někdo vládnouti a poslouchati, a *ctností občana patrně jest schopnost uměti jak dobře vládnouti, tak dobře poslouchati*. Jestliže tedy ctnost dobrého člověka pokládáme za vladařskou, ctnost pak občana za obojí, nemůže býti obojí stejně chválena.*

Ježto se | tedy uznává oboje, že se vládce a ovládaný mají učiti něčemu různému a ne témuž, ale zas že občan má rozuměti a účastniti se obojího, dá se vysvětliti od- tud: Jest vláda panská;* tato dle našeho mínění má vztah k nutným pracím, jež vládce nemusí umět konat, | nýbrž spíše jich má užívati; ono jest i otrocké. Tím „ono“ míním, kdyby sám uměl a skutečně obstarával služebné výkony. Otroků je podle našeho mínění více druhů; neboť je více služebných prací. Jednu část tvoří rukodělníci. Jsou to ti, kteří, jak naznačuje již jejich jméno, jsou živí prací | svých rukou, a k nim náleží obyčejný řemeslník. Proto za starých časů v některých obcích řemeslníci 1277^b

neměli podílu v úřadech, dokud nenastala nejkrajnější demokracie. Výkonům takto poddaných nemá se tedy učiti ani dobrý člověk, ani dobrý politik, ani | dobrý občan, ledaže by toho někdy potřeboval sám pro sebe; neboť pak tu již není na jedné straně pán a na druhé otrok. Ale jest jakýsi druh vlády, v níž se vládne nad lidmi stejnorodými a svobodnými. Tuto nazýváme *vládou občanskou, které se ten, kdo vládne, musí | naučiti tím, že jest ovládan*, jako například velitel jízdy musel sloužiti pod velitelem jízdy, vojevůdce pod vojevůdcem jako setník i četař.* Proto se správně říká, že nemůže dobře vládnouti ten, kdo se nenaučil poslouchati.

Ovšem ctnost obou jest různá, ale *dobry občan má uměti a moci i poslouchati i | vládnout*, a to jest ctnost občana, že vládě nad svobodnými lidmi rozumí po obou stránkách. Také dobrému člověku sluší zajisté obojí, i když uměřenost a spravedlnost vládcova jest jiného druhu. Neboť také ctnost ovládaného sice, ale přitom svobodného dobrého muže není zřejmě jedna, například spravedlnost, nýbrž má různé druhy, | dle kterých se vládne a poslouchá, jako uměřenost a zmužilost muže a ženy jest různá* – kdyby zajisté muž byl zmužilý tak, jako jest zmužilá žena, byl by pokládán za zbabělce, a žena by byla pokládána již za nezřízenou, kdyby byla střídá tak, jako jest dobrý muž; vždyť i hospodaření muže a ženy jest různé, muž | má získávati, žena zachovávat. – Rozumnost však jest ctnost, která náleží jedině vládcovi. Neboť ostatní ctnosti, zdá se, musí býti společně poddaným i vládnoucím, ctností poddaného však není rozumnost, nýbrž pravdivé mínění; poddaný je totiž jako výrobce píšťal,* vládnoucí jako | pištec, který jich užívá.

Z tohoto pozorování tedy vysvítá, zda ctnost dobrého člověka a řádného občana jest tatáž,* či různá, a jak je tatáž i jak různá.

5. Různost občanů podle různých ústav

V otázce pojmu občana zbývá ještě jakási nesnáze. Totiž, jest opravdu občanem ten, kdo se smí účastniti | vlády, či se za občany mají pokládati také lidé všedního zaměstnání?* Kdyby za ně měli býti pokládáni i tito, kteří nemají účasti v úřadech, nemohla by taková ctnost náležeti každému občanu – neboť tito by byli občany –; není-li však z nich nikdo občanem, do které třídy se pak mají zařaditi? Neboť nejsou ani metoiky, ani cizinci. Či snad právě z tohoto důvodu | není tu nic zvláštního? Vždyť 1278^a mezi jmenované nenáležejí ani otroci, ani propuštěnci. Tolik totiž jest jisto, že za občany nelze pokládati všechny, bez nichž by obec býti nemohla, ježto ani hoši nejsou občany tak jako muži, nýbrž | tito jsou jimi prostě, oni 5 podmíněčně: jsou sice občany, ale ne zcela.

Za starých časů v mnohých obcích obyčejnými řemeslníky byli otroci a cizinci, proto tak namnoze bývá až dosud; obec s nejlepším zřízením však řemeslníka občanem neučiní. Je-li však občanem, potom ctnost, o níž jsme řekli, že náleží občanu, | nenáleží všem, ba ani těm, kteří jsou pouze svobodni, nýbrž jen těm, kteří *jsou prosti všedních prací*. Z těch pak, kteří konají všední práce, ten, který pracuje pro jednoho, jest otrok, který pro obecnost, jest řemeslník a nádeník. 10

Uvážíme-li věc poněkud, vysvitne odtud, jak to s nimi jest; neboť tato úvaha objasní to, co bylo řečeno. | Poněvadž totiž jest více ústav, jest nutně také více druhů ob-

čana, zvláště občana poddaného, takže v některé ústavě nutně občanem jest také řemeslník a dělník, v některých je to zase nemožno, je-li například ústava, která se nazývá aristokratickou a v níž se pocty | udílejí z hlediska ctnosti a hodnoty; neboť žádný člověk, který žije životem řemeslnickým nebo nádenickým, nemůže se horlivě cvičiti v tom, co k té ctnosti náleží. V oligarchiích zas nádeník sice nemůže býti občanem – neboť tu účast v úřadech závisí na vysokém odhadu jmění –, řemeslník však může; mnozí | řemeslníci jsou zajisté zámožní. V Thébách pak byl zákon, aby podíl ve vládě neměl ten, kdo by se po deset let nezdržel trhu. V mnohých ústavách zákon přibírá k občanům také cizince; v některých demokraciích totiž občanem jest jenom ten, kdo se narodil z občanky, a tak jest tomu u mnohých i s levobočky. | Ale poněvadž jen z nedostatku pravých občanů takové činí občany – jenom pro nedostatek obyvatelstva totiž užívají takových zákonů –, zase je poněnáhu vylučují, jakmile mají dostatek obyvatelstva, nejprve potomky otroka nebo otrokyně, nato potomky občaneč, a konečně činí občany jenom ty, kteří pocházejí z obou rodičů občanů.

35 Z toho | je tedy patrné, že je více druhů občana a že se občanem nazývá v první řadě ten, kdo má účast v poctách, jak i Homéros naznačil slovy:*

... jako bych byl kýs bezectný cizák.

Neboť jest jako metoikos ten, kdo nemá účasti v občanských poctách. Tam však, kde tento poměr jest zastřen, je to proto, aby se spoluobytelé klamali.

1278^b Zda se tedy ctnost, | podle níž člověk jest dobrý a občan řádný, má pokládati za různou, či za totožnou, jest

patrné z toho, co bylo řečeno, že v některé obci oba jsou stejní, v některé různí, a že také tam není každý občan zároveň dobrým člověkem, nýbrž jen politik, a to ten, který rozhoduje nebo dovede rozhodovati ve | veřejné správě buď sám o sobě, anebo ve spojení s jinými. 5

6. Rozdíly v ústavách. Úkol obce

Když toto bylo určeno, jest třeba dále uvažovati o tom, zda se má uznati jedna ústava, či více, a jestliže více, jaké a kolik, a jaké jsou v nich rozdíly.

Ústava jest řád obce, co se týče úřadů vůbec, a zvláště | úřadu ze všech nejvyššího. Všude zajisté nejvyšší jest správa obce, správou pak jest ústava. Tak například v demokraciích nejvyšší moc má lid, v oligarchiích zas několik málo mužů. Říkáme proto, že i ústava jejich jest jiná. Z téhož hlediska pak posoudíme | také ústavy ostatní. 15

Předně jest třeba předpokládati účel, pro který tu obec jest, a určití, kolik je druhů vlády se zřetelem k člověku a společnému životu. Již v dřívějších úvahách, v kterých jsme pojednali o hospodářství a panství, řekli jsme, že člověk jest přirozeně určen pro život v obci* | – proto i ti, kteří sice nepotřebují v ničem vzájemné pomoci, přece nicméně touží po soužití –, ale také společný prospěch lidí sbližuje, pokud každý jednotlivec má zájem na krásném žití. To tedy jest především účelem obce, a to jak pro všechny lidi společně, tak i pro každého jednotlivce zvlášť; ale lidé se scházejí také pro žití samo | a udržují politické společenství. Neboť snad již v pouhém žití jest jistá část krásna, nepřekročuje-li tíha života příliš míru. Jest známo, že přemnozí lidé snášejí mnohou strast, po- 20 25

ἡ γὰρ κοινὸς

30 něvadž na životě lpí, ježto má v sobě jakési blaho | a přirozenou slast.

Ale také jest snadno naznačiti rozdíl mezi obyčejně uváděnými způsoby vlády; často totiž byla o nich řeč i v exoterických spisech.* Vláda pána nad otrokem, ačkoli vpravdě otrok i pán, kteří jsou jimi přirozeně, mají
35 tentýž zájem, přece má účelem | jenom prospěch pánův, prospěch otrokův jen nahodile – neboť zahyne-li otrok, nelze vládu pána udržeti. Vláda nad dětmi, ženou a celou domácností, kterou nazýváme hospodářskou, má účelem buď blaho ovládaných členů, anebo blaho společné oběma stranám, o | sobě jen blaho ovládaných, jak
40 pozorujeme i v ostatních | uměních, například v lékařství a tělocviku, nahodile však mohou býti ku prospěchu také těm, kteří se jím zabývají. Nic totiž nebrání, aby učitel tělocviku také sám někdy tělocvičil, jako kormidelník jest
5 vždy jedním z lodníků; učitel tělocviku tedy | nebo kormidelník hledí dobra poddaných, kdykoli však sám se stane jedním z nich, i sám nahodile má účast v jejich prospěchu. Neboť jeden jest lodníkem, druhý, ač jest učitelem, stává se cvičencem.

Proto se také žádá, aby úřady v obci, je-li zřízena
10 z hlediska rovnosti a | podobnosti občanů, byly obsazovány střídavě, i žádalo se v dřívější době z přirozených důvodů, aby každý střídavě nesl břímě služby obci, i aby se zase někdo jiný staral o jeho dobro, jako se dříve sám, dokud spravoval úřad, staral o prospěch onoho. Nyní však pro výhody, které vyplývají z řízení obecních záležitostí a z úřadu, každý chce stále | vládnouti, asi tak,
15 jako kdyby v úřadě nabývali stálého zdraví ti, kdo jsou nemocni. To by se asi potom každý honil po úřadech.

Jest tedy zřejmo, že *všechny ty ústavy, které hledí obecného blaha, jsou správné z hlediska našeho práva,*

ty však, které cílí jen k prospěchu vládnoucích, jsou pochybené a | jsou zhoršenými odrůdami* ústav správných; jsou totiž despotické, *obec však jest společenství lidí svobodných.* 20

7. Ústavy správné a nesprávné

Když jsme toto určili, nastává úkol prozkoumati ústavy, kolik jest jich na počet a jaké jsou, a to předně správné z nich, poněvadž, budou-li tyto vymezeny, nabudeme jasného názoru i o zhoršených odrůdách.

Poněvadž ústava a správa znamená totéž, a správa jest
nejvyšší mocí obcí, jest nutně nejvyšším vládcem buď jeden nebo několik málo mužů anebo množství; kdykoli
vládne jeden nebo několik anebo množství pro obecný
prospěch, jsou to nutně | *ústavy správné*, ústavy však, 30 které hledí vlastního prospěchu jednoho nebo několika málo mužů anebo množství, jsou zhoršenými odrůdami. Buď se totiž příslušníci obce nesmějí nazývati občany, anebo musí míti účast v jejím prospěchu.

Z monarchií tu, která hledí obecného prospěchu, nazýváme obyčejně *královstvím*, vládu několika málo mužů, | jichž je více než jeden, *aristokracií* – buď proto, že v ní
vládnou nejlepší mužové, anebo proto, že hledí nejlepšího prospěchu obce a jejích příslušníků –, a kdykoli správu života v obci pro obecný prospěch vede množství, nazývá se zřízení jménem, které jest společné všem ústavám, totiž *políteií*.* Děje se to zcela důvodně. Jeden totiž
nebo několik málo mužů může snadno | ctností vynikati, 40 aby jich však více | bylo dokonalých v každé ctnosti, 1279^b jest již nesnadno – leda ještě zpravidla ve vojenské; neboť ta vzniká v množství; proto v takové ústavě nejvyšší

moc má branné obyvatelstvo a občany jsou ti, kteří mají zbraň.

- 5 *Odrůdami* uvedených ústav jsou tyto: | *tyranida* jest odrůdou království, *oligarchie* aristokracie a *demokracie* políteie. Neboť tyranida jest samovládou, která hledí prospěchu samovládcova, oligarchie prospěchu zámožných a demokracie prospěchu chudých; ale cíl obecného
10 prospěchu nemá | žádná z nich.

8. Nesnáze při rozlišování ústav

- Jest však třeba ještě podrobněji pojednati o podstatě každé z těchto ústav, ježto při určení jsou jisté nesnáze, a tomu, kdo bádá v některém oboru vědeckém a nepřihlíží jenom k praxi, náleží, aby ani nic nepřehlížel, ani | nic neopomíjel, nýbrž aby ve všem projevil pravdu.

- 15 Tyranida, jak jsme řekli, jest despotická samovláda v občanském společenství, oligarchie jest takové zřízení obce, v němž nejvyšší moc jest v rukou zámožných, demokracie však vzniká tehdy, když rozhodují ne majitelé velkého jmění, nýbrž chudobní.

- 20 První nesnáz se týká tohoto výměru. Kdyby totiž v čele obce byla zámožná většina, a demokracie jest tam, kde rozhoduje množství, a kdyby se podobně zase stalo, že by někde bylo chudobných méně než zámožných, ale byli silnější, takže by byli rozhodujícím činitelem v obci, zřízení však, v němž rozhoduje jen malý | počet, se
25 říká oligarchie, nebyl by asi výměr ústav správný. Ale i kdyby se spojoval jednak malý počet a zámožnost, jednak velký počet a chudoba, a podle toho se ústavy jmenovaly, totiž, že oligarchie jest tam, kde vládne jen malý
30 počet mužů, ale zámožných, demokracie | pak tam, kde

vládne vzhledem k počtu mnoho lidí, ale chudobných, vzniká jiná nesnáz. Neboť jak potom nazveme ústavy právě uvedené, kde totiž jest zámožná většina a kde chudobná menšina, kde ta i ona má svrchovanou moc, každá ve své ústavě, když kromě uvedených ústav není žádné jiné?

Podobá se tedy, že | úvaha tato ozřejmuje skutečnost, 35 že menší nebo větší počet těch, kteří mají svrchovanou moc, jak v oligarchiích, tak v demokraciích, jest něčím nahodilým, poněvadž všude jest zámožných málo, chudobných mnoho – proto se ani na uvedených příčinách nezakládá žádný zvláštní rozdíl –, ale pravý rozdíl mezi demokracií a oligarchií jest v chudobě a bohatství, | i jest 1280^a nutně tam, kde pro bohatství vládne menšina nebo většina, oligarchie, tam však, kde vládnu chudobní, jest demokracie, jenže, jak jsme poznamenali, je něčím nahodilým, že oněch bývá málo, těchto mnoho. | Neboť jen 5 málo lidí jest zámožných, svobody však jsou účastni všichni. A na těchto základech se na obou stranách vyskytují spory o správu obce.*

9. Různá práva občanů v různých ústavách

Nejprve jest třeba uvážiti, jaké se podávají výměry oligarchie a demokracie a jaké jest právo oligarchické a demokratické. Všichni se totiž dotýkají jistého práva, ale | postupují jen až k určitému stupni, i nedovedou do- 10 konale vysvětliti, co jest vlastní právo. Tak se například právo pokládá za rovnost, a také jí jest, ale ne pro všechny, nýbrž jen pro rovné; a tak se i nerovnost pokládá za právo, a zajisté jím skutečně jest, ale ne pro všechny, nýbrž jenom pro nerovné; avšak vynechává se, pro koho

15 má něco býti právem, i soudí se mylně. To proto, | že se soud týká samého soudce; a většina lidí ve vlastních záležitostech jest špatným soudcem.

Když tedy právo jest právem pro určité osoby a zrovna tak se rozlišuje podle předmětů a podmětů, jak jsme dříve řekli v *Etice*,* jest sice souhlas vzhledem k rovnosti
20 předmětů, vzhledem k podmětům jest však spor, | zvláště z důvodu právě uvedeného, že lidé jsou špatnými soudci ve vlastních záležitostech; také však proto, že obojí mluví o právu částečném a myslí, že mluví o právu naprostém. *Jedni totiž, jsou-li v něčem nerovni, například v bohatství, míní, že jsou nerovni vůbec, druhí zas,*
25 *jsou-li v něčem rovni, | například v svobodě, myslí, že jsou rovni vůbec.* Ale hlavní věci si nevšímají. Jestliže se totiž příslušníci obce spolčili a sešli pro majetek, mají v obci tolik podílu, kolik v majetku, takže důvod oligarchů by asi byl převážně správný – neboť tito tvrdí, že není spravedливо, aby ve stu min,* at' je to základní hodnota nebo úroky, měl stejný podíl ten, kdo přispěl jen
30 jednou minou, | jako ten, kdo doplatil vše ostatní. Spolčili-li se však nejen proto, aby žili, nýbrž spíše, aby žili dobře? Vždyť jinak by obec mohla býti i z otroků a z ostatních živých tvorů; ale to je nemožno, poněvadž nejsou účastni ani blaženosti, ani života podle svobodného rozhodování. Mimoto takové spolčení není ani pro
35 válečné spojenectví, aby | nikým nebyli poškozováni, ani pro směny a vzájemný styk – sice by* i Tyrhéňští a Karchédoňané a všichni ti, mezi nimiž jsou vzájemné styky, záležející na smlouvách, byli občany jedné obce. Jsou ovšem mezi nimi úmluvy o dovážení zboží
40 a smlouvy vespolek si nekřivditi | a písemné dohody o spojenectví. Ale proto a k tomu obě strany nemají ani
1280^b | společných úřadů, ale každá má svoje zvlášť, ani se jed-

ni nestarají o to, jací mají býti druhí, ani o to, aby nikdo z účastníků úmluv nebyl nespravedlivý, ani aby na něm
5 nebylo žádné špatnosti, nýbrž toliko, aby si | vespolek nekřivdili. Ale ctnosti a špatnosti občanské hledí ti, kteří se starají o zákonnost. Z toho také vysvítá, že *obec*, která se tak opravdu nazývá a nikoli jen pro jméno, *má míti péči o ctnost*.* Neboť jinak se z toho společenství stává
spojenectví,* jež se od ostatních vzdálených spojenců liší jen místem. | Zákon se pak stává pouhou úmluvou, a jak
10 prohlásil sofista Lykofrón,* jenom rukojmím vzájemných práv, není však s to, aby občany učinil dobrými a spravedlivými.

Že tomu tak jest, jest zřejmo. I kdyby někdo ta místa sloučil v jedno, takže by se města Megara a | Korint dotýkala zdmí, přece by to nebyla jedna obec. Ani pak ne,
15 kdyby mezi sebou zavedla právo uzavíratí sňatky; a to přece jest vlastním společenstvím obcí. Rovněž kdyby počet lidí bydlel sice odděleně, přece však ne tak daleko od sebe, že by mezi nimi nebyl možný vzájemný styk, ale
kdyby měli zákony nekřivditi si ve | směnách, například
20 kdyby jeden byl tesařem, druhý rolníkem, třetí ševcem a čtvrtý něčím jiným takovým a bylo jich počtem na deset tisíc, ale neměli společného pouta v ničem jiném než v takových věcech, například ve směně a válečném
spojenectví, ani pak by to nebyla ještě obec. A proč? Jistě ne proto, že by | sjednocení scházela místní blízkost. Neboť
25 i kdyby se společníci sblížili v sjednocení takového druhu – každý by však vlastní domácnost pokládal za obec – a pomáhali si navzájem jenom proti nespravedlivým útočníkům, jako by to bylo spojenectví, ani tak by to asi
nebyla obec pro toho, kdo věc zkoumá přesně, ježto přece jejich styk na společném místě by byl takový, jako
kdyby žili odděleně.

- 30 Jest tedy zjevno, že | obec není společenství místa, ani
 jen k ochraně proti vzájemnému křivdění, ani pro smě-
 nu; ale ač i to tu musí býti, má-li to býti obec, přece, ani
 je-li to tu všechno, není to ještě obec, nýbrž *obec je spo-*
lečenstvím dobrého žití jak v domácnostech, tak v ro-
 35 *dech, jež má účelem dokonalý a soběstačný život.* | To
 ovšem nebude tam, kde lidé nebudou bydleti na témž
 a jednom místě a nebudou spolu uzavíratí sňatků. Proto
 v obcích vzniklo příbuzenství, rody, obětní společenstva
 a zábavy družného života. To je *dilem přátelství; neboť*
 přátelství jest svobodné rozhodnutí pro společné žití.
 40 Účelem obce tedy jest dobrý život, | a to všechno jsou
 prostředky k tomu účelu. Obec pak jest společenství rodů
 1281^a a míst | pro dokonalý a soběstačný život. A to podle na-
 šeho mínění znamená žití blaženě a krásně. Tudíž *za účel*
 politického společenství jest třeba pokládati krásné skut-
ky a nikoli pouhé soužití. Proto ti, kdo k takovému spo-
 5 *lečenství nejvíce přispívají, | mají více účasti v obci než*
ti, kteří svobodou a rodem jsou jim sice rovni nebo je
i předčí, v občanské ctnosti jsou však nerovni, anebo než
ti, kteří je sice bohatstvím převyšují, ale v ctnosti jsou
převyšováni.
 10 Z toho tedy, co jsme řekli, jest zřejmo, že všichni ti,
 mezi nimiž jsou spory o ústavách, vystihují jen jakousi
 část práva.*

10. Kdo má v obci míti svrchovanou moc

Jest však nesnadná otázka, kdo má v obci míti svrchovanou moc. Buďto to musí býti množství, nebo lidé zá-
 možní, anebo ctnostní, anebo jeden, který jest ze všech

nejlepší, anebo tyran. Ale to všechno, jak se zdá, má svo-
 je obtíže.

Kdyby si tedy chudobní, poněvadž | tvoří většinu, roz- 15
 dělili jmění bohatých, nebylo by to bezpráví?

*Při Diovi, usnesl se tak přece spravedlivě ten, kdo
 má svrchovanou moc!*

Co se pak tedy má nazývati nejvyšším bezprávím?
 A kdyby se, když všechno bylo rozebráno, většina opět
 dělila o jmění menšiny, jest zřejmo, že by se hubila obec.
 Ale *ctnost jistě | nehubí svého majetníka, ani právo obce.* 20
 A tak jest zjevno, že ani tento zákon nemůže býti spra-
 vedlivý. Mimoto by také skutky, jež koná tyran, musely
 vesměs býti spravedlivé; neboť proto, že jest silnější, do-
 pouští se násilí zrovna tak jako ta většina na bohatých.

Nuže, bylo by tedy spravedливо, aby vládla menšina
 | a bohatí? Kdyby tedy i oni činili totéž, drancovali a za- 25
 bírali jmění většiny, bylo by to spravedlivé? Ale pak by
 bylo spravedlivé i to první. Jest tudíž zřejmo, že všechno
 to jest špatné a bezprávné.

Než mají vládnouti ctnostní, zdatní a míti svrchovanou
 moc nad všemi? Potom by všichni ostatní museli | býti 30
 bez občanských čestných práv, protože by nebyli účastni
 cti, které se dostává těm, kteří spravují úřady v obci;
 o úřadech zajisté říkáme, že jsou poctou, a tak kdyby
 správu úřadů vedli stále titíž lidé, museli by ostatní býti
 bez občanských poct.

Ale bylo by lépe, aby vládl jeden, nejzdatnější? To by
 však bylo ještě více oligarchické; potom by totiž bylo ješ-
 tě více lidí bez občanské pocty.

Avšak někdo snad řekne, že by bylo vůbec pochyb- 35
 no, | aby svrchovanou moc měl člověk, ne zákon, poně-

vadž člověk podléhá vášním, které duši zmítají. Než kdyby zákon byl oligarchický nebo demokratický, jaký by byl rozdíl v pochybnostech? Neboť by se tak dostavilo stejně to, co bylo řečeno dříve.

11. Vady v uvedených ústavách. Zákony musí býti mezi a normou

- 40 O ostatním budiž promluveno na jiném místě.* | Otázku však, že má býti rozhodující spíše množství než mužové sice nejlepší, ale jen několik málo jich, lze, zdá se, řešiti, a mínění to obsahuje také jistou obranu, ba snad i pravdu.
- 1281^b Jest totiž možno, že mnohost lidí, z nichž sice každý jednotlivec | není řádným mužem, přece, sejdou-li se, mohou býti lepší než oni, ne každý o sobě, nýbrž v celistvosti, zrovna jako hostina, k níž přispěli mnozí, může býti lepší než hostina, která byla vystrojena nákladem jednoho. Ježto totiž jest jich mnoho, může každý míti
- 5 část ctnosti a rozumnosti, | a když se sejdou, může vzniknouti jakoby jeden člověk, který jest mnohonohý, mnohoruký a má mnoho smyslů, a tak také co se týče povahy a rozumu. Proto také množství lépe posuzuje díla hudební a básnická; každý totiž posoudí nějakou jinou stránku
- 10 a všichni | všechny. Ale řádní mužové, zrovna jako prý se liší krásní mužové od těch, kteří nejsou krásní, a jako umělé kresby od skutečnosti, liší se od každého jednotlivce z množství tím, že rozptýlené vlastnosti jsou u nich sloučeny v jedno, kdežto jednotlivě jest ovšem možno,
- 15 že ten či onen muž má krásnější oko, | jiný zas některou jinou část, než jak jest na obraze. Zda tedy může býti tento rozdíl mezi mnohostí a malým počtem mužů řádných

u každého lidu a každého množství, jest nejasno, ba snad, při Diovi, jest spíše zřejmo, že u některých jest to nemožno, neboť tentýž poměr by musel platiti i o zvířatech; a přece čím se | někteří liší takřka od zvířat? Ale při 20 jistém množství může asi býti pravdou to, co bylo řečeno.

Proto tím lze rozřešiti otázku dříve uvedenou i další, v čem totiž | svrchovanou moc mají míti občané svobodní, a to většina. K nim náleží všichni ti, kteří nejsou ani | bohatí, ani vážení pro nějakou ctnost. Aby totiž měli po- 25 díl v nejvyšších úřadech, není bezpečno – neboť pro nedostatek smyslu pro spravedlnost a pro nerozumnost budou se dopouštěti bezpráví a chyb –; vylučovati je však a nepřipustiti k účastenství, jest povážlivé – neboť bude- 30 -li v obci mnoho jednotlivců bez občanských poct a bez majetku, | bude taková obec nutně plna nepřátel. Zbývá tedy jen, aby se účastnili porad a soudů. Proto také Solón a někteří jiní zákonodárci ponechávají jim volbu úředníků a účtování jejich, ale nedovolují, aby jednotlivě spravovali úřady. Neboť jsou-li všichni | pohromadě, 35 mají dostatečné porozumění pro věc, a jsou-li smíchání s lepšími, jsou obcím ku prospěchu, jako slabá strava, je-li přidána k výživné, činí celek prospěšnějším než malé množství stravy vydatné; každý jednotlivec o sobě však jest v úsudku nevyspělý.

Takové uspořádání správy obce má však předně tu nesnáz, že | soud o tom, kdo správně léčil, příslušel by, 40 jak se zdá, jen tomu, kdo také sám někoho vyléčil a nemocného uzdravil od nemoci, kterou měl; to však jest lékař. A totéž se týká také | ostatních zběhlostí a odborných znalostí. Jako tedy lékař má skládati účty jen před lékaři, tak také ostatní před sobě rovnými. Lékařem však jest za první odborný pracovník,* za druhé ten, kdo celý obor ovládá a vede, za třetí ten, kdo jest v tom umění 1282^a

5 vzdělán – neboť | takoví lidé jsou takřka ve všech umě-
ních –; soudnost pak přisuzujeme vzdělaným zrovna tak
jako znalcům.

Dále také s volbou úřadů, zdá se, je to totéž. Neboť
správně voliti náleží znalcům, například geometra geo-
10 metrům, | kormidelníka znalcům kormidelnictví. Ovšem
v některých výkonech a uměních mohou sice něčemu ro-
zuměti i neodborníci, ale jistě ne více než znalci. A tak
podle této úvahy nemělo by množství rozhodovati ani
o volbě úředníků, ani o skládání účtů.

15 Ale všechno to není asi správně řečeno, | jednak již
z důvodu dříve uvedeného, předpokládáme-li, že množ-
ství není příliš otrocké – neboť každý jednotlivec bude
sice horším soudcem než znalci, ale všichni dohromady
budou buď lepší, anebo alespoň ne horší –, a také proto,
že v některých věcech výrobce není ani jediným, ani nej-
lepší soudcem v dílech, jimž rozumějí také ti, kteří té
20 znalosti nemají, například | dům zná nejen stavitel, nýbrž
uživatel jeho jej i lépe posoudí* – a užívá ho hospodář –
nebo veslo posoudí lépe kormidelník než tesař a hostinu
host, ale ne kuchař.

Tuto nesnáz tedy lze asi tím způsobem dostatečně ře-
25 šiti; ale s ní souvisí jiná další. | Zdá se totiž něčím zvlášt-
ním, že by o důležitějších záležitostech měli rozhodova-
ti špatní a nikoli dobří, a nejdůležitějšími jest účtování
a volby úřadů; a to se v některých ústavách, jak řečeno,
svěřuje lidu; neboť sněm rozhoduje o všech takových
30 záležitostech. A přece k účasti na sněmu, | radě a soudu
opravňuje již nízký odhad a libovolný věk, kdežto pro
správu pokladny, úřadu vojevůdcovského a pro správu
nejvyšších úřadů vyžaduje se odhad vysoký.

Tato nesnáz dá se snad řešiti podobně. Snad totiž i ta-
kovým stavem jest správný. Neboť ani soudce, ani člen rady,

ani sněmovník | není úřadem, nýbrž jen soud, rada a lid; 35
z uvedených je každý jednotlivec částí těchto – částí pak
nazývám člena rady, sněmovníka a soudce –} a tak množ-
ství právem rozhoduje o důležitějších záležitostech; ne-
boť lid, rada a soud se skládají z mnoha jednotlivců.
Také odhad | těchto všech dohromady jest vyšší než těch, 40
kteří po jednom nebo jen po několika málo spravují vy-
soké úřady. Takto tedy budiž | věc rozlišena. 1282^b

Otázka dříve uvedená nic tak neobjasňuje jako to, že
vládnouti musí zákony, a sice správně stanovené, úřad
pak, ať jej spravuje jeden či více, má rozhodovati v tom,
čeho zákony | nemohou přesně stanoviti, ježto jest ne- 5
snadno povšechně rozlišiti všechny možné případy. Jaké
ty správně stanovené zákony mají býti, není ještě jasno,
nýbrž dále trvá nesnáz dříve naznačená.* Ale tolik jest jis-
to, že jsou také zákony špatné nebo dobré, spravedlivé
nebo | nespravedlivé, stejně jako ústavy. Z toho jest ale- 10
spon zřejmo, že zákony mají býti dávány se zřetelím k dru-
hu ústavy. Je-li však tomu tak, jest zjevno, že zákony ve
správných ústavách jsou nutně spravedlivé, ve zhorše-
ných nespravedlivé.

12. Přednosti, které mají rozhodovati při obsazování úřadů

Ježto v každé vědě a v umění | účelem jest dobro,* nej- 15
vyšším pak a především jest v nejvážnějším umění ze
všech, a tím jest schopnost politická, a politickým dob-
rem jest právo, a tím jest obecný prospěch, pokládají
tedy všichni právo za jakýsi druh rovnosti, i souhlasí do
jisté míry s filosofickými úvahami, které se zabývají
| rozlišením etických pojmů; neboť tvrdí, že právo se týká 20

věcí a osob a že rovní mají míti rovné.* Nesmí však zůstatí tajno, v čem u osob jest rovnost a v čem nerovnost. Neboť v tom jest nesnáza a je předmětem zkoumání politické filosofie.

Mohlo by se totiž snad říci, že se úřady mají rozdělovati nestejně podle přednosti v jakémkoli dobru, | i když by ve všech ostatních věcech nebylo žádného rozdílu, nýbrž stejnost; neboť pro ty, kteří se různí, jest prý také různé právo a hodnost. Ale kdyby to byla pravda, pak by také těm, kteří vynikají pletí, velikostí nebo nějakou předností, náležela jakási výsada v politických právech. | Než nebyla by to zjevná zvrácenost? Vysvítá to z ostatních věd a schopností; vždyť z pištců, kteří stejně dobře dovedou pískati, není třeba dávatí nejlepší píšťaly těm, kteří jsou urozenější; nebudou zajisté o nic lépe pískati, ale přednost i v nástrojích má se dávatí tomu, kdo vyniká svým výkonem. Není-li | toto tvrzení ještě jasné, ozřejmí věc další výklad. Kdyby někdo nad jiné vynikal v umění pišteckém, ale byl daleko za nimi urozeností nebo krásou, i když obě vlastnosti – totiž urozenost a krása – každá o | sobě jsou větším dobrem než umění pištecké a poměrně více vynikají nad hru na píšťalu než onen ve svém umění, přece se mu mají dáti nejlepší | píšťaly. Neboť přednost v bohatství a urozenosti měla by výkonu prospívati, ale neprospívá.

Mimoto podle toho názoru každé dobro bylo by srovnatelné s každým jiným. Neboť kdyby určitá velikost převyšovala jinou, | musela by se velikost vůbec vyrovnávati také s bohatstvím a svobodou. A tak kdyby jeden svou velikostí vynikal více než druhý ctností a kdyby velikost vůbec předčila ctnost, bylo by možno všechno srovnávati. Neboť je-li jedna velikost větší než druhá, jest patrně něco z nich také rovné.* Ježto však je to ne-

možno, | jest zjevno, že zcela důvodně ani v obci se při sporu o úřady neuplatňuje každá nerovnost – neboť jsou-li jedni zdlouhaví, druzí rychlí, proto nemají tito míti více a oni méně, ale ovšem taková přednost dochází své pocty v tělocvičných závodech –; | zde se však spor má vésti jen podle toho, z čeho se skládá obec. Proto o počtu důvodně usilují urození, svobodní a bohatí. Neboť jest třeba lidí svobodných i poplatníků – vždyť obec se nemůže skládati jen z lidí nemajetných, tak jako ne z otroků –; ale je-li potřebí těchto, je zřejmě potřebí | také spravedlnosti a válečné ctnosti. Neboť ani bez těchto obec nemůže býti; jenže bez oněch obec nemůže vůbec býti, bez těchto nemůže býti dobře spravována.

13. Udržování rovnováhy v obci

Pro jsoucnost obce tedy snad buď všechno to anebo něco z toho má jisté oprávnění, ale pro život dobrý | má je právem jen výchova a ctnost, jak bylo řečeno již dříve.* Ježto však ani ti, kteří jen v jednom jsou rovni, nemají míti stejná práva ve všem; ani nemají míti nestejná práva ti, kteří jsou jen v jednom nerovni, jsou nutně odchýlné všechny ústavy, v nichž to tak jest.

Vysvětlili jsme již dříve,* | že jistým způsobem všichni činí nároky na úřady právem, prostě však ne všichni právem. Bohatí uplatňují nárok proto, že jim náleží většina půdy, a půda je něco společného, mimoto že také ve smlouvách jsou obyčejně spolehlivější. Svobodní a urození proto, že jsou si blízcí – neboť | urození jsou ve větší míře občany než neurození, a urozenost je všude doma ctěna; také proto, že ti, kteří pocházejí z lepších rodičů, bývají zpravidla také lepší, neboť urozenost jest ušlech-

tilost neboli zdatnost rodu. Podobně uznáme, že i osobní zdatnost neboli ctnost právem činí nároky, neboť *spravedlnost nazýváme ctností společenského života, již se*
 40 *všechny | ostatní musí řídit;* ale i většina má práva proti menšině, neboť pojmáme-li většinu vzhledem k menšině jako většinu, jest silnější, bohatší a lepší.

1283^b Jsou-li tedy v jedné obci všechny složky, totiž lidé osobně zdatní a dobří, bohatí a urození, a mimoto ještě
 5 i množství jiných občanů, bude tu ještě spor o to, | kdo má vládnouti, či nebude? V žádné z ústav nahoře uvedených nemůže ovšem býti pochybné rozhodnutí o tom, kdo má vládnouti – neboť se od sebe různí právě těmi, kdo vládnou, například jedna se opírá o bohaté, druhá o muže osobně zdatné, a tak i v každé ostatní. Ale uvažujeme přece o tom, jak rozhodnouti, když se všechny složky vyskytují současně. Kdyby tedy | ctnostných a zdatných lidí bylo jen zcela málo, jak se věc má vymeziti? Či se má vyjádření „jen málo“ posuzovati jen z hlediska jejich úkolů, zda jsou schopni obec spravovati, nebo jich má býti tak mnoho, že by z nich mohla vzniknouti obec?

15 Jest však ještě jedna nesnáz vzhledem ke všem těm, kteří se mezi sebou sváří o občanské pocty. Zdálo by se | totiž, že spravedlivého důvodu neuvádějí ani ti, kteří si činí nárok na vládu pro své bohatství, stejně pak ani ti, kteří pro svůj rod; neboť kdyby zase mezi nimi jeden byl bohatší nad všechny, zřejmě by ten jeden musel vládnouti nad všemi podle téhož práva, a stejně také ten, který svou urozeností vyniká nad ty, kteří si činí nárok pro svůj | svobodný původ. A tentýž zjev snad bude také v aristokraciích vzhledem k ctnosti; bude-li totiž jeden muž lepší než ostatní mužové, kteří jsou zdatní ve správě obce, tak ten podle téhož práva musí míti svrchovanou moc. A tak, má-li také množství míti svrchovanou moc,

poněvadž je silnější | než několik málo mužů, a kdyby jeden nebo více než jeden sice, ale méně než většina bylo silnější nad ostatní, museli by tito míti svrchovanou moc spíše než množství. 25

Všechno to tedy, zdá se, dokazuje, že není správný žádný z těch důvodů, podle nichž jedni si žádají sami vládnouti a všechny ostatní chtějí míti sobě poddány. | Vždyť pak i proti těm, kteří v obci chtějí míti svrchovanou moc pro svou ctnost, a podobně také proti těm, kteří pro své bohatství, mohlo množství uvéstí nějaký spravedlivý důvod; nic totiž nebrání, aby množství nebylo někdy lepší než několik málo mužů a bohatší, ovšem ne jednotlivě, nýbrž | dohromady. Proto také k nesnázi, kterou někteří vyhledávají a ji předkládají, možno odvětití tímž způsobem – někteří jsou totiž v nesnázi, zda zákonodárce, chce-li dáti ~~nej~~nejlepší zákony, má je dávatí se zřetelem k prospěchu lepších, či se zřetelem k prospěchu většiny –, když nastane dříve zmíněný případ. | Tu jest třeba výraz „správný“ chápati jako „rovný“; rovnost 40 pak jest správná vzhledem ku prospěchu celé obce a vzhledem k společným zájmům občanů; občanem však jest vůbec ten, kdo má podíl ve vládě a poddanosti, | a který v každé ústavě jest různý, a v nejlepší ústavě 1284^a ten, kdo pro uskutečnění ctnostného života dovede a chce vládnouti i poslouchati.

Jestliže však někdo anebo více než jeden, ale ne tak mnoho, | že by mohli vyplniti obec, obzvláštní ctností vyniká tak, že ctnost všech ostatních a jejich politická schopnost nemůže se srovnávati s ctností oněch, je-li jich více, anebo je-li to jeden, tedy jenom s jeho ctností a schopností, nelze je již pokládati za část obce; neboť se jim bude křivditi, budou-li pokládáni za hodny rovných práv, ježto | ctností a politickou schopností jsou tak ne- 10

rovni; vždyť takový člověk měl by býti jako bůh mezi lidmi. Z toho je zjevno, že i zákonodárství se má vztahovati na lidi rovné i rodem i schopností, a že pro tak vynikající lidi není zákona. Neboť sami jsou zákonem. Ano, byl by i směšný ten, kdo by jim chtěl dávat zákony.

15 | Tomu by řekli asi to, co podle Antisthena odpověděli lvi,* když zajíci rokovali a žádali rovnost pro všechny. Proto také z téhož důvodu obce s demokratickým zřízením zavedly ostrakismos;* domnívají se totiž, že nejlépe

20 ze všech usilují o rovnost, | takže ty, kteří se jim zdáli vynikati mocí buď pro své bohatství nebo pro velkou oblibu anebo pro nějaký jiný silný politický vliv, střepinovým soudem vyobcovaly a na určitou dobu vykázaly z obce. Podle pověsti z takového důvodu také Argonauté prý opustili Héraklea,* loď Argó prý ho nechtěla vézti

25 | s ostatními, protože prý nad plavce velmi vynikal. Proto nelze míti za to, že by ti, kteří haní tyranidu a radu, kterou Periandros dal Thrasybúlovi,* činili tak zcela správně – Periandros prý totiž poslu, který k němu byl poslán

30 o radu, nic neodpověděl, | nýbrž jen postínal vyčnívající klasy a pole zarovnal; ač posel nepochopil smysl toho počínání, přece prý Thrasybúlos, když mu příhodu oznámil, porozuměl, že jest třeba odstraniti vynikající muže. To zajisté prospívá nejen tyranům, a nečiní to pouze ty-

35 rani, | nýbrž stejně to bývá také v oligarchiích a demokraciích; ostrakismos v jisté míře má tu totiž tentýž význam tím, že stlačuje a vypovídá vynikající muže. A totéž činí obcím a národům i ti, kteří mají moc, například Athéňané obyvatelům Samu, | Chiu a Lesbu – neboť ihned po

40 upevnění své moci je potlačili proti smlouvám –, a per-
1284^bský král často dal pocítiti tvrdou vládu | Médům, Baby-
lónanům a ostatním, jež vzpomínka na bývalou moc naplňovala hrdostí.

Otázka se týká vůbec všech ústav, i správných; zhoršené | si totiž tak počínají, ježto hledí svých zvláštních 5
zájmů, ale nebývá jinak ani v těch, které dbají obecného
dobra. Je to zjevno i v ostatních uměních a vědách; ne-
boť ani malíř by živočichu na obraze neponechal nohu,
která by porušovala souměrnost, byť i | vynikala krásou, 10
ani stavitel lodí by toho nestrpěl u zádi anebo u některé
jiné části lodi, ani sbormistr by nenechal spoluzpívati
toho, kdo zvučněji a krásněji zpívá než celý sbor. Proto
nic nevádí, aby si tu samovládci nepočínali tak jako obce,
činí-li to za své vlády, když jest prospěšna | obcím. Má 15
tedy zařízení ostrakismu jako prostředek proti uznané
převaze jisté politické oprávnění. Ale ovšem bylo by
lépe, kdyby zákonodárce již předem uspořádal zřízení
obce tak, že by takového léku nebylo třeba; druhá plavba
však jest, jestliže se to přece přihodí, pokusiti se takov-
ým | nějakým prostředkem o nápravu. To se však právě 20
v obcích nestávalo; neboť se nehledělo prospěchu vlast-
ní ústavy, nýbrž ostrakismu se stranicky zneužívalo.

Jest tedy zřejmo, že ostrakismos ve zhoršených ústa-
vách jest k jejich vlastnímu prospěchu a právem, zřejmo
však jest také, že není | právem naprosto; ale v nejlepší 25
ústavě jest v tom velká nesnáze, co se má činiti, vyniká-li
někdo ne jinými přednostmi, jako silou, bohatstvím a ob-
libou, nýbrž ctností. Nelze přece tvrditi, že by takový měl
býti vyobcován a odstraněn. | Rovněž nelze chtíti takov- 30
vému muži vládnouti; neboť by to bylo skoro totéž, jako
kdyby někdo při rozdělování vládní moci chtěl vládnouti
Diovi. Zbývá tedy jen, a zdá se to býti přirozené, aby
takového muže všichni rádi poslouchali, takže by takoví
mužové byli v obcích ustavičnými králi.

14. Království a jeho druhy

35 Po uvedených rozbořech bylo by snad vhodno přejíti
k úvaze o království; pokládáme je totiž za jednu ze
správných ústav. Jest třeba zkoumati, zda obci a území,
40 které chce býti dobře spravováno, vláda královská pro-
spívá, či ne, nýbrž spíše nějaká jiná ústava, | anebo zda
jedněm prospívá, druhým neprospívá. Nejdříve však
musíme probrati otázku, zda jest jenom jeden druh krá-
1285^a lovství, či zda je tu více | rozdílů.

Snadno jest vyšetřiti, že zahrnuje více druhů a že způ-
sob vlády není ve všech jeden. Zdá se, že v Jakónské
ústavě království jest zcela podle zákona, ale přece nemá
5 ve všem nejvyšší moc, | nýbrž král, když jest mimo úze-
mí, má jen vrchní velení ve válce; kromě toho jest krá-
lům svěřena ještě bohoslužba. Toto království jest tedy
jakýsi druh svrchovaného a doživotního vojevůdcovství;
moc nad životem a smrtí totiž nemá, leč na některé vý-
10 pravě – jako za starých časů na | válečném tažení, dle
stanného práva; dosvědčuje to Homéros; * Agamemnón
totiž na sněmu snášel všechny potupy, ale když se vytáh-
lo do pole, byl pánem nad životem a smrtí. Vždyť praví:

*Koho však opodál boje..., tomu by věru
nebylo potom snadno, by spasil se od psů a ptáků!
V mé moci život a smrt!*

15 To jest tedy jeden druh království, totiž doživotní vo-
jevůdcovství, jež někdy bývá dědičné, někdy volené.
Kromě toho jest jiný druh monarchie, království, jaká
bývají například u barbarů. Tato všechna mají podobnou
20 moc jako tyranidy, a jsou zákonitá a zděděná; | neboť
barbaři jsou povahou od přirozenosti otročtější než Hel-

lénové, a asijsí otročtější než evropští, i snášejí despo-
tickou vládu bez reptání. Tyranská jsou tedy právě pro-
to, zároveň však mají pevné trvání, protože jsou zděděná
a zákonitá. Z téhož důvodu také jejich stráž jest králov-
ská | a ne tyranská. Krále totiž zbraní střeží občané, kdež- 25
to tyrany vojsko námezdní; neboť oni vládnou podle zá-
kona a s vůlí poddaných, tito proti jejich vůli. A tak oni
mají stráž z občanů, tito proti občanům.

To jsou tedy dva druhy | monarchie, další druh jest ten, 30
který byl u starých Hellénů, takzvaní aisymnéte.* Je to,
prostě řečeno, volitelná tyranida, která se liší od barbar-
ské jenom tím, že je sice zákonitá, ale není dědičná. Jed-
ni spravovali ten úřad doživotně, druzí jen po určitém
| dobu nebo do vyřízení jistých záležitostí, jako například 35
Mytiléňané zvolili kdysi Pittaka proti vyhnancům, jimž
veleli Antimenidés a básník Alkaios. Dosvědčuje to Al-
kaios v jednom svém skoliu,* že Pittaka zvolili za tyra-
na;* vytýká v něm totiž svým spoluobčanům, že „*škůdce*
vlasti Pittaka učinili tyranem v městě klidném a | ne- 1285^b
šťastném jednomyslně s velkým jásosem“. To jsou tedy
a byly despotické monarchie pro tyranský způsob vlády;
pokud se však zakládají na volbě a jsou s vůlí lidu, jsou
královské.

Čtvrtý druh královské samovlády jest království | hé- 5
rojské doby, které se zakládalo na svobodné volbě pod-
daných a na zákonné dědičné posloupnosti. Poněvadž
totiž vládcové bývali prvními dobrodinci lidu v umění
nebo ve válce, nebo obyvatele soustředili anebo jim opat-
řili území, stávali se s jejich vůlí králi a pro jejich nástup-
ce hodnost ta byla dědictvím. V jejich moci pak bylo
velitelství ve válce, | oběti, pokud nenáležely kněžím, 10
a kromě toho rozsuzovali pře. Toto činili někteří bez pří-
sahy, druzí s přísahou; přísaha se konala zdvižením žez-

15 la. Tito králové tedy za starodávna trvale řídili záležitosti obce, domácí i zahraniční; později | však, když se králové sami něčeho vzdávali, jiné jim zase davy odnímalý, byly králům v ostatních obcích ponechány jen oběti, a tam kde je možno o království ještě skutečně mluvíti, měli v zahraničních záležitostech jenom velitelství ve válce.

20 To jsou tedy druhy království, počtem čtyři, jedno za doby hérojské – bylo dobrovolně uznáváno, s vymezením určitých práv; král totiž byl vojevůdcem, soudcem
25 a řídil bohoslužby –, druhé barbarské – dědičná | zákonitá vláda despotická* –, třetí takzvaná *aisymnéteia* – tyranida zakládající se na volbě –, a čtvrté z nich je lakónské – to jest, prostě řečeno, doživotní dědičné vojevůdcovství.

30 Tato království se tedy tímto způsobem od sebe různí; pátý druh království jest ten, když o všem | rozhoduje jeden, jako například každý národ a každá obec rozhoduje o svých veřejných záležitostech, i je tu uspořádání jako v hospodářství. Neboť jako hospodářství jest jakýsi druh království domácnosti, tak toto neobmezené království jest hospodářstvím obce nebo národa jednoho anebo více.

15. O královské moci

35 Jsou tedy vlastně jenom dva druhy království, o nichž jest třeba uvažovati, právě jmenované | a lakónské. Ostatní jsou většinou uprostřed nich. Jejich moc jest totiž menší než neobmezeného království, ale větší než království lakónského. A tak zkoumání se týká téměř dvou otázek, předně, zda je obcím prospěšno, či ne, aby voje-

vůdce byl doživotný, a to buď podle dědičné posloupnosti rodu nebo střídavě podle volby,* | za druhé, zda je 1286^a prospěšno, či není, aby jeden rozhodoval o všem. Úvaha o takovém vojevůdcovství se týká spíše zákonů než ústavy – neboť tak to může býti ve všech ústavách –, | proto 5 k tomu zatím nepřihlížejme; ale zbývající způsob království je druh ústavy, proto musíme o něm uvažovati a stručně probrati nesnáze, jež se tu vyskytují.

Začátkem zkoumání jest otázka, zda by bylo lépe, aby vládl nejlepší muž, či nejlepší zákony.

Ti tedy, kterým se zdá | královská vláda prospěšnou, 10 mají za to, že zákony vyjadřují jen povšechnost,* nedávají však příkazů pro jednotlivé případy. A tak, jako v každém jiném umění, bylo by prý pošetilé řídit se písmenou; i v Egyptě jest lékařům dovoleno* uchýliti se od pravidla po čtyřech dnech – učiní-li tak dříve, jednají na 15 svou zodpovědnost. Jest tedy zřejmo, | že z téhož důvodu ústava, v níž se vládne podle písmen a zákonů, není nejlepší. Ale pro ty, kteří vládnou, musí tu býti také ono povšechné určení. *Přece však silnější jest to, co nemá vůbec vášně, než to, čemu jest vrozena. A zákon ji nemá,* 20 kdežto duše lidská nutně ji | má každá.

Ale někdo snad řekne, že vláda zato lépe uváží jednotlivosti. Jest tedy zjevno, že má býti zákonodárcem, i že zákony mají býti dány, ale že nemají zavazovati tam, kde 25 chybují, v ostatních věcech však že mají platiti. Tam však, kde zákon nemůže rozhodnouti buď | vůbec nebo dobře, má vládnouti jeden nejlepší, nebo všichni? Nyní se skutečně shromažďují k soudům, poradám a usnesením, a všechna tato rozhodnutí se týkají jednotlivostí. Z účastníků každý jednotlivec o sobě jest snad horší; ale obec se skládá z mnohých, i je tu taková přednost, jako jest lepší hostina z příspěvků* než hostina vystrojená ná-

30 kladem | jednoho a jednoduchá. Proto také množství
o mnohých věcech lépe soudí než kterýkoli jednotlivec.*

Mimoto množství jest více neporušitelné; jako více
vody, tak i množství jest neporušitelné ve větší míře než
několik; je-li jeden překonán hněvem nebo nějakou jinou
35 vášní, nutně se porušuje jeho úsudek, | tam však jest ne-
snadno, aby se všichni rozhněvali a chybili. Množství se
však musí skládati z lidí svobodných, kteří v ničem ne-
jednají proti zákonu, leč tam, kde zákon má zjevný nedo-
statek.

Není-li to však tak snadné u množství, ale kdyby bylo
40 více dobrých i mužů i občanů, jest pak jeden jako | vlád-
ce méně porušitelný, či spíše ti počtem četnější, kteří
1286^b však jsou | všichni dobří? Nejsou to zjevně ti četnější?
Ale budou se mezi sebou svářiti, jeden však jest bez svá-
ru! K tomu jest však snad možno odvětit, že mají ctnost-
nou duši jako ten jeden.

Má-li se tedy vláda více mužů, ale vesměs dobrých,
5 pokládati za aristokracii, | vláda jednoho za království,
bude asi pro obce žádoucnější aristokracie než králov-
ství, ať jest vláda opatřena mocí či není, je-li možno na-
lézti více podobných mužů. A proto snad dříve lidé žili
pod vládou králů, poněvadž zřídka bylo možno nalézt
větší počet mužů vynikajících ctností, zvláště proto, že
10 se tehdy | žilo v malých obcích. Mimoto si lidé ustano-
vovali krále za jejich dobrodiní, která prokazují právě
dobří mužové. Jakmile se však dospělo k tomu, že se vy-
skytovalo mnoho mužů ctností podobných, nemínili již
snášeti království, nýbrž toužili po nějaké společné vlád-
dě, i zřizovali politeiu. Poněvadž se však občané zhoršo-
15 váli a obohacovali z veřejných statků, | vznikly z toho
jaksi přirozeně oligarchie;* v účtě totiž bylo bohatství.
Tyto se pak měnily nejprve v tyranidy a tyranidy v de-

mokracii; ježto totiž ti, kteří měli v rukou moc, pro ha-
nebnou ziskuchtivost zmenšovali stále svůj počet, zesíli-
li množství, takže se postavilo proti nim a vznikla demo-
kracie. | Když se pak zvětšily také obce, nebylo již ani 20
snadno, aby vznikla jiná ústava než demokracie.

Pokládá-li tedy někdo království pro obce za nejlepší,
co pak bude s dětmi králů? Má také rod kralovati? Ale
to by bylo | škodlivé při zhoršení potomků, jak se to již 25
stalo.

Avšak takovým dětem král snad, poněvadž má k tomu
moc, vládu neodevzdá! Než tomu je nesnadno věřiti; ne-
boť to by byla těžká věc a vyžadovala by větší ctnosti,
než je v lidské přirozenosti.

Nesnáz jest také při otázce jeho moci, zda nastávající
král má kolem sebe míti takovou moc, aby jí krotil nepo-
slušné, | anebo jak jinak bude moci uplatňovati svou vlád- 30
du? Neboť byť ji i prováděl podle zákona a nečinil nic
jen ze své vůle proti zákonu, přece potřebuje moci, aby
střežil zákony. Arci otázku o takovém králi není nesnad-
no | rozhodnouti; neboť musí míti moc, ta však má býti 35
tak veliká, aby sice byla silnější než moc každého jiné-
ho, ať je to jednotlivec nebo více jich, slabší však než
moc množství, právě jako staří, kdykoli nad městem usta-
novili někoho, jež nazývali aisymnétem nebo tyranem,
dávali mu osobní stráž, a jako kdosi | radil Syrákúsanům, 40
aby Dionýsiovi, když žádal stráže, dali pouze tolik.

16. Neobmezené království. Poměr vlády k zákonům

Ve výkladu jsme nyní dospěli k otázce o postavení 1287^a
krále, který všechno činí podle své vůle, i jest třeba tu
věc prozkoumati. Takzvaný zákonitý král nezastupuje

druh ústavy, jak jsme již řekli – neboť ve všech | ústa-
vách, například v demokracii a aristokracii, vojevůdcov-
ství může být doživotní, a také se v mnohých vnitřní
správa dává do rukou jednoho; taková jest asi vláda
v Epidamnu a také v Opúntu, tu však poněkud obmeze-
nější.

Jiné jest takzvané neobmezené království (*pambasi-
leia*), v kterém král | všechno řídí podle své vlastní vůle.
Některým se zdá, že není ani přirozeno, aby jeden vládl
nad všemi občany tam, kde se obec skládá ze stejných.
Neboť od přirozenosti stejní mají prý míti stejná práva
a stejné hodnosti, a jako prý tělu škodí, mají-li nestejní
stejnou stravu nebo | šat, tak prý je to i s hodnostmi.
A podobně prý také škodí, mají-li nestejně stejní; proto
prý jest spravedlivé, aby nikdo více nevládl než poslouchal
a aby se to zároveň dalo střídavě. To však jest již
zákon; neboť řád jest zákonem. Jest prý tudíž žádoucněj-
ší, aby vládl spíše zákon než některý jednotlivý občan,
| a z téhož důvodu, je-li lépe, aby vládlo několik, musí
býti ustanovováni jako strážci a služebníci zákonů. Jest
prý totiž nutno, aby byly nějaké úřady, ale není prý sprá-
vedlivé, aby je ve svých rukou soustřeďoval jeden, po-
něvadž jsou všichni stejní. Namítne-li se však, že zákon
nemůže všechno přesně určit, lze říci, že ani člověk | to
nemůže znáti. Ale zákon poskytne nutnou výchovu
a vládnoucím káže, aby ostatní posuzovali a pořádali
podle nejspravedlivějšího uznání. Mimoto připouští o-
pravu v tom, co by se podle zkušenosti zdálo lepší než
dosavadní ustanovení. Ten tedy, *kdo káže, aby vládl zá-
kon, káže, jak se zdá, aby vládl jenom Bůh a rozum.* | Kdo
však žádá, aby vládl člověk, přidává ještě zvíře; neboť
chtivost je něco takového a hněv mate i nejlepší muže
mezi vládci. Proto *zákon jest rozum bez žádostivosti.*

Příklad, uvedený z oboru umění, zdá se nesprávný, že by
totiž léčení podle písmene bylo špatné, ale že by bylo jen
žádoucnější | použití při tom znalců toho umění. Neboť 35
lékaři nečiní nic proti rozumu ze stranickosti, nýbrž
dostává se jim jen odměny, jestliže nemocné skutečně
uzdravili; správcové úřadů obce však mnoho činívají
z odporu nebo náklonnosti. Vždyť lidé, kdyby lékaře
měli v podezření, že v zájmu nepřátel ze | ziskuchtivosti 40
je chtějí zahubiti, chtěli by tehdy raději býti léčeni podle
písmene. Ale i lékaři, když sami | jsou nemocni, povolá- 1287^b
vají k sobě jiné lékaře, a učitelé tělocviku, chtějí-li sami
cvičiti, jiné učitele, ve vědomí, že nedovedou správně
souditi, protože soudí o vlastní záležitosti a vzrušení.

A tak jest zjevno, že ten, kdo hledá právo, hledá střed;
neboť zákon jest | středem. 5

Mimoto důležitější než psané zákony jsou zákony zvy-
kové, které se týkají i důležitějších věcí, takže, i kdyby
vládnoucí člověk byl spolehlivější než psané zákony, ne-
byl by spolehlivější než zákony zvykové.

Ale jednomu by nebylo ani snadno dozírati na mnohé;
bude tedy potřebovati více úředníků jím ustanovených,
| a tak jaký jest v tom rozdíl, je-li to tak hned od začátku, 10
anebo zařídil-li to tím způsobem ten jeden?

Jestliže dále, jak řečeno již dříve, řádný muž, protože
jest lepší, má vládnouti právem, jsou dva dobří lepší než
jeden; to říkají slova:

*Dva když pospolu jdou...**

a přání Agamemnonovo:

*Takých společných rádců mět deset...**

Ještě i nyní jsou úřady, například soudcovské, které rozhodují o tom, čeho zákon nemůže určit; neboť nikdo nepochybuje, že by zákon nevládl a nesoudil co nejlépe v tom, co určití může. Ale právě okolnost, že zákony
 20 něco může býti vystiženo, něco | nemůže, budí pochybnost a otázku, zda by bylo žádoucnější, aby vládl nejlepší zákon, nebo nejlepší muž. Neboť jest nemožno ustanoviti zákony o tom, co vyžaduje ještě porady. Proti tomu tedy není námitek, že by nebylo nutno, aby člověk
 25 rozhodoval o takových záležitostech, nýbrž proti tomu, že by to měl býti | jeden a ne množství. Neboť každý, je-li zákonem vzdělán, soudí ve svém úřadě sice správně, ale zdá se něčím zvláštním, že by ten, kdo soudí dvěma očima a dvěma ušima, lépe viděl a že by lépe pracoval dvěma nohama a rukama než mnozí mnohými; vždyť
 30 i nyní si samovládci činí mnoho očí, | uší, rukou a nohou. Neboť osobní přátele a přátele své vlády činí spoluvládci. Nejsou-li přáteli, nebudou ovšem jednati podle samovládceva úmyslu; jsou-li však jeho přáteli i vlády, a přítel příteli jest roven i podoben, tedy uznává-li, že tito mají vládnouti, právě proto také uznává, že rovní a podobní mají | podobně vládnouti.
 35

17. Oprávněnost různých způsobů vlády

To jsou tedy asi námitky, které se činí proti království. Ale snad je to tak u některých, u jiných nikoli. Neboť právo a prospěšnost jest od přírody jiné v panství, jiné v království a jiné ve vládě občanské; tyranida není podle
 40 | přírody, ani z ostatních ústav ty, které jsou odrůdami; neboť vznikají proti přírodě. Z toho však, co jsme řekli, | jest zřejmo, že mezi podobnými a rovnými není
 1288^a

ani prospěšno, ani spravedливо, aby svrchovanou moc nad všemi měl jeden, ani když není zákonů, ale on sám jest jakoby zákonem, ani když jsou zákony, ani když jest dobrý mezi dobrými, ani když není dobrý mezi těmi, kteří nejsou dobří, ani když ctností jest | lepší; leda v určitém případě. Který to jest, je třeba říci; bylo to však v jistém míře řečeno již i dříve. Předně musíme určití, komu se hodí království, komu aristokracie a komu vláda občanská.
 5

Království se hodí takovému množství, jehož přirozeností jest podrobovati se rodu, který vyniká zdatností v řízení obce, | aristokracie množství, jež může býti ovládnáno* od těch, kteří pro zdatnost jsou schopni vésti správu obce, a občanská vláda množství válečnému, jež dovede poslouchati i vládnouti podle zákona a podle zásluhy rozděluje | úřady mezi zámožné.
 10
 15

Vyskytne-li se tedy buď celý rod anebo i jednotlivec mezi všemi, který ctností vyniká tolik, že jí převyšuje všechny ostatní, pak je spravedливо, aby ten rod byl královský a vládl nad všemi, a ten jeden aby byl králem. Neboť jak již dříve bylo řečeno,* | odpovídá to právu, které uplatňují zakladatelé ústavy aristokratické, oligarchické a také demokratické; všude totiž vyžadují přednosti, ovšem ne stejné, nýbrž tak, jak bylo uvedeno dříve.* Nesluší se zajisté takového muže ani vraždití, ani | vyobcovati, (ani ostrakismem odstraniti, ani na něm žádati, aby střídavě vládl a poslouchal; neboť část přirozeně nemá vynikati nad celek, u toho však, který má tak velikou převahu, tomu tak jest. A tak nezbyvá, než aby se takového muže poslouchalo, a aby byl vládcem nikoli po řadě, nýbrž naprosto.
 20
 25

30 O království tedy, jaké jsou v něm rozdíly, zda obcím neprospívá, či prospívá, a kterým, a jak, tolik budiž pojednáno.

18. *Závěr úvahy o ústavách a možnost zřízení nejlepší ústavy*

Ježto podle našeho mínění jsou tři správné ústavy a z nich nutně nejlepší jest ta, která jest spravována muži
35 nejlepšími, a to jest v takové, v níž buď některý jednotlivec ze všech nebo celý rod anebo množství vyniká ctností, že jedni v zájmu nejlepšího života dovedou poslouchati, druzí vládnouti, a v prvních úvahách bylo uká-
záno, že *ctnost muže i občana v nejlepší obci jest táž*,*
40 jest zřejmo, že tímž způsobem | a týmiž prostředky, kterými se muž stává řádným, jest možno asi zříditi také obec s vládou aristokratickou nebo královskou, takže
1288^b | výchova a zvyky, které utvářejí ctnostného muže, jsou téměř tytéž jako ty, které utvářejí politika a krále.

Když jsme toto určili, *musíme se již pokusiti pojednati o tom, jakým způsobem nejlepší ústava přirozeně vzniká a jak se zařizuje*. | Musí tak učiniti ten, kdo o ní hodlá zkoumati, jak náleží.*

KNIHA ČTVRTÁ

VÝKLAD O JEDNOTLIVÝCH ÚSTAVÁCH
A O MOCI ZÁKONODÁRNÉ,
VÝKONNÉ A SOUDNÍ

1. *Nejlepší ústava absolutně a relativně.
Poměr zákonů k ústavě*

Ve všech uměních a vědách, které se neomezují jen na 1288^b 10
tu neb onu část, nýbrž dokonale pojednávají o jednom určitém druhu, jednomu oboru náleží zkoumati, co se kterému druhu hodí, například který cvik kterému tělu prospívá a který jest nejlepší – nejlepší se zajisté nutně hodí tomu, které jest od přírody a pěstěním nejkrásněji utvářeno –, | a určiti, který cvik jest nejlepší pro největší 15
množství, totiž který pro ně všechny – neboť i to jest úkolem gymnastiky –, mimoto, i když si někdo nežádá způsobilosti a znalosti, které jsou potřebné k závodění, přece nicméně učitel tělocviku a cvičitel má vypěstovati i tuto schopnost. Podobně to vidíme | i u lékařství, stavitelství lodí, oděvnictví a u každého jiného umění. 20

A tak jest zjevno, že téže vědě náleží také vyšetřiti, která ústava jest nejlepší a jaká by asi nejvíce vyhovovala jejímu přání, kdyby nebylo žádné vnější překážky, a která se komu hodí – | neboť mnohým jest snad ne- 25

možno, aby dosáhli nejlepší, proto dobrý zákonodárce a opravdový politik má znáti jak ústavu, která jest naprosto nejlepší, tak i tu, která jest nejlepší za daných poměrů – a za třetí také předpokládanou – neboť jest třeba uměti prozkoumati i danou, jak by od začátku měla býti zřízena, a když se to stalo, | jak by se nejdéle mohla udržeti; míním například, kdyby v některé obci nebyla nejlepší ústava, ani neměla potřebných prostředků k svému trvání, ani nebyla tak dobrá, jak by bylo možno za daných okolností, nýbrž nějaká špatnější – a kromě toho všeho jest třeba znáti, která by se všem obcím nejlépe hodila.

30 | Tu ti, kteří vyslovují názor o ústavě, i když jinak mluví správně, přece většinou chybují v tom, co je potřebné. Neboť jest třeba uvažovati nejen o tom, která jest nejlepší, nýbrž také, která jest možná, a rovněž, která by se dala snadněji zavést a upotřebiti pro všechny. Nyní však jedni hledají jen nejdokonalejší* a takovou, která potřebuje

40 mnoho | vnějších příznivých podmínek, druhí sice mluví o takové, která je obecně uskutečnitelnější, ale zamítají

1289* ústavy dané a vychvalují lakónskou | anebo nějakou jinou; jest však třeba navrhnouti takový řád, který se snadno podle daných podmínek bude chtít a moci zavést, ježto to není malá práce ústavu opravit anebo ji od počátku zřizovati, zrovna jako přeučování | anebo začáteční učení; proto politik kromě uvedených věcí musí také

5 dovésti daným ústavám pomoci, jak bylo řečeno i dříve. To jest však nemožno tomu, kdo nezná, kolik jest druhů ústav. Někteří se totiž domnívají, že jest jedna demokracie a jedna oligarchie; ale to není | pravda. I nesmějí mu

10 býti neznámy rozdíly a počet ústav a rozmanité způsoby jejich složení.

Právě toto poznání musí jej vésti také k poznání, které zákony jsou nejlepší a které se hodí každé ústavě. Neboť

zákony se musí řídit ústavami a také se všechny jimi řídí, ale ne | *ústavy zákony*. Ústava totiž jest řád pro obce, co se týče úřadů a způsobu jejich rozdělení, a určuje, která jest svrchovaná moc v obci a který jest cíl jednotlivého

15 *společenství*. *Zákony* však, odděleny od ústavních určení, *jsou pravidlem, podle něhož vládnoucí mají vládnouti* a dávati pozor na jejich | *přestupníky*. Jest tedy zjevno, že při dávání zákonů jest nutno znáti rozdílné druhy každé ústavy a jejich počet; neboť není možno, aby tytéž zákony prospívaly všem oligarchiím a všem demokraciím, ježto jest jich více druhů a ne jenom jedna demokracie ani | jen jedna oligarchie.

20 25

2. Rozdíly v druzích ústav

Poněvadž jsme v první části svého zkoumání o ústavách* rozlišili tři správné ústavy, království, aristokracii a políteiu, a tři jejich odrůdy, tyranidu jako odrůdu království, oligarchii jako odrůdu aristokracie a demokracii | jako odrůdu políteie, a o aristokracii a o království

30 jsme již promluvili* – neboť činiti předmětem zkoumání nejlepší ústavu jest totéž, jako mluvit o těchto jménech; každá z nich totiž chce spočívat na ctnosti, která jest zároveň zevně opatřena vším potřebným – a poněvadž jsme mimoto také již určili,* čím se liší od sebe aristokracie a království, a | uvedli jsme, kdy se má zřízení pokládati za království, zbývá pojednati o ústavě, která se tak

35 nazývá společným jménem (*politeiá*), a potom také o ostatních ústavách, o oligarchii, demokracii a tyranidě.

Jest tedy i tu zřejmo, která z těchto odrůd jest nejhorší a která z nich jest na druhém místě. Neboť | nejhorší musí býti odrůdou ústavy, která jest první a v nejvyšší míře

40

1289^b božská, království se však, není-li to pouhé jméno bez veškeré | skutečnosti, zakládá na vynikající převaze králující osoby; a tak *tyranida* jako nejhorší ústava* nejvíce jest vzdálena od pojmu ústavy, na druhém místě pak jest *oligarchie* – neboť aristokracie jest od této ústavy velmi 5 vzdálena – a nejmírnější | jest *demokracie*.

Rovněž tak se o tom vyslovil již jeden z našich předchůdců,* ač z jiného hlediska než my. Soudil totiž, že ze všech ústav, pokud jsou dobré, například dobré oligarchie atd., demokracie jest nejhorší, ze špatných však nejlepší; my však tvrdíme, že tyto ústavy jsou vůbec pochybené, | i není správné říkati, že jedna oligarchie jest lepší 10 než druhá, nýbrž jenom, že jest méně špatná.

Ale zanechejme takového posudku! Nejprve musíme určití, kolik jest rozdílů mezi ústavami, když jest více druhů demokracie a oligarchie, potom, která po nejlepší 15 ústavě jest nejobecnější a | nejžádoucnější a je-li ještě nějaká jiná aristokratická a dobře sestavená, ale většině obcí se hodící, která to jest, dále ještě, která z ostatních ústav komu jest žádoucí – neboť snad pro jedny jest demokracie nutnější než oligarchie, pro druhé však tato 20 jest nutnější než ona –, | nato, jak si má počínati ten, kdo chce tyto ústavy zaváděti, míním jednotlivé druhy demokracie jako také oligarchie; a konečně, když se o tom všem stručně zmíníme, musíme se pokusiti o to, abychom dokázali, v čem jest zánik a v čem udržování ústav | jak vůbec, tak každé zvlášť a z jakých příčin to nejvíce vzniká. 25

3. Původ rozdílů mezi ústavami

Příčinou toho, že jest více ústav, jest skutečnost, že v každé obci jest na počet více částí. Vidíme totiž, že každá obec se skládá předně z rodin, potom zase že z tohoto počtu příslušníků jedni | jsou nutně zámožní, druzí chudobní a třetí uprostřed nich, a ze zámožných a chudobných jedni jsou ozbrojeni, druzí neozbrojeni. Také vidíme, že z lidu jedni jsou zemědělci, druzí obchodníky, jiní řemeslníky. Též mezi vyššími třídami jsou rozdíly v bohatství a velikosti | majetku, například chovu koní – toho 35 si totiž nemůže snadno dovoliti ten, kdo není bohat; proto za starých časů všude tam, kde síla obcí byla v jezdecktvu, bývaly oligarchie; jízdy se užívalo ve válkách proti sousedům, jako například Eretrijští, Chalkid'ané a Magneťané na | Maiandru a mnozí jiní obyvatelé v Asii. Kromě rozdílů v bohatství jest však ještě rozdíl v rodu a | v ctnosti a bylo-li v úvaze o aristokracii ještě o něčem 40 1290^a jiném takovém řečeno,* že jest částí obce. Tam jsme totiž rozlišili, z kolika částí se každá obec musí skládati; neboť tyto části mají účast ve správě obce někdy všechny, někdy | menšina, někdy většina. 5

Jest tudíž zřejmo, že ústav musí být více, jež se od sebe liší druhem; vždyť i ty části se druhem od sebe liší. Ústava jest totiž řád vládnoucích úřadů, a o to se dělí všichni buď podle síly účastníků nebo podle nějaké jim společné zásady rovnosti, | tak například podle toho, co společného mají chudobní nebo zámožní, anebo podle toho, co je společné oběma.* Nutně tedy musí býti ústav tolik, kolik jest řádů podle předností a rozdílů částí. 10

Zvláště však, jak se zdá, jsou dvě, a jako se mluví o dvou hlavních větrech, severním a jižním, | a o ostatních jako jejich odchylkách, tak jsou i dvě ústavy, demo- 15

kracie a oligarchie. Aristokracie se totiž pokládá za druh oligarchie, jako by byla jakousi oligarchií, a takzvaná políteia za demokracii, tak jako západní vítr se počítá k severnímu a východní k jižnímu. Podobně | je tomu, jak někteří praví, u tónin;* neboť i tu se mluví o dvou družích, dórské a fryžské, kdežto ostatní seskupení se nazývá jednak druhem dórské, jednak fryžské.

Takto se tedy obvykle soudí o ústavách; pravděpodobnější a lepší jest však naše dělení, že totiž jsou jen dvě | nebo jedno správné zřízení, ostatní že jsou odrůdami; u tóniny jsou to odrůdy tóniny ladně sestavené, u ústavy odrůdy ústavy nejlepší; oligarchické jsou silnější a despotičtější, a mdlé a slabé jsou demokratické.

4. Stav v obci. Druhy demokracie

Demokracie se však, jak to v dnešních dobách někteří činívají, nesmí vymezovati jako zřízení, v němž množství má svrchovanou moc – neboť i v oligarchiích a všude poroučí větší část –, ani oligarchie jako zřízení, v němž v čele ústavy stojí jen několik málo mužů. Neboť kdyby jich všech bylo tisíc tři sta a z nich tisíc bylo bohatých | a těm třem stům chudobných, ale svobodných a jinak rovných nedali podílu ve vládě, nikdo by asi nemohl tvrditi, že žijí v demokracii; podobně také kdyby chudobných bylo jen málo, ale byli silnější než zámožná většina, nikdo by asi ani to nenazval oligarchií, kdyby ostatní, ač | bohati, neměli podílu v občanských počtech.

Spíše se tedy musí říci, že | *demokracie jest tehdy, když vládnou svobodní, oligarchie pak, když bohatí*, ale oněch bývá mnoho, těchto jen málo; svobodných totiž bývá mnoho, bohatých však jen málo. Jinak by to byla také

oligarchie, kdyby se úřady rozdělovaly podle vysoké postavy, jak prý podle tvrzení některých jest tomu | v Aithiopii,* anebo podle krásy; neboť jest jen malý počet i těch, kteří jsou krásní, i těch, kteří jsou vysoké postavy.

Ale ani jen těmito znaky nejsou ty ústavy sdostatek určeny. Poněvadž i v demokracii i v oligarchii jest více částí, jest nutno rozlišovati ještě dále a říci, že to není demokracie, kdyby jen několik | málo svobodných vládovalo nad většinou nesvobodných, jako v Apollónii v moři Ionském* a na Théře – neboť v obou těchto obcích úřady byly v rukou těch, kteří vynikali urozeností a byli prvními zakladateli osad, ač jich mezi mnohými bylo jen málo –, ani to není demokracie, kdyby vládli bohatí pro svou | číselnou převahu, jako za starých časů v Kolofónu – tam totiž většina občanů před válkou s Lýdy měla velký majetek –, ale demokracie jest tehdy, když v čele vlády jsou svobodní a nezámožní jako většina, oligarchie pak, když v jejím čele jako menšina jsou bohatí | a urozenější.

Tím jest tedy vysvětleno, že jest více ústav a z jaké příčiny; ale že jest jich více, než jak bylo uvedeno, a které to jsou a proč, vyložme nyní tak, že začneme od myšlenky dříve vyslovené. Uznáváme totiž, že každá obec má ne jednu část, nýbrž více. | Kdybychom například chtěli zjistiti druhy živočichů, tedy bychom nejprve vyloučili to, čeho každý živočich nutně potřebuje, tak některá smyslová ústrojí a ústrojí pro zpracování a přijímání potravy, jako ústa a žaludek, kromě toho údů, jimiž se každý z nich pohybuje, a kdyby bylo jen tolik druhů ústrojí a údů, ale byly mezi nimi | rozdíly – míním více druhů úst, žaludku, smyslových ústrojí a mimoto hybných údů –, tak počet spojení mezi nimi by vytvořil více druhů živočichů – neboť jest nemožno, aby jeden živo-

35 čich měl několik různých tvarů úst nebo uší –; a tak, vez-
 meme-li | všechny možné spojeniny mezi nimi, musí vy-
 tvořiti druhy živočichů, a to právě tolik druhů, kolik je
 možných spojenin těch nutných údů. Zrovna tak je to
 i u uvedených ústav. Neboť i obce se skládají ne z jedné,
 nýbrž z mnohých částí, jak bylo často řečeno.

40 Jedna část | jest množství těch, kteří opatřují potravu,*
 1291^a to jest rolníci, | druhou tvoří takzvaní řemeslníci – ti pro-
 vozují řemesla, bez nichž v obci nelze žíti; z nich jedna
 5 jsou nezbytně potřebná, druhá jsou pro přepych a zkrá-
 šlení života –, třetí jsou obchodníci – obchodníky nazý-
 vám | stav, který se zabývá prodejem a koupí, dovážením
 a vyvážením zboží a překupnictvím –, čtvrtou část tvoří
 10 dělníci a pátou stav válečníků, kterých obec stejně nutně
 potřebuje jako ostatních stavů, nechce-li otročiti útoční-
 kům. | Neboť jest to snad nemožno, aby obec, která by
 přirozeně byla otrocká, zasluhovala názvu obce; vždyť
 obec jest soběstačná, otrok soběstačný není.

Proto v *Ústavě* jest o té věci promluveno sice pěkně,
 ale ne uspokojivě. Sókratés tam totiž praví, že obec se
 skládá ze čtyř nejnutnějších částí, a míní tím tkalce, rol-
 níka, ševce a stavitele; potom však, ježto nedostačují,
 15 | přidává ještě kováře a pasáky pro nutná stáda, dále stav
 obchodníků a kramářů; a tím vším doplňuje první obec,
 jako by každá obec byla sestavena pro nutné potřeby,
 a ne spíše pro krásno, a jako by potřebovala právě tak
 20 ševců jako rolníků. Stav válečníků | nečiní částí dříve,
 dokud se nerozšíří území a z dotyku s územím soused-
 ním se nedostane do války. Ale i mezi těmi čtyřmi spo-
 lečníky, nebo ať jest jich libovolný počet, musí přece
 někdo býti, kdo by jim přisuzoval právo a je soudil. Jest-
 25 | liže se tedy duše pokládá za vyšší složku živé bytosti
 než tělo, musí se také v obcích část jí odpovídající po-

kládati za něco vyššího, než jest část, která slouží jen
 ukojení nutné potřeby, totiž stav válečníků a správci
 soudního práva, kromě nich pak ještě stav radní, k čemuž
 jest právě potřebí politické moudrosti. Na tom podstatně
 nezáleží, zda všechny ty činnosti jsou rozděleny na růz-
 né osoby, | či jsou spojeny v osobě jedné; vždyť i vojen- 30
 ství a rolnictví bývá často spojeno v jedné osobě. A tak
 když to i ono jest třeba pokládati za části obce, jest zřej-
 mo, že stav bojovníků jest nutnou částí obce.

Seďmou částí jsou ti, kteří svým jměním nesou břímě
 služby obci a jež nazýváme zámožnými. Osmou tvoří
 nejvyšší | služebníci obce a správcové úřadů, ježto bez 35
 úřadů obec býti nemůže. Jest tedy nutno, aby tu byly
 osoby, které mohou vésti správu úřadů a obstaráváním
 veřejných záležitostí nésti toto břímě služby obci buď
 stále nebo střídavě. Konečně zbývají ještě ti, které jsme
 právě rozlišili, kteří se radí o obecních záležitostech
 a rozhodují | právní spory. Musí-li to tedy tak býti v kaž- 40
 dé obci a má-li obec dobře a spravedlivě býti spravová-
 na, | pak tu musí býti i osoby s politickou schopností. 1291^b

Zdá se tedy, že ostatní schopnosti mohou asi často míti
 tytéž osoby, například vojíny, rolníky i řemeslníky a rad-
 ními | i soudci mohou býti tytéž osoby, a všichni mohou 5
 činiti nároky na politickou zdatnost, i domnívati se, že by
 většinu úřadů dovedli spravovati; ale je nemožno, že by
 tytéž osoby mohly býti chudobné a bohaté. Z toho důvo-
 du se zdá, že tito lidé jsou především částmi obce, totiž
 zámožní a chudobní. Mimoto, poněvadž oněch bývá
 obyčejně málo, těchto | mnoho, tak se tyto části obce jeví 10
 jako protivy. Proto se také ústavy zřizují podle převahy
 jedněch nebo druhých, i zdá se, že jsou jenom dvě ústa-
 vy, demokracie a oligarchie.

15 Že tedy jest více ústav a z jakých | příčin, bylo vy-
světleno dříve; vysvětleme však, že jest i více druhů
demokracie i oligarchie. Jest to zřejmo již z toho, co bylo
řečeno. Jest zajisté více druhů lidu i takzvané třídy vzne-
šených; druhy lidu jsou například rolníci, za druhé řeme-
20 slníci, jiným druhem jsou obchodníci, kteří se | zabývají
koupí a prodejem, jiným námořníci, ať jsou to vojáci,
kupci, převozníci nebo rybáři – na mnohých místech to-
tiž jest jedna nebo druhá z těchto tříd hojně zastoupena,
tak rybáři v Tarentu a Byzantiu, váleční námořníci v A-
25 thénách, kupci na Aigině a Chiu, | převozníci na Tene-
du –, kromě toho ještě nádeníci a vůbec ti, kteří mají tak
málo majetku, že si nemohou dopřát volného času, po-
tom takoví svobodní, jejichž rodiče nebyli oba občany,
a je-li ještě nějaký takový druh obecného množství;
u vznešených pak jsou různé druhy, které se zakládají na
bohatství, urozenosti, ctnosti a vzdělání.

30 *Demokracie* jest tedy předně ta ústava, v níž jest do-
konale uskutečněna rovnost. Rovnost podle zákona této
demokracie záleží v tom, že jeden není více než druhý,
ať je chudobný nebo bohatý, a že žádný z nich není svr-
chovaným pánem, nýbrž obojí ve stejné míře. Neboť jest-
35 liže svobody a rovnosti, | jak se někteří domnívají, jest
nejvíce v demokracii, jest to nejspíše možno tak, mají-li
všichni zvláště ve správě obce stejný podíl. Ježto však lid
má většinu a rozhodnutí většiny rozhoduje, musí toto zří-
zení býti demokracií.

To jest tedy jeden druh demokracie. Jiný pak jest ten,
40 když úřady závisí na odhadu jmění, | který však jest nízký;
každý, kdo má příslušné jmění, má míti na nich prá-
vo účasti, a kdo je ztratí, má býti vyloučen. | Podle jiné-
1292^a ho druhu demokracie mají tu účast míti všichni občané,
kteří jsou bezúhonní, jinak však vládne zákon. Ještě jiný

druh demokracie jest ten, že všichni mají účast v úra-
dech, jsou-li jen občany, jinak však vládne zákon. A ješ-
tě jiný druh demokracie | rovná se ve všem předchozímu, 5
jenže svrchovaným pánem jest obecné množství a nikoli
zákon.

To se stává tehdy, když rozhoduje hlasování a ne zá-
kon. A projevuje se v tom *působení demagogů*. V demo-
kraciích, které se řídí zákonem, demagog vzniknouti ne-
může, nýbrž vůdci jsou tu nejlepší občané; | tam však, 10
kde nerozhodují zákony, vystupují demagogové. Lid se
totiž stává samovládcem jako jedinec složený z mno-
hých | rozhodují tu mnozí, ne každý jednotlivec zvlášť,
nýbrž v celku – jest však nejasno, o které vládě mnohých
Homeros praví, že není dobrá, * zda o této, či když jest
více vládců každý pro sebe. | Takový lid tedy jako samo- 15
vládce hledí tak také vládnouti, poněvadž nad sebou
neuznává vládu zákona; i stává se despotickým; proto
pochlebníci docházejí u něho cti, i jest tato demokracie
obdobou tyranidy mezi monarchiemi. Z toho důvodu
taky povaha jejich jest stejná, obojí se chovají pánovitě 20
k lepším a | utlačují je a usnesení značí tolik, co tam roz-
kazy, demagog pak a pochlebník je zcela totéž a podob-
né. A oba u obou mají silný vliv, pochlebníci u tyranů,
demagogové u takového lidu. Tito jsou nejvíce vinni tím,
že rozhodují usnesení a ne zákony, | protože všechno pře- 25
nášejí na lid a činí závislým na jeho rozhodnutí; tím totiž
sami nabývají mocného vlivu, že lid rozhoduje o všech
záležitostech, oni však o mínění lidu; neboť obecné
množství podléhá jejich přemlouvání. Mimoto vystupují
s obviňováním úřadů, dokazující, že lid je má souditi,
a ten rád návrh přijme; takovým způsobem se podkopá-
vá vážnost | všech úřadů. Proto by se asi právem mohlo 30
této demokracii vytýkati, že není ústavou. Neboť tam,

35 kde nevládnou zákony, není ústavy. Vždyť zákon musí vládnouti nad vším, v jednotlivostech mají rozhodovati úřady a ústava. Je-li tudíž demokracie vskutku | jedním druhem ústavy, jest zřejmo, že takové zřízení, v němž se všechno vyřizuje hlasováním, vlastně ani demokracií není; neboť žádné hlasování nemůže míti obecnou platnost.*

Tak tedy by byly vymezeny druhy demokracie.

5. Druhy oligarchie

40 Jeden druh oligarchie záleží v tom, že účast v | úřadech závisí na tak vysokém odhadu jmění, že chudobní, kterých jest většina, nemají v nich žádného podílu, kdežto 1292^b ten, kdo jej má, jest účastníkem správy obce; jiný | druh pak jest tehdy, když rovněž vysoký odhad opravňuje účast v úřadech a když účastníci vlastní volbou doplňují svůj neúplný počet – děje-li se to ze všech, tedy se to zdá něčím aristokratickým, omezuje-li se to však na určitý počet, oligarchickým –; třetí druh oligarchie jest tam, 5 | kde syn nastupuje po otci, čtvrtý, když kromě uvedeného zařízení nevládne zákon, nýbrž správci úřadů. I odpovídá tento druh mezi oligarchiemi tomu místu, které mezi monarchiemi zaujímá tyranida a mezi demokraciemi ten druh demokracie, o kterém jsme mluvili naposled; proto 10 se | taková oligarchie nazývá vládou velmožů (*dynasteia*).

15 Tolik jest tedy druhů oligarchie a demokracie. Nesmíme si však nevšimnouti, že na mnohých místech sice zákonitá vláda nebývá demokratická, ale že se správa obce přece vede demokraticky ze zvyku a obyčeje, a podobně | zase že v jiných obcích zákonitá ústava jest více de-

mokratická, ale podle obyčeje a zvyků vládne se v ní více oligarchicky. To se stává zvláště po změně ústav; lidé totiž nepřecházejí hned od jedné k druhé, nýbrž se zpočátku spokojují s tím, že si mezi sebou vynucují malé výhody, | takže sice dřívější zákony trvají, ale převahu 20 mají původci změny ústavy.

6. Pokračování výkladu o druzích demokracie a oligarchie

Že jest tolik druhů demokracie a oligarchie, jest zřejmo ze samého výkladu. Jest zajisté nutno, aby účast ve správě obce měly buď všechny jmenované části lidu, | anebo některé ano, některé nikoli. Kdykoli správu obce 25 vede třída zemědělců a majitelů mírného jmění, vládne se podle zákonů; hájí totiž svého života prací, i nemožou míti volný čas, takže kladou zákon do popředí a svolávají sněmy jen v nutných případech. Ostatním jest účast dovolena, kdykoli | získají odhad zákonitě určený; proto 30 všichni ti, kteří jej mají, mohou si činiti nárok na účast; kdyby to totiž nebylo dovoleno všem, bylo by to vůbec oligarchické, ale je-li dovoleno, není možno žítí bez práce, poněvadž není důchodů.

To jest tedy jeden druh demokracie z těchto příčin. Druhý druh | vyplývá ze spojeného s tím rozlišení; účast 35 v úřadech jest totiž dovolena všem původem bezúhonným, ale skutečně se účastní jen ti, kteří k tomu mohou míti volný čas; proto v takové demokracii vládou zákony, pro nedostatek důchodu.* Třetí druh jest ten, kde jest účast ve správě obce dovolena všem svobodným, ale | neúčastní se z uvedené příčiny, takže nutně i v této 40 vládne zákon; konečně čtvrtý druh demokracie jest ten,

1293^a | který se v obcích časově vyvinul naposled. Poněvadž
 totiž obce proti dřívějšímu o mnoho vzrostly a mají dosta-
 tek důchodů, mají účast ve správě obce všichni pro pře-
 vahu obecného množství a skutečně se jí také činně ú-
 5 častní a jí | vedou, protože mohou k tomu míti volný čas,
 neboť i chudobní dostávají plat. A takové obecné množ-
 ství mívá nejvíce volného času; neboť starost o vlastní
 záležitosti jim nikterak nepřekáží, kdežto bohatým pře-
 10 káží, takže se často činně neúčastní ani sněmu, ani sou-
 du. Proto se stává, | že v obci rozhoduje obecné množ-
 ství, ale nikoli zákony.

Tolik tedy a takových jest druhů demokracie a z těch-
 to příčin. Druhy oligarchie pak jsou tyto: Kdykoli větši-
 na má majetek, ale jen menší a ne příliš veliký, jest to
 první druh oligarchie; neboť se tu každému, kdo má
 15 | majetek, přiznává oprávnění k účasti ve správě obce,
 a poněvadž účastníků jest velký počet, vládnou nutně
 nikoli lidé, nýbrž zákon – neboť čím více se vzdalují od
 monarchie a čím více nemají ani tolik majetku, aby moh-
 li bezstarostně trávit volný čas, ani tak málo, že by měli
 20 býti živěni od obce, | tím více si nutně budou přát, aby
 jim vládly zákony, nikoli oni sami. Je-li však počet ma-
 jetných menší, než jak bylo právě uvedeno, ale majetek
 mají větší, vzniká druhý druh oligarchie; neboť ježto mají
 více, osobují si také více nároků, proto sami z ostatních
 25 občanů volí ty, kteří by se měli účastniti správy obce; | že
 však nejsou ještě tak silní, že by bez zákona mohli vlád-
 nouti, dávají pro to vhodný zákon. Vzroste-li však jejich
 moc tím, že jest jich ještě méně, majetek však mají větší,
 vzniká třetí stupeň oligarchie, v němž sami mají úřady ve
 30 své moci, ovšem podle zákona, který káže, aby po smrti
 otců nastoupili v úřadě jejich | synové. Přesahuje-li ko-
 nečně jejich moc mnoho míru majetkem a přívrženci,

blíží se taková vláda monarchii a svrchovanými vládci se
 stávají lidé, nikoli zákon, i je to čtvrtý druh oligarchie,
 protějšek posledního druhu demokracie.

7. Druhy aristokracie

Kromě demokracie a oligarchie jsou ještě dvě ústavy, 35
 z nichž jednu všichni, a také my, počítají ke čtyřem zná-
 mým ústavám – tyto čtyři se nazývají monarchie, oligar-
 chie, demokracie a čtvrtá je takzvaná aristokracie –; pátá
 jest ta, která se označuje | společným jménem všech – na- 40
 zývá se totiž politeií –, ale poněvadž se nevyskytuje čas-
 to, uniká pozornosti těch, kteří se pokoušejí vypočítávati
 druhy ústav, i uvádějí | ve spisech o ústavách – jako Pla- 1293^b
 tón* – jen čtyři.

Aristokracii se tedy právem nazývá ta ústava, o které
 jsme pojednali v dřívějších úvahách* – neboť aristokra-
 cií se právem nazývá jenom ta ústava, v jejímž čele jsou
 mužové prostě nejlepší z hlediska ctnosti, a nikoli jen
 poměrně dobří; | jedině v ní dobrý muž a dobrý občan 5
 jest prostě jedno a totéž, kdežto ti, kteří se v ostatních
 obcích pokládají za dobré, jsou jimi jenom vzhledem
 k jejich ústavě, jakou právě mají –; ale jsou ještě některé
 ústavy, které se různí od oligarchických a od takzvané
 10 politeie a nazývají se aristokraciemi. | Tam totiž, kde se
 úřady volí nejen podle bohatství, nýbrž také podle mrav-
 ní zdatnosti, ústava se liší od obou a nazývá se aristokra-
 tickou. Neboť i v obcích, v nichž předmětem veřejné
 péče není ctnost občanů, přece jsou mužové, kteří jsou
 15 vážení a jsou považováni za ctnostné. Aristokratická jest
 tedy ústava, v níž se hledí | bohatství, ctnosti i lidu, jako
 v Karchédonu, a také ta, která hledí jen toho dvojího,

ctnosti a lidu, jako ústava Lakedaimoňanů, a jest směsí těchto dvou, vlády lidu a ctnosti.

20 Aristokracie tudíž, kromě první a nejlepší ústavy, má ještě tyto dva druhy | a třetí druh tvoří ty ústavy, které sice náleží k takzvané politeii, ale kloní se více k oligarchii.

8. *Políteiá. Aristokratické a demokratické politeie*

25 Zbývá nám ještě pojednati o takzvané *políteii* a *tyranidě*. Onu jsme zařadili sem, ač ani ona, ani právě uvedené aristokracie nejsou odrůdami, protože | se vlastně všechny odchylují od nejlepší ústavy a potom se mezi ně počítají, a samy mají své odrůdy, jak jsme řekli na začátku. O tyranidě právem jest učiněna zmínka naposledy, protože ze všech nejméně odpovídá podstatě ústavy, 30 naše | pojednání se však týká ústavy.* Řečeno tedy, proč jsme se přidrželi tohoto pořádku. Nyní máme pojednati o politeii. Neboť její význam bude nám zřejmější, když jsme již podali výklad o oligarchii a demokracii.

35 *Políteiá* totiž, prostě řečeno, jest směsí oligarchie a demokracie. | Políteiemi se obyčejně nazývají ústavy, které se kloní k demokracii, ty pak, které se kloní více k oligarchii, aristokratiemi, protože s větší zámožností bývá také spíše spojeno vzdělání a urozenost. Mimoto, jak se zdá, zámožní mají již to, pro co se lidé nespravedliví dopouštějí bezpráví;* proto také bývají nazýváni muži šlechtěnými a váženými. | Ježto tedy aristokracie chce zjednatí převahu nejlepším občanům, říká se i o oligarchiích, že se skládají více z lidí šlechtěných a ctnostných.

1294^a Zdá se však věcí nemožnou, aby zákonitý řád měla obec, která není spravována muži nejlepšími, nýbrž špat-

nými, podobně pak také, aby nejlepšími byla spravována ta obec, která nemá zákonitého řádu. Zákonitý řád nezáleží v tom, že jsou dány dobré zákony, jichž se neposlouchá. Proto zákonitým řádem | jest rozuměti jednak to, že 5 se daných zákonů poslouchá, a jednak to, že zákony, pod nimiž se žije, jsou dány dobře – jest totiž možno poslouchati také zákonů, které jsou dány špatně. Tu však jsou dvě možnosti: buď jsou pro občany co možno nejlepší, anebo nejlepší prostě. Podstata aristokracie se zdá býti 10 především v tom, že | podmínkou k dosažení úřadů jest ctnost; neboť znakem aristokracie jest ctnost, oligarchie bohatství a demokracie svoboda – skutečnost, že při usneseních rozhoduje většina hlasů, vyskytuje se ve všech. Neboť i v oligarchii i v aristokracii i v demokracii rozhoduje to, na čem se usnesla většina účastníků správy obce.

15 Ve většině obcí se tedy skrývá druh politeie; neboť mají zření jen ke spojení zámožných a chudobných, bohatství a svobody; vždyť skoro všude, jak se zdá, zámožní se pokládají za muže opravdu ctnostné. Ježto však jsou 20 tři vlastnosti, jež vedou spor o rovnost | ve správě obce, svoboda, bohatství a ctnost – neboť čtvrtá, která se nazývá urozeností, pojí se k těmto dvěma: urozenost totiž jest starobylé bohatství a ctnost –, jest zřejmo, že směs 25 těch dvou, zámožných a chudobných, je třeba zváti politeii, směs pak všech tří především aristokratií – vyjímajíc aristokracii | pravou a první.*

Tím jsme vyložili tedy, že kromě monarchie, demokracie a oligarchie jsou ještě jiné druhy ústavy a jaké jsou, a čím se mezi sebou liší aristokracie a aristokracie od politeie, i jest zřejmo, že tyto nejsou od sebe daleko.

aristokratické
oligarchické
demokratické

9. Zřízení políteie a rozdily v ní

30 O tom však, jakým způsobem vedle demokracie a oligarchie vzniká takzvaná políteiá a jak jest ji třeba zřizovati, chceme pojednati dále. Při tom bude zároveň zjevno, podle kterých znaků se určuje demokracie a oligarchie; neboť jest třeba začítí jejich rozdělením a potom
35 z každé | z nich vzítí jakoby příspěvek k novému složení.

Tohoto složení a směsi jsou tři způsoby. Buďto se musí vzítí obojí, o čem každé z obou zřízení má zákonité ustanovení, například o soudnictví. V oligarchiích se totiž ukládají zámožným pokuty, když se straní soudcovského úřadu, chudobní zas při tom nedostávají žádného
40 platu, kdežto v demokraciích | se sice chudobným plat vyplácí, ale zámožným se neukládá žádná pokuta; oboje zároveň jest tedy něčím společným* a středním těchto
1294^b zřízení, proto i | druhem políteie, neboť jest smíšeno z obou. To jest tedy jeden způsob sloučení.

Druhý způsob jest ten, že se vezme střed toho, co se na obou stranách nařizuje; tak například jedni účast ve sněmu nečiní závislou na žádném nebo jen na zcela nízkém
5 odhadu, druzí na vysokém odhadu; společného | na obou stranách není nic, ale ovšem jest tu střed mezi oběma odhady.

Třetí způsob nastane ze spojení dvou ustanovení, něco se vezme ze zákona oligarchického, něco z demokratického. Míním to například tak, že za demokratické se pokládá ustanovení, že se úřady obsazují losem, za oligarchické, že se obsazují volbou, a zase za demokratické se
10 pokládá, že se při obsazování nedbá | odhadu, za oligarchické, že se odhadu dbá; odpovídá to tudíž aristokracii

a políteii, že se z každé z nich vezme něco, z oligarchické obsazování úřadů volbou a z demokracie ustanovení, že se obsazují nezávisle na odhadu.

To jest tedy způsob té směsi; známkou dobré směsi demokracie a oligarchie jest to, | že někdo tutéž ústavu 15 může nazývati demokratickou i oligarchickou. Stává se to totiž těm, kteří ji tak nazývají, zřejmě jenom proto, že směs byla provedena správně; to se stává i u středu, neboť se v něm vyskytují obě krajnosti. A to právě se skutečně děje u ústavy lakedaimonské. Mnozí by totiž | chtě- 20 li o ní mluvíti jako o demokracii, protože její řád obsahuje mnoho demokratických složek, jako například hned způsob výchovy dětí – neboť děti zámožných občanů jsou vychovávány stejně jako děti chudobných –, a dostává se jim takové výchovy, jaké mohou dosíci i děti občanů chudobných, a podobně je to i v dalším | věku 25 a stejný způsob trvá, i když se stanou muži – neboť není tu zjevného rozdílu mezi boháčem a chudákem; tak při společném stolování všichni mají totéž jídlo, i šat bohatí mají takový, jaký by si mohl opatřiti též kterýkoli občan chudobný –, mimoto demokratické jest zařízení, že jeden ze dvou nejvyšších úřadů | obsazuje lid volbou a do dru- 30 hého může býti volen každý – volí totiž geronty, kdežto eforem může býti každý příslušník lidu. Podle názoru jiných zas je to oligarchie, protože prý obsahuje mnoho složek oligarchických, například zařízení, že všechny úřady se obsazují volbou a žádný losem, a že málo osob rozhoduje o smrti a vyhnanství, a mnoho jiných takových věcí. V | ústavě správně smíšené se však mají jeviti 35 obě složky a současně žádná z nich, a musí se udržovati sama sebou a ne zvenčí, a to nikoli tím, že by si většina sousedů přála jejího zachování – neboť to by mohlo býti

také u ústavy špatné –, nýbrž tím, že by si žádná část obce vůbec jiné ústavy ani nepřála.

40 Promluvili jsme tedy o tom, jakým způsobem se má zřizovati politeiá a rovněž takzvané aristokracie.

10. Tyranida

1295^a Zbývá nám ještě promluvit o tyranidě, ne jako by o ní bylo mnoho co říci, nýbrž aby se jí v tomto pojednání dostalo také místa, ježto i ji v celku ústav pokládáme za jakousi část.

5 O království jsme pojednali v dřívějších úvahách,* | kde jsme zkoumali o království, jemuž především to jméno náleží, zda pro obce jest neprospěšné, či jim prospívá, a koho jest třeba za krále ustanovovati a odkud jej brátí a jak se má království zřizovati. U tyranidy jsme však ve výkladu o království rozlišili dva druhy, poněvadž jejich 10 moc má jistou podobnost | s královstvím, neboť obojí tato vláda jest zákonitá – u některých barbarů se totiž volí samovládci se svrchovanou mocí, a tak se za dřívějších časů též u starých Hellénů stávali někteří takovými samovládci, které nazývali aisymnéty –, ale jsou mezi nimi 15 některé | rozdíly; pokud byly zákonité a monarchická vláda byla dobrovolně uznávána, bylo to království, pokud se však vládlo despoticky podle vlastní libosti, byla to tyranida. Třetí druh tyranidy, jež právě, jak se zdá, jest především tyranidou, odpovídá neobmezenému království.* Takovou tyranidou jest nutně monarchie, | v níž 20 vládce nezodpovědně vládne nad všemi, kteří jsou mu rovni a jsou ještě lepší než on, *ve vlastní prospěch a ne pro blaho ovládaných*. Proto je vnucená; neboť žádný svobodný muž nesnese takové vlády dobrovolně.

To jsou tedy druhy tyranidy a tolik jich jest z uvedených příčin.

11. Relativně nejlepší zřízení obce. Střední stav

Která ústava však jest nejlepší a který život jest nejlepší 25 pro většinu obcí a většinu lidí, když nerozhoduje ani ctnost, která přesahuje síly obyčejného člověka,* ani vzdělání, které vyžaduje přirozených vloh i prostředků, jež poskytuje štěstí, ani ústava podle přání zbudovaná, nýbrž život, jež může | vésti většina lidí, a ústava, která 30 by vyhovovala většině obcí? Neboť i takzvané aristokracie, o nichž jsme právě mluvili, jsou mimo dosah většiny obcí, anebo jsou příbuzné takzvané politeii – proto jest o obou mluvit jako o jedné.

Rozhodnutí o | všech těchto otázkách se zakládá na 35 stejných zásadách. Neboť je-li zásada, kterou jsme určili v *Etice*,* správná, že blažený život jest v uskutečňování ctností, jemuž nic nepřekáží, a že ctnost jest středem,* tak musí i život, který zachovává střed, býti nejlepší, střed, který pro každého jednotlivce jest dosažitelný; tataž určení rozhodují pak nutně | i o ctnosti a špatnosti obce 40 a také ústavy. Neboť *ústava | jest jakoby život obce.* 1295^b

Ve všech obcích jsou tři *třídy občanů*, velmi zámožní, velmi chudobní a třetí uprostřed nich. Poněvadž tedy podle všeobecného mínění nejlepší jest *míra a střed*, jest 5 zřejmo, že i co se týče | majetkových poměrů, nejlepší ze všech jest majetek, který zachovává střed. Ten zajisté nejsnáze poslouchá rozumu, kdežto překrásný nebo nadměru silný nebo velice bohatý muž a naopak velice chudobný nebo neobyčejně slabý, anebo ten, který nemá naprosto žádné cti, těžko dopřeje sluchu hlasu rozumu;

10 neboť oni se stávají spíše vzpurnými a špatnými ve vě-
cech velkých, | tito zlosyny a velmi špatnými lidmi ve
věcech menších, zločiny pak vznikají jednak ze vzpur-
nosti, jednak ze špatnosti.

Mimoto ti, kteří zachovávají střed, nejméně se vyhý-
bají správě obce a nebaží nemírně po úřadech; to oboje
obcím škodí.

15 Kromě toho ti, kteří žijí v nadbytku blahobytu, síly,
bohatství, přátel | a ostatních takových výhod, nemají ani
chuti, ani smyslu pro poslušnost – takové smýšlení si při-
nášívají již jako děti z domova;* vždyť pro zhýčkanost
nemohou si ani zvyknouti poslouchati učitelů – a ti zas,
kteří těch statků mají přílišný nedostatek, jsou nadmíru
20 podlízaví. A tak jedni neumějí vládnouti, nýbrž dovedou
jen | otrocky poslouchati, druzí neumějí vůbec poslou-
chat, nýbrž chtějí jen pánovitě vládnouti. Tím vzniká
obec otroků a pánů, ale ne lidí svobodných, obec, v níž
jedni závidí, druzí pohrdají. A tyto city jsou velmi dale-
ko od přátelství a občanského společenství; neboť *spo-*
lečenství jest něco přátelského; s nepřáteli by zajisté člo-
25 věk nešel ani po téže cestě. | Obec však se chce skládati
z občanů rovných a co nejvíce podobných, a ta podmín-
ka se vyskytuje nejspíše u *středních vrstev*. A tak nejlep-
ší zřízení musí míti ta obec, která má takové složení, ja-
kého podle našeho mínění vyžaduje přirozená povaha
obce.

30 Příslušníci těchto vrstev jsou v obcích také nejvíce
zabezpečeni. Ani | totiž sami netouží po cizím majetku,
jako chudobní, ani druzí po jejich, jako chudobní touží
po majetku bohatých; a protože ani o ně nikdo neukládá,
ani oni o jiné, žijí bezpečně. Z toho důvodu si Fókylidés
správně přál:

*Střed je nejlepší v mnohém – ke středu
v obci chci patřit.*

Jest tedy zjevno, | že také politické společenství, které 35
se zakládá na středních vrstvách, jest nejlepší a že tako-
vé obce mohou být dobře spravovány, ve kterých právě
střední třída jest početná a jest co možná silnější než dru-
hé dvě třídy neb alespoň než jedna z nich; neboť přidá-li
se k jedné straně, rozhoduje a zabraňuje vzniku protiv-
ných krajností. Proto jest | největším štěstím, mají-li ob- 40
čané jmění prostřední a dostatečné, | poněvadž tam, 1296^a
kde jedni mají velmi mnoho a druzí nic, pro oboustran-
nou krajnost vzniká buď nejkrajnější demokracie nebo
nesmíšená oligarchie anebo tyranida; neboť *tyranida*
vzniká jak z naprosto neukázněné demokracie, tak
z oligarchie, kdežto | zřídka z vlády středních vrstev 5
a z občanů jim blízkých. Příčinu toho uvedeme později*
v úvaze o změnách ústav.

Že však obec ze středních vrstev jest nejlepší, je zřej-
mo; neboť jediná není znepokojována rozbroji;* tam to-
tiž, *kde jest početná střední třída, jest mezi občany nej-*
méně rozbrojů a různic. Z téže příčiny také velké obce
jsou nejméně vydány rozbrojům, | poněvadž střední stav 10
jest v nich početný; v malých obcích však celé občanstvo
snáze se rozestupuje na dvě strany, takže nezbývá žádný
střed, a téměř všichni jsou buď chudobní, nebo zámožní
Právě pro střední vrstvy jsou také demokracie bezpečněj-
ší a trvalejší než oligarchie – neboť v demokraciích mají 15
většinu | a větší podíl v úřadech než v oligarchiích –,
kdežto není-li jich a převahu mají chudobní, vznikají
nepořádky a z nich pohromy a obce rychle hynou.

Za důkaz toho jest třeba pokládati také skutečnost, že
nejlepší zákonodárci byli ze středních občanských vrs-
tev; náležel k nim Solón – | vysvítá to z jeho básně –, 20

Lykúrgos – nebyl totiž králem –, Charóndás* a téměř většina ostatních. Z toho si také vysvětlíme, proč většina obcí má ústavu buď demokratickou nebo oligarchickou. Zajisté proto, že střední stav jest v nich málo početný, a tak, kdykoli jedni nebo druzí nabudou převahy, | ať majetní nebo lid, strhnou na sebe správu obce vždycky ti, kteří překročí střední míru, i vznikne demokracie nebo oligarchie. Kromě toho, poněvadž mezi lidem a zámožnými bývají rozbroje a boje, strana, které se poštěstí přemoci protivníka, nezavede | ústavu, která dává všem stejná práva, nýbrž v odměnu za vítězství chopí se nadvlády v obci a jedna zavede demokracii, druhá oligarchii. Také ti, kteří se zmocnili nadvlády nad Helladou,* podle své vlastní ústavy zavedli v podrobených obcích buď demokracii | nebo oligarchii, nehledíce při tom prospěchu těch obcí, nýbrž svého vlastního.

Z těchto příčin si vysvětlíme, proč se střední ústava nezavádí buď nikdy nebo málokdy a málokde; jen jediný muž z těch,* kteří v dřívější době nabyli nadvlády, odhodlal se k tomu, aby | zavedl tento řád. Ba u příslušníků obcí se již ustálil zvyk | rovnosti ani nechtíti, nýbrž buď sami usilují o vládu, anebo se jí, jsou-li přemoženi, podrobují.

Z toho tedy vysvítá, která ústava jest nejlepší. Kterou z ostatních ústav, ježto jsme ukázali, že jest více demokracií a více oligarchií, | máme pokládati za první a kterou za druhou a tak dále podle toho, jak která jest lepší a horší, není nesnadno vystihnouti, když byla popsána nejlepší. Vždy totiž nutně musí býti lepší ta, která jest jí nejbližší, horší pak jest ta, která se od středu více vzdaluje, leč že by je někdo oceňoval podle poměrů. Slovem | „podle poměrů“ míním skutečnost, že často tam,

kde jiná ústava jest žádoucnější, může některým obcím druhá více prospěti.

12. Která ústava kterým obcím prospívá

Po tom, co bylo řečeno, je dále nutno probrati otázku, která ústava kterým obcím prospívá a jaká jakým.

Především pro | všechny ústavy musíme stanoviti obecně platnou zásadu: *ta část občanstva, která si přeje trvání ústavy, musí býti silnější než ta, která si jí nepřeje.* U každé obce běží o jakost a kolikost. Jakostí myslím svobodu, bohatství, vzdělání, urozenost, kolikostí číselnou převahu. Jakost může býti u jedné části, z nichž se obec skládá, | kolikost u druhé, například neurození mohou býti početnější než urození, chudobní početnější než bohatí, přece však ne do té míry, že by číselná jejich převaha mohla vyrovnati rozdíl v jakosti. Proto obé musí býti vespolek smícháno ve správném poměru.

Tam | tedy, kde množství nemajetných přesahuje uvedený poměr, vzniká přirozeně demokracie, a pokaždé ten druh demokracie, jaký druh lidu tu má převahu; převyšuje-li například počet rolníků, tedy jest tu první druh demokracie, převyšuje-li však počet řemeslníků a dělníků, | tedy poslední, a podobně to má platnost i o ostatních, které jsou uprostřed nich; tam však, kde třída zámožných a vznešených jakostí má větší převahu, než se jí nedostává v kolikosti, vzniká oligarchie, a to opět tímž způsobem takový druh oligarchie, jaká je převaha oligarchického obyvatelstva.

Zákonodárce však vždy do své ústavy musí přibrati také střední vrstvy; dává-li zákony oligarchické, musí k nim obrátiti zřetel, dává-li demokratické, musí se sna-

40 žiti, aby je pro ně získal. Tam však, kde množství střed-
 1297^a ních vrstev převyšuje obě krajnosti anebo jenom jednu
 z nich, může | ústava býti stálá. Neboť není třeba se
 obávat, že by se | někdy proti nim spojili bohatí s chu-
 dobnými; nikdy totiž jedni z nich nebudou chtít otročiti
 druhým, a hledají-li zřízení, které by ve větší míře vyho-
 vovalo jejich společným zájmům, nenaleznou žádného
 lepšího než toto. Střídavě vládnouti totiž pro vzájemnou
 5 nedůvěru se jim nebude chtít; | ale všude největší důvě-
 ře se těší rozhodčí; a *rozhodčím je tu střed*. Čím lépe jest
 však ústava smíšená, tím jest stálejší.

Mnozí zákonodárci, z nich i ti, kteří zamýšlejí zříditi
 10 ústavy aristokratické, chybují však nejen v tom, že zá-
 možným povolují příliš mnoho, nýbrž také v tom, že | lid
 zkracují. Vždyť časem z klamného dobra musí nutně jed-
 nou vzejítí pravé zlo; neboť výsady boháčů ničí ústavu
 více než výsady lidu.

13. Oligarchické a demokratické chytré úskoky pro udržení ústavy. Účast lidu ve správě obce

15 Jest pět zařízení, jež se v ústavách vymýšlejí | zdánli-
 vě ve prospěch lidu; týkají se sněmu, úřadů, soudů, vy-
 zbrojení a tělocviku.

Co se týče *sněmu*, ustanovuje se, aby všichni byli
 oprávněni účastniti se ho, ale aby zámožným byla uložena
 20 pokuta, když se nedostaví, a sice buď jenom jim, ane-
 bo jim o mnoho větší. Co se týče *úřadů*, | aby jich nesmě-
 li odmítnouti ti, kteří mají příslušný odhad majetku,
 kdežto nemajetní to učiniti mohou. A co se týče *soudů*,
 aby zámožným byla uložena pokuta, když se zdráhají na
 nich zasedati, nemajetní však aby byli osvobozeni, ane-

bo, jako v zákonech Charóndových, oněm aby byla ulo-
 žena pokuta velká, těmto malá. Na mnohých místech kaž-
 25 dý, kdo se zapíše, má právo účastniti se | sněmů a soudů,
 nedostaví-li se však po takovém zápisu ani na sněm, ani
 na soud, uloží se mu velká pokuta v úmyslu, aby poku-
 tou byl zastrašen od zápisu, a nezapíše-li se, aby byl vy-
 loučen ze sněmu i soudu. Při *nošení zbraně* | a při *tělo-*
 30 *cviku* sleduje zákonodárství tentýž cíl. Nemajetní totiž
 nemusí míti zbraně, zámožní však jsou pokutováni, ne-
 mají-li jich, a rovněž při zanedbávání tělocviku jedni
 nejsou vůbec trestáni, kdežto zámožní jsou za to pokuto-
 váni, aby se jedni pro pokutu cviků účastnili, a druzí ni-
 koli, poněvadž se nemusí obávat trestu.

To | jsou tedy oligarchické chytré úskoky v zákonodár-
 35 ství. V demokraciích jim odpovídají úskoky podobné.
 Chudobným se totiž dává plat za to, že se účastní sněmu
 a soudu, zámožným se však neukládá žádná pokuta, ne-
 účastní-li se jich. A tak jest zřejmo, že ten, kdo by chtěl
 poříditi správnou směs, měl by oboje spojit | a oněm dáti
 40 plat a těmto určití pokutu; tak by se účastnili všichni,
 v onom případě se však správa obce ponechává | pouze
 1297^b jednom.

Občanstvo se pak má skládati jenom z těch, kteří mají
 zbraně; ale výše odhadu se nemá určovati prostě a říci,
 že jest takový a takový, nýbrž má se uvažovati o tom,
 který jest nejvyšší, takže by podle něho | počet účastníků
 5 občanství byl větší než těch, kteří v něm podílu nemají,
 a takový určití. Chudobní totiž, i když nemají podílu
 v hodnostech, žijí rádi v klidu, když jich nikdo neutisku-
 je a nezkracuje jejich jmění – to ovšem nebývá snadné;
 neboť ti, kdo mají v rukou moc, nebývají vždy tak šetrní.
 | A tak i za války bývají neochotní, když se jim nedosta-
 10 ne výživy, ač jsou chudobní; je-li jim však dána, táhnou

do války rádi. V některých obcích se však občanstvo skládá nejen z ozbrojenců, nýbrž také z vysloužilců; 15 z těchto se skládalo občanstvo u Málíů, | ale úředníci se volili z těch, kteří ještě sloužili na vojně. Také u Hellénů po zrušení království první občanská vláda vznikla z bojovníků, zpočátku z jezdců – neboť síla a převaha za války byla v jízdě; při nedostatku správného výcviku totiž 20 | těžkooděnci nebyli k ničemu, a staří neměli ještě příslušných zkušeností a neznali pravidel výcviku, takže jejich síla byla v jízdě –, když však obce vzrostly a tím těžkooděnci nabyli většího významu, vzrostl také počet občanů. Proto ústavy, které dnes nazýváme politeiemi, 25 byly dříve zvány | demokraciemi; jest však zcela přirozeno, že staré politeie byly rázu oligarchického a královského. Neboť při malé lidnatosti střední stav byl málo početný, takže lid slabý počtem a nepevně semknutý raději žil pod vládou.

Bylo tedy vysvětleno, z jaké příčiny jest více ústav 30 a proč | kromě uvedených jsou ještě jiné – demokracie totiž není jediná a u ostatních podobně –, dále jaké jsou tu rozdíly a proč se vyskytují, a kromě toho ještě, která ústava celkem jest asi nejlepší a jaká z ostatních ústav se komu hodí.

14. Tři podstatná zařízení v obci: rada, úřady, soudnictví. Výklad o radě

35 Promluvme ještě vůbec i o každé ústavě zvlášť tak, že vyjdeme z hlediska jim přiměřeného.

Ve všech ústavách jsou *tři složky* a vzhledem k nim dobrý zákonodárce musí zkoumati, co každé prospívá; jsou-li tyto dobře spořádány, jest dobře spořádána nutně

i ústava, | a rozdíl v nich určuje zároveň rozdíl ústav 40 mezi sebou. Z těchto tří složek jest jedna o společných záležitostech, totiž *rada*, | druhá se týká *úřadů* – totiž, 1298^a které úřady mají býti a *jaká má býti jejich moc* a *jaká asi má býti jejich volba* – a *třetí jest soudnictví*.

Nejvyšší moc má ta složka, která se radí o válce a míru, o spojenectví | a jeho zrušení, o zákonech, o smrti, 5 o vyhnanství a zabavení majetku, o volbě úřadů a účtování. Rozhodování o všech těchto záležitostech se má svěřovati buď všem občanům nebo jen některým – například jednomu nebo více úřadům, každému něco jiného –, anebo rozhodování o některých záležitostech může 10 býti svěřeno všem, o některých jenom některým. | Rozhodují-li všichni o všem, je to demokratické; neboť taková rovnost jest požadavkem lidu. Ale to „všichni“ připouští více způsobů, jeden jest ten, že občané vykonávají svou moc po částech, nikoli všichni dohromady – jak je to v ústavě Téleklea z Miletu; také v jiných ústavách se 15 všechny úřady radí pospolu, | k úřadům se však dostanou všichni po řadě z fýl a docela z nejmenších oddílů, až přijde na všechny –, a že se shromažďují jen tehdy, když se mají dávatí zákony nebo vyříditi věci ústavní anebo vyslechnouti úřední výnosy. Jiný způsob jest ten, že | rozhodují všichni pohromadě, ale scházejí se jen za tím 20 účelem, aby dávali zákony, rozhodovali o válce a míru a přijímali účtování, o ostatních záležitostech se pak radí úřady, které bývají ustanoveny pro každý odbor a bývají voleny nebo vylosovány ze všeho občanstva. Opět jiný způsob jest ten, | že se občané scházejí k volbě úřadů 25 a k účtování, k poradě o válce a spojenectví, kdežto ostatní záležitosti obstarávají úřady, které jsou, pokud možno, voleny, a jsou to zvláště takové úřady, jejichž správa vyžaduje nutně odborníků. Čtvrtý způsob záleží

30 v tom, že se všichni pohromadě radí o všem | a že úřady o ničem nerozhodují, nýbrž předkládají jen napřed své dobré zdání, a to jest právě způsob, podle něhož se v dnešní době vládne v nejkrajnější demokracii, která dle našeho mínění jest obdobou dynastické oligarchie a tyranské monarchie.

To jsou tedy všechno útvary demokratické, rozhodují-li však o všech záležitostech jenom někteří, je to oligarchické. | Ale i v tom jest více rozdílů. Jsou-li totiž osoby voleny podle mírnějšího odhadu, a to pro mírnost odhadu více jich, a jestliže v tom, co zákon zakazuje, ničím nehýbou, nýbrž šetří zákona, a jestliže ten, kdo dosáhne výše odhadu, má právo účasti ve správě obce, jest to sice oligarchie, | ale pro tu umírněnost oligarchie ústavní; nemají-li však účasti v radě všichni, | nýbrž jen volení, a vládnou podle zákona jako v případech předchozím, je to oligarchické; pakli se však přední členové rady volí sami ze sebe a syn nastupuje po otci a jejich moc jest nad zákony, | je tento řád nutně oligarchický. Jestliže však někteří rozhodují o něčem, totiž, kdežto například o válce, míru a účtování rozhodují všichni, o ostatním však úředníci, a to ustanovení volbou nebo losem, jest ústava aristokratická. Jestliže dále o některých záležitostech rozhodují úředníci volení, o některých vylosování, a to vylosování buď vůbec ze všech anebo z těch, kteří byli navrženi, anebo radí-li se zvolení | a vylosování společně, jest to ústava jednak aristokratická, jednak ústava vlastní (*politeiá*). Tímto způsobem jest tedy rozdělena poradní moc podle ústav a každá ústava spravuje své záležitosti dle uvedeného rozdílu.

Demokracii však, a to té, která se v dnešní době za ni především pokládá – míním | takovou, v níž svrchovaná moc lidu jest i nad zákony – by prospělo, kdyby pro lep-

ší zařízení porad postupovala tak jako oligarchie při soudech – ustanovují totiž pro ty, které chtějí míti soudci, aby na soudech skutečně zasedali a nevyhýbali se tomu, pokuty, kdežto v demokraciích se nemajetným občanům za účast dává plat – a tak také při sněmech – | porady by 20 zajisté byly lepší, kdyby se radili všichni vespolek, lid se vzdělanými a tito s lidem –; prospělo by také, kdyby se členové rady ze všech tříd obce bez rozdílu ustanovovali buď volbou nebo losem, a prospívalo by dále, kdyby třída obecného lidu počtem mnoho převyšovala muže politicky vzdělané, buď | nedávat plat všem, nýbrž jen takovému počtu, který by odpovídal počtu vzdělaných, anebo nadbytek losem vyloučiti.

Pro oligarchie by však bylo prospěšno buď některé napřed voliti z lidu, nebo zříditi úřad, jaký jest v některých obcích a jehož členové se jmenují předporadci (*probúloi*)* a strážci zákonů, a projednávatí pak jen to, | na 30 čem se on uradil – tak bude lid míti účast v radě a nebude moci v ústavě ničím hnouti –, dále pak, aby se lid usnesl buď právě na tom, co bylo navrženo, nebo aspoň aby se nesměl usnésti na něčem, co by se návrhu protivilo, anebo aby se rady mohli účastniti sice všichni, ale aby rozhodovaly jen úřady; a konečně vůbec | jest si třeba počínati opačně, než se děje v políteii. Lid totiž musí míti sice právo hlasováním něco zamítnouti, ale ne něco ustanovovati, nýbrž toto má býti ponecháno opět úřadům. V políteiích se počíná právě naopak; právo něco zamítnouti mají jen někteří, | ale ne právo něco nového usta- 35 noviti, nýbrž toto se ponechává vždy většině.

Tolik tedy budiž pojednáno o poradní a rozhodující 1299^a složce v obci.

15. Druhy úřadů a jejich obsazování

S tím souvisí rozlišení úřadů. Neboť také tato část
 5 ústavy má mnoho sporných otázek, | kolik je úřadů
 a o čem rozhodují, také otázka o časovém trvání každé-
 ho úřadu – jedni totiž volí úřady na dobu šesti měsíců,
 druzí na dobu ještě kratší, jiní zas na jeden rok a druzí na
 dobu ještě delší –, zda úřady mají být doživotní, či jen
 na delší dobu, anebo ani jedno, ani druhé, ale mají-li je
 10 tytéž osoby zastávat častěji, či | nemá-li táž osoba zastá-
 vat úřad dvakrát, nýbrž jen jednou; dále otázka o obsa-
 zování úřadů, kdo má být ustanovován, kdo má ustano-
 vovati a jak. Neboť všechno to jest třeba dovésti rozlišiti,
 kolik je tu možných způsobů, a potom vhodně vyložiti,
 jaký úřad se které ústavě hodí.

15 Ale ani to není | snadno určit, co se má nazývat úřa-
 dem; neboť politické společenství potřebuje mnoha před-
 stavených. Proto se nemohou všichni, kteří jsou ustano-
 vováni volbou nebo losem, pokládati za úředníky, jako
 například hned kněží – tyto totiž jest třeba pokládati za
 něco jiného vedle politických úřadů –, dále chorégové*
 a hlasatelé, a vyslanci, kteří také bývají voleni.

20 *Úřady jsou jednak politické, které se týkají péče buď*
o všechny občany vzhledem k určité činnosti, jako je
například úřad vojevůdce nad vojíny, anebo o část, jako
jest úřad dozorce nad ženami a dětmi; jednak jsou hos-*
podářské – často totiž bývají voleni dozorcí na obilné
míry –; jednak jsou ještě služebné, pro něž ti, kteří jsou
zámožní, určují otroky.

25 *Úřady ve vlastním smyslu jest třeba obecně nazývat*
především ty, které jsou oprávněny raditi se o určitých
záležitostech, rozhodovati o nich i dávati rozkazy,
a zvláště toto; neboť právo rozkazovati jest zvláštním

znakem úřední moci. Ale toto rozlišení pro jejich prak-
 tickou činnost nemá takřka žádného významu – neboť se
 ještě nikdy nestalo, že by pro pochybnost o toto jméno
 byl mezi nimi vznikl spor –, | otázka má spíše jiný vý- 30
 znam, význam vědecký.

Spíše by se někdo mohl tázati se zřením k ústavě vů-
 bec a zvláště u malých obcí, *jakých úřadů a kolik jich*
obec nutně potřebuje, má-li být obcí, a jaké nejsou sice
 nutné, ale pro dobré zřízení obce jsou užitečné. Ve | vel- 35
 kých obcích se totiž může a má zříditi jeden úřad pro je-
 den úkol – neboť k úřadům se dostane mnoho občanů,
 poněvadž jest jich mnoho, takže tatáž osoba může úřady
 zastávat jednak jen po dlouhé době, jednak vůbec pouze
 jednou, a za druhé každému dílu se daří lépe, je-li obstará-
 váno lidmi, kteří se věnují jen jedné věci, než | konají- 1299^b
 -li prací mnoho –; v malých obcích jest však nutno hro-
 maditi mnoho úřadů na malý počet osob – pro malý počet
 lidí totiž jest nesnadno, aby jich v úřadě bylo mnoho;
 neboť kdo by je pak vystřídal? Malé obce potřebují sice
 někdy | týchž úřadů i zákonů jako veliké; jenže ony po- 5
 třebují k nim často týchž lidí, kdežto v těchto se to stává
 až po dlouhé době. Proto nic nevádí, když se jednomu
 současně přidělí více odborů, neboť si nebudou vespo-
 lek překážeti –, a malý počet obyvatelstva stejně nutí
 k tomu, aby se úřady zřizovaly tak jako to nářadí, | jež 10
 jest zároveň rožněm i svícem.* Budeme-li tedy moci
 říci, kolik úřadů každá obec potřebuje, a kolik jich ne
 sice nutně, ale přece má mít, tak podle té znalosti snad-
 no se asi může vypočísti, kolik úřadů lze vhodně spojit
 v jeden.

Nelze si ani nevšimnouti otázky, o co na různých mís-
 tech | má více úřadů pečovati a nad čím má všude být je- 15
 den úřad, zda se například o pořádek na trhu má starati

dozorci trhu, a jinde zas jiný, či zda všude tentýž; a zda se úřady mají tříditi podle předmětu či podle lidí, tak například, zda pro udržování pořádku má býti jeden úřad, 20 či jeden má býti nad dětmi, | druhý nad ženami. Ale také vzhledem k ústavám vzniká otázka, zda podle každé ústavy jest různý také druh úřadů, či ne, zda například v demokracii, oligarchii, aristokracii a monarchii rozhodují tytéž úřady, a jen ti, kteří je zastávají, nejsou bráni ze stejných nebo podobných lidí, nýbrž pokaždé z jiných, například v | aristokraciích ze vzdělaných, v oligarchiích z boháčů a v demokraciích ze svobodných, či nejsou-li některé ústavy různé právě podle těch rozdílů úřadů, pokud někde prospívají úřady stejné a někde různé – neboť někde se hodí, aby tytéž úřady měly velkou 30 moc, | jinde malou.

Nicméně některé úřady jsou vlastní jen některé ústavě, například úřad probulů; tento úřad zajisté není demokratický, ale rada jest něčím demokratickým. Jest totiž potřebí něčeho takového, čeho úkolem by byla porada před schůzí lidu, aby neztrácel čas. Toto zařízení však, 35 je-li jich při tom málo, jest oligarchické; a těch | předporadců nutně musí býti málo, takže jest to skutečně oligarchické. Avšak tam, kde jsou ty úřady oba, jsou předporadci nad členy rady; neboť rada jest něčím demokratickým, sbor předporadců něčím oligarchickým.

Moc rady se však ruší také v takových demokraciích, 1300^a v | nichž se lid sám sejde a všechno projednává. To bývá tehdy, když účastníci sněmu mají hojný plat; neboť majíce dost volného času, často se shromažďují a o všem rozhodují.

5 Úřad dozorce nad dětmi a ženami, | a je-li ještě jiný, který má takový obor působnosti, jest něčím aristokratickým, ne demokratickým – neboť jak by jinak mohl zabra-

ňovati ženám nemajetných vycházeti?* – ani ne oligarchickým – neboť ženy oligarchů žijí rozmařile.

Ale o tom nyní dosti! Jest však třeba | pokusiti se probati od začátku otázku o *obsazování úřadů*. Při pojednání o rozdílech přicházejí v úvahu tři hlediska, jejichž 10 různým spojením nutno obdržeti všechny možné způsoby. Hlediska ta jsou, předně, kdo úřady obsazuje, za druhé, odkud, a konečně, jak se obsazují. A pokaždé jest tu zase trojí možnost. | Buďto je totiž obsazují všichni občané nebo jenom někteří, a to buď ze všech občanů anebo jen z určitého jejich počtu, například buď podle majetkového rozdílu nebo podle rodu nebo ctnosti, anebo podle nějaké jiné takové přednosti – jako Megařané je 15 jmenovali z počtu těch, kteří se vrátili z vyhnanství a spolubojovali proti demokracii –, a to buď volbou nebo losem; tyto způsoby je možno opět | spolu spojíti, takže 20 pak jedny úřady obsazují jenom někteří, druhé všichni, a jedny bývají obsazovány ze všech, druhé jen z některých, a jedny volbou, druhé losem. V každém z těchto různých případů bude čtvero způsobů. Buďto obsazují všichni ze všech volbou, anebo všichni ze všech losem – a to buď ze všech současně, anebo střídavě, | například 25 podle fýl, démů a frátrií, až by došlo na všechny občany, nebo vždy ze všech dohromady* –, anebo se jedny úřady obsazují tímto, druhé oním způsobem; mají-li opět jen někteří právo obsazovati úřady, | tak je obsazují buď volbou ze všech anebo losem ze všech, anebo z některých volbou a z některých losem, anebo jedny tak, druhé jinak, to jest jedny ze všech volbou, druhé losem. A tak bude dvanáct způsobů* kromě těch dvou spojení.

Z těchto dva způsoby obsazování jsou demokratické, | že totiž všichni úředníci jsou ustanovováni ze všech volbou nebo losem anebo se oboje děje zároveň, tedy část 35

úřadů losem a část volbou; to však, že ne všichni zároveň úřady obsazují, ale že se úřady obsazují ze všech, nebo z některých buď losem nebo volbou nebo obojím způsobem, nebo jedny ze všech, druhé z některých** obojím způsobem – tím „obojím způsobem“ myslím jedny losem, druhé volbou –, jest vlastní politice. A to, že někteří úřady obsazují ze všech volbou nebo losem nebo obojím způsobem, jedny losem a druhé volbou, jest oligarchické a ještě více oligarchické je to, děje-li se to obojím způsobem zároveň. Že se jedna část obsazuje ze všech a druhá z některých, anebo jedna volbou a druhá losem, jest vlastní politice | rázu aristokratického. To, že někteří je obsazují z některých, jest oligarchické, rovněž tak, že někteří to činí z některých losem, ale to nebývá, a také obsazují-li obojím způsobem někteří z některých. Aristokratické konečně jest, že někteří obsazují ze všech, někdy z některých všichni volbou.

5 Tolik jest tedy způsobů při obsazování úřadů a takto jsou rozříděny podle ústav; jaký které se hodí a jak se obsazování má dít, bude zjevno zároveň s objasněním jejich pravomoci a podle druhů úřadů. Pravomocí úřadu rozumím například moc | nad důchody a veřejnou bezpečností; neboť jiný druh pravomoci jest například u vojevůdce a u dozorce nad trhovými smlouvami.

16. Soudnictví

Z oněch tří složek zbývá promluvit o soudnictví. Také tu podle téhož rozvrhu musíme vyšetřiti různé jeho způsoby. | Neboť různost soudů se zakládá na třech určeních: z kterých osob se soudci mají ustanovovati, co mají rozsuzovati a jak se mají ustanovovati. Slovy „z kterých

osob“ míním, zda mají býti bráni ze všech, či z některých; tím „co“, kolik je druhů soudů; a tím „jak“, mají-li býti ustanovováni losem, či volbou.

Předně tedy budiž určeno, kolik je druhů soudů. Jest jich osm, předně soud, před nímž úředníci skládají účty ze své činnosti, | za druhé soud pro přečiny proti obecným zájmům, za třetí pro zločiny proti ústavě, za čtvrté soud pro odvolání soukromých osob proti úředně stanoveným trestům, za páté pro soukromé žaloby, týkající se smluv větší důležitosti, a kromě toho ještě soud o vraždách a o sporech mezi cizinci – ten soud o vraždách, ať | soudci jsou tytéž osoby nebo jiné, má více druhů podle toho, běží-li o vraždu úmyslnou a neúmyslné zabití, nebo o případ, kdy se obžalovaný sice přiznal, ale může se pochybovati o oprávněnosti skutku,* čtvrtý druh rozsuzuje žaloby proti těm, kteří byli pro zabití vyobcováni, a při návratu jsou znovu obviněni pro vraždu, jako jest soud v Athénách, a to ve Freattó,* takových případů se však | za dlouhé doby vyskytuje málo i ve velkých obcích; soud pro cizince jest jednak pro cizince mezi sebou, jednak pro cizince s domácím obyvatelstvem –, a konečně kromě těchto všech soudů jest soud pro spory o maličkosti, jež jsou v ceně jedné drachmy nebo pěti drachem nebo nemnoho nad to. Neboť i ty jest třeba rozsuzovati, ale | nepřicházejí před soud mnohočlenný.

Než nechceme mluvit o soudech pro vraždy a spory mezi cizinci, nýbrž o soudech pro zločiny proti obci, jejichž nesprávné zřízení zaviňuje vnitřní nepokoje a změny ústav. Nutně tu tedy všechny rozličné pře rozsuzují buďto všichni, a jsou ustanovováni buď volbou | nebo losem, anebo jsou ustanoveni všichni pro všechny pře, ale pro některé losem, pro jiné volbou, anebo pro některé jedni losem, druhí | volbou. To jsou tedy čtyři způsoby;

zrovna tolik jest jich v druhém případě, kdy soudcové bývají ustanovováni jen z některých občanů. Neboť pak opět z těch některých i soudcové jsou ustanovováni buď pro všechny pře, a to volbou, anebo pro všechny pře, a to losem, anebo pro některé losem, pro jiné volbou, anebo některé soudy | jsou pro tytéž pře složeny z těch, kteří byli ustanoveni losem i volbou. Tyto jmenované způsoby tedy odpovídají těm, které byly uvedeny dříve; mimoto jsou možná také stejná jejich spojení, míním například, že některé soudy jsou zřízeny ze všech, druhé z některých a jiné z obojích, když například členové téhož soudu jsou ustanovováni jedni ze všech a druzí z některých, a to buď | losem nebo volbou anebo obojím.

Tím jest tedy vyloženo, kolik jest možných způsobů při obsazování soudů; z nich první jsou demokratické, když se soudy obsazují ze všech a pro všechno, druhé jsou oligarchické, když se obsazují z některých pro všechno, a konečně třetí náleží aristokracii a políteii, když se část soudů obsazuje ze všech a část | z některých.

KNIHA PÁTÁ

PŘÍČINY ZÁNIKU ÚSTAV A PROSTŘEDKY
K JEJICH UDRŽOVÁNÍ

1. Předběžné poznámky o příčinách změn ústav

Pojednali jsme téměř o všem, co jsme si předsevzali. Podle toho jest třeba nyní zkoumati o tom, z kterých, z kolika a z jakých příčin se ústavy mění a které okolnosti přispívají k zániku každé jednotlivé ústavy, v jakou ústavu se která nejspíše mění, mimoto, kteří činitelé udržují ústavy vůbec i každou zvlášť, a konečně, jakými prostředky nejvíce se zaručuje trvání každé jednotlivé ústavy. 1301*19

Především nutno připomenouti si myšlenku, vyjádřenou na začátku, že mnohé ústavy vznikly proto, že jejich zakladatelé souhlasně prohlásili zásadu práva a poměrné rovnosti, že však chybovali při jejím provádění, jak jsme řekli již dříve.* Tak demokracie vznikla z domněnky, že lidé jsou si rovni naprosto, jsou-li rovni v něčem | – ježto totiž všichni jsou stejně svobodni, domnívají se, že jsou rovni vůbec –, oligarchie pak z domněnky, že jsou-li lidé v něčem nerovni, jsou nerovni vůbec – poněvadž totiž jsou nerovni majetkem, domnívají se, že jsou nerovni 25 30

zrovna tolik jest jich v druhém případě, kdy soudcové bývají ustanovováni jen z některých občanů. Neboť pak opět z těch některých i soudcové jsou ustanovováni buď pro všechny pře, a to volbou, anebo pro všechny pře, a to losem, anebo pro některé losem, pro jiné volbou, anebo některé soudy | jsou pro tytéž pře složeny z těch, kteří byli ustanoveni losem i volbou. Tyto jmenované způsoby tedy odpovídají těm, které byly uvedeny dříve; mimoto jsou možná také stejná jejich spojení, míním například, že některé soudy jsou zřízeny ze všech, druhé z některých a jiné z obojích, když například členové téhož soudu jsou ustanovováni jedni ze všech a druzí z některých, a to buď | losem nebo volbou anebo obojím.

Tím jest tedy vyloženo, kolik jest možných způsobů při obsazování soudů; z nich první jsou demokratické, když se soudy obsazují ze všech a pro všechno, druhé jsou oligarchické, když se obsazují z některých pro všechno, a konečně třetí náleží aristokracii a políteii, když se část soudů obsazuje ze všech a část | z některých.

KNIHA PÁTÁ

PŘÍČINY ZÁNIKU ÚSTAV A PROSTŘEDKY
K JEJICH UDRŽOVÁNÍ

1. Předběžné poznámky o příčinách změn ústav

Pojednali jsme téměř o všem, co jsme si předsevzali. Podle toho jest třeba nyní zkoumati o tom, z kterých, z kolika a z jakých příčin se ústavy mění a které okolnosti přispívají k zániku každé jednotlivé ústavy, v jakou ústavu se která nejspíše mění, mimoto, kteří činitelé udržují ústavy vůbec i každou zvlášť, a konečně, jakými prostředky nejvíce se zaručuje trvání každé jednotlivé ústavy. 1301*19

Především nutno připomenouti si myšlenku, vyjádřenou na začátku, že mnohé ústavy vznikly proto, že jejich zakladatelé souhlasně prohlásili zásadu práva a poměrné rovnosti, že však chybovali při jejím provádění, jak jsme řekli již dříve.* Tak demokracie vznikla z domněnky, že lidé jsou si rovni naprosto, jsou-li rovni v něčem | – ježto totiž všichni jsou stejně svobodni, domnívají se, že jsou rovni vůbec –, oligarchie pak z domněnky, že jsou-li lidé v něčem nerovni, jsou nerovni vůbec – poněvadž totiž jsou nerovni majetkem, domnívají se, že jsou nerovni 25 30

naprosto. Proto jedni, jako rovní, chtějí míti rovný podíl
 35 ve všech právech; druzí zas, jako nerovní, | žádají jich
 míti více, neboť „více“ znamená nerovnost. Tudiž všech-
 na zřízení mají jakési oprávnění, ale celkem jsou pochy-
 bená. A z této příčiny, kdykoli se jedněm nebo druhým
 ve správě obce nedostane takového podílu, který jim
 podle jejich domněnky náleží, rozněcují rozbroje. Avšak
 40 tu největší právo k rozbrojům by měli ti, | kteří vynikají
 1301^b ctností, jenže to činívají nejméně; | neboť tito jen by zce-
 la důvodně mohli pro sebe požadovati naprostou nerov-
 nost. Jsou však někteří, kteří vynikají rodem, a pro tuto
 nerovnost se nechtějí pokládati za rovné s ostatními; ne-
 boť za urozené se považují ti, kteří se mohou vynášeti
 ctností předků a bohatstvím.

5 To jsou tedy počátky | a zároveň zřídla, z nichž vzni-
 kají rozbroje – proto se také *převraty dějí dvojím způso-
 bem*; někdy totiž převrat *míří proti ústavě*, aby místo
 dosud platné ústavy zavedl jinou, například místo demo-
 kracie oligarchii nebo demokracii místo oligarchie, nebo
 10 místo nich politeiu a aristokracii, | anebo místo těchto
 ony, někdy však ani ne proti uvedené ústavě, nýbrž ne-
 spokojenci chtějí sice míti totéž zřízení, ale chtějí, *aby
 bylo pod jejich vedením*, jako například bývá v oligarchii
 a v monarchii. Mimoto *může běžeti o „více“ a „méně“*,
 a to tak, že dosud platná oligarchie má býti oligarchická
 15 ve větší | nebo menší míře, nebo že nynější demokracie
 má býti více nebo méně demokratická, podobně pak i u
 ostatních zřízení obce, buď aby byla zostřena nebo zmír-
 něna; *změna se může týkati také některé části ústavy*, na-
 příklad aby byl zaveden nebo zrušen nějaký úřad, jako
 20 prý se podle některých Lysandros pokusil v Lakedaimo-
 nu | zrušiti království a Pausaniás eforát, a také v Epi-
 damnu* se ústava částečně změnila tím, že se místo fy-

larchů zavedla rada, ale do shromáždění lidu musí cho-
 25 diti členové úřadů, kteří vedou správu obce, kdykoli | se
 hlasuje o obsazení nějakého úřadu, oligarchické pak bylo
 v této ústavě také ustanovení jednoho archonta; všude
 totiž povstání vzniká pro nerovnost, kde mezi nerovný-
 mi bývá nepoměr – doživotní království totiž jest nerov-
 ností, je-li mezi rovnými; neboť touha po rovnosti vždy
 pudí k odboji.

Rovnost však jest dvojí, jedna podle počtu, druhá podle 30
*hodnoty.** Podle počtu míním totožnost a rovnost vzhle-
 dem k množství nebo velikosti, podle hodnoty rovnost
 poměrnou, jako například podle počtu převyšuje stejně
 trojka dvojku a dvojka jednotku, poměrně však převyšu-
 je čtverka dvojku a tato jednotku; neboť dvojka jest stej-
 ný díl čtverky | jako jednotka dvojky; obě totiž jsou po- 35
 lovinami. I když tedy lidé souhlasí v tom, že naprosté
 právo spočívá v rovnosti podle hodnoty, rozcházejí se
 jejich mínění, jak bylo řečeno dříve, v tom, že jedni,
 jsou-li rovní v něčem, myslí, že jsou rovní vůbec, druzí
 zas, jsou-li v něčem nerovní, činí si nárok na nerovnost
 ve všem.

Proto také nejvíce vznikají dvě | ústavy, demokracie 40
a oligarchie; neboť urozenost a ctnost bývá jen | u málo- 1302^a
kterých, kdežto to, co rozhoduje u těchto obou ústav,
bývá u většiny | urozených totiž a dobrých není nikde sto,
ale zámožných a nezámžných jest všude mnoho. Bylo
 by tudíž chybou chtít naprosto všude zaváděti jeden
 nebo druhý druh ústavy. Jest to zřejmo ze zkušenosti;
 žádná ústava totiž, založená na takové domněnce, nemá
 dlouhého trvání. | Příčinou toho jest skutečnost, že *jest* 5
nemožno, aby z první a počáteční chyby nakonec nevze-
šlo něco špatného. Proto jest třeba v něčem užiti rovnos-
 ti aritmetické, v něčem rovnosti podle hodnoty.

10 Přece však bezpečnější a rozbroji méně znepokojuv-
 15 na jest demokracie než oligarchie. Neboť v | oligarchi-
 ích bývá zárodek dvojnásobného rozbroje, jednoho mezi
 držiteli moci vespolek a druhého proti lidu, kdežto v de-
 mokraciích bývá rozbroj jen proti oligarchii, proti sobě
 vespolek se však lid nebouří tolik, že by to stálo za zmín-
 ku; mimoto demokracii blíže než oligarchie jest ústava,
 20 jež se zakládá na středních vrstvách, | která právě jest nej-
 stálější z ústav tohoto druhu.

2. Všeobecný výklad o příčinách změn ústav

Poněvadž uvažujeme o počátcích a příčinách, z nichž
 v ústavách vznikají rozbroje a změny, musíme je stano-
 viti nejprve všeobecně. Možno téměř říci, že na počet
 jsou asi ty i jest třeba podati o nich nejprve výklad v ob-
 20 ryse. | Jest totiž třeba poznati | jakého smýšlení lidé roz-
 něcují rozbroje a za jakým účelem, a za třetí, jaké bývají
 počátky politických zmatků a vzájemných rozbrojů.

Za příčinu smýšlení, jež občany pudí k převratu, jest
 nutno všeobecně pokládati především tu, o které jsme již
 25 právě mluvili. Jedni | totiž touží po rovnosti, i bouří se,
 když se domnívají, že mají méně, ač prý jsou přece rovni
 těm, kteří mají více. druzí zas touží po nerovnosti a pře-
 vaze, i bouří se, když jsou přesvědčeni, že ač prý jsou
 přece nerovni, nemají více, nýbrž stejně mnoho nebo
 i méně – taková touha může býti oprávněná, může však
 30 také býti neoprávněná; neboť | rozpory vznikají, když ti,
 kteří mají méně práv, chtějí dosíci rovnosti, a když ti,
 kteří mají rovná práva, chtějí jich míti více.

Vyložili jsme tedy, jakého smýšlení lidé rozněcují roz-
 broje. Předměty pak, pro něž se bouřívají, bývají zisk

a čest, a opak toho. Neboť v obcích se bouřívají lidé také
 proto, že se chtějí buď sami vyhnouti ztrátě cti a trestu,
 anebo před tím uchrániti svoje přátele.

Příčin | a počátků nepokojů, z nichž vzniká takové 35
 smýšlení a náklonnost občanů a žádost po jmenovaných
 předmětech, jest počtem asi sedm, ale může jich býti ješ-
 tě více. Dvě z nich jsou stejné s těmi, jež byly nahoře
 uvedeny, ale nebývají příčinou stejným způsobem; pro
 zisk totiž a pro čest se občané mohou proti sobě popou-
 zeti ne z toho důvodu, aby se jich zmocnili | sami pro 40
 sebe, jak bylo řečeno dříve, nýbrž proto, že | vidí, že dru-
 zí jich mají více buď zaslouženě, buď nezaslouženě; mi-
 moto k nepokojům dochází pro zpupnost, strach, pře-
 vahu, pohrdání a pro nepoměrný vzrůst; konečně jiným
 způsobem pro vtíravost do úřadů, pro nedbalost, pro
 maličkost | a nestejnost. 5

3. O vnějších příčinách změn ústav

Jest asi zřejmo, jaký význam z nich má zpupnost a zišt-
nost a jak jsou příčinami; neboť jsou-li držitelé moci
 zpupní a zisťní, vznikají vzájemné rozbroje a také proti
 ústavě, která to dovoluje; zisťnost se ukáží někdy majet-
 kem | soukromým, někdy veřejným. Jest zjevno, jaký vliv 10
 tu má také čest a jak bývá příčinou rozbroje; neboť obča-
 né se bouří, jsou-li sami bez občanských poct, a vidí-li,
 že jiným jsou udíleny; je to bezprávi, když někteří proti
 hodnotě a zásluze bývají poctami zahrnováni anebo
 z nich vylučováni, jest to však spravedlivé, děje-li se po-
 dle hodnoty a zásluhy.

Pro převahu bývají rozbroje tehdy, když někdo má 15
 větší moc – buď jeden nebo více –, než jak jest přiměre-

no obci a moci její správy; neboť z toho se obvykle vyvíjí monarchie nebo vláda velmožů; proto jest někde zaveden ostrakismos, jako v Argu a v Athénách; ale bylo by lépe, kdyby se hned od začátku hledělo toho, aby se lidé s takovou převahou nevyskytli, než nechati je vyniknouti a teprve potom užívati léčivého prostředku.

Ze *strachu* dochází k rozbrojům jednak u těch, kteří se dopustili nějakého bezpráví a bojí se trestu, jednak u těch, kterým bezpráví hrozí, i chtějí mu předejít dříve, než by bylo vykonáno, jako se na Rhodu srotili vznešení proti lidu pro stále na ně uvalované pře.

Pro *opovrhování* se lidé bouří a pozdvihují, například v oligarchiích, když většina nemá účasti ve správě obce – neboť míní, že jsou silnější –, a v demokraciích, když zámožní občané pohrdnou nepořádkem a ústavou bez vlády, jako například v Thébách po bitvě u Oinofyt | pád demokracie* přivodila špatná správa obce, rovněž lid podlehl v Megarech pro nepořádek a naprostý nedostatek vlády* a v Syrákúsách před Gelónovou tyranidou* a na Rhodu před povstáním.*

Ústavy se mění také pro *nepoměrný vzrůst*. Neboť jako | tělo se skládá z částí a musí růsti podle jejich poměru, aby zůstalo souměrné, sice jinak zaniká – kdyby například noha měla čtyři lokte, ostatní tělo však jen dvě pídě; někdy by se zvrhla i v podobu jiného živočicha,* kdyby | rostla nepoměrně nejen ve velikosti, nýbrž také v jakosti –, tak i obec se skládá | z částí, z nichž některá často nepozorovaně vzrůstá, například množství nemajetných v demokraciích a v políteiích. Někdy se to stává i náhodou, jako v Tarentu, když mnoho vznešených v boji proti Iapygům* bylo poraženo a padlo | – krátce po válkách s Médy –, z políteie vznikla demokracie, a v Argu,* když sedmého dne od lakónského Kleomena bylo

zničeno mnoho občanů, byli nuceni do občanského svazku přijmouti některé perioiky, a v Athénách po porážce pěšího vojska prořídil počet vznešených, poněvadž se za | války s Lakóny muselo táhnouti do pole podle seznamu.* To se stává také v demokraciích, ovšem řidčeji; neboť když vzroste počet zámožných anebo se rozmnoží majetek, mění se v oligarchie a vládu velmožů.

Ústavy se však mění i bez převratu, jednou pro *vtíravost do úřadů*, jako | v Hératii – tam totiž zavedli místo voleb losy, poněvadž bývali voleni dotěravci –, po druhé pro *nedbalost*, kdykoli se k nejvyšším úřadům připustí lidé, kteří nejsou žádnými přáteli ústavy, jako v Óreu vzala za své oligarchie, když se mezi archonty dostal Hérakleodóros, který místo oligarchie | zavedl políteiu a demokracii.

Příčinou bývají ještě *maličkosti*. Maličkostmi myslím to, že se často provede veliký převrat v zákonitém stavu, když se přehlíží maličkosti, jako v Ambrakii byl nízký odhad pro úřady, ale nakonec přístup k nim nezávisel na ničem v domnění, že „nic“ a „málo“ jest blízko sebe, anebo že mezi nimi není žádného rozdílu.

Rozbroje působí také *kmenová různost obyvatel*, dokud úplně nesplynou; neboť jako z kteréhokoli množství obec nevzniká, tak ani v kterékoli době. Proto ti, kteří hned při zakládání obce přijali mezi sebe cizince anebo potom přistěhovalce, většinou měli různice. Tak například Achájové se usadili společně s Troizéňany v Sybaridě, ale když se později | Achájové rozmnožili, Troizéňany vypudili – proto na Sybarských lpěla krevní vina. Totéž se stalo v Thúriích Sybarským se spoluosadníky – neboť chtějíce mítí větší nároky, protože prý země jest jejich, byli vyhnáni. Proti Byzantským se spikli přistěhovalci a po odhalení spiknutí byli v bitvě přemoženi a vy-

35 puzeni. Antissané* přijali vyhnance z Chiu | a museli je
opět ozbrojenou mocí vyhnati. Zankléjští zas přijali mezi
sebe Samské, ale sami pak od nich byli vypuzeni. Bouře
zakusili také Apollónané při Černém moři, protože k so-
bě uvedli přistěhovalce. Také u Syrákúsanů, když po
1303^b pádu tyranidy učinili občany cizince | a námezdní vojí-
ny, došlo k rozbrojům a k boji. A Amfipolítané, když
přijali přistěhovalce z Chalkidy, byli od nich většinou
vypuzeni.

V oligarchiích,* jak řečeno dříve, jest to obecné množ-
ství, které rozněcuje rozbroje, ježto míní, že se mu děje
5 bezpráví, | když nemá rovná práva, ač jest rovno,
a v demokraciích vznešení, že mají rovná práva, ač ne-
jsou rovni.

Někdy v obcích dochází k vnitřním nepokojům také
pro jejich *polohu*, když území není příznivo jednotě ob-
ce,* jako v Klazomenách obyvatelé Chytu* povstali proti
10 obyvatelům | na ostrově, a podobně bylo mezi Kolo-
fónskými a Notijskými; ani Athény nejsou bez takové
různosti obyvatel, neboť obyvatelé Peiraiea jsou de-
mokratičtější než obyvatelé ve městě. Jako totiž ve vál-
kách přechod i přes zcela nepatrné příkopy roztrhává
šiky, tak, jak se podobá, každý rozdíl působí roztržku.
15 | *Největší roztržka však jest asi mezi ctností a špatností,*
potom mezi bohatstvím a chudobou, a tak jest jedna pro-
tiva větší než druhá, z nichž jedna jest také právě uve-
dená.

4. Dokončení úvahy o příčinách změn ústav

┌ Rozbroje tedy nevznikají o maličkosti, ale z maličkos-
tí, bývají však rozněčovány o věci veliké. Ale i malé roz-

tržky nabývají velkého významu, jsou-li *mezi předáky*,
| jako se stalo za starých časů v Syrákúsách. Neboť tam 20
spor mezi dvěma mladými muži, kteří zastávali místo
v úřadech, způsobil změnu ústavy, a to z erotické příči-
ny. Neboť když jeden odcestoval, jeho druh mu odloudil
jeho miláčka, a onen zas, rozhněván nad tím, přemluvil
jeho ženu, | aby šla k němu; poněvadž pak přibírali ku 25
pomoci úřady, byli příčinou všeobecné roztržky. Proto
jest třeba dávatí pozor na začátky takových věcí a urov-
návati spory mezi vůdci a držiteli moci; neboť chyba
bývá na začátku a začátek, jak se říká, jest polovinou cel-
ku, | takže i malá chyba v něm jest k chybám v ostatních 30
částech v téměř poměru. A vůbec rozbroje mezi vzne-
šenými zasahují i celou obec, jak tomu například bylo
v Hestiai po válkách médských, když se dva bratři zne-
svářili pro otcovský podíl; chudobnější totiž tvrdil, | že 35
jeho bratr nepřiznal jmění ani pokladu, který otec našel;
tím na svou stranu získal demokraty, druhý zas, který měl
velké jmění, získal občany zámožné. A v Delfách nesho-
da při svatbě byla počátkem všech pozdějších nepokojů;
| ženichovi totiž, když přišel k nevěstě, přihodilo se 1304^a
něco,* co si vyložil jako zlé znamení, i odešel bez ní,
čímž příbuzní popuzeni podstrčili mu něco z chrámové-
ho pokladu, když obětoval, a potom ho zabili jako svato-
krádce. Také v Mytiléně vznikl spor o dědičky | a byl 5
počátkem mnohého zla a války proti Athéňanům, v níž
Pachés dobyl města; jakýsi boháč totiž, jménem Tímofa-
nés, zanechal dvě dcery, o něž se pro své syny ucházel
Dexandros, ale byl odmítnut; i začal spor a přivolal A-
théňany, | jejichž obce tu byl hostitelem.* I ve Fókidě 10
vypukl spor o dědičku mezi Mnásiem, otcem Mnásóno-
vým a Euthykratem, otcem Onomarchovým, a spor ten
byl pro Fóčany počátkem svaté války.* Rovněž v Epi-

damnu snubní zápletky způsobily pád ústavy; kdosi totiž
15 tajně zasnoubil svou dceru, | a když mu snoubencův otec,
který se stal členem vlády, uložil pokutu, spojil se uraže-
ný muž s obyvatelstvem, jež bylo z občanství vyloučeno.

Ústava se mění také v oligarchii, demokracii a v polí-
20 teiu tehdy, když některý úřad nebo část obce vynikne
vážností nebo mocí, | jako se zdálo, že rada Areopagu,
když ve válkách médských nabyla velké vážnosti, činí
ústavu silnější, kdežto naopak námořní lid zesílil demo-
kracii námořní přesilou, když se stal původcem vítězství
25 u Salamíny a tím athénské hegemonie; | také v Argu po-
kusila se třída vznešených zrušiti demokracii, když se
vyznamenala vítězstvím nad Lakedaimoňany v bitvě
u Mantineie;* v Syrákúsách* lid změnil políteiu v demo-
kracii, když skončil vítězně válku s Athéňany; v Chalki-
30 dě | zas lid se spojil se vznešenými, odstranil tyrana Foa
a ujal se hned správy obce sám. A v Ambrakii opět tak;
lid vyhnal tyrana Periandra společně s těmi, kteří se pro-
ti němu spikli, a správu obce strhl na sebe.

Vůbec nelze zastírat pravdu, že *nepokoje v obci vyvo-
35 látávají ti, kteří byli původci rozkvětu*, | ať jsou to osoby
soukromé nebo v úřadech, anebo kmeny neb vůbec jaká-
koli jiná část a množství; buď totiž rozbroj začínají *ti,
kteří jim závidí* jejich čestného místa, *anebo oni sami* pro
svou přednost nechtějí se spokojiti rovnými právy.

Zřízení obce se měnívá také tehdy, když *strany*, které
1304^b se pokládají za protivné, jsou si rovny, | například bohá-
či a lid, a když tu středního stavu není buď vůbec, anebo
jest zcela nepatrný; neboť předčí-li jedna strana druhou
svou mocí, nemá druhá strana chuti, aby se pouštěla v boj
se stranou zjevně silnější – proto také ti, kteří vynikají
5 ctností, nepůsobí téměř žádného rozbroje; | neboť jich
bývá málo proti mnohým.

To by byly tak celkem počátky a příčiny rozbrojů
a převratů ústav vůbec. Změny ústav pak bývají způso-
bovány někdy *násilím*, někdy *lstí*; násilím tak, že se buď
hned zpočátku nebo později užívá násilného donucení.
| Ale také lest jest dvojího druhu. Někdy se totiž nejprve 10
přelstí občané a ústava se změní s jejich svolením, ale
potom se uchvatitelé moci udržují násilím proti jejich
vůli – tak se například za vlády čtyř set* oklamal lid před-
stíráním, že král poskytne peníze na válku s Lakedai-
monskými, | a když se lež prozradila, hleděli se ve vládě 15
udržeti; někdy se však záměr hned od začátku skutečně
přemlouváním a tak se i dále užívá téhož prostředku, tak-
že se pak ti, kteří byli přemluveni, dobrovolně podrobují
vládě.

Vůbec se tedy ve všech ústavách vyskytují převraty
z uvedených příčin.

5. Příčiny a příklady převratů v demokraciích

Podle těch příčin jest nyní třeba zkoumati, jak to je 20
u každého druhu ústavy zvlášť.

Demokracie se měnívájí zvláště zpupnou *nevázaností
demagogů*; jednak totiž zámožné jednotlivce stíhají ú-
skočnými žalobami a tím je nutí, aby se sjednotili – ne-
boť společný strach sdružuje i největší nepřátele –,
jednak veřejně proti nim popuzují lid. A to lze asi po-
zorovati na | mnohých případech, že tomu tak skutečně 25
jest.

Tak na Kou demokracie padla, když se tam vyskytli
ničemní demagogové – neboť šlechta se spolčila. A na
Rhodu bylo totéž; tam totiž demagogové zavedli vyplá-
cení mzdy lidu za konání občanských povinností, ale brá-

30 nili splácení dluhů triérarchům,* kteří pak pro | žaloby na
ně podávané byli přinuceni, aby se spojili a zrušili demo-
kracii. Také v Hérakleii* vinou demagogů byla demokra-
cie zrušena hned po založení osady; neboť třída vzneše-
ných, poněvadž jimi byla týrána, odešla do vyhnanství,
tam se shromáždila, vrátila se a učinila konec vládě lidu.
35 | Podobného zániku se dožila také demokracie v Mega-
rách; demagogové totiž poslali do vyhnanství mnoho
vznešených, aby mohli zabavití jejich jmění, až vyhnan-
ců bylo takové množství, že se vrátili, v bitvě přemohli
1305^a lid a zavedli oligarchii. Stejný osud měla i | demokracie
v Kýmě, kterou odstranil Thrasymachos. Při pečlivém
pozorování viděl by asi každý, že také v ostatních demo-
kraciích převraty bývají způsobovány takovým způso-
bem. Někdy totiž demagogové, aby se zavděčili lidu, po-
5 škozují vznešené buď tím, že jejich jmění | rozdělují mezi
lid, nebo je veřejnými výlohami zmenšují, i dráždí je tak
k odboji; někdy zase tím, že je osočují, aby pro sebe
mohli zabavití majetek boháčů.

U starých však, kdy tentýž muž býval demagogem
a zároveň vojevůdcem, měnila se demokracie v tyranid-
du, neboť téměř většina starých tyranů byla z demagogů.
10 | Příčina toho, že se to tehdy dalo, za dnešních časů však
již nikoli, jest v tom, že tehdy demagogové bývali z řad
vojevůdců – nebyli totiž ještě tak zběhlí v řečnění –, nyní
však za rozkvětu řečnictví stávají se sice obratní řečníci
demagogy, ale pro nedostatek zkušenosti ve válečnictví
neodvažují se žádného útoku, leda že by se to bylo někde
nakrátko podařilo.

15 Dříve bývaly tyranidy častější než nyní také proto, že
se v rukou některých osob hromadila veliká moc, jako
v Miletu v rukou prytanových* – neboť prytanis rozho-
doval o mnoha důležitých věcech –, a kromě toho se vůd-

cové lidu s válečnickým nadáním pokoušeli o tyranidu
z té příčiny, že obce tehdy nebyvaly veliké a lid bydlel
| na venkově,* ježto byl zaměstnán prací. Všichni pak to 20
činili, když si získali důvěru lidu, a důvodem k ní bylo
jejich nepřátelství k bohatým, jako to například v Athé-
nách učinil Peisistratos, když roznítil bouři proti oby-
vatelům rovin,* a Theagenés v Megarách, | když dal po- 25
bítí stáda zámožných, která našel na pastvě u řeky, a jak
Dionýsios pro svou obžalobu Dafnaia* a boháčů byl u-
znán za hodna tyranidy, poněvadž pro to nepřátelství
došel víry, že jest demokratem.

Ale měnívá se také stará mírná demokracie ve výstřed-
ní demokracii poslední doby; tam totiž, kde se | úřady 30
volí bez ohledu na odhad, a volí lid, ti, kteří baží po úřa-
dech, svým řáděním dosahují toho, že lid jest postaven
i nad zákony. Prostředek proti tomu, aby se to nestávalo
vůbec anebo alespoň řidčeji, byl by v tom, kdyby se
úředníci volili po fýlách, ale ne od všeho lidu zároveň.

Z těchto příčin se tedy dějí téměř všechny změny v de- 35
mokraciích.

6. Příčiny a příklady převratů v oligarchiích

Oligarchie se mění především pro dva velmi známé
zjevy. Jednak tehdy, když se ubližuje lidu; neboť tu se
každý stává dostatečným vůdcem, zvláště tehdy, | když 40
vůdce sám pochází z oligarchie, jako na Naxu Lygda-
mis,* který byl později také tyranem.

Různosti v rozbroji však mají počátek ještě i z jiných 1305^b
příčin. Někdy totiž převrat vychází právě od zámožných,
ovšem ne od těch, kteří jsou ve vládě, když počet vlád-
noucích jest jen velmi malý, jak tomu bylo například

5 v Massalii, v | Istru, v Hérakleii* a v jiných obcích; ti,
kteří nebyli v úřadech, brojili tak dlouho, až se k nim
dostali, nejprve starší a potom také mladší bratří; někde
totiž nesmí zastávat úřad otec zároveň se synem, někde
10 zase starší bratr s mladším; | a proto se oligarchie po-
dobala spíše politicii, v Istru přešla konečně v demokra-
cii, a v Hérakleii se vláda dostala z rukou menšího počtu
do rukou šesti set.

Také v Knidu* se oligarchie změnila, protože vzneše-
ní sami povstali proti sobě, ježto jich bylo ve vládě jen
15 několik málo a, jak řečeno, otec | se synem nebo více
bratří, kromě nejstaršího, nesměli v ní býti zároveň; za-
tímco se tak přeli, uchopil se toho lid, zvolil si vůdce ze
vznešených a přemohl je, neboť nesvornost zeslabuje.
Rovněž v Erýthrách* za dávných časů lid zvrátil oligar-
20 chickou ústavu Basilidů, ačkoli | si její správcové dobré
správy horlivě hleděli, ježto byl nespokojen, že jich nad
ním vládne jenom několik.

Oligarchie však bývají ničeny *vinou samých oligar-
chů*, když z řevnivosti se stanou demagogy; demagogie
pak je tu dvojí, jedna jest mezi samými oligarchy – de-
25 magog | se totiž mezi nimi vyskytne, i když jest jich jen
zcela málo, jako například mezi *třiceti* v Athénách Cha-
riklés* se svými stoupenci prorazil svým demagogickým
uměním, a týmž způsobem Frýnichos a jeho společníci
za vlády čtyř set –, anebo když členové oligarchie dělají
30 demagogy u davu, jako v Lárise strážci občanů byli | de-
magogy u davu, který je volil, a všude tam, kde v oligar-
chiích úřady nevolí ti, z nichž se úředníci ustanovují,
nýbrž úřady se obsazují sice podle vysokého odhadu
nebo ze stran, ale voliteli jsou těžkooděnci nebo lid, jako
se stalo v Abýdu, a kde se soudy neobsazují z těch, kteří
35 vedou správu obce – | neboť tam se lidu lichotí, aby se

vykonával vliv na soudní rozsudky, a tím se podvrací
ústava, jako se stalo v Hérakleii na Pontu –, mimoto když
někteří oligarchii obmezí na počet ještě menší; neboť ti,
kteří touží po rovnosti, jsou pak nuceni přibrati ku pomo-
ci lid.

K změnám v oligarchii přichází i tehdy, když | oligar- 40
chové *rozmařilým životem* promrhají svůj soukromý
majetek; neboť takoví lidé touží po novotách a buď sami
usilují o tyranidu anebo | jiného činí tyranem – jako v Sy- 1306^a
rákúsách Hipparinos Dionýsia nebo jako v Amfipoli muž
jménem Kleotimos přivedl chalkidské přistěhovalce a po
jejich příchodu je pobouřil proti zámožným, a z téže pří-
činy se v Aigině | pokusil zvrátiti ústavu onen muž, který 5
vyjednával s Charétem;* takoví lidé se tedy někdy po-
koušejí hned něčím hnouti, někdy rozkrádají obecní ma-
jetek, i vzniká potom rozbroj buď v jejich vlastních řa-
dách, anebo dochází k boji občanů proti těmto zlodějům,
jako se stalo v Apollónii na Pontu. Je-li však oligarchie
svorná, | nezaniká sama ze sebe tak snadno. Důkazem pro 10
to jest ústava ve Farsálu; tam totiž jen několik málo mužů
vládne nad mnohými, poněvadž se sami vespolek dobře
srovnávají.

Převrat v oligarchii bývá i tehdy, když se v ní zřídí
druhá oligarchie. To bývá tam, kde i při malém počtu 15
všech účastníků správy ani tento | malý počet nemá celý
účasti v nejvyšších úřadech, jako se stalo kdysi v Élidě;
tam totiž správa obce byla beztoho v rukou jen několika
málo mužů, ale geronty se z nich stávalo jen zcela málo,
poněvadž gerontů bylo devadesát, a to doživotně, a vol-
ba se vztahovala jen na velmože, jako u gerontů v Lake-
daimonu.

Převrat | oligarchií jest možný *jak za války, tak v míru*. 20
Za války, když držitelé moci pro nedůvěru k lidu jsou

nuceni míti námezdní vojsko – neboť se často ten, komu nad ním svěří vrchní velení, stává tyranem, jako v Korintu Tímofanés;* a je-li velitelů více, zařídí si vladařství sami,* | někdy se však toho bojí, i přibírají ke správě obce lid, ježto jeho pomoci nutně potřebují. V míru zas ze vzájemné nedůvěry svěřují stráž námezdním vojínům a zprostředkujícímu archontovi, který někdy ovládne obě strany, jak se stalo v Lárise | za vlády Aleuovců pod Simem a v Abýdu za vlády stran, z nichž jedna byla Ifiada.

Rozbroje vznikají také proto, že se členové oligarchie sami mezi sebou odstrkují a navzájem se utlačují ve sňatcích a soudech, jako jsme již dříve uvedli rozbroje vzniklé v záležitosti sňatku; | také v Eretrii Diagorás učinil konec oligarchii proto, že byl uražen v takové záležitosti. Ze soudního rozhodnutí vznikla vzpoura v Hérakleii a v Thébách, když v Hérakleii Eurytión | a v Thébách Archiás pro cizoložství byli potrestáni sice spravedlivě, ale s pobuřující stranickou vášnivostí – jejich nepřátelé totiž šli ve své nenávisti tak daleko, že je dali přivázati na kůl na náměstí.

Mnohým oligarchiím také proto, že byly příliš pánovité, učinili konec někteří členové správy, kteří s ní nebyli spokojeni, | jako byla oligarchie v Knidu a Chiu.

Také pouhá náhoda působí převraty v takzvané polítei a v oligarchiích, když v nich členství v radě, soudu a v ostatních úřadech závisí na odhadu. Často totiž původně odhad byl stanoven vhodně pro | tehdejší dobu, takže se podle něho dostalo účasti ve vládě v oligarchii jen několika málo mužům a v politice středním vrstvám, ale potom mírem nebo jinými nějakými šťastnými okolnostmi blahobyť tak vzrostl, že tytéž majetnosti postoupily v odhadu mnohem výše, i mohli nyní všichni obča-

né míti podíl ve všech občanských právech; | obrat to, který se někdy provedl ponenáhlu, pomalu a potají, někdy však také rychleji.

Oligarchie se tedy mění a rozbroje v nich začínají z takových příčin – vůbec pak jest ještě poznamenati, že jak demokracie, tak oligarchie nepřecházejí někdy v ústavy opačné, nýbrž v stejnorodé, například | zákonité demokracie a oligarchie v násilné a naopak.

7. Příčiny převratů v aristokraciích

V aristokraciích vznikají rozbroje proto, že jen málo občanů má účast v počtách – a to, jak bylo řečeno, působí nepokoje i v oligarchiích, protože aristokracie jest jaksi oligarchií, | neboť v obou ústavách jest vláda v ruce jen několika málo mužů, ovšem ne z téhož důvodu; než pro tutéž okolnost se zdá, jako by aristokracie byla oligarchií. Bývá to nutně zvláště tehdy, když je tu určité množství lidí, které se domýšlí, že se jim rovná ctností, jako v Lakedaimonu takzvaní Partheniové | – pocházeli totiž ze stavu homoiů* –, kteří byli přistiženi při spiknutí, i byli proto posláni, aby založili osadu Tarent, anebo tehdy, když někteří významní mužové a na zdatnosti nijak nezadávací bývají zneuctíváni těmi, kteří zastávají vysoké úřady, jako například Lýsandros králi,* nebo když někdo, ač je udatný, nemá účasti v počtách, jako Kinadón,* | který za Agésiláa zosnoval spiknutí proti Sparťanům; dále, když jedni jsou příliš chudobní, druzí příliš zámožní – a to bývá zvláště ve válkách; stalo se to také v Lakedaimonu za messénské války; jest to i zjevno z Tyrtaiovy básně,* zvané | *Eunomiá*; někteří se totiž válkou octli v nouzi a žádali o nové rozdělení půdy –, mi-

moto když některý jednotlivec jest mocný a mohl by se státi ještě mocnějším, takže by byl samovládcem, jak tomu patrně bylo u Pausania v Lakedaimonu, který byl velitelem za médské války, a v Karchédonu u Hannóna.

Především se však políteie a také aristokracie uvolňují tím, že se v samé ústavě přestupuje právo. Počátek jest v tom, že v políteii nebývá správně smíšena demokracie a oligarchie, v aristokracii pak tyto a ctnost, | zvláště však ty dvě. Tím „dvě“ myslím demokracii a oligarchii. Tyto se totiž snaží v sobě sloučiti jak políteie, tak i většina takzvaných aristokracií. Neboť tím se právě liší aristokracie od takzvaných políteií,* a proto také jedny z nich jsou méně trvalé, druhé více; | ty totiž, které se více kloní k oligarchii, nazývají se aristokraciemi, ty však, které se kloní k vládě množství, políteiemi; proto tyto bývají pevnější než ony; neboť většina má větší moc a lidé, mají-li rovná práva, mají k ústavě větší lásku, kdežto zámožní, dávají jim ústava převahu, | rádi se stávají zpupnými a osobují si více na úkor jiných.

Vůbec se každá ústava převrací v tu, ke které se kloní, poněvadž každá strana hledí rozšířiti svou moc, tedy políteia přechází v demokracii, aristokracie v oligarchii; nebo naopak, tedy aristokracie v demokracii – neboť chudobnější, jsou-li utiskováni, strhují obec na | stranu opačnou –, a políteie v oligarchii – neboť stálost jest jen tam, kde jest rovnost podle hodnoty a kde každý má své. To, co tu řečeno, stalo se v Thúriích. Poněvadž tam odhad pro vstup do úřadů byl příliš vysoký, byl zmenšen a bylo zřízeno více úřadů, | a poněvadž se šlechta proti zákonu zmocnila veškeré půdy – neboť zřízení mělo více ráz oligarchický, takže si mohla osobovati více nároků* –, lid, který se ve válce vycvičil, přemohl její posádku a neustal dříve, dokud ji dobrovolně nevydali ti, kteří

měli více půdy, než jim náleželo. Poněvadž dále všechny aristokratické ústavy jsou oligarchické, | mohou z nich vznešení tím spíše kořistiti, jako také v Lakedaimonu statky přecházejí do rukou jen několika jednotlivců; vznešení tu také spíše mohou činiti, co chtějí, a dcery mohou provdávati za toho, za koho chtějí; proto také obec Lokrů vzala za své pro sňatek občanky s Dionýsiem, což by se nebylo stalo v demokracii ani | v aristokracii dobře smíšené.

Aristokracie se však zvláště měnívají nepozorovaně proto, že se převrat děje ponenáhlu, jak bylo uvedeno již dříve ve všeobecném výkladu o všech ústavách, že příčinou převratů bývá také maličkost; neboť jakmile se v ústavě v něčem povolí, | tu lidé snáze již hýbají i věci poněkud důležitější, až pohnou celým řádem. To se stalo také v ústavě thúrijské. Tam totiž byl zákon, že vojevůdce smí býti znovu zvolen teprve po pěti letech, ale několik mladých mužů, zdatných válečníků a oblíbených u množství vojska, pohrdlo těmi, kteří byli | v čele správy obce, a věřili, že snadno dosáhnou svého cíle, i pokusili se nejprve zákon ten zrušiti a prosaditi, aby tytéž osoby mohly býti stále vojevůdci, ježto předvíдали, že lid je bude rád voliti. Úředníci, takzvaní symbúlové, jichž se věc týkala, zpočátku | zvedli sice proti tomu odpor, ale potom si dali říci v domnění, že oni, spokojeni s odstraněním toho zákona, v ostatních věcech nechají ústavu na pokoji, později však, když chtěli brániti jiným změnám, nepořídili již nic, nýbrž celý řád ústavy se zvrátil ve vladarství těch, kteří začali s novotami.

Všechny | ústavy zanikají někdy samy ze sebe, někdy z příčin vnějších, kdykoli obec s opačným zřízením je buď nablízku, nebo jest sice vzdálenější, ale má velkou

moc. Tak to bylo u Athéňanů a Lakedaimoňanů; Athéňané totiž rušili všude oligarchie, Lakóňané demokracie.

25 Tím by tak asi byly vysvětleny příčiny převratů | ústav a rozbrojů.

8 | Udržování ústav

Dále jest nutno pojednati o udržování ústav jak všeobecně, tak v každé ústavě zvlášť.

Předně tedy jest zjevno, že známe-li příčiny, pro něž ústavy berou zkázu, známe také prostředky, jimiž se udržují; neboť to, co jest opačné, působí opačně, a zánik jest

30 | opakem zachování.

A tak, má-li se v ústavách dobře smíšených dávat na něco pozor, tedy na to, aby se nedálo nic protizákonného, a zvláště je nutno býti na stráži před maličkostmi; protizákonnost se totiž vplíží tajně, jako malá vydání; opakují-li se často, ničí majetek. Útrata se totiž nepozoruje, | poněvadž se neděje najednou; neboť rozum jest tím klamán, jako klame sofistický úsudek: Je-li každá jednotlivá věc malá, pak i jejich souhrn. Ale to jest jen v jednom smyslu pravda, v druhém nikoli: celek zajisté a souhrn není malý, nýbrž jest jen složen z malých částí. Proto

40 jest třeba dávat pozor na ten začátek; | za druhé se nesmí
1308^a věřiti chytrým úskokům, | nalíčeným na množství, neboť se vyvracejí skutky – co při ústavách nazýváme takovými chytrými úskoky, bylo řečeno dříve.*

Mimoto jest možno viděti, že se často dlouho udržují nejen aristokracie, nýbrž také oligarchie, ne proto, že by tyto ústavy byly stálé, | nýbrž proto, že správcové úřadů

5 dobře zacházejí jak s členy správy obce, tak s nečleny; těmto neubližují a jejich vůdce přibírají do vlády a ctižá-

dostivé nepoškozují na cti, množství | na majetku; k sobě 10
vespolek pak a k těm, kteří mají účast ve správě, chovají se demokraticky. Neboť rovnost, které si demokraté přejí pro lid, jest mezi rovnými nejen spravedlivá, nýbrž také prospěšná.

Je-li tedy počet těch, kteří vedou správu obce, větší, jsou prospěšná mnohá demokratická zařízení, | jako například to, že se po šesti měsících úřady znovu obsazují, aby se dostalo na všechny, kteří mají rovná práva; neboť rovní jsou již něčím takovým jako lid – proto se i mezi nimi vyskytují často demagogové, jak řečeno dříve* –, potom oligarchie a aristokracie méně snadno přecházejí ve vládu velmožů – neboť ti, | kteří úřadují jen krátký čas, 20
nemohou způsobiti tolik zla jako ti, kteří úřadují dlouho, v čemž právě jest příčina vzniku tyranid v oligarchiích a demokraciích; v obou totiž o tyranidu usilují buď nej-
mocnější, tu demagogové, tam velmoži, nebo nejvyšší úředníci, když úřadují dlouho.

Ústavy se však udržují nejen, jsou-li zhoubné živly vzdáleny, nýbrž někdy také, jsou-li blízko; neboť pak se občané ze strachu lépe o ústavu starají. Proto ti, kdož o ústavu pečují, mají vzbuzovati strach, aby občané byli na stráži a jako noční | stráž neustali ústavu hlídati, a mají jim vzdálené nebezpečí líčiti, jako by bylo nablízku. 30

Dále jest se třeba snažiti zákonitou cestou zabraňovati řevnivosti a rozbrojům mezi vznešenými a starati se i o ty, kteří se svárů neúčastní, dříve než by se i oni do nich dostali, ježto nelze komukoli rozpoznati vznikající zlo hned v začátcích, nýbrž jest k tomu třeba zkušeného | politika. 35

Proti převratu, který vzniká v oligarchii a políteii pro odhady jmění, když totiž zásoba peněz vzrůstá, ale výše odhadu zůstává stejná, prospívá srovnati výši nového

40 odhadního jmění s předešlým, a to | v obcích, v nichž se
 1308^b odhad koná ročně, činiti to v této době, | ve větších ob-
 cích pak za tři nebo za pět roků, a kdyby toto odhadní
 jmění bylo o mnoho větší nebo o mnoho menší než dří-
 ve, kdy se v ústavě stanovila výše odhadu, vydati zákon,
 aby se i odhadní míra zvýšila nebo snížila; totiž vzrost-
 5 lo-li jmění, aby se | dle přírůstku zvýšila odhadní míra,
 a kleslo-li, aby se dle toho také odhadní míra snížila
 a zmenšila. Neučiní-li se totiž jedno v oligarchiích
 a v políteích, může vzniknouti tu oligarchie, tam vlada
 velmožů, neučiní-li se druhé, může se státi z políteie de-
 10 mocracie a z oligarchie | políteiá nebo democracie.

Společným pravidlem pak v democracii, v oligarchii,
 v monarchii a v každé ústavě budiž zástada, aby moc
žádného občana nevzrostla příliš nad souměrnost, nýbrž
 spíše jest třeba pokusiti se o to, aby se občanské pocty
 15 dávaly spíše malé a trvalé než veliké na krátký čas –
 neboť ty kazí lidi, a každý nedovede snášeti | štěstí –;
 a neděje-li se to, aby se alespoň, byly-li dány najed-
 nou, najednou zase neodnímaly, nýbrž jedna po druhé.
 A zvláště jest třeba usilovati o to, aby se poměry zákony
upravily tak, aby nikdo nemohl mnoho vynikati mocí ani
přátel, ani majetku, a nelze-li tomu zabrániti, aby takoví
 lidé byli vypověděni do ciziny.

20 Ježto se však zavádějí novoty i způsobem soukromé-
ho života, jest třeba zaříditi nějaký úřad, který by dohlí-
 žel na ty, jejichž způsob života škodí zájmům ústavy,
 tedy v democracii zájmům democracie, v oligarchii zá-
 jmům oligarchie, a stejně tak i v ostatních ústavách.

25 Z týchž důvodů jest třeba sřřici také tu část občanstva,
kteřá se má dobře; lék proti tomu jest v tom, že se práce
 a úřady rozdělují vždy mezi protivné strany – protivnými
 stranami myslím muže zdatné a obecné množství, chu-

dobné a zámožné – a že se usiluje o to, aby bylo smíchá-
 no buď množství nemajetných a zámožných, | nebo aby 30
 byla zesílena střední třída – neboť tato vyrovnává spory,
 vzniklé pro nerovnost.

Pro každou ústavu však jest nejdůležitější požadavek,
 aby zákony a ostatní správou byla tak uspořádána, že by
 35 se z ní úřady nemohly obohacovati. Toho jest hleděti
 zvláště v oligarchiích. Neboť lid se tak nehorší pro to, že
 jest vyloučen | z úřadů a vlády, ba naopak je rád, že 35
 nerušeně může starati o své soukromé záležitosti, jako se
 horší, když má podezření, že ti, kteří vedou správu obce,
 rozkrádají její majetek; a to oboje jej hněte, že nemá po-
 dílu v počtách ani v zisku. Jedině tak by ústava mohla
 40 býti democratická a zároveň aristocratická, | když by to
 tak někdo uspořádal. Vždyť by pak obě strany, i | vzne-
 1309^a šení i lid, mohly míti to, co chtějí. Neboť to, že všichni
 mohou vésti správu obce, jest democratické, ale že sku-
 tečně v úřadech jsou jen vznešení, jest aristocratické, a to
 bude tehdy, když nebude možno z úřadů se obohacovati;
 5 nezámožní totiž | nebudou státi o úřady, protože z nich
nemají zisku, nýbrž raději zůstanou při svých soukro-
mých záležitostech, kdežto zámožní je budou moci zastá-
vati, protože nepotřebují žádného zisku z obecního ma-
jetku; tím se stane, že chudobní zbohatnou, protože se
nerušeně budou moci zabývati svými pracemi, a že nad
 10 vznešenými nebude vládnouti kde kdo. Abyste obecní
peníze nezczizovaly, musí se odevzdávati před všemi ob-
čany a opisy účtů musí býti uloženy u všech frátrií, lo-
 chů a fýl; a pro ty, kteří se proslaví nezištnou službou
obci, musí býti stanoveny pocty.

15 V democraciích se | má šetřiti zámožných a neměl by
 se rozdělovati nejen jejich majetek, nýbrž ani výtěžek,
 jak se to v některých ústavách nepozorovaně děje, a by-

lo by i lépe zdržovati je také od veřejných nákladných, ale neužitečných podniků,* například výpravy sborů, pochodňových závodů a podobně, i kdyby to sami chtěli.

20 **V** oligarchii pak jest zase potřebí velmi se starati o chudobné občany, povolovati jim přístup do výnosných úřadů, a kdyby se provinil někdo ze zámožných proti nim, trestati jej více, než kdyby to byl někdo z jejich vlastních řad; a dědictví se nesmí odkazovati libovolně darováním, nýbrž podle rodové posloupnosti, a nikdo nesmí obdržeti více než jedno. | Tím se totiž dosáhne větší rovnosti majetku a více chudobných občanů dojde blahobytu.

25 **V** demokracii i v oligarchii jest také prospěšno, dá-li se těm, kteří se správy obce méně účastní, v ostatních věcech buď rovnost nebo i přednost, v demokracii zámožným, v oligarchii | chudobným; jen nejvyšší úřady obce musí býti svěřovány těm, kteří podle ústavy jsou k nim plně oprávněni, a to buď výhradně jim nebo většinou.*

9. Pokračování výkladu o udržování ústav. Nutné vlastnosti správců nejvyšších úřadů

35 **Trojího jest potřebí** těm, kteří mají spravovati nejvyšší úřady, předně lásky k dané | ústavě, za druhé co největší schopnosti pro úkoly správy a za třetí v každé jednotlivé ústavě ctnosti a spravedlnosti, jaká té ústavě odpovídá – není-li totiž ve všech ústavách stejné právo, musí býti také rozdíly ve spravedlnosti.

40 Tu však vzniká pochybnost o tom, | jak jest třeba zaříditi volbu, nemá-li všechny tyto vlastnosti táž osoba; | je-li například někdo zdatným vojevůdcem, ale při tom špatným člověkem a není přítelem ústavy,** kdežto jiný

jest (jen) spravedlivý a přítelem ústavy, jak se má pak volba zaříditi? Podobá se, že jest tu třeba přihlížeti k dvěma věcem, a to, čeho všichni lidé mají | více a čeho méně; 5 proto při vojevůdcovství jest třeba přihlížeti více k znalosti než k ctnosti – neboť vojevůdcovské schopnosti jest u lidí méně, ctnostných povah více –, kdežto při policejním úřadě a při správě pokladu jest to naopak – neboť to vyžaduje více ctnosti, než bývá u většiny lidí, avšak znalost bývá společná všem.

Někdo by se však mohl také tázati, | k čemu jest ještě 10 třeba ctnosti, je-li tu schopnost k úřadu a láska k ústavě? Vždyť tyto dvě vlastnosti prý vykonají to, co je prospěšné. Či snad je možno, že ti, kteří je obě mají, přece se při tom nedovedou ovládati, takže nic nebrání, že by se někteří mohli zachovati i v záležitostech obce zrovna tak, jako nedovedou sloužiti svým vlastním zájmům, ač mají znalost a lásku k sobě?

Vůbec však ústavy udržuje všechno to, o čem říkáme, že v zákonech prospívá ústavám, | zvláště často uvedená 15 velmi důležitá podmínka,* že se má hleděti, aby strana, která si ústavy přeje, byla silnější než ta, která si jí nepřeje.

Kromě toho všeho se nesmí zapomínati na to, čeho se ve zhoršených odrůdách ústav nedbá, totiž na střed; 20 | neboť mnoho toho, co se zdá demokratické, demokracie ničí a mnoho toho, co se zdá oligarchické, ničí oligarchie. Ti však, kdo v tom vidí jediný zdar, zavlékají ty ústavy do krajnosti a zapomínají, že to bývá, ovšem i u ostatních ústav, tak jako u nosu, který, i když se odchýlí od nejkrásnější přímky k tvaru nosu jestřába nebo k tvaru ploskému, přece | ještě může býti krásný a úhledný; 25 nebyl by však již takový, kdyby někdo tuto odchylku chtěl ještě více stupňovati, protože by nos nejprve pozby-

val úměrnosti údu a konečně pro nadbytek nebo nedostatek v obou krajnostech nebyl by již nosu ani podoben.
 30 A tak | je to i u ostatních údů. Oligarchie i demokracie mohou býti ještě snesitelné, i když se odchylní od nejlepšího zřízení; bude-li však někdo tyto odchylky tu nebo tam stupňovati ještě dále, ústavu nejprve zhorší a konečně tu nebude vůbec žádné ústavy. | Proto zákonodárcovi
 35 a politikovi nesmí býti neznámo, které demokratické zřízení udržuje demokracii a které ji ničí, a které oligarchické oligarchii. Ani jedna, ani druhá nemůže býti a trvati bez zámožných a bez lidu, ale když nastane rovnost | majetku, nutně z nich vznikne jiná ústava, | proto ti, kteří výstředními zákony chtějí ničiti zámožné nebo lid, ničí ústavu samu.

V tom se chybuje jak v demokraciích, tak v oligarchiích. V demokraciích, kde o zákonech rozhoduje lid, chybují demagogové; | neboť bojem proti zámožným rozdvoují obec, a přece naopak by asi měli mluvit v zájmu zámožných, a rovněž tak v oligarchiích oligarchové v zájmu lidu a přísaha oligarchů by měla zníti právě opačně, než jak zní v dnešní době; nyní totiž v některých oligarchiích přísahají: „... a lidu budu nepřitelem a budu raditi | k jeho škodě, jak budu moci“, a přece by měli smýšlet i v přísaze prohlašovati opačně: „... nebudu lidu ubližovati“.

Ale nejdůležitější ze všeho, co dosud pro udržování ústav bylo uvedeno a co všichni zanedbávají, jest *vychovav v duchu ústavy*. Neboť nebude žádného prospěchu | ze zákonů sebestřednějších a schválených třeba všemi občany, nebudou-li pro život v ústavě navykáni a v jejím duchu vychováváni, a to demokraticky, jsou-li zákony demokratické, a oligarchicky, jsou-li oligarchické. Vždyť je-li nedostatek sebeovládání u jednotlivců, jest

i v obci. *Vychovávati | v duchu ústavy však neznamena činiti to, co se oligarchům nebo stoupencům demokracie líbí, nýbrž to čím by se jedni stali schopnými žiti v oligarchii, druží v demokracii*. Zatím však v dnešní době v oligarchiích synové těch, kteří vedou správu, žijí rozmařile, ale synové nemajetných cvikem a prací sílí a se otužují, | takže ve větší míře touží po převratech a mají také sílu k jejich provedení; v demokraciích, které se pokládají za demokratické v nejvyšší míře, jest zřízení protivné tomu, co jest prospěšné; příčinou toho jest nesprávný pojem svobody.* Neboť *dva znaky*, jak se zdá, *vyznačují podstatu demokracie: vláda většiny a | svoboda*; právo se tu pokládá za rovnost a rovnost záleží v tom, na čem se lid usnese, a vůle lidu rozhoduje, svoboda (a rovnost)* však záleží v tom, že každý dělá to, co chce; žije tedy v takových demokraciích každý tak, jak se mu líbí a, s Eurípidem řečeno,* podle přání srdce svého. Ale to je špatné; neboť *život | v duchu ústavy se nemá pokládati za otroctví, nýbrž za prostředek k jejímu udržení*.

Tím by tedy byly celkem vypočteny příčiny převratů a zániku ústav a prostředky, jimiž se udržují a jimiž se zajišťuje jejich trvání.

10. Příčiny a příklady převratů v monarchiích

Zbývá pojednati ještě o monarchii, čím se | ničí a čím se přirozeně udržuje. | Průběh v královstvích a v tyranidách se podobá téměř tomu, co bylo řečeno o dosavadních ústavách. Neboť království je blízko aristokracie a tyranida se skládá z nejkrajnější oligarchie a demokracie; | proto je také pro poddané nejškodlivější, ježto se

skládá z dvojího zla a obsahuje krajnosti a vady obou těch ústav.

Oba druhy samovlády mají opačný již vznik; neboť království vzniklo pro ochranu lepších občanů* proti obyčejnému lidu, a král se ustanovuje z lepších občanů pro svou vynikající ctnost nebo pro vynikající ctnostné činy anebo pro vynikající rod, kdežto tyran se dosazuje z lidu a obecného množství proti vznešeným, aby lidu neublížovali. Jest to zřejmo ze zkušenosti. Možno říci, že skoro většina tyranů byla z demagogů,* kteří si získali důvěru tím, že osočovali vznešené. Některé tyranidy se utvořily zajisté tímto způsobem, když obce byly již větší, jiné před nimi vznikly z království, když králové přestupovali zděděná ustanovení a dychtili po vládě s větší mocí, | jiné zas z osob, které byly voleny do nejvyšších úřadů – za dřívějších časů totiž ustanovovaly obce úřady pro správu obecních záležitostí a svátečních poselství* na dlouhou dobu –; jiné konečně vznikly z oligarchií, když volbou jednomu muži byla svěřena svrchovaná moc pro nejdůležitější úřady. Tím způsobem bylo jim všem snadno dosáhnouti cíle, | jen když chtěli, ježto potřebnou moc k tomu měli již předem, jedni pro svůj královský úřad, druzí pro vážnost, jako například Feidón v Argu a jiní stali se tyraný z králů, kdežto iónští tyraní a Falaris stali se jimi pro velkou vážnost; ale Panaitios v Leontínách, Kypselos v Korintu, | Peisistratos v Athénách, Dionýsios v Syrákúsách a jiní povznesli se k tyranidě z demagogie.

Jak jsme tedy řekli, *království* se řadí vedle aristokracie. Neboť se zakládá na hodnotě, ať již na osobní ctnosti nebo rodu, nebo dobrodiní, anebo na všech těchto věcech zároveň s mocí. Všichni | totiž dosáhli té hodnoty tím, že obcím nebo národům prokázali dobrodiní anebo

k tomu měli moc, buď že jedni ve válce zachránili národ před porobou, jako Kodros, anebo druzí jej z ní vysvobodili, jako Kýros, nebo že obsadili neb rozšířili území, jako králové Lakedaimoňanů, Makedoňanů a | Molottů. 40

Král má býti strážcem nad tím, | aby ti, kteří mají jmění, netrpěli žádným bezprávím, a lid aby nebyl v ničem utiskován; *tyranida* však, jak již často bylo řečeno, nijak nehledí obecného blaha, leč pro vlastní prospěch. Cílem tyranidy jest příjemno, | cílem království krásno. Proto také tyrana vyznačuje úsilí o peníze, krále spíše úsilí o čest; tělesnou stráží královou jsou občané, tyranovou cizí námezdníci. 5

Jest zřejmo, že tyranida v sobě slučuje zla demokracie a oligarchie; z oligarchie | má to, že jejím účelem jest bohatství – neboť jen tak se dá udržeti ta tělesná stráž a rozmařilý život – a že lidu nedůvěřuje – proto také obě, oligarchie i tyranida, mají spolu společné to, že lidu odnímají zbraň, utlačují dav, z města jej vyhánějí a rozsazují na různá místa –; | z demokracie pak má nepřátelství a boj proti šlechtě, kterou tajně i veřejně utracuje a ze země vyhání jako soupeře a překážku svého vladařství. A od ní skutečně vycházejí spiknutí, ježto jednak chce sama vládnouti, jednak nechce býti | poddána. Proto také Periandros dal Thrasybúlovi radu,* aby vyčnívající klasy dal postínati, čímž chtěl naznačiti, že vynikající občany jest třeba vždy odklízeti. 10 15 20

Jak tedy již bylo naznačeno,* jest třeba míti za to, že příčiny převratů v monarchiích jsou tytéž jako v ústavách občanských; | neboť *bezpráví, strach a pohrdání* dohánějí mnohé poddané k tomu, že monarchiím strojí úklady. Při bezpráví se bouří zvláště pro zpupné jednání a někdy také pro olupování svého majetku. Také cíle v tyranidách a v královstvích jsou tytéž jako tam; | samo- 25 30

vládci totiž mají hojnost bohatství a cti, a to jsou věci, k nimž všichni směřují. Útoky však jsou namířeny buď proti osobě vládců, nebo proti jejich vládě. Bylo-li příčinou zpupné jednání, míří proti osobě. Ježto zpupné jednání má mnoho způsobů, bývá z nich každý příčinou hněvu; ale ti, které | popuzuje hněv, útočí zpravidla jen proto, aby se pomstili, nikoli proto, aby na sebe strhli nadvládu. Tak příčinou útoku na Peisistratovce bylo veřejné pohanění sestry Harmodiovy a potupení Harmodia – Harmodios chtěl pomstít sestru, Aristogeitón Harmodia.* Proti Periandrovi, | tyranu v Ambrakii, bylo zosnováno spiknutí, protože se při pitce | tázal miláčka, zda je již od něho těhotný. Filippa zavraždil Pausaniás,* poněvadž ho nechal potupiti Attalovou družinou, a Amynta Malého Derdás, protože se chlubil zneužitím jeho mládí.

5 Proti | Euagorovi na Kypru povstal známý eunuch* a zabil ho pro potupu, poněvadž jeho syn unesl jeho ženu.

Mnoho útoků se událo také pro tělesné zprznění, spáchané některými samovládcí. Takový byl útok Krataiův proti Archeláovi; obcování s králem totiž bylo mu vždy protivné, takže konečně | stačila k provedení činu i menší záminka, než byla ta, že mu nedal žádné ze svých dcer, ač mu to slíbil, nýbrž tísněn válkou proti Sirrovi a Arrabaiovi, starší dal králi elimejskému* a mladší jeho synovi Amyntovi, domnívaje se, že tak ho nejspíše usmíří | se synem, zplozeným s Kleopatrou; ale hlavním důvodem jeho nepřátelství bylo přece to, že mu bylo protivné pohlavní obcování. Z téže příčiny se k jeho spiknutí přidal také Hellanokratés z Lárísy; král totiž zneužíval i jeho mládí a nedostál svému slibu, že ho povolá do vlasti zpět, i věřil, že král s ním obcoval ne z milostné | touhy, nýbrž z pouhé zpupnosti. Pýthón a Hérakleidés z Ainu* zabil Kotya, aby pomstili svého otce, a Adamás od Kotya od-

padl, protože pokládal za potupu, že ho dal jako hochu vyklestiti.

Mnoho se jich také vzbouřilo z hněvu nad utrpenou tělesnou potupou, způsobenou bitím; i mstili svou potupu tím, že své utiskovatele | buď zavraždili nebo se o to pokusili, a to i ti, kteří zastávali úřady a pocházeli z královského rodu. Například v Mytiléně Megaklés se svými přáteli napadl a pobil Penthilovce,* kteří chodili po městě a lidi bili holemi, a později Smerdés zabil Penthila, protože byl od něho zbit a jeho ženou | byl z domu vyvlečen. Vůdcem spiknutí proti Archeláovi byl Dekamnichos, který nejprve podněcoval spiklence; příčinou hněvu bylo to, že ho král vydal básníku Eurípidovi, aby jej dal zmrskati; Eurípidés se totiž na něho horšil,* že prý něco řekl o zápachu vycházejícím z jeho úst. A ještě mnoho jiných | bylo z takových příčin buď zabito nebo napadeno.

Rovněž to bývalo ze strachu; bylo to uvedeno jako jedna příčina v políteích, a tak to bývá i v monarchiích; tak například Artapanés zabil Xerxa,* protože se bál osočení pro Dáraia, kterého dal oběsiti sice bez Xerxova rozkazu, ale doufal, | že mu to král promine, ježto se nebude moci upamatovati na věc, přetřásanou při hostině.

Jiné | útoky bývají z pohrdání, jako například útok proti Sardanapallovi,* kterého kdosi uviděl, jak seděl mezi ženami a předl – je-li ostatně pověst o tom pravdivá; nestalo-li se to však tam, může se státi jinde –, a proti Dionýsiovi Mladšímu povstal Dión,* protože jím | pohrdal, když viděl, že jest stále opilý a že u občanů pozbyl veškeré vážnosti. Z pohrdání strojí vladařům úklady také někteří jejich přátelé; neboť důvěra, kterou k nim má, posiluje jejich pohrdání v naději, že úklady nebudou vyrazeny. Z pohrdání povstávají do jisté míry také ti, kteří

si myslí, že se mohou zmocnit vlády sami; neboť ježto
 10 | mají pocit moci, a proto nebezpečím pohrdají, odvažují
 se snadno toho podniku, jako vojevůdcové proti monar-
 chům, například Kýros proti Astyagovi,* jehož životem
 i mocí pohrdal, ježto jeho vojenská moc byla slabá a on
 sám byl rozmařilý, a vojevůdce Seuthés v Thrákii proti
 15 Amadokovi. | Někteří se bouří také z více těchto příčin
 zároveň, například z pohrdání a ze ziskuchtivosti, jako
 Mithridátés proti Ariobarzanovi.* Z této příčiny se o po-
 vstání pokoušejí zvláště mužové směli, kteří u monarchů
 zastávají vysoké vojenské úřady; neboť statečnost, dru-
 20 ží-li se k ní moc, bývá smělostí, a | obě působí, že osnují
 spiknutí, poněvadž si slibují snadné vítězství.

U těch, kteří povstávají ze ctižádnosti, bývá však příči-
 na ještě jiného druhu, než jsou ty, jež byly uvedeny dří-
 ve. Neboť z těch, kteří osnují spiknutí ze ctižádnosti,
 nerozhoduje se každý podstoupiti nebezpečí tak, jako ně-
 kteří ukládají o život tyranů, když vidí jejich veliké bo-
 25 hatství a veliké počty; | tito tak činí jen z uvedeného dů-
 vodu, kdežto oni napadají monarchy také tak, jako když
 chtějí vykonati nějaký jiný vynikající čin, jímž by si
 30 u ostatních získali jméno a slávu, i nechtějí dobýti | mo-
 narchie, nýbrž slávy. Ovšem těch, kteří se z tohoto dů-
 vodu odvažují takového podniku, jest velmi málo; neboť
 to nutně předpokládá, že při tom pranic neschopní dbáti
 záchrany svého vlastního života, nehodlají-li se zdržeti
 rozhodného činu. Takoví lidé musí tak smýšleti jako
 35 Dión, ale to u mnohých nebývá snadné; | ten totiž táhl jen
 s hrstkou mužů proti Dionýsiovi a v tom smyslu se vyjá-
 dřil, řka, že mu stačí, provede-li ze svého činu, ať se mu
 již podaří dospěti kamkoli, aspoň tolik; a kdyby tedy
 hned při prvním kroku do země měl padnouti, to že by
 pro něho byla krásná smrt.

K zániku tyranidy, | jako každé jiné ústavy, přispívají 40
 jednak vlivy vnější, | má-li některá obec zřízení protivné 1312^b
 a má-li větší moc – neboť že pak k tomu bude vůle, jest
 zjevno z protivného záměru; a všichni, mohou-li, konají
 to, co chtějí –, protivné ústavy pak jsou předně demokra-
 cie a tyranida, a to, řečeno s Hésiodem,* | tak, jako hrn- 5
 číř hrnčíři – vždyť nejkrajnější demokracie jest druhem
 tyranidy –, potom království a aristokracie pro jejich
 opačnou ústavu – proto Lakedaimoňané zrušili většinu
 tyranid a rovněž Syrákúsané v době, kdy měli obec dob-
 ře uspořádanou. Jednak tyranida zaniká sama sebou,
 když účastníci moci rozněcují | rozbroje mezi sebou, jako 10
 se stalo v rodině Gelónově a nyní Dionýsiově. Rodina
 Gelónova* byla svržena tím, že Hierónův bratr Thra-
 sybúlos lichocením dovedl si upoutati Gelónova syna
 a sváděl ho k výstřednímu životu, aby mohl vládnouti
 sám; a když se příbuzní spojili, aby zabránili pádu tyra-
 nidy a aby byl odstraněn jenom Thrasýbúlos, | tu někteří 15
 jejich spojenci viděli vhodnou chvíli a vyhnali je všech-
 ny; proti Dionýsiovi vytáhl jeho švagr Dión, když si zís-
 kal pomoc lidu, a vyhnal ho, ale potom sám zahynul.

Ze dvou příčin, pro něž se zvláště strojí úklady tyra-
 nidám, z nenávisti a z pohrdání, jest jedna, nenávist, nut-
 ným průvodcem | tyranů, ale převraty vznikají často 20
 i z pohrdání. Důkazem toho jest zjev, že ti, kteří si do-
 byli vlády, také si ji většinou až do konce života udrželi,
 ale jejich nástupci ji téměř všichni ihned zase ztratili.
 Neboť pro svůj požitkářský život upadají v opovržení
 a | svým protivníkům poskytují často vhodnou příleži- 25
 tost. Za část nenávisti jest třeba pokládati také hněv; ne-
 boť bývá jaksí příčinou stejných činů. Často však bývá
 ještě činnější než nenávist; útoky tu totiž bývají úporněj-
 ší, ježto vášeň nezná rozvahy – návaly | hněvu se lidé ří- 30

dívají zvláště při potupě, a to bylo příčinou pádu tyranidy Peisistratovců a mnoha jiných –, nenávist však více uvažuje; neboť s hněvem bývá spojen pocit bolesti, i ne-
uvažuje se pak snadno, kdežto nepřátelství jest bez bo-
lesti.

35 Zkrátka, tolik příčin, o nichž jsme řekli, že | ničí nesmí-
šenou a krajní oligarchii i výstřední demokracii, musí
ničiti také tyranidu; vždyť ony jsou právě tyranidou
s mnoha tyrany.*

40 *Království* bývá nejméně ničeno vnějšími příčinami,
proto také bývá trvalé; zato příčiny zániku | vznikají vel-
mi často z něho samého. Bere pak za své dvěma způso-
1313^a by, jednak tehdy, | když rozbroje rozněcují členové krá-
lovského rodu, jednak, dějí-li se pokusy o násilnější
vládu, když král chce rozšířit svoji moc i proti zákonu.
V dnešních dobách království již nevznikají, ale když
něco takového vznikne, jsou to spíše samovlády a tyra-
5 nidy,* | protože království jest vláda, jež se snaší dobro-
volně, a má větší moc, kdežto stejných je mnoho a nikdo
nemá tak vynikajících vlastností, aby vyhovoval velikos-
ti a důstojnosti takové vlády. Proto ji také lidé nesnášejí
dobrovolně; a zmocní-li se někdo vlády lstí nebo násilím,
10 | pokládá se to již za tyranidu. V dědičných královstvích
k uvedeným příčinám zániku jest třeba připojit ještě tu,
že mnozí v nich jednak upadají v opovržení, jednak že si
vedou zpupně, ač nemají moci tyranovy, nýbrž jen hod-
nost krále; tu je jejich svržení snadné; neboť v té chvíli,
15 kdy poddaní krále nechtějí, | není již králem, tyran se
však udržuje i proti jejich vůli.

Monarchie tedy zanikají z těchto a podobných příčin.

11. Prostředky k udržování monarchii, zvláště tyranid

Monarchie, prostě řečeno, udržují se opakem těch pří-
čin, a *království zvláště tím, vže se jeho moc mírní*. Čím 20
menší jest totiž rozsah moci králů, tím delší trvání má
nutně jejich vláda; neboť sami jsou pak méně despotičtí,
svým smýšlením jsou jiným spíše rovni a poddaní jim
méně závidí. Proto se také u Molottů udrželo království
dlouhou dobu, | a rovněž tak u Lakedaimoňanů, poně- 25
vadž vláda od začátku byla rozdělena mezi dva krále,
a poněvadž Theopompos ji zmírnil zase tím, že mezi ji-
ným ustanovil ještě úřad eforů; kolik jí ubral moci, tolik
jí zajisté přidal trvání, takže ji jistou měrou nezeslabil,
nýbrž | zesílil. Tak prý i sám odpověděl své ženě, když 30
mu řekla, nestydí-li se, že svým synům odevzdává krá-
lovství slabší, než je převzal od otce: „Nikterak,“ pravil,
„neboť je odevzdávám trvalejší.“

Tyranidy se udržují dvojím velmi různým způsobem,
| jeden je *zdeděný*, podle něhož vládne většina tyranů. 35
Mnoho z toho prý zavedl Periandros z Korintu; ale mno-
ho lze odvodit z vladaření perského. Jsou to prostředky
pro udržení tyranidy, pokud jest možno, o nichž jsme
mluvili již dříve, | totiž ponižovati vynikající muže, se- 40
bevědomé odstraňovati a nedovolovati ani společného
stolování, ani žádného stranického sdružení, | ani spo- 1313^b
lečné výchovy, ani nic jiného takového. *nýbrž střeži-
ti všechno*, z čeho ty dvě věci obyčejně vznikají, totiž
sebevědomí a vzájemná důvěra, a netrpěti ani volné-
ho času,* ani jinak schůzek těch, kteří mají volný čas. 5
A všechno zařizovati tak, aby si | všichni občané byli
vespolek co nejvíce neznámi – neboť známost spíše budí
vzájemnou důvěru –; a aby domácí příslušníci byli stále

na očích* a meškali u dvora – tak totiž nejméně zůstane tajno, co dělají, a navyknou si nízkému smýšlení jako stálí otroci. A tak tyraní užívají i ostatních takových zařízení, jaká jsou obvyklá u Peršanů | a barbarů – všechna totiž slouží témuž účelu. Tyran hledí také toho, aby mu neušlo nic, co který poddaný mluví nebo dělá, nýbrž aby měl všude vyzvědače, jako byly v Syrákúsách takzvané donašečky, a jako Hierón vysílal své naslouchače, byla-
 10 -li kde nějaká společnost a schůzka – | pak totiž občané ze strachu před takovými lidmi mluví méně volně, a mluví-li volně, neuchová se to v tajnosti –; také toho se dbá, aby se rozdvojovali a rozeštvávali přátelé proti přátelům, lid proti vznešeným a boháči mezi sebou. I to je způsob tyranů, poddané ochuzovati, aby si jednak nemo-
 15 hli | vydržovati obranu, jednak aby zaneprázdnění starostmi o denní potřeby neměli času k úkladům. Dokladem toho jsou pyramidy v Egyptě, pomníky Kypselovců,* stavba Olympia* za Peisistratovců a Polykratova díla na Samu – neboť všechno to | má stejný účel: zaměstnati a ochuzovati poddané –; také odvádění daní, například v Syrákúsách – kde se stalo, že za Dionýsia v pěti letech veškeren majetek byl odveden v daních. Tyran také rád začíná války, aby poddaní byli zaměstnání a stále po-
 20 třebovali vůdce. Kdežto | království se udržuje také královými přáteli, tyran jim naprosto nedůvěřuje, ježto ví, že by jej sice všichni chtěli svrhnouti, ale tito by nejspíše mohli.

V tyranidě se vyskytuje také všechno to, co bývá v krajní demokracii, v domácnostech vlada žen, aby vyzrazovaly | tajnosti mužů, a volnost otroků z téhož důvodu; neboť otroci a ženy tyranům neukládají, ba naopak tyranidám a demokraciím musí spíše přát, ježto se mají tak dobře; neboť i lid chce býti samovládce. Proto také

pochlebník jest u obou vážen, u | lidu demagog – demagog totiž jest pochlebničem lidu –, u tyranů ponížení společníci, | a takoví bývají právě pochlebníci. Proto také tyranida je přítelem špatnosti; má totiž radost z pochlebování, k němuž by se nesnížil žádný svobodný muž ušlechtilého chování, ježto lidé ctnostní milují nebo nepochlebojí. Špatných lidí je také možno užítí k špatným věcem; | neboť, jak praví přísloví, klín klínem se vyráží. 40 1314*

Způsob tyranův jest také neradovati se z nikoho, kdo je vážený a ušlechtilý; neboť za takového tyran pokládá jen sebe sama, a tak ten, kdo jest vážený a ušlechtilý, ubírá přednosti a moci tyranidě; tyran ho tedy nenávidí jako škůdce své | vlády. Za spolustolovníky a společníky si vybírá raději cizince než občany, ježto na tyto pohlíží jako na své nepřátele a na ony jako na lidi, kteří nemají důvodu, aby proti němu vystupovali. Tyto a takové věci jsou způsoby tyranů, jimiž chtějí udržeti svou vládu, a žádný prostředek pro ten účel jim není špatný. 5 10

Ale všechny ty prostředky je možno shrnouti takřka | ve tři. Neboť tyranida usiluje o tři věci, předně, aby poddaní byli malomyslní – malomyslný člověk se totiž neodvážá žádných úkladů –, za druhé, aby si vespolek nedůvěřovali – neboť tyranida nepadne, dokud by určitý počet lidí neměl vzájemné důvěry; proto také tyraní pronásledují ctnostné lidi jako škůdce | své vlády nejen proto, že nesnesou despotické vlády, nýbrž také proto, že jsou věrni sobě i jiným a neprozradí ani sebe, ani jiných; a za třetí, aby byl nedostatek prostředků – nikdo totiž nepodniká věcí nemožných, a tak ani útoku na tyranidu, | nemá-li k tomu moci. 15 20 25

To jsou tedy právě tři věci, na něž se vztahují záměry tyranů; neboť těmi zásadami lze asi vystihnouti celé je-

jich počínání, aby si poddaní nedůvěřovali, aby neměli moci a aby byli malomyslní.

30 To jest tedy jeden *způsob*, jímž se udržují tyranidy. *Druhý je téměř opačný* tomu, který jsme právě popsali. Možno jej poznati z toho, co bylo uvedeno jako příčiny zániku království. Jako totiž u království jeden způsob zániku záleží v tom, že král chce vládu učiniti více ty-
35 ranskou, tak zase *tyran chce učiniti svou vládu více královskou*, aby ji udržel, a dbá jen jednoho, totiž moci, aby mohl vládnouti nejen s vůlí poddaných, nýbrž také proti jejich vůli. Neboť vzdal-li by se jí, vzdal by se i své tyranické vlády.

Ale ta moc má býti jenom základem, kdežto v ostatním
40 jednání, aby hrál úlohu dobře, | má si tyran počínati skutečně nebo zdánlivě jako král. Předně se musí zdáti, | že
1314^b pečuje o obecní jmění a neplýtvá jím na takové dary, nad nimiž se lidé horší, když vidí, že se jim bere to, co museli vydělati pernou a namáhavou prací, a že se to plnými rukama rozhazuje heterám, cizincům a umělcům, dále, že
5 | skládá účty z příjmů a vydání, což někteří tyrani již skutečně učinili – neboť při takové správě se bude podobati spíše hospodáři než tyranovi; a při tom se nemusí báti, že by se mu někdy nedostávalo peněz, ježto je svrchovaným vládcem v obci. Ba pro tyrany, když odejdou za hranice,
10 | je to počínání prospěšnější, než kdyby zanechali nahromaděné poklady; neboť pak strážce budou méně v pokušení strhnouti na sebe moc, a takové strážce jsou pro tyrany, kteří odcestují, nebezpečnější než občané; tito je totiž provázejí, ony zůstávají doma. Potom musí budití dojem,
15 že daně a náklady pro obecné dobro | vymáhá z hospodárnosti a pro potřeby v případě války a sám se musí vůbec chovati jako strážce a pokladník majetku obecního, nikoli soukromého. Jeho vystupování nesmí také býti

nevlídné, nýbrž *důstojné a vážné*, aby se ho ti, kteří se s ním setkávají, nebáli, | nýbrž jej ctíli, čehož dosíci není 20 ovšem snadno tomu, kdo je předmětem pohrdání; proto musí hleděti, když ne jiných ctností, tedy aspoň zdatnosti válečné, a po té stránce vštěpovati o sobě takové mínění. Mimoto nejen on, nýbrž i celé jeho okolí musí se varovati projevů zpupnosti proti poddaným, ať je to jinoch nebo | dívka, a tak se musí chovati také jeho ženy 25 k ostatním, ježto mnohé tyranidy vzaly za své také zpupným chováním žen. Co se týče tělesných požitků, musí tyran činiti právě opak toho, co v dnešních dobách činívají někteří tyrani – oddávají se jim totiž nejen hned | zrána a nepřetržitě po mnoho dní, nýbrž svůj požitkář- 30 ský život úmyslně ještě ukazují ostatním, aby u nich vzbuzovali obdiv svého blaha a štěstí –, a zvláště v těchto věcech se mírniti, anebo se aspoň stříci toho, aby se za takových okolností neukazovali ostatním – neboť útokům a opovržení se vydává ne člověk | střízlivý, nýbrž 35 opilý, ne bdělý, nýbrž ospalý.

A téměř ve všem, co bylo řečeno dříve, musí činiti opak; | musí stavěti a kráseliti město, jako by byl jeho správcem, ne tyranem. Také musí stále dávatí najevo, že projevuje | horlivost ve věcech náboženských* – neboť 40 | poddaní se méně bojí, že by se jim od takového vládce stalo něco proti zákonu, | jestliže ho pokládají za bohabojného a vidí jeho péči o bohy, a také méně strojí proti němu úklady, myslíce, že má i bohy za spojence –, ale při tom se musí takovým jeviti beze vší pošetilosti. Ty, kteří se v něčem vyznamenali, | musí ctíti tak, aby byli pře- 5 svědčeni, že by se jim od občanů, kdyby byli samostatní, nemohlo nikdy dostati větší cti, a takové pocty má rozdíleti sám, kdežto ukládání trestů má ponechatí jiným úřadům a soudům.

Obecný prostředek k ochraně každé monarchie záleží v tom, že se žádný jednotlivec nečiní velikým, nýbrž, má-li to být, tedy jen více jednotlivců – neboť budou dávat pozor jeden na druhého –, | a nutno-li někoho povýšiti, ať to není odvážná povaha – neboť taková povaha jest nejvíce schopna všech podniků –, a je-li nutno odejmouti někomu propůjčenou moc, činiti to ponenáhlu a ne mu odnímati celou moc najednou.

Mimoto se má tyran varovati každé zpupnosti, | zvláště jejich dvou druhů, trestání na těle a násilného obcování s mládeží. * Zvláště toho má dbáti u lidí ctižádostivých; neboť jako milovníci peněz těžce nesou zkrácení svého majetku, tak zneuctění těžce nesou lidé, kteří hledí své cti a jsou ctnostní. | Proto toho nemá užívati buď vůbec, anebo, trestá-li, má to činiti tak, aby se zdálo, že to činí z otcovské starostlivosti a nikoli z podceňování, pohlavní obcování s mládeží pak jako by pěstoval z lásky, nikoli z libovůle, a vůbec zdánlivá zneuctění aby vykupoval tím většími počty.

Z těch, kteří | ukládají o jeho život, jsou nejnebezpečnější a potřebují největšího dozoru ti, kterým na vlastním životě nezáleží, zničí-li jen jeho. Proto se musí míti na pozoru zvláště před těmi, kteří si myslí, že byli potupeni buď sami anebo ti, kteří jsou jim právě milí; neboť ten, kdo útočí z hněvu, nešetří sebe sama, | jak řekl již Hé-
rakleitos, * že s hněvem jest těžko bojovati, ježto nasazuje i život.

A poněvadž se obce skládají ze dvou částí, z lidí chudobných a bohatých, bylo by nejlépe, kdyby se obě domýšlely, že jejich blaho jest nerozlučně spojeno s jeho vládou, i nemá býti jedněm | ubližováno od druhých; kdyby však jedni z nich byli silnější, má je především tyran získati pro svou vládu, poněvadž, dostane-li se jeho

moci této opory, nemusí ani otroky osvobozovati, ani občany odzbrojovati; neboť posílení jeho moci tou jednou částí stačí k tomu, aby měl převahu nad | útočníky. 40

Bylo by však zbytečno mluvíti o všech podrobnostech; neboť cíl jest zřejmý, totiž že se tyran svým poddaným má jeviti ne jako tyran, | nýbrž jako hospodář a král, ne jako uchvatitel, nýbrž jako správce jejich majetku, jako muž, který se v životě řídí mírností, nikoli výstřednostmi, který konečně vznešené dovede získávati zdvořilým obcováním, obecné množství tím, že mu lichotí. Tak se | zajisté jeho vláda stane nutně nejen krásnější a šťastnější tím, že bude vládnouti lidem lepším a ne poníženým, a že nebude stále nenáviděn a obáván, nýbrž také, že tato jeho vláda bude trvalejší, a konečně, že svým smýšlením bude se k ctnosti buď skutečně kloniti, nebo aspoň zpo-
la, | a že nebude špatný, nýbrž jen pološpatný. 10

12. Krátké trvání oligarchií a tyranid. Kritika Platónova učení o převratech ústav

A přece ze všech ústav není žádná méně trvalá než oligarchie a tyranida. Nejdéle se udržela v Sikyóně tyranida Orthagorova* a jeho potomků; trvala sto let. To proto, | že s poddanými zacházeli mírně a v mnohých věcech se podrobovali zákonům, že Kleisthenés pro svou válečnou zdatnost neupadl v opovržení a že si hleděli nakloniti lid hojnou péčí o jeho potřeby. Kleisthenés prý docela ověnil soudce, který mu upíral vítězství; ba někteří tvrdí, že prý socha sedícího muže na náměstí jest obraz onoho soudce | – vypravuje se, že i Peisistratos uposlechl, když kdysi byl předvolán před soud areopagu. Druhá je tyranida Kypselovců v Korintu; neboť i ta trvala tři-

asedmdesát let a šest měsíců; Kypselos byl totiž tyranem
 25 | třicet let, Periandros čtyřicet a půl a Gorgův syn Psam-
 métichos tři léta. Příčiny jejího trvání byly tytéž, Kypse-
 los lichotil lidu a za své celé vlády neměl tělesné strážce
 a Periandros byl sice tyranem, ale byl zdatným váleční-
 30 kem. Třetí | je tyranida Peisistratovců v Athénách. Ale
 nebyla bez přerušení; Peisistratos totiž jako tyran musel
 dvakrát uprchnouti; a tak v době třiatřiceti let vládl jako
 tyran jen sedmnáct let a synové jeho osmnáct let, takže
 tyranida trvala celkem pětatřicet let. Z ostatních tyranid
 35 buď zde ještě uvedena tyranida Hieróna a Gelóna | v Sy-
 rákúsách. Ani ta netrvala mnoho let, nýbrž celkem jenom
 osmnáct; Gelón totiž byl tyranem sedm let a v osmém
 roce zemřel, Hierón deset let a Thrasybúlos byl zbaven
 vlády již v jedenáctém měsíci. Ale většinou všechny ty-
 ranidy měly celkem jen krátké trvání.

40 Tím by tedy asi bylo uvedeno všechno, čím zanikají
 a čím se zas udržují jak ústavy občanské, tak monarchie.
 1316^a Také Sókratés v Ústavě mluví o převratech ústav,* ale
 nesprávně. Neboť nemluví zvláště o převratu nejlepšího
 a prvního zřízení obce. Praví totiž jenom, že příčinou jest
 5 to, že nic | netrvá, nýbrž všechno se mění v určité perio-
 dě a počátek toho prý jest v tom, čeho prvek 3 a 4 sdru-
 žen s 5 dává dvě harmonie, totiž když se číslo toho ob-
 razce ztrojmocní, ježto prý příroda rodí někdy lidi špatné
 10 a výchově se vzpírající, v čemž nemá tak | docela neprav-
 du – neboť vskutku mohou býti takové povahy, kterých
 není možno vychovati a učiniti z nich řádné muže –, ale
 proč pak by tato příčina změny měla býti právě u nejlep-
 šího zřízení obce, o kterém mluví, ve větší míře než
 u všech ostatních zřízení a vůbec u všeho, co vzniká?
 15 A v době, o které mluví jako o | příčině této změny, mění
 se zároveň věci, které vůbec zároveň nevznikly; napří-
 klad to, co vzniklo den před obratem, mění se zároveň?

A kromě toho, z jaké příčiny se toto zřízení mění v la-
 kónské? Neboť všechny ústavy se častěji mění v opačné 20
 než v ústavy | jim blízké. A totéž platí o ostatních změ-
 nách. Z lakónské, praví, vzniká oligarchie, z této demo-
 kracie a z demokracie tyranida. A přece přechod se může
 dítí také naopak, například demokracie v oligarchii, a to
 ještě spíše než v monarchii.

Mimoto, co se týče tyranidy, neříká, mění-li se, nebo 25
 ne, ani, mění-li se, z jaké příčiny a v jaké zřízení. To pro-
 to, že by mu nebylo snadno to říci; nelze to totiž určití,
 ježto podle něho by se měla změnit v ústavu pr-
 vní a nejlepší; neboť jenom tak by byla nepřetržitost
 a kruh. Avšak tyranida se mění | také v tyranidu, jako 30
 například v Sikyóně se Myrónova tyranida změnila
 v Kleisthenovu,* a v oligarchii, jako v Chalkidě tyranida
 Antileonta, nebo také v demokracii, jako Gelónova v Sy-
 rákúsách, nebo v aristokracii, jako Charilaova v Lake-
 daimonu a jako v Karchédonu. Také oligarchie se může
 | změnit v tyranidu, jak tomu bylo na Sicílii téměř u vět- 35
 šiny starých oligarchií, tak v Leontínách se změnila v ty-
 ranidu Panaitiovu, v Gele v Kleandrovu, v Rhégii v Ana-
 xiláovu a v ostatních obcích rovněž.

Zvláštní je také domněnka, že prý oligarchie | vzniká 40
 proto, že vládcí jsou penězomilci a výdělkáři,* | a nikoli 1316^b
 proto, že majetníci mnohem většího jmění pokládají za
 nespravedlivé, aby zámožní občané měli ve správě obce
 stejný podíl jako nemajetní; v mnohých oligarchiích není
 výdělkářství ani dovoleno, naopak mají zákony, které je
 | zakazují, kdežto v Karchédonu, jež má zřízení demokra- 5
 tické, se provozuje, aniž se jeho ústava dosud změnila.

Zvláštní je také tvrzení, že prý oligarchie jsou dvě
 obce, jedna boháčů, druhá chudých. Neboť proč by to
 v ní bylo více než v ústavě lakónské nebo v kterékoli

jiné, kde si majetkem nejsou všichni rovni, anebo kde
 10 nejsou všichni stejně | zdatnými muži? I když nikdo ne-
 zchudne, přece se děje přechod z oligarchie v demokra-
 cii, jakmile jest chudých více, a z demokracie v oligar-
 chii, jakmile zámožní jsou silnější než lid a jedni nedbají
 svých zájmů, kdežto druzí si jich hledí.* Příčin, které pů-
 15 sobí | změny, jest přece mnoho, ale [Sókratés] uvádí jen
 jednu, že totiž rozmařilostí a zadlužováním lidé chud-
 nou, jako by od začátku všichni nebo většina byla boha-
 tá. To však jest zcela nesprávné; spíše je to tak, že ti, kteří
 mají vůdčí místo, pozbudou-li jmění, touží po novotách,
 20 kdežto stane-li se to jiným, nebývá z toho nic | zvláštní-
 ho, a ani tehdy nebývá přechod do demokracie častější
 než do některé jiné ústavy. Dále rozněcují, rozbroje a os-
 nují převraty i tehdy, když nemají podílu v hodnostech
 a děje se jim křivda nebo potupa, byť i majetek nebyli
 promarnili.* Pro volnost činiti, co se jim líbí; příčinu toho
 25 Sókratés vidí v přílišné svobodě.* | A ač jest více druhů
 oligarchií a demokracií, mluví o jejich převratech tak,
 jako by každé byl jenom jeden druh.

KNIHA ŠESTÁ

 ÚVAHA O ZÁSADÁCH A O UDRŽOVÁNÍ
 DRUHŮ DEMOKRACIE A OLIGARCHIE.
 POJEDNÁNÍ O ÚŘADECH V OBCI

1. Předběžné poznámky o druzích demokracie

Dosud jsme pojednali o počtu a o různých způsobech 1316^b 31
 poradní a vládnoucí části obce, potom o zřízení úřadů
 a soudů a vyložili jsme, které jest vhodné pro tu neb onu
 ústavu, a dále o zániku a udržování | ústav* a ukázali 35
 jsme, odkud vzniká a z jakých příčin. Poněvadž však jest
 více druhů demokracie i ostatních ústav, jistě bude dob-
 ře uvážiti, zbývá-li o nich říci ještě něco podstatného,
 a zároveň vyšetřiti způsob, který by byl pro každé jed-
 notlivé zřízení vhodný a prospěšný. Mimoto jest třeba
 ještě přihlédnouti ke spojení všech těch uvedených 1317^a
 | způsobů; neboť tato jejich spojení působí, že se ústavy
 mění, takže aristokracie nabývají rázu oligarchického
 a politeie více rázu demokratického. Spojením, k němuž
 musíme přihlédnouti, a dosud se tak nestalo, míním na-
 příklad to, že rada a volby úřadů mohou býti zřízeny oli- 5
 garchicky, soudy pak aristokraticky, anebo rada oligar-
 chicky, volby úřadů aristokraticky, anebo že nějak jinak
 ústava není složena jenom z prvků, které jsou jí vlastní.

10 Dříve jsme uvedli,* která demokracie se které obci
 hodí, rovněž i která oligarchie kterému obyvatelstvu, a z
 ostatních ústav která komu prospívá; přece však musí
 15 býti zjevno, nejen která z těchto ústav jest pro obce nej-
 lepší, nýbrž také, | jak jest ji třeba zříditi i ostatní, a to
 tedy stručně projdeme. Pojednejme nejprve o *demokra-*
ci; neboť tím se nám zároveň objasní i ústava opačná, to
 jest ta, kterou někteří nazývají oligarchií.

V té úvaze musíme míti zřetel ke všem demokratickým
 20 zřízením a | ke všemu, co se zdá s demokraciemi souvi-
 seti; neboť ze spojení těchto prvků vznikají druhy demo-
 kracie a vyplývá z něho, že jest více způsobů demokra-
 cie než jeden a různých. Jsou totiž dvě příčiny, proč jest
 25 demokracií více, předně ta, o které jsme mluvili již dří-
 ve, že totiž obyvatelstvo jest různé – jsou tu | totiž jednak
 rolníci, jednak řemeslníci a dělníci; spojí-li se pak první
 třída s druhou, a opět třetí s oběma, bude rozdíl nejen
 v tom, že demokracie bude lepší nebo horší, nýbrž také
 v tom, že její ráz nebude tentýž –, druhá jest ta, o kterou
 30 nám nyní běží. Neboť zřízení, která s | demokraciemi
 souvisejí a zdají se býti této ústavě vlastní, sloučí-li se,
 | vytvoří různé způsoby demokracie; v jedné totiž těch
 zřízeních jest méně, v druhé více, v jiné jsou všechna. I jest
 užitečno poznati je jednotlivě jednak pro zavedení té, na
 35 kterou by právě někdo pomýšlel, | jednak pro její nápra-
 vu. Neboť ti, kteří zavádějí ústavy, hledí sice podle roz-
 vrhu všechno vhodné spojit, ale tím právě chybují, jak
 bylo uvedeno dříve v úvaze o zániku a udržování ústav.*

Pojednejme tedy o zásadách a rázu jejich, i o tom,
 k čemu směřují.

2. Zásady a zvláštnosti demokracie

Předpokladem demokratického zřízení jest svoboda – 40
 to se totiž obyčejně říká, jako by jen v této ústavě | obča- 1317^b
 né byli účastni svobody;* neboť k ní prý každá demokra-
 cie směřuje jako k cíli. Jeden prvek svobody jest v tom,
 že se střídavě poslouchá a vládne. Vždyť i demokratické
 právo záleží v tom, že jest tu rovnost podle počtu a niko-
 5 li podle hodnoty, a když je tu toto | právo, pak nutně roz-
 hoduje o všem obecné množství, a to, na čem se usnese
 většina, platí a jest právem. Každý občan prý totiž má
 míti rovné; proto v demokraciích mají nemajetní převa-
 hu nad zámožnými; neboť jest jich většina a většina | roz-
 10 hoduje. To jest tedy jeden znak svobody, který všich-
 ni demokraté pokládají za hlavní znak pojmu ústavy.
Druhým pak jest možnost, že každý žije, jak chce. To prý
 patří k vlastnostem svobody, když naopak otroku náleží
 žítí ne tak, jak chce. To jest tedy druhé vymezení demo-
 15 kracie. Odtud | vzešel požadavek nebýti poddán nejradě-
 ji nikomu, není-li to však možno, tedy jen střídavě. A tím
 se toto vymezení svobody shoduje s vymezením svobo-
 dy jako rovnosti.

Z těchto předpokladů a z takové zásady vyplývají tyto
demokratické zvláštnosti:

Všechny úřady se volí ze všech občanů.

Všichni vládnou | nad každým jednotlivcem a střídavě 20
 zase každý jednotlivec vládne nad všemi.

Úřady se obsazují losem, a to buď všechny, anebo jen
 ty, které nevyžadují zkušenosti a odborné znalosti.

Úřady se neobsazují podle odhadu jmění, anebo jenom
 podle velmi nízkého.

Nikdo nesmí dvakrát zastávat tentýž úřad nebo jen zřídka, anebo je to dovoleno jen u několika málo úřadů mimo úřady vojenské.

25 Úřadování je | krátké, a to buď u všech úřadů, nebo alespoň u těch, u nichž jest to možno.

Soudci jsou všichni a ze všech a pro všechny pře nebo pro většinu jich a pro nejdůležitější a nejhlavnější, například pro účtování, záležitosti politické a pro soukromé smlouvy.

30 Shromáždění lidu rozhoduje ve všech záležitostech, jednotlivé úřady | v žádných nebo jen ve velmi málo případech, anebo rozhoduje v nejdůležitějších (rada)* – z úřadů je nejvíce demokratická rada tam, kde se štědře nedává plat všem občanům;* neboť tam, kde se to děje, odnímá lid moc i tomuto úřadu; ježto totiž má hojný plat, strhuje všechna rozhodnutí na sebe, jak bylo řečeno dříve v předchozí úvaze.*

35 Dále všichni dostávají plat, sněmy, soudy, úřady, jestliže ne, tedy alespoň nejdůležitější úřady, soudy, rada a sněmy, nebo ty úřady, které musí spolu stolovati.

40 Mímoto, ježto oligarchie se určuje rodem, bohatstvím a vzděláním, | zdá se, že za demokratické se pokládá opak toho, totiž neurozenost, chudoba a nevzdělanost.

1318* Konečně žádný úřad není doživotní, | a když některý takový z dřívějšího zřízení před převrácením byl ještě ponechán, tedy se jeho moc obmezí a místo volby se obsazuje losem.

5 To jsou tedy zvláštnosti společné demokraciím; z právní zásady, která se vůbec pokládá za demokratickou – | to jest, aby všichni měli rovné podle číselného poměru –, vzniká demokracie a lidová obec, která se za ni nejvíce pokládá. Neboť rovnost záleží v tom, že co se týče moci, chudobní nebo bohatí nemají míti o nic více

a ani jen jedni, ani jenom druzí nemají býti pány, nýbrž všichni rovně podle počtu; tak prý se totiž, | ústava 10 srovná se zásadou rovnosti a svobody.

3. Obtíž s provedením zásady rovnosti

Tu však je obtíž s tím, jak to provést, aby všichni měli skutečně rovné, zda se odhad pěti set občanů má rozdělit na tisíc občanů* a zda ten tisíc má míti stejnou moc jako těch pět set? Či nemá se rovnost tak určovati, nýbrž rozdělení | to má sice zůstat, ale pak se mají z těch pěti set 15 i z tisíce vzítí rovní a ti mají rozhodovati ve volbách a soudech? Jest tedy podle demokratického práva tato ústava nejspravedlnější, či spíše ta, která se řídí množstvím? Demokraté totiž tvrdí, že právem jest to, na čem se usnese většina, | oligarchové zas to, na čem větší ma- 20 jetek. Neboť podle nich prý má rozhodovati množství majetku. V obojím však jest nerovnost a nespravedlnost; rozhodují-li jen někteří, je to tyranida – má-li totiž jeden více než ostatní boháči, měl by podle oligarchického práva vládnouti po právu sám –, bude-li | pak rozhodovati 25 většina podle počtu, bude ubližovati zámožné menšině vyvlastňováním majetku, jak bylo řečeno dříve.*

Jaká tedy může býti rovnost, na níž by se obě strany mohly shodnouti, jest třeba vyšetřiti z toho, jak obě rozumějí pojmu práva. Praví totiž, že má platiti to, na čem se usnese většina občanů. | Řekněme, že tomu tak jest, ale 30 ne vůbec, nýbrž ježto jsou tu dvě složky, z nichž se obec skládá, bohatí a chudobní, ať platí to, na čem se usnesou obě nebo většina z nich; jestliže se však mínění rozcházejí, ať platí to, na čem se usnese většina, a to ta, která má vyšší odhad. Například, jedněch jest deset, druhých

35 dvacet, a bohatých se rozhodlo | pro věc šest, chu-
dobných patnáct. S chudobnými se spojí čtyři boháči
a s boháči pět chudobných; ať tedy platí rozhodnutí těch,
jejichž součet odhadu jest vyšší. Je-li však na obou stra-
nách rovný, pak je třeba otázku pokládati za stejnou, jako
40 | když ve sněmu nebo na soudě nastane rovnost hlasů;
1318^b pak | totiž jest třeba losovati nebo učiniti něco podob-
ného.

Ale ač jest velmi nesnadno naléztí pravdu v tom, co
jest rovné a spravedlivé, přece je to ještě vždy snadnější,
než o pravdě přesvědčiti ty, kteří mají moc prosaditi své
5 nároky na úkor jiných; neboť rovnost a | právo hledají
vždy slabší, ti, kteří mají moc, pranic toho nedbají.

4. Druhy demokracie

Ze čtyř druhů demokracie jest nejlepší ta, která jest
v řadě první, jak bylo řečeno v předešlé úvaze;* ta jest
také ze všech nejstarší. První ji nazývám v tom smyslu,
jak je možno roztríditi obyvatelstvo obce. Nejlepší jest
10 totiž obyvatelstvo *rolnické*, | takže i demokracii jest mož-
no zříditi všude tam, kde se množství živí rolnictvím
a chovem dobytka. Ježto totiž nemá velkého jmění, nemá
času k častému sněmování; a póněvadž lidé nemají po-
třebných věcí k životu, hledí si své práce a nestarají se
15 o cizí záležitosti a mají větší radost | z práce než ze sprá-
vy obce a vlády, kde z úřadů není velkého užitku. Neboť
množství touží více po zisku než po cti. Důkazem toho
jest skutečnost, že lidé snášeli staré tyranidy zrovna tak,
jako nyní snášejí oligarchie, jen když jim nikdo nepřeká-
20 ží v práci | a nic jim nebere; tak totiž jedni z nich rychle
bohatnou, druzí nemají nedostatku. Mimoto, mají-li vů-

bec nějakou ctižádost, uspokojuje jejich potřebu právo
voliti úřady a volati je ke skládání účtů, ba v některých
obcích, i když se neúčastní volby úřadů, nýbrž jenom
některé střídavě jsou obsazovány volbou ze všech obča-
nů, | jako v Mantineii, a mají jen právo poradní, i s tím je 25
množství spokojeno. – I to jest třeba pokládati za jakýsi
útvár demokracie, jak bylo kdysi v Mantineii.* –

Proto také ústavě dříve uvedené jest prospěšno, a sku-
tečně to v ní bývá, že sice všichni volí úřady, zkoumají
úcty a | soudí, nejvyšší úřady však spravují ti, kteří jsou 30
zvoleni podle odhadu, který musí býti tím vyšší, čím
vyšší jest úřad, anebo že se žádný úřad neobsazuje podle
odhadu, nýbrž *podle schopnosti*.

Bude-li obec tak spravována, bude nutně spravována
dobře – neboť úřady budou vždy obsazeny lidmi nejlep-
ších schopností a lid je chce a | zdatným nezávidí –, 35
a zdatné a vznešené takový řád uspokojí; nebudou totiž
ovládáni jinými špatnějšími, a vládnouti budou spraved-
livě, ježto o účtování rozhodují druzí. Neboť *jest pro-
spěšno, jsme-li závislí a nemůžeme-li dělati, co se nám
uzdá; vždyť volnost | jednati, jak se komu zachce, není* 40
s to, aby uhlídala | špatnost, jež jest v každém člověku. 1319^a
Z toho nutně vyplývá, co jest v ústavách *nejprospěšněj-
ší, totiž aby vládli muži zdatní, aniž by chybovali, a lid
aby v ničem nebyl zkracován.*

Jest tedy zřejmo, že tato demokracie jest nejlepší,
| a proč jí jest; lid totiž v ní má určitou vlastnost. K to- 5
mu, aby se lid stal rolnickým, přispívaly vůbec některé
zákony, které od dávných časů byly u mnohých zavede-
ny, že totiž nebylo vůbec dovoleno míti půdy nad jistou
výměru, nebo teprve v určité vzdálenosti od města | a ob- 10
ce – v mnohých obcích alespoň od starodávna jest záko-
nem ustanoveno, že původní podíly nesmějí býti prodá-

ny; k tomu směřuje také zákon, připisovaný Oxylovi,* podle něhož se nesmí půjčovati na podíl půdy příslušný každému jednotlivci –, v dnešní době však jest třeba nápravy, třebaš podle zákona Afyt'anů,* | který jest prospěšný pro účel námi vytčený. Neboť oni, ačkoli jest jich mnoho a půdy málo, přece všichni rolničf; neodhaduje se totiž podle celého majetku, nýbrž podle tak malých dílů, že je tu možnost, aby podle odhadu i chudobní měli převahu.

Po obci s rolnickým obyvatelstvem | jest nejlepší obec, kde se obyvatelé žíví jako *pastýři* chovem dobytka; jejich způsob života se totiž v mnohém podobá životu rolnickému, i v tom, že tito lidé mají pro vojenskou službu nejlepší cvik svými vlastnostmi; jsou i tělesně zdatní i otužilí proti nepohodám.

Ostatní obyvatelstvo, | z něhož se skládají další druhy demokracie, jest téměř všechno mnohem horší než oni; neboť způsob jejich života jest *špatný*, a žádné zaměstnání, jímž se zabývá dav řemeslníků, kramářů a dělníků, nevyžaduje ctnosti. Mimoto, takřka celý tento druh lidí, poněvadž se sdružuje na náměstí a ve městě, | snadno se dává do sněmování, kdežto rolníci, poněvadž jsou rozptýleni po polích, ani se nescházejí, ani nemají stejné potřeby takových schůzek. Tam však, kde pozemky mají takovou polohu, že jsou od města značně vzdáleny, jest snadno zříditi řádnou demokracii i | políteiu; lid jest totiž nucen usazovati se na venkově, takže i když je tu městský dav, v demokratických shromážděních lidu nesmí se sněmovati bez lidu venkovského.

Řečeno tedy, jak se má zřizovati nejlepší a první demokracie; | jest pak i zřejmo, jak ostatní. Bývá totiž nutno postupně | se od oné uchylovati a k vládě připouštěti vždy špatnější množství.

Co se týče *posledního druhu demokracie*, poněvadž tu mají účast ve vládě všichni, nesnese jí ani každá obec, ani jí nebude snadno dlouho se udržeti, nebude-li zákony a mravy dobře uspořádána – příčiny, které ničí i tuto | i ostatní ústavy, byly uvedeny asi většinou již dříve.* 5
Aby vůdci lidu zavedli tuto demokracii a lid zesílili, přibírají co největší počet mezi občany a občanské právo přiznávají nejen manželským potomkům, nýbrž i nemanželským a takovým, z jejichž rodičů jen jeden byl | občanem, myslím například otec nebo matka; neboť to 10
všechno náleží spíše zvláštnosti tohoto druhu demokracie. Tak si počínají demagogové, ale měli by přibíratí jenom tolik občanů, kolik stačí k převaze množství nad vznešenými a středními vrstvami, a za tu mez nejít; neboť překročí-li ji, | způsobí v obci přílišný nepořádek 15
a vznešené popudí ještě více, že budou demokracii těžko snášeti, jak to právě v Kýréně bylo příčinou povstání. Malé zlo se totiž snadno přehlédne, stane-li se však větším, bije více do očí. | Pro tuto demokracii jsou ještě dále 20
užitečná taková zařízení, jakých užil v Athénách Kleisthenés,* když chtěl posílití demokracii, a v Kýréně zakladatelé demokracie. Jest totiž nutno zaříditi více jiných fýl a fratrií, a soukromé bohoslužby a slavnosti omeziti na několik málo | společných, a všemožné věci vymýšleti, 25
aby se všichni co nejvíce vespolek promíchali a aby se dřívější sdružení zrušila. Konečně se zdá, že demokratická jsou také všechna zařízení v tyranidě, míním například volnost otroků – ta do jisté míry může býti užitečná –, žen i | dětí, a shovívavost, která každému dovoluje 30
žítí tak, jak chce. Neboť to takové ústavě velmi prospěje; obecnému množství jest zajisté milejší žítí nemírně než uměřeně.

5. *Udržování demokracií. Počínání demagogů
a počínání správné*

35 *Úkolem* zákonodárce a vůbec těch, kteří by chtěli za-
vésti nějakou takovou ústavu, *není ani největším*, | *ani je-*
diným založiti ji, nýbrž spíše, aby se udržela; neboť není
nesnadno, aby ústava trvala jeden, dva nebo tři dny, ať
jest jakákoli. Proto podle dřívější úvahy o udržování
a zániku ústav* jest se třeba pokusiti o její zabezpečení
40 tím, že by se občané varovali toho, co je zhoubné, | a že
1320^a by ustanovovali takové zákony psané i nepsané, | jež by
obsáhly co nejvíce prvků, jež ústavy chrání, a že by tu
nebylo přesvědčení, že to je demokratické nebo oligar-
chické, co učiní obec co nejvíce demokratickou nebo oli-
garchickou,* nýbrž to, co jí zabezpečí nejdelsí trvání.

5 Ale nynější | demagogové, poněvadž se chtějí zalíbiti
davům, zabavují soudně mnoho majetku. Proto ti, kterým
ústava leží na srdci, mají takové nepořádky zamezovati
a zákonem naříditi, že majetek odsouzených a pokuta,
jež se má platiti obci, nenáleží lidu, nýbrž má jich býti
užito pro bohoslužbu.* Neboť jednak škůdcové se budou
10 míti neméně na pozoru | – budou totiž trestáni stejně i po-
tom –, jednak dav bude méně pospíchatí s odsouzením
obžalovaných, protože z toho nebude nic mít.

Kromě toho se musí počet veřejných žalob vždy co
nejvíce obmezovati tím, že se neodůvodněným žalobám
bude zabraňovati vysokými pokutami. Neboť před soud
se zpravidla pohánějí ne příslušníci obyčejného lidu,
15 nýbrž vznešení. Jest však přece nutno, | aby i této ústavě
byli všichni občané co nejvíce nakloněni, nejsou-li, tedy
alespoň aby se za nepřátele nepokládali ti, kteří mají
moc.

Ježto pak nižší demokracie bývají lidnaté a lidu je ob-
tížno konati sněmy bez platu, který je však nebezpečný
pro zámožné tam, kde obec nemá dostatečných důcho-
dů – | neboť pak jest nutno vymáhati je daní, zabavová- 20
ním majetku a křivými nálezy, a to zničilo již mnoho de-
mokracií –, tedy tam, kde není dostatečných důchodů,
jest třeba konati sněmy jenom zřídka a soudy obsazovati
sice mnoha osobami, ale jen na několik málo dní – tím se
totiž dosáhne jednak toho, | že bohatí se nebudou lekati 25
výloh, když nebudou odměňováni zámožní jako soudci,
nýbrž jen nemajetní, jednak se dosáhne toho, že pře bu-
dou vyřizovány mnohem lépe; neboť zámožní jsou nera-
dí mnoho dní vzdáleni od svých vlastních záležitostí, ale
na krátký čas tak učiní rádi. Tam však, kde důchody jsou,
nesmí se to činiti tak, jak to | nyní činívají demagogové – 30
přebytek totiž rozdělují; lidé berou, ale hned zase mají
tytéž potřeby; neboť taková pomoc chudobným lidem
připomíná známý „děravý sud“ –, nýbrž opravdový pří-
tel lidu musí hleděti toho, aby lid nebyl příliš chudobný.
Vždyť to bývá příčinou toho, že se demokracie stává
špatnou. | Jest tedy třeba vymýšleti prostředky, jak by se 35
blahobyť stal trvalým – ježto to prospívá také zámožným.
Přebytky z důchodů se mají strádati a z nastřádané část-
ky se má rozdíleti lidem chudobným, a nejlépe by bylo,
aby se nastřádalo pokud možno tolik, kolik je potřebí na
zakoupení statečku, a nelze-li to, tedy alespoň na zaříze-
ní obchodu neb | malého hospodářství, a není-li to mož- 1320^b
no u všech, tedy z nahromaděných prostředků rozdíleti
střídavě po fýlách nebo nějakých jiných oddílech, a při
tom ať boháči hradí plat za účast v nutných schůzích a za
to ať jsou osvobozeni od neužitečných nákladných výko-
nů veřejných.*

5 Takovou správou | si Karchédoňané získali lid; * vysí-
lají totiž čas od času některé příslušníky lidu do okolních
měst a obohacují je. Lidumilně a rozumně by také vzne-
šení jednali, kdyby si chudobné rozdělili, dali jim nutné
prostředky a přiměli je k zaměstnání. Dobré by tu bylo
10 také napodobiti zařízení Tarentanů. | Ti si totiž nakloňu-
jí lid tím, že se o výdělek určitých statků dělí s chudob-
nými. Mimoto všechny úřady rozdělili na dvě části a jed-
nu obsazovali volbou, druhou losem; losem, aby také lid
měl k nim přístup, a volbou, aby jejich správa byla lepší.
15 To jest možno učiniti i | při jednom a témž úřadě, rozdělí-
li-li se tak, že se jedni úředníci ustanovují losem, druzí
volbou.

Vyložili jsme tedy, jak se mají demokracie zařizovati.

6. Zařizování oligarchií

Z toho je také asi zřejmo, jak se mají zařizovati oligar-
chie.

20 Každý druh oligarchie totiž jest nutno sestaviti z opač-
ných prvků, | máme-li na mysli jí opačnou demokracii,
tak zvláště oligarchii dobře smíšenou a první. Tato jest
příbuzná takzvané politeii, a jest tu třeba zavésti dvojí
odhad, nižší a vyšší, nižší, který opravňuje k vstupu do
25 nutných úřadů, | vyšší, který opravňuje k účasti v úřa-
dech důležitějších. Každý, kdo odhadu vyhovuje, má
míti občanské právo, ale z lidu má jich podle odhadu býti
přijato tolik, aby občané byli silnější, než jsou ti, kteří
jsou z občanství vyloučeni. Vždycky však jest třeba ú-
častníky přibírat z lepší části lidu.

30 Stejně se musí zařizovati další druh | oligarchie, pouze
poněkud se zvýšenými požadavky.

Oligarchie však, která jest opakem nejvyšší demokra-
cie, tedy druh, který jest z oligarchií v nejvyšší míře dy-
nastický a tyranský, vyžaduje tím větší ostražitosti, čím
jest nejhorší. Neboť jako lidé se zdravým tělem a lodi
mužstvem | dobře opatřené snesou více nárazů, aniž tím 35
hynou, kdežto lidé nemocní a vetché lodi se špatnými
lodníky nemohou snést ani nepatrných úrazů, tak také
nejhorší ústavy potřebují největší | bdělosti. Demokracie 1321^a
vůbec udržuje lidnatost – její právo totiž jest opakem
práva podle hodnoty –; oligarchie však naopak zjevně
musí záchranu hledati v uspořádanosti.

7. Pokyny k udržování oligarchického zřízení

Poněvadž jsou především čtyři třídy lidu, třída rolní- 5
ků, řemeslníků, obchodníků a dělníků, a rovněž čtyři
potřební k válce, jízda, těžkooděnci, lehkooděnci a ná-
mořníci, tedy tam, kde je krajina vhodná pro jízdu, jest
příznivá půda pro založení trvalé oligarchie* | – neboť 10
jednak obyvatelstvo má v té moci svou ochranu, jednak
koně živiti mohou jenom majitelé velkého jmění. Napro-
ti tomu tam, kde je krajina příhodná pro těžkooděnce, jest
místo pro další druh oligarchie – neboť jako těžkooděnci
slouží spíše zámožní než nemajetní –, lehkooděnci však
a námořníci jsou vesměs složky demokratické. A tak 15
| tam, kde tyto složky tvoří četné množství, oligarchové
často při povstání zápasí s nezdarem. Jako prostředku
proti tomuto zlu jest třeba užití počínání zkušených vo-
jevůdců, kteří k oddílu jezdců a těžkooděnců přidají při-
měřený počet pěších lehkooděnců.* Těmito lid při vzpou-
rách nabývá vrchu | nad zámožnými; neboť pro svou 20
lehkou výzbroj snadno zápasí s jízdou a těžkooděnci. Po-

8. O úřadech

staviti tedy z nich vojsko, bylo by postavití je proti sobě, proto je třeba podle různého stupně věku, ježto někteří jsou starší, někteří mladší, vlastní syny, pokud jsou mladší, cvičiti | v lehkých cvičeních pěchoty, aby pak také později, až vyjdou z chlapeckých let, mohli tuto službu sami zastati.

Účast ve správě obce ať se dá lidu buď tak, jak bylo řečeno dříve,* to jest těm, kteří mají předepsaný odhad, anebo jako u Thébanů těm, kteří se po nějakou dobu zdrží nízkých prací, nebo | jako v Massalii těm, kteří jsou vybráni jako nejhodnější z třídy vládnoucí i z těch, kteří jsou mimo ni.

Mimoto/s nejvyššími úřady, které mají býti obsazeny těmi, kteří mají v rukou správu obce, musí býti spojeni nákladné veřejné výkony,* aby lid byl rád, že na nich nemá účasti, a aby je rád dopřával těm, kteří vedou jejich správu, ježto ji musí dost draho zaplatit. | Tak se doporučuje, aby při nastoupení uspořádali velkolepé obětní slavnosti a pořídili nějaké jiné veřejné dílo, aby lid, když má účast na obětních hostinách a když vidí, jak se město krásí jednak pomníky k počtě bohů, jednak stavbami, rád viděl, že ústava trvá. Pro vznešené to také bude | památkou na jejich náklad. Ale oligarchové v dnešní době toho nečiní, nýbrž naopak; neboť si hledí příjmů neméně než cti. Proto právem je možno říci, | že jsou to malé demokracie.

Tak tedy budiž vyloženo, jak se mají zařizovati demokracie a oligarchie.

S tím, co jsme řekli, souvisí také správné třídění | úřadů a úvaha o tom, kolik jich jest, jaké jsou a jaká jest jejich pravomoc, jak bylo řečeno již nahoře.* Neboť žádná obec nemůže býti bez nutných úřadů, a bez úřadů, které se starají o pořádek a úpravu, nemůže býti dobře spravována. Je také nutno, aby v malých obcích bylo málo úřadů, ve | velkých více, jak jsme se o tom právě nahoře zmínili. Nelze tedy mlčením pominouti, které jest třeba sloučiti a které oddělití.

Předně tedy nutným úřadům náleží péče o trh, pro který musí býti nějaký úřad, aby dohlížel na smlouvy a pořádek; neboť téměř ve všech obcích jest nutno, | aby se vespolek určitý druh zboží kupoval nebo prodával, aby tak každý měl to, čeho nutně potřebuje, a to je také nejbližší předpoklad k soběstačnosti, pro niž se asi lidé sešli v jednotný správní celek.

S tímto úřadem souvisí a jest s ním příbuzný druhý, který má dozor na veřejné i soukromé budovy města, aby | tu byla pravidelnost a pořádek; udržuje a opravuje vetché budovy a chatrné cesty, bdí nad neporušitelností hranic sousedů, a cokoli ještě jiného podobného náleží pod takový dozor. Většinou se ten úřad nazývá úřadem policejním (*astynomia*) a má více odborů, pro něž | se v lidnatějších městech ustanovují také zvláštní úředníci, například dozorcí nad hradbami (*teichopoioi*), nad studněmi (*krénón epimelétoi*) a dozorcí nad přístavy (*limenón fýlakes*).

Tomuto se podobá další úřad, rovněž nutný; má na starosti tytéž předměty, ale na venkově a mimo město. Tyto úředníky jedni nazývají | dozorcí nad poli (*agronomoi*), druzí dozorcí nad lesy (*hýlóroi*).

To jsou tedy tři druhy péče těchto úřadů, jiný jest úřad, kterému se odvádějí veřejné poplatky a který je opatruje a rozděluje jednotlivým správám. Tito úředníci se nazývají berními (*apodektai*) a pokladníky (*tamiai*).

Jiný úřad jest ten, u kterého se mají zapisovati soukromé smlouvy | a nálezy soudů; u téhož se mají podávati také žaloby a zaváděti řízení. I tento jest někde rozdělen na více oddílů, jeden z nich všech však jest hlavní; úředníci se nazývají *hieromnémony*, *epistaty*, *mnémony** a jinými jmény podobnými.

40 | Potom je úřad, který sice souvisí s předchozím, ale jest z úřadů téměř nejnutnější a nejobtížnější, který vykonává rozsudky, vymáhá pokuty | oznámené veřejnou vyhláškou a hlídá vězně. Obtížný jest proto, poněvadž jest 1322^a předmětem hojné nenávisti, takže tam, kde není spojen s velkým ziskem, buď jej nikdo nechce vůbec přijímati, 5 anebo přijme-li jej, nechce jednati podle zákonů; | jest však nutný, protože by jinak nic nepomáhalo, kdyby se správní pře rozsuzovaly, ale rozsudky se neprováděly, a tak nelze-li ve společnosti žíti bez rozsudků, nelze také bez jejich provádění. Proto by bylo lépe, aby ten úřad 10 nebyl jediný, nýbrž u každého soudu jiný, | a jest se třeba pokusiti rozdělit tak i vymáhání pokut veřejně oznámených; mimoto některé pokuty mají vymáhati ještě jiné úřady, a sice raději nové úřady pokuty uložené starými, a při nově uložených tak, že výkonný úřad má býti různý od soudního, například, že by nálezy tržních úředníků vykonávali úředníci policejní a nálezy těchto zase jiní. 15 | Neboť čím menší bude nenávist proti vykonavatelům, tím spíše řízení bude ukončeno; jsou-li totiž lidé soudci a vykonavatelé, působí to dvojí nenávist, a vykonávají-li všechny rozsudky totiž,* znepřátelí je to se všemi. Na mnohých místech jest úřad dozorců nad vězni oddělen od

| úřadu, který má vymáhati pokuty, například v Athénách 20 takzvaní jedenáctipáni.* Proto jest lépe rozdělit i ten a vymyslet pro něj nějaký vhodný prostředek. Neboť jest nutný zrovna tak jako úřad dříve uvedený, ale slušní lidé se právě tomuto úřadu nejvíce vyhýbají, dáti však moc do 25 rukou lidí špatných není bez nebezpečí; | vždyť sami potřebují dozoru více, než aby dohlíželi na jiné. Z toho důvodu nemá býti pro to ustanovován úřad jediný ani stále tentýž, nýbrž dozor mají míti na starosti střídavě jiní, jednak mladí lidé tam, kde je zařízení efěbů nebo vojenských hlídek, jednak úřady.

Tyto úřady se tedy jako nejnutnější musí pokládati za 30 první,* potom jsou úřady neméně nutné, mají však vyšší postavení; neboť vyžadují velké zkušenosti a spolehlivosti. Takové jsou ty, které mají na starosti ochranu města, a které jsou určeny pro potřeby válečné. | V míru i ve 35 válce jest potřebí osob, které mají na starosti dozor nad branami a hradbami, jakož i dozorců nad přehlídkou a nad tříděním občanů. Někde pro to všechno jest úřadů více, někde méně, například v malých obcích jest jeden pro všechno. Takoví úředníci se nazývají stratégy a polemarchy. | Tam, kde je jízda, lehkooděnci, lučištníci 1322^b nebo námořníci, bývají někdy i pro tyto oddíly ustanovovány zvláštní úřady, zvané nauarchiemi, hipparchiemi a taxiarchiemi, a jim podle pořádku podřízené triérarchie, lochaágie | a fýlarchie* a kolik jest ještě těch oddělení. Celkem jest to jedna třída úřadů, která má na starosti 5 vojenství.

Tak to tedy je s tímto úřadem. Poněvadž však některé úřady, ne-li všechny, mají v rukou mnoho obecního jmění, jest potřebí ještě jiného úřadu, který by žádal a zkoumal účty, | sám však nic jiného v rukou nemá; úředníci 10

pak se nazývají buď euthýny nebo logisty* nebo exetasty nebo synégory.

15 Vedle všech těchto úřadů jest jeden ze všech nejvyšší; neboť má v rukou často výsledek i návrh, nebo předsedá shromáždění, kde rozhoduje lid; | jest totiž potřebí něko-
ho, kdo by svolával ty, kteří ve správě obce mají svrchovanou moc. Členové úřadu se nazývají někde předporadci (*probúloi*), poněvadž se napřed radí, v demokraciích se nazývají spíše radou (*búlé*).

20 Tolik tedy asi jest úřadů v obci; úřadem jiného druhu jest ten, který má na starosti bohoslužbu, jako kněží a dozorcí | nad svatyněmi, kteří se starají o udržování svěřených budov a o opravu chatrných a o jiné bohoslužebné potřeby. Někde to má na starosti jen jeden úřad, jako například v malých obcích, někde jest jich však mnoho,
25 od kněžství oddělených, jako jsou | obětníci (*hieropoioi*)* strážci chrámu a správci chrámového pokladu. S tím souvisí úřad, který jest určen pro všechny společné oběti, jichž zákon nesvěřuje kněžím, nýbrž které mají vážnost od společného krbu.* Tito úředníci se nazývají buď archonty nebo králi nebo prytany.

30 Tedy předměty nutných úřadů, abychom to stručně shrnuli, jsou bohoslužba, vojenství, příjmy, vydání, trh,
35 město, přístav, venkov, dále soudy, zápisy smluv, | trestní výkony, dozor nad vězni, přehlížení, zkoumání a přejímání účtů od úředníků, a konečně řízení porad o obecních záležitostech; obce však, které mají více volného času a blahobytu a při tom se starají o pořádek, mají ještě zvláštní úřady, jako jsou dozorcí nad ženami,* strážci
1323^a zákonů, dozorcí nad dětmi | a nad gymnasií, kromě toho úřady, které mají na starosti gymnické závody a dionýsovské slavnosti a jiné takové hry. Z těchto úřadů některé jsou zřejmě nedemokratické, například dozor nad že-

nami a dětmi; | neboť lidé chudobní, ježto nemají otroků, 5
musí užívatí žen a dětí jako sluhů. Ze třech úřadů však, z nichž si někteří volí nejvyšší úředníky, to jest ze strážců zákonů, z předporadců a rady, jsou strážci zákonů zařízení aristokratické, předporadci oligarchické a rada demokratické.

Pojednali jsme tedy asi o všech úřadech, třebaš jen 10
v obryse.

KNIHA SEDMÁ

RŮZNÁ ZAŘÍZENÍ V NEJLEPŠÍ OBCI

1. O blaženosti jednotlivce a obce

1323^a 15 Ten, kdo hodlá zkoumati o nejlepší ústavě,* jak náleží, musí nejprve určit, *jaký život jest nejžádoucnější*. Neboť dokud to není zjevno, nemůže býti také zjevno, která ústava jest nejlepší; vždyť nejlépe by se měli míti* ti, kdo žijí v obci, jež jest za daných podmínek nejlépe spravována, nenastane-li něco nepředvídaného. Proto jest třeba 20 nejprve | se dohodnouti na tom, jaký život jest takřka pro všechny lidi nejžádoucnější, a pak na tom, zda jest pro všechny vůbec a pro každého jednotlivce tentýž, či jiný.

Poněvadž jsme přesvědčeni, že o nejlepším životě bylo na mnohých místech sdostatek pojednáno i v exotrických spisech,* můžeme těch výsledků užití také v této úvaze. Vskutku totiž již podle tamního rozdělení nikdo 25 asi | nebude pochybovati o tom, že by lidem blaženým nebylo potřebí všech tří druhů *dober*, dober zevnějších, tělesných i duševních. Nikdo by zajisté nenazval blaženým člověka, který nemá ani trochu statečnosti, uměřenosti, spravedlnosti a rozumnosti, nýbrž lekne se obletu-

jících | much a nezdrží se žádné výstřednosti, zachce-li 30 se mu jísti nebo píti, který za groš zničí nejmilejší přátele a rovněž po stránce rozumové jest tak pošetilý a lehkověrný jako dítě neb blázen.

Ale jakkoli se všichni lidé shodnou v tom, co tu bylo řečeno, | přece se jejich mínění rozcházejí v otázce o míře a přednosti dober. Mají totiž za to, že u ctnosti stačí, 35 mají-li z ní jen jakoukoli část, běží-li však o bohatství, peníze, moc, slávu a všechny takové věci, do nekonečna usilují o jejich nadbytek. My však těmto lidem řekneme, že v tom snadno | mohou nabyti jistoty zkušeností a na 40 vlastní oči se přesvědčiti, že ctností se nenabývá zevnějšími dober, ani se jimi neudržují, nýbrž tyto oněmi, | a že 1323^b *blaženého žití*, ať u lidí záleží v radosti nebo v ctnosti anebo v obou zároveň, dostává se spíše těm, které až k nadbytku zdobí ušlechtilost povahy a rozumové vzdělání, ale v získávání zevnějších dober si vedou mírně, než 5 těm, kteří | sice těchto mají více, než jest prospěšno, ale v ctnosti a rozumu mají nedostatek.* Věc však jest jasná a zřetelná i při pouhé rozumové úvaze. Zevnější dobra totiž mají jistou mez, jako jakýsi druh nástroje – každý jest užitečný pro určitou věc –; jejich nadbytek tedy těm, 10 kdo je mají, buď nutně škodí, anebo jim nic neprospívá, | kdežto každé duševní dobro, čím více ho nadbývá, tím jest užitečnější, smíme-li také u nich mluvití nejen o krásnu, nýbrž i o užitečnu. Vůbec jest jasno, že se nejlepší stav každé věci, srovnané s druhou z hlediska 15 přednosti, řídí tím rozdílem, | který jest ve věcech samých, na nichž právě ty stavy pozorujeme. A tak, když duše i prostě i nám* jest něčím cennějším než vnější statky a tělo, musí býti tentýž poměr také mezi nejlepším stavem každé z těchto věcí. Mimoto tělo a vnější dobra podle přirozeného zákona jsou žádoucí jen pro duši

20 a všichni | rozumní lidé mají je v tom smyslu voliti, a nikoli naopak duši pro ony.

Pokládejme tedy za jisté, že na každého jednotlivce připadá *tolik blaženosti, kolik ctnosti a rozumnosti a jim přiměřeného jednání, a svědkem toho jest nám Bůh, který jest blažený a šťastný,* a to žádným ze | zevnějších dober, nýbrž sám sebou a stavem své přirozenosti*, ježto právě tím se od sebe musí lišiti blahobyť a blaženost* – neboť příčinou dober, které jsou mimo duši, jest náhoda a štěstí,* ale náhoda ani štěstí nečiní nikoho spravedlivým nebo uměřeným –; | s tím souvisí a na týchž důvodech se zakládá mínění, že také nejlepší obec jest blažená a má se dobře. Nemůže se však dobře míti ten, kdo dobře nejedná; a krásného skutku nevykoná ani jednotlivec, ani obec bez ctnosti a rozumnosti; statečnost pak, 30 spravedlnost a rozumnost obce | má tentýž význam i podobu jako u jednotlivce, který podle účasti v těch ctnostech se nazývá spravedlivým, rozumným a uměřeným.

Ale jenom tolik budiž k úvaze předem připomenuto; neboť ani není možno se toho nedotknouti, ani nelze probrati všech příslušných důvodů, ježto to náleží jinému 40 úkolu. | Nyní buď nám základem jen tolik, že *nejlepší život jak pro každého jednotlivce zvlášť, tak pro obce vůbec jest | zevnějšími dobry opatřen tolik, že se činně může účastniti ctnostného jednání*. S těmi, kdo o tom pochybují, nechceme se v nynějším zkoumání zabývat, teprve později bude třeba prozkoumati mínění těch, kteří nejsou těmito slovy přesvědčeni. 1324^a

2. *Způsoby života. Nejvyšším účelem obce není dobývati nadvlády nad jinými obcemi*

Zbývá ještě odpověděti na otázku, zda *blaženost každého jednotlivce a obce jest tatáž*, či není.* I to jest zřejmo. Všichni asi přisvědčí, že jest tatáž. Neboť všichni ti, kteří dobré žití u jednotlivce kladou do bohatství, nazývají šťastnou také celou obec, je-li | bohata; ti, kteří nejvýše cení život tyranův, řeknou asi také, že nejblaženější jest obec, která vládne nad největším počtem poddaných; a velebí-li konečně někdo druhého pro jeho ctnost, bude také obec pokládati za tím blaženější, čím jest ctnostnější. Avšak to jsou právě dvě otázky, které vyžadují zkoumání, předně, který | život jest žádoucí ve větší míře, zda 15 společný život v uspořádané obci a v účasti její správy, či spíše život v cizině a život toho, kdo žije mimo občanské společenství, a za druhé, kterou ústavu a které uspořádání obce jest třeba pokládati za nejlepší, ať účastenství v ní by volili všichni, anebo s výjimkou některých většina. Ježto pak | jenom druhá otázka jest úkolem politického přemýšlení a badání, nikoli však ta první, co by jednotlivec pokládal pro sebe za žádoucí, a ježto my jsme si předsevzali právě takové zkoumání, jest tato vedlejším předmětem tohoto oboru, ona hlavním.

Jest tedy zřejmo, že *nejlepší ústava jest nutně ta, podle jejíhož řádu každý může nejlépe jednati a nejlépe se míti i žíti | blaženě*. Mezi těmi však, kteří se shodují 25 v tom, že ctnostný život jest nejžádoucnější, je spor o to, zda jest žádoucí život politický a prakticky činný, či spíše ten, který jest prost všech vnějších věcí, jako jakýsi druh života rozjímavého, který jen podle tvrzení některých* jest životem filosofickým. Neboť se zdá, že to jsou

30 asi | dva způsoby života, jež volí lidé, kteří nejhorlivěji
 usilují o ctnost, i v dobách dřívějších i v nynějších; dvo-
 jím způsobem života myslím život politický a filosofic-
 ký. Záleží pak na tom nemálo, kde je tu pravda; neboť
 lepšímu cíli se nutně přizpůsobí ten, kdo jest rozumný,
 35 i | každý jednotlivý člověk i celá obec. Tak jedni míní, že
 vládnouti nad svým okolím, děje-li se to despoticky, jest
 největším bezprávím, děje-li se to v duchu zřízení občan-
 ského, že to není sice nic bezprávného, ale překáží vlast-
 40 nímu klidu; druzí míní právě naopak. | Muži prý totiž slu-
 ší jen život prakticky činný a politický; neboť v každé
 ctnosti prý širší pole činnosti má nikoli ten, kdo žije sám
 1324^b pro sebe, | nýbrž ten, kdo je činný ve správě veřejných
 záležitostí a ve správě obce.*

Jedni jsou tedy tohoto mínění, kdežto druzí tvrdí, že
 šťastný je jen despotický a tyranský způsob života v ob-
 ci. Ba u některých jest cílem zákonů a výchovy, aby
 5 ovládali | sousedy. Proto také, ač ve většině obcí většina
 zákonitých ustanovení jest takřka směsí bez plánu a bez
 pořádku, přece tam, kde zákony hledí jednotného cíle,
 všechny směřují k nadvládě, jako v Lakedaimonu a na
 Krétě výchova a téměř většina zákonů jest zařízena pro
 10 války; rovněž u | všech cizích národů, kteří vynikají sí-
 lou, jest taková schopnost ve vážnosti, například u Sky-
 thů, Peršanů, Thráků a Keltů. Ba v některých obcích jsou
 zákony, které povzbuzují k této zdatnosti, jako prý
 v Karchédonu každý bývá vyznamenán tolika prsteny,
 15 v kolika | byl válečných výpravách. A v Makedonii byl
 kdysi zákon, aby ten, kdo dosud nezabil žádného nepří-
 tele, nosil ohlávku. U Skythů ten, kdo nezabil žádného
 nepřítele, nesměl při jakési slavnosti píti z kolujícího
 20 poháru. U bojovného národa Iberů se kolem hrobu pad-
 lého bojovníka | zasadí tolik obelisků, kolik nepřátel za-

bil; a mnoho jiných takových věcí jest i jinde, jež se za-
 chovaly jednak v zákonech, jednak obyčejí.

A přece by se to tomu, kdo by o tom chtěl uvažovati,
 mohlo snad zdáti zcela zvláštním, že by politikovým úko-
 lem bylo dovést vypátrati, jak by se stal vládcem | a pá- 25
 nem nad svými sousedy, a to jak s jejich svolením, tak
 i proti jejich vůli. Neboť jak může býti povinností politi-
 ka nebo zákonodárce to, co není ani zákonité? Zákonité
 však to jistě není, vládne-li se nejen bez práva, nýbrž
 i nespravedlivě, a nadvlády se přece může zmocniti i ten,
 na jehož straně právo není. Něco takového nepozoruje-
 me ani v ostatních vědních oborech; neboť | není úkolem 30
 ani lékaře, ani kormidelníka, aby přemlouvali nebo nuti-
 li při ošetřování nemocné a při plavbě cestující. Avšak
 většina lidí, jak se zdá, pokládá despotickou vládu za po-
 litické umění a to, co pro sebe neuzná za spravedlivé ani
 za prospěšné, neostýchá se prováděti vůči ostatním;
 | spravedlivé vlády totiž vyhledává každý pro sebe, u os- 35
 tatních mu na právu nezáleží.

Bylo by to však (také) něco zvláštního, že by jedna část
 lidí nebyla* od přirozenosti ovládanými a druhá pány,
 takže, je-li tomu tak, nesmí se chtít vládnout nad všemi
 jako nad otroky, nýbrž jen nad těmi, kteří jsou k ovláda-
 ní od přirozenosti určeni, jako se k hostině nebo k | oběti 40
 nesmějí loviti lidé, nýbrž živočichové, kteří se pro ten
 účel mají loviti; totiž divoká, jedlá zvířata.

Avšak i | jedna obec sama pro sebe může býti blažená, 1325^a
 ovšem zřejmě ta, která jest dobře spravována, je-li mož-
 no, že by někde byla taková obec sama pro sebe s dobrý-
 mi zákony, jejíž ústavní řád nebude směřovati k válce ani
 k nadvládě nad nepřáteli; | neboť nic takového nemá být. 5

Jest tedy zjevno, že sice *všechna opatření pro válku*
jest třeba pokládati za správná, nikoli však jako nejvyšší

cíl všeho, nýbrž jako prostředek k němu.* Úkolem dobrého zákonodárce jest hleděti k tomu, jak by se obec a její
 10 druh lidí a každé jiné společenství | mohly *účastniti dobrého života a blaženosti*, pokud jest jim možno. Ovšem v zákonitých nařízeních budou některé rozdíly; umění zákonodárné i k tomu má hleděti, jak zacházeti se sousedy, jsou-li tu, podle jejich povahy a jak u jednotlivých
 15 užívati práv a povinností. Než otázka, | k jakému cíli má nejlepší ústava směřovati, stane se předmětem přiměřeného zkoumání později.*

3. O přednosti života politického a o blaženosti

Musíme však odpověděti těm, kteří souhlasí s tím, že život ve spojení s ctností jest nejžádoucnější, ale různě soudí o praktickém provedení: jedni totiž zamítají činnost v politických úřadech a míní, že život | svobodného
 20 muže jest něčím různým od života politikova a že jest ze všech nejžádoucnější, druzí naopak za nejlepší pokládají život politický; jest prý totiž nemožno, aby se dobře měl ten, kdo v ničem není činný a nejedná, a dobře se míti jest totéž co blaženost. Musíme tedy jedněm i druhým říci, že v něčem mají pravdu, v něčem nemají. Jedni mají pravdu v tom, že život svobodného muže jest lepší než
 25 život despotického pána; | neboť v tom, že se otroka užívá jako otroka, není nic vznešeného; vždyť příkaz ve věcech pro život nutných nemá do sebe pranic krásného. Ale nemají pravdu v tom, že každou vládu pokládají za despocii; neboť rozdíl mezi vládou nad svobodnými lidmi a vládou nad otroky není menší než mezi bytostí, která jest od přirozenosti svobodná, a | bytostí, která jest od přirozenosti otrocká. To však bylo dostatečně vymezeno
 30

v předchozích úvahách.* Není však také správné, jestliže se více chválí nečinnost než činnost; neboť *blaženost jest činnost*, a mimoto skutky spravedlivých a uměřených lidí mají cílem mnoho krásného.*

A tu, když to tak bylo určeno, snad se může někdo domnívati, | že býti pánem nad všemi jest nejlepší; tak
 35 totiž může rozhodovati o největším počtu překrásných skutků. A tak ten, kdo dovede vládnouti, nemá vládu ponechati sousedovi, nýbrž spíše mu ji odnímati, a ani otec na děti, ani děti na otce, ani vůbec přítel na přítele se nemá ohlížeti ani | jich dbáti; vždyť nejlepší jest nejžádoucnější a dobře jednatí jest nejlepší.
 40

To se tedy tvrdí snad právem, může-li | se věci nejžádoucnější dostati uchvatitelům a násilníkům; ale snad to možno není, nýbrž v tomto předpokladu jest omyl. Vždyť nemohou býti krásné skutky toho, kdo nad jiné nevyniká* tak, jako muž nad ženu nebo otec | nad děti
 5 nebo pán nad otroky. A tak ten, kdo překročí míru, nebude moci později vykonati tolik dobrého, kolik se již od ctnosti byl odchýlil. Neboť pro ty, kteří jsou stejní, jest krásné a spravedlivé v střídání (vlády), to totiž jest rovné a stejné; nerovné u rovných však a nestejně u stejných jest proti přirozenosti a *nic, co jest | proti přirozenosti, není krásné*. Proto vyniká-li někdo jiný ctností a činným úsilím nad nejlepší, jest krásné podrobovati se mu a spravedlivé poslouchati ho. Ale musel by míti nejen ctnost, nýbrž také moc, aby mohl býti činný. Avšak je-li to
 10 správné a *blaženost | jest pokládati za dobrou, dokonale činnost*, vyplývá z toho, že *činný život* jak vůbec pro celou obec, tak pro každého jednotlivce *jest nejlepší*. Ale není nutno, aby ten, kdo je činný, byl činný vzhledem k jiným, jak se někteří domnívají, ani aby prakticky činné bylo jen myšlení, které přihlíží k výsledku jednání,
 15

20 nýbrž *praktický význam* v | *mnohem větší míře mají roz-*
jímání a myšlenky, které mají účel samy v sobě a jsou
 samy pro sebe. Neboť blaho jest účelem,* tedy i jakousi
 činností; také *nejvíce činnými nazýváme ty, kteří svým*
myšlením vedou a řídí i zevnější činnosti. A jistě ani
 25 obce, které byly založeny samy pro sebe a | daly přednost
 takovému životu, nemusí býti nečinné; vždyť činnost
 může býti i v jejich částech; neboť části obce mají mno-
 ho vzájemných vztahů a styků. Podobně je tomu také
 u kteréhokoli jednotlivého člověka; sice by se Bůh a ves-
 mír sotva měl dobře,* kteří mimo své vlastní činnosti
 30 | zevnější činnosti nemají.

Jest tedy zřejmo, *že nejlepší život jest pro každého*
jednotlivého člověka nutně tentýž jako pro obce a lidi
vůbec.

4. Počet občanů v nejlepší obci

Když jsme úvodem připomněli to, co bylo řečeno,
 35 a o ostatních ústavách jsme pojednali dříve,* | začněme
 úvahu o ostatních otázkách nejprve vysvětlením, jaké
 jsou nutné předpoklady obce, která má býti sestavena
 podle přání. Neboť nejlepší ústava nemůže býti uskuteč-
 něna bez přiměřených vnějších prostředků. Proto musíme
 podle svého přání mnoho předpokládati, ale nic z to-
 40 ho nesmí býti nemožno. Myslím | například počet občanů
 a rozsáhlost území. Nebo jako jiní vyrabitelé, například
 1326^a tkadlec a loďař, musí | míti k výrobě dostatek vhodné lát-
 ky – neboť čím lépe jest zařízena, tím dokonalejší musí
 býti také výkon jejich umění –, tak i politik a zákonodár-
 ce musí míti dostatek přiměřené látky pro svůj úkol.
 5 | K zařízení obce náleží předně množství lidí, kolik jich

má být a jaké přirozenosti, a rovněž, jakou rozlehlost
 a jakost musí míti jí příslušné území.

Tedy někteří míní, že blažená obec musí býti veliká.
 Ale je-li to mínění | správné, nevědí zas, jaká obec jest 10
 veliká a jaká jest malá. Neboť velikost obce měří čísel-
 ným množstvím obyvatel, má se však přihlížeti spíše
 k možnosti než k množství. Vždyť i obec má určitý úkol,
 a tak za největší musíme pokládati tu obec, která jej může
 vykonati nejlépe, jako například asi řekneme, že | Hippo- 15
 krátés* ne jako člověk, nýbrž jako lékař jest větší než ten,
 kdo vyniká tělesnou velikostí. Ale i kdyby bylo třeba
 souditi podle množství, nelze při tom mysliti na jakékoli
 množství – vždyť snad v obcích musí býti také veliký
 počet otroků, | metoiků a cizinců –, nýbrž jen na počet 20
 těch, kteří tvoří skutečnou část obce a z nichž se jako
 z vlastních údů skládá. Neboť jejich značné množství jest
 znakem veliké obce, kdežto obec, z níž sice vychází vel-
 ký počet řemeslníků, ale málo těžkooděnců, nemůže býti
 veliká; vždyť veliká obec a lidnatá není totéž.

Ale i to jest ze zkušenosti zřejmo, že jest nesnadno, ba 25
 snad nemožno, aby příliš lidnatá obec byla dobře spra-
 vována. Alespoň vidíme, že přelidnění netrpěla žádná
 obec, která má pověst obce dobře spravované. To jest
 jasno také z rozumového důkazu. | Zákon jest zajisté ja- 30
 kýsi řád a zákonnost jest nutně jakási spořádanost, ale
 nadmíru veliký počet nemůže býti účasten žádného řádu;
 neboť to by vyžadovalo boží moci, která pohromadě udr-
 žuje i tento vesmír; vždyť krásno se obyčejně zjevuje
 v množství a velikosti. Proto také | nejkrásnější jest ta 35
 obec, která s vytčenou mezí má zároveň velikost. Než
 i pro velikost obce jest určitá míra, jako také pro vše
 ostatní, pro živočichy, rostliny a nástroje; nic zajisté z to-
 ho, ani to, co jest příliš malé, ani to, co je nadmíru veli-

40 ké, nepodrží své vlastní možnosti, nýbrž buď své přirozenosti zcela pozbuje, anebo | bude špatné, jako například loď na píď dlouhá nebude již lodí vůbec, zrovna jako loď o dvou stadiích,* kdežto nějaká jiná velikost 1326^b | buď svou nedostatečností nebo přílišností plavbu lodi ohrozí. Podobně si nedostačí také obec, která má jen málo obyvatel – obec však jest útvar soběstačný –, která pak má příliš mnoho obyvatel, dostačí si sice v nutných 5 věcech, ale jako národ, | nikoli jako obec; neboť ústava jest tu nesnadná; vždyť kdo bude moci býti vojevůdcem množství míru příliš překročujícího, anebo kdo jeho hlasatelem, nebude-li míti Stentóruv hlas?*

Proto skutečná obec se nutně tvoří teprve tehdy, dosáhne-li množství obyvatel takové výše, že si předně 10 dostačuje k dobrému žití v politickém společenství; může však býti také | větší obec, která ji počtem obyvatel převyšuje, ale, jak jsme řekli, velikost nemůže býti neomezená. Určení meze, která se nesmí překročiti, lze snadno vyzorovati ze skutečnosti. Neboť činnost obce jest rozdělena mezi vládnoucí a ovládané, a úkolem toho, 15 kdo vládne, jest přikazovati a souditi; ale k | právnímu rozsuzování a k rozdělování úřadů podle zásluhy jest nutno, aby se občané vespolek znali, jací jsou, takže tam, kde toho není, rozdělování úřadů a právní rozsuzování jest nutně špatné. Neboť zde jako tam to stejně odporuje 20 právu, jestliže se věci vyřizují podle nápadu, | jak to zřejmě bývá v přelidněné obci. Mimoto cizinci a metoikové snadno nabývají občanství; neboť při příliš velkém množství není nesnadno utajiti to.

Jest tedy zjevno, že nejlepším vymezením obce jest *nejvyšší míra obyvatelstva, která zaručuje soběstačný život, ale jest přehledná.*

25 Tak tedy budiž určena velikost obce.

5. O jakosti, poloze a rozsáhlosti území

Podobně se věc má také s územím. Co se týče jeho jakosti, jest zjevno, že každý bude chváliti takové, které jest v nejvyšší míře soběstačné – takové musí poskytovat všechno; soběstačnost totiž znamená míti všechno a ničeho nepostrádati. | Úrodností a rozsáhlostí pak musí 30 býti takové, aby jeho obyvatelé ve volném čase mohli žítí svobodně a uměřeně. Zda toto naše vymezení jest správné, či nesprávné, bude třeba zevrubněji prozkoumati později, až budeme pojednávatí vůbec o majetku a o zámožnosti,* | jak a jakým způsobem se jí má užívati; neboť 35 v této otázce jest mnoho různých mínění, poněvadž lidé ve svém životě mají sklon k jedné nebo k druhé krajnosti, jedni ke skrblictví, druzí k rozmařilosti.

Tvar území není nesnadno určití – tu jest třeba v něčem | věřiti i zkušeným vojevůdcům –, že totiž musí býti 40 takové, aby do něho nepřátelé nemohli snadno vpadnouti, obyvatelé sami však aby z něho mohli snadno vycházeti. | Mimoto, jak jsme právě řekli, množství lidí má býti 1327^a přehledné, a tak i území; přehlednost u území znamená, že je možno snadno je obhájiti.

Má-li město míti žádoucí polohu, tedy by mělo ležeti výhodně jak směrem k moři, | tak i směrem k pevnině. 5 Jedno určení tedy již bylo uvedeno – má totiž býti střediskem všech míst pro vzájemnou výpomoc –; jiné určení se týče dovozu plodin, dále má býti možno snadno dopravití dřevo a vyrábí-li se v zemi ještě něco jiného takového.

6. *O spojení s mořem a o námořní moci*

10 Co se týče spojení s mořem, jest v otázce, zda je pro
obce dobře uspořádané prospěšné, či škodlivé, mnoho
sporů. Říká se totiž, že zákonnému řádu neprospívá po-
byt cizinců, kteří byli vychováni pod jinými zákony,
15 | a rovněž velká lidnatost; tato prý vzniká z námořního
obchodu, že se vysílá a přijímá mnoho kupců, jest prý
však překážkou dobré správě obce.

Nenastane-li taková překážka, není pochyby, že spo-
jení města a území s mořem lépe vyhovuje jak bezpeč-
nosti, | tak snadné dodávce nutných potřeb. Vždyť i, má-
-li se útočícím nepřátelům snáze odporovati, jest třeba,
aby se těm, kterým se má pomoci, mohlo přispěti obojím
směrem, i po souši, i po moři; a má-li se útočníkům ško-
dit, nebude-li to možno zároveň obojím směrem, tedy
25 aspoň jedním to bude možno | spíše těm, kteří mají obě
možnosti. Rovněž jest nutno, aby si obec mohla opatřiti
dovozem to, čeho doma nemá, a aby zas přebytky mohla
vyvážeti. Obec totiž má vésti obchod pro sebe a ne pro
30 druhé; obce, které povolují trh všem, | činí to pro důchod.
Obec však, která nemá míti účasti v dobývání zisku,
nemá ani míti takového tržiště. Ježto však také skutečně
vidíme, že mnohá území a města mají kotviště a přístá-
vy, které jsou pro město tak výhodně položeny, že ani
nejsou částí města, ani nejsou od něho příliš daleko,
35 | nýbrž jsou obehnány zdmi a jiným takovým opevněním,
jest zřejmo, že je-li z toho spojení nějaká výhoda, případ-
ne městu, kdežto škodlivost lze snadno odstraniti záko-
ny tak, že by se vyhradilo a určilo, kterým osobám jest
vzájemný styk dovolen* a kterým nikoli.

40 Co se týče námořní moci, není pochyby, že je nejlépe
1327^b míti ji do jisté míry – neboť | obec má vzbuzovati bázeň

nejen u vlastních občanů, nýbrž mají se jí báti i mnozí
sousedé a má býti schopna přispěti jim ku pomoci, jak na
zemi, tak na moři. Ale co se týče síly a výše té moci, jest
již třeba přihlížeti k životu obce. Má-li | míti vedoucí 5
místo a zasahovati do politického života, musí k činnosti
míti také přiměřeně takovou moc. Ale velké množství
lidí, které vzniká z námořnického davu, nemusí k obci
náležeti. Neboť tito lidé nemají býti částí obce.
Vždyť | námořní vojsko jest svobodné a bývá vybíráno 10
z pěchoty, a to je na lodích pánem a rozkazuje lodníkům;
je-li pak dostatek perioiků a zemědělců, nemůže býti ani
nedostatek lodníků. Tak to skutečně vidíme ještě v dneš-
ní době v některých obcích, například v obci héraklejské;
15 * obsadí totiž mužstvem mnoho | trojveslic, ač veli-
kostí jest menší než jiné obce.

Tak tedy buď pojednáno o území, přístavech, městě,
o moři a o námořní moci. O tom, jaká má býti mez při
množství občanů, promluvili jsme dříve.

7. *O vrozených vlastnostech občanů*

Nyní promluvme o tom, jaké | mají býti vrozené vlast- 20
nosti občanů. O tom si již můžeme utvořiti jakýsi úsudek,
pozorujeme-li proslulé hellénské obce a celou zemi, jak
je obydlena národy. Národové totiž, kteří bydlí v chlad-
ných končinách, a to v Evropě, jsou sice plni odvahy, ale
rozumové schopnosti | a umělecké dovednosti mají již 25
méně; proto snadněji udržují svou svobodu, jsou však
neschopni žíti v obci a ovládati sousedy. Asijské národo-
vé jsou rozumově a umělecky nadaní, ale bez vznětlivos-
ti, proto žijí stále v poddanství a v porobě. Avšak hellén-
ský rod, jak sídlí uprostřed | těch končin, tak má účast 30

v přednostech obou. Jest totiž i vznětlivý i rozumově nadaný; proto jest stále svoboděn, nejdokonaleji vede správu obce a dovedl by vládnouti všem národům,* kdyby byl sloučen v jednu obec. Tentýž rozdíl však jest i mezi hellénskými kmeny navzájem; jedni mají | jednostranné vlohy, v druhých jsou obě uvedené schopnosti spojeny v šťastné směsi. Jest tedy zřejmo, že od přirozenosti musí býti rozumově nadaní a vznětliví ti, jež zákonodárce má bez obtíží vésti k ctnosti.

35
40
1328^a Neboť tvrdí-li někteří,* že strážci mají býti laskaví | k známým a k neznámým divocí, jest to právě vznětlivost,* která činí laskavým. Jest to totiž ta schopnost | duše, jíž milujeme. Důkazem toho jest, že proti známým a přátelům hněv se vznítí spíše než proti neznámým, domnívá-li se někdo, že jest jimi podceňován. Proto také Archilochos,* čině výčitky svým přátelům, případně se vzníceným srdcem rozmlouvá:

5 *Vždyť právě přáteli jsi souženo.*

A od této schopnosti všichni lidé mají to, co je činí vládcí a svobodnými lidmi; neboť vznětlivost jest složkou vládčivou a nepřemožitelnou. Není však správné říkati, „aby k neznámým byli zlí“. Vždyť takoví nemáme
10 býti k nikomu, a | velkomyslní lidé nejsou povahou divocí, leda proti těm, kteří jim křivdí. Takoví bývají ještě více proti známým, jak řečeno nahoře, domnívají-li se, že jim ublížili. Takové chování je důvodné; neboť vidí, že právě těmi, kteří, jak myslí, jsou jim zavázáni díky za přijaté dobrodiní, jsou jich zbaveni kromě té škody.
15 | Proto se říká:

*Zlý svár jest mezi bratry,**

a

Kde láska byla nesmírná, jest nesmírná i nenávisť.

Tím bylo celkem dost vytčeno, jak velký má býti počet obyvatel obce, jaké mají býti jejich vrozené vlastnosti, jak rozsáhlé a jaké má býti území – neboť | zevrubnosti, jež jest v úvahách rozumových, nesmíme vyhledávati stejně při předmětech, jež jsou přístupné smyslům. 20

8. Nutné stavy v obci

Jako v jiných přírodních složeninách není částí všechno, bez čeho celek býti nemůže, jest zjevno, že ani v obci se za její část nesmí pokládati všechno, čeho obce nutně | potřebují, ani v žádné jiné společnosti, která má utvořiti jeden druh – neboť společníci musí míti něco společného a stejného, ať se toho účastní rovným nebo nerovným dílem –; například ať je to potrava, ať množství půdy, anebo něco jiného takového. Je-li však ze dvou věcí jedno prostředkem, druhé účelem, není mezi nimi nic | společného, leda to, že jedno působí, druhé přijímá. 25 Myslím například na poměr, jaký jest mezi každým nástrojem k dílu, které se provádí, a mezi vyrabitelem; mezi domem a stavitelem není nic společného, nýbrž umění stavitelovo má účelem dům. Proto obce potřebují sice majetku, ale majetek není žádnou částí | obce. 30 Ale jest mnoho oduševnělých částí majetku.* *Obec však jest jakýsi druh společenství stejných, které má účelem život pokud možno nejlepší. Poněvadž pak blaženost jest něčím nejlepším a jest uskutečňováním ctnosti a jakýmsi jejím dokonalým užíváním a poněvadž to tak již bývá, že*

40 | jedni jsou schopni se jí účastniti, druzí však málo nebo
 1328^b | vůbec ne, jest zjevno, že v tom jest příčina, proč obec
 má druhy a rozdíly a proč jest více ústav; neboť ježto
 všichni jednotlivci hledí toho cíle dosáhnouti různým
 způsobem a různými prostředky, | utváří se různě jejich
 způsob života a také ústavy.

Jest však třeba přihlédnouti také k tomu, kolik jest těch
 věcí, bez nichž obec býti nemůže; neboť k nim nutně
 náleží i to, co nazýváme částmi obce. A tak jest nutno
 5 vyšetřiti | počet úkolů; z těch to totiž bude jasné. Předně
 tedy jest potřebí *potravu*, potom *umění** – život totiž po-
 třebuje mnoha nástrojů –, za třetí *zbrani* – neboť členové
 společenství jich potřebují jednak uvnitř k vládě, proti
 10 těm, kteří neposlouchají, jednak k odrazení útoků vněj-
 ších | nepřátel –, mimoto jisté zásoby *peněžitých pro-
 středků* k zapravení výloh na potřeby domácí i válečné,
 za páté a v první řadě *péče o náboženství*, o takzvanou
 bohoslužbu, a konečně za šesté a ze všeho nejnutnější
*dohody o společných zájmech a o vzájemných právech
 občanů*.

15 To jsou tedy úkoly a zařízení, jichž takřka potřebuje
 každá obec – neboť obec jest množství nikoli nahodilé,
 nýbrž, jak jsme řekli, k životu soběstačné, i chybí-li něco
 z toho, nemůže si již prostě takové společenství dostačo-
 20 vati –; z hlediska těch výkonů tedy | jest obec nutně se-
 stavena. A tak jest potřebí množství rolníků, aby zaopat-
 řovali potravu, jest potřebí umělců a řemeslníků, vojska,
 zámožných lidí, kněží a rozhodčích o právech a zájmech.

9. Účast různých stavů ve správě obce

Po tomto vymezení zbývá ještě vyšetřiti, | zda se všech 25
 těch výkonů mají účastniti všichni – neboť jest možno,
 že všichni jsou zároveň rolníky, umělci, členy rady
 a soudci –, či se pro každý z uvedených výkonů mají
 ustanovovati jiní, anebo zda nutně některé z nich mají
 vykonávati někteří, jiné všichni společně. Nebývá to
 v každé ústavě stejné. Jak jsme totiž již řekli, | jest mož- 30
 no, že se všichni účastní všeho, anebo ne všichni všeho,
 nýbrž jedni toho, druzí onoho. To zajisté působí také roz-
 díly v ústavách; neboť v demokraciích se účastní všich-
 ni všeho, v oligarchiích jest to naopak.

My však právě uvažujeme o *nejlepší ústavě a tou | jest 35*
ta, při které by obec byla nejvíce blažena, ale blaženost
nemůže býti bez ctnosti. Bylo to řečeno dříve, i jest z to-
 ho zřejmo, že v obci, která má nejlepší zřízení a která má
 spravedlivé muže naprosto, nikoli podle poměrů,* nema-
 jí se občané ve svém životě zabývati všední řemeslnou
 40 prací,* ani kupectvím – | neboť takový život jest neu-
 šlechtilý a protiví se ctnosti –, ani nesmějí, mají-li býti
 takoví, pracovati na poli – | neboť k rozvoji ctnosti a k 1329^a
 politické činnosti jest potřebí volného času.

Ježto však tu jest ještě vojsko a rada o společných zá-
 jmech a soud o právu, a zdá se, že to jsou především čás-
 5 ti | obce, jest otázka, zda i to se má svěřovati jedno jed-
 něm a druhé druhým osobám, či oboje týmž. Ale i tu jest
 zřejmo, proč jednak osobám týmž, jednak také různým.
 Pokud totiž obojí úkol vyžaduje různé zralosti a jeden
 potřebuje rozumnosti a druhý síly, různým; pokud však
 10 jest nemožno, | aby lidé, kteří jsou s to užívatí násilí a od-
 porovati, vydrželi stále jen poslouchati, potud to budiž
 svěřeno týmž. Neboť ti, kteří mají v rukou zbraň, rozho-

dují také o bytí nebo nebytí ústavy. Nezbyvá tedy, než aby se správa ta svěřovala v obou případech osobám
15 týmž, ale ne současně, nýbrž | jak sílu mívají přirozeně mladší a rozumnost starší, tak se podobá, že by bylo prospěšno a spravedливо, aby se to rozdělilo mezi oboje; neboť to je pak rozdělení podle hodnoty a zásluhy.

Ale také majetek musí býti v jejich rukou. Neboť občané musí býti zámožní, a občany jsou tito. Ten totiž,
20 | kdo má všední zaměstnání, není členem obce ani žádná jiná třída, která svou prací nevytvoruje ctnosti. To jest zjevno z našeho předpokladu; blaženost totiž jest nutně spojena s ctností, blaženou pak se nesmí nazývat obec se zřením jen k některé své části, nýbrž se zřením ke
25 všem občanům. | Jest také zřejmo, že majetek má býti v jejich rukou, když jest nutno, aby na poli pracovali otroci nebo barbaři nebo perioikové.

Z vypočtených tříd zbývá ještě třída kněží. I jejich poměr jest zřejmý. Knězem nesmí býti ustanovován ani zemědělec, ani ten, kdo se zabývá všední řemeslnou prací – neboť bozi mají býti | uctíváni od občanů –; ježto se
30 pak občanstvo rozděluje na dvě části, na vojsko a radu, a ježto se sluší, aby se jednak bohům vzdávala patřičná pocta a jednak aby se klidu dopřálo těm, kteří pro stáří odešli z veřejných služeb, má býti bohoslužba svěřena těmto.

Řečeno tedy, bez čeho | obec nemůže býti sestavena a které jsou části obce – obce totiž musí míti zemědělce, řemeslníky a různé druhy dělníků, ale částí obce jsou ozbrojenci a členové rady, a každá z těchto tříd se zase
35 různí, jedna jest stálá, druhá střídavá.

10. O starobylých zřízeních v Egyptě, na Krétě a v Itálii. Rozdělení půdy pro různé potřeby

Ti, kdo filosofují o ústavě, nepoznali, jak se podobá, 40
teprve nyní nebo před nedávnem, že obec má býti rozdělena na zvláštní třídy | a že bojovníci mají býti odděleni od zemědělců. Neboť v Egyptě je toto zřízení ještě do- 1329^b
sud a rovněž na Krétě, v Egyptě prý podle zákona Sesóstrioiva, | na Krétě podle Mínoova. Starobylé se zdá 5
také zřízení společného stolování, * které na Krétě vzniklo za časů kralování Mínoova a v Itálii prý ještě mnohem dříve. Znalci dějin tamních obyvatel vypravují, že jakýsi Ital stal se králem Oinótrie, * po němž prý obyvatelé jméno „Oinótrané“ zaměnili | za jméno „Italové“, a tento pří- 10
mořský pruh evropský, který se rozkládá mezi zálivem Skyllétským a Lamétským, prý dostal jméno Itálie; oba zálivy jsou od sebe vzdáleny na půldne cesty. Tento Ital prý tedy z kočovných | Oinótránů učinil rolníky, dal jim 15
nové zákony a prvý zavedl společné stolování; proto také ještě dosud mají po něm někteří společné stolování a některé zákony. Území pak směrem k Tyrhénskému moři obývali Opikové, kteří jako dříve, tak až dosud mají | příjmení Ausonové, území směrem k Iapygii a k Ionskému 20
moři, takzvanou Siritu, obývali Chónové; také Chónové byli původem Oinótrany.

Tam tedy má původ společné stolování, ale rozdělení občanstva podle určitých tříd v Egyptě; neboť kralování Sesóstrioivo je dobou mnohem starší než | Mínoovo. Jest 25
tedy třeba míti za to, že také ostatní zřízení byla za dlouhých věků vynalezena často, ba spíše nescíslněkrát. Neboť potřeba sama, jak se podobá, učí tomu, co jest nutné, a teprve tehdy, je-li již toto opatřeno, nabývá přirozeně vzrůstu úpravnost a přepych; | tudíž jest třeba mysliti, že 30

se tak věc má i s ústavami. Pro to, že je tu všechno staro-
bylé, jsou důkazem poměry Egyptů; neboť titó se po-
kládají za nejstarší národ, zákony však měli vždycky
i ústavní řád. Z toho důvodu se musí v hojně míře využí-
ti toho, co již bylo vynalezeno, a to, co bylo ještě opo-
35 menuto, | pokusiti se vypátrati.

Že tedy půda musí náležeti těm, kteří mají zbraň
a účast ve správě obce, bylo řečeno nahoře, a také to,
proč vzdělavatelé půdy mají od nich býti rozdílní a jaký
40 asi má býti rozsah a jakost území. | I musíme nejprve pro-
mluviti o rozdělení půdy a o tom, kteří a jací lidé ji mají
vzdělávati, poněvadž podle našeho mínění *majetek nemá*
1330^a *býti společný*, | jak někteří tvrdili, *nybrž má býti společ-*
ný jen přátelským užíváním, aniž kdo z občanů má po-
strádati výživy. Co se týče společného stolování, jsou
všichni zajedno v tom, že je pro obce dobře zřízené pro-
5 spěšné; proč i my jsme téhož mínění, | vysvětlíme poz-
ději.* Toho se musí účastniti všichni občané, ale pro ne-
majetné není snadnou věcí, aby na ně ze svého přispívali
ustanoveným dílem a ještě i opatrovali svou domácnost.
Mimoto celé obci jsou společné výlohy na bohoslužby.

10 Proto jest nutno, aby půda byla | rozdělena na dva díly
tak, že by jeden díl byl společný, druhý soukromý, a aby
se oba ty díly rozdělily opět ve dva tak, že by jeden díl ze
společného připadl na bohoslužebné úkony, druhý na
výlohy za společné jídlo, ze soukromého dílu pak jeden
15 by byl v | pohraničí, druhý blízko města, aby tak všichni
měli z obojího pozemku, když se jim dostane dvou podílů.
Tím jest zajištěna rovnost i právo a zároveň se dosáh-
ne větší svornosti pro války se sousedy. Neboť tam, kde
20 takového zařízení není, jedni jsou lhostejní k | nepřátel-
ství s pohraničními sousedy, kdežto druzí se ho příliš
obávají, i více, než je slušno. Proto jest v některých ob-

cích zákon, aby ti, kteří hraničí se sousedy, neměli účas-
tenství v radě o válkách proti nim, ježto by pro vlastní zá-
jem nebyli schopni správné rozvahy.

A tak z uvedených důvodů jest třeba rozdělití půdu
tímto způsobem; | vzdělavateli půdy však, má-li to býti 25
podle přání, mají býti nejlépe otroci, ale nesmějí pochá-
zeti všichni z téhož kmene, ani býti vznětliví – tak zajisté
budou jednak k práci užiteční, jednak nebudou nebez-
peční v novotaření –, potom barbarští perioikové po-
vahově podobní oněm. | Z nich ti otroci, kteří žijí na sou- 30
kromém majetku, musí náležeti majitelům soukromým,
kteří na společném, musí býti otroky obecními. Jakým
způsobem se však má s otroky zacházeti a proč jest lépe
všem otrokům jako závodní cenu určití svobodu, povíme
později.*

11. O poloze města a potřebě hradeb

Že město má býti pokud možno stejně spojeno s pev-
ninou | i s mořem i s celým územím, bylo řečeno nahoře. 35
Co se však týče jeho polohy o sobě, jest žádoucí, aby se
přihlíželo ke čtyřem věcem. Předně, jak nutno, ke zdraví
– města totiž, která jsou otevřena k východu a k nimž
mají přístup | východní větry, jsou zdravější, potom jsou 40
města, chráněná od severních větrů; neboť mají mírnější
zimou.* | Jinak poloha města musí býti vhodně volena pro 1330^b
úkoly v míru a ve válce. Pro válečné úkony musí pro ob-
čany míti pohodlné východy, pro nepřátele však musí
býti nepřístupné a neobkličitelné, a musí míti zvláště
hojnost pramenů a vod | – není-li jich, vypomůže se zří- 5
zením četných a obsáhlých nádrží na dešťovku, aby oby-
vatelé neměli nikdy nedostatek vody, kdyby za války byli

odříznuti od okolí. Poněvadž jest třeba starati se o zdraví obyvateľ a toto je podmíněno předně příznivou polohou
 10 místa, i co se týče půdy i | směru, za druhé užíváním
 zdravé vody, musí se i této věnovati nemalá péče. Neboť
 to, čeho nejvíce a nejčastěji pro tělo potřebujeme, nejví-
 ce také přispívá ke zdraví; a takový jest přirozeně účinek
 15 vody a vzduchu. Proto v | městech, které si vedou roz-
 vážně a kde všechny tekoucí vody nejsou stejně dobré
 nebo není-li jich hojnost, má býti pitná voda oddělena od
 užitkové.

Co se týče opevněných míst, nehodí se pro všechny
 obce stejné zřízení; například vyšehrad jest něco oligar-
 20 chického a | monarchického, pro demokracie se hodí ro-
 vina, pro aristokracie ani jedno, ani druhé, nýbrž spíše
 více pevných míst. Uspořádání soukromých domů se
 pokládá za vkusnější a pro jiné praktické potřeby za vý-
 hodnější, jsou-li pravidelně rozděleny a se snadnými
 průchody podle novějšího způsobu Hippodamova,* kdež-
 25 to | pro bezpečnost ve válce jest lepší opak, jak to bývalo
 za starších dob; neboť při tomto způsobu stavby jest od-
 tud pro cizince neschůdný východ a útočníci se tu nevy-
 znají.* Proto jest třeba užití obou způsobů – jest to totiž
 možno, zařídí-li se to tak, jako se na venkově zasazují
 30 vinné keře do takzvaných úhlopříčných řad* – a | celé
 město nemá býti pravidelně rozděleno a snadno průcho-
 dé, nýbrž jenom v některých částech a na některých mís-
 tech; neboť tak bude postaráno dobře i o bezpečnost i o
 vkusnost.

Co se týče hradeb, říká se sice, že města, která se uchá-
 zejí o ctnost, žádných nepotřebují,* ale to je mínění příliš
 starosvětské, zvláště když vidíme, že města, která se tím
 35 chlubila, byla usvědčena skutečností. | Není ovšem ctí
 hledati ochrany za hradbami proti nepříteli stejně silně-

mu a na počet nemnoho silnějšímu; ale ježto se stává
 a jest to zcela možné, že převaha útočníků jest příliš ve-
 liká pro každou lidskou statečnost při příliš malém počtu,
 jest třeba, chce-li se vůbec | zachrániti a brániti se poko- 40
 ření a znásilnění, pokládati nejsilnější pevnost hradeb za
 oprávněný | válečný prostředek, zvláště v dnešní době, 1331^a
 kdy v metacích a obléhacích strojích byly učiněny tak
 dokonalé vynálezy. Onen požadavek, aby se města neo-
 behnávala hradbami, je podobný jako to, aby se k zalo-
 žení města vyhledalo území nepřátelským vpádům snad-
 no přístupné a okolní | výšiny se srovnaly, nebo aby 5
 soukromé domy nebyly obehnány zdmi, protože by pak
 obyvatelé byli zbabělí. Ale ani to se nesmí přehlížeti, že
 občanům, kteří města obehnali hradbami, jest možno
 užívati jich obojím způsobem, a to jako opevněných i ja-
 ko | neopevněných, kdežto tam, kde toho není, jest to ne- 10
 možno. Je-li to tedy správné, mají se nejen kolem měst
 vésti hradby, nýbrž má se pečovati také o to, aby městu
 byly i slušnou ozdobou, i aby vyhovovaly válečným po-
 třebám jak vůbec, tak zvláště vzhledem k nynějším vy-
 nálezům. Neboť jako | útočníci pečují o to, jak by nabyli 15
 převahy, tak i obránci musí užívati jednak toho, co již
 bylo vynalezeno, jednak musí vyhledávati a vymýšleti
 nové; neboť již předem nebývá odvahy napadnouti ty,
 kteří jsou dobře připraveni.

12. O poloze některých veřejných budov

Poněvadž občané mají býti rozdělení ve | stolové dru- 20
 žiny a hradby na vhodných místech mají býti opatřeny
 strážnicemi a věžemi, jest zjevno, že to již vybízí zříditi
 některé společné jídelny v těchto strážnicích. A to tedy

Ize upraviti tímto způsobem. Budovy zasvěcené bohům
 25 | a hlavní společné jídelny úřadů mají býti na vhodném
 místě pohromadě, mimo ty svatyně, kterým zákon nebo
 pythijská věštba určí místo zvlášť. Ono místo by bylo
 takové, že by pohled na ně dostatečně prozrazoval urče-
 30 ní jeho přednosti a sousední | části města by převyšovalo
 větší pevností. Bylo by také vhodné, aby se níže kolem
 toho místa, zařídilo takové náměstí, jaké mívají
 v Thessalii, takzvané volné, to jest takové, které má býti
 prosto všeho zboží a na něž nesmí vstoupiti ani člověk
 všedního zaměstnání, ani ten, kdo pracuje na poli, aniž
 35 kdo jiný takový, | není-li povolán úřady. A k ladnosti
 místa by také přispělo, kdyby tam byla cvičiště starších
 mužů; neboť se sluší, aby i tyto ústavy byly rozděleny
 podle stáří a s mladšími aby tam byly některé osoby od
 40 úřadu, kdežto cvičiště starších aby byla blízko | úřadů;
 neboť vědomí, že jsme úřadům na očích, budí v nás pře-
 1331^b devším opravdový *ostych a* | *bázeň*, která sluší svobod-
 ným. Od tohoto náměstí musí býti rozdílné tržiště, které
 má od onoho býti odděleno a má býti snadno přístupné
 pro dopravu všech zásilek zboží od moře i z vnitrozemí.
 5 Ježto se pak veškeré občanstvo dělí na kněze a | úřed-
 níky, mají také společné jídelny kněží býti umístěny
 u posvátných budov. Ale úřadovny pro úředníky, kteří
 mají na starosti potvrzovati smlouvy, přijímati žaloby
 a obesílati obžalované a vyřizovati ostatní takové záleži-
 10 tosti, dále budovy tržních a policejních | úředníků mají
 býti blízko tržiště a na nějakém veřejně přístupném mís-
 tě, jak je právě místo kolem trhu na nutné zboží; neboť
 podle našeho přání ono hořejší náměstí má býti prosto
 hluku, toto naopak má sloužiti potřebnému vyjednávání.
 15 Uvedený řád má býti příkladem také pro rozdělení na
 venkově; i tam | úředníci, kteří se nazývají dozorcí nad

lesy a nad poli, mají míti strážnice a společné jídelny pro
 dozorce, mimoto po venkově mají býti rozděleny svatyně,
 zasvěcené jednak bohům, jednak héroům.

Ale nyní není nutno zdržovati se podrobným rozbořem
 a výkladem takových věcí. | Neboť není nesnadno takové věci
 20 vymysleti, spíše je nesnadno provésti je; rozumovati
 o tom je možno po chuti, ale provedení závisí na
 štěstí. Proto toho zanechejme!

13. Základy a požadavky řádné obce. O blaženosti, o ctnosti a o výchově k ní

Jest však třeba pojednati o ústavě samé, z kterých a ja-
 kých občanů | se má skládati obec, která chce býti blaže-
 25 ná a dobře spravovaná. Jsou dvě věci, na nichž se zakládá
 dobro a blaho všech: jedna záleží v tom, aby byl správně
 vytčen účel a cíl jednání, druhá v tom, aby se našlo jed-
 nání, které k cíli vede – neboť obojí může | spolu souhla-
 30 sít, ale může si také odporovati; někdy se totiž účel vy-
 tkne správně, ale jedná se tak, že se s ním lidé minou,
 někdy se zase naleznou všechny prostředky k cíli vedoucí,
 ale cíl byl vytčen špatně, někdy se lidé minou s obo-
 jím, jako například v lékařství; neboť | často lékaři ani
 35 nesoudí správně, jaký má býti zdravý stav těla, ani nepřipadnou
 na vhodné prostředky, aby uskutečnili správně
 vytčený cíl; v uměních i ve vědách však jest třeba zmoc-
 nit se obojího, cíle i jednání, jež k němu vedou.

Jest tedy zřejmo, že *všichni lidé směřují k dobrému životi*
a k blaženosti, | ale jedněm jest dopřáno toho dosíci, dru-
 40 hým nikoli, a to pro nahodilé okolnosti nebo pro jejich
 povahu – neboť *krásný život potřebuje | také určitého*
 1332^a *opatření vnějšími prostředky*, ovšem u lepších povah

menšího, u méně dobrých většího –, mnozí však, ač mají možnost, již předem blaženosti hledají nesprávně. Poněvadž pak náš úkol směřuje k tomu, abychom poznali nejlepší ústavu, a takovou | jest ta, podle níž by obec byla nejlépe spravována, a poněvadž zase nejlépe jest spravována podle ústavy, pod níž může býti blažena v nejvyšší míře, jest zjevno, že nemůže zůstatí neobjasněno, *co jest blaženost*.

Řekli jsme – a vymezili jsme v *Etice*,* stojí-li za něco její výklady –, že jest uskutečňováním a dokonalým užíváním ctnosti, a | to dokonalým nikoli podmíněně, nýbrž prostě. Tím „podmínečně“ rozumím jednání nutná, tím „prostě“ jednání krásná. Tak například v oblasti práva spravedlivé pokuty a tresty pocházejí sice ze ctnosti, ale jsou vynucené a to, co jest na nich krásného, mají z nutnosti – bylo by ovšem žádoucnější, kdyby ničeho takového nepotřeboval | ani jednotlivý člověk, ani obec –, kdežto jednání, v nichž se projevuje pravé užívání cti a bohatství, jsou velmi krásná prostě. Tam totiž jest to odčinění nějakého zla, tu však u takových jednání jest tomu naopak, neboť jsou přípravou k dobru a jeho rozením. Ctnostný muž může sice užítí dobře i chudoby, nemoci a | ostatních nehod, ale blaženost jest v jejich opaku – neboť i to jsme vymezili ve výkladech *Etiky*,* že ctnostný jest ten, jemuž pro jeho ctnost jest dobrem to, co jest dobrem prostě, i jest zjevno, že také užívání takového dobra musí býti ctnostné a krásné | prostě. Proto také lidé mají za to, že příčinou blaženosti jsou zevnější dobra, což je totéž, jako kdyby se čistá a krásná hra přičítala více lyře než umění.

A tak z toho, co bylo řečeno, něco již tu jest, něco musí zákonodárce sám opatřiti. Proto si přejeme, | aby zřízení obce bylo šťastné v tom, v čem rozhoduje štěstí – neboť

předpokládáme, že rozhoduje v mnohém. *Ale aby obec byla ctnostná, není dílem štěstí, nýbrž vědění a vůle. Obec jest však ctnostná tím, že ctnostní jsou občané, kteří mají účast v její správě; pro nás pak jsou její správy | účastni všichni občané. Jest tedy třeba uvažovati o tom, jak se muž stává ctnostným. Je-li totiž možno, aby všichni byli ctnostní, aniž jest takový každý jednotlivec, tak přece jest toto žádoucnější; vždyť celek se utváří podle jednotlivců.*

Dobrymi a ctnostnými se lidé stávají trojím prostředkem. Tím trojím | prostředkem jest *přirozenost, zvyk a rozum*. Předně jest třeba se naroditi, a to jako člověk, nikoli jako nějaký jiný živočich, potom také s určitými vlastnostmi těla i duše. Některé vrozené vlastnosti nejsou nic platné, | neboť zvyky je měnívají; jsou totiž některé přirozené vlohy, které mívají sklon na obě strany a zvykem se mohou rozvíjeti k horšímu nebo k lepšímu. Ostatní živočichové žijí hlavně podle své přirozenosti, někteří v málo věcech také podle zvyku, člověk však | ještě podle rozumu; neboť jen on má rozum. A tak jedno s druhým se má shodovati; neboť člověk koná mnoho proti návykům a proti přirozenosti z podnětu rozumu, je-li přesvědčen, že je to tak lépe.

Nahoře jsme vyložili,* jaké vrozené vlastnosti musí míti lidé, aby je zákonodárce mohl snadno vésti. | Ostatní je již úkolem *výchovy*; neboť něčemu se člověk učí návykem, něčemu nasloucháním.

14. O výchově v nejlepší obci. Pochybená výchova
ve Spartě

Ježto se každé občanské společenství skládá z vládnoucích a ovládaných, jest třeba uvažovati o tom, zda vládnoucí i ovládaní mají býti po celý život jiní, nebo titíž; | neboť jest zjevno, že tímto rozdílem se bude řídit také výchova.

Kdyby tedy jedni nad druhé vynikali tolik, kolik podle našeho domnění vynikají bozi a héroové nad lidi, a to převyšující velikostí předně těla, potom převahou | duševní, takže by převaha vládnoucích nad ovládanými byla nepochybná a zřejmá, jest zjevno, že by bylo lépe, aby jedni stále vládli a druzí aby poslouchali. Poněvadž však není snadno připustiti to, ani tomu není tak jako podle Skylaka v Indii, kde prý skutečně králové tolik | vynikají nad poddané, jest zřejmo, že z mnoha důvodů jest nutno, aby se všichni stejně účastnili střídání ve vládě a v poddanství. Neboť jednak pro stejné musí býti rovné totéž a jednak nesnadno se udrží ústava, která jest zřízena proti právu. Tu se zajisté k poddaným ochotně přidávají v zemi | všichni ti, kteří pomýšlejí na novoty, a jest nemožno, aby správu obce vedlo tak veliké množství, že by je i číselně převyšovalo. Nemůže však býti pochybnosti o tom, že vládnoucí mají vynikati nad ovládané. Zákonodárce tedy musí hleděti toho, jak by se to stalo a jak by se dosáhlo účasti ve správě obce.

O tom byla řeč již nahoře.* Příroda totiž sama již provedla rozdělení tím, že bytosti téhož druhu učinila jednak mladšími, jednak staršími, a tu se sluší, aby jedni z nich poslouchali, druzí vládli; nikdo se pak nehorší, má-li poslouchati, jak toho jeho věk vyžaduje, ani se nepokládá za lepšího, zvláště | když má naději, že se mu za

odměnu dostane stejné přednosti, až dosáhne příslušného věku. Jest tedy třeba říci, že jednak vládnu a poslouchají titíž, jednak různí. A tak i | výchova musí býti jednak stejná, jednak různá. Vždyť, jak se říká, ten, kdo chce dobře poroučeti, musí se naučit nejdříve poslouchati.

Jest však vláda, jak bylo řečeno v dřívější úvaze,* buď v zájmu toho, kdo vládne, anebo toho, kdo jest ovládán. | Onu nazýváme panskou (*despotiké*), tuto vládou nad svobodnými.** Některé příkazy se liší nikoli obsahem, nýbrž účelem a pohnutkou. Proto se sluší i svobodným mladíkům, aby provedli mnohé výkony, které se pokládají za služebné; neboť pro to, co je slušné a neslušné, není tak | rozdíl v jednání samém, jako v účelu a v pohnutce. Ježto pak tvrdíme, že ctnost občana, který vládne, jest stejná s ctností nejlepšího muže, a ježto tentýž muž má býti nejprve poddaným a potom teprve vládcem, jest zákonodárcovým úkolem vyšetřiti, jak by se mužové stávali | dobrými, totiž jakým vzděláním a zaměstnáním, a co jest účelem nejlepšího života.

Rozeznávají se dvě složky duše, z nichž jedna má rozum sama v sobě, druhá ho sice v sobě nemá, ale jest schopna rozumu poslouchati. Jim přisuzujeme ctnosti, podle nichž se muž nazývá nějak dobrým. | Odpověď na otázku, v které složce jest spíše cíl, nemůže býti nejasná těm, kteří souhlasí s naším dělením. Neboť to, co jest méně dokonalé, jest vždycky pro to, co jest dokonalejší, a to jest zřejmé jak ve výtvorech umělých, tak přírodních. Dokonalejší pak jest složka, která má rozum; a tato se zase podle našeho obvyklého dělení | rozděluje na dvě stránky, totiž jeden rozum jest praktický, druhý teoretický. Týmž způsobem tedy musí zjevně býti rozdělena i ona složka. A tak řekneme, že také činnosti jsou v podobném poměru, i jsou zajisté činnosti složky, která jest

1333^a

5

10

15

20

25

od přirozenosti dokonalejší, žádoucnější pro ty, kteří jsou schopni buď všech činností nebo jen těch dvojích;*
 30 neboť pro každého jest v | nejvyšší míře žádoucí to, čeho může dosíci jako nejvyššího cíle. Ale i celý život se rozděluje v práci a volný čas, ve válku a mír, a činnosti se rozdělují jednak v nutné a užitečné, jednak v krásné. Jejich volba se nutně děje tak, jak u složek duše a jejich
 35 | činností, a tak válka jest pro mír, práce pro volný čas, nutné a užitečné věci pro věci krásné.

Politik tedy má dávatí zákony tak, že sice k tomu všemu přihlíží, i ke složkám duše, i k jejich činnostem, ale ještě více k tomu, co jest dokonalejší a co je účelem.
 40 | Týmž způsobem si má počínati i v uspořádání způsobu života a zaměstnání; neboť jest třeba dovésti pracovati a | vésti válku, ale ještě více žíti v míru a ve volném čase, a konati to, co jest nutné a užitečné, ale ještě více jest třeba konati to, co jest krásné. A tak k tomuto cíli jest nutno lidi vychovávatí, i dokud jsou ještě dětmi, i v ostatním věku, pokud potřebují výchovy.

5 Zdá se však, že ty hellénské obce, které v této době mají pověst nejlepšího zřízení, a zákonodárci, kteří je zavedli, nepřihlíželi v zařízeních k nejlepšímu účelu, ani jejich zákony a způsob výchovy nehleděly všech ctností,
 10 nýbrž se hrubě odchýlily | jen k těm, které zdánlivě slibují užitek a jsou výnosnější. A podobně jako zákonodárci, tentýž názor pronesli i někteří pozdější spisovatelé;* neboť vychvalují ústavu Lakedaimoňanů a obdivují se zákonodárcovu záměru, že všechno zařídil k moci a k válce.

15 Ale pouhou úvahou se dá snadno dokázati, že tato zařízení jsou pochybená, a vyvrací je v dnešní době skutečnost. Jako totiž většina lidí baží po vládě nad množstvím, poněvadž je pramenem mnoha zevnějších dober, tak se

zdá, že se i Thibrón* podívoval zákonodárci Lakónů, a z ostatních každý, | kdo psal o jejich ústavě, že vládli nad mnohými, protože byli vycvičeni proti nebezpečnostvím; a přece jest zjevno, že Lakónové v dnešní době, kdy už vlády nemají, nejsou šťastni a že jejich zákonodárce nebyl dobrý. Jest však směšné také to, že krásného života pozbyli, ač setrvali v jeho zákonech a nic jim nepřekáželo | v jejich šetření. 20 25

Nesprávné jest také mínění o té vládě, kterou prý, jak patrně, zákonodárce ctil; neboť *vláda nad svobodnými jest krásnější a jest více ve spojení se ctností než panská vláda nad otroky*. Mimoto ani obec nelze pokládati za šťastnou | a zákonodárce chváliti proto, že ji učinil silnou k nadvládě nad sousedy. Neboť to v sobě chová veliké zlo. Jest totiž jasno, že se pak i každý občan, může-li, musí pokusiti o to, aby mohl vládnouti nad vlastní obcí; to jest právě to, co Lakónové vytykají králi Pausaniovi, ač byl v tak veliké úctě. 30

Tudíž z takových zásad a zákonů není žádný ani politicky moudrý, ani užitečný, ani pravdivý. *Úkol zákonodárcův záleží spíše v tom, aby lidským duším vštěpoval jen ty zásady, které jsou stejně blahodárné jak pro život soukromý, tak pro život veřejný.* 35

Válečný výcvik se má pěstovati nikoli proto, aby | se zotročovali nevinní, nýbrž předně za tím účelem, abychom neotročili jiným, za druhé, aby se usilovalo o nadvládu ku | prospěchu poddaných, ale ne k podmanění všech, a za třetí, aby se ovládali ti, kteří zasluhují, aby byli otroky. 40 1334^a

O tom však, že zákonodárce má spíše usilovati o to, aby zákonodárství jak o vojenství, tak o ostatních záležitostech zařídil v zájmu volného času | a míru, svědčí zkušenost i rozumová úvaha. Vždyť většina takových 5

obcí se má dobře a udržuje se dotud, pokud válčí, jakmile však nabudou vlády, hynou. Neboť žijí-li v míru, pozbudou britkosti jako železo. Zavinil to zákonodárce, který jich nevychoval k tomu, aby dovedly | žítí ve volném čase.

15. *Ctnosti obci potřebné. Přirozený postup při výchově dětí*

Poněvadž se zdá, že lidé jak společně, tak i jednotlivě mají tentýž cíl, a také nutně jest tentýž výměr pro nejlepšího muže jako pro nejlepší ústavu, jest zřejmo, že obec musí míti ctnosti, kterých jest potřebí pro život ve volném čase; neboť ten, | jak jsme už často řekli, jest cílem práce, jako cílem války jest mír. K prázdní a správě života jsou užitečné ty ctnosti, které se osvědčují jak ve volném čase, tak v práci. Neboť předně musí býti opatřeno mnoho nutných věcí, aby bylo možno žítí ve volném čase. Proto obec musí býti uměřená, | zmužilá a otužilá; vždyť, jak praví přísloví, otroci nemají prázdně, a ten, kdo v nebezpečí mužně neobstojí, jest otrokem útočnicka.

Statečnosti tedy a otužilosti jest třeba pro život v práci, filosofie pro život ve volném čase, uměřenosti a spravedlnosti jest potřebí v obojí | době, ale zvláště v době míru a volného času; neboť válka nutí lidi k tomu, aby byli spravedliví a uměření, kdežto požitek blahobytu a bezstarostný život v míru je činí spíše zpupnými. Proto mnoho spravedlnosti a mnoho uměřenosti potřebují ti, o nichž se zdá, že se mají nejlépe, | a kteří požívají všech výhod a předností těch, kteří se nazývají šťastnými, jsou-li například takoví, jak básníci vypravují, na ostrovech blažených; tito zajisté v nejvyšší míře budou potřebovati

filosofie, uměřenosti a spravedlnosti, a to tím více, čím více jsou prosti starostí v hojnosti takových dober.

Jest tudíž zřejmo, proč obec, která chce býti šťastná | a ctnostná, musí míti účast v těchto ctnostech. Neboť je-li hanebno, jestliže nedovedeme užívati dober, jest ještě hanebnější, nedovedeme-li jich užívati ve volném čase, nýbrž svou zdatnost osvědčujeme, jsme-li zaneprázdnění a válčíme-li, ale v míru a ve volném čase | žijeme jako otroci.

Proto cvik v ctnosti nesmíme pojímati tak jako obec Lakedaimoňanů. Ti se totiž neliší od | ostatních v tom, že by jako ostatní nepokládali za nejvyšší tatáž dobra, nýbrž v tom, že si myslí, že se jich více nabývá určitou ctností; poněvadž však tato dobra a jejich požitek pokládají za vyšší než požitek ctností,* (žili dobře a šťastně, dokud vedli válku, jakmile však dosáhli nadvlády, hynuli. Že je tedy třeba cvičiti se v ctnosti i ve volném čase) a to pro ni samu, jest odtud | zřejmo; ale musíme zkoumati, jak a kterými prostředky se toho dosáhne.

Již dříve jsme uvedli rozdělení, že jest třeba přirozenosti, zvyku a rozumu. Jaké přirozenosti lidé mají býti, bylo určeno dříve, i zbývá prozkoumati, zda výchova má začíti dříve rozumem, nebo zvyky. Neboť oboje musí | spolu souhlasiti co nejdokonaleji, ježto rozum se může minouti s nejlepším cílem a podobně zvyky můžeme býti svedeni na scestí.

Především jest tolik zřejmo, že jako všude jinde, tak i tu vznik činí počátek a že jeho účel jest zase počátkem jiného účelu, | u nás pak že účelem přirozenosti jest rozum a rozumová činnost, takže pro ně se musí zařizovati vznik a cvik zvyku. Jako dále duše a tělo jest něco dvojího, tak vidíme, že i duše má dvě složky, složku nerozumnou a rozumnou, a že také jejich stavy jsou počtem dva,

20 | z nichž jeden jest žádostivost, druhý myšlení, a jako tělo jest vznikem dříve než duše, tak i nerozumná složka jest dříve než rozumná. Neboť jest to zřejmo také z toho, že malé děti hned od svého narození mají vznětlivost, vůli i žádost, kdežto schopnost usuzovati a mysliti se v nich přirozeně rozvíjí teprve postupem doby.

25 Proto *předně jest nutno pečovati o tělo dříve než o duši, potom o žádostivost, ovšem o žádostivost pro rozum a o tělo pro duši.*

16. Manželství a plození dítek

Ježto tedy zákonodárce má od počátku hleděti k tomu, aby | se těla chovanců vyvíjela co nejlépe, musí nejprve pečovati o manželství a určiti, kdy a jaké osoby mají spolu uzavíratí manželský svazek.

Když toto společenství upravuje zákonem, má *přihlížeti k osobám i k věku soužití*, aby se spojovaly osoby ve | věku, který je stejně vhodný pro oba, a aby jejich síly nebyly v nesouhlase, takže by muž mohl ještě ploditi, žena však již nemohla, anebo naopak – neboť to působí mezi nimi sváry a bývá příčinou nedorozumění. Potom má přihlížeti také k době, kdy děti nastupují po rodičích, neboť | věkový rozdíl mezi dětmi a jejich otci nemá býti příliš veliký – pak zajisté vděčnost dětí k rodičům, jsou-
1335^a -li příliš staří, nic neprospívá a rovněž | pomoc rodičů dětem je bezcenná –, ani si nemají býti věkem příliš blízcí – to zas bývá příčinou časté trpkosti; neboť úcta k rodičům u takových dětí, které jsou s nimi téměř stejného věku, bývá menší, a mohou snadno vzniknouti i spory ve správě hospodářství. A konečně, abychom se vrátili tam,

odkud jsme vyšli, | běží tu také o to, aby těla rozenců byla 5 podle zákonodárcova úmyslu.

Všeho toho jest možno dosíci takřka jedním opatřením. Ježto u mužů konec plození jest celkem určen nejvýše rokem sedmdesátým, u žen | padesátým, proto věk, 10 kdy se manželství uzavírá, má odpovídati tomuto časovému rozdílu. Obcování mladých lidí jest plození dětí škodlivé; neboť u všech živočichů plody mladých rodičů jsou slabé, obyčejně pohlaví ženského a jsou malé postavy, a tak totéž nutně bývá | i u lidí. Důkazem toho jest 15 skutečnost, že v obcích, v nichž jest zvykem ženiti a vdávati mladé lidi, jsou lidé nedokonalých a malých těl. Mimoto mladé rodičky více trpí při porodu a umírají ve větším počtu; proto také někteří tvrdí, že | Troizéňanům 20 byla věštba dána v této věci, poněvadž totiž mnoho mladých žen umírá pro předčasný sňatek, a nikoli že by se byla týkala sklizně plodin. A také uměřenosti a zdrženlivosti prospívá, vdávají-li se dívky v pozdějším věku; neboť se zdá, že pak bývají nevázanější, obcují-li pohlavně v mládí. Rovněž se zdá, že u mužů to | škodí tělesnému 25 vzrůstu, pěstují-li pohlavní styk již v době, kdy tělo ještě roste;* neboť i toto má jakýsi vymezený čas, po jehož uplynutí již nenabývá síly.

Proto jest přiměřeno, aby se dívky vdávaly asi v osmnácti letech a muži aby se ženili kolem sedmatřiceti roků. | V tomto věku se zajisté spojí jejich vyspělá a vyvinutá 30 těla a potom vhodně u obou manželů nastane zároveň doba, kdy přestává plodnost; také děti nastoupí po svých rodičích právě v době, kdy začíná doba jejich květu, ovšem narodily-li se podle obvyklého pravidla brzy po uzavření manželství, a kdy u otců k sedmdesáti letům se blíží slabost stáří.

35 Promluvili jsme tedy o tom, kdy se má manželství uzavírat, co pak se týče vhodné roční doby, je dobře řídit se obyčejem ještě dnes téměř všeobecným, který určuje, aby se obcování pěstovalo v zimě. Také již sami manželé při plození dítek mají pamatovati na | výroky lékařů
40 a přírodovědců; neboť lékaři sdostatek poučují o příhodném tělesném stavu k tomu, | a o větrech přírodovědci,*
1335^b kteří pro soulož chválí více větry severní než jižní.

O tom, který *tělesný stav rodičů* nejvíce asi jest výhodný pro potomstvo, musíme obšírněji promluvit v pojednání o výchově dětí, | na tomto místě postačí několik stručných poznámek. Atletické složení těla se nehodí ani pro dobrý stav obce, ani pro zdraví a plození, a rovněž tak tělo příliš choulostivé a slaboučké, nýbrž prostřední mezi obojím. Tělo má býti otužilé, ale ne násilnými cviky, ani ne jen v | jednom směru, jako tělo zápasníkové, nýbrž pro úkoly a činnost svobodných mužů. A otužilé mají býti ženy stejně jako muži.

Také jest třeba, aby *těhotné ženy* pečovaly o svůj tělesný stav, i mají se vystříhati nečinnosti a nemají požívatí málo vydatné stravy. To může zákonodárce snadno
15 zařídit, když přikáže, že | denně musí vykonati nějakou pouť k uctění těch bohů, kteří jsou ochránci porodu. Ale mysl jejich musí býti klidnější než tělo, poněvadž zkušenost učí, že děti přijímají mnoho od rodičky, jako rostliny ze země.

20 O *odkládání* a | *výživě novorozeňat* má býti zákon, že se nesmí živiti dítě neduživé;* pro nadbytek dětí však – neboť řád mravu zakazuje odkládati novorozeňata – jest třeba ustanoviti počet dítek, a stane-li se některým rodičům, že by nad ten počet jejich obcování bylo plodné, má
25 se plod, dříve než by začal pociťovati* a byl oživen, | vy-

hnati; neboť to, co je dovoleno a co ne, musí se řídit okolností, pociťuje-li již plod a má život.

Ježto pro muže i ženu jest určen počátek věku, kdy mají uzavírat manželství, musí býti také určeno, *jak dlouho* jim *přísluší služba ploditi děti*. Neboť potomci rodičů starších, | tak jako příliš mladých, bývají tělesně
30 i rozumově nedokonale vyvinuti, potomci lidí zestárlých pak bývají slaboučcí. Proto za hranici buď ustanovena doba rozumového květu. A ta se u většiny dovršuje, jak praví někteří básníci, kteří stáří měří počtem sedmi,* ve věku kolem | padesáti let. A tak ten, kdo onen věk překročí o čtyři nebo pět let, má se vzdáti plození dětí pro
35 společnost; příště má býti zjevno, že se manželské obcování pěstuje jen jako zdravotní prostředek nebo z nějakého jiného takového důvodu. Co se však týče obcování s jinou nebo s jiným,* nebudiž prostě | pokládáno za krásné nikde a nikdy pěstovati takový styk, dokud někdo jest
40 a nazývá se manželem; kdyby se však ukázalo, že | někdo něco takového činí v době stanovené k plození, ať
1336^a jest přiměřeně svému provinění potrestán ztrátou občanských práv.

17. Péče o výchovu dětí

Když se děti narodí, jest třeba míti za to, že jest veliký rozdíl v jakosti jejich *výživy*, která má vliv na tělesný vývoj. | Z pozorování ostatních živočichů a těch národů,
5 u nichž cílem péče jest vypěstovati válečnou zdatnost, jest zjevno, že tělu nejlépe slouží hojná výživa mlékem, víno se však vylučuje, protože zaviňuje nemoci. Doporučuje se také *pohyb*, pokud jej snese tento útlý věk. | Aby
10 se měkké údy nekřivily, používají někteří národové ještě

dosud jistých umělých přístrojů, které tělo maličkých činí pravidelným. Prospěšno jest také zvykati je hned od malička chladu; neboť to velmi podporuje zdraví a vojenskou | zdatnost. Proto jest u mnohých neřeckých kmenů zvykem novorozeňata ponořovati do studené říční vody, anebo je ovinovati jen tenkými obaly, jako například u Keltů. Neboť všemu, čemu lze navyknouti, jest nejlépe navykati hned od počátku, navykati však poneháhu; | přirozená teplota dětského těla jest také vhodná k otužování chladem.

Jest tedy prospěšno tak a podobně pečovati o děti v raném věku. V dalším věku až do pěti let, kdy není dobře vésti děti k nějakému učení | ani k těžkým pracím, aby nepřekážely vzrůstu, má se jim dopřáti tolik pohybu, kolik jest nutno, aby se tělo vystříhalo lenivosti, a ten jest třeba zjednávatí jak jiným zaměstnáním, tak zvláště hrou. Ale ani hry nemají býti nedůstojné dětí svobodných, ani namáhavé, ani | rozpustilé. Také o pověsti a báje, jaké útlá mládež smí poslouchati, ať pečují představení, kteří se nazývají dozorcí nad výchovou (*paidonomoi*). Neboť všechno to má býti přípravou pro budoucí zaměstnání; proto hry mají býti namnoze napodobením toho, čím se děti později jako muži budou zabývati. Zákaz těch, kteří v *Zákonech* zapovídají křik a pláč | dětí,* není správný; vždyť to podporuje vzrůst; stává se to totiž pro tělo jakýmsi druhem tělocviku. Neboť jako při těžkém tělesném výkonu zatajení dechu dodává síly, tak je tomu i u dětí, když napínají hlas.

Dozorcí, kteří mají vůbec bděti nad jejich chováním, mají dohlížeti také na to, aby byly *co nejméně mezi otroky*. Děti v tomto | věku totiž, a to až do sedmého roku, musí býti pěstovány doma. Jest pochopitelné, že děti již v tomto věku postřehnou sprosté řeči a posunky. Zako-

nodárce tedy vůbec, spíše než co jiného, má | vyhostiti 5
z města oplzlé řeči – neboť od lehkomyšlných řečí o všelijakých neslušnostech nebývá daleko ke skutkům –; zvláště však mládež má býti chráněna před tím, aby nic takového nemluvila ani neslyšela. Kdyby pak někdo zjevně něco mluvil nebo činil proti zákazu, ať jest potrestán, je-li svobodný, ale není ještě účasten společného | stolování, (odnětím čestných práv) i tělesnými tresty,* 10
je-li však již věku pokročilejšího, ať jest potrestán odnětím čestných práv, aby žil jako nesvobodný člověk, ježto se choval jako otrok.

Jestliže vyhostíme takové řeči, jest zřejmo, že nemá býti dovoleno ani dívati se na neslušné obrazy nebo příběhy. Úřady tedy ať dbají o to, | aby ani žádná socha, ani 15
malba nezobrazovala takových skutků, leda při některých slavnostech těch božstev,* kde zákon dovoluje také kluzké žerty; tu však zákon dovoluje uctívati bohy za sebe, za děti i za ženu jen těm, kteří jsou již pokročilejšího věku. | Mladším lidem nemá býti dovoleno, aby poslouchali přednes posměšných písní, ani aby byli diváky při komediích, dokud nedosáhnou věku, v němž budou míti místo za společným stolem* a budou píti nesmíšené víno a kdy již působením výchovy nebudou podléhati nákaze, která vzniká z takových přednesů a her.

O věci jsme se zmínili jen mimochodem. | Později musíme o tom pojednati* obšírněji a probrati předně otázku, zda mládeži návštěva divadla nemá býti dovolena vůbec, anebo dovolí-li se, jak to zaříditi; dosud jsme připomněli jen to, co bylo nutno. Neboť v tom snad neměl nepravdu tragický herec Theodóros;* nikdy totiž nikomu nedovolil, ani | byl-li to málo významný herec, aby na jevišti vystoupil dříve než on, poněvadž byl toho mínění, že zážitky z prvních dojmů utkví v divácích nejhloběji. A totéž 30

bývá při styku s lidmi i s věcmi. Vždycky totiž větší zálibu máme v prvních dojmech. Proto jest třeba vzdalovati od mládeže všechno špatné, zvláště to, co | svádí k nemravnosti a zlomyslnosti.*

Když pak uplyne prvních pět let, mají se po dvě léta až do sedmého roku účastniti již vyučování předmětů, kterým se potom mají učit. *Výchova se má rozdělití podle dvou věkových stupňů*, a to od sedmého roku až k dospělosti a od | dospělosti až do jedenadvaceti let. Ti, kdo rozdělují věk podle čísla 7, mluví sice skoro většinou ne | nesprávně, ale v tom dělení jest se třeba řídití přírodou; neboť každé umění a výchova chtějí vyplniti mezery, které příroda zanechala.

Předně tedy musíme zkoumati, má-li se pro výchovu mládeže zavésti určitý řád, potom, zda je prospěšno, aby | byla veřejná, či soukromá – jak je tomu ještě dosud ve většině obcí –, a za třetí, jaká tato výchova má býti.

KNIHA OSMÁ

VÝCHOVA V NEJLEPŠÍ OBCI

1. *Výchova má býti veřejná a společná*

O tom tedy nikdo asi nepochybuje, že nejdůležitějším zákonodárcovým úkolem jest uspořádati výchovu mládeže. Neboť neděje-li se to v obcích, škodí to ústavám, ježto s každou ústavou musí souhlasiti také způsob výchovy; zvláštní ráz | každé ústavy obyčejně i ústavu udržuje i od počátku ji zařizuje, například demokratický ráz demokracii, oligarchický oligarchii; a vždycky lepší povaha a ráz jest příčinou lepší ústavy. Mimoto *všechny dovednosti a umění vyžadují jistého předběžného vzdělání | a navykání*, abychom je mohli vykonávati, a tak zjevně i ctnostná jednání.

Poněvadž však celá obec má jen jeden účel, jest zřejmo, že také výchova musí býti jedna a tatáž pro všechny a že péče o ni musí býti věcí společnou, nikoli soukromou, jako dnes, kdy se | každý o výchovu svých dětí stará sám a soukromě je vyučuje předmětům podle vlastní volby. Společné úkoly vyžadují společné přípravy. Nesmíme se také domnívati, že by každý občan náležel je-

nom sám sobě, nýbrž musíme býti přesvědčeni, že všichni náležejí obci, neboť každý jest částí obce; i musí pak
 30 péče o | každou jednotlivou část hleděti přirozeně péče o celek. V té věci můžeme asi pochváliti Lakedaimoňany; neboť o výchovu mládeže se starají velmi pilně, a to jako o veřejnou záležitost.

2. Různé názory o výchovném cíli. Mínění Aristotelovo

Jest tedy zřejmo, že výchova má býti uspořádána zákonem a že má býti veřejná; ale nemá býti ani nejasno,
 35 co výchova jest a jak | se má vychovávat. Neboť za dnešní doby není jednoty v otázce o předmětech. O tom, čemu se má mládež učit, ať účelem života jest ctnost nebo nejlepší život, nemyslí všichni stejně, ani není zřejmo, zda výchova má přihlížeti více k rozumové schopnosti, či
 40 k mravní stránce duše. Dnes obvyklý | způsob výchovy působí, že řešení otázky je spleť, i není jasno, zda se má mládež učit tomu, co je pro život užitečné, či tomu, co vede k ctnosti, anebo má-li býti vyučována také vyššími
 1337^b naukám – neboť každý ten názor našel | své zastánce. Není však také shody v tom, co vede k ctnosti – poněvadž všeobecně není jednoty již v tom, v čem vlastně ctnost záleží, takže pochopitelně jsou rozdíly i v pojetí, jakým způsobem se v ní má cvičiti a jí nabývat.

Nemůže tedy býti pochyby, že z toho, co je užitečné,
 5 má se mládež učit tomu, co je nutné; | ale že ne všemu, když se výkony dělí na svobodné a nesvobodné, jest zřejmo odtud, že se má zabývat jen takovým užitečným zaměstnáním, které nesnižuje. Za snižující jest pak třeba pokládati každé všední zaměstnání, dovednost a znalost,

kteří | tělo, duši nebo rozumovou schopnost svobodných 10 lidí činí méně zdatnými k užívání ctnosti a k jejím výkonům. Proto taková umění a řemesla, která zhoršují tělesný stav, nazýváme nízkými, jako také každou námezdnou práci. Neboť zbavují ducha volného času, oslabují ho a zaviňují jeho nízké smýšlení.

Také zabývati se až do jisté míry některými vyššími 15 naukami není nedůstojné člověka svobodného; zabíhá-li se tu však až do přehnané důkladnosti, působí to škody již uvedené. Velmi záleží také na tom, za jakým účelem někdo něco koná nebo se něčemu učí; neboť činí-li to pro sebe nebo pro přátele nebo pro ctnost, není | to nedůstojné 20 člověka svobodného, často však, činí-li to pro druhé, bývá to asi nádenické a otrocké.

3. Učebné předměty a jejich cena

Učebné předměty v dnešních dobách zavedené kloní se, jak bylo řečeno nahoře, na obě strany. Celkem se vyučuje čtyřem předmětům, gramatice, tělocviku, hudbě
 a | za čtvrté někde kreslení; mluvnici a kreslení jako 25 předmětům užitečným pro život a často potřebným, tělocviku pak jako předmětu, který vede k mužnosti.

O hudbě jest asi již možno míti mínění různé. Neboť dnes ji mnozí pěstují pro pobavení; staří ji však zařadili do | výchovy* proto, že sama přirozenost, jak jsme již čas- 30 tokrátě řekli, hledí nejenom k tomu, aby mohla býti správně zaneprázdněna, nýbrž také, aby mohl býti správně vyplněn volný čas. Vždyť to, abychom o tom ještě jednou mluvili, jest základem všeho. Je-li totiž potřebí obojího, míti volný čas jest však něčím žádoucnějším než život plný starostí, a jest cílem, jest třeba hledati, | jakou 35

činností máme vyplnit volný čas. Zajisté ne hrou; sice by se nám hra stala nutně účelem* a cílem života. Je-li to však nemožno, a her se má užívatí spíše mezi pracemi – neboť ten, kdo pracuje, potřebuje oddechu, hra pak má

40 účelem zotavení, ježto práce jest spojena | s námahou a napětím –, proto se hry mají zaváděti, ale při tom jest nutno určití správně dobu, kdy se jich má užívatí, jako když se předpisuje lék. Neboť takový pohyb duše jest

1338^a oddechem | a pro libost toho zotavením. Volný čas pak, zdá se, zahrnuje v sobě libost, blaženost a šťastné žití. A toho se nedostává těm, kteří jsou plni starostí a práce, nýbrž těm, kteří jsou jich prosti; neboť ten, kdo jest za-

5 neprázdněn, pracuje pro nějaký | cíl, kterého ještě nedosáhl, blaženost však jest cílem, který podle mínění všech jest ve spojení nikoli s bolestí, nýbrž se slastí. Ovšem tuto slast nepojímají již všichni stejně, nýbrž každý podle svého vlastního stavu, nejlepšímu člověku však je to slast, která má zdroj v nejkrásnějších činnostech. A tak

10 jest zřejmo, že | jest třeba leccemu se učiti a vzdělávati se v tom i pro život ve volném čase a že tato stránka vzdělání a učení má účel v sobě, kdežto to, čemu se učíme pro práci, slouží nutnosti a jest prostředkem k účelu.

Proto naši předkové zařadili do vzdělání a výchovy

15 také hudbu, a sice ne jako to, co slouží nutnosti – | neboť nic takového do sebe nemá –, ani jako něco, co jest užitečné, jako jest gramatika užitečná výdělečnému zaměstnání, hospodářství, vědám a mnohým zaměstnáním při správě obce, anebo také jako kreslení, jež, zdá se, jest užitečné správnějšímu hodnocení uměleckých děl, a konečně jako tělocvik přispívá ke | zdraví a k zesílení – neboť nepozorujeme, že by něco z toho bylo účinkem hudby –; zbývá tedy jen, že jest určena pro život ve volném čase, k čemuž také patrně byla zavedena. Neboť bývá

zařadována všude tam, v čem se podle mínění všech projevuje zábava svobodných lidí. Proto Homéros píše takto:

Nýbrž toho, koho lze zváti k hostině skvostné, 25

a když vyjmenoval některé jiné, kteří bývají zváni, pokračuje:

... pěvce, by zpěvem ducha všech blažil.

A na jiném místě praví Odysseus, že nejlepší zábavou lidí dobré mysli jest,

*když jsou hosté v domě a slyší pěvcovu píseň
sedíce pospolu v řadách.*

Jest tedy zřejmo, že jest jakési vzdělání, které se má synům dáti ne proto, že by bylo užitečné nebo potřebné, nýbrž proto, že jest ušlechtilé a krásné; později však bude třeba promluvití o otázce, zda jest jen jediné, či je-li více oborů,* které to jsou a jak k němu náležejí. Prozatím máme aspoň takovou | výhodu, že pro navrhované učebné předměty máme jisté svědectví u našich předků; dokladem totiž jest hudba. 35

Také v tom, co jest užitečné, mají se děti vzdělávati nejenom pro užitečnost, jako například v gramatické nauce, nýbrž také proto, | že tím je možno získati ještě i jiné vědomosti. Stejně je tomu v kreslení, kterému se neučí jen proto, abychom se nemýlili při vlastní koupí a při koupí a prodeji náradí a uměleckých předmětů nedali se klamati, | nýbrž spíše proto, že nás činí vnímavějšími pro tělesnou krásu. *Ve všem a všude hleděti jen toho,* 1338^b

co jest užitečné, nejméně sluší lidem velkomyslným a svobodným. Ježto jest zřejmo, že se má vychovávat
 5 dřívě zvyky než naukou | a že tělo se má cvičiti dřívě než rozumová schopnost, plyne z toho, že se děti mají věnovati napřed tělocviku a zápasnictví; neboť onen utváří určitý stav tělesný, toto uschopňuje k výkonům.

4. O pěstování tělocviku

Dnes tedy obce, které mají pověst, že se zvláště horlivě
 10 | starají o výchovu mládeže, usilují jednak o to, aby z ní učinily atlety,* a tím škodí tvaru a vzrůstu tělesnému, jednak, jako Lakónové, této chyby se sice nedopustily, ale zato zas tvrdou prací ji činí divokou, jako by divokost přispívala zvláště k statečnosti. A přece, jak už často bylo
 15 řečeno, | výchova nemá hleděti ani jen této ctnosti, ani v první řadě; a byť i této, tak přece se účelu nedosáhne. Neboť nepozorujeme ani u ostatních živočichů, ani u národů, že by byli stateční ti, kteří jsou nejdivočejší, nýbrž
 20 spíše ti, kteří jsou klidnější a mají lví povahu. | Jest mnoho národů, kteří jsou náchylní k zabíjení a k lidojedství, jako Achájové v Pontu a Héniochové a jiní vnitrozemní národové, kteří jsou jim podobní anebo jsou ještě horší, ale ač jsou loupeživí, statečnosti přece nemají. Ale i o
 25 Lakónech | jest známo, že nad ostatní vynikali, dokud se horlivě cvičili v tvrdých pracích, za našich dob však jsou za druhými jak v zápasech tělocvičných, tak válečných; nevynikali totiž proto, že mladé lidi cvičili tímto způsobem, nýbrž jen proto, že je cvičili proti těm, kteří ten cvik zanedbávali.

30 Tudíž krása a nikoli divokost | má míti přednost; neboť ani vlk, ani jiné divoké zvíře nedovede podstoupiti

krásný boj, nýbrž spíše zdatný muž. Ti však, kteří v tom při výchově dětí přehánějí a v tom, co je nutné, ponechávají je bez výchovy, vychovávají si opravdu řemeslníky, neboť je učiní užitečnými jenom pro jediný | úkol v obci, 35 a to ještě, jak náš výklad dokazuje, hůře než ostatní. Nemá se tedy souditi podle dřívějších činů, nýbrž podle nynějších; neboť za našich dob mají ve výchově soupeře, dřívě jich neměli.

Jest tedy souhlas v tom, že se tělocvik má pěstovati a jak se má pěstovati – | neboť až do dospělosti jest třeba 40 prováděti lehčí cviky a vyloučiti nepřirozené stravování a každou těžkou práci, aby se nepřekáželo vzrůstu; neboť významným důkazem | pro to, jaké škody to působí, jest 1339^a skutečnost, že v seznamu olympijských vítězů najdeme jen asi dvě nebo tři jména těch, kteří zvítězili jako muži i jako hoši, poněvadž nepřirozeným cvičením v mládí vyčerpali svou sílu; když se však v | dospělosti tři léta 5 věnují jiným naukám, potom se již hodí další věk podrobiti námahám a nutnému způsobu výživy; neboť zároveň duševně i tělesně se pracovati nemá, ježto každá tato práce přirozeně působí opačně, | tělesná práce překáží činnosti rozumové a tato tělu. 10

5. Výchovná cena hudby

Již v dřívějším výkladu jsme uvedli některé pochybnosti o hudbě, ale bude dobře obnoviti jej i teď a rozvésti, aby byl jakoby předehrou k úvahám těch, kteří by snad chtěli psáti o tom předměť. Neboť není ani | snadno o ní 15 vyložiti, v čem jest její význam, ani určititi, proč se jí vlastně máme zabývat, má-li se to činiti jen pro hru a zotavení, jako se užívá spánku a nápoje – neboť tyto věci

nemají v sobě nic ctnostného, ale jsou příjemné a zároveň utišují starosti, jak praví Eurípídés;^{*} proto se jim na roveň klade i hudba, | a všeho toho, spánku, vína i hudby se užívá stejně; k tomu se počítá ještě tanec –, či se máme spíše domnívati, že hudba směřuje k ctnosti, poněvadž jako tělocvik nějak vytváří tělo, tak i hudba nějak může vytvářeti povahu tím, že nás navyká, abychom se dovedli | správně radovati, anebo – a to jest třeba pokládati za třetí část výkladu – přispívá nějak ke správě života a k rozumnosti.

Jest tedy zřejmo, že *mládež nemá býti vzdělávána, aby si hrála* – když se učí, nehraje si; *neboť učití se bolí*. Ale hochům | a vůbec takovému věku ani za zábavu se jí nemá dopřívati – neboť tomu, co je nedovršené, nedospělé, nepřísluší vrchol. Než snad možno míti za to, že snaha mládeže má účelem hru v mužném a dovršeném věku. Kdyby však tomu tak bylo, proč by se pak hudbě měli učiti sami a | neopatřovali si toho požitku a znalosti od jiných umělců, jako to činí perští a médští králové? Vždyť také provozování umění se musí lépe dařiti těm, kteří si je učinili hlavním zaměstnáním a životním úkolem, než těm, kteří se mu věnovali jen tak dlouho, aby se mu naučili. Mají-li se však sami v tom vycvičiti, | pak by bylo třeba vzdělati je také v přípravě pokrmů; ale to by bylo nesmyslné. Tatáž obtíž je také s otázkou, může-li hudba zlepšovati povahu; proč se jí mají učiti sami a proč by se | nemohli správně radovati a tříbiti svůj úsudek tím, že by poslouchali hru jiných, jako Lakónové? Ti, ač se hudbě neučí, přece, jak tvrdí, dovedou správně souditi o dobrých a špatných zpěvech. Stejně je tomu s otázkou, má-li se | jí užívat k ušlechtilému požitku a k zábavě; nač se jí mají sami učiti, když ten požitek mohou míti od jiných? Uvažme představu, kterou máme o bozích: Zeus

u básníků nezpívá sám ani nehraje na kitharu. Ba docela takové hráče nazýváme řemeslníky a uznáváme, že něco takového nečiní muž, leč v podnapilosti nebo v žertu.

Ale o tom snad můžeme uvažovati o něco dále. První otázka jest, má-li se hudba pokládati za učebný předmět, či ne a čeho z těch tří věcí, o něž se vede spor, poskytuje, zda vzdělání, nebo hry, anebo ušlechtilého požitku. Jest odůvodněno řaditi ji ke všemu, ježto | se zdá, že má účast ve všem. Neboť účelem hry jest zotavení, zotavení pak jest nutně příjemné – jest totiž jakýmsi druhem léku při obtížích a bolu práce –, a také zábava podle obecného souhlasu má býti nejenom krásná, nýbrž i příjemná – vždyť blažený život se skládá z obojího. | Hudbu pak všichni pokládáme za něco velmi příjemného a slastného, jak pouhou hudbu, tak se zpěvem – i Músaios praví: *„Nejsladší věcí jest pro lidi zpěv.“* Proto se právem přibírá i ke společným schůzkám a zábavám, ježto dovede obveseliti – takže i z toho jest asi možno souditi, | že se v ní má mládež vzdělávati. Neboť všechny neškodné příjemnosti se hodí nejen účelu a cíli lidského života, nýbrž také odpočinku; ježto se pak stává, že lidem bývá zřídka dopřáno dojiti svého cíle, kdežto zotavení a hrám se od dávají často, ne tak pro vyšší účel, nýbrž právě | pro příjemnost, jest asi užitečno oddechnouti si i v takových radostech. Stává se však, že si lidé činí hry cílem; neboť i cíl má v sobě jakousi slast, ale ne kteroukoli, kdežto oni hledají jenom tuto, i berou tuto za onu, poněvadž má s cílem jejich jednání | jakousi podobnost. Jako totiž cíl není žádoucí pro něco budoucího, tak ani takové příjemnosti nejsou pro něco budoucího, nýbrž pomáhají od toho, co minulo, od námahy a nepříjemnosti.

V tom tedy je asi právem možno spatřovati důvod, proč lidé hledají blaženost v takových příjemnostech; | to

však není jediným důvodem, že pěstují hudbu, nýbrž pěstují ji, jak se zdá, také proto, že přispívá k zotavení.

1340^a Ale jest otázka, není-li | tento užitek jenom něčím vedlejším a není-li povaha hudby mnohem výše, než aby byla omezována na uvedené upotřebení, i nemá-li býti zdrojem jen obecné příjemnosti, kterou pociťují všichni – neboť v hudbě jest přirozená příjemnost, proto se jí
5 každý věk | a každá povaha tak ráda oddává –, nýbrž má-li se hleděti k tomu, zda nějak působí také na povahu a na duši. To by bylo zjevno, kdyby jí naše povaha nabývala určité vlastnosti. A že se tak skutečně děje, ukazují
10 kromě jiného zvláště | zpěvy Olympovy.* Neboť podle obecného uznání naplňují duši nadšením, nadšení pak jest vznětem mravní stránky v duši. Mimoto již pouhý poslech napodobujícího vypravování* budí ve všech stejné city, i bez rytmů a nápěvů.

15 Ježto pak vlastností hudby jest příjemnost, | ctnost však záleží v tom, abychom se správně radovali, milovali a nenáviděli, jest zjevno, že se ničemu není třeba tak učiti a navykati tomu, jako správnému soudu a radosti z dobrých mravů a krásných skutků. V rytmech a nápěvech pak jest veliká podobnost s opravdovou povahou
20 hněvu | a klidnosti, mužnosti a uměřenosti i všech jejich protiv i ostatních mravních vlastností – svědčí o tom skutečnost; cítíme totiž v duši změnu, když něco takového slyšíme. A od zvyku rmoutiti se nad tím, co je podobné, nebo radovati se z toho, není daleko k stejnému chování
25 ke skutečnosti – | například, když se někdo dívá na nějaký obraz a raduje se ne z jiného důvodu, nýbrž jen z krásné podoby, bude mu nutně příjemný také pohled na toho, na jehož obraz se dívá.

30 V ostatních předmětech našich smyslů není žádné podobnosti s mravními jevy, například v | hmatu a chuti,

v předmětech viditelných málo. Neboť to jsou podoby a jen málo a ne u všech jsou předmětem mravního cítění; ani to vlastně nejsou obrazy mravních stavů, nýbrž podoby a barvy jsou spíše jen náznaky jejich, jako jest
35 i tělo při vášních. | Ale že i v takovém nazírání jest rozdíl, nemá se mládež dívati na obrazy Pausónovy, nýbrž na Polygnótovy* a je-li ještě některý jiný malíř nebo sochař, který dovede podobám dávat mravní ráz.

Ale v písničkách již jsou napodobeniny mravů – a to je zřejmo; | neboť již *ráz tónin* jest různý,* takže posluchači
40 bývají jimi různě naladěni a nebývají všemi stejně dojata, nýbrž některými naříkavěji | a více stísněně, například takzvanou smíšeně lydskou, jinými jako rozpustilými více změkčile, jinými zase mírně a vážně, což se zdá působiti jen tónina dórská, | kdežto fryžská strhuje k nadšení. O tom správně mluví ti, kteří přemýšleli o této stránce výchovy; neboť svědectví pro své výklady berou ze zkušenosti –, a stejně je tomu u rytmů – jedny totiž mají ráz klidnější, druhé pohyblivý, a z těchto opět jedny | mají ráz hrubší, druhé jemnější.
10

Z toho jest tedy zřejmo, že *hudba může duši dáti určitou mravní vlastnost*. A může-li to působiti, jest zjevno, že mládež má býti k ní vedena a v ní vzdělávána. Také vyučování hudbě | se velmi hodí povaze tohoto věku; neboť mládež právě pro své mládí nevydrží dobrovolně při
15 ničem nepoutavém, hudba pak jest přirozeně něčím poutavým. Podobá se také, že mezi duši, harmoniemi a rytmy jest jakýsi druh příbuznosti; proto mnozí mudrci praví, že duše jest harmonií,* jiní, že ji má v sobě.

6. Cvičení v hudbě. Rozdíly v hudebních nástrojích

20 Nyní jest třeba promluvit o otázce, jak byla uvedena
nahore, zda se má mládež učit tak, aby sama zpívala
a hrála, či ne. Nemůže býti pochyby, že pro získání urči-
tých vlastností nemálo záleží na tom, provádíme-li výko-
ny sami; neboť jest nemožno nebo alespoň nesnadno,
25 | aby se v něčem zdatným soudcem stal ten, kdo toho sám
neprovozoval. Zároveň pak mládež má míti nějaké zá-
bavné zaměstnání, i jest za dobrý výmysl pokládati Ar-
chýtovu klapačku,* která se dává dětem, aby hrájce si jí
něco v domě nerozbily; neboť dítě nevydrží v klidu. Jako
30 se tedy ta | hodí nemluvňatům, tak ono učení je takovou
klapačkou pro větší děti.

Z toho je tedy zřejmo, že se hudbě má učit tak, aby
učící se výkony sami prováděli; není pak nesnadno urči-
ti, co kterému věku sluší a co nesluší, a také vyvrátiti
námitku, | že prý ta práce jest něčím řemeslnickým. Ne-
boť předně, ježto provozování těch výkonů má sloužiti
vzdělání úsudku, mají se provozovati v mládí, kdežto
v pozdějších letech se má od nich upustiti, kdy jest již
možno podle znalosti, získané učením v mládí, souditi
40 o tom, co je krásné, a správně se radovati. | Výtku pak,
kterou někteří činí, že prý hudba činí obyčejným řemesl-
níkem, není nesnadno vyvrátiti, uvážíme-li, pokud se je-
jím provozováním může zabývat ten, kdo | jest vycho-
váván v občanské ctnosti, a jakým melodiím a jakým
rytmům se má naučiti, mimoto na jaké nástroje se má
učiti, neboť i v tom jest patrně rozdíl. V tom totiž jest
1341^a vyvrácení oné výtky; neboť jest možno, že určité druhy
5 | hudby zaviňují uvedený škodlivý účinek.

Jest tedy zřejmo, že učení hudbě nemá překážeti
budoucí činnosti, ani nemá hyzdit tělo a činiti je ne-

schopným k válečným i občanským výkonům, a to jak
již k naučení, tak později k jejich provozování. Toho se
při | hudebním vyučování dosáhne, nebudou-li se žáci 10
usilovně cvičiti v tom, co směřuje k odborným závodům,
ani v obdivuhodných a neobyčejných výkonech, jaké se
za našich dob vloudily do závodů a ze závodů do vyučo-
vání, nýbrž také, nebudou-li se cvičiti více, než jest tře-
ba, aby se dovedli s porozuměním těšiti z krásných me-
lodií a rytmů | a ne jen z obyčejné příjemnosti hudby, 15
jakou cítí i někteří jiní živočichové a dav otroků a dětí.

Z toho jest také zjevno, jakých *nástrojů* se má užívati.
Neboť do vyučování se nemá zaváděti píšťala ani žádný
jiný nástroj vhodný pro odborníky, například kithara
a podobné nástroje, nýbrž | takové, které by ze žáků učí- 20
nily dobré posluchače hudebního vzdělání nebo jiného;
mimoto píšťala nemá ráz mravní, nýbrž spíše vášnivý,
proto se jí má užívati při takových příležitostech, kde
provozování slouží více očiště než učení. K tomu ještě
dodejme, že hra na píšťalu, | poněvadž nedovoluje dopro- 25
vodu slovem, jest vyučování na překážku.

Proto předkové právem vyloučili tuto hru ze společ-
nosti mládeže a svobodných občanů, ačkoli tam v dřívěj-
ších dobách bývala obvyklá. Neboť když s rostoucím
blahobytem nabyli více volného času a zesílila touha
duše po zdokonalení, a když kromě toho také již dříve,
| ale zvláště po médských válkách hrdost nad činy napl- 30
nila je sebevědomím, chápali se dychtivě každého učení
bez jakéhokoli výběru. Proto také hru na píšťalu zavedli
do vyučování. Vždyť i v Lakedaimonu kterýsi vůdce
sboru doprovázel jej hrou na píšťalu a v Athénách byla
tak obvyklá, že téměř | každý svobodný občan na ni mohl 35
hráti; je to viděti na obraze, který věnoval Thrasippos Ek-
fantidovi, když mu vypravil sbor. Později však po zku-

šenostech byla zase vyloučena, když se mohlo lépe posouditi, co mravní vzdělání podporuje a co ne; podobně
 40 byly vyloučeny také mnohé staré nástroje, | jako citery
 a harfy a ty, které byly určeny pro pobavení posluchačů,
 1341^b jako heptagony, trigony a | sambyky,* i všechny nástro-
 je, které vyžadují obratnosti prstů. Výstižné jest také to,
 co staří vypravují o píšťale. Athéna prý totiž píšťalu vy-
 5 nalezla, ale odhodila ji.* Není nesprávné, říká-li se, | že
 bohyně tak učinila také proto, že byla mrzutá, že jí hyz-
 dila obličej; ale pravděpodobnější je důvod, že učení hře
 na píšťalu nijak nepřispívá k duševnímu vzdělání. Athé-
 nu však pokládáme za bohyni vědy a umění.

Odsuzujeme tedy odborné cvičení na nástrojích
 10 a v jejich ovládní | – za odborné pokládáme vzdělání,
 kterého se vyžaduje k závodům; vždyť při tom hráč ne-
 hraje pro své zdokonalení, nýbrž pro pobavení poslucha-
 čů, a to hrubší; proto soudíme, že to není zaměstnání pro
 lidi svobodné, nýbrž spíše práce nádenického rázu.
 I zkušenost učí, že se u takových hráčů vyvinuje něco ře-
 15 meslnického; | již proto, že cíl, k němuž směřují, jest
 špatný; neboť nevzdělaný posluchač nepříznivě působí
 na hudbu tak, že kazí duševně i umělce, kteří se ochotně
 řídí jeho zálibou, a tělesně pro jejich námahu.

7. Tóniny a rytmy; jejich výchovný význam

Jest třeba ještě pojednati o tóninách (*harmoniai*) a ryt-
 20 mech, | i co se týče vzdělání; zda totiž lze užívatí všech
 tónin a všech rytmů, či má-li se tu činiti rozdílné, dále,
 máme-li pro vychovatele stanoviti totéž rozlišení anebo
 za třetí nějaké jiné – ježto vidíme, že hudba se skládá
 25 z melodie a rytmů,* takže musíme | věděti, jaký význam

obě ty složky mají pro vzdělání – a zda se má dáti před-
 nost melodičnosti hudby před jejími dobrými rytmy. Jež-
 to pak máme za to, že o tom mnoho vhodného pověděli
 někteří současní hudebníci a také filosofové, kteří mají
 zkušenosti v hudebním vzdělání, | tedy ty, kdož si přejí 30
 podrobného výkladu, můžeme k nim odkázati, i vyložme
 nyní věc stručně a naznačme jen hlavní obrysy.

Jestliže přijímáme *rozdělení písní*, jak je činí někteří
 filosofové, kteří jedny pokládají za *etické*, druhé za *prak-
 tické* a třetí za *enthusiastické* | a kteří podle těch druhů 35
 písní určují také pokaždé zvlášť ráz tónin, tedy tvrdíme,
 že hudby se nemá užívatí jen k jednomu účelu, nýbrž
 k více účelům – totiž i k vzdělání i k očištění (co rozumí-
 me očištěním, buď naznačeno jenom všeobecně, ještě jed-
 nou | důkladněji to vysvětlíme v *Poetice**), za třetí k zá- 40
 bavě, k oddechu a zotavení po práci. | Jest zřejmo, že lze 1342^a
 užívatí všech tónin, ale ne všech stejným způsobem, ný-
 brž při vzdělávacím a výchovném vyučování těch, které
 jsou etické v nejvyšší míře, při pouhém poslechu hry dru-
 hých také praktických a enthusiastických – | vášeň totiž, 5
 která se v některých duších mocně zdvíhá, jest ve všech,
 jenom tu v menší, tam ve větší síle, tak například sou-
 strast a bázeň, a také nadšení. Neboť i tomuto pohnutí
 jsou některé osoby náchylné, ale vidíme, že posvátnými
 písněmi, když se užívá | písní, které připravují duši k ná- 10
 boženskému vytržení, se zase uklidňují, jako by byly
 užily léku a pročišťovacího prostředku; tentýž účinek
 musí pociťovati také lidé soucitní, bázlivi a vůbec lidé
 citliví, ostatní pak potud, pokud mají v sobě něco tako-
 vého, a pro všechny jest jakýsi druh očištění a úlevy ve
 spojení | s libostí; podobně také očištěné písně poskytují 15
 lidem neškodné radosti.* Proto takové tóniny a takové
 melodie musíme ustanoviti pro umělce, kteří provozují

20 hudbu v divadle* – ježto však obecenstvo bývá dvojího
 25 druhu, jednak svobodné a vzdělané, jednak | nevzdělané,
 které se skládá z řemeslníků, nádeníků a podobných lidí,
 jest potřebí i takovým lidem dopřáti pro jejich zotavení
 hudebních závodů a provozování. Jako jejich duše jsou
 vychýleny z přirozeného stavu, tak jsou úchylinky i v tóni-
 25 nách a v melodiích ostré a | přehnané zvuky; ale každého
 těší to, co jest příbuzné jeho přirozenosti, a proto provo-
 zovatelům jest třeba dovoliti, aby takovému obecenstvu
 předváděli hudbu takového druhu.

30 K vzdělání a výchově však, jak bylo řečeno, musí se
 užívatí jen etických melodií a také takových tónin. A ta-
 kového rázu jest, | jak jsme poznamenali již nahoře, tóni-
 na dórská; musíme však připustiti ještě některé jiné,
 rozhodnou-li se pro to z dobrých důvodů mužové, kteří
 mají filosofické a zároveň hudební vzdělání. Sókratés
 v *Ústavě** neprávem ponechává vedle dórské jen fryž-
 1342^b skou, zvláště když z | nástrojů vyloučil píšťalu. Neboť
 fryžská má mezi tóninami tentýž účinek jako píšťala mezi
 nástroji; obojí má ráz vzrušující a vášnivý. Ukazuje to
 poesie. Každá bakchická a každá taková nálada
 5 | vyžaduje z nástrojů k doprovodu především píšťaly
 a z tónin za přiměřený výraz si volí fryžskou. Například
 se zdá, že podle obecného souhlasu pro dithyrambos* se
 hodí jen tónina fryžská. A pro to znalci hudby uvádějí
 mnoho dokladů, mezi jinými zvláště ten, že Filoxenos* se
 10 sice pokusil | složití z báje dithyramb v dórské tónině, ale
 nedovedl toho, nýbrž bezděčně nutkán přirozenou pova-
 hou věci odchytil se od ní opět k přiměřené tónině fry-
 žské.

15 Co se týče dórské tóniny, jsou všichni zajedno v tom,
 že jest nejkliďnější a že má nejvíce mužný ráz. Ježto pak
 schvalujeme střed mezi krajnostmi, | a tvrdíme, že jest ho

třeba vyhledávati, a dórská tónina proti ostatním tu vlast-
 nost má, jest zřejmo, že pro vyučování mládeže jsou více
 vhodné melodie dórské.

Jsou však dva cíle: možnost a přiměřenost; neboť kaž-
 dý jednotlivec se má zvláště zabývatí tím, co jest pro
 něho možné i přiměřené. | Ale i to se ještě určuje podle 20
 věkového rozdílu, například lidem, kteří jsou léty zeslá-
 blí, není snadno zpívati písně napínavé, nýbrž přiroze-
 nost přikazuje tomuto věku tóniny mírnější. Proto někteří
 znalci hudby i to právem vytýkají Sókratovi,* že z vyu-
 čování | vyloučil mírnější tóniny, ježto je pokládal za 25
 opojné, ne silou opojení – neboť opojení spíše vášnivě
 rozněcuje –, nýbrž pro jejich chabost. Takové tóniny
 a takové písně se tedy mají cvičiti i pro budoucí starší 30
 věk. | A je-li konečně nějaká tónina, která je mladému
 věku přiměřená z toho důvodu, že budí smysl pro ladnost
 a zároveň vzdělává, vlastnost to, kterou má, jak se zdá,
 tónina lýdská, jest zjevno, že se při tom vzdělání má hle-
 dětí těchto tří určení: středu, možnosti a přiměřenosti.*

POZNÁMKY*

- 38 *střídavě vládne a poslouchá*: srov. Platón, *Politikos* 259 b.
- *budeme-li o tom zkoumati vhodnou cestou*: tj. metodou analytickou a genetickou.
- *příroda nevytvoruje nic takového jako nožiři delfský nůž*: co „delfský nůž“ byl, není známo; patrně se ho užívalo ke krájení a také jako zbraně. Práví-li Aristotelés, že příroda vytváří pro jeden účel jeden prostředek, myslí na případy, kde běží o dvě různé činnosti současně, takže by jedna překážela druhé. Jinak i příroda vytváří jedno ústrojí pro dvě různé funkce, jak praví Aristotelés o jazyku ve spise *GA* II 17. A srov. zde IV 15.
- 39 *básníci praví*: tj. Eurípídés v *Ifigenii v Aulidě* v. 1400 (přel. Jos. Sedláček, *Devět dramát Eurípidových*, Třebíč 1923, str. 69). Celé místo zní:
Řekům slušno nad barbary, matko, vlást, ne barbarům nad Řeky; jeť barbar otrok, Řekové jsou svobodni!
- *řekl Hésiodos správně: Díla a dny* v. 403 (přel. Ant. Salač, *Báseň rolnická. (Díla a dny)*, Praha 1929, str. 23).
- 40 *má na mysli Homéros: Od.* IX, 114.
- *o němž Homéros s výtkou poznamenal: Il.* IX, 63. Tak totiž Nestor nazývá člověka, který by se těšil z občanské války.

* Číslice před hesly označují stránku překladu; v textu je odkaz na poznámku vyznačen hvězdičkou.

POZNÁMKY

- 42 *svazek mezi ženou a mužem nemá zvláštního jména*: kdežto pro poměr mezi pánem a otrokem měla řečtina slovo „despotické“, pro poměr mezi manželem a manželkou vhodného výrazu neměla; „gamos“ znamenalo vlastně sňatek, svatba. Aristotelés užívá výrazu „gamiké“.
- 43 *umění získávací*: ktétiké. Výraz „umění“ myšlen v překladu ve významu etymologickém. Srov. poznámku k 25. stránce překladu *EN*.*
- *o Héfaistových trojnožkách*: Hom., *Il.* XVIII, 376.
- 47 *obhájci opačného názoru*: tj. „nikdo není od přirozenosti otrokem“. Názor jest v jistém smyslu tedy správný, ježto mnozí nejsou otroky od přirozenosti, nýbrž podle válečného práva.
- *obviňují jako řečníka z protizákonnosti*: Aristotelés tu má na mysli tzv. *grafén paranómón*; navrhoval-li někdo ve sněmu něco proti dosavadním zákonům, kterýkoli athénský občan mohl proti němu podati žalobu. Tomuto nebezpečí byli vydáni zvláště řečníci. Srov. Šílený, Hejzlar, *Starořecké starožitnosti*, Praha 1937⁴, str. 52.
- *při naprosté různosti těchto názorů*: tj. moci a práva.
- 48 *Theodektova Helené*: Theodektés byl žákem a přítelem Aristotelovým. Byl básníkem a politickým i filosofickým spisovatelem; mezi jiným napsal také *Obranu Sókratovu*. Aristotelés ho v *Poet.* často citoval. Srov. poznámky k překladu *Poetiky* od Fr. Groha, Praha 1929, str. 62 a 68.
- 50 *otrok jest nám jakousi částí majetku*: kap. 4.
- 51 *živočichové ... kteří rodí červy*: srov. *HA* I 5; VIII 17 a *GA* I 21.
- 52 *válečnictví jest přirozeně jaksi uměním získávacím*: tedy válka, „lov“ na lidi, by měla jakési oprávnění; závěr ovšem povážlivý.

* Všechny odkazy k překladu *Etiky Nikomachovy* se vztahují k druhému, rozšířenému vydání (Rezek, Praha 1996).

- *opravdové bohatství záleží v těchto věcech*: tj. v zásobách potravy, šatu, ve stádech, otrocích, ale nikoli v penězích.
- *jak praví Solón*: míní-li Solón, že bohatství, to jest peníze a drahé kovy, možno hromadit do nekonečna, myslí Aristotelés, že pravé bohatství jest jenom ve věcech k životu bezprostředně nutných, a ty bez konce hromadit není možno a není toho třeba. Jako každý nástroj jest omezen svým účelem, tak i bohatství, které není cílem, nýbrž jen nástrojem, prostředkem. — Solón, slavný athénský státník a zákonodárce, žil asi 640–559 př. Kr. Psal elegie, jejichž obsahem byly myšlenky politické a filosofické. Srov. Ferd. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, Praha 1936, str. 47n.
- 53 *u obuvi obouvání a směna*: tj. určení věci, hodnota spotřebná a hodnota směnná.
- *kupectví nenáleží k přirozenému výdělečnictví*: kapéliké = kupectví, překupnictví, kramářství. Mluví o tom také Platón v *Soph.* 223 d, kde se umění získávací dělí na obor lovecký a výměnný; tento na darovací a tržní. A tržnictví na trh přímý, provozovaný od výrobců, a na trh zprostředkovatelský, tj. překupnictví, kupectví.
- 54 *železo a stříbro a je-li ještě něco jiného takového*: železo u Homéra je vzácným kovem; železné mince byly např. ve Spartě, v Byzantii. V Karthágině byly i peníze kožené, v Kyziku platidlem byl jantar.
- *bylo určováno podle velikosti a váhy*: nejstarší kovové platidlo byly kusy kovu (pruty nebo hroudy), jejichž cena se v každém jednotlivém případě zvláště stanovila měřením a vážením. O penězích srov. i *EN V 8* překlad str. 133n. a Šílený, Hejzlar, *Řecké starožitnosti* Praha 1937⁴, str. 61.
- 55 *pověst vypravuje o známém Midovi*: o tom vypravuje Ovidius v *Proměnách XI* (překlad Ferd. Stiebitze, Praha 1935, str. 333).
- 56 *pochybnost, již jsme se dotkli na začátku*: v kap. 8.

- 58 *teoretická úvaha volná, zkušenost však nutná*: neboť praxe závisí na okolnostech a poměrech, teorie se však týká pojmů.
- *jest mnoho druhů látek*: srov. Platón, *Pol.* 288 d.
- 59 *Charés z Paru a Apollodóros z Lémnu*: o jejich spisech není téměř nic známo.
- 60 *na padesáti talentech získal sto*: talent = 26,2 kg stříbra.
- *otcovství a konečně manželství*: tu je mezera před slovy: καὶ γὰρ – v překladu doplněno podle Rolfesa.
- 61 *Amásis*: egyptský král, kterého podle vypravování Hérodotova (*Dějiny II*, 172) Egyptané neměli v úctě pro jeho nízký původ. Ale Amásis si úctu dovedl zjednat. Ze zlatého umyvadla, ve kterém si s hosty umyl nohy, dal ulít modlu. Když pak Egyptané modlu uctívali, řekl jim: „Hleďte, tomuto obrazu prokazujete velkou úctu, ač to před tím byla obyčejná nádoba. Také já jsem vyšel z lidu, nyní však jsem králem a jako král vyžaduji takové úcty.“
- 63 *jak se domníval Sókratés*: Platón totiž v *Rep.* tvrdí, že také ženy mají býti v obci „strážci“, tj. ve vládnoucí třídě.
- *ctnosti vypočítávají, jako Gorgiás*: srov. Platón, *Men.* 71 e. Je tu jmenován Gorgiás místo Menóna, který byl jeho žákem a opakuje vlastně jeho názory.
- *jak básník prohlásil o ženě*: Sofoklés, *Aiás* 293 (přel. Jindřich Niederle, Praha 1886).
- 64 *nemluví správně ti*: jako Platón.
- 66 *mítí společně i děti, ženy a majetek*: srov. Platón, *Rep.* V, 462 c. Při čtení Aristotelovy kritiky nesmíme ovšem zapomínat, že Platón líčil život v ideální obci. Ten komunismus znamenal pro ty, kteří ho měli býti účastni, především odříkání a „službu spravedlnosti“.

- 67 *jako Arkadové*: Arkadie, krajina uprostřed Peloponnésu (města Mantinea, Tegea); Arkadové byli nesjednoceni, teprve později v boji proti Spartě se sjednotili ve spolkový stát s nově založeným městem Megapolí (r. 370) a se společným zřízením, které také Aristotelés ve ztraceném spise o ústavách popsal.
- *jak jsme dříve řekli* v Etice: V 8 (překlad str. 132). Tedy jednoty obce se nedosáhne tak, jak chtěl Platón, ani se její trvání nezabezpečí, nýbrž rovnoprávností.
- *jest to lépe tak, jak to je, tedy jest také*: tj. aby zůstali titíž – je doplnění mezery v textu.
- 68 „*to není mé*“: Platón, *Rep.* V, 462 c.
- *právě pro svou obojetnost*: tj. buď ve smyslu kolektivním (všichni dohromady) nebo distributivním (každý pro sebe zvlášť).
- 69 *kteří se má dobře nebo špatně*: srov. Platón, *Rep.* X, 463 e.
- 70 *kobyly ve Farsálu, takzvaná Dikaia*: tj. Spravedlivá, dala, co přijala. O tom Aristotelés vypravuje také ve spise *HA VII 6, 586a 12*, že totiž jedny samice rodí mláďata podobná sobě, jiné zas mláďata podobná ploditeli, jako kobyly ve Farsálu (= město v Thessalii).
- *může se tu užít obvyklých odpustků*: odpustky a očisty z vin se konaly v cizině váženým mužem; záležely v umývání, v obětech a kropení krví obětního zvířete. Srov. Platón, *Rep.* 364 e.
- *bude také menší přátelská náklonnost*: Platón, *Rep.* 403 b.
- 71 *pro prudkou lásku touží spolu srůst*: Platón, *Symp.* 191 a.
- *narozené děti budou přenášeny*: Platón, *Rep.* III, 415 bn. a IV, 423 c: „... ukáže-li se kdo špatným potomkem strážců, musí být poslán pryč mezi ostatní (tj. mezi rolníky a řemeslníky), kdežto dobří synové ostatních (tj. rolníků a řemeslníků) mezi strážce.“
- 73 „*přátelům všechno společno*“: u Platóna v *Rep.* IV, 424 a.

- 76 *a ostatní obyvatelé občany*: Platón, *Rep.* III, 415 e, 416 b.
- *A přece praví*: Platón, *Rep.* V, 464 e; IV, 425 d.
- *kteří odvádějí dávky*: srov. Platón, *Rep.* III, 416 e: rolníci mají z výtěžku polí odváděti jako mzdu za strážní službu tolik, kolik na rok potřebují k výživě, jinak však vlastně půda zůstává majetkem obecním.
- *v některých obcích heilóti, penesté*: heilóti byli ve Spartě potomci podrobeného obyvatelstva, nevolníci k vzdělávání pole. Byli to nevolníci státní, jejich pánem byl stát a ne jednotlivci. Počet jejich byl veliký, až dvacetkrát větší nežli vládnoucí vrstvy. Penesté byli v Thessalii; byli to robotníci svobodní.
- *jako jejich muži obstarávají práci na poli?* Dále je neúplná věta: „A kdyby statky byly společné a ženy rolníků“, která bývá doplňována: „obtíž zůstává táž“. Ale Platón nemluví o společenství žen u rolníků.
- *u zvířat není žádného hospodářství*: pro člověka předměty nejsou jen něčím existujícím, ale i něčím chtěným nebo nechtěným. To, co zvířata konají, jsou pouhé úkony nevědomé, zvláště pudové, a tedy neměnné, ač jsou účelné. U člověka však úkony pramení z rozumu a vůle, i liší se od nevědomých úkonů zvířat svou záměrností; souboru takových vědomých a záměrných úkonů se pak říká jednání („práttein“, srov. poznámku ke str. 25 překladu *EN*), jež se chápe jako prostředek k nějakému účelu, jako něco, co člověk chce. Statek pak jest něčím chtěným, i nemůže být statku u zvířat, tudíž ani hospodářství.
- *u vznětlivých a bojovných!*: jací podle *Ústavy* mají být strážci.
- „*zlato od boha*“ *není přimíšeno*: podle Platónovy *Ústavy* III, 415 an.
- *A ač strážcům odnímá blaženost*: *Rep.* 419 an.
- 77 *celek může být sudý*: sudé číslo lze rozdělit v samá čísla lichá.

- *o ústavě tu však promluvil málo*: v Platónově spisu *Zákony* nemluví Sókratés, nýbrž neznámý Athéňan.
- 78 *že i u žen má být společné stolování*: v *Leg.* VI, 781 a.
- *tam počet obránců stanoví na tisíc, tu však na pět tisíc*: „tam“, totiž v *Rep.* IV, 423 a, „tu“, totiž v *Leg.* V, 737 e (ale tu přesněji má být: pět tisíc čtyřicet).
- *aby se z něho mohlo žítí mírným způsobem*: *Leg.* V, 737.
- 79 *takže k tomu jest potřeba i těchto příslušných stavů*: srov. *Leg.* V, 737 cn.
- *plození dětí ponechává neomezené*: Aristotelés ovšem v VII 16 navrhuje kupodivu neetický prostředek (abortus), aby se předešlo velkému množství porodů. Srovnej však Platón, *Leg.* V, 740 bn. a Fr. Novotný, *Gymnasion. Úvahy o řecké kultuře*, Praha 1922, str. 17.
- *Feidón z Korintu*: blíže neznámý.
- *v těchto Zákonech jest to naopak*: ale tomu tak není, jak vyplývá z Platónových *Zákonů* 740 bn.
- *bude třeba promluvit níže*: VII 16.
- 80 *jest těžko obývatí dva příbytky*: Platón, *Leg.* V, 745 e: „... každý občan ať dostane po dvou příbytcích, blízko středu a při pomezí“ (překlad V. Sládka). Ale níže (VII 10) vyžaduje Aristotelés sám takového zřízení. Susemihl myslí, že Aristotelés později byl jiného mínění, ale zapomněl opravit výtku dříve učiněnou.
- *kteřou prve navrhl*: totiž v *Rep.*
- *úřad gerontů oligarchií*: ve Spartě byli dva králové, v čemž se vidí spojení předních rodin, zápasících o nejvyšší moc. Králové sami nemohli v míru rozhodovati o ničem, byli vázáni dvacetiosmičlennou doživotně jmenovanou radou starců (gerontes), nejméně šedesátiletých, v níž sami měli hlas jako ostatní. Geron-

- ti měli soudní moc ve věcech hrdelních a příprav předloh pro sněm. O všech státních záležitostech rozhodoval obecný sněm (apellá). Zvláštním úřadem bylo pět eforů, kteří za nepřítomnosti králů byli jejich zástupci, později jako dozorcí veškeré státní správy stáli i nad králi a mohli je pohnati na soud gerúsie a dáti je sesaditi, neboť strhli na sebe vedení vnitřní i zahraniční politiky.
- *anebo jen za nejhorší ze všech*: srov. Platón, *Leg.* III, 693n.
- *že se o zvolených úřednících losuje*: *Leg.* 756, 763, 765.
- 81 *čistě oligarchickou zásadou však jest*: *Leg.* VI, 764 a, 765 c, 756 b-e.
- 82 *Faleás z Chalkédonu*: o tomto původci komunismu v starověku není bližších zpráv. Chalkédón byla megarská osada naproti Byzantii na břehu asijském.
- *že by bohatí věno dávali*: srov. Platón, *Leg.* V, 742 c.
- 83 *vzdělanci pro hodnosti*: jedno z několika označení pro optimáty a aristokraty, kteří se rádi nazývali „vzdělanci“, „jemní a zámožní“, „dobří“, „lepší lidé“ apod.
- *odtud také nárek*: Hom., *Il.* IX, 319. Celé místo, nárek to Achilleův, zní:
*Stejný tu každý má díl, ať válčí či sedí,
stejnou dostává čest, jak zbabělý, tak statný.
Zahyne nečinný muž jak člověk velikých činů.*
- 85 *Eubúlos vyzval Autofradata, který chtěl obléhati Atarneus*: Eubúlos z Bithýnie byl zámožný a filosoficky vzdělaný muž, který měl v úmyslu osvoboditi část řeckých krajů na asijském pobřeží z nadvlády perské.
- *zpočátku se sice lidé spokojí se dvěma oboly*: tuto diabolii, tj. vyplácení dvou obolů (obolos = 0,73 g stříbra), zavedl Periklés, aby si naklonil lid. Vyplácena byla ze státní pokladny jako vstup-

POLITIKA

- né do divadla. Později vlivem demagogů se to zařízení zvrhlo v plýtvání obecním majetkem.
- 86 *jako v Epidamnu a ... v Athénách ... Diofantos*: Epidamnos bylo město na pobřeží illyrském. Diofantos byl athénský státník a řečník, žil snad za doby Filipa Makedonského; o jeho zákonech není známo nic určitějšího.
- *Hippodamos z Milétu*: žil v V. stol., vynálezce pravoúhelné stavby ulic.
- 89 *ať se zrodili ze země anebo byli zachráněni z nějaké pohromy*: také Platón v *Leg.* III, 677 an. vypravuje, že bylo mnoho velikých záhub lidí různými pohromami, potopami a nemocemi. Aristotelés tu nemyslí na určitý původ lidí.
- 92 *Ukázaly to za vpádu Thébanů*: když roku 369 Epameinondas vtrhl na spartské území a thébská jízda pronikla až do jižní části města, ženy pláčem, nářkem a výčitkami mužům znesnadňovaly obranu města (podle Plútarcha, *Agésiláos*, kap. 31).
- 94 *jest totiž příliš dětinský*: volba se dala patrně jakýmsi druhem aklamace, křikem.
- 95 *Také volba gerontů ... jest dětinská*: způsob volby popisuje Plútarchos, *Lykúrgos*, kap. 26. Několik zvolených mužů totiž bylo zavřeno do domu, před nímž byl shromážděn lid, takže neviděli uchazečů, kteří jeden za druhým procházeli shromážděním lidu. Na tabulce pak podle stupně křiku shromáždění zapisovali, který uchazeč dosáhl největšího souhlasu.
- 96 *společné stolování, takzvaná fidity*: fidity a syssitia znamená věcně totéž. Společné stolování bylo původně zvané andreia, poněvadž se jich účastnili jen muži (andres).
- 97 *Kréťanům perioikové*: perioikové (kolem bydlicí) byli také ve Spartě; byli to snad potomci staršího obyvatelstva, které se dobrovolně poddalo. Měli osobní svobodu, ale neměli politických práv.

POZNÁMKY

- 98 *pohlavní obcování mezi muži*: Aristotelés slibuje uvažovati o jeho správnosti či nesprávnosti jindy, ale ani v tomto spise, ani jinde o tom nemluví.
- 100 *Karchédoňané*, tj. Karthágiňané.
- 101 *pentarchie*: sbor o pěti mužích.
- 103 *dal základ k zřízení demokratickému*: srov. Aristotelés, *Ath. Pol.* 9.
- *radu na Areopagu oslabil Efialtés a Periklés*: srov. Aristotelés, *Ath. Pol.* 25 a 27.
- *místo zdatných politických odborníků*: ruk. TR²: ἀντί πολιτευομένων.
- 104 *úřady pak zřídil ... z pentakosiomedimnů, zeugitů*: Solón rozdělil občanstvo podle určitých měr výnosu pozemků na třídu pentakosiomedimnů (velkostatkáři), kteří měli nejméně 500 athénských měřic roční sklizně, do druhé patřili jezdci (hippeis) o 300 měřicích, do třetí zeugité (zemědělci) o 200 a do čtvrté thétes (drobní zemědělci a nádeníci) o méně než 200 měřicích. Poslední třída měla účast pouze ve sněmě a héliaji (nejvyšší soud lidu), v úřadech však nikoli. (Šílený, Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, Praha 1937⁴, str. 41.)
- 105 *aby opili, když někoho zbijí*: srov. *EN* III 7 (překlad str. 79).
- 106 *zkoumati*, co je obec: definici pojmu obce uvedl Aristotelés hned na začátku spisu, ale jen se zřetelem k nejvyššímu účelu obce, který je všude tyž. Tu však jde o definici vzhledem k různým ústavám, proto Aristotelés vychází od pojmu občana. – Tak za historickou částí následuje část systematická, obvyklý to způsob u Aristotela (srov. např. spis *O duši*).
- 107 *jimž občanské právo bylo uděleno*: bylo rozlišováno mezi staroobčany a novoobčany, tj. těmi, jimž občanské právo bylo uděleno.

- *vždyť i metoikové*: přistěhovalci usedlí v Attice. Měli osobní svobodu, ale nesměli mít nemovitě jmění a uzavíratí pravoplatný sňatek s občankami; provozovali obchod, řemesla a průmysl. Před soudem potřebovali právního zástupce (prostatés). Platili zvláštní daň (metoikion), byli povinni k mimořádné válečné dani (eisforá) a byli zavázáni k vojenské službě a jiným menším povinnostem. (Šílený, Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, Praha 1937⁴, str. 43.)
- *kdyby se ... upírala vládní moc*: podobně se o soudním oprávnění vyjadřuje Platón, *Leg. VI*, 767 an.
- 109 *dal odpověď Gorgiás z Leontín*: řečník a sofista, známý z Platónova dialogu *Gorgiás*. Lárísany se nazývali obyvatelé thessalského města Lárísy, ale „lárísany“ se jmenovaly také kotle v Lárise zhotovované. Jako jsou tedy kotli, protože jsou kotláři, tak se není třeba tázati dále, proč jsou občané Lárísané; jsou, protože je zplodili otcové. Susemihl vysvětloval místo jinak; podle něho se slovem „démíúrgos“ myslí ne hotovitel, mistr, nýbrž druhý jeho význam, tj. představený, obecní správce, jak se nazýval v dórských obcích, který propůjčoval občanské právo. K tomu však Rolfes podotýká, že pak by Gorgiás byl aporii správně vyřešil a Aristotelés by nebyl mohl napsat, že Gorgiás dal odpověď v rozpacích.
- *Kleisthenés po vypuzení tyranů*: srov. Aristotelés, *Ath. Pol.* 21. Attika byla původně rozdělena na čtyři okresy, od dob Kleisthenových (r. 510) na deset.
- 110 *slovo „polis“ má různý význam*: tj. město (jako osada) a obec (jako stát).
- 111 *kolik obyvatelstva jí prospívá a zda stejnorodé, či různé*: srov. VII 4 a 5.
- *v obryse vylíčiti ctnost občana*: srov. *EN V* 5.
- 112 *dobrého muže nazýváme tak ovšem právě z hlediska jedné dokonalé ctnosti*: řečtina neměla výrazu pro příd. jméno „ctnostný“,

- tedy „dobrý“ tu = ctnostný. Dokonalá ctnost = rozumnost. Pro příd. jméno ctnostný jsou výrazy *agathos*, *spúdaios*, *epieikés*.
- *není jedna zdatnost náčelníka sboru a pomocníka*: srov. Fr. Groh, *Řecké divadlo*, Praha 1909, str. 315, Praha 1933², str. 292.
- 113 *občan však že není nutně rozumný*: Susemihl, Immisch: *πολιτην οὐκ μίς. ruk. πολιτικόν*.
- *Euripidés praví*: ve ztracené tragédii *Aiolos*, *frg.* 16.
- *nemůže býti oboji stejně chválena*: ctnost dobrého občana by byla spíše hodna chvály než ctnost dobrého muže anebo člověka opravdu ctnostného, a to není možno.
- *vláda panská*: podstatu její osvětlil Aristotelés v I 2.
- 114 *vojevůdce pod vojevůdcem jako setník i četař*: *taxiarchos* a *fýlarchos*, tj. jako řadový velitel a velitel jízdné fýly (švadrony).
- *jako uměřenost a zmužilost muže a ženy jest různá*: jako táž ctnost, např. zmužilost, je různá u mužů a ženy, tak i u muže táž ctnost, např. spravedlnost, je různá, je rázu mužského, když spravedlivě rozkazuje, a rázu ženského, když spravedlivě poslouchá. A tak i v nejlepší obci ctnost vládce a poddaného je jedna; oba musí umět poroučet a poslouchat; a přece je u obou různá, jeden poroučí a druhý poslouchá.
- *poddaný je totiž jako výrobce píšťal*: Aristotelés tu nemluví o poddaném, pokud je ctnostným mužem, nýbrž pokud je dobrým poddaným. Jako ctnostný muž potřebuje rozumnosti právě tak jako vládce; jako dobrý poddaný potřebuje jen pravdivého mínění, víry o tom, co má dělat, aby to odpovídalo úmyslu jeho vládce, účelu. Vyplývá to také právě z uvedeného srovnání výrobce píšťal a píšťce. Srovnej také, co píše Platón v *Rep. X*, 601 d–e.
- 115 *zda ctnost dobrého člověka a řádného občana jest tatáž*: v *EN V* 5 (překlad str. 127n.) Aristotelés prohlásil, že otázka, zda výchova k ctnosti vůbec náleží nauce politické, či ne, musí se rozhod-

- nouti podle toho, je-li dobrý člověk a dobrý občan totéž. Kdyby toto bylo pravda, tak i ono. Ale v *Politice* jako pokračování *Etiky* Aristotelés míní, že lidská a občanská ctnost jest jedno a totéž jen v ideálně zřízené obci. Proto asi Aristotelés v *Politice* píše o výchově, až pojednává o nejlepší obci.
- *lidé všedního zaměstnání*: banausoi, tj. prostí řemeslníci a dělníci; srov. Úvod.
- 116 *jak i Homéros naznačil slovy*: tak si stěžuje Achilleus na zacházení Agamemnonovo v *Il.* IX, 648.
- 117 *člověk jest přirozeně určen pro život v obci*: srov. I 2 a *EN* III 14.
- 118 *byla o nich řeč i v exoterických spisech*: srov. poznámku v překladu *EN* k str. 30.
- *jsou zhoršenými odrůdami*: parekbaseis, zrůdy, úchylky, výstřelky, tj. ústavy vybočující, překročující pravou míru. Srov. i *EN* VIII 12.
- 119 *nazývá se zřízení jménem, které jest společné všem ústavám, totiž politéii*: ústava = řecky πολιτεία tedy znamená i druh správné ústavy. Srov. pozn. v překladu *EN* k str. 215.
- 121 *se na obou stranách vyskytují spory o správu obce*: srov. i *EN* V 6.
- 122 *jak jsme dříve řekli v Etice: V 6 (překlad str. 129)*: „... všichni totiž souhlasí v tom, že právo v rozdělování se má díti podle osobní hodnoty, ale nikdo nerozumí hodnotou totéž, nýbrž demokraté ji vidí ve svobodě, oligarchové v bohatství, jiní v urozenosti, aristokraté v duševní zdatnosti.“
- *aby ve stu min*: mina = 1/60 talentu ve váze 435 g stříbra.
- *ani pro směny a vzájemný styk – sice by*: celé místo je v textu porušeno a v překladu částečně upraveno.

- 123 *že obec ... má mítí péči o ctnost*: srov. i *EN* I 10 (překlad str. 40–41): „... cíl nauky politické, ta pak nejvíce pečuje o to, aby občany učinila nějakými, a to dobrými a schopnými krásných výkonů.“ Obec, stát není panská vláda, panování, nýbrž jeho úkolem je služba duchovému životu. Jeho účel je mravní a kulturní.
- *jinak se z toho společenství stává spojenectví*: srov. II 1.
- *jak prohlásil sofista Lykofrón*: byl asi ze školy sofisty Gorgia. Lykofrón tedy obec (stát) pokládal za útvar umělý, za pouhou právní ochranu občanů, ne za útvar odpovídající lidské přirozenosti.
- 124 *vystihují jen jakousi část práva*: tak se z účelu a určení obce (státu) dokazuje, že demokracie, v níž vládou svobodní, a oligarchie, ve které vládou bohatí, jsou zhoršenými odrůdami správné ústavy. Dokonalé právo vyžaduje, aby v obci vládli ti, kteří nejvíce působí, že obec dosahuje účelu. Je-li pak účelem obce šťastný a ctnostný život, zřejmě k němu v první řadě nepřispívají rod a bohatství.
- 126 *O ostatním budiž promluveno na jiném místě*: v kap. 13.
- 127 *Lékařem však jest za první odborný pracovník*: démiúrgos; toto slovo označuje řemeslníka, výrobce, umělce, mistra, odborníka, znalce.
- 128 *nýbrž uživatel jeho jej i lépe posoudí*: k tomu srov. Platón, *Rep.* 601 dn.
- 129 *dále trvá nesnáž dříve naznačená*: kap. 10.
- *Ježto v každé vědě a v umění účelem jest dobro*: srov. *EN* na začátku.
- 130 *je-li jedna velikost větší než druhá, jest patrně něco z nich také rovné*: např. jsou-li dvě přímky *a* a *b*, z nichž jedna jest větší než druhá ($a > b$), a odejmeme-li část, o niž je větší, jest zbývající část rovna druhé přímce.

- 131 *jak bylo řečeno již dříve*: v kap. 9.
- *Vyvětlili jsme již dříve*: v kap. 9.
- 134 *co podle Antisthena odpověděli lvi*: žák Sókratův, zakladatel kynické školy. (Ferd. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, Praha 1936, str. 168.) Bajka není zachována. Podle aisópské bajky lvi odpověděli zajícům, když žádali rovnost, že nárok jejich je správný, mohou-li jej zajíci podepřítí takovými drápy a zuby, jaké mají lvi.
- *obce ... zavedly ostrakismos*: střepinový soud. Hlasy těch, kteří pokládali některého vynikajícího a oblíbeného muže za nebezpečného obci, se psaly na střepiny (hliněná tabulka, ostrakon). Mohl tedy vynikající muž, zvláště nepohodlné politické strany, i když jinak byl bez viny, býti vyobcován na deset let, když pro vyobcování hlasoval určitý počet účastníků (v Athénách jich muselo býti nejméně 6000). Srov. Šílený, Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, Praha 1937⁴, str. 47.
- *také Argonauté prý opustili Héraklea*: Argonauté byli podle pověsti účastníci výpravy do Kolchidy, aby přinesli zlaté rouno od krále Aiéta. Vůdcem byl Iáson, účastníků prý se sešlo 50, mezi nimiž i známý řecký héros Héraklés. Plavili se na lodi Argó o 50 veslech, která prý byla stavěna pod dozorem bohyně Héry anebo Athény. Saska, Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, Praha 1938⁸, str. 160n.
- *radu, kterou Periandros dal Thrasybúlovi*: Periandros, tyran v Korintu. Srov. podobné vypravování u Livia (I, 54) o Tarquiniovi Zpupném, u Ovidia, *Fasti* II, 687 an.
- 136 *dosvědčuje to Homéros: Ílias* II, 391n. Celé místo:
*Koho však opodál lodí bych spatřil, kterak se snaží
někde tu při lodích křivých se zdržovat, tomu by věru
nebylo potom snadno, by spasil se od psů a ptáků!*
Slova „V mé moci život a smrt“ u Homéra nejsou. Srov. překlad EN, str. 86 a poznámku k tomu.
- 137 *takzvaní aisymnété*: aisymnétés, pův. soudce v boji, pořadatel

- (Homéros, *Od.* VIII, 258), potom vládce, u Iónů pův. jméno krále, a vynikající muž s diktátorskou mocí, zvolený k urovnání občanských sporů.
- *Dosvědčuje to Alkaios v jednom svém skoliu*: Alkaios, řec. skladatel sympotik. Ferd. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, Praha 1936, str. 53n. Skolion = druh písní, zpívány při symposiích.
- *Pittaka zvolili za tyrana*: okolo r. 600.
- 138 *vláda despotická*: despotiké; despotés = pán (předně v poměru pána a otroka), svrchovaný vladař. Názvu toho se obyčejně užívalo o perských kráľích.
- 139 *podle dědičné poslušnosti rodu nebo střídavě podle volby*: κατὰ γένος μέγος; rukopisy mají buď jen κατὰ γέν η κατὰ μέγος nebo ἀρεσων.
- *zákony vyjadřují jen povšechnost*: srov. EN V 14 (překlad str. 146).
- *i v Egyptě jest lékařům dovoleno*: Egypt byl pokládán za místo bohaté tradice a stability v umění a vědě. Srov. Platón, *Tim.* 21 en.
- *jako jest lepší hostina z přispěvků*: srov. III 11.
- 140 *množství o mnohých věcech lépe soudí než kterýkoli jednotlivec*: Aristotelés si tedy nepřije absolutní monarchie, krále s plnou, neobmezenou mocí. Vládnouti mají zákony, ovšem i tyto, pokud neodporují přirozenému právu. A nesprávnostem či příkrostem, které by snad vyplývaly z abstraktní povšechnosti zákonů, mají brániti soudci a úředníci, kteří soudí a rozhodují o jednotlivých konkrétních případech, kteří tedy musí přihlížeti k individuálním poměrům a tam, kde by zákon byl příkrý, jeho příkrost mírniti.
- *vznikly z toho jaksi přirozeně oligarchie*: srov. Platón, *Rep.* VIII, 551 c.

143 Dva když pospolu jdou...: Hom., *Il.* X, 224; srov. *EN VIII*, 1 (čes. překlad str. 200 a pozn. k tomu).

— Takých společných rádců měl deset...: Homéros, *Il.* II, 372. Celé místo zní:

Kéž bych jen, otče ty Zéve i Athéno, kéž bych jen, Foibe, takých společných rádců měl deset ve vojsku našem, tu by hrad Priama vládce byl skácen za krátkou dobu, silou pravice naši jsa vyvrácen z kořen a dobyt.

145 *aristokracie množství, jež může býti ovládáno*: na tomto místě bývá text různě pozměňován.

— *Neboť jak již dříve bylo řečeno*: v kap. 12.

— *jak bylo uvedeno dříve*: v kap. 13.

146 *že ctnost muže i občana v nejlepší obci jest táž*: srov. III 4. V dalších slovech je poukaz na pedagogickou část, jíž se celé dílo končí.

— *kdo o ní hodlá zkoumati, jak náleží*: konec knihy patrně chybí. Je tu myšlenka, která je na začátku sedmé knihy, že zkoumání o nejlepším zřízení musí předcházeti zkoumání o nejžádoucnějším životě. Poněvadž kniha VII začíná podobnými slovy, jimiž končí kniha III, kladli někteří vykladatelé sedmou knihu hned za knihu třetí. Viz poznámku ke str. 248.

148 *Nyní však jedni hledají jen nejdokonalejší*: Aristotelés tu myslí na Platóna.

149 *v první části svého zkoumání o ústavách*: III 7.

— *o aristokracii a o království jsme již promluvili*: III 16.

— *a poněvadž jsme mimoto také již určili*: III 13.

150 *tyranida jako nejhorší ústava*: ústavy podle Aristotela jdou za sebou v tomto pořadí: 1) království, 2) aristokracie, 3) políteia –

4) demokracie, 5) oligarchie, 6) tyranida. Jest tedy tyranida nejvíce vzdálena od správných ústav, nejbliže je jim demokracie.

— *tak se o tom vyslovil již jeden z našich předchůdců*: Platón v *Pol.* 303 a. Platón a Aristotelés věcně spolu souhlasí, jen se různě vyjadřují. Platón slovem „oligarchie“ označuje i aristokracii.

151 *bylo-li v úvaze o aristokracii ještě o něčem jiném takovém řečeno*: totiž v III 12n. (podle Stahra a Immische). Dříve badatelé (Susemihl) toto místo vztahovali na knihu VII 7n. Na onom místě (III 12n.) Aristotelés jmenuje tytéž věci, z nichž se skládá obec, bohatství, rod, ctnost a svobodu, a v celé třetí knize uvažuje o nejlepší obci, tedy i o aristokracii.

— *podle toho, co je společné oběma*: např. podle svobody, která je společná bohatým i chudobným.

152 *Podobně je tomu ... u tónin*: v řecké hudbě se hlavní tóniny nazývaly podle národů, u kterých vznikly: dórská, fryžská. Srov: Fr. Groh, *Řecké divadlo*, Praha 1909, str. 324n. O rázu tónin mluví Aristotelés v tomto spise v knize VIII.

153 *jak prý ... jest tomu v Aithiopii*: Hérodotos *Dějiny* III 20. Srov. III 12.

— *jako v Apollónii v moři Ionském*: osada v Adriatickém moři, založená z Korintu.

154 *množství těch, kteří opatřují potravu*: k tomu srov. Platón, *Rep.* II, 369 cn., o níž se Aristotelés zmiňuje níže.

157 *o které vládě mnohých Homéros praví, že není dobrá*: v *Il.* II, 204:

Nedobrá vláda je mnohých – jen jeden vladařem budiž!

Homéros tu patrně myslí na vládu mnohých v prvním smyslu, v druhém smyslu (když je více vládců každý pro sebe) užívá Homérových slov Aristotelés sám na konci *Metafyzik*, když pojednává o nutnosti jednoho pořadatele, zákonodárce, vládce ve vesmíru.

POLITIKA

- 158 *žádné hlasování nemůže mítí obecnou platnost*: neboť se týče jednotlivých osob a případů.
- 159 *v takové demokracii vládnou zákony, pro nedostatek důchodu*: tj. tam, kde se účastníkům správy nemůže vypláceti důchod, aby nemuseli pracovat a mohli se věnovat veřejným záležitostem.
- 161 *jako Platón: Rep. VIII a IX.*
- *ústava, o které jsme pojednali v dřívějších úvahách*: kniha III.
- 162 *naše pojednání se však týká ústavy*: ústava totiž je tam, kde vládnou zákony, nikoli člověk podle libovůle. Podstatou politeie (občanského, republikánského zřízení) ovšem je, že zákony jsou dobré a spravedlivé, že tedy občanům poskytují příslušné účasti ve vládě.
- *pro co se lidé nespravedliví dopouštějí bezpráví*: srov. Platón, *Rep. I*, 331 c.
- 163 *vyjímajíc aristokracii pravou a první*: vlastní politeia je tedy ústava, která rozděluje úřady jednak podle svobody, jednak podle bohatství, aristokracie jako smíšená ústava pak ta, která rozděluje úřady podle svobody, bohatství a ctnosti zároveň, vlastní aristokracie je rozděluje podle ctnosti.
- 164 *oboje zároveň jest tedy něčím společným*: totiž pokuty zámožných a plat chudobných.
- 166 *O království jsme pojednali v dřívějších úvahách*: III 14–17.
- *které nazývali aisymnéty*: srov. III 9.
- *odpovídá neobmezenému království*: III 14 ke konci a III 11.
- 167 *ctnost, která přesahuje síly obyčejného člověka*: srov. III 17.
- *zásada, kterou jsme určili v Etice*: EN VII 14 a srov. i I 6 a X 7.
- *že ctnost je středem*: EN II 5.

POZNÁMKY

- 168 *takové smýšlení si přinášívali již jako děti z domova*: srov. Platónovo líčení v *Rep. VIII*, 563 a.
- 169 *Příčinu toho uvedeme později*: VIII 5n.
- *jediná není znepokojována rozbroji*: srov. Platón, *Rep.* 470 b o pojmu „stasis“ = rozbroj: „... pro nepřátelství vlastního máme název ‚rozbroj‘, pro nepřátelství s cizím ‚válka‘.“
- 170 *Charónás*: proslulý zákonodárce z Katany na Sicílii; jest asi Aristotelovou domněnkou, že patřil k střední občanské vrstvě.
- *ti, kteří se zmocnili nadvlády nad Helladou*: Aristotelés myslí na Athéňany a Spartány; oni zřídili v každé podrobené obci demokracii, tuto oligarchii, neboť měli za to, že oporu své obce budou mítí jen tam, kde bude stejné zřízení, jaké mají doma.
- *jediný muž z těch*: není shody v tom, koho tím Aristotelés míní, zda Pittaka z Mitylény, či někoho jiného. Pittakos byl mezi těmi, kdo ovládali město. Ale když se mu podařilo odstraniti spoluvladaře, vrátil městu samostatnost.
- 177 *členové se jmenují předporadci (probúloi)*: sbor desíti probulů byl v Athénách ustanoven r. 410; srov. Aristotelés, *Ath. Pol.* XXIX 2.
- 178 *chorégové*: na ně obec (stát) přenášel povinnost vypravití potřebné sbory pro dramatické hry. Povinnost ta, již museli přejímati bohatí občané, byla částí tzv. leitúrgiá (služba pro obec, obětavost pro obecné dobro). Fr. Groh, *Řecké divadlo*, Praha 1909, str. 46n. a srov. i poznámku k 102. str. překladu EN a Šílený, Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, Praha 1937⁴, str. 58.
- *úřad dozorce nad ženami*: gynaikonomové bděli nad tím, aby se ženy neoddávaly výstřednostem a rozmařilostem.
- 179 *nářadí, jež jest zároveň rožněm i svícnem*: obeliskolychnion, užívalo se ho zvláště ve vojsku. Srov. poznámku ke str. 38.
- 181 *jak by jinak mohl zabraňovati ženám nemajetných vycházeti*:

POLITIKA

chudobným ženám nelze zabraňovati, aby ven nevycházely, poněvadž musí ven za práci, a bohaté ženy v oligarchiích zas dozo-ru nestrpěly.

— *nebo vždy ze všech dohromady*: dále text porušen.

— *A tak bude dvanáct způsobů*: pro objasnění tohoto obtížného místa může posloužiti schéma:

<i>I. aktivní právo obsazování</i>	<i>II. pasivní právo (z koho se obsazuje)</i>	<i>III. způsob obsazování</i>
1. všichni	1. ze všech	1. volbou
2. někteří	2. z některých	2. losem
		3. jedny volbou, druhé losem

Kombinací (4 x 3) nastane těch „dvanáct způsobů“. Připojí-li se ještě třetí možnost:

3. jedny úřady všichni, druhé někteří	3. jedny ze všech, druhé z některých	1. volbou 2. losem 3. jedny volbou, druhé losem
---	---	--

a kombinuje-li se zase, např. všichni jedny ze všech, druhé z některých 1. volbou 2. losem 3. jedny volbou, druhé losem atd., nastane opět 15 různých možných spojení „kromě těch dvou spojení“.

Dále Aristotelés ještě uvádí, který způsob je které ústavě vlastní, např. spojí-li se I 1 s II 1 a III 1, 2, 3 je to demokratické, spojení I 2 s II 2 a III 1, 2, 3 je oligarchické, spojení I 1 s II 2 a III 1 nebo I 2 s II 1 a III 1 je aristokratické a I 1 s II 2 a III 2, 3 nebo I 2 s II 1 a III 2, 3 je vlastní politicii.

183 *může se pochybovati o oprávněnosti skutku*: ten soud byl v Athénách v Delfiniu, svatyni Apollóna, přímím Delfinios, v jiho-východní části města.

— *a to ve Freattó*: výběžek poloostrova peirajského u přístavu

POZNÁMKY

„Zea“. Jméno pochází podle Theofrasta od hérao Freata. Aristotelés ve spise *Ath. Pol.* 57 o tom píše: „Pakli konečně někdo, jenž se nalézá již ve vyhnanství pro zločin, který lze usmířiti, uvalí ještě na sebe vinu, že někoho zabil nebo poranil, toho soudí sbor ve Freattó. Obvinění hájí se na lodi, se kterou přistal.“

185 *jak jsme řekli již dříve*: III 9 a 12.

186 *v Epidamnu*: Korintská a korkýrská osada na pobřeží illyrském, měla původně oligarchické zřízení, ale v bojích proti šlechtickým rodům dostalo se jí zřízení demokratického, ovšem s omezením, že při hlasování o obsazení úřadů měli účast také členové nejvyšších úřadů.

187 *Rovnost však jest dvojí, jedna podle počtu, druhá podle hodnoty*: tj. tato z hlediska duševní zdatnosti. O tom píše také Platón v *Leg.* VI 757 b.

190 *v Thébách ... pád demokracie*: kterou tam zavedli Athéňané po vítězství u Tánagry r. 456 př. Kr.

— *v Megarech pro nepořádek a naprostý nedostatek vlády*: tam za perských válek nabyla vrchu demokracie. Ale později vlivem demagogů lid nechtěl platiti ani úroky z vypůjčených peněz, plenil chrámy a domy zámožných občanů, do vyhnanství poslal mnoho šlechtu a zabavoval jejich majetek. Když se pak vypovězencům podařilo vrátiti se, byla zřízena oligarchie a úřady byly obsazovány jen z těch, kteří pomáhali v boji proti demokracii.

— *v Syrakúsách před Gelónovou tyranidou*: Korintská osada na Sicílii; vládly tam nejprve šlechtické rody, majitelé pozemků. Lid se proti nim vzbouřil a zavedl r. 493 př. Kr. demokracii. Ale pro vzniklé nepořádky se lid vzdal Gelónovi (r. 485 př. Kr.), který povolal zpět šlechtické majitele pozemků, ale zůstal samovládcem.

— *na Rhodu před povstáním*: totiž oligarchie.

— *někdy by se zvrhla i v podobu jiného živočicha*: tu je dvojí výklad. Jedni tuto myšlenku vztahují na tělo jako celek, druzí jen

- na nohu jako jeho část, o níž je právě řeč. Přidržuji se tohoto druhého výkladu, ježto je tu řeč jen o nepoměrném růstu částí. A tak kdyby noha nabyla podoby např. koně, byla by z těla nestvůra. Celé místo je také podle Immische vložkou. Ti, kteří se přidržují prvního výkladu, musí za vložku pokládati jen větu „– kdyby např. noha měla čtyři lokte, ostatní tělo však jen dvě pídě“. Sotva také lze míti za to, že by tu Aristotelés myslel na nějakou skutečnou metamorfózu, ježto podle jeho názoru druhy živočichů jsou stálé. V přírodě vládne zákon synonymity a homoideality; každý jedinec vzniká z jedince mu podobného a vývojem se mu stane podobným (*Met.* XI, 3 a *GA* II, 1). Tam ovšem, kde příroda ustává ve své činnosti, vznikají zrůdy.
- *v Tarentu...v boji proti Iapygům*: r. 473 př. Kr. – Iapygové v jižní Itálii (Apulie).
- *v Argu*: stalo se r. 520 př. Kr., kdy spartský král Kleomenés I. pobil argejskou šlechtu. Zda tu slovo „hebdomé“ znamená sedmý den měsíce, či místo, kde šlechta byla pobita, není jisto.
- 191 *táhnouti do pole podle seznamu*: „katalogos“ byl seznam vybraných osob pro nějaký účel, zvláště pro vojenskou službu.
- 192 *Antissané*: Antissa býval dříve ostrov, později po zemětřesení část ostrova Lesbu a jeho přístavní město.
- *V oligarchiích...*: tato věta sem asi nepatří.
- *když území není příznivo jednotě obce*: toto zajímavé Aristotelovo pozorování platí dodnes; často obyvatelé města na jedné straně řeky, protéká-li městem, bývají jiného politického smýšlení než obyvatelé na druhé straně řeky; anebo srov. obyvatele uvnitř města a na periferii.
- *v Klazomenách obyvatelé Chytu*: část města a obce byla na maloasijské pevnině, část na ostrovech. Klazomeny, město u smyrenské zátoky.
- 193 *ženichovi ... přihodilo se něco*: podle Plútarchova vypravování praskl náhle pohár.

- *jejichž obce tu byl hostitelem*: příběh se udál za války peloponéské (srov. Thúkýdidés III 2). Hostitelem (= proxenos, asi v našem smyslu „honorární konzul“) byl zván občan města, který občanům jiného města poskytoval pohostinství, ochranu a různou pomoc, zvláště před soudem. Šílený, Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, Praha 1937⁴, str. 44.
- *spor ten byl pro Fóčany počátkem svaté války*: r. 355 př. Kr. V dějepisech však bývá uváděna příčina jiná: Fóčané prý zorali kus posvátného pole, které mělo zůstatí úhorem. – Fókis, krajina ve středním Řecku s městem Delfami.
- 194 *v bitvě u Mantineie*: r. 419 př. Kr. (srov. Thúkýdidés V 63).
- *v Syrákúsách*: r. 412 př. Kr.
- 195 *za vlády čtyř set*: stalo se v Athénách r. 411. Aristotelés, *Ath. Pol.* 29, 1 píše: „Pokud ovšem štěstí válečné bylo v rovnováze, pevně se drželi demokracie. Ale když po porážce na Sicílii převaha nabyla moc Lakedaimonských pro spojenectví s králem, byli přinuceni demokratickou ústavou hnouti a dosaditi vládu se čtyřmi sty mužů v čele, přičemž měl řeč před hlasováním Mélobios, návrh sám podal Pýthodóros, syn Anaflystiův. Lid pak dal se k té změně přemluvití nejvíce domněním, že král ve válce spíše jim pomůže, upraví-li ústavu oligarchicky.“ – Řečník Mélobios byl bezpochyby tentýž, jenž později byl členem vlády třiceti tyranů. – „Králem“ se míní král perský.
- 196 *bránili splácení dluhů triérarchům*: triérarchos opatroval loď vším, čeho potřebovala, a udržoval ji; stát dával jen loď a plat posádce. Triérarchie byla ukládána zámožným občanům a patřila k tzv. leitúrgiím. Srov. poznámku ke str. 178.
- *v Milétu v rukou prytanových*: prytanem se tu myslí správce státu, obce. V mnohých řeckých obcích totiž po zrušení království byl dáván tento titul správcům obce, předákům. V Athénách pak prytaný byl zván výbor rady, který právě úřadoval. Rada pěti set se totiž dělila v 10 oddělení po 50 členech z každé fýly a ti se střídali v úřadování podle pořádku ustanoveného na počátku roku, tedy 35 nebo 36 dní v roce. Doba úřadujících prytanů se pak

nazývala pryťanie. Úřadovna pryťanů se zvala skias, rotundovitá budova s kopulí, odtud zvaná též tholos, a byla na jižní straně tržiště (agory) na úpatí Aréova vrchu nedaleko radnice. Šílený, Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, Praha 1937⁴, str. 48n. a srov. Aristotelés, *Ath. Pol.* 43, 2n.

197 *lid bydlel na venkově*: také v Athénách r. 612 př. Kr. Kylón v touze státi se tyranem byl podporován okolností, že majitelé pozemků dleli na venkově. Kylónův zeť byl hned dále jmenovaný tyran Theagenés v Megarech.

— *proti obyvatelům rovin*: tj. proti majitelům pozemků, statkářům. Peisistratovi se tedy podařilo to, oč Kylón marně usiloval. Obyvateli rovin (pediakovi) tudíž byla bohatá šlechta, usedlá v úrodné athénské rovině (pedion). Druhou stranu tvořili diakriové (horáci), nejchudší občané v hornaté krajině v severovýchodní Attice, a uprostřed co do blahobytu byli paralové (pomohané), kteří bydleli na pobřeží na jih až k Súniu. Srov. Aristotelés, *Ath. Pol.* 13, 4. Podle Aristotela bohatí obyvatelé rovin tihli k oligarchii, paralové usilovali o ústavu prostřední a straně diakriů stál v čele Peisistratos, jenž se zdál nejhorlivějším demokratem.

— *Dionýsios pro svou obžalobu Dafnaia*: Dafnaios, vojevůdce v Syrákúsách, byl obžalován z nedbalosti ve válce s Tarentem. – Dionýsios byl z nízkého rodu a byl 38 let samovládcem až do své smrti (r. 367 př. Kr.). Byl velkým přítelem filosofie a umění, ale byl také marnivý a náladový. Jeho syn Dionýsios II. je známý svými styky s Platónem; tento chtěl skrze něho uskutečnit své politické ideály, ale zklamal se v něm.

— *jako na Naxu Lygdamis*: Naxos, kykladský ostrov. Lygdamis byl vojevůdce, který podporoval vzbouření, když dva šlechtici ublížili u lidu oblíbenému Telestagorovi; od tohoto totiž na jeho statku byli přátelsky přijati, ale oni zneuctili jeho obě dcery. Vypravuje o tom pozdější spisovatel Athénaios 8, 348, který čerpal ze ztraceného Aristotelova spisu o ústavách, z něhož se zachovala jen *Ústava athénská*.

198 *v Massalii, v Istru, v Hérakleii*: Massaliá, lat. Massilia (Mar-

seille), byla osada Fóčanů; její správu vedl výbor patnácti mužů a rada šesti set občanů. Také ústavu Massalianů popsal Aristotelés ve ztracených *Ústavách*. Z něho tu čerpal geograf za císaře Tiberia Strabón (IV, 271). – *Istros*, mílétská osada při ústí Dunaje. – *Hérakleia*, město v Pontu.

— *v Knidu*: přímořské město v Kárii. Mělo aristokratické zřízení a správu vedla nezodpovědná rada.

— *v Erythrách*: iónská osada v Malé Asii. Basilidy byli nazýváni po pádu království správci oligarchie.

— *v Athénách Chariklés*: srov. Xenofón, *HG* II, 3 a *Mem.* I, 2.

199 *s Charétem*: vojevůdce Athéňanů.

200 *v Korintu Timofanés*: bratr Timoleontův, který jej proto zahubil.

— *zařídí si vladařství sami*: dynasteiá znamená tedy podle Aristotela vládu, v níž má podíl ještě méně rodin než v oligarchii.

201 *pocházeli totiž ze stavu homoiů*: tak sluli všichni Spartané (tj. rovní, „soudruzi“, ovšem aristokratičtí). Partheniové byli pokládáni za potomky nezákonných manželství.

— *jako například Lýsandros králi*: král Agésiláos, aby jej ponížil, učinil ho na výpravě do Asie dozorcem hlavního stanu.

— *jako Kinadón*: o jeho spiknutí vypravuje Xenofón, *HG* III, 3.

— *zjevno z Tyrtaiovy básně*: Tyrtaios (7. stol. př. Kr.), skladatel elegií, působil ve Spartě, ale není jisto, zda byl Lakón, či Ión příšlý z M. Asie. Za druhé messénské války rozohňoval Spartany svými elegiemi k boji. Ferd. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, Praha 1936, str. 47.

202 *tím se právě liší aristokracie od takzvaných politeií*: totiž, jak jsou smíšeny svoboda – prvek demokratický – a majetek – prvek oligarchický.

- *takže si mohla osobovati více nároků*: tu je v textu patrně me-
zera.
- 204 *chytrými úskoky, bylo řečeno dříve*: IV 13.
- 205 *demagogové, jak řečeno dříve*: V 6.
- 206 *než veliké na krátký čas*: βραχύ, rukopis T (místo ταχύ).
- 208 *zdržovati je také od veřejných nákladných, ale neužitečných podniků*: jsou to tzv. *leitúrgiá*, tu jmenována *choregie*, vypravení sboru k múzickým, dramatickým závodům, a *lampadarchie*, pořádání pochodňové slavnosti, při níž byl konán pochodňový závod, běh (lampadédromiá). Pochodňové závody se konaly na počest různých bohů, zvláště Athény, Héfaišta, Prométhea a také Pána. V Athénách se pochodňového běhu účastnili chlapci, muži a zvláště efébové a každá fýla vypravila k němu skupinu svých závodníků. Jednotlivci každé skupiny byli rozestaveni od východiště až ke konečnému cíli. Pochodeň každé fýly se rozžehla na oltáři Héfaištově a Prométheově před Akadémií, odkud běh postupoval až k cíli, ke konečnému oltáři. První závodník každé skupiny se snažil nejrychlejším během s hořící ještě pochodni dospět k nejbližší stojícímu druhu své skupiny, který se zas podobně snažil předati ji následujícímu. Vítězem byla ta skupina, jejíž poslední závodník s hořící pochodni dospěl nejdříve k oltáři, na němž pak směl zapálit připravené dříví. Lampadédromiá se pak stala i obrazem udržování života a kulturní tradice. „Tak ať z pokolení do pokolení odevzdávají pochodeň života a ctí stále bohy podle zákonů,“ píše Platón v *Leg.* 776 b (překlad V. Sládka). Na začátku *Ústavy* mluví Platón o pochodňovém závodu na koních (*Rep.* 328 a).
- *buď výhradně jim nebo většinou*: srov. III, 11.
- 209 *často uvedená velmi důležitá podmínka*: srov. II, 9, IV, 9 a 12.
- 211 *nesprávný pojem svobody*: špatně chápanou svobodu líčí Platón v *Rep.* IX, 562 dn.
- *svoboda (a rovnost)*: slova „a rovnost“ vypustil Spengel.

- *s Eurípídem řečeno*: není jisto, kde to Eurípídés praví.
- 212 *pro ochranu lepších občanů*: epieikeis, tj. lepší třída, lidé zámožní a vzdělaní.
- *většina tyranů byla z demagogů*: srov. líčení Platónovo v *Rep.* VIII, 365 cn.
- *úřady pro správu obecních záležitostí a svátečních poselství*: démiúrgiai kai théoriai, dnes bychom řekli „světské a duchovní úřady“. „Theória“ bylo slavné, veřejné poselství, vypravované k obecným obětem, slavnostem a hrám, např. na Délos. Srov. Platón, *Phd.* 58 c. Na Délos posílali Athéňané každoročně slavné poselstvo na památku, že je Théseus zbavil lidských obětí posílaných Mínotaurovi. Po dobu této pouti nesměl býti žádný od-souzenec usmrcen.
- 213 *Periandros dal Thrasybúlovi radu*: srov. III 8.
- *Jak tedy již bylo naznačeno*: V 2.
- 214 *Aristogeitón Harmodia*: Peisistratův syn Hipparchos potupil Harmodiovu sestru – vykázal ji ze slavnostního průvodu. Za to byl zavražděn od Harmodia a jeho přítele Aristogeitona, tedy z důvodů osobních.
- *Filippa zavraždil Pausaniás*: v Makedonii r. 336. Je to událost nejmladšího data, o níž se Aristotelés v *Politice* zmiňuje. Attalos byl strýc Filippovy manželky. Makedonským samovládcem byl též Amyntás a Archeláos.
- *Proti Euagorovi ... povstal známý eunuch*: r. 374. Eunuch, kleštětec, se jmenoval Níkoklés.
- *starší dal králi elimejskému*: Elimeia, krajina v Makedonii. Sirras a Arrabaios byli Makedoňané.
- *Pýthón a Hérakleidés z Aínu*: v Thrákii.

POLITIKA

- 215 *pobil Penthilovce*: jsou to patrně potomci Penthila, který zařídil aiolskou osadu na Lesbu.
- *Eurípidés se totiž na něho horšil*: podle Stobaia prý Eurípidés, když mu vada byla vytýkána, odpověděl: „Možná, že můj dech zapáchá; neboť v mých ústech hnije mnoho, čeho nemohu povědět.“
- *Artapanés zabil Xerxa*: vrah, velitel tělesné stráže, se jmenoval jinak Artabanos.
- *proti Sardanapalloví*: assyrský král, jinak Assurbanipal, byl vlastně předposlední assyrský král a král mocný, za něhož kvetly umění a vědy, ale Řekům platil za vzor rozmařilce a slabocha. Srov. Aristotelovu *EN* I 3.
- *proti Dionýsiovi Mladšímu povstal Dión*: r. 357 v Syrákúsách.
- 216 *Kýros proti Astyagovi*: Astyagés, poslední král médský (585–550).
- *Mithridátés proti Ariobarzanovi*: Ariobarzanés byl perský satrapa ve Frygii. O Mithridátovi píše Xenofón, *O Kýrově vychování* VIII 8.
- 217 *řečeno s Hésiodem: Dila a dny v. 25*:
Hrnčíři sokem je hrnčíř a tesaři bývá jim tesař,
žebráků závidí žebrák a žárlí na pěvce pěvec.
 (Přel. A. Salač, *Báseň rolnická. (Dila a dny)*, Praha 1929, str. 7.)
 Srov. i *EN* VIII 2.
- *Rodina Gelónova*: Gelón vládl okolo r. 484 př. Kr.
- 218 *tyranidou s mnoha tyrany*: vlastně „rozdělené tyranidy“.
- *jsou to spíše samovlády a tyranidy*: slovo „samovláda, monarchie“ blíží se v Aristotelově *Politice* na mnohých místech významu slova „tyranida“.
- 219 *netrpěti ani volného času*: scholé, prázdeň, volný čas, jako ne-

POZNÁMKY

- zbytná podmínka, aby se člověk mohl věnovati sobě a obci. Srov. Úvod a *EN* X 7. – Proto se tyranové starali o to, aby občané neměli vůbec volného času, potřebného k vzdělání, jímž se nabývalo také zdatnosti (areté) pro činnou účast v politice.
- *aby domácí příslušníci byli stále na očích*: srov. Xenofón, *Cyr.* VIII 6, 10; 8, 13.
- 220 *pomníky Kypselovců*: samovládci v Korintu (od 7. stol.).
- *stavba Olympia*: nádherný chrám Dia v Olympii, s jehož stavbou začal Peisistratos a který dokončil teprve císař Hadrianus.
- 223 *projevuje horlivost ve věcech náboženských*: takovou radu dává Macchiavelli ve svém *Knížeti*.
- 224 *obcování s mládeží*: Schneider: τῆς εἰς ἡλικίαν ὁμίλιας.
- *jak řekl již Hérakleitos*: řecký filosof kolem r. 500. Srov. *EN* II 2 a pozn. k 54. str. v čes. překladu.
- 225 *v Sikýóně tyranida Orthagorova*: na Peloponnésu.
- 226 *Také Sókratés v Ústavě mluví o převratech ústav*: Platón, *Rep.* 546 an. Tu je řeč o sdružení prvku 3 a 4 s 5 – racionální strany trojúhelníku Pýthagorova –, což dává dvě harmonie; je to tzv. „platónské číslo“, které Platónovým vykladatelům působí obtíže. „Číslo toho obrazce ztrojmocnit“ znamená čtyřikrát násobit. Tedy $3 \times 4 \times 5 = 60$, potom $60^3 = 60 \times 60 \times 60 = 12\,960\,000$. Číslo 12 960 000 má v sobě dvě harmonie, jednu čtverečnou, neboť $12\,960\,000 = 3600 \times 3600$, přičemž $3600 = 6 \times 6 \times 100$, druhou ne čtvercovou, ale také pravidelnou, neboť je vyjádřena obdélníkem, totiž 4800×2700 ; zde $4800 = 100 \times (49-1)$, neboť ve čtverci o straně = 5 jest čtverec úhlopříčky = 50, nejbližší pak racionální hodnota úhlopříčky = 7; necháme-li čtverec = 50 jako veličinu iracionální, lze učiniti rovnicí $4800 = 100 \times (50-2)$. Druhý činitel $2700 = 100 \times 3^3$. Harmonie čtverečná je Platónovi obrazem spořádaného vývoje vpřed, harmonie obdélníková nespořádaného vývoje nazpět; číslo 12 960 000 dní = 36 000 let je u Platóna měrou délky obojí této veliké periody světové, právě

tak jako bylo měrou světového roku v šedesátinové soustavě babylónské. Počítá-li Platón v 13. kap. X. knihy za délku lidského života 100 let = 36 000 dní, je pro kosmos jeden den, co pro nás jeden rok. (Podle vysvětlení Fr. Novotného v překladu Platónovy *Ústavy*, 2. vyd., Praha 1996, str. 351. Prof. Novotný tu podotýká, že Platón nepochybně vyšel od myšlenky periodičnosti v životě individuálním, pokud má význam pro početí.) Aristotelés s Platónem souhlasí, když píše: „... ježto prý příroda rodí někdy lidi špatně a výchově se vzpírající, v čemž nemá tak docela nepravdu...“ Platón podle pythagorského způsobu chtěl dáti číselný výraz zákonu, kterému podrobuje veškeru světové dění a podle něhož nastává doba rozvoje nebo úpadku. Neboť podle jeho mínění to, co je dokonalé, vyvíjí-li se dále, zhoršuje se. Dále ovšem Aristotelés kritizuje Platónův názor o změně ústav.

227 v *Sikýóně se Myrónova tyranida změnila v Kleisthenovu*: tj. mírnější Myranova v příkřejší Kleisthenovu.

— *vládci jsou penězomilci a výdělkáři*: Platón, *Rep.* 550 d.

228 *jedni nedbají svých zájmů, kdežto druzí si jich hledí*: Platón nepraví, že by tam, kde by si občané majetkem byli tak nerovni, musela být oligarchie, nýbrž jen, že by tomu tak v oligarchii bylo, a že tam, kde tomu tak jest, vznikají v obci dvě strany, které se nenávidí, jak i sám Aristotelés říká.

— *byť i majetek nebyli promarnili*: dále je v textu mezera. V Platónově *Ústavě* je výklad o demokracii.

— *příčinu toho Sókratés vidí v přílišné svobodě*: srov. Platón, *Rep.* VIII, 562 an.

229 *o zániku a udržování ústav*: badatelé, kteří tuto knihu pokládají v pořadí za sedmou, jsou nuceni pokládati tuto větu za pozdější vložku.

230 *Dříve jsme uvedli*: IV 12.

— *jak bylo uvedeno dříve v úvaze o zániku a udržování ústav*: v knize V.

231 *jako by jen v této ústavě občané byli účastni svobody*: Aristotelés totiž vidí svobodu v podřízenosti zákonu.

232 *anebo rozhoduje v nejdůležitějších (rada)*: místo v textu je porušeno, takže podle některých vykladatelů slova „anebo v nejdůležitějších“ patří k větě: „Shromáždění lidu rozhoduje ve všech záležitostech anebo v nejdůležitějších.“ Slovo „rada“ přidal Im-misch. Tedy: Shromáždění lidu rozhoduje ve všech záležitostech, jednotlivé úřady v žádných nebo jen ve velmi málo případech, anebo tu v nejdůležitějších rozhoduje rada, a tedy z úřadů pouze ona rozhoduje v nejdůležitějších případech.

— *kde se štedře nedává plat všem občanům*: totiž za účast ve sněmu.

— *jak bylo řečeno dříve v předchozí úvaze*: srov. IV 4.

233 *zda se odhad pěti set občanů má rozdělit na tisíc občanů*: Aristotelés tu rozděluje občany na dva díly, a to tak, že jmění tisíc občanů chudobnějších se rovná jmění pěti set občanů zámožnějších.

— *jak bylo řečeno dříve*: III 10.

234 *jak bylo řečeno v předešlé úvaze*: IV 4 a 7.

235 *jak bylo kdysi v Mantineii*: v arkadském městě Mantineii byla tedy v starší době demokracie. Každý občan měl účast v poradě o občanských záležitostech; ale volbu úředníků konal jen určitý počet občanů, a to tak, že střídavě došlo na všechny. Roku 387 Agésiláos rozptýlil obyvatelstvo Mantineie z města a dal mu aristokratickou ústavu.

236 *zákon, připsovaný Oxylovi*: Oxylos byl zakladatelem élidské obce.

— *podle zákona Afytanů*: Afytis, město na thráckém poloostrově Palléné. Obyvatelé byli proslulí poctivostí. Bohatí měli v občanských právech stejná práva s méně zámožnými.

- 237 *příčiny ... byly uvedeny asi většinou již dříve*: V 7. Badatelé, kteří chtějí mít jiný pořadí knih, musí opět tuto větu pokládati za pozdější vložku.
- *zařízení, jakých užil v Athénách Kleisthenés*: místo starých 4 rodových fýl zavedl 10 nových krajů, jež nazval rovněž fýlami. Srov. poznámku ke str. 109 a Šílený, Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, Praha 1937⁴, str. 41 a 48.
- 238 *podle dřívější úvahy o udržování a zániku ústav*: v knize V.
- *že to je demokratické nebo oligarchické, co učiní obec co nejvíce demokratickou nebo oligarchickou*: Aristotelés stále varuje před fanatickým přepínáním, jež podle abstraktního schématu chce zaříditi veškeren život v obci.
- *má jich býti užito pro bohoslužbu*: Aristotelés na několika místech *Politiky* (srov. např. V 11 a VII 8–10) se zmiňuje o sociálním a státním významu náboženství.
- 239 *taková pomoc ... připomíná známý „děravý sud“*: 50 Danaoven zavraždilo – až na jednu – své muže a za to byly v podsvětí odsouzeny, aby do děravého sudu nabíraly vodu (Ovidius, *Proměny* IV 462, překlad Ferd. Stiebitze, Praha 1935, str. 132, a XI 43, překl. str. 302). Z toho vzniklo přísloví o práci Danaoven jako o marné práci (Saska, Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, Praha 1938⁸, str. 132).
- *ať jsou osvobozeni od neužitečných nákladných výkonů veřejných*: to jest od leitúrgií.
- 240 *Karchédoňané získali lid*: srov. i II 11. Karthágiňané se pokládali za majetníky pozemků libyjských měst, praobyvatelé jich jen užívali. A tak tam posílali lid, aby se obohatil, což bylo prospěšné pro obě strany, neboť se tak patrně léčila nespokojenost lidu.
- 241 *jest příznivá půda pro založení trvalé oligarchie*: srov. IV 3.
- *k oddílu jezdců a těžkooděnců přidají přiměřený počet pěších*

- lehkooděnců*: to připomíná vypravování Caesarovo o Germánech (*Zápisky o válce gallské* I 48), kteří každému jezdcí přidělili do boje pěšáka. Pěšáci stáli opodál, aby přispěchali na pomoc, byl-li některý jezdec raněn. V běhu byli vycvičeni tak, že při stíhání nepřítelů nebo na ústupu se drželi hřivy koně, a tak jsouc nadnášeni stačili jeho běhu.
- 242 *jak bylo řečeno dříve*: v 6. kap.
- *musí býti spojeny nákladné veřejné výkony*: ale srov. kap. 5.
- 243 *jak bylo řečeno již nahoře*: IV 15.
- 244 *se nazývají hieromnémony, epistaty, mnémony*: hieromnémón asi tolik, co notář, zapisovatel smluv (jinak vyslanec řecké obce, příslušící do delfské afiktyonie a pečující i o společnou bohoslužbu, srov. Aristotelés, *Ath. Pol.*, překlad Jos. Pražáka, Praha 1900, str. 55); epistatés = představený, mnémón = kancelista.
- *vykonávají-li všechny rozsudky titíž ***: mezera v textu.
- 245 *v Athénách takzvaní jedenáctipáni*: srov. *Ath. Pol.*, kap. 52 (čes. překlad str. 83): „Ustanovují také losem jedenáctipány, kteří mají na starosti vězně a smrtí trestají při činu přistižené zloděje, otrokáře a lupiče šatů, přiznají-li se...“
- *kde je zařízení efébov*: v obcích s občanským, zvláště s demokratickým zřízením konali hlídky mladíci (efébové), kteří složivše občanskou a vojenskou přísahu, byli zařaděni mezi mužstvo, schopné vojenské služby a první rok byli podrobeni vojenskému výcviku a v druhém roce konali vojenskou službu v posádkách opevněných míst a jako zemská a pohraniční stráž. Tak tomu bylo v Athénách, kde mladík, dokončiv 18. rok, byl považován za občansky dospělého (efébos) a zapsán do seznamu občanů, čímž mu nastala první občanská povinnost, vojenská služba. (Šílený, Hejzlar, *Starořecké starožitnosti*, Praha 1937⁴, str. 66, a srov. Aristotelés, *Ath. Pol.* 42, 2 an.) V oligarchiích se hlídky svěřovaly námezdnímu vojsku.

- *Tyto úřady se ... musí pokládati za první:* jejich popis viz *Ath. Pol.* 50–52.
- *úřady, zvané nauarchiemi, hipparchiemi a taxiarchiemi, a jim podle pořádku podřízené triérarchie, lochagie a a fýlarchie:* nauarchié = námořní velitelství, hipparchié = velitelství jízdy, taxiarchiá, taxiarchos = vůdce pluku, plukovník, trierarchiá = velitelství lodi, lochágiá, lochágós = setník, fýlarchiá, fýlarchos = setník jízdy. Srov. *Ath. Pol.* 61.
- 246 *úředníci pak se nazývají euthýny nebo logisty:* vrchní přehližitelé účtů, synégrové = jejich pomocníci. Srov. *Ath. Pol.* 54.
- *jako jsou obětníci (hieropoioi):* srov. *Ath. Pol.* 54, 6.
- *kteří mají vážnost od společného krbu:* společný státní krb nebo oltář byl v prytaneiu, úřední budově archonta, ležící na severním svahu Akropole. Oběti přinášeli ve Spartě králové, v Athénách archón, zvaný „král“. O prytanech srov. pozn. ke str. 196.
- *dozorci nad ženami:* gynaikonomiá. Srov. pozn. ke str. 181.
- 248 *Ten, kdo hodlá zkoumati o nejlepší ústavě:* poněvadž podobná slova čteme na konci třetí knihy, mysleli někteří badatelé, že knihu sedmou jest třeba pokládati v pořadí za čtvrtou. Ovšem těm slovům je možno rozuměti tak, že Aristotelés, když pojednal o relativně nejlepší obci, chce pojednati o zařizování nejlepší ideální obce, i užívá týchž slov jako na konci třetí knihy. K pojednání o tom však Aristotelés nepřikročuje hned; neboť v politice je nutno míti stále na zřeteli skutečnost, i rozhovořil se Aristotelés nejprve o jiných zřízeních, která nejsou nejlepší o sobě, nýbrž jsou nejlepší za daných okolností.
- Knihy *Politiky* se nám zachovaly v takovém pořadí, jak je uvedeno v překladu, pořázeném podle textu O. Immische z r. 1929, který proti staršímu vydání Susemihlova ponechává rukopisné pořadí. U nás tohoto mínění je také prof. Karel Svoboda. Není také úplně přesvědčujících důkazů, že by zachované pořadí knih bylo třeba měniti. Ale již ve 14. století (Nicolas d'Oresme) a v 16. stol. (Segni) vzniklo mínění, že prý kniha VII a VIII nejsou na svém místě; mají prý jíti bezprostředně za knihu III. Poz-

ději někteří badatelé ještě soudili, že i kniha V a VI se mají přemístiti. Tak Barthélemy Saint-Hilaire, který vydal řecký text *Politiky* s překladem v Paříži, 2. vyd. r. 1848: jeho návrhu na přemístění knih se přidržel L. Spengel v *Abh. d. bayer. Akad.*, Bd. V., 1 a Susemihl, takže v jeho vydání *Politiky* bylo pořadí knih toto: I, II, III, VII, VIII, IV, VI, V. Toto pořadí ponechal u nás ve svém překladu i P. Vychodil.

Tedy za důvod přestavení knih VII a VIII se uvádělo, že se na konci knihy III ohlašuje zkoumání o nejlepší obci, ale v knize IV prý se dle zachovaného pořadí to zkoumání již předpokládá. Proto IV. kniha byla dána až na 6. místo; a v této IV. knize se udává postup dalších úvah, jemuž prý pak odpovídá pořadí: knih IV, VI, V, tj. úvaha, jak kterou ústavu zařizovati (knize VI) a o zániku a udržování ústav (knize V). Toto mínění o pořadí knih pak zevšeobecnělo. Proti němu vystoupil P. Forchhammer ve *Philologu* IV, 50–68, U. v. Wilamowitz, *Aristoteles und Athen* I, Berlin 1893, str. 355, v Rusku A. N. Švarc ve *Sborníku k počtě E. Korše*, Moskva 1896, a v posledních letech A. Stahr a E. Rolfes, takže se opět ponechává zachované pořadí knih.

Text *Politiky* má ovšem mnoho nedostatků; jsou tu četná opakování a varianty téže myšlenky, vložky, různé odpory a mezery. Spis také není patrně dokončen; neboť v poslední knize VIII se pojednává jen o gramatice, tělocviku, hudbě a kreslení, o vyšších vyučovacích předmětech, o filosofii a estetice, již nikoli. Z toho někteří badatelé soudí, že text *Politiky* nebyl definitivně zpracován Aristotelem anebo že aspoň své práce nedokončil. Bylo také vysloveno mínění, že některé knihy tvořily jednotlivá pojednání, jež Aristotelés teprve později vřadil pod všeobecné schéma. Werner Jaeger, *Aristoteles*, Berlin 1923, str. 280n., míní, že se nemá mluvíti o správném a nesprávném pořadí knih *Politiky*, nýbrž o dřívějším a pozdějším. Neboť původní pořadí knih II, III, VII, VIII změnil později Aristotelés tak, že mezi knihu III a VII vložil knihy IV, V, VI, takže slova na konci knihy III jsou zbytkem původního stavu.

I při nedostatcích v jednotlivostech a při nedostatcích stylistických, jichž si ostatně sám Aristotelés byl vědom, je možno přisvědčiti mínění, jež pronesli Stahr a Rolfes, že kompozice celého díla prozrazuje určitou jednotu. V první knize jsou základní teze o obci, mluví se tu o pojmu, vzniku a významu obce, o jejích složkách, o majetku, jeho získávání a správě i se zře-

telem k otroku jako oduševnělému statku a nástroji. V druhé knize se Aristotelés šíří o názorech teoretiků a o zřízení některých obcí a kritizuje je; jejich nedostatky dokazují, že je třeba teorie lepší. Tyto první dvě knihy jsou úvodem k celému dílu. Třetí knihou začíná systematický výklad, jenž vrcholí sedmou a osmou knihou. V třetí knize se všeobecně popisuje nejlepší obec a nejlepší zřízení, o nichž je třeba předem mít představu. Základem k tomu popisu je vytčení pojmu obce a občana a rozlišení ústav na ústavy správné a zhoršené odrůdy. Končí myšlenkou: Z ústav je jistě nejlepší ta, která je spravována muži dokonalými, mravně a rozumově nejlepšími, ať je to jeden anebo více jich, i řídí obec podle zásad ctnosti. Takovými ústavami jsou zřejmě království a aristokracie, které jsou založeny na zdatnosti, ctnosti a v obou platí totéž vzdělání a tytéž zvyky, totiž takové, které občany činí ctnostnými. Proto je nutno o tom pojednat, jak se má nejlepší obec utvořit a zařídit. O tom však Aristotelés hned v další čtvrté knize nepojednává, nýbrž až v sedmé. Neboť, jak věc jest, je třeba spokojit se často za daných okolností s relativně nejlepším zřízením, a proto teoretik musí pojednat také o uskutečňování a udržování takového zřízení. O takovém relativně nejlepším zřízení tedy nejprve mluví ve čtvrté knize a podrobně zkoumá druhy ústav a jejich způsoby. Ale poněvadž udržování ústav závisí i na tom, jsou-li vzdalování podvrtní činitelé, tu nutně zkušenost je učitelem, tak pátá kniha obsahuje historický exkurs o podvrtných a konstruktivních politických činitelích. V šesté knize pak jsou poznámky, jež doplňují zvláště to, jak je si třeba počínati při zavádění ústav, o nichž se mluví v knize čtvrté, především o demokracii a oligarchii, a o úřadech. Úvaha z knihy třetí se končí v knize sedmé a osmé, v nichž se pojednává o nejlepší ideální obci a o výchově.

Badatelé, kteří soudili, že kniha VII patří v pořadí hned za knihu III, poukazovali na místo v IV 3: „... kromě rozdílů v bohatství jest však ještě rozdíl v rodu a v ctnosti a bylo-li v úvaze o aristokracii ještě o něčem jiném takovém řečeno, že je částí obce...“ Místo to vztahovali na VII 7n. Ale to se může vztahovati na III 12n., kde Aristotelés jmenuje tytéž věci, z nichž se obec skládá: bohatství, rod, ctnost a svobodu; a v celé III. knize uvažuje o nejlepší obci, tedy i o aristokracii. Za druhé Aristotelés již v EN V 5 (čes. překlad str. 127) praví, že otázka, zda výchova, podle které je člověk dobrý prostě, náleží nauce politické, či jiné,

musí se rozhodnouti podle toho, zda dobrý člověk a dobrý občan je totéž. Jen v tomto případě bylo by možno na onu otázku odpovědět kladně. A v *Politice* jako pokračování *Etiky* Aristotelés praví, že lidská a občanská ctnost je totéž jen v ideálně zřízené obci. Tedy již vnitřní logické důvody vyžadují, aby tu o výchově bylo pojednáno teprve tehdy, až bylo vyloženo učení o nejlepší ideální obci, tudíž na konci spisu.

Dále na konci 2. kapitoly čtvrté knihy Aristotelés udává postup pro další pojednání, totiž že je třeba určit, jak si má počínati ten, kdo chce ústavy zavádět (druhy demokracie a oligarchie), a pak dokázati, v čem je zánik a v čem udržování ústav. Potom však Aristotelés postup poněkud změní, neboť pojednává nejprve o příčinách zániku ústav a o prostředcích k jejich udržování (V) a potom teprve o zásadách a udržování druhů demokracie a oligarchie (VI). Tu je však možno odvolat se na vysvětlení v V 8 zač., kde se píše: „... jest zjevno, že známe-li příčiny, pro něž ústavy berou zkázu, známe také prostředky, jimiž se udržují; neboť to, co jest opačné, působí opačně, a zánik jest opakem zachování.“ Vysvětlení je rovněž v VI 5 na začátku.

Mimoto Rolfes správně připomíná, že Aristotelés nechce podávati apriorní předpisy, nýbrž pokyny na základě skutečnosti a zkušenosti, a že uspořádání *Politiky* Aristotelés naznačuje hned na konci EN (X 10, čes. překlad str. 274).

Konečně zachované pořadí knih mohou dosvědčovati i slova VII 4 na začátku: „Když jsme úvodem připomněli to, co bylo řečeno, a o ostatních ústavách jsme pojednali dříve, začněme úvahu o ostatních otázkách nejprve vysvětlením, jaké jsou nutné předpoklady obce, která má být sestavena podle přání.“ Kromě toho, kdybychom uznali přemístění knih, bylo by za interpolaci pokládati v knize VI začátek a konec kap. 1, začátek kap. 5 a místo v kap. 4, kde všude výklad přímo předpokládá pojednání, jež je obsahem knihy V.

— *nejlépe by se měli míti*: arista práttein. Srov. pozn. k 28. str. překladu EN.

— *o nejlepším životě ... pojednáno i v exoterických spisech*: srov. EN I 8 a *Rhet.* I 6 a pozn. k 30. str. překladu EN.

249 v ctnosti a rozumu mají nedostatek: srov. EN X 5n.

- *duše i prostě i nám*: ἀπλῶς – ἡμῶν. Srov. pozn. k 29. str. překladu *EN*.
- 250 Bůh, který jest blažený a šťastný: slova dokazují, že Aristotelés dospěl k dokonalému poznání Boha, který je mu dokonalou duševní činností, čistou první skutečností, která si ve své činnosti úplně dostačuje a nepotřebuje k své blaženosti stvořeného světa.
- *tím se od sebe musí lišiti blahobyť a blaženost*: rozlišení, které Aristotelés podal v *EN VII 14* (čes. překlad str. 194n.); εὐτυχία je pouhé štěstí vnější, nahodilé, bona fortuna, kdežto blaženost, εὐδαιμονία, beatitudo, je vnitřní štěstí trvalé, vyplývající z ctnostného jednání člověka, z jeho tvořivé činnosti, jež blaží, „uskutečňování ctnosti a jakési její dokonalé užívání“ (*Pol. VII, 8* a srov. *EN I 9 a 10*). Proto také níže v 3. kap. Aristotelés mluví o πρᾶξις = činnost, a εὐπραγία = dobré jednání, správná a dokonalá činnost.
- *příčinou dober, které jsou mimo duši, jest náhoda a štěstí*: tautomaton = bezděky, obyčejně v přírodě, u lidí je to tiché, štěstí.
- 251 *zda blaženost každého jednotlivce a obce jest tatáž, či není*: důležité Aristotelovo učení, že mravnost obce (státu) je tatáž jako člověka v soukromí. Již v knize III píše: „... ctnost muže i občana v nejlepší obci jest táž...“ Důsledkem toho jest, že to musí býti táž výchova a tytéž zvyky, které utvářejí ctnostného muže i politika a krále. Tím je také vyjádřeno, že štěstí státu i člověka je totéž.
- *druh života rozjímavého, který jen podle tvrzení některých*: Aristotelés myslí na Platóna. Srov. i *EN VI 7*.
- 252 *činný ... ve správě obce*: v textu mezera.
- 253 *Bylo by to však (také) něco zvláštního, že by jedna část lidí nebyla...*: μή vymycuje Thurot, Schneider se zase domnívá, že je tu v textu mezera, Rolfes přidává slovo „také“. Smysl věty jest tento: Bezohledné podmanění druhých je počínání podivné, uvážíme-li, že příroda sama ukazuje správnou cestu; neboť ta roz-

- děluje lidi na pány a otroky. Je-li toto rozlišení přirozené, nesmí se chtít despoticky vládnout všem lidem, nýbrž jen těm, které sama příroda určila k otroctví.
- 254 všechna opatření pro válku jest třeba pokládati za správná, nikoli však jako nejvyšší cíl všeho: srov. *IV 4 a VII 14*.
- *stane se předmětem přiměřeného zkoumání později*: *VII 14*.
- 255 *bylo dostatečně vymezeno v předchozích úvahách*: *I 7*.
- *skutky spravedlivých a uměřených lidí mají cílem mnoho krásného*: tj. každý jednotlivý dobrý skutek má svůj cíl zvláštní, ale kromě toho uskutečňuje dobro a krásno vůbec.
- *nemohou býti krásné skutky toho, kdo nad jiné nevykíná*: a tak ten, kdo chce uchvátiti moc násilím a neprávem, není na mravní výši. Tam však, kde není mravní šlechetnosti a opravdovosti, nedaří se ani velkým činům.
- 256 *blaho jest účelem*: eupraxiá = dobré jednání a dobře se míti (blaho). Účelem obce (státu) tedy také jest, aby občanům umožnila duchovní život.
- *sice by se Bůh a vesmír sotva měl dobře*: tohoto místa se také dovolávali ti badatelé, kteří míní, že Aristotelův Bůh mimo svou vlastní činnost nemá činnosti mimo sebe. Tak by tu ovšem Aristotelés popíral své učení o Bohu, jak je rozvedl v *Met. XII*. (Srov. o tom překladatelovo pojednání „Aristotelův Bůh“ v *Hlidce* 1934.) Na tomto místě *Politiky* Bůh právě má býti obci a člověku vzorem, jak mohou žít, aniž by byli nečinní a neúčinní, a Aristotelés zdůrazňuje, že rozjímavý život mudrce je pro svět blahodárný; v celé kapitole Aristotelés ukazuje, že pohled do věčnosti, rozjímání není nepraktické, ba pro život je naopak velmi praktické. A konečně Aristotelés chce říci, že Bůh nepotřebuje jiných bohů, aby byl šťasten, a svět jiných světů, aby byl dokonalý. Srov. i poznámku ke str. 269 v překladu *EN* a tu v *Politice* níže v kap. 4 větu: „... to by vyžadovalo boží moci, která pohromadě udržuje i tento vesmír.“

- *o ostatních ústavách jsme pojednali dříve*: slova opět svědčící pro zachované pořadí knih.
- 257 *Hippokratés*: z Kou (asi 460–370), nejslavnější řecký lékař. Ferd. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, Praha 1936, str. 78n.
- 258 *loď o dvou stadiích*: asi 360 m.
- *nebude-li míti Stentóruv hlas*: Stentór, u Homéra (*Il. V*, 784–786) řecký hlasatel silného hlasu. Celé místo:
*Héré bělostných loktů, jak dojela, mohutně vzkřikla,
 Stentoru kovovým hlasem jsouc podobna, chrabrému reku,
 který vykřikne tak, jak jiných padesát lidí.*
- 259 *později, až budeme pojednávatí vůbec o majetku a o zámožnosti*: Aristotelés tu patrně poukazuje k svému spisu *Ekonomika*.
- 260 *kterým osobám jest vzájemný styk dovolen*: Aristotelés má asi na mysli athénský přístav Peiraieus; obyvatelstvo se skládalo z námořnického lidu a občanům z města bylo zakázáno zdržovati se tam v noci.
- 261 *v obci héraklejské*: pontské město Hérakleia, o které se Aristotelés zmínil již v knize V.
- 262 *dovedl by vládnouti všem národům*: totiž Řekové; srov. I 2.
- *tvrdí-li někteří*: Platón v *Rep. II*, 375 b–c. Aristotelés necituje zcela přesně. Říká-li Aristotelés níže „k neznámým“, praví Platón „k nepřátelům“.
- *jest to právě vznětlivost*: thýmos = citová prudkost, která se projevuje rozčilením, vzrušením, hněvem, odvahou, láskou; dnes se také metaforicky užívá slova „srdce“. Aristotelés po příkladu Platónově (srov. *Rep. II*, 375 b) rozlišuje duševní stránku žádavou (epithýmiá, appetitus concupiscibilis) a vznětlivou (thýmos, appetitus irascibilis). „Citová“ schopnost se neliší od „snahové“, patří jedné schopnosti. Aristotelés níže píše: „A od té schopnosti

- všichni lidé mají to, co je činí vládci a svobodnými lidmi; neboť vznětlivost jest složkou vládychtivou a nepřemožitelnou.“
- *Archilochos*: z ostrova Paru, vlastní zakladatel řecké lyriky. Žil kolem roku 650. Ferd. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, Praha 1936, str. 46.
- 263 *Zlý svár je mezi bratry*: verš, a také další verš, jest ze ztracených Euripidových dram.
- *jest mnoho oduševnělých částí majetku*: totiž otroci, kteří však přece nejsou částí obce.
- 264 *potom umění*: techné: znamená nejen krásné umění, nýbrž i každou umělou dovednost, také řemesla. Srov. poznámku v překladu *EN* ke str. 25.
- 265 *která má spravedlivé muže naprosto, nikoli podle poměrů*: tj. teprve podle požadavků některé ústavy.
- *nemají se občané ve svém životě zabývati všední řemeslnou prací*: banausos bios. Srovnej Úvod. Celá kapitola obsahuje určení občana v užším smyslu. Jak patrně, občanem v nejlepší obci jest jen ten, kdo náleží k ozbrojencům a k poradnímu sboru. Všichni ostatní, ač jich obec potřebuje, jsou jen pomocníky, výrobci a prostředkem občanského života, ale ne vlastní částí občanstva; jsou to tedy řemeslníci, dělníci (banausai), kupci (agoraioi) a rolníci (geórgoi) či zemědělci, to jest ti, kteří vzdělávají pole. Neboť majitelé půdy, a v tomto smyslu rolníci, jsou plnoprávní občané. Tito se ovšem nemohou zabývati vzděláváním pole, lopotnou zemědělskou prací. Tak si vysvětlíme, proč Aristotelés na jiném místě (*IV* 11) počítá k střední třídě rolníky, tj. majitele mírných statků (podobně jako Platón v *Zákonech*), kteří pro svou klidnou povahu jsou nejméně chtiví novot a převratu, i pokládá (*VI* 4) za nejlepší obyvatelstvo obyvatelstvo rolnické. A tak když Aristotelés mluví o vlastních občanech v nejlepší obci jako o rolnících (majitelích polí), myslí na jejich klidný život, přičemž ovšem musí býti ušetřeni lopotné práce na poli, aby měli volný čas k vzdělání a k politické činnosti; práci na poli, jak praví hned níže, mají konati otroci nebo lidé neřeckého původu.

267 *zřízení společného stolování*: bylo jen pro plnoprávné občany a činilo rozdíl mezi třídami.

— *stal se králem Oinótrie*: v jihozápadní Itálii.

268 *proč i my jsme téhož mínění, vysvětlíme později*: patrně na konci osmé knihy, který chybí.

269 *povíme později*: srov. *Ekonomika* I 5. Aristotelés tedy nebyl aspoň tvrdým obhájcem otroctví; otrok má mít jistou naději na svobodu, a pak ho i práce více těší.

— *mají mírnější zimu*: je možno, že tu Aristotelés čerpal ze spisu slavného lékaře Hippokrata *O vzduchu, vodách a místech* (přel. O. Schrutz ve *Sb. přednášek z oboru lék.*, Praha b. r.).

270 *podle novějšího způsobu Hippodamova*: o něm se Aristotelés zmínil v II 8 jako o staviteli.

— *útočníci se tu nevyznají*: příklad o tom vypravuje Thúkýdídés, *Děj. války pelop.* II 3.

— *do takzvaných úhlopříčných řad*: u Římanů quincunx:

```

o o o o o o o o
  o o o o o o o
o o o o o o o o
  o o o o o o o
o o o o o o o o
  o o o o o o o
o o o o o o o o

```

— *že města, která se ucházejí o ctnost, žádných nepotřebují*: poznámka se týká Sparťanů, kteří neměli kolem města hradeb, ale za války s Thébany ten nedostatek těžce pocítili.

274 *vymezili jsme* v Etice: výklad o tom, jaký má být občan v nejlepší obci a jaký je jeho nejvyšší úkol, jakož i obce, odpovídá výkladu v *EN X 7*.

— *i to jsme vymezili ve výkladech Etiky*: III 6.

275 *Nahoře jsme vyložili*: v kap. 8.

276 *O tom byla řeč již nahoře*: v kap. 9.

277 *jak bylo řečeno v dřívější úvaze*: III 6.

278 *kteří jsou schopni buď všech činností nebo jen těch dvojích*: míslo pro stručnost méně jasné. Aristotelés se tu zmiňuje o svém dělení duše na složku rozumnou a nerozumnou. Obě zase rozděluje na dvě stránky. Rozumnou složku dělí na stránku teoretickou a praktickou a složku nerozumnou na obrazivou a žádavou. Tyto dvě poslední rozumu buď poslouchají, nebo ne. „Všech činností“ je tedy šest: buď odpovídají stránce teoretické, praktické, dále obrazivé a žádavé, když rozumu poslouchají, a obrazivé a žádavé, když ho neposlouchají. „Dvojími činnostmi“ jsou pak patrně činnosti odpovídající rozumu teoretickému a praktickému a za druhé stránce obrazivé a žádavé, pokud poslouchají rozumu.

— *i někteří pozdější spisovatelé*: Aristotelés myslí patrně na Platóna a Xenofanta.

279 *i Thibrón*: jinak neznámý.

281 *pokládají za vyšší než požitek ctností*: tu Camerarius shledal v textu značnou mezeru. V překladu scházející myšlenka je doplněna podle Thurata, který tak učinil podle II 9, 1271b 4n. a podle VII 15, 1334a 40.

283 *kdy tělo ještě roste*: čtu s rukopisem Γ τοῦ σώματος místo σπέριματος.

284 *o větrech přírodovědci*: o tom Aristotelés pojednává ve spisech *HA* a *GA*: tu např. ve IV 2 píše, že severní větry přispívají k plazení potomků mužského pohlaví.

— *že se nesmí živiti dítě neduživé*: to bylo obyčejem ve Spartě a také v jiných řeckých obcích, schvaluje jej i Platón v *Rep.* V, 406 c: pro nás ovšem požadavek nepřijatelný.

POLITIKA

- *plod, dříve než by začal pociťovati*: táž domněnka, že plod není hned oživen, jest i u Platóna.
- 285 *kteří stáří měří počtem sedmi*: tj. 7 x 7.
- *Co se však týče obcování s jinou nebo s jiným*: srov. II 7 a EN 5.
- 286 *kteří v Zákonech zapovídají křik a pláč dětí*: tj. Platón. *Leg.* VII, 792 a.
- 287 *(odnětím čestných práv) i tělesnými tresty*: někteří podle Platónových *Zákonů* 847 a doplňují: „hanami a odnětím čestných práv“.
- *při některých slavnostech těch božstev*: týká se některých božstev, která byla uctívána a vzývána v pohlavních věcech.
- *budou mít místo za společným stolem*: ve starověku se u stolu nesesedlo, nýbrž leželo; děti však stály a odcházely, když se začalo nalévat nesmíchané víno.
- *Později musíme o tom pojednati*: neznámo kde.
- *tragický herec Theodóros*: Aristotelův vrstevník. Aristotelés se o jeho krásném hlase zmiňuje v *Rétorice*.
- 288 *co svádí k ... zlomyslnosti*: tím se myslí posměšné písně, tzv. iamby. Srov. Ferd. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, Praha 1936, str. 45n.
- 291 *gramatice, tělocviku, hudbě a ... kreslení*: vyučování gramatické, gymnastické, múzické a grafické. V gramatice (literním vyučování) učilo se mimo čtení a psaní i počtářství a měřictví. Vyučování bylo spojeno s četbou básníků, s výkladem průpovědí a mýtů. (Srov. překladatelovo pojednání „Aristotelés pedagog“ Program r. gymn. ve Strážnici 1931.)
- *staří ji však zařadili do výchovy*: slovo „paideiá“: znamená u Aristotela v širším významu vědní vzdělání i mravní výchovu.

POZNÁMKY

- 292 *sice by se nám hra stala nutně účelem*: srov. EN X 6.
- 293 *Homéros pje*: první verš ve vydáních Homéra není. Druhý a třetí verš jest z *Odysseie*. Druhý verš je zčásti z XVII, 385. Třetí verš je ze IX, 7.
- *zda jest jen jediné, či je-li více oborů*: celé Aristotelovo pojednání o otázce se však nezachovalo. O otázce srov. Platón, *Rep.* VII.
- 294 *aby z ní učinily atlety*: Boiótové.
- 296 *jak praví Euripidés: Bakchy* 378–384 (přel. O. Jiráni).
- 297 *i Músaios praví*: domněle předhomérský pěvec.
- 298 *zpěvy Olympovy*: starší hudební skladatel.
- *poslech napodobujícího vypravování*: tj. přednesu epických básní. Platón říká „vypravování s užitím napodobení“. Srov. *Rep.* 392 dn.
- 299 *na obrazy Pausónovy, nýbrž na Polygnótovy*: slavní malíři, Pausón z Efesu a Polygnótos z Thasu. Aristotelés v *Poet.* 2 (překlad Fr. Groha, Praha 1929, str. 11) stručně je charakterizuje: „Polygnótos zpodoboval lidi lepší, Pausón horší...“
- *ráz tónin jest různý*: srov. poznámku ke str. 152 a také Platónovu *Ústavu* 398 d.
- *že duše jest harmonii*: o tom Aristotelés mluví obšírně v *De an.*
- 300 *Archýtovu klapačku*: pýthagorovský filosof z Tarentu, astronom a matematik, Platónův vrstevník. Proslul matematickými spisy, vynálezy v mechanice a mnoho se vypravovalo i o jeho lidumilné povaze. Jeho smrt při ztroskotání opěvuje Horatius.
- 302 *heptagony, trigony a sambyky*: vícestrunné nástroje: srov. Platón, *Rep.* 399 d.
- *Athéna prý totiž pišťalu vynalezla, ale odhodila ji*: „Obličej člo-

věka hrajícího na dechový nástroj je Řekovi beztvary, protože nemá té podoby, jakou má typ lidského obličejce, a tím ohyzdný; tato ohyzdnost obličejce (aschémosyné tú prosópú) byla prý příčinou, že bohyně Athéna odhodila píšťalu, kterou vynalezla.“ (Fr. Novotný, *Gymnasion. Úvahy o řecké kultuře*, Praha 1922, str. 20.) Aristotelés ovšem myslí, že důvod byl ještě jiný.

— *že se hudba skládá z melodie a rytmů*: srov. Platón, *Rep.* III, 398 d: „... píseň se skládá ze tří věcí, ze slov, harmonie a rytmu.“

303 *co rozumíme očistou ... vysvětlíme* v *Poetice*: očista = katharsis. Ale slíbeného vysvětlení v *Poetice* není. Tam v kap. 6 (překlad Fr. Groha, Praha 1929, str. 17) Aristotelés píše o tragédii a jen praví: „... napodobení, jež soustrastí a strachem působí očistění takových vášní.“ Právě část *Poetiky*, v níž Aristotelés pojednával o podstatě katharse, je ztracena. Proto se vykladatelé o významu katharse různí. Celkem máme o tom tři výklady, etický, estetický a patologický. Podle posledního výkladu si Aristotelés představoval katharsi jako homeopatické léčení, přičemž škodlivé látky např. v žaludku, působící dávení, odstraní se prostředkem pro dávení. Tak pohledem na tragický děj se vzbuzejí v diváku vášně, ale zároveň se vybíjejí. Etický a estetický výklad vidí v katharsi estetickou libost, která působí zušlechtnění divákovy duše. V hudbě patrně tu jde o úlevu od tísnivých citů a nálad. O katharsi srovnej Fr. Groh, „K Aristotelově definici tragédie“, *Drtinův Sborník* 1927, J. Ludvíkovský v *Listech filolog.* LV, 1928, str. 133n., Kar. Svoboda, *L'Esthétique d'Aristote*, Brno 1929.

— *podobně také očistné písně poskytují lidem neškodné radosti*: tj. všem lidem, i těm, kteří takového kathartického léčení nepotřebují.

304 *pro umělce, kteří provozují hudbu v divadle*: proto pro provozování hudby Aristotelés užívá slova „theória“, podívání, divadlo, a pro obecenstvo (posluchač) slova „theatés“, divák.

— *Sókratés v Ústavě*: Platón, *Rep.* III, 399 a–d.

— *dithyrambos*: kultovní sborová píseň, oslavující původně Dioný-

sa, později však bral látku i odjinud. Jakousi novotou v dithyrambech proslul Arión, v čemž se viděla předzvěst tragédie. Ferd. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, Praha 1936, str. 57. Dithyramby byly provázeny hudbou na dvojitou píšťalu a mimickým tancem. To, co se tu vypravuje o marném pokusu složití dithyramb v dórské tónině místo ve fryžské, která jest jí přirozená, týká se pojmu omezení v řeckém životě vůbec a stylového omezení v umění. Příroda sama nutí umělce, aby zachovával určitou, přirozenou formu. Čti Fr. Novotného *Gymnasion. Úvahy o řecké kultuře*, Praha 1922.

— *Filoxenos*: z Kythér (V./IV. stol.), proslul jako skladatel dithyrambů. Aristotelés se o něm zmiňuje také v *Poet.* 2.

305 *právem vytýkají Sókratovi*: srov. Platón, *Rep.* III, 398 e. Aristotelés tu hodnotí zcela správně.

— *hleděti těchto tří určení: středu, možnosti a přiměřenosti*: Aristotelés tak, opíraje se o zkušenost, stanoví zásadu, jíž se veškerá výchova má řídit, to jest zachovávat střed mezi krajnostmi, šetrně věku a síly, dbáti přiměřenosti předmětu a toho, co se sluší pro svobodného člověka, aby to bylo ušlechtilé a krásné. Tím Aristotelovo dílo končí. Je patrné, že není úplné, vyplývá to aspoň z poznámek, že se o věci pojedná později (např. VII 17 ke konci a VIII 7 na začátku). Není ovšem jisto, zda Aristotelés sám spisu nedokončil.

DODATKY

ZÁKLADNÍ POJMY*

Aristokracie

Podrobný výklad: IV 7.

Definice: Aristokracie je vláda několika málo mužů – nejlepších nebo hledících k nejlepšímu prospěchu obce (1279a 34); podmínkou k dosažení úřadů v ní je ctnost (1294a 10); ústava, v níž se hledí bohatství, ctnosti i lidu (1293b 14).

Druhy aristokracie (1293b 1–21); zánik aristokracie (1306b 22 – 1307b 19); takzvaná aristokracie (1293a 38).

Znakem aristokracie je ctnost, oligarchie bohatství a demokracie svoboda (1294a 10n.). Aristokracie je jaksi oligarchií, neboť v obou je vláda v rukou jen několika málo mužů (1306b 24). Rozbroje v aristokraciích vznikají proto, že jen málo občanů má účast v počtách (1306b 23).

Aristokracie je pro obce žádoucnější než království, je-li v obci více dobrých mužů (1286b 5); právem se tak nazývá jenom ta ústava, v jejímž čele jsou mužové prostě nejlepší z hlediska ctnosti, a nikoliv jen poměrně dobří; jedině v ní dobrý muž a dobrý občan je prostě jedno a totéž (1293b 2).

Blaženost

Definice: Blaženost je dobrá, dokonalá činnost (1325a 14); nejvíce činnými jsou ti, kteří svým myšlením vedou a řídí i zevnější činnosti (1325a 23).

* Tento oddíl přináší podrobnější přehled hesel, která jsou ve věcném rejstříku označena hvězdičkou.

Blaženost je něčím nejlepším a je uskutečňováním ctnosti a jakýmsi jejím dokonalým užíváním (1328a 27; 1332a 8).

Všichni lidé směřují k dobrému žití a k blaženosti (1331b 39). Na každého jednotlivce připadá tolik blaženosti, kolik ctnosti a rozumnosti a jim přiměřeného jednání (1323b 22).

V *Etice* uvedeno, že blažený život spočívá v uskutečňování ctností, jemuž nic nepřekáží, a že ctnost je středem. Tak musí i život, který zachovává střed, být nejlepší (1295a 36). Nikdo by zajisté nenazval blaženým člověka, který nemá ani trochu statečnosti, uměřenosti, spravedlnosti a rozumnosti, nýbrž lekne se obletujících much a nezdrží se žádné výstřednosti, zachce-li se mu jísti nebo pít, který za groš zničí nejmilejší přátele a rovněž po stránce rozumové je tak pošetilý a lehkověrný jako dítě neb blázen. – Lidem blaženým je potřeba všech tří druhů dober, dober zevnějších, tělesných i duševních (1323a 26). Avšak domnívat se, že její příčinou jsou zevnější dobra, je obdobou přičítání krásné hry lyry více lyře než umění (1332a 26).

Musí se od sebe lišit blahobyť a blaženost (1323b 22).

Blaženost je cílem, který podle mínění všech je ve spojení nikoli s bolestí, nýbrž se slastí (1338a 5), která má zdroj v nejkrásnějších činnostech (1237b 5). Také zábava podle obecného souhlasu má být nejenom krásná, nýbrž i příjemná – vždyť blažený život se skládá z obojího (1339b 18).

Blaženost každého jednotlivce a obce je tatáž (1324a 6).

Příčinou více ústav je různá účast stejných na blaženosti (1328a 40 – b 1).

Obec je společenství rodů a míst pro dokonalý a soběstačný život. A to znamená žití blaženě a krásně (1280b 40). Úkolem dobrého zákonodárce je hledět k tomu, jak by se obec a její druh lidí a každé jiné společenství mohly účastnit dobrého života a blaženosti (1325a 8). Blaženost totiž je nutně spojena s ctností, blaženou pak se nesmí nazývat obec se zřením jen k některé své části, nýbrž se zřením ke všem občanům (1329a 22). Otroci a ostatní živí tvorové nejsou účastni ani blaženosti, ani života podle svobodného rozhodování (1280a 33).

Platón strážcům odnímá blaženost (1264b15).

Bohatství

Bohatství je jen množství nástrojů pro správu domu a obce (1256a 35). Přirozené bohatství je částí hospodářství (1257a 8).

Lidé často i bohatství pokládají za množství peněz (1257b 9). Peněžnictví a přirozené bohatství je něco jiného, toto je částí hospodářství, ono však je obchodováním, které opatřuje peníze ne vůbec, nýbrž směnou peněz. Bohatství zjednávané tímto druhem výdělečnictví nemá mezí. Cílem pak je bohatství a získávání peněz (1257b 20).

Bohatství netvoří spravedlivý důvod nároku na vládu (1283b 15).

Volba z hlediska bohatství je volba oligarchická (1237a 26). Pravý rozdíl mezi demokracií a oligarchií je v chudobě a bohatství (1279b 40). Tyranida v sobě slučuje zla demokracie a oligarchie; z oligarchie to, že jejím účelem je bohatství (1311a 9).

Aristokratická je ústava, v níž se hledí bohatství, ctnosti i lidu (1293b 14).

Všichni ti, kteří dobré žití u jednotlivce kladou do bohatství, nazývají šťastnou také celou obec, je-li bohata (1324a 7).

Urozenost totiž je starobylé bohatství a ctnost (1294a 22).

Ctnost

Podrobný výklad: III 4.

Definice: Ctnost je středem (1295a 36). Ctnost záleží v tom, abychom se správně radovali, milovali a nenáviděli (1340a 15). Bez ctnosti nemůže být blaženost (1323b 23). Dobrymi a ctnostnými se lidé stávají trojím prostředkem, přirozeností, zvykem a rozumem (1328b 36). Ctnostná jednání vyžadují jistého předběžného vzdělání a navykání (1337a 19).

Ctnosti se nenabývají zevnějšími dobroy, ani se jimi neudržují (1323b 40). Nejlepší život jak pro každého jednotlivce zvlášť, tak pro obce vůbec je zevnějšími dobroy opatřen tolik, že se činně může účastnit ctnostného jednání (1323b 41).

Druhy: ctnost dobrého muže a řádného občana (1276b 16 – 1277b 32); ctnost mravní (1260a 15nn.; 1273a 23; 1293b 10);

ctnost občanská (1281a 7; 1340b 42); ctnost poddaného a vládnoucího, ženy, otroka, dítěte (1259b 22nn.); ctnost společenského života (1283a 38); ctnost válečná (1271b 3; 1279b 1; 1283a 20; 1314b 22); ctnost vladařská (1277a 28, b 26).

Ctnost muže a občana v nejlepší obci je táž (1288a 37). Ctnost občana a člověka není prostě táž (1277a 23). Ctností občana patrně je schopnost umět jak dobře vládnouti, tak dobře poslouchat (1277a 27). Řádný občan může nemít ctnost, z jejíhož hlediska je muž řádný (1277a 34).

Obec musí mít ctnosti, kterých je potřebí pro život ve volném čase (1333b 14). Ctnostná obec není dílem štěstí, nýbrž vědění a vůle; je ctnostná tím, že ctnostní jsou občané, kteří mají účast v její správě (1332a 32). Všední zaměstnání nevyžaduje ctnost (1319a 27).

Ctnost nehubí svého majetníka, ani právo obce (1281a 19).

Spravedlnost nazýváme ctností společenského života, jíž se všechny ostatní ctnosti musí řídit (1283b 38).

Člověk

Člověk je bytost přirozeně určená pro život v obci (1253a 3). Člověk touží po soužití (1278b 20). Ten, kdo žije mimo zákon a právo, je nejšpatnější tvor (1253a 33).

Lidé jak společně, tak jednotlivě mají tentýž cíl (1334a 10). Všichni lidé pátrají po tom, co je dobré (1269a 3). Každý člověk směřuje k bohatství a cti (1311a 31). Člověk vynikající ctností je jako bůh a zákon (1284a 10, 13).

Člověk se rodí s výzbrojí rozumových schopností a se silou duše, může jich však velmi snadno užívat k opaku (1253a 4). Člověk pocházející z lepších rodičů bývá zpravidla lepší (1283a 37). První lidé byli podobní nynějším zcela obyčejným a nevědomým lidem (1269a 4).

Lidé mají sklon ke krajnostem (1326b 37).

Každý člověk nedovede snášet štěstí (1308b 14).

Demagog

Demagog je pochlebíkem lidu (1292a 21; 1313b 40). Obecné množství podléhá přemlouvání demagogů (1292a 26). Demagogové rozdvoují obec (1310a 5).

Demagog rozmnožuje moc lidu až k dnešní demokracii (1274a 9). Kde nerozhodují zákony, nýbrž hlasování, vystupují demagogové (1274a 10; 1292a 6). Demokracie se mění v zvláště zpupnou nevázanost demagogů (1304b 20).

Oligarchie bývají ničeny vinou samých oligarchů, když z řevnivosti se stanou demagogy (1305b 20).

Demokracie

Podrobný výklad: VI 1–6.

Definice: Demokracie vzniká tehdy, když rozhodují chudobní (1279b 18) a svobodní (1290b 1). Dva znaky vyznačují podstatu demokracie: vláda většiny a svoboda jakožto rovnost (1310a 28).

Druhy demokracie (1291b 15 – 1292a 37; 1292b 22 – 1293a 10; 1296b 26nn.; 1318b 6nn.).

Udržování demokracie (1309a 14nn.; 1309b 18 – 1310a 14).

Převrat a zánik demokracie (1304b 20 – 1305a 36; 1306b 18nn.).

V demokracii nejvyšší moc má lid (1278b 11). Pro demokracii je právem to, na čem se usnese většina (1318a 19).

Demokracie je předně ta ústava, v níž je dokonale uskutečněna rovnost (1291b 30). Vznikla z domněnky, že lidé jsou si rovni naprosto, jsou-li rovni v něčem, totiž ve svobodě (1301a 29). Znakem demokracie je svoboda (1294a 11; 1317a 40nn.).

Rozhodují-li všichni o všem, je to demokratické, neboť taková rovnost je požadavkem lidu (1298a 9).

Demokracie se mění v zvláště zpupnou nevázanost demagogů (1304b 21).

Demokracie je zhoršenou odrůdou polítie (1279b 6). Opakem demokracie je oligarchie (1317a 17).

DODATKY

Nejlepší demokracii je možno zřít tam, kde se množství živi rolnictvím a chovem dobytka (1318b 10).

Demokracie udržuje lidnatost (1321a 1).

Dobro

Každou jednotlivou věc udržuje to, co je jejím dobrem (1261b 8). Přípravou k dobru a jeho rozením je ctnostné jednání (1332a 17). Politickým dobrem je právo (1282b 17).

Lidem blaženým je potřebí všech tří druhů dober, zevnějších, tělesných i duševních (1323a 24). Zevnější dobra nejsou příčinou blaženosti (1332a 25).

Zevnější dobra mají jistou mez, jako jakýsi druh nástroje, každý je užitečný pro určitou věc (1323b 8).

Časem z klamného dobra musí nutně jednou vzejít pravé zlo (1297a 10).

Domácnost a dědina

Pro každodenní soužití přirozenou společností je domácnost; její členové jsou spolustolovníci či spolustravovníci (1256b 13).

První společnosti, která se skládá z více domácností a která vzniká pro ukojení potřeby, jež přesahuje zájem dne, je dědina (1252b 15).

Domácnost je více sjednocena než obec a jedinec více než domácnost (1261a 20).

Království

Podrobný výklad: III 14–16.

Definice: Monarchie hledící obecného prospěchu (1279a 33).

Druhy: (1) hérojské, kde král byl vojevůdcem, soudcem a řídil bohoslužby; (2) barbarské, kde je dědičná zákonitá vláda despotická; (3) aisymnéteia, tyranida zakládající se na volbě; (4) lakónské, které je doživotní dědičné vojevůdcovství (1285b

ZÁKLADNÍ POJMY

20). V neobmezeném království (pambasileia) král vše řídí podle své vlastní vůle (1287a 8).

Království se hodí takovému množství, jehož přirozeností je podrobovat se rodu, který vyniká zdatností v řízení obce (1288a 8). Království je blízko aristokracie (1310b 2).

Království bývá nejméně ničeno vnějšími příčinami, zato příčiny zániku vznikají velmi často z něho samého (1312b 38). Udržuje se zvláště tím, že se jeho moc mírní (1313a 19).

Cílem království je krásno (1311a 4).

Monarchie

Druhy: královská (1285b 3); tyranská (1285a 23, b 2; 1295a 16; 1298a 33).

Udržování monarchie (1313a 18 – 1315b 10).

Zánik monarchie (1310a 40 – 1313a 17).

Občan

Občanem obce nazýváme toho, kdo se může účastnit úřadu poradního nebo soudního (1275a 23, b 17). Je prost všedních prací (1278a 10).

Občané musí být postrachem pro nepřátele (1265a 26). Dobrý občan má umět a moci i poslouchat i vládnout (1277b 13). Ctnost muže a občana v nejlepší obci je táž (1288a 37).

Obec

Definice: Obec je společenství lidí svobodných (1278b 22). Je to dovršená a dokonalá společnost, utvořená z více dědin, společenství, které takřka dosáhlo již cíle veškeré soběstačnosti a které sice vzniklo pro zachování života, ale trvá za účelem života dobrého (1252b 27).

Obec je útvar přirozený (1253a 2). Je ve skutečnosti od přirozenosti dříve než domácnost a než každý jednotlivec. Neboť celek je nutně dříve než jeho část (1253a 19).

DODATKY

Bude-li pokračovat obec k stále větší jednotnosti, nebude již ani obcí (1261a 17).

Obec není žádné spolenectví (1261a 24). Je to spolenectví dobrého žití, jež má za účel dokonalý a soběstačný život (1280b 33).

Obec má mít péči o ctnost (1280b 7), je ctnostná tím, že ctnostní jsou občané, kteří mají účast v její správě (1232a 33). Obec musí mít ctnosti, kterých je potřebí pro život ve volném čase (1334a 12).

Bude-li v obci mnoho jednotlivců bez občanských poct a bez majetku, bude obec nutně plna nepřátel (1281b 28).

Obec, která není spravována muži nejlepšími, nemůže mít zákonitý řád (1294a 1).

Při velikosti obce se má přihlížeti spíše k možnosti než k množství (1326a 13). Je to nejvyšší míra obyvatelstva, která zaručuje soběstačný život, ale je přehledná (1326b 23).

Obec má vésti obchod pro sebe a ne pro druhé (1327a 27).

Obec nutně potřebuje potravu, umění, zbraní, peněz, péče o náboženství a dohody o společných zájmech a vzájemných právech občanů (1328b 5–14).

Oligarchie

Podrobný výklad: IV 5; VI 7.

Definice: Oligarchie je zhoršenou odrůdou aristokracie (1279b 6). Oligarchie se určuje rodem, bohatstvím a vzděláním (1317b 39). Znakem oligarchie je bohatství (1294a 11).

Druhy oligarchie (1292a 39 – b 10; 1293a 12–34); *udržování oligarchie* (1309b 18 – 1310a 12; 1321a 3nn.); *zařizování oligarchie* (1320b 18 – 1321b 1); *změna oligarchie* (1306b 16 – 1307b 19).

V oligarchiích má moc několik málo mužů (1278b 12), kteří jsou bohatí (1290b 1).

Oligarchie vznikly z domněnky, že lidé jsou si nerovni na-prosto, jsou-li nerovni v něčem, totiž majetkem (1301a 32).

Pro oligarchy je právem to, na čem se usnese větší majetek (1318a 20).

ZÁKLADNÍ POJMY

Ze všech ústav není žádná méně trvalá než oligarchie a tyranida (1315b 11).

Otrok a pán

Co svou rozumovou schopností může být prozíravé, je přirozeně vládnoucí a přirozeně nařizovací, co silou svého těla může nařízení provést, je ovládané a přirozeně otrocké; proto se zájmy pána a otroka doplňují (1252a 33). Otrok je jakýsi druh majetku oduševnělého (1263b 33).

Kdo přirozeně nenáleží sobě, nýbrž jinému, ale je člověkem, je od přirozenosti otrokem (1254a 13). Otrok je živou částí vládce, ale oddělenou od těla (1255b 12).

Otrok je účasten rozumu jen tak, že hlas jeho vnímá, ale sám rozumu nemá (1254b 23).

Je lépe všem otrokům jako závodní cenu určit svobodu (1330a 33).

Políteiá

Podrobný výklad: IV 8.

Definice: Políteiá je směsí oligarchie a demokracie (1293b 33). Kdykoliv správu života v obci pro obecný prospěch vede množství, nazývá se zřízení políteií (1279a 38).

Ve většině obcí skryt druh políteie; neboť hledí jen ke spojení zámožných a chudobných, bohatství a svobody (1294a 16).

Právo

Definice: Právo je řád občanského spolenectví; a právo rozhoduje o tom, co je spravedlivé (1253a 39).

Politickým dobrem je právo (1282b 17).

Člověk je tvorem nejšpatnějším, jestliže žije mimo zákon a právo (1253a 32).

DODATKY

Přátelství

Přátelství je svobodné rozhodnutí pro společné žití (1280b 38).

Společenství je něco přátelského; neboť s nepřáteli by zajisté člověk nešel ani po téže cestě (1295b 24).

Samovládci si činí mnoho očí, uší, rukou a nohou tím, že osobní přátele a přátele své vlády činí spoluvládci, neboť přítel příteli je roven i podoben (1287b 33).

Opravdový přítel lidu musí hledět toho, aby lid nebyl příliš chudobný (1320b 33).

Přirozenost

Přirozenost je konečný stav; neboť jaká je každá jednotlivá věc po ukončení svého vývoje, tomu říkáme přirozenost každé jednotlivé věci (1252b 32).

Nic, co je proti přirozenosti, není krásné (1325b 9).

Přirozenost, zvyk a rozum jsou trojím prostředkem k ctnosti (1332a 39).

Účelem přirozenosti člověka je rozum a rozumová činnost (1334b 17).

Každého těší to, co je příbuzné jeho přirozenosti (1342a 25).

Společenství

Každé společenství je sestaveno za účelem nějakého dobra (1252a 2). Za účel politického společenství je třeba pokládat krásné skutky a nikoliv pouhé soužití (1281a 2). Obec je společenstvím dobrého žití, jež má za účel dokonalý a soběstačný život (1280b 33).

Občanské společenství se skládá z vládnoucích a ovládaných (1332b 12).

Společenství je něco přátelského (1295b 23).

ZÁKLADNÍ POJMY

Spravedlnost

Spravedlnost nazýváme ctností společenského života, již se všechny ostatní ctnosti musí řídit (1283a 38).

Spravedlnost je podstatnou složkou občanského soužití; neboť právo je řád občanského společenství; a právo rozhoduje o tom, co je spravedlivé (1253a 37).

Špatnost

V každém člověku je špatnost (1318b 40).

Špatných lidí je možno užít k špatným věcem (1314a 4).

Dávat moc do rukou lidí špatných není bez nebezpečí; vždyť sami potřebují dozoru více, než aby dohlíželi na jiné (1322a 24n.).

Tyranida

Podrobný výklad: IV 10.

Definice: Předně usiluje o tři věci: (1) aby poddaní byli málomyslní, (2) aby si vespolek nedůvěřovali a (3) aby byl nedostatek prostředků (1314a 15–24). Tyranida je odrůdou království (1279b 7); nejméně odpovídá podstatě ústavy (1293b 28). Slučuje v sobě zla demokracie a oligarchie; z demokracie nepřátelství a boj proti šlechtě, z oligarchie bohatství a nedůvěru vůči lidu, kterému odnímá zbraň (1311a 9–15).

Vznik tyranidy: vzniká jak z naprosto neukázněné demokracie, tak z oligarchie, kdežto zřídka z vlády středních vrstev a z občanů jim blízkých (1296a 3).

Cílem tyranidy je příjemno (1311a 4); tyranida je přítelem špatnosti (1314a 1).

Ze všech ústav není žádná méně trvalá než oligarchie a tyranida (1315b 11).

Úřad

Podrobný výklad: III 1–2.

Úřady ve vlastním smyslu je třeba obecně nazývat především ty, které jsou oprávněny radit se o určitých záležitostech, rozhodovat o nich a zvláště dávat rozkazy (1299a 25). Právo rozkazovat je zvláštním znakem úřední moci (1299a 27). Úřady jsou jednak politické, jednak hospodářské a jednak služebné (1299a 20–24); dělí se buď podle času, nebo jsou časově neurčité (1275a 23).

Předměty nutných úřadů: bohoslužba, vojenství, příjmy, vydání, trh, město, přístav, venkov, soudy, zápisy smluv, trestní výkony, dozor nad vězni, přehlížení, zkoumání a přejímání účtů a řízení porad o obecních záležitostech (1322b 30–38).

Úřad má rozhodovat v tom, čeho zákony nemohou přesně stanovit, ježto je nesnadno povšechně rozlišit všechny možné případy (1282b 2–5).

Trojího je potřebí těm, kteří mají spravovat nejvyšší úřady: (1) lásky k dané ústavě, (2) schopnosti pro úkoly správy, (3) ctnosti a spravedlnosti (1309a 33). Úřad má zastávat ten, kdo je ho hoden, ať chce nebo nechce (1271a 12; 1273b 5). Způsoby obsazování úřadů jsou roztrženy podle ústav (1300b 6).

Rozdělování úřadů (1282b 24; 1289a 16).

Rozlišení úřadů (1299a 3 – 1300b 12; 1321b 4 – 1323a 10).

Volba úřadů a úředníků (1281b 33; 1282a 13; 1298a 20; 1317a 5, 8).

Druhy úřadů: dozorce nad dětmi (1299a 22; 1300a 4; 1322b 39; 1323a 4; 1336a 32, 40); dozorce nad vězni (1322a 19); dozorce nad ženami (1299a 22; 1300a 4; 1322b 39; 1323a 4); úřad nad bohoslužbami (1322b 19); poradnictví a soudnictví (1275b 18); policejní (1321b 23); poradní (1275b 19).

Ústava

Podrobný výklad: III 1, 6–7; V 3–4.

Definice: Ústava je řád obce, co se týče úřadů a zvláště úřadu nejvyššího (1278b 8). Ústava je jakoby život obce (1295a 40).

Ústavy pro obecný prospěch jsou správné, pro prospěch vládnoucích jsou zhoršenými odrůdami správných (1279a 28). Správné ústavy jsou království, aristokracie a politeia (1279a 33–38). *Odrůdy:* tyranida je odrůdou království, oligarchie odrůdou aristokracie a demokracie odrůdou politeie (1279b 4–9).

Ve všech ústavách jsou tři složky, rada, úřady a soudnictví (1297b 37 – 1298a 3). Příčinou různých ústav jsou různé způsoby dosažení blaženosti (1328a 40).

Jakmile se v ústavě v něčem povolí, tu lidé snáze již hýbají i věci poněkud důležitější, až pohnou celým řádem (1307b 4).

Pro udržení ústav se musí dávat pozor, aby se nedálo nic protizákonného, a zvláště je nutno být na stráži před maličkostmi; protizákonnost se totiž vplíží tajně (1308b 33). Ale především se nesmí zanedbávat výchovy v duchu ústavy (1310a 13). S každou ústavou musí souhlasit způsob výchovy (1337a 14).

Nejlepší ústava je nutně ta, podle jejíhož řádu každý může nejlépe jednat a nejlépe se mít i žít blaženě (1324a 23). Nejlepší ústava nemůže být uskutečněna bez přiměřených vnějších prostředků, jako např. počet občanů a rozsáhlost území (1325b 36).

Vláda

Vládnout se nenaučí, kdo se nenaučil poslouchat (1277b 14).

Druhy: vláda pána, despotická, panská, mocná (1254b 3nn.; 1277a 33; 1285a 22, b 24; 1295b 21; 1310b 19; 1324b 32; 1333a 5); vláda pána a politika (1254b 3); vláda nad ženami (1313b 33); vláda velmožů (1272b 10; 1292b 10; 1302b 18; 1303a 13; 1308a 18, b 8); monarchie (1293a 31); dynastická oligarchie, tyranská monarchie (1298a 32).

Volný čas

Volný čas zahrnuje v sobě libost, blaženost a šťastné žití (1338a 2). Statečnosti a otužilosti je třeba pro život v práci, filosofie pro život ve volném čase, uměřenosti a spravedlnosti v obojí době, ale zvláště v době míru a volného času (1334a 23).

DODATKY

Hned od začátku je třeba hledět k tomu, aby nejlepší měli volný čas (1273a 32). K rozvoji ctnosti a k politické činnosti je potřebí volného času (1329a 1). Práce je pro volný čas (1333a 35).

Nízká umění, řemesla a námezna práce zbavují ducha volného času (1337b 9).

Tyrani netrpí ani volného času, ani jinak schůzek těch, kteří mají volný čas (1313b 3).

Hudba byla zavedena pro život ve volném čase (1338a 22).

Výchova

Podrobný výklad: VII 14–15, 17; VIII 1–7.

Výchova mládeže je nejdůležitějším úkolem zákonodárcovým (1337a 7).

Výchova musí být jedna a tatáž pro všechny, poněvadž obec má jeden účel (1337a 22). Má být uspořádána zákonem a být veřejná (1337a 33).

Výchova činí obec společnou a jednotnou (1263b 36). Výchova a zvyky, které utvářejí ctnostného muže, jsou téměř tytéž jako ty, které utvářejí politika a krále (1288a 44). Nejdůležitější pro udržování ústav je výchova v duchu ústavy (1310a 13).

Je jakési vzdělání, které se má dát synům ne proto, že by bylo užitečné nebo potřebné, nýbrž proto, že je ušlechtilé a krásné (1338a 30).

Předměty vyučování: gramatika, tělocvik, hudba a kreslení (1337b 23).

Zákon

Zákony jsou pravidlem, podle něhož vládnoucí mají vládnout (1289a 18). Jsou rozumem bez žádostivosti (1287a 33). Zákon nemá vášně, proto je silnější než lidská duše (1286a 18).

Vládnout musí zákony (1282b 2). Zákon je středem (1287b 4). Je to jakýsi řád (1326a 29; 1287a 17).

ZÁKLADNÍ POJMY

Člověk je tvorem nejšpatnějším, jestliže žije mimo zákon a právo (1253a 32).

Zákony nemohou povšechně stanovit všechny možné případy (1282b 4nn.).

V čem zákon připouští opravu (1287a 27).

Zákony ve správných ústavách jsou nutně spravedlivé (1282b 11).

Zákon nečiní občany dobrými a spravedlivými, je-li pouhou úmluvou ve spolenectví (1280b 10). Pro sofisty je zákon pouhou úmluvou (1280b 10).

Snadno měnit zavedené zákony v jiné zákony nové znamená oslabovat moc zákona vůbec (1269a 22). Určité zákony v určité době musí být změněny (1269a 13). Zákony se musí řídit ústavami a ne ústavy zákony (1289a 13). Ten, kdo káže, aby vládl zákon, káže, aby vládl jenom Bůh a rozum (1287a 28).

Zvyk

Dříve se má vychovávat zvyky než naukou (1338a 4). Zvyk vzniká délkou času (1269a 21). Zvyk je prostředkem k ctnosti (1334b 17).

Vznik a cvik zvyku se musí zařizovat pro rozum a rozumnou činnost (1334b 17).

Život

Život je jednání (1254a 7). Rozděluje se v práci a volný čas, ve válku a mír (1333a 30).

Nejlepší život je ctnostný, dostatečně opatřený zevnějšími dobry (1323b 24) a je pro každého jednotlivého člověka nutně tentýž jako pro obce a lidi vůbec (1323b 41).

Rozdíly v potravě utvářejí různosti ve způsobu života živých tvorů (1256a 22).

Život denní (1265b 41). Život bohů (1252b 27).

ANALOGIE A PŘÍKLADY V POLITICE

celek a části

analogie obce jako složeniny z občanů (1253a 27; 1274b 39), viz též *úd a obec*

celek rozložený na nesložené prvky a počátky

v politickém zkoumání analogie se zkoumáním v ostatních oborech (1252a 18, a 25)

cíl není žádoucí pro něco budoucího

jako cíl není pro něco budoucího, tak ani příjemnost není pro něco budoucího, ale pomáhá od minulé námahy a nepřijemnosti (1339b 35)

ctnost a blažený život jednotlivce

analogie pro život obce a ústavy (1295a 37)

ctnost dobrým stavem duše

příklad všeobecného výroku těch, kteří nerozlišují a klamou sami sebe (1260a 26)

ctnost otroka

analogie pro ctnost nedospělého vztahující se k osobě, která jej vede (1260a 33)

ctnosti jednotlivce

analogií pro ctnosti v obci (1323b 34)

člověk rodí člověka a zvíře zvíře

pomyslná analogie, že z dobrého člověka se rodí člověk dobrý (1255b 1)

ANALOGIE

člověk, kuň, dům

příklady přirozenosti věcí ukončivších svůj vývoj (1252b 34)

Daidalovy sochy, Héfaistovy trojnožky

příklad nástrojů vykonávajících své dílo na rozkaz nebo předem (1253b 35)

delfský nůž

příklad výsledku nedokonalého vytváření (1252b 2)

děravý sud

příklad zdánlivé pomoci chudým, kdy demagogové rozdělují přebytek (1320a 33)

dítě viz nedospělý, zhýčkané děti

dítě a blázen

příklady pošetilosti a lehkověrnosti (1323a 32), srov. též *nedospělý*

divokost

jako mylný cíl výchovy ke statečnosti u Lakónů (1338b 13)

dozorci nad hradbami, studněmi, přístavy

příklady úřadu policejního ve městě (1257b 27–28)

dozorci nad poli, lesy

příklady úřadu policejního na venkově (1257b 30–31)

druhé království

analogie velitelství loďstva (1271a 40)

důchody domácnosti

analogie k důchodům obcí (1259a 35)

dům a stavitel

příklad obecnějšího vztahu, kdy mezi dvěma není nic společného – jedno je účelem, druhé prostředkem (1328a 31)

DODATKY

dům, veslo, hostina

příklad díla, které lépe posoudí uživatel (1282a 20)

duše: poměr jejich složek

analogie pro činnosti: méně dokonalé jest pro to, co je dokonalejší (co má rozum), tak je i válka pro mír, práce pro volný čas, nutné a užitečné pro krásné, a tak se má uspořádat i způsob života a zaměstnání (1333a 28, 35, 40)

duše a tělo jsou něco dvojiho

analogicky se liší dvě složky duše (nerozumná a rozumná) a příslušné jejich stavy (žádostivost a myšlení); tak jako je tělo dříve než duše, je nerozumná složka dříve než rozumná (1334b 17)

duše jako vládce

duše nad tělem vládne jako pán (1254b 45)

duše jako vyšší složka živé bytosti, než je tělo

analogie pro vyšší část obce, než je část, která slouží jen ukončení nutné potřeby (tj. analogie pro stav válečníků, správců soudního práva, stav radních) (1291a 24)

duše nevzdělaných vychýlena

jako jsou duše řemeslníků, nádeníků aj. vychýleny, tak i pro zotavení jejich duší je třeba úchylek v tóninách a melodiích (1342a 24)

gramatika

příklad nauky neomezené jen na užitek (1338a 39)

gymnastika stanovující cvik prospívající tělu

umění, které je analogií pro vědu vyšetřující nejlepší ústavy (1288b 13)

harmonie

příklad vlády (prvek vládnoucí a ovládaný) u věcí neživých (1254a 33), viz též *sbor*

ANALOGIE

hospodářství druhem království

analogie pro neomezené království jako hospodářství obce nebo národa (1285b 32)

hradby města

nebudovat hradby – analogií založení města na území snadno přístupném nepřátelským vpádům (1331a 3)

hudba ve vzdělání a výchově

příklad vzdělání pro život ve volném čase (1338a 23)

chov koní

příklad pro rozdíl v bohatství mezi vyššími třídami (1289b 35)

jedinec (samovládce) složený z mnohých

analogie samovlády lidu (1292a 11)

kamínek zaběhlý ve hře

analogie osamělosti člověka (1253a 7)

klapačka

Archýtova klapačka pro děti analogií učení mládeže zpěvu a hře (1340b 29)

kobylna ve Farsálu

rodící se mláďata podobná rodičům analogií pro podobnost dětí s rodiči jako kritérium příbuznosti kupř. v horní Libyi, kde jsou ženy společné (1262a 24)

král usilující o vládu více tyranskou

přivádí království k zániku analogicky, jako tyran přivádí tyranidu k zániku tím, že ji usiluje učinit více královskou (1314a 34)

králové v Indii

příklad neuvěřitelného vynikání nad poddané (1332b 24)

krásná hra přičítaná lyře

analogie pro výklad blaženosti z vnějšího dobra (1332a 27)

DODATKY

krásné skutky

příklad toho, co není možné tam, kde někdo vyniká tak jako muž nad ženou nebo otec nad dětmi anebo pán nad otroky (1325b 4)

kterékoliv množství obyvatel

vhodný počet obyvatel analogií příhodné doby pro vznik obce (1303a 26)

kuchařství

příklad znalosti pro otroka (1255b 27)

Lakedaimoňané

příklad zúženého pojetí ctností, upřednostnění jedné ctnosti (1334a 42)

lékařovo skládání účtů před lékaři

analogie pro skládání účtů před sobě rovnými (1282a 2)

lékařství a nesprávný úsudek lékaře

příklad nesprávného úsudku o cíli a prostředcích – o zdravotním stavu těla a vhodných prostředcích k jeho dosažení (1331b 34)

lékařství nezná ve snaze po zdraví mezi

příklad pro každé umění sledující svůj cíl co nejlépe, tedy i peněžnictví, ve kterém jsou peníze základem i cílem (1257b 25)

lidojedství viz náchylnost k zabíjení

lod' mužstvem dobře opatřená

analogie pro ústavu a potřebu bdělosti nad ní (1320b 34)

lod' na píď dlouhá (dvě stadia dlouhá)

věc, která vlivem své příliš malé (velké) míry pozbude vlastní přirozenosti, analogií pro obec (1326a 37, 40, b 5)

lodník

analogie pro občana; nerovnost lodníků a jejich zdatnosti míří ke zdaru plavby jako úkolu všech (1276b 20)

ANALOGIE

majetek

příklad potřebné věci pro obec, která není její částí (1328a 34)

malá vydání, která se opakují

analogie pro vplížení protizákonnosti (1307b 33)

město

středisko všech míst pro vzájemnou výpomoc (1327a 6), viz též řád rozdělení města

moždíř tím, co zhotovil výrobce moždířů

analogie pro Lárísany, kteří jsou tím, co jimi učinili mistři (1275b 28)

mrznutí: nikdo se nestává tyranem, aby nezmrzl

příklad faktu, že největšího bezpráví se lidé dopouštějí nikoliv z nutné potřeby, ale z nadbytku (1267a 14)

muž a žena součástí domácnosti

analogie pro dvě téměř stejné části obce (1269b 15)

nabývání zdraví v úřadě

hypotetická analogie pro vysvětlení výhod úřadu, pro které chce nyní každý stále vládnout (1279a 15)

náchylnost k zabíjení a lidojedství

příklad divokosti, která nepřináší statečnost (1338b 24)

námezdná práce

příklad nízkého, které zhoršuje tělesný stav (1337b 13)

napínání hlasu děti při křiku

dodává síly jako zatažení dechu při těžkém tělesném výkonu (1336a 37)

nápoj viz spánek a nápoj

nástroj jako užitečná věc

analogie pro vnější dobra – oboje má jistou mez (1323b 8)

nedospělý, zestárlý, děti, starci

přídavky, které vyjadřují občanství s omezením, jako analo-

DODATKY

- gie pro nedokonalou účast ve společenství (kupř. metoiků)
(1275a 14)
- nedovršenému nepřísluší vrchol*
analogicky nepřísluší mládeži zábava (1339a 30)
- nejlepší pořizování koně, skotu nebo ovce*
příklady znalosti předmětů majetku pocházející ze zkušenosti
(1258b 14)
- neshody viz spolucestující a neshody*
- nevýdělečné hospodářství a peněžnictví*
příklady pro použití majetku z dvojího hlediska (1257b 37)
- nižší řemeslník*
příklad omezeného otroctví (1260b 1)
- noční stráž*
analogie pro občany hlídající ústavu (1308a 29)
- nos odchýlivší se od přímky k nosu jestřába či tvaru ploskému*
příklad přece krásného a úhledného údu, pokud zachová úměrnost – a tento příklad tvoří analogii pro snesitelnost odchýlivší se demokracie a oligarchie, pokud se odchylka nestupňuje dále (1309b 23)
- obec a její činnost*
analogie jednotlivého člověka a jeho činnosti (1325b 28)
- obouvání a směna*
příklad dvojího užívání téže věci, boty, totiž jednou jako věci vlastní, podruhé nikoliv (1257a 9)
- obsluha mnoha služebníky v domácnosti*
příklad horší starosti o společnou věc, protože každý se stará nejvíce o své vlastnictví a u společného předpokládá, že se postará druhý (1261b 38)
- opatření pro válku*
příklad prostředku a nikoliv nejvyššího cíle (1325a 7)

ANALOGIE

- oplzlé řeči navzdory zákazu*
příklad otrockého chování u svobodného (1336b 13)
- osnova vůči útku z jiné vlny*
analogie pro poměr vládnoucích a ovládaných (1265b 20)
- ostatní umění*
analogie politického uspořádání, protože ani v nich nelze všechny jednotlivosti přesně vyjádřit (1269a 9)
- otec jako král*
prototypem krále, který je rodem stejný jako ovládaní, ale liší se přirozenými vlastnostmi, totiž poměrem staršího k mladšímu a rodičů k dítěti (1259b 14)
- otrok*
analogie nesoběstačnosti pro otrocké společenství (1291a 11), analogie pro náš život v míru a ve volném čase bez užívání dober (1334a 40), srov. *volnost otroků*
- otrok a jeho užití*
příklad toho, co neobsahuje nic vznešeného, protože příkazy pro život neobsahují nic krásného (1325a 25)
- otrok napominán*
napominání otroka jako cesta k jeho ctnosti v protikladu k pouhému příkazu (1260b 8)
- otužilost mužů*
analogii otužilosti žen (1335b 12)
- otužilost těla zápasníkovy*
příklad výsledku jednostranného cvičení (1335b 10)
- ovinování novorozeňat tenkými obaly u Keltů*
příklad prospěšného zvykání chladu od malička (1336a 18)
- pán a otrok*
příklad přirozeného sdružování (1252a 31)

DODATKY

perští a méďští králové

příklad těch, kdo se hudbě neučí sami, ale opatřují si požitku od jiných (1339a 37), tak i Lakónové (1339b 2)

pišťala, kithara

příklady nástrojů vhodných pro odborníky (kteří se zúčastní závodů a baví posluchače), nikoliv pro vyučování žáků a jejich zdokonalení (1341a 19), viz též *výrobce pišťal*

plody u všech mladých živočišných rodičů jsou slabé

analogicky je tomu u lidí (1335a 14)

podoba bohů dle lidí

jako lidé vnější podobě bohů propůjčují svou, tak i jejich soužití (bozi mají krále) (1252b 26)

politické umění lidí netvoří, nýbrž je přijímá od přírody

analogie pro hospodářovo nakládání s přírodou poskytující výživu (1258a 22)

posvátné písně uklidňují

analogie léku a pročišťovacího prostředku (1342a 11)

potomci rodičů příliš mladých

jsou tělesně i rozumově nedokonale vyvinuti stejně jako rodičů zestárlých (1335b 30)

potrava a půda

příklady společného a stejného pro společníky (1328a 28)

povaha ochočených domácích zvířat

příklad zlepšení povahy (vůči divokým), slouží-li člověku (1254b 11)

požitek

příklad nadbytku (1258a 7)

předmět hmatu a chuti

příklad předmětů bez podobnosti s mravními jevy (1340a 30)

ANALOGIE

předměty vidění

příklad malé podobnosti s mravními jevy (1340a 30)

přechod přes nepatrný příkop roztrhává šiky

analogie pro vznik roztržky z rozdílů (1303b 13)

překrásný, velice bohatý, nebo velice chudý, či slabý muž

příklad odchýlení od středu, které nenaslouchá rozumu (1295b 7)

přeučování

svou obtížností tvoří analogii pro úpravu ústavy (1289a 4)

přírodní složeniny a část

analogie pro fakt, že ne všechno, co je nutně potřebné v obci, je její částí (kupř. majetek) (1328a 23)

původní společnost

analogie pro každou obec jako obec přirozenou (1252b 31)

radost z obrazu

příklad radosti z podoby toho, kdo je zobrazen (1340a 25)

rostliny

jako rostliny ze země, tak přijímá dítě od rodičky (1335b 19)

rozměrný život

příklad života oproštěného od vnějších věcí (1324a 28)

rozum jako vládce

rozum vládne nad žádostivostí jako politik a král (1254b 6)

rožeň i svícen jako jedno náčiní

analogie pro zřizování úřadů při malém počtu obyvatelstva (1299b 9)

ruka z kamene jako ruka

příklad stejnojmenného označení (1253a 23)

DODATKY

rytmy a nápěvy

analogie mravních vlastností (povaha hněvu a klidnosti, mužnosti a uměřenosti atd.) (1340a 11)

řád rozdělení města

analogie pro řád venkova (1331b 14)

řečník obviňovaný z protizákonnosti

analogie vítěze obviňovaného z práva vlastnictví nad přemoženým (1255a 8)

řeka a pramen

jejich totožnost ve změně tvoří analogii pro totožnost obce při umírání a rození obyvatel (1276a 36)

sbor, harmonie

proměna téhož sboru z komického v tragický a naopak a proměna harmonie z týchž tónů jsou analogií pro společnost týchž lidí v obcích s různými ústavami (1276b 4, 8)

sdužování ženy a muže za účelem plození

příklad sdužování jednotlivců, kteří nemohou být bez sebe (vrozeného pudu zachování rodu) (1252a 28)

skrblictví a rozmařilost

dvěma krajnostmi v životě člověka (1326b 19)

slabá strava přidaná k výživné

tvoří celek prospívající, a tak i jednotlivec v celku, ač sám je v úsudku nevyspělý (1281b 37)

sladkost

ztráta sladkosti ve velkém množství vody je analogická ochabování lásky otcovské a synovské v obci komunistické (1262b 17)

snášení starých tyranid

analogie nynějšího snášení oligarchií (1318b 18)

sofistický důkaz, že souhrn malých věcí je malý

analogie pro klam rozumu při dělené útratě (1307b 36)

ANALOGIE

soustrast a bázeň, nadšení

příklady vášní přítomných ve všech duších v různé síle (1342a 7)

spánek a nápoj

příklad užití něčeho pro hru a zotavení (1339b 17)

společné pro chudé a zámožné (anebo pro jedny a druhé)

příklad společné zásady rovnosti pro řád, kterým je ústava (1290a 10)

spolucestující a neshody mezi nimi pro maličkosti

příklad zneprátelení členů společenství pro maličkosti vlivem častého styku – a to platí i pro společný majetek (1263a 17)

spravedlivé pokuty a tresty

příklad vynuceného, které sice přichází z ctnosti, ale podmíněně, nikoliv prostě (1332a 12)

spravedlivé získávání

příklad části válečnictví nebo lovectví (1255b 38)

státí se jiným

analogie pro střídání ve vládě: odstupující se podrobují těm, kterým jest vláda svěřena (1261b 5)

stavitel viz vládcův úkol

sudé číslo

příklad člena skupiny, do které nenáleží blaženost – kdy celek může být sudý, ale části nikoliv (proti Platónově *Ústavě*) (1264b 21)

svoboda

jako závodní cena pro všechny otroky (1330a 34)

šťastní na ostrovech blažených

příklad těch, které se mají nejlépe a kteří potřebují mnoho spravedlnosti a uměřenosti (1334a 32)

DODATKY

švec a ostatní řemeslníci

příklad těch, kteří nejsou přirozeně tím, čím jsou (na rozdíl od otroka) (1260b 1)

tělo a jeho stáří

analogie pro stáří soudnosti (1270b 40)

tělo a jeho strava či šat

škození tělu stejnou stravou (šatem) u nestejných a nestejnou stravou (šatem) u stejných tvoří analogii pro účinek hodností v neobmezeném království (1287a 14)

tělo zápasníka

příklad jednostranné tělesné otužilosti (1335b 10)

Thalés z Miléty a olivové lisy

příklad výdělkářské vypočítavosti vyjadřující obecné pravidlo; ukazuje, že pro filosofy by bylo snadno zbohatnouti, kdyby chtěli (1259a 6)

tkadlec a loďař se svou látkou pro úkol

analogie k politikovi a zákonodárci s jejich látkou pro úkol (občan a území) (1326a 1)

tkalcovství vlnu nevyrábí

příklad upotřebení toho, co bylo poskytnuto přírodou (1258a 25)

tónina a její ráz

jako napodobeniny mravů:

smíšená lýdská tónina: naříkavé a stísněné naladění

dórská: mírné a vážné naladění

fryžská: nadšení (1340b 1), srov. zesláblí lidé

tónina dórská a fryžská se svými druhy

analogie pro základní ústavy a jejich poddruhy (1290a 22)

tónina fryžská

mezi tóninami má být účinek takový, jaký má píšťala mezi nástroji (vzrušení a vášeň) (1342b 2)

ANALOGIE

ublížení na těle, hádky a nadávky

příklady obtíží pro ty, kteří zavádějí komunistické společenství (1262a 26)

ublížení na těle, milostné plotky a vraždy

příklady skutků, před kterými chrání příbuzenství (1262b 30)

účtování, smlouvy

příklad soudní pře (1317b 28)

úd a obec

jako se tělo skládá z údů, tak obec z těch, které plní její úkol (1326a 14, 21)

umělá kresba a skutečnost (nekrásný muž a krásný muž)

analogie pro vztah jednotlivce z množství a řádného muže (1281b 11)

umyvadlo

ve výroku Amásise – z umyvadla ulita modla, které se prokazuje účta jako analogie pro prokázání účty tomu, kdo vyšel z lidu a stal se králem; příklad původně přirozeně rovných prvků, z nichž posléze jeden vládne a druhý poslouchá (1259b 9)

úrok pochází jako peníz z peněz

analogie nepřirozenosti výdělkářství (lichvářství) vůči penězům použitým pro směnu (1258b 6)

ústa a žaludek, údy, uši a jejich spojenina

nutné části živočichů v různých spojeninách tvořících druhy živočichů jsou analogií pro mnohé (nutné) části spojené v možných ústavách jako celcích (1290b 27)

ústava

analogie pro život obce (1295b 1)

velká domácnost a malá obec bez rozdílů

nesprávná analogie, ve které se chybně ukazuje, že není rozdíl mezi politikem, králem, hospodářem a pánem (1252a 13)

DODATKY

- veslo a veslaři*
příklady neoduševněného a oduševněného nástroje (1253b 29)
- vinné keře v úhlopříčných řadách*
analogie pro bezpečné a zároveň vkusné uspořádání části města (1330b 29)
- vino za obilí*
příklad směny předmětů spotřeby, jak to činí národové (1257a 28)
- vítr severní a jižní jako hlavní větry*
analogie pro dvě základní ústavy (a ostatní jsou analogicky odchylkami od nich) (1290a 14)
- vítr západní přiřazen k severnímu a východní k jižnímu*
analogie pro pojetí aristokracie jako druhu oligarchie a politiky jako druhu demokracie (1290a 19)
- vláda královská nad dětmi*
příklad vlády nad svobodnými, ale vlády přirozeně vyspělejších (1259b 4)
- vláda nad člověkem*
příklad lepší vlády, než je vláda nad zvířetem – vláda nad lepšími poddanými je lepší (1254a 26)
- vláda nad svobodnými a vláda nad otroky*
analogie rozdílu mezi bytostí přirozeně svobodnou a přirozeně otrockou (1325a 28)
- vláda politická nad ženou*
příklad vlády nad bytostmi svobodnými, a to vlády přirozeně schopnějších (1259b 1)
- vládcův úkol úkolem stavitele*
příklad pro uplatnění rozumu (1260a 28)

ANALOGIE

- vládnoucí a poslouchající složka duše*
analogie přirozené vlády – vztah mezi třídami (svobodný – otrok, pohlaví mužské – ženské, muž – dítě) (1260a 5)
- vládnout Diovi*
analogie pro vládu nad tím, kdo vyniká ctností (1284b 31)
- velitel jízdy, vojevůdce*
příklad vládnutí získaného službou pod jiným velitelem jízdy nebo vojevůdcem – a tak i ve vládě občanské (1277b 10)
- vládné či zmužilé používání majetku*
příklady nemožného použití majetku (1265a 37)
- vlk*
příklad divokého zvířete neschopného podstoupiti krásný boj (1338b 30)
- voda ve větším množství*
analogie neporušitelnosti pro větší celek společenství svobodných (1286a 32)
- vojín, rolník, řemeslník, radní, soudce*
příklad schopností, které mohou být u týchž, na rozdíl od chudobnosti a bohatosti – z toho pak vymezení částí obce (1291b 2)
- volba geometra geometry*
analogie pro volbu úředníků (znalců) a skládání účtů (1282a 9), srov. *lékařovo skládání účtů*
- volnost otroků*
příklad demokratického zřízení v tyranidě (1319b 28)
- volný čas cílem*
analogie k míru, který je cílem války (1334a 15)
- vraždy viz ublížení na těle*

DODATKY

výhradní prodej zboží

příklad *monopólia* jako způsobu opatrování peněz obcí, které nemají peněz (1259a 23)

výrobce píšťal

analogie pro poddaného – výrobci píšťal totiž vládne píštěc jako vládnoucí poddanému (1277b 30)

vysoká postava (nebo krása) jako hledisko při rozdělování úřadů

analogie pro rozdělování úřadů v oligarchii (1290b 4)

vyšehrad

příklad opevněného místa, které není vhodné pro všechna zařízení, nýbrž pro oligarchii (1330b 19)

zákon (dobrý, špatný, spravedlivý, nespravedlivý)

analogie ústavy (1282b 10)

zákony Lakedaimonu na Krétě

příklad jednotného směřování k nadvládě (1324b 8)

závaží

dle velikosti váhy vyvažuje příslušné množství – analogicky platí pro spojení, které je určeno pro pomoc (1261a 27)

zavedení či zrušení úřadu

příklad změny části ústavy (1301b 18)

zdatnost členů sboru

se liší u náčelníka a pomocníka a analogicky se liší ctnost občanů obce (1277a 11)

zdravé tělo snášející úrazy

analogie pro ústavu a potřebu bdělosti nad ní (1320b 34)

zdraví viz nabývání zdraví

zesláblí lidé

příklad pro nutnost přiměřených tónin dle věku (pro starší zesláblé nikoliv napínavé písně, nýbrž tóniny mírnější) (1342b 20)

ANALOGIE

zhýčkané děti (blahobytem a bohatstvím)

příklad těch, kdo nemají smysl pro poslušnost (1295b 17)

zvířata divoká, jedlá

vhodná pro hostinu a oběť (a nikoliv lidé) tvoří analogii pro skutečnost, že se jako otroci smějí ovládat jen ti, kteří jsou k ovládnutí určeni svou přirozeností (1324b 39)

železo a stříbro ve směně

příklady pro dohodu vedoucí k užívání peněz jako předpoklad vzniku kupectví (1257a 38)

železo pozbyvší břitkosti

příklad pro uhynutí obce, která nabyla vlády, ale jejím cílem bylo válčení a podmaňování (1334a 9)

ženy polovicí svobodných

analogie svobody a výchovy důvodem pro výchovu žen (1260b 19)

BIBLIOGRAFIE

I. Vydání řeckého textu (včetně dvojjazyčných)

- AUBONNET, JEAN (ed. & trans.): *Aristote: Politique*, bilingva, Les Belles Lettres, Paris: (I = I+II) 1960, 1968², repr. 1991, (II/1 = III+IV) 1971, 1989², (II/2 = V+VI) 1973, 1989², (III/1 = VII) 1986, (III/2 = VIII) 1989, totum repr. Paris 1993.
- DREIZEHNTER, ALOIS (ed.): *Aristoteles' Politik*, *Studia et testimonia antiqua*, München 1970.
- JAUREGUI, MANUEL BRICEÑO (ed., trans. & notae) & ABONDANO, IGNACIO RESTREPO (comm.): *Aristóteles de Estagira: La Política*, bilingva, Bogotá 1989.
- MARIAS, JULIAN (ed. & trans.) & ARAUJO, MARÍA (ed., trans. & notae): *Aristóteles: Política*, bilingva, Madrid 1989².
- NEWMAN, W. L. (ed. & comm.): *The Politics of Aristotle*, 4 vol., Oxford 1887 (I–II), 1902 (III–IV), repr. New York 1973, Salem (N. H.) 1985–1988.
- ROSS, W. D. (ed.): *Aristotelis Politica*, *Scriptorum classicorum bibliotheca oxoniensis*, Oxford 1957.
- SUSEMIHL, FRANZ (ed., trans. & notae): *Aristoteles' Politik*, bilingva, 2 vol., *Aristoteles' Werke VI–VII*, Leipzig 1879, repr. Aalen 1978.

II. Středověké komentáře

- PETR Z AUVERGNE: *The Commentary of Peter of Auvergne on Aristotle's Politics. The inedited part: Book III, less. I–VI*, ed. & intr. Gundisalvus M. Grech, Roma 1967.

BIBLIOGRAFIE

- TOMÁŠ AKVINSKÝ: *Sancti Thomae Aquinatis in libros Politicorum Aristotelis expositio*, ed. P. F. Raymundi & M. Spiazzi, editio Marietti, Roma 1951.
- TOMÁŠ AKVINSKÝ: *Sancti Thomae Aquinatis sententia libri Politicorum*, in: *Opera omnia IV: Commentaria in Aristotelem et alios*, ed. R. Busa, Stuttgart/Bad Cannstatt 1980.

III. Překlady

- APOSTLE, HIPPOCRATES G. & GERSON, LLOYD P. (trans. & comm.): *Aristotle's Politics*, Grinnell 1986.
- AUBONNET, JEAN (ed. & trans.): *Aristote: Politique*, bilingva, Les Belles Lettres, Paris: (I = I+II) 1960, 1968², repr. 1991, (II/1 = III+IV) 1971, 1989², (II/2 = V+VI) 1973, 1989², (III/1 = VII) 1986, (III/2 = VIII) 1989, totum repr. Paris 1993.
- AZCÁRATE, PATRICIO DE (trans.): *Aristóteles: La Política*, Buenos Aires 1941, 1974¹².
- BARKER, ERNEST (trans. & notae): *The Politics of Aristotle*, Oxford 1946, abbr. 1948, corr. 1952, 1958, 1968, revised with an introduction and notes by R. F. Stalley, Oxford 1995.
- BONET, P. (trans.): *Aristóteles: La Política*, Barcelona 1974.
- DREIZEHNTER, ALOIS (ed.): *Aristoteles' Politik*, *Studia et testimonia antiqua*, München 1970.
- ELLIS, WILLIAM (trans.): *Aristotle's Politics: a Treatise on Government*, London/New York 1893, repr. 1912, 1943, 1947, Buffalo (N. Y.) 1986.
- ERNEST BARKER (trans. & comm.): *The Politics of Aristotle*, Oxford 1946, corr. Oxford 1961.
- EVERSON, STEPHEN (trans.): *Aristotle: The Politics*, Cambridge/New York 1988, (cum *Ath. pol.*) Cambridge/New York 1996.
- GIGON, OLOF (trans.): *Aristoteles: Politik und Staat der Athener*, Zürich 1955, (& comm.) Zürich/Stuttgart 1971², tantum *Pol.*: München 1973, 1996⁷.

- GOHLKE, PAUL (trans.): *Aristoteles: Politik*, Aristoteles: Die Lehrschriften VII 4, Paderborn 1959.
- GUAL, CARLOS GARCÍA & JIMÉNEZ, AURELIO PÉREZ (trans. & notae): *Aristóteles: La Política*, Madrid 1977.
- HERACLIDES LEMBUS (trans.): *Heraclidis Lembi Excerpta Politiarum*, ed. & trans. Mervin R. Dilts, Durham 1971.
- HICKS, R. D. & SUSEMIHL, FRANZ (trans. & comm.): *The Politics of Aristotle*, Books I–V: a revised text, London 1894, repr. New York 1976.
- JAUREGUI, MANUEL BRICEÑO (ed., trans. & notae) & ABONDANO, IGNACIO RESTREPO (comm.): *Aristóteles de Estagira: La Política*, bilingva, Bogotá 1989.
- JOWETT, BENJAMIN (trans. & comm.): *The Politics of Aristotle*, 2 vol., Oxford 1885; repr. sine comm.: Oxford 1921, repr. 1961 [= The Works of Aristotle X], New York 1943, 1957, 1972, Cleveland 1952, Lunenburg (Vt.) 1964, Franklin Center (Pa.) 1977.
- KHODOSS, CLAUDE & KHODOSS, FLORENCE (sel. & trans.): *Aristote: Morale et politique*, Paris 1961.
- KRAUT, RICHARD (trans. & comm.): *Aristotle: Politics. Books VII and VIII*, Oxford/New York 1997.
- LAURENTI, RENATO (trans.): *Aristotele: La Política*, Bari 1966; *Política – Costituzione degli Ateniensis*, Bari 1972; *Política – Trattato sull'economia*, Opere IX, Bari 1983, repr. 1986; *Política*, Roma 1993.
- LORD, CARNES (trans. & comm.): *Aristotle: The Politics*, Chicago 1984.
- LOUIS, PIERRE (trans. & notae): *Aristote: La Politique*, Paris 1996.
- MARÍAS, JULIAN (ed. & trans.) & ARAUJO, MARÍA (ed., trans. & notae): *Aristóteles: Política*, bilingva, Madrid 1989².
- MOERBEKE, GUILLELMUS DE (trans.): *Aristoteles: Política (libri 1.–2. 11)*, *translatio prior imperfecta*, ed. Pierre Michaud-Quantin, Brugges/Paris 1961.
- MOORE, J. M. (trans. & comm.): *Aristotle and Xenophon on Democracy and Oligarchy*, London 1975, repr. 1983.

- NEWMAN, W. L. (ed. & comm.): *The Politics of Aristotle*, 4 vol., Oxford 1887 (I–II), 1902 (III–IV), repr. New York 1973, Salem (N. H.) 1985–1988.
- ORESME, NICOLE (trans.): *Le livre de politiques d'Aristote*, ed. Albert Douglas Menut, Philadelphia 1970 [= Transactions of the American Philosophical Society NS 60/6].
- PELLEGRIN, PIERRE (trans. & comm.): *Aristote: La Politique: livre I*, Paris 1983, repr. 1990.
- PELLEGRIN, PIERRE (trans. & comm.): *Aristote: Les Politiques*, Paris 1990, 1993².
- PIOTROWICZ, Ł. (trans. & notae): *Polityka s dodaniem pseudo-Arystotelesowej Ekonomiki*, Kraków 1964.
- PRÉLOT, MARCEL (trans. & notae): *Politique d'Aristote*, Paris 1950.
- RACKHAM, HARRY (ed. & trans.): *Aristotle: Politics*, Loeb Classical Library, London/Cambridge (Mass.) 1932, corr. 1944, repr. 1959, 1967, 1972, 1977, 1990.
- REEVE, C. D. C. (trans. & notae): *Aristotle: Politics*, Indianapolis (In.) 1998.
- ROBINSON, RICHARD (trans. & comm.): *Aristotle: Politics*, Books III and IV, Oxford 1962, with a supplementary essay by David Key: Oxford 1995.
- ROLFES, EUGEN (trans. & notae): *Aristoteles: Politik*, Leipzig 1912, 1922³, mit einer Einleitung von Günther Bien: Hamburg 1981⁴, repr. 1990.
- SAITTA, GUISEPPE (sel., trans. & notae): *Aristotele: La Política*, Bologna 1934, Firenze 1961².
- SAUNDERS, TREVOR J. (trans. & comm.): *Aristotle: Politics*, Books I and II, Oxford/New York 1995.
- SCHÜTRUMPF, ECKART (intr. & trans.): *Aristoteles: Politik*, Werke in deutscher Übersetzung Bd. IX, 3 vol., Berlin 1991 sqq.: I (= I) 1991, II (= II+III) 1991, III (= IV–VI) 1996.
- SCHWARZ, FRANZ F. (trans.): *Aristoteles: Politik: Schriften zur Staatslehre*, Stuttgart 1989.
- SICHIROLLO, LIVIO (ed.) & FERRIOLO, MASSIMO VENTURI (trans.): *Aristotele: La Política*, Firenze 1980.
- SIEGFRIED, WALTER (trans.): *Aristoteles: Aufzeichnungen zur Staatslehre (sog. Politik)*, Köln 1967.

- SIMPSON, PETER L. PHILLIPS (trans. & comm.): *The Politics of Aristotle*, Chapel Hill/London 1997.
- SINCLAIR, T. A. (trans.): *Aristotle: The Politics*, Baltimore 1962.
- SUSEMIHL, FRANCISCUS (ed.): *Aristotelis Politica*, Bibliotheca Teubneriana, Leipzig 1882, corr. 1894; post Fr. Susemihlium recognovit Otto Immisch, Leipzig 1909, corr. 1929.
- SUSEMIHL, FRANZ (ed., trans. & notae): *Aristoteles' Politik*, bilingva, 2 vol., Aristoteles' Werke VI–VII, Leipzig 1879, repr. Aalen 1978.
- SUSEMIHL, FRANZ (trans.): *Aristoteles: Politik*, ed. Nelly Tsouyopoulos & Ernesto Grassi, Reinbek 1965.
- TRICOT, J. (trans. & notae): *Aristote: La Politique*, Paris 1962, repr. 1977, 1995.
- VIANO, CARLO AUGUSTO (trans.): *Aristotele: Politica e Costituzione di Atene*, Torino 1955, repr. 1992; *La Politica*, Bari 1960, repr. Roma 1993.
- WARRINGTON, J. (trans.): *Aristotle: Politics and Athenian Constitution*, London 1961, repr. 1973.
- WEIL, RAYMOND (sel. & trans.): *Politique d'Aristote*, Paris 1966.

IV. Sekundární literatura

a) Sborníky k Pol.:

- Atti del Colloquio su „Poetica e politica fra Platone e Aristotele“*, Annali dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli, Roma 1988.
- AUBENQUE, PIERRE (ed.) & TORDESILLAS, ALONSO (red.): *Aristote – Politique: études sur la Politique d'Aristote*, Paris 1993.
- BERTI, ENRICO & NAPOLITANO VALDITARÀ, LINDA M. (ed.): *Etica, politica, retorica: studi su Aristotele e la sua presenza nell'età moderna*, L'Aquila 1989.
- CAMPESE, SILVIA & CALABI GIORELLO, FRANCESCA & BELTRAMETTI, ANNA A. (ed.): *Aristotele e la crisi della politica*, Napoli 1977.

- HAGER, FRITZ-PETER (ed.): *Ethik und Politik des Aristoteles*, Darmstadt 1972.
- KEYT, DAVID & MILLER, FRED D. MILLER, JR. (ed.): *A Companion to Aristotle's Politics*, Oxford/Cambridge (Mass.) 1991.
- MCCARTHY, GEORGE E. (ed.): *Marx and Aristotle. Nineteenth-century German Social Theory and Classical Antiquity*, Lanham 1992.
- PATZIG, GÜNTHER (ed.): *Aristoteles' Politik: Akten des XI. Symposium Aristotelicum, Friedrichshafen/Bodensee, 25. 8.–3. 9. 1987*, Göttingen 1990.
- PIÉRART, MARCEL (ed.): *Aristote et Athènes = Aristotle and Athens: Fribourg (Suisse) 23–25 mai 1991*, Fribourg 1993.
- STARK, RUDOLF (ed.): *La Politique d'Aristote, Sept exposés et discussions par Rudolf Stark, Donald J. Allan, Pierre Aubenque e.a.*, Entretiens Hardt XI, Genève 1965.

b) Monografie, články ad.:

- AALDERS, G. J. D.: *Die Theorie der gemischten Verfassung im Altertum*, Amsterdam 1968.
- ACCATTINO, PAOLO: *L'anatomia della città nella Politica di Aristotele*, Torino 1986.
- ADKINS, A. W. H.: „The Connection Between Aristotle's *Ethics* and *Politics*“, in: *Political Theory* 12, 1984, pp. 29–50.
- ADKINS, A. W. H. & WHITE, P. (ed.): *The Greek Polis*, Chicago 1986.
- ADOMEIT, K.: *Antike Denker über den Staat*, Heidelberg/Hamburg 1982.
- ADOMEIT, K.: „Aristoteles als Politologe“, in: *Memorie del X Congreso mundial ordinario de filosofía del derecho e filosofía social*, vol. X, México 1984, pp. 81–96.
- ADSHEAD, K.: „Aristotle, *Politics* V.2.7 (1302B34–1303A11)“, in: *Historia. Zeitschrift für alte Geschichte* 35, 1986, pp. 372–377.
- AMBLER, WAYNE: „Aristotle on Nature and Politics: the Case of Slavery“, in: *Political Theory* 15, 1987, pp. 390–410.
- ANAGNOSTOPOULOS, GEORGIOS: *Aristotle on Philosophy of Mind, Ethics and Politics* [= *Topoi* 15/1], Dordrecht 1996.

- ANDERSON, WILLIAM: *Man's Quest for Political Knowledge: the Study and Teaching of Politics in Ancient Times*, Minneapolis 1964.
- ANGEHRN, EMIL: „Die Ontologie des Politischen bei Plato und Aristoteles. Teil I“, in: *Perspektiven der Philosophie* 20, 1994, pp. 83–107.
- ARENDET, HANNAH: *Between Past and Future: Six Exercises in Political Thought*, New York 1961.
- ARNIM, H. VON: *Die politischen Theorien des Altertums*, Hildesheim 1974².
- ARNOLD, MARKUS: *Harmonien – Synonyma – Negationen: Studien zum Verhältnis von Logik, Metaphysik und Politik bei Platon, Aristoteles und Hegel*, Wien 1993.
- AUDRING, G.: „Über Aristoteles' ‚Teile des Staates‘ (μέρη τῆς πόλεως)“, in: *Aristoteles als Wissenschaftstheoretiker*, ed. J. Irmscher & R. Müller, Berlin [DDR] 1983, pp. 235–240.
- BABBITT, SUSAN MARY: *Oresme's Livre de Politiques and the France of Charles V*, Philadelphia 1985.
- BAECK, LOUIS: „Aristotle as Mediterranean Economist“, in: *Diogenes* 138, 1987, pp. 81–104.
- BAKSHI, O. P.: *Politics and Prejudice: Notes on Aristotle's Political Theory*, Delhi 1975.
- BARKER, E.: *The Political Thought of Plato and Aristotle*, New York 1959.
- BARUZZI, A.: „Aristoteles und Hegel vor dem Problem einer praktischen Philosophie“, in: *Philosophisches Jahrbuch* 85, 1978, pp. 162–166.
- BARUZZI, A.: „Der Freie und der Sklave in Ethik und Politik des Aristoteles“, in: *Philosophisches Jahrbuch* 77, 1970, pp. 15–28.
- BENHABIB, SEYLA: „In the Shadow of Aristotle and Hegel: Communicative Ethics and Current Controversies in Practical Philosophy“, in: *Philosophical Forum* 21, 1989–1990, pp. 1–31.
- BERNINI, UGHETTO: „Il ‚progetto politico‘ di Lisandro sulla regalità spartana e la teorizzazione critica di Aristotele sui re Spartani“, in: *Studi Italiani di Filologia Classica* 3, 1985, pp. 205–238.

- BERNS, LAURENCE: „Spiritedness in *Ethics* and *Politics*: a Study in Aristotelian Psychology“, in: *Interpretation* 12, 1984, pp. 335–348.
- BERTELLI, L.: *Historia e methodos: analisi critica e topica politica nel secondo libro della Politica di Aristotele*, Turin 1977.
- BERTELLONI, FRANCISCO: „Die Thomasische Onto-theologische Auffassung der Politik in ihrer historischen Zusammenhang“, in: *Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie* 35, 1988, pp. 331–352.
- BERTELLONI, FRANCISCO: „De la política como ‚sciencia legislativa‘ a lo político ‚secundum naturam‘ (Alberto Magno receptor de la *Política* de Aristóteles)“, in: *Patristica et Mediaevalia* 12, 1991, pp. 3–31.
- BERTHOUD, ARNAUD: *Aristote et l'argent*, Paris 1981.
- BERTRAND, J. M.: *Images du corps dans la Politique d'Aristote: langage et société*, Paris 1984.
- BETBEDER, PH.: „Ethique et politique selon Aristote“, in: *Revue des Sciences philosophiques et théologiques* 54, 1970, pp. 453–488.
- BIEN, GÜNTHER: *Die Grundlegung der politischen Philosophie bei Aristoteles*, Freiburg i. Br. 1980.
- BIEN, GÜNTHER: *Die Grundlegung der politischen Philosophie bei Aristoteles*, Freiburg 1973, 1980²; it. překl.: *La filosofia politica di Aristotele*, Bologna 1985.
- BLASUCCI, S.: *Il pensiero politico di Aristotele*, Bari 1977.
- BLEICKEN, J.: *Die athenische Demokratie*, Paderborn 1986.
- BLÖHBAUM, HELMUT: *Zur Dialektik des Ökologiebegriffs: unter Berücksichtigung des Physisbegriffes bei Aristoteles*, Frankfurt am Main 1992.
- BODÉÛS, RICHARD: *Politique et philosophie chez Aristote: recueil d'études*, Namur 1991.
- BODÉÛS, RICHARD: „L'animal politique et l'animal économique“, in: *Aristotelica. Mélanges offertes à Marcel de Corte*, Bruxelles 1985, pp. 65–81.
- BODÉÛS, RICHARD: *Aristote, la justice et la cité*, Paris 1996.

- BODÉÛS, RICHARD: „Aristote et la condition humaine“, in: *Revue philosophique de Louvain* 81, 1983, pp. 189–203.
- BODÉÛS, RICHARD: „La durée des régimes politiques comme condition de la morale selon Aristote“, in: *Justification de l'éthique. XIXe Congrès de l'Association des Sociétés de philosophie de langue française*, Bruxelles 1984, pp. 103–108.
- BODÉÛS, RICHARD: *Le philosophe et la cité: recherches sur les rapports entre morale et politique dans la pensée d'Aristote*, Paris 1982; angl. překl.: *The Political Dimensions of Aristotle's Ethics*, Albany 1993.
- BOESCHE, ROGER: „Aristotle's 'Science' of Tyranny“, in: *History of Political Thought* 14, 1993, pp. 1–25.
- BOOKMAN, JOHN T.: „The Wisdom of the Many. An Analysis of the Arguments of Books III and IV of Aristotle's *Politics*“, in: *History of Political Thought* 13, 1992, pp. 1–12.
- BOOTH, WILLIAM JAMES: „Politics and the Household: a Commentary on Aristotle's *Politics* Book One“, in: *History of Political Thought* 2, 1981, pp. 203–226.
- BOURRIOT, F.: „Le concept grec de cité et la *Politique* d'Aristote“, in: *L'information historique* 46, 1984, pp. 193–202.
- BRACIN, E.: „Die extreme Demokratie bei Polybius und bei Aristoteles“, in: *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts* 54, 1983, suppl. pp. 1–39.
- BRANDT, R.: „Untersuchungen zur politischen Philosophie des Aristoteles“, in: *Hermes* 102, 1974, pp. 191–200.
- BRAUN, EGON: „Königtum und Aristokratie im dritten Buch der aristotelischen *Politik*“, in: *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts* 49, 1971, suppl. 2, pp. 1–19.
- BRAUN, EGON: *Aristoteles über Bürger- und Menschentugend: zu *Politica* III 4 und 5*, Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Phil.-Hist. Klasse, 236. Bd., 2. Abh., Wien 1961.
- BRAUN, EGON: *Aristoteles und die Paideia*, Paderborn 1974.
- BRAUN, EGON: *Die Kritik der lakedaimonischen Verfassung in den *Politica* des Aristoteles*, Klagenfurt 1956.

- BRAUN, EGON: *Das dritte Buch der Aristotelischen Politik: Interpretation*, Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Phil.-Hist. Klasse, 247. Bd., 4 Abh., Wien 1965.
- BRAUN, EGON: „Aristokratie und Aristokratische Verfassungsform in der Aristotelischen *Politik*“, in: *Politeia und res publica: Beiträge zum Verständnis von Politik, Recht und Staat in der Antike*, ed. Steinmetz, Wiesbaden 1969, pp. 148–180.
- BROWNE, M.-D.: „Die Echtheit des Kommentars des hl. Thomas von Aquin zur *Politik* des Aristoteles“, in: *Thomas von Aquin*, ed. K. Bernath, vol. I, Darmstadt 1978, pp. 24–33.
- BRUNDSCHWIG, JACQUES: „Du mouvement et de l'immobilité de la loi“, in: *Revue Internationale Philosophique* 34, 1980, pp. 512–540.
- CALABI GIORELLO, FRANCESCA: *La città dell'oikos: la politia di Aristotele*, Lucca 1984.
- CAMBIANO, G.: „Aristotle and the Anonymous Opponents of Slavery“, in: *Classical Slavery*, ed. M. I. Finley, London 1987, pp. 22–41.
- CAMPBELL, BLAIR: „Thought and Political Action in Athenian Tradition: the Emergency of the 'Alienated' Intellectual“, in: *History of Political Thought* 5, 1984, pp. 17–60.
- CAMPESE, SILVIA: „Pubblico e privato nella *Politica* di Aristotele“, in: *Sandalion* 8–9, 1985–1986, pp. 59–83.
- CARVALHO, JOHN M.: *Authority and Aristotle: the Politics of Deliberation in Ancient Athens*, Ann Arbor 1989.
- CHAMBLISS, J. J.: „Aristotle's Conception of Childhood and the Poliscraft“, in: *Educational Studies* 13, 1982, pp. 33–43.
- CHAN, JOSEPH: „Does Aristotle's Political Theory Rest on a 'Blunder'?,“ in: *History of Political Thought* 13, 1992, pp. 189–202.
- CHARNEY, ANN P.: „Spiritedness and Piety in Aristotle“, in: *Understanding the political spirit*, ed. Catherine H. Zuckert, New Haven 1988, pp. 67–87.
- CLARK, S. R. L.: „Aristotle's Woman“, in: *History of Political Thought* 3, 1982, pp. 177–191.

DODATKY

- CLARK, S. R. L.: „Slaves and Citizens“, in: *Philosophy* 60, 1985, pp. 27–46.
- COLDSTREAM, J. N.: *The Formation of the Greek Polis: Aristotle and Archeology*, Opladen 1984.
- COOPER, J. M.: „Aristotle on the Goods of Fortune“, in: *Philosophical Review* 94, 1985, pp. 173–196.
- CORCELLA, ALDO: „Su Aristotele, *Politica* VII. 2, 1324a 23–25“, in: *Elenchos* 14, 1993, pp. 19–32.
- CORCELLA, ALDO: „Aristotele e il dominio“, in: *Quaderni di Storia* 33, 1991, pp. 79–120.
- CRUZ PRADOS, ALFREDO: „La *Política* de Aristóteles y la democracia (II)“, in: *Anuario Filosófico* 21, 1988, pp. 9–32.
- DAVID, E.: „Aristotle and Sparta“, in: *Ancient Society* 13–14, 1982–1983, pp. 67–103.
- DAVIES, J. C.: „Characteristics of Aristotle's Political Theory“, in: *Euphrosyne* 12, 1983–1984, pp. 189–197.
- DAVIS, MICHAEL: *The Politics of Philosophy: a Commentary on Aristotle's Politics*, Lanham 1996.
- DAVIS, MICHAEL: „Politics and poetry. Aristotle's *Politics*, Books VII and VIII“, in: *Interpretation* 19, 1991–1992, pp. 157–168.
- DAY, JAMES HOFFMAN & CHAMBERS, MORTIMER: *Aristotle's History of Athenian Democracy*, Berkeley 1962.
- DE LEY, HERMAN: *Aristoteles: Polis & Phusis: inleiding tot Aristoteles' Praktische Filosofie met vertaling van Politica I*, Gent 1986².
- DE LAIX, ROGER A.: „Aristotle's Conception of the Spartan Constitution“, in: *Journal of History of Philosophy* 12, 1974, pp. 21–30.
- DE, KSHEMESH CHANDRA: *Aristotle's Politics: a Critical Study*, ed. Sobhanlal Mookerjee, Calcutta 1971.
- DEFOURNY, MAURICE: *Aristote: études sur la Politique*, Paris 1932².
- DEL BARCO, JOSE LUIS: „Virtud e interes: Fundamentos de la polis clásica y de la sociedad civil moderna“, in: *Pensamiento* 46, 1990, pp. 75–102.
- DEMOSS, WILLIAM FENN: *The Influence of Aristotle's Politics and Ethics on Spenser*, New York 1970.

BIBLIOGRAFIE

- DEMPF, ALOIS: *Der Wertgedanke in der Aristotelischen Ethik und Politik*, Wien 1989.
- DERBOLAV, J.: *Von den Bedingungen gerechter Herrschaft. Studien zu Platon und Aristoteles*, Stuttgart 1980.
- DESPOTOPOULOS, C.: *Aristote. Sur la famille et la justice*, Bruxelles 1983.
- DEVELIN, ROBERT: „The Good Man and the Good Citizen in Aristotle's *Politics*“, in: *Phronesis* 18, 1973, pp. 71–79.
- DOBBS, DARRELL DAVID: *Aristotle's Political Criticism of Plato's Republic*, Ann Arbor 1989.
- DOLEZAL, JOSEPH PAUL: *Aristoteles und die Demokratie: eine Untersuchung des aristotelischen Demokratiebegriffes unter besonderer Berücksichtigung der geistesgeschichtlichen und historischen Grundlagen*, Frankfurt am Main 1974.
- DOVATUR, ARISTID IVANOVIČ: *Politika i Politiki Aristotēla*, Leningrad 1965.
- DOVATUR, ARISTID IVANOVIČ: „Aristoteles, *Politik* 4.11, 1296a 38–40. Versuch einer Interpretation“, in: *Philologus* 116, 1972, pp. 309–311.
- DOVATUR, ARISTID IVANOVIČ: „Aristote et la polis“, in: *La philosophie grecque et sa portée culturelle et historique*, ed. A. Garcia & S. Mouraviev, Moskva 1985, pp. 220–228.
- DREIZEHNTER, ALOIS: *Untersuchungen zur Textgeschichte der Aristotelischen Politik*, Leiden 1962.
- EGGER, PAUL: *Der Ursprung der Erziehungsziele in der Lehre von Plato, Aristoteles und Neill: eine philosophische Orientierungshilfe in der Kulturproblematik*, Bern/Stuttgart 1989.
- EVERSON, S.: „Aristotle on the Foundations of the State“, in: *Political Studies* 36, 1988, pp. 89–101.
- FABBRINI, F.: „Aristotele et la democrazia“, in: *Proteus* II/6, 1971, pp. 49–93.
- FERRARI, J.: *Idées sur la politique de Platon et d'Aristote et autres textes*, Paris 1983.
- FINK, EUGEN: *Metaphysik der Erziehung im Weltverständnis von Plato und Aristoteles*, Frankfurt a. M. 1970.

DODATKY

- FINLEY, M. I.: *Antike und moderne Demokratie*, Stuttgart 1980 = *Democracy ancient and modern*, New Brunswick/London 1985.
- FLÜELER, CHRISTOPH: *Rezeption und Interpretation der aristotelischen Politika im späten Mittelalter*, 2 sv., Amsterdam/Philadelphia 1992.
- FORTENBAUGH, W. W.: *Aristotle on Emotion: a Contribution to Philosophical Psychology, Rhetoric, Poetics, Politics and Ethics*, London/New York 1975.
- FRTZ, KURT VON: *The Relevance of Ancient Social and Political Philosophy for Our Times: a Short Introduction to the Problem*, Berlin 1974.
- GERSON, LLOYD P.: „Aristotle's Polis: a Community of the Virtuous“, in: *Proceedings of the Boston Area Colloquium in Ancient Philosophy* 3, 1987, pp. 203–225.
- GRABMANN, MARTIN: *Die mittelalterlichen Kommentare zur Politik des Aristoteles*, Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Phil.-Hist. Abt., Jahrg. 1941, Heft 10, München 1941.
- GRIGNASCHI, MARIO: *Un commentaire nominaliste de la Politique d'Aristote: Jean Buridan*, Louvain 1960.
- GRIGNASCHI, M.: „Le rôle de l'Aristotélisme dans le ‚Defensor pacis‘“, in: *Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuses* 25, 1955, pp. 301–348.
- GSCHNITZER, F. (ed.): *Zur griechischen Staatskunde*, Darmstadt 1969.
- GUARIGLIA, OSVALDO NORBERTO: *Etica y política según Aristóteles*, 2 vol., Buenos Aires 1992.
- GUARIGLIA, O. N.: „La Política de Aristóteles en una nueva perspectiva“, in: *Revista latinoamericana di Filosofia* 5, 1979, pp. 77–89.
- GUARIGLIA, O. N.: „Dominación y legitimación en la teoría política de Aristóteles“, in: *Revista latinoamericana di Filosofia* 5, 1979, pp. 15–42.
- HAMBURGER, MAX: *Morals and Law: the Growth of Aristotle's Legal Theory*, New Haven 1951.

BIBLIOGRAFIE

- HANTZ, HAROLD D.: „Justice and Equality in Aristotle's *Nicomachean Ethics* and *Politics*“, in: *Diotima* 3, 1975, pp. 83–94.
- HAVELOCK, ERIC A.: *The Liberal Temper in Greek Politics*, London/New Haven 1957, 1964².
- HENNIS, W.: *Politik und praktische Philosophie: eine Studie zur Rekonstruktion der politischen Wissenschaft*, Neuwied 1963.
- HENTSCHEKE [NESCHKE-HENTSCHEKE], ADA BABETTE: *Politik und Philosophie bei Plato und Aristoteles: die Stellung der Nomoi im Platonischen Gesamtwerk und die politische Theorie des Aristoteles*, Frankfurt am Main 1971.
- HEUSS, A.: „Aristoteles als Theoretiker des Totalitarismus“, in: *Antike und Abendland* 17, 1971, pp. 1–44.
- HÖFFE, O.: *Praktische Philosophie: das Modell des Aristoteles*, München/Salzburg 1971.
- HOMIAK, MARCIA L.: „Politics as Soul-making: Aristotle on Becoming Good“, in: *Philosophia* (Israel) 20, 1990, pp. 167–193.
- HUBIG, H.: *Die aristotelische Lehre von der Bewahrung der Verfassungen*, Saarbrücken 1960.
- HUXLEY, G. L.: *On Aristotle and Greek Society: an Essay*, Belfast 1979.
- ILTING, K. H.: „Hegels Auseinandersetzung mit der aristotelischen Politik“, in: *Philosophisches Jahrbuch* 70, 1963–1964, pp. 38–58.
- IRWIN, T. H.: „Generosity and Property in Aristotle's *Politics*“, in: *Social Philosophy and Policy* 4, 1987, pp. 37–54.
- IRWIN, T. H.: „Moral Science and Political Theory in Aristotle“, in: *Crux* (FS G. E. M. de Ste. Croix), ed. P. A. Cartledge & F. D. Harvey, Exeter = *History of Political Thought* 6, 1985, pp. 150–168.
- IVÁNKA, E. VON: *Die aristotelische Politik und die Städtegründungen Alexanders des Großen*, Budapest 1938.
- JACKSON, M. W.: „Aristotle on Rawls: a Critique of Quantitative Justice“, in: *Journal of Value Inquiry* 19, 1985, pp. 99–110.

- JOHNSON, CURTIS N.: *Aristotle's Theory of the State*, New York 1990.
- JOHNSON, CURTIS N.: „The Hobbesian Conception of Sovereignty and Aristotle's *Politics*“, in: *Journal of the History of Ideas* 46, 1985, pp. 327–348.
- JOHNSON, CURTIS N.: „Aristotle's Polity: Mixed or Middle Constitution?“, in: *History of Political Thought* 9, 1988, pp. 189–204.
- JOHNSON, CURTIS N.: „Who is Aristotle's Citizen“, in: *Phronesis* 29, 1984, pp. 73–90.
- JOHNSTONE, CHRISTOPHER LYLE: „An Aristotelian Trilogy: *Ethics, Rhetoric, Politics*, and the Search for Moral Truth“, in: *Philosophy and Rhetorics* 13, 1980, pp. 1–24.
- KAHLENBERG, KATHE: *Beitrag zur Interpretation des III. Buches der aristotelischen Politik*, Ohlau 1934.
- KAMP, ANDREAS: „Die aristotelische Theorie der Tyrannis“, in: *Philosophisches Jahrbuch* 92, 1985, pp. 17–34.
- KAMP, ANDREAS: *Die politische Philosophie des Aristoteles und ihre metaphysischen Grundlagen: Wesenstheorie und Polisordnung*, Freiburg 1985.
- KAMP, ANDREAS: *Aristoteles' Theorie der Polis: Voraussetzungen und Zentralthemen*, Frankfurt am Main/New York 1990.
- KEANEY, J. J.: „Aristotle, *Politics* 2.12.1274a22–b28“, in: *American Journal of Ancient History* 6, 1981, pp. 97–100.
- KEYT, DAVID: „Distributive Justice in Aristotle's *Ethics* and *Politics*“, in: *Topoi* 4, 1985, pp. 23–46.
- KEYT, DAVID: „The Meaning of *Bios* in Aristotle's *Ethics* and *Politics*“, in: *Ancient Philosophy* 9, 1989, pp. 15–21.
- KEYT, DAVID: „Three Fundamental Theorems in Aristotle's *Politics*“, in: *Phronesis* 32, 1987, pp. 54–79.
- KEYT, DAVID: „Aristotle and Anarchism“, in: *Reason Papers* 18, 1993, pp. 133–152.
- KOCH, F. A.: „Gerechtigkeit als Gedankenexperiment. Rawls und Aristoteles“, in: *Zeitschrift für philosophische Forschung* 32, 1978, pp. 239–253.

- KOPIJ, STANISLAS: *Le but de la cité d'après les commentaires de Saint Thomas sur la Morale et sur la Politique d'Aristote*, Paris 1939.
- KOSLOWSKI, PETER: *Zum Verhältnis von Polis und Oikos bei Aristoteles: Politik und Ökonomie bei Aristoteles*, Straubing 1979, München 1979², (ut *Politik und...*) Tübingen 1993³.
- KULLMANN, W.: „Der Mensch als politisches Lebewesen bei Aristoteles“, in: *Hermes* 108, 1980, pp. 419–443.
- KULLMANN, W.: „Equality in Aristotle's Political Thought“, in: *Equality and Inequality of Man in Ancient Thought*, ed. I. Kajanto, Helsinki 1984, pp. 31–44.
- LAIRD, J.: „Hobbes on Aristotle's *Politics*“, in: *Proceedings of the Aristotelian Society* 43, 1943, pp. 1–20.
- LANZA, D.: „La critica aristotelica a Platone e i due piani della *Politica*“, in: *Athenaeum* NS 49, 1971, pp. 355–392.
- LAUFER, H.: *Das Kriterium politischen Handelns: eine Studie zur Freund-Feind-Doktrin von C. Schmitt auf der Grundlage der aristotelischen Theorie der Politik. Zugleich ein Beitrag zur Methode der Politischen Wissenschaften*, Würzburg 1962.
- LAURENTI, RENATO: *Genesi e formazione della Politica di Aristotele*, Padova 1965.
- LAURENTI, RENATO: *Introduzione alla Politica di Aristotele*, Roma 1992.
- LAVRENCIC, M.: *Syssition. Untersuchung zu den spartanischen Gemeinschaftsmahlen*, Graz 1986.
- LENK, H. (ed.): *Handlungstheorien – interdisziplinär*, 2 vol., München 1979.
- LÉVY, E.: „L'artisan dans la *Politique* d'Aristote“, in: *Ktèma* 4, 1979, pp. 31–46.
- LEYDEN, WOLFGANG VON: *Aristotle on Equality and Justice: His Political Argument*, Basingstoke 1985.
- LICHTENBLAU, M.: *Untersuchungen zur Gessellschaftstheorie des Aristoteles*, Halle 1983.
- LINARES, FILADELFO: *Der Philosoph und die Politik*, Bodenheim 1972.

- LINTOTT, ANDREW: „Aristotle and Democracy“, in: *Classical Quarterly* 86, 1992, pp. 114–128.
- LOBKOWICZ, N.: *Theory and Practice: History of a Concept from Aristotle to Marx*, London 1967.
- LOMBARD, JEAN: *Aristote: politique et éducation*, Paris 1994.
- LORD, CARNES: „Politics and Philosophy in Aristotle's *Politics*“, in: *Hermes* 106, 1978, pp. 336–357.
- LORD, CARNES: *Education and Culture in the Political Thought of Aristotle*, Ithaca 1982.
- LORD, CARNES & O'CONNOR, DAVID K. (ed.): *Essays on the Foundations of Aristotelian Political Science*, Berkeley 1991.
- MANSFIELD JR., HARVEY C.: „Marx on Aristotle“, in: *Review of Metaphysics* 37, 1980, pp. 351–367.
- MANSFIELD JR., HARVEY C.: „Commentary on Gerson's ‚Aristotle's Polis: a Community of the Virtuous‘“, in: *The Boston Area Colloquium in Ancient Philosophy* 3, 1987, pp. 226–228.
- MARTÍN FERRERO, FRANCISCO: *El Libro II de la Política de Aristóteles: la autenticidad del capítulo 12*, Salamanca 1984.
- MASTERS, ROGER D.: „The Case of Aristotle's Missing Dialogues: Who Wrote the *Sophist*, the *Statesman*, and the *Politics*?“, in: *Political Theory* 5, 1977, pp. 31–60.
- MAURI ALVAREZ, MARGARITA: „Breves notas acerca de la *Política* de Aristóteles“, in: *Sapientia* 45, 1990, pp. 205–210.
- MAYHEW, ROBERT: *Aristotle's Criticism of Plato's Republic*, Lanham 1997.
- MEIJER, PIETER ANE: *Chronologie en redactie van Aristoteles' Politica*, Assen 1962.
- MEIKLE, SCOTT: „Aristotle on Equality and Market Exchange“, in: *Journal of Hellenic Studies* 111, 1991, pp. 193–196.
- MEIKLE, SCOTT: „Aristotle on Money“, in: *Phronesis* 39, 1994, pp. 26–44.
- MEIKLE, SCOTT: *Aristotle's Economic Thought*, Oxford 1995.
- MEINEL, M.: *Die Rechtfertigung des Staates bei Aristoteles*, Mainz 1975.
- MILLER JR., FRED D.: *Nature, Justice, and Rights in Aristotle's Politics*, Oxford/New York 1995.

- MILLER, R. W.: „Marx and Aristotle: a Kind of Consequentialism“, in: *Canadian Journal of Philosophy*, Suppl. VII, 1981, pp. 323–352.
- MIRHADY, DAVID C.: „Aristotle on the Rhetoric of Law“, *Greek, Roman and Byzantine Studies* 31, 1990, pp. 393–410.
- MORENO, AMPARO: *La otra política de Aristóteles: cultura de masas y divulgación del arquetipo viril*, Barcelona 1988.
- MOULAKIS, A.: *Homonoia. Eintracht und die Entwicklung eines politischen Bewußtseins*, München 1969.
- MULGAN, RICHARD G.: *Aristotle's Political Theory: an Introduction for Students of Political Theory*, Oxford/New York 1977.
- MULGAN, RICHARD G.: „Aristotle and the Value of Political Participation“, in: *Political Theory* 18, 1990, pp. 195–215.
- MULGAN, RICHARD G.: „Plato, Aristotle, and Political Obligation“, in: *Prudentia* 6, 1974, pp. 59–66.
- MULGAN, RICHARD G.: „A Note on Aristotle's Absolute Ruler“, in: *Phronesis* 19, 1974, pp. 66–69.
- MULGAN, RICHARD G.: „Aristotle's Doctrine that Man Is a Political Animal“, in: *Hermes* 102, 1974, pp. 438–445.
- MÜLLER, A.: *Autonome Theorie und Interessedenken. Studien zur politischen Philosophie bei Platon, Aristoteles und Cicero*, Wiesbaden 1971.
- MURPHY, JAMES BERNARD: *The Moral Economy of Labor: Aristotelian Themes in Economic Theory*, New Haven 1993.
- NEDERMAN, CARY J.: „Aristotle as Authority: Alternative Aristotelian Sources of Late Mediaeval Political Theory“, in: *History of European Ideas* 8, 1987, pp. 31–44.
- NICHOLS, MARY P.: *Citizens and Statesmen: a Study of Aristotle's Politics*, Lanham 1992.
- NOULAS, VASSILIS: *Ethik und Politik bei Aristoteles: ein Beitrag zur Rehabilitierung der aristotelischen praktischen Philosophie*, Lollar bei Gießen/Athénai 1977.
- NUSSBAUM, MARTHA: *Politieke dieren. Aristoteles over de natuur en het menselijk bedrijf*, Baarn 1991.
- NUSSBAUM, MARTHA: „Nature, Function, and Capability: Aristotle on Political Distribution“, in: *Oxford Studies in Ancient Philosophy*, Suppl. 1988, pp. 145–214.

- ONCKEN, WILHELM: *Die Staatslehre des Aristoteles in historisch-politischen Umrissen. Ein Beitrag zur Geschichte der hellenischen Staatsidee und zur Einführung in die aristotelische Politik*, Leipzig 1870–1875, repr. Aalen 1964.
- PANARESE, ANGELO: *Felicità e cittadinanza nella teoria politica di Aristotele*, Manduria 1993.
- PANNIER, JÖRG: *Das Vexierbild des Politischen: Dolf Sternberger als politischer Aristoteliker*, Berlin 1996.
- PAPADIS, DIMITRIS: „Der Begriff der Demokratie bei Protagoras und Aristoteles“, in: *Philosophia* (Ath.) 19–20, 1989–1990, pp. 179–192.
- PAPAGEORGIOU, C. I.: „Four or Five Types of Democracy in Aristotle?“, in: *History of Political Thought* 11, 1990, pp. 1–8.
- PAHEL, ANTHONY (ed.): *Ideology, Philosophy and Politics*, Waterloo 1983.
- PELLEGRIN, PIERRE: „La Politique d'Aristote: unité et fractures“, in: *Revue Philosophique Française* 177, 1987, pp. 129–159.
- PLICKAT, BERNT: *Aristoteles' Begründung des politisch Guten: die politische Aufgabenstellung der mittleren Bücher der Politik und ihre Interpretation in der gegenwärtigen und mittelalterlichen Diskussion*, Frankfurt am Main 1989.
- PRIDDAT, BIRGER P.: „Die politische Wissenschaft von Reichtum und Menschen. Aristotelische Reminiszenzen in der politischen Ökonomie des 19. Jahrhunderts“, in: *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie* 75, 1989, pp. 171–195.
- PRIDDAT, BIRGER P.: *Beispiele zur Geschichte der Interpretation von Aristoteles' Ökonomik (Politik I, 8–11) vom Ende des 18. bis ins 20. Jhd.*, Hamburg 1988.
- QUINN, TIMOTHY SEAN: „Parts and Wholes in Aristotle's *Politics*, Book III“, in: *Southern Journal of Philosophy* 24, 1986, pp. 577–588.
- RASMUSSEN, DOUGLAS B. & DEN UYL, DOUGLAS J.: *Liberty and Nature: an Aristotelian Defense of Liberal Order*, La Salle (Ill.) 1991.
- RAUBITSCHKE, A. E.: „Aristoteles über den Ostrakismos“, in: *Tyche* 1, 1986, pp. 169–174.

- RIEDEL, MANFRED: *Metaphysik und Metapolitik: Studien zu Aristoteles und zur politischen Sprache der neuzeitlichen Philosophie*, Frankfurt am Main 1975; it. prekl.: *Metafisica e metapolitica: studi su Aristotele e sul linguaggio politico della filosofia moderna*, Bologna 1990.
- RIESENFELD, PAUL: *Politik und Musik: Von grossen Zeitaltern zu kleinen Gleichschaltern (Von Plato und Aristoteles bis zu Stalin und Hitler)*, Ramat Gan 1958.
- RITTER, JOACHIM: *Metaphysik und Politik: Studien zu Aristoteles und Hegel*, Frankfurt am Main 1969, 1977, 1988².
- RODRIGO, PIERRE: „Aristote urbaniste: ‚L'esprit de géométrie‘ et la *Politeia*“, *Philosophia* (Ath.) 19–20, 1989–1990, pp. 278–296.
- RÖHL, KLAUS F.: *Die Gerechtigkeitstheorie des Aristoteles aus der Sicht sozialpsychologischer Gerechtigkeitsforschung*, Baden-Baden 1992.
- ROMEYER-DHERBEY, GILBERT: „Le status social d'Aristote à Athènes“, in: *Revue de Métaphysique et de Morale* 91, 1986, pp. 365–378.
- ROSEN, F.: „The Political Context of Aristotle's Categories of Justice“, in: *Phronesis* 20, 1975, pp. 228–240.
- ROSEN, K.: „Aristoteles“, in: *Geschichte der politischen Ideen. Von Homer bis zur Gegenwart*, ed. H. Fenske et al., Königstein/Ts. 1981, pp. 69–85.
- ROWE, C. J.: „Aims and Methods of Aristotle's *Politics*“, in: *Classical Quarterly* NS 27, 1977, pp. 159–172.
- RYFFEL, H.: *Μεταβολή πολιτειῶν. Der Wandel der Staatenverfassungen*, Bern 1949.
- SAUNDERS, T. J.: „Aristotle and Bagehot on Constitutional Deception“, in: *Tria Iustra*, FS John Pinsent, ed. H. D. Jocelyn, Liverpool 1993, pp. 45–57.
- SCHFOLD, BERTRAM: *Aristoteles, der Klassiker des antiken Wirtschaftsdenkens: Die Ökonomik als Teil der praktischen Philosophie des Aristoteles*, Düsseldorf 1992.
- SCHFOLD, BERTRAM & ENGELS, WOLFRAM & HAX, HERBERT (ed.): *Vademecum zu einem Klassiker des antiken Wirtschaftsdenkens*, Düsseldorf 1992.

- SCHIELE, SIEGFRIED: *Staatstheorien*, Villingen-Schwenningen 1984.
- SCHMIDT, JAMES: „A Raven with a Halo: the Translation of Aristotle's *Politics*“, in: *History of Political Thought* 7, 1986, pp. 295–319.
- SCHNEIDER, B.: „Bemerkungen zum Aristoteles Latinus: Spuren einer Revision der Politikübersetzungen des Wilhelm von Moerbeke“, in: *Aristoteles: Werk und Wirkung*, ed. Jürgen Wiesner, vol. II, New York/Berlin 1987, pp. 487–497.
- SCHOTT, ROBIN: „Aristotle on Women“, in: *Kinesis* 11, 1982, pp. 69–84.
- SCHÜTRUMPF, ECKART: *Die Analyse der Polis durch Aristoteles*, Amsterdam 1980.
- SCHÜTRUMPF, ECKART: *Die Bedeutung des Wortes „Ethos“ in der Politik des Aristoteles*, München 1970.
- SCHÜTRUMPF, ECKART: „Kritische Überlegungen zur Ontologie und Terminologie der aristotelischen Politik“, in: *Allgemeine Zeitschrift für Philosophie* 6, 1981, No. 2, pp. 26–47.
- SCHÜTRUMPF, ECKART: „Aristotle on Sparta“, in: *The shadow of Sparta*, ed. A. Powell & S. Hodgkinson, London/New York 1994, pp. 323–345.
- SEIDL, H.: „Das Verhältnis von Karl Marx zu Aristoteles“, in: *Deutsche Zeitschrift für Philosophie* 29, 1979, pp. 661–672.
- SHULSKY, A.: *The „Infrastructure“ of Aristotle's Politics*, Chicago 1972.
- SIMPSON, PETER: *A Philosophical Commentary on the Politics of Aristotle*, Chapel Hill 1998.
- SINACEUR, M. A. (ed.): *Penser avec Aristote*, Toulouse 1991.
- SMITH, MICHAEL A.: *Human Dignity and the Common Good in the Aristotelian-Thomistic Tradition*, Lewiston (N. Y.) 1995.
- SMITH, NICHOLAS D.: „Aristotle's Theory of Natural Slavery“, in: *Phoenix* 37, 1983, pp. 109–122.
- SPRINGBORG, P.: „Aristotle and the Problem of Needs“, in: *History of Political Thought* 5, 1984, pp. 393–424.
- STEINMETZ, PETER: *Schriften zu den Politika des Aristoteles*, Hildesheim/New York 1973.

- STEPPER, RUTH: *Die Monarchie in der Politik des Aristoteles*, Eichstätt 1991.
- STERN, SAMUEL: *Aristotle on the World-state*, London 1968.
- STERNBERGER, DOLF: *Drei Wurzeln der Politik*, Frankfurt am Main 1984².
- STRAUSS, LEO: *The City and Man*, Chicago 1964.
- SWANSON, JUDITH ANN: *The Public and the Private in Aristotle's Political Philosophy*, Ithaca (N. Y.) 1992.
- SWAZO, NORMAN K.: „The Authentic *Tele* of Politics: a Reading of Aristotle“, in: *History of Political Thought* 12, 1991, pp. 405–420.
- TAYLOR, DENNIS: „Flew, Aristotle and Usury“, in: *Auslegung* 9, 1982, pp. 76–84.
- TOMBERG, F.: *Polis und Nationalstaat. Eine vergleichende Überbauanalyse im Anschluß an Aristoteles*, Neuwied 1973.
- TOULOUMAKOS, JOHANNES: *Die theoretische Begründung der Demokratie in der klassischen Zeit Griechenlands: die demokratische Argumentation in der Politik des Aristoteles*, Athénai/Bonn 1985.
- TOULOUMAKOS, JOHANNES: „Aristoteles' Politik 1925–1985 (I.)“, in: *Lustrum* 32, 1990, pp. 177–282.
- TOVAR, ANTONIO: *Los hechos políticos en Platón y Aristóteles*, Buenos Aires 1954.
- TRIOLO, LUCIA: „Destino storico di una tesi aristotelica in tema di morale e politica“, in: *Rivista internazionale per filosofia di diritto* 62, 1985, pp. 104–128.
- VASOLI, C.: „La *Politica* di Aristotele e la sua utilizzazione da parte di Marsilio da Padova“, in: *Medioevo* 5, 1979, pp. 237–257.
- VERGNIÈRES, SOLANGE: *Éthique et politique chez Aristote: physis, ethos, nomos*, Paris 1995.
- VERNIER, JEAN-MARIE: „Sociabilité humaine, justice et droit chez Aristote et saint Thomas d'Aquin“, in: *Divus Thomas* 93, 1990, pp. 58–78.
- VILATTE, SYLVIE: *Espace et temps: la cité aristotélicienne de la Politique*, Besançon/Paris 1995.

DODATKY

- VILATTE, SYLVIE: „Aristote et les Arcadiens: *ethnos et polis* dans la *Politique*“, in: *Dialogues d'histoire ancienne* 10, 1984, pp. 179–202.
- VOEGELIN, ERNST: *The New Science of Politics*, Chicago 1952; něm. překl.: *Die neue Wissenschaft der Politik*, München 1956, Salzburg 1977³.
- WEBER-SCHÄFER, PETER: *Das Politische Denken der Griechen*, München 1969.
- WEBER-SCHÄFER, PETER: *Einführung in die antike politische Theorie*, 2 vol., Darmstadt 1976.
- WEIL, RAYMOND: *Aristote et l'histoire: essai sur la Politique*, Paris 1960.
- WERNER, ERIC: *Mystique et politique: études de philosophie politique*, Lausanne 1979.
- WIEDMANN, T. E. J.: *Slavery*, Oxford 1987.
- WILES, ANN M.: „The Acratic Man and the Acratic State“, in: *Proceedings of the American Catholic Philosophical Association* 57, 1983, pp. 44–51.
- WINTHROP, DELBA: „Aristotle and Political Responsibility“, in: *Political Theory* 3, 1975, pp. 406–422.
- WOLFERS, BENEDIKT: *Geschwätzig Philosophie: Thomas Hobbes' Kritik an Aristoteles*, Würzburg 1991.
- WOLFF, FRANCIS: „Justice et pouvoir (Aristote, *Politique* III, 9–13)“, in: *Phronesis* 33, 1988, pp. 273–296.
- WOLFF, FRANCIS: *Aristote et la politique*, Paris 1991.
- WOOD, E. M. & WOOD, N.: *Class Ideology and Ancient Political Theory. Socrates, Plato and Aristotle in Social Context*, Oxford 1980.
- YACK, BERNARD: „A Reinterpretation of Aristotle's Political Teleology“, in: *History of Political Thought* 12, 1991, pp. 15–33.
- YACK, BERNARD: *The Problems of a Political Animal: Community, Justice, and Conflict in Aristotelian Political Thought*, Berkeley 1993.
- ZÜLLIG, EDITH: *Kritik der Moral – Moral der Kritik: Untersuchungen zum Problem der Freiheit bei Kant und zur Politik bei Aristoteles*, Zürich 1988.

REJSTŘÍKY

DODATKY

- VILATTE, SYLVIE: „Aristote et les Arcadiens: *ethnos et polis* dans la *Politique*“, in: *Dialogues d'histoire ancienne* 10, 1984, pp. 179–202.
- VOEGELIN, ERNST: *The New Science of Politics*, Chicago 1952; něm. překl.: *Die neue Wissenschaft der Politik*, München 1956, Salzburg 1977³.
- WEBER-SCHÄFER, PETER: *Das Politische Denken der Griechen*, München 1969.
- WEBER-SCHÄFER, PETER: *Einführung in die antike politische Theorie*, 2 vol., Darmstadt 1976.
- WEIL, RAYMOND: *Aristote et l'histoire: essai sur la Politique*, Paris 1960.
- WERNER, ERIC: *Mystique et politique: études de philosophie politique*, Lausanne 1979.
- WIEDMANN, T. E. J.: *Slavery*, Oxford 1987.
- WILES, ANN M.: „The Acratic Man and the Acratic State“, in: *Proceedings of the American Catholic Philosophical Association* 57, 1983, pp. 44–51.
- WINTHROP, DELBA: „Aristotle and Political Responsibility“, in: *Political Theory* 3, 1975, pp. 406–422.
- WOLFERS, BENEDIKT: *Geschwätzig Philosophie: Thomas Hobbes' Kritik an Aristoteles*, Würzburg 1991.
- WOLFF, FRANCIS: „Justice et pouvoir (Aristote, *Politique* III, 9–13)“, in: *Phronesis* 33, 1988, pp. 273–296.
- WOLFF, FRANCIS: *Aristote et la politique*, Paris 1991.
- WOOD, E. M. & WOOD, N.: *Class Ideology and Ancient Political Theory. Socrates, Plato and Aristotle in Social Context*, Oxford 1980.
- YACK, BERNARD: „A Reinterpretation of Aristotle's Political Teleology“, in: *History of Political Thought* 12, 1991, pp. 15–33.
- YACK, BERNARD: *The Problems of a Political Animal: Community, Justice, and Conflict in Aristotelian Political Thought*, Berkeley 1993.
- ZÜLLIG, EDITH: *Kritik der Moral – Moral der Kritik: Untersuchungen zum Problem der Freiheit bei Kant und zur Politik bei Aristoteles*, Zürich 1988.

REJSTŘÍKY

JMENNÝ REJSTRÍK

Abýdos, milétská osada
u Helléspontu, ústavní
změna 1305b 33; 1306a 31	Ambrakia, korintská osada
v Ambrakii, ústavní zřízení
1303a 23; vypuzení
Periandra 1304a 31;
1311a 40
Adamás, příčina jeho odpadu
od Kotya 1311b 22	Amfipolis, město u strýmonske
zátoky 1306a 2
Afrodité, choť Areova
1269b 29	Amfipolítané, jejich vypuzení
chalkidskými osadníky
1303b 2
Afyťané v Thrákii 1319a 14	Amyntás z Makedonie 1311b
3, 14
Agamemnón, vůdce Řeků před
Trójou 1285a 11;
1287b 14	Anaxiláos, tyran z Rhégia
1316a 38
Agésiláos, král ve Spartě
1306b 35	Androdamás z Rhégia, zákonodárce
1274b 23
Achájové v Thessalii 1269b 6;
v Sybaridě 1303a 29;
v Pontu 1338b 22	Andřané, obyvatelé kykladského
ostrova Andru
1270b 12
Aigína, námořní obchod 1291b
24; pokus o ústavní převrat
1306a 4	Antileón, tyran z Chalkidy
1316a 32
Ainos v Thrákii 1311b 21	Antimenidés, odpůrce Pittakův
1285a 36
Aithiopia, obsazování úřadů
podle vysoké postavy
uchazečů 1290b 5	Antissané 1303a 34
Aleuovci v Thessalii 1306a 30	Antisthenés, zakladatel
kynické školy, jeho bajka
o lvech a zajících 1284a 15
Alkáios, básník a odpůrce
Pittakův 1285a 37	Apollodóros z Lémnu 1259a 1
Alkyoné 1274a 35	Apollóniá ionská 1290b 11;
Amadokos z Thrákie 1312a 14	
Amásis, egyptský král 1259b 8	

REJSTŘÍKY

- A. pontská 1306a 9
 Apollónané 1303a 36
 Areopag v Athénách 1273b 39;
 1274a 7; 1304a 20;
 1315b 22
 Arés 1269b 28
 Argejští 1269b 4; 1270a 2
 Argó, loď 1284a 24
 Argonauté 1284a 23
 Argos 1302b 18; 1303a 6;
 1304a 25; 1310b 27
 Archeláos z Makedonie 1311b
 8, 30
 Archiás v Thébách 1306b 1
 Archilochos, básník 1328a 3
 Archýtás 1340b 26
 Ariobarzanés, perský satrapa
 ve Frygii 1312a 16
 Aristofanés, básník, v Platóno-
 vě *Symposiu* 1262b 11
 Aristogeitón svrhne Peisistra-
 tovce 1311a 38
 Aristotelés *Etika Nikomachova*
 1261a 31; 1280a 18;
 1295a 36; 1332a 8, 22;
Poetika 1341b 40
 Arkadové 1261a 29; znepřáte-
 lení s Lakóny 1269b 4;
 1270a 30
 Arrabaios 1311b 12
 Artapanés 1311b 38
 Asia, asijský 1271b 36;
 1285a 21; 1289b 40;
 1327b 27
 Astyagés, král médský
 1312a 12
 Atarneus 1267a 32, 35
 Athéna, bohyně 1341b 3, 7
 Athény 1267b 18; 1268a 10;
 1275b 35; 1291b 24,
 1300b 28; 1302b 19;
 1303a 8, b 10; 1305a 23,
 b 25; 1310b 30; 1315b 30;
 1319b 21; 1322a 20;
 1341a 34
 Athéňané 1284a 39; 1304a 6,
 9, 28; 1307b 22n.
 Attalos 1311b 3
 Ausonové v jižní Itálii
 1329b 20
 Autofradatés 1267a 32, 36
 Babylón, babylónský 1265a
 14; 1276a 28
 Babylónané 1284b 1
 Bakchiovei 1274a 33
 Basilidé 1305b 19
 Byzantion 1291b 23
 Byzantští 1303a 33
 Černé moře 1303a 37
 Dafnaios, vojevůdce v Syrákú-
 sách 1305a 26
 Daidalos, sochař 1253b 35
 Dáreios 1311b 38
 Dekamnichos 1311b 30
 Delfy 1303b 37; delfský nůž
 1252b 2
 Derdás 1311b 4
 Dexandros 1304a 9
 Diagorás z Eretrie 1306a 36
 Dikaia, kobyla ve Farsálu
 1262a 24
 Diofantos, archón v Athénách
 1267b 18

REJSTŘÍK JMENNÝ

- Dioklés, vítěz v Olympii
 1274a 33 – b 1
 Dión proti Dionýsiovi 1312a 4,
 34, b 16
 Dionýsios Mladší 1259a 28;
 1286b 39; 1305a 26;
 1306a 1; 1310b 30;
 1313b 27; D. Starší ze
 Syrákús 1307a 39; 1312a
 4, 35, b 11, 16
 dionýsovské hry 1323a 2
 dórský 1276b 9; 1290a 21n.;
 1340b 4; 1342a 30, 34,
 b 10, 12, 16
 Drakón, zákonodárce
 v Athénách 1274b 15
 Efialtés 1274a 8
 Egypt 1286a 13; pyramidy
 1313b 22; zřízení v Egyptě
 1329b 2n., 24
 Egyptřané 1329b 32
 Ekfantidés, básník komedií
 1341a 36
 Elimeia, elimejský, krajina
 v Makedonii 1311b 13
 Élis 1306a 16
 Epidamnos, město na pobřeží
 illyrském, korintská osada
 1267b 18; 1287a 7;
 1301b 21; 1304a 13
 Epimenidés z Kréty, proslulý
 státník a zákonodárce na
 Krétě 1252b 14
 Eretria 1306a 35
 Eretrijští 1289b 39
 Erýthry, iónská osada v Malé
 Asii 1305b 18
Etika Nikomachova, spis
 Aristotelův 1261a 31;
 1280a 18; 1295a 36; 1332a
 8, 22
 Euagorás 1311b 5
 Eubúlos 1267a 31
Eunomia, báseň Tyrtaiova
 1307a 1
 Euripidés, dram. básník, 1277a
 19; 1310a 34; 1311b 33;
 1339a 19
 Euryfón, otec Hippodamův
 1267b 22
 Eurytión v Hérakleii 1306a 39
 Euthykratés 1304a 12
 Evropa, povaha evropských
 národů 1285a 21; 1327b
 24; e. přímořský pruh
 1329b 11
 Falaris, tyran v Akragantu na
 Sicílii 1310b 28
 Faleás z Chalkédonu, kritika
 jeho návrhu na zřízení
 obce 1266a 39, b 31;
 1267a 3, 17, b 19; 1274b 9
 Farsálos, město v Thessalii
 1262a 24; 1306a 10
 Feidón z Argu 1310b 26;
 F. z Korintu 1265b 12
 Filippos makedonský 1311b 2
 Filoláos z Korintu 1274a 31n.,
 41, b 2
 Filoxenos, jeho dithyramb
 1342b 9
 Fóčané, Fókis, krajina ve
 středním Řecku 1304a
 10, 13

REJSTŘÍKY

Fókylidés, básník z Mílétu v VI. stol. př. Kr., chvála středního stavu 1295b 33
 Foxos 1304a 29
 Freattó, soud v athénském území 1300b 29
 fryžský 1276b 9; 1290a 21n.; 1340b 5; 1342a 33, b 2, 7, 11
 Frýnichos, demagog v Athénách 1305b 27
 Gela, město v již. Sicílii 1316a 37
 Gelón v Syrákúsách 1302b 32; 1312b 10nn.; 1315b 34, 36; 1316a 33
 Gorgiás z Leontín, jeho definice ctnosti 1260a 28; jeho definice občana 1275b 26
 Gorgos, tyran v Korintu 1315b 26
 Hannón z Karthága 1307a 5
 Harmodios 1311a 37–39
 Héfaistovy trojnožky 1253b 36
 Helené Theodektova 1255a 36
 Hellanokratés z Lárísy 1311b 17
 Hellas 1296a 33
 Hellénové (viz též Řekové) 1268b 40; 1285a 21, 30; 1295a 13; 1297b 16
 hellénský 1327b 22, 29, 34; 1333b 5
 Héniochové 1338b 22
 Héraiá, město v záp. Arkadii 1303a 15
 Hérakleia, megarská osada v Pontu 1304b 31; 1305b 5, 11, 36; 1306a 37, 39; osada héraklejská 1327b 14
 Hérakleidés z AINU 1311b 21
 Hérakleitos 1315a 30
 Hérakleodóros 1303a 19
 Héraklés 1284a 23
 Hésiodos 1252b 10; 1312b 4
 Hestiaia, pozdější Óreos na Euboi 1303b 33
 Hierón v Syrákúsách 1312b 11; 1313b 14; 1315b 34, 37
 Hipparinos, Dionýsiův tchán 1306a 1
 Hippodamos, architekt a politik v Mílétu 1267b 22; 1268a 15; 1330b 24
 Hippokratés, slavný lékař 1326a 15
 Homéros 1252b 22; 1253a 5; 1259b 13; 1278a 37; 1285a 10; 1292a 13; 1338a 24
 Chalkédón, megarská osada na asijském pobřeží 1266a 39
 chalkidské obce v Itálii a na Sicílii 1274a 24
 chalkidští přistěhovalci 1303b 2; 1306a 3
 Chalkid'ané 1289b 39; v Thrákii 1274b 24

REJSTŘÍK JMENNÝ

Chalkis na Euboi 1304a 29; v Thrákii 1316a 31
 Charés z Aigíny 1306a 5; Ch. z Paru 1258b 40
 Chariklés, demagog v athénské oligarchii 1305b 26
 Charillos (Charilaos) 1271b 25; 1316a 34
 Charóndás, státník a zákonodárce na Sicílii 1252b 14; 1274a 23, 30, b 5; 1296a 21; 1297a 23
 Chios, ostrov v Egejském moři 1259a 13; 1284a 40; 1291b 24; 1303a 34; 1306b 5
 Chónové 1329b 21
 Chyton 1303b 9
 Iapygie, Iapygové v jižní Itálii 1303a 5; 1329b 20
 Iásón, tyran ve Ferách v Thessalii ve IV. stol. 1277a 24
 Iberové 1324b 19
 Ifiadés z Abydu 1306a 31
 Indie 1332b 24
 Ionské moře 1290b 11; 1329b 20
 iónští tyrani 1310b 28
 Istros, mílétská osada při ústí Dunaje 1305b 5, 11
 Itálie 1274a 24; 1329b 7, 11
 Italové 1329b 8, 10, 14
 Kamikos 1271b 40
 Karchédón viz Karthágo
 Karchédoňané 1272b 24 – 1273b 26; 1280a 36; 1320b 4
 Karthágo 1275b 12; 1293b 15; 1307a 5; 1316a 34, b 5; 1324b 13
 Katané, chalkidská osada na Sicílii 1274a 23
 Keltové 1269b 26; 1324b 12; 1336a 18
 Kinadón 1306b 34
 Klazomeny, město u smyrnenské zátoky 1303b 9
 Kleandros 1316a 37
 Kleisthenés z Athén 1275b 36; 1319b 21; K. ze Sikyónu 1315b 16, 18; 1316a 31
 Kleomenés 1303a 7
 Kleopatra, choť Archeláova 1311b 15
 Kleotimos z Amfipole 1306a 2
 Knidos, přímořské město v Kárii 1305b 12; 1306b 5
 Kodros z Athén 1310b 37
 Kolofón, iónské město na záp. pobřeží M. Asie 1290b 15
 Kolofónští 1303b 10
 Korint (Korinthos) 1265b 13; 1274a 31; 1280b 15; 1306a 23; 1310b 29; 1313a 37; 1315b 22
 korintský 1274a 38, 41
 Kós, sporadský ostrov 1304b 25
 Kotys 1311b 21n.
 Krataiás, vrah Archeláův 1311b 8
 Kréta 1252b 15; 1263b 41;

REJSTRÍKY

1271a 29; 1272a 5, 16;
1274a 27; 1324b 8;
1329b 3, 5n.
krétský 1269a 29; 1271b 20,
23, 40; 1272b 28;
1273b 25
Krétané 1264a 20; 1269a 39;
1272a 1, 3, 8, 13, 27,
b 18, 20
Kýmé 1269a 1; 1305a 1
Kypros 1311b 5
Kypselos 1310b 29; 1315b
24, 27
Kypselovci, samovládci
v Korintu 1313b 22;
1315b 23
Kýréne, řecká osada v Africe
1319b 18, 22
Kýros 1310b 38; 1312a 12
Lakedaimón 1263a 35, b 41;
1272a 14, 36; 1273a 20;
1275b 9; 1301b 19; 1306a
19, b 29, 38; 1307a 4, 36;
1316a 34; 1324b 8;
1341a 33
lakedaimonská obec 1273a 2;
l. ústava 1265b 35; 1269a
29; 1271b 17; 1273b 24,
35; 1294b 19
Lakedaimoňané 1264a 10;
1293b 16; 1304a 26, b 14;
1307b 22n.; 1310b 39;
1312b 7; 1313a 25;
1333b 12; 1334a 40;
1337a 31
Lakónové 1269a 38, b 3, 31,
40; 1271a 29, b 28, 41;
1272a 2, 13, 27; 1303a 10;
1333b 19, 22, 34; 1338b
12, 24; 1339b 2
lakónská ústava 1265b 32;
1271b 23; 1272b 26, 28,
33; 1285a 3; 1288b 41;
1316b 8
lakónský 1303a 7; l. království
1285b 26, 35, 37; l. zřízení
1316a 18, 21; l. ženy
1269b 37
Lamétský záliv 1329b 13
Lárisa, město v Thessalii
1305b 29; 1306a 29;
1311b 17
Lárisané 1275b 29
Lémnos 1259a 1
Leontíny, město na Sicílii
1275b 27; 1310b 29;
1316a 36
Lesbos 1284a 40
Leukas, ostrov u akarnánského
pobřeží 1266b 22
Libye 1262a 20
Lokrové 1274a 22, 27;
1307a 38
Lokry 1266b 19
Lýdové 1290b 17
lýdský 1342b 32
Lygdamis, tyran na Naxu
1305a 41
Lykofrón, sofista 1280b 10
Lyktané, osadníci Lakónů na
Krétě 1271b 28
Lykúrgos, slavný zákonodárce
ve Spartě 1270a 7; 1271b
25; 1273b 33; 1274a 29;
1296a 20

REJSTRÍK JMENNÝ

Lýsandros ze Sparty 1301b 19;
1306b 33
Magneťané 1269b 7; 1289b 39
Maiandros, řeka ve Frygii
v M. Asii 1289b 40
Makedonie 1324b 15
Makedoňané 1310b 39
Máliové, kmen řecký mezi
Thessalií a Lokridou
1297b 14
Mantineia 1304a 26; 1318b
25, 27
Massaliá (nyní Marseille)
1305b 4; 1321a 30
Médové 1284b 1; 1305a 5;
médští králové 1339a 35
médské války 1303b 33;
1304a 21; 1307a 4;
1341a 30
Megaklés v Mytiléně 1311b 27
Megara 1280b 14; 1302b 31;
1304b 35; 1305a 24
Megařané 1300a 17
messénská válka, mezi Messé-
ňany a Spartány 1306b 38
Messéňané 1269b 4; 1270a 3
Midás, král ve Frygii 1257b 16
Mílétos 1259a 6, 13; 1267b 22;
1298a 13; 1305a 17
Mínos, zákonodárce na Krétě
1271b 31–40; 1329b 4,
6, 25
Mithridátés 1312a 16
Mnáseás z Fókidy 1304a 11
Mnásón 1304a 11
Molottové v Épeiru 1310b 40;
1313a 24
Músaios, mytický pěvec
1339b 21
Myrón ze Sikyónu 1316a 30
Mytiléné, hlavní město na
Lesbu 1304a 4;
1311b 26
Mytiléňané 1285a 35
Naxos 1305a 41
Notijští 1303b 10
Odysseus 1338a 28
Oinofyta v Boiótii 1302b 29
Oinótrie 1329b 9
Oinóťřané 1329b 10, 15, 22
olympijské hry 1274a 34
olympijský vítěz 1339a 1
Olympion, stavba jeho za
Peisistrata 1313b 23
Olympos 1340a 9
Onomakritos 1274a 25
Onomarchos, vůdce Fóčanů
1304a 12
Opikové v již. Itálii 1329b 19
Opús 1287a 8
Óreos, athénská osada na
Euboií 1303a 18
Orthagorás v Sikyónu
1315b 13
Oxylos 1319a 12
Pachés 1304a 6
Panaitios 1310b 29; 1316a 37
Paros 1258b 40
Partheniové 1306b 29
Pausaniás spartský 1301b 20;
1307a 4; 1333b 34;
P. makedonský 1311b 2

REJSTŘÍKY

Pausón, slavný malíř z Efesu 1340a 36
 Peiraieus 1267b 23; 1303b 11
 Peisistratos 1305a 23; 1310b 30; 1315b 21, 31
 Peisistratovci 1311a 36; 1312b 31; 1313b 23; 1315b 30
 Peloponnésos 1271b 36; 1276a 27
 Penthilovci 1311b 27
 Penthilos 1311b 29
 Periandros z Ambrakie 1304a 32; 1311a 39; P., tyran v Korintu 1284a 26, 28; 1311a 20; 1313a 37; 1315b 25, 28
 Periklés 1274a 8n.
 Perraibové 1269b 6
 perské války 1274a 13
 perské vladání 1313a 38
 perský král 1284a 41; p. králové 1313a 34
 Peršané 1313b 9; 1324b 11; 1339a 34
 Pittakos 1274b 18; 1285a 35, 38n.
 Platón 1261a 6; 1266b 5; 1271b 1; 1274b 9; 1293b 1
Poetika, spis Aristotelův 1341b 40
 Polygnótos, slavný malíř 1340a 37
 Polykratés, tyran na Samu 1313b 24
 Pontos 1338b 21
 Psammétichos 1315b 26
 Pýthón 1311b 20
 Rhégion 1274b 23; 1316a 38
 Rhodos 1271b 37; 1302b 23, 32; 1304b 27
 Řekové (viz též Hellénové) 1252b 8; 1271b 33n.
 Salamis 1304a 22
 Samos 1284a 39; 1313b 24
 Samští 1303a 36
 Sardanapallos 1312a 1
 Sesóstris 1329b 4, 25
 Seuthés z Thrákie 1312a 14
 Sicílie 1259a 23; 1271b 39; 1274a 25; 1316a 35
 Sikyón 1315b 13; 1316a 30
 Símos 1306a 30
 Sirítis 1329b 21
 Sirras 1311b 12
 Skylax 1332b 24
 Skyllétský záliv v Itálii 1329b 12
 Skythové 1324b 11, 17
 Smerdés z Mytilény 1311b 29
 Sókratés 1260a 22; 1261a 6, 12, 16, b 19, 21; 1262b 6, 9; 1263b 30; 1264a 12, 29, b 7, 24, 29, 37; 1265a 11; 1291a 12; 1316a 2, b 27; 1342a 33, b 23
 Solón 1256b 32; 1266b 17; 1273b 34n., 41; 1274a 11, 15; 1281b 32; 1296a 19
 Spartáné 1270a 37, b 2; 1271b 11, 13; 1306b 36
 Stentór, hlasatel u Homéra 1326b 7
 Sybaris v již. Itálii 1303a 29

REJSTŘÍK JMENNÝ

Sybarští 1303a 31n.
 Syrákúsané 1286b 40; 1303a 38; 1312b 8
 Syrákúsy 1255b 24; 1259a 30; 1302b 32; 1303b 20; 1304a 27; 1306a 1; 1310b 30; 1313b 13, 26; 1315b 35; 1316a 33
 Tarent 1291b 23; 1303a 3; 1306b 31
 Tarentáné 1320b 9
 Téleklés z Mílétu 1298a 13
 Tenedos 1291b 25
 Thalés z Mílétu 1259a 6, 18, 31; Th. z Kréty 1274a 28, 29
 Theagenés 1305a 24
 Thébané 1269b 37; 1274a 32, b 2; 1321a 28
 Théby 1274a 35; 1278a 25; 1302b 29; 1306a 38, b 1
 Theodektés 1255a 36
 Theodóros 1336b 28
 Theopompos 1313a 26
 Thérá, zřízení 1290b 11
 Thessalie 1331a 32
 Thessalové 1269a 37, b 5
 Thibrón 1333b 18
 Thrákie 1274b 24; 1312a 14
 Thrákové 1324b 11
 Thrasippos 1341a 36
 Thrasybúlos z Mílétu 1284a 27, 32; 1311a 20; Th. ze Syrákús 1312b 11, 14; 1315b 38
 Thrasymachos 1305a 1
 Thúrie, athénská osada v již. Itálii 1303a 31; 1307a 27
 thúrijská ústava 1307b 6
 Tímofanés z Korintu 1306a 23; T. z Mytilény 1304a 7
 Triopion 1271b 36
 Troizéňané 1303a 29n.; 1335a 20
 Tyrrhénské moře 1329b 18
 Tyrrhénští 1280a 36
 Tyrtaios 1306b 39
 Xerxés 1311b 38n.
 Zaleukos, zákonodárce u epizefyrských Lokrů v jižní Itálii 1274a 22, 29
 Zanklejští na Sicílii 1303a 35
 Zeus 1259b 13; 1281a 16, b 18; 1284b 31; 1339b 8

VĚCNÝ REJSTŘÍK*

A	<i>astynomia</i>
<i>aisymnétés, aisymnéteia</i> (αἰσυμνήτης, αἰσυμνη- τεία): 1285a 31, b 25; 1286b 38; 1295a 14	viz úřad policejní
<i>andria</i> (ἀνδρεῖα): 1272a 2	B
<i>archón</i> (ἄρχων): 1301b 25; 1306a 28	<i>bakchický</i> bakchická nálada (βακχεία): 1342b 4
<i>*aristokracie, aristokratický</i> (ἀριστοκρατία, ἀριστο- κρατικός): 1273a 4, 18, 27; 1279a 35nn.; 1286b 4, 6; 1287a 6; 1288a 7nn.; 1289a 27nn.; 1290a 16; 1292b 3; 1293a 38, b 1, 11, 14, 36, 40; 1294a 9–29; 1298b 7; 1299b 25; 1300a 6, b 4; 1301a 13, b 9; 1306b 22 – 1307b 19; 1308a 4, b 39; 1309a 3; 1310b 3, 32; 1312b 6; 1316a 33; 1317a 2, 6, 8; 1330b 20	<i>barbar, barbarský</i> (βάρβαρος, βαρβαρικός): 1252b 5nn.; 1255a 34; 1263a 8; 1285a 17, 20, 32, b 24; 1295a 11; 1313b 10; 1329a 26; 1330a 29
	<i>bázeň</i> (φόβος): 1331b 1; 1342a 7
	<i>bezdětnost</i> (ἀτεκνία): 1265a 41, b 10
	<i>bezpečnost</i> (ἀσφάλεια): 1327a 19; 1330b 25, 31; veřejná bezpečnost (φυλακή): 1300b 10
	<i>bezpečný, bez nebezpečí,</i> <i>bezpečno</i> (ἀσφαλής): 1268b 23; 1271a 3; 1281b 26;

* Rejstřík uvádí jen základní výskyty. Hesla označená hvězdičkou jsou podrobněji rozvedena v oddíle Základní pojmy.

REJSTŘÍK VĚCNÝ

1296a 13; 1302a 8, 15; 1322a 24; 1330a 28	<i>*bohatství</i> (πλοῦτος): 1256b 31nn.; 1257b 7nn.; 1267b 11; 1269b 24; 1273a 38; 1284a 20, b 27; 1286b 16; 1291b 28; 1293b 15; 1294a 11, 20, 22; 1295b 14; 1296b 18; 1301b 4; 1303b 16; 1311a 10, 30; 1317b 39; 1323a 37; 1324a 8; (εὐπορία): 1273a 35; 1332a 16; (πλουτίνδην): 1273a 24, 26; 1293b 10
<i>bezprání</i> (ἀδίκημα): 1271a 17	<i>bohoslužba</i> (ιερατεία, ιερωσύνη): 1328b 13; 1329a 34; (ιερόν): 1320a 9; (τὰ δαιμόνια): 1322b 31; bohoslužby a slavnosti (τὰ ιερά): 1319b 24; kdo řídí bohoslužby (κύριος τῶν πρὸς τοὺς θεούς): 1285b 23; mít na starosti bohoslužby (ἐπιμελεία περὶ τοὺς θεούς): 1322b 19; výlohy na bohoslužby (τὰ δαπανήματα πρὸς τοὺς θεούς): 1330a 8; bohoslužebné úkony (αἱ λειτουργίαι πρὸς τοὺς θεούς): 1330a 12
<i>bezúhonný</i> (ἀνυπεύθυνος): 1292a 2, b 3	<i>bojovník</i> (μάχιμος): 1268a 36nn.; 1329b 1; stav bojovníků (τὸ ὄπλιτικόν): 1291a 32
<i>blahobyť</i> (εὐπορία): 1320a 35; 1341a 28; (εὐτυχία): 1323b 26	<i>bohatnout, být bohat</i> (πλουτεῖν): 1273b 19; 1289b 35; 1318b 20
<i>*blaženost, blažený</i> (εὐδαιμονία, εὐδαίμων): 1264b 16nn.; 1280a 33; 1323b 1, b 5 – 1324b 3; 1325a 1, 10, 32; 1326a 9; 1328a 37, b 35; 1329a 23; 1331b 39; 1332a 3, 7; 1338a 2, 5; 1339b 38; (τὸ μακάριον, μακάριος): 1323a 27; 1324a 25; 1331b 25; 1332a 20	
<i>bohobojný</i> (δαισιδαίμων): 1315a 1	
<i>boháč, bohatí</i> (οἱ πλούσιοι): 1263b 21; 1283a 17, 31, 41nn.; 1290b 2nn.; 1293a 8; 1296b 22; 1297a 1, 12; 1299b 26; 1304b 1; 1305a 23; 1313b 18; 1316b 7, 17; 1318a 31nn.; 1320a 25; (οἱ εὐποροί): 1291b 33; 1315a 33; 1318a 7	

REJSTŘÍKY

<i>bouřit se</i> (στασιάζειν): 1266b 38; 1267a 38	vyobcování cizinců (ξενηλασία): 1272b 17
<i>bratranec</i> (ἀνεψιός): 1262a 10, 13	<i>cizí</i> (βαρβαρικός): 1257a 25
<i>budova</i> (οἰκησις): 1331a 24; (οικοδόμημα): 1321b 20; 1322b 21; 1331b 6; veřejně a soukromé b. (τὰ δημόσια καὶ ἴδια): 1321b 19; budova tržních úředníků (ἀγορανομία): 1331b 9	<i>ctížádost</i> (φιλοτιμία): 1267b 24; 1271a 18; 1312a 21, 24; 1318b 22 <i>ctížádostivý, horlivě usilující</i> (φιλότιμος): 1308a 9; 1315a 17; 1324a 30 <i>ctěný</i> viz čestný <i>*ctnost</i> (ἀρετή): 1259b 22nn.; 1260a 15nn.; 1271b 3; 1276b 16 – 1277b 32; 1279b 1; 1281a 7; 1283a 20, 38; 1294a 10; 1314b 22; 1340a 15, 1341a 1; cvičit v ctnosti a jí nabývat (ἀσκησις ἀρετῆς): 1337b 3
<i>bůh, božský, boží</i> (θεός, θεῖος): 1252b 24nn.; 1253a 29; 1284a 10; 1287a 29; 1289a 40; 1314b 39nn.; 1326a 32; 1329a 32; 1331a 24, b 18; 1332b 17; 1335b 15; 1336b 16, 19; 1339b 7	<i>ctnostný</i> (ἐπιεικής): 1281a 12, 28; 1293b 14; 1314a 3, 19; 1315a 19
<i>bydliště</i> (οἰκησις): 1275a 8	<i>cvičení</i> (ἐργασία): 1321a 25; tělesná cvičení (γυμνάσιον): 1264a 22; 1339a 4
C	<i>cvičiště</i> (γυμνάσιον): 1331a 36
<i>cena</i> (τιμή): 1259a 27	<i>cvik</i> mít cvik (γεγυμνασμένος) 1319a 22;
<i>cíl</i> (τέλος): 1333a 20	
<i>cizinec</i> (ξένος): 1275b 37; 1277b 39; 1278a 27; 1300b 31; 1314b 4; 1326a 20	
<i>cizinci</i> (οἱ ξενικοί): 1330b 26; (τὸ ξενικόν): 1278a 7; (οἱ ἔξωθεν): 1267a 19;	

REJSTŘÍK VĚCNÝ

provádět cviky (προσφέρειν γυμνάσια): 1338b 40; silit cvikem (γυμνάζειν): 1310a 24	1272a 18; 1313b 26; 1314b 14; 1320a 20 <i>dav</i> (ὄχλος): 1285b 16; 1305b 28; 1311a 13; 1319a 37; 1320a 10; 1327b 8; (πλήθος): 1341a 16 <i>dědičný</i> (πάτριος): 1285a 33, b 5nn. <i>*dědina</i> (κώμη): 1252b 16nn. <i>dělit</i> viz rozdělovat <i>dělníci, řída dělníků</i> (τὸ θητικόν): 1274a 21; 1291a 6; 1317a 25; 1319a 28; 1321a 6; 1329a 36; (οἱ μισθαροῦντες): 1296b 29; nižší dělník (ὁ βάνουσος): 1264b 23 <i>*demagog, demagogie, být demagogem</i> (δημαγωγός, δημαγωγία, δημαγωγεῖν): 1292a 7nn.; 1304b 21; 1305a 7nn., b 23nn.; 1308a 17, 23; 1310a 3, b 31; 1313b 40; 1319b 11; 1320a 5, 30 <i>*demokracie</i> (δημοκρατία): 1275a 4, b 5; 1278a 28; 1284a 35; 1286b 17nn.; 1287a 5; 1289b 18; 1290a 18; 1291b 12; 1293a 38; 1294a 33, 39, b 14;
Č	
<i>čas</i> neztrácet čas, nemít čas (ἀσχολεῖν, ἀσχολος): 1299b 33; 1313b 20; 1318b 12	
<i>čest</i> (τιμή): 1255b 36; 1281a 31; 1302b 10nn.; 1311a 6, 30; 1315a 6; 1332a 15; bez cti (ἀτιμος): 1295b 8; docházející cti (ἐντιμος): 1292a 17; ztráta cti (ἀτιμία): 1302a 33; 1308a 9	
<i>čestný, ctěný</i> (τίμιος): 1273a 39; 1283a 36	
<i>četař</i> sloužit jako četař (λοχαγεῖν): 1277b 11	
<i>činnost</i> praktická činnost (χρήσις): 1299a 28	
<i>*člověk</i> obyčejný člověk (ιδιώτης): 1266a 31; 1295a 27	
<i>člunkářství</i> (ἡ κερκιδοποιική): 1256a 6	
D	
<i>daň</i> (εἰσφορά, φόρος):	

REJSTŘÍKY

1296a 13, 31, 34; 1297a 36,
b 25; 1299b 26; 1302a 9,
b 28; 1303a 11, b 6; 1307a 8,
39; 1308a 21, b 9, 39;
1309a 27, b 20, 31;
1310a 2nn.; 1313b 38;
1316a 22; 1320b 20; 1321b 1;
1328b 32

demokraté
(οἱ δημοτικοί): 1317b 11nn.;
1318a 19

demokratický
(δημοκρατικός): 1280a 9;
1294b 7; 1296a 23, b 37;
1298a 34; 1299b 31; 1300a 6;
1309a 2; 1318a 4;
(δημοτικός): 1273b 41;
1290a 28; 1292b 13nn.;
1298a 10, b 18; 1299b 32, 37;
1300a 32; 1301a 11;
1303b 11; 1308a 11, 14;
1309b 20, 36; 1310a 17;
1319b 28; 1320a 2, 14;
1321a 14; 1323a 4, 9

despocie
(δеспοτεία): 1325a 28

despotický, despoticky
(δеспοτικός): 1313a 22;
(δеспοτικῶς): 1279b 16;
1285b 3; 1295a 16;
1314a 20; 1324a 36;
1325a 24

dilo
(ἔργον): 1299a 39

dítě
(παιδίον): 1334b 24;
1336a 39; 1340b 27, 30;
1341a 16

divák
(θεατής): 1336b 20

**dobro*
dobrovolně
(ἐκῶν): 1295a 16, 22;
1304b 16; 1313a 8

dobrý
viz řádný

dobytek
(βόσκημα): 1267b 11;
1319a 20;
chov dobytka (νομή):
1318b 11

dobánka
(ἐμπορία): 1327a 19

dohlížeti
(ἐφορᾶν): 1308b 21;
1321b 13

dohoda
(κρίσις): 1328b 14;
písemná dohoda
(γραφή): 1280a 40

dokonalý
(τέλειος): 1252b 28;
1260a 17; 1281a 1; 1328a 38;
1332a 9;
(τὸ βέλτιον): 1333a 22n.,
28, 39;
mužové dokonalí (οἱ
καλοὶ κάγαθοί): 1270b
24; 1271a 23

dokonalost mravní
(καλοκαγαθία): 1259b 34

**domácnost*
(οἰκία): 1252a 13; 1252b
10–20; 1253b 3nn.; 1259a 35;
1263b 32; 1313b 34;
1328a 33; 1330a 8; 1340b 28;

REJSTRÍK VĚCNÝ

jsoucí v domácnosti
(οἰκονομικός): 1255b 19

domov
(ἡ οἰκεία): 1270a 1

domorodci
(οἱ περίουκοι): 1271b 30

domýšlet se
(φρονηματίζεσθαι):
1306b 28

dospělost
(ἡβη): 1336b 39; 1338b 40;
1339a 5

domázení a vyvázení zboží
(ἐμπορία): 1291a 5

dovednost
dovednost umělecká
(τέχνη): 1327b 25

dozírati
(ἐφορᾶν): 1287b 8

dozor, dozorce
(ἐπίτροπος): 1255b 36;
(φυλακή): 1315a 26;
1322b 35; 1331b 16;
dozorce na obilné míry
(σιτομέτρης): 1299a 23;
dozorce nad branami
(φυλακή πυλῶν):
1322a 35;
dozorce nad dětmi
(παιδονόμος): 1299a 22;
1304a 4;
dozorci nad gymnasií
(γυμνασιαρχία): 1323a 1;
dozorce nad hradbami
(τειχοποιός, φυλακή
τειχῶν): 1321b 26;
1322a 36;
dozorce nad lesy
(ὕλωρος): 1321b 30;
1331b 15;
dozorce nad poli
(ἀγρονόμος): 1321b 30;
1331b 15;
dozorce nad přístavy
(φύλαξ λιμένων):
1321b 26;
dozorce nad studněmi
(ἐπιμελητής κρηνῶν):
1321b 26;
dozorce nad svatyněmi
(ἐπιμελητής τῶν περι
τὰ ἱερά): 1322b 19;
dozorce nad trhovými
smlouvami (ἡ κυρία τῶν
περὶ τὴν ἀγορὰν συμβο
λαίων): 1300b 11;
dozorce nad výchovou
(παιδονόμος): 1336a
32, 40;
dozorce nad ženami, dozor
nad ženami (γυναικονό
μος, γυναικονομία):
1299a 22; 1300a 4;
1323a 4

doživotní
(ἀίδιος): 1285a 8, b 28, 39;
1287a 5; 1301b 27; 1306a 17

drsný
(βαρβαρικός): 1268b 40

družina
stolová družina
(συσσίτια): 1331a 19

dřevo
(ὕλη): 1327a 8

dřevorubectví
(ὕλοτομία): 1258b 31

REJSTRÍKY

- důchod*
(πρόσοδος): 1292b 33, 38;
1300b 10; 1320a 19nn.;
1327a 30
- dům*
(οἰκία): 1328a 33; 1340b 28;
(οἰκησις): 1330b 21;
1331a 5
- důstojnost*
(ἀξιωμα): 1313a 8
- duše*
(ψυχή): 1254b 4nn.;
1260a 5; 1277a 6;
1286a 19; 1333a 16nn.;
1334b 17
- důvěra*
(πίστις): 1305a 22; 1313b
2, 5;
těšící se důvěře (πιστός):
1297a 5
- dynastický*
(δυναστικός): 1320b 31
- E**
eféb
(ἔφηβος): 1322a 28
- eforát, eforové*
(ἐφορεία, οἱ ἔφοροι):
1265b 39; 1270b 7 –
1271a 18; 1272a 5, 28nn.;
1275b 10; 1294b 31;
1313a 27
- enthusiastický*
viz nadšení
- epistatés*
viz představený
- erotický*
viz milostný
- euthýnos*
(εὐθύνος): 1322b 11
- F**
fidity
(φιδίτια): 1271a 27; 1272a 2,
b 34
- filosof*
(φιλόσοφος): 1266a 32;
(ὁ ἐκ φιλοσοφίας): 1341b 28;
(ὁ ἐν φιλοσοφίᾳ): 1341b 33
- filosofie*
(φιλοσοφία): 1263b 40;
1267a 12; 1334a 23, 32
- fylarchie, fylarchové*
(φυλαρχία, οἱ φύλαρχοι):
1301b 22; 1322b 5
- fylé*
(φυλή): 1298a 16; 1300a 27;
1309a 12; 1319b 23; 1320b 1
- G**
geronti
(οἱ γέροντες): 1265b 38;
1270b 36; 1271a 15; 1272a 7,
34, b 38; 1275b 10; 1294b 31;
1306a 17, 19
- gerúsia*
(γερουσία): 1270b 24;
1272b 37
- gramatika*
(ἡ γραμματική, τὰ
γράμματα): 1337b 24;
1338a 15, 39

REJSTRÍK VĚCNÝ

- H**
harfa
(βάρβιτος): 1341a 40
- heilótství, heilóti*
(εἰλωτεία, οἱ εἰλωτες):
1264a 35; 1269a 38, b 12;
1271b 41; 1272b 19
- hetairia*
(ἑταιρία): 1272b 34
- hieromnémón*
(ιερομνήμων): 1321b 39
- hiparchie*
(ἱππαρχία): 1322b 3
- hlasování*
(ψήφισμα): 1292a 6nn.
- hlídka*
vojenská hlídka
(φρουρός): 1322a 28
- hněv*
(ὀργή): 1286a 33; 1311a 34;
1312b 26nn.; 1340a 19
- hodnost*
(τιμή): 1297b 7; 1310b 35;
1313a 13; 1316b 2;
(ἀξία): 1282b 27; 1287a 13
- hodnota, hodnota a zásluha*
(ἀξία): 1301b 30nn.;
1302b 13; 1307a 26;
1310b 33; 1317b 4; 1321a 2;
1329a 17
- hornictví*
(ἡ μεταλλευτική): 1258b 31
- hospodárnost*
(οἰκονομία): 1314b 15
- hospodář*
(ὁ οἰκονομικός): 1252a 8;
1253b 27; 1258a 20;
1299a 23;
- (οἰκονόμος): 1252a 11;
1256b 38; 1258a 25, 33;
1314b 7; 1315b 1
- hospodaření*
(οἰκονομία): 1277b 24
- hospodařit*
(οἰκονομεῖν): 1264b 2
- hospodářský*
(οἰκονομικός): 1278b 38
- hospodářství*
(οἰκονομία, ἡ οἰκονομική): 1253b 1 – 1260b 20;
1278b 38; 1285b 31;
1335a 3; 1338a 16;
(γεωργία): 1320b 1
- hra*
(παιδιά): 1336a 28nn.;
1337b 36nn.; 1339a 16,
b 13nn.
- hrát (na hudební nástroj)*
(χειρουργεῖν): 1340b 20
- hrdost, naplňovat hrdostí, naplnit sebevědomí hrdostí*
(φρονηματίζεσθαι):
1284b 2; 1341a 30
- hrubý*
(φορτικός): 1340b 9;
viz též snižující
- hudba*
(μουσική): 1337b 24–27;
1338a 14; 1339a 11 – 1342b
34
- CH**
chorég
(χορηγός): 1299a 19
- chov*
viz dobytek, kůň

REJSTŘÍKY

- chrámový*
(ιερός): 1304a 3; 1322b 25
- chtít*
(προαιρεῖσθαι): 1284a 2;
1301b 11; 1312a 25
- chudí, chudobní*
(οἱ ἄποροι): 1279b 9, 19;
1289b 30; 1290a 10; 1291b
8, 32; 1292a 40; 1293a 5;
1294a 17, 23; 1295b 2;
1296a 12, 17, b 23; 1297b 11;
1307a 25; 1308b 28;
1315a 32; 1316b 12;
1318a 7, 35nn.; 1323a 5
- chudnout*
(γίνεσθαι πένητας):
1266b 13
- chudoba*
(πενία): 1265b 11;
1279b 40; 1303b 16;
1317b 40; 1332a 19;
(ἀπορία): 1270b 10;
1279b 27
- chudobný*
(πένης): 1252b 12;
1281a 14; 1295b 30; 1297a
1, b 6; 1316b 7nn.;
1318a 31nn.;
chudobný člověk
(ὁ ἀπορῶν): 1273a 25
- chudý*
být chudý (ἀπορεῖν):
1306b 36
- chyba*
(ἀμαρτία): 1269a 16;
1270a 9; 1272b 2; 1338b 12;
(ἀμάρτημα): 1273a 31;
1303b 30
- J**
- jezdecké umění*
(ἱππική): 1277a 18
- jezdectvo*
(ἐν τοῖς ἵπποις): 1289b 37
- jídlna*
společné jídelny
(συσσίτια): 1331a 22,
b 5, 16
- jídlo*
(τροφή): 1294b 27
- jízda*
(ἵππεύς): 1297b 18; 1322b 1;
(τὸ ἱππικόν): 1321a 7, 20;
jenž sloužil pod velitelem
jízdy (ὁ ἵππαρχηθεὶς):
1277b 10
- jmění*
zabavit jmění (δημεύειν
χρήματα): 1304b 36
- K**
- kázeň*
volná kázeň
(ἄνεσις): 1269b 13
- kithara*
(κιθάρα): 1341a 19
- klid*
(ἡσυχία): 1273b 24;
1297b 7;
(ἀνάπαυσις): 1329a 32
- kmen*
(ἔθνος): 1336a 16;
(φυλή): 1264a 8; 1304a 35
- kněz*
(ιερεὺς): 1299a 17;
1322b 19, 27; 1328b 22;
1329a 27nn.; 1331b 4n.;

REJSTŘÍK VĚCNÝ

- náležející kněžím
(ιερατικός): 1285b 10
- kněžství*
(ιερωσύνη): 1322b 24
- kočovníci*
(οἱ νομάδες): 1256a 31
- kočovnictví*
(νομαδικὸς βίος):
1256b 1, 5
- komedie*
(κωμῳδία): 1336b 20
- kosmoné*
kosmoné na Krétě
(οἱ κόσμοι Κρητῶν):
1272a 6–12, a 27 – b 13
- kovářství*
(ἐπίνειον): 1327a 33
- koupě*
(ὠνή): 1291a 5, b 20;
1337a 43;
(τὰ ὠνια): 1338a 41
- krajnost*
(ὑπερβολή): 1295b 39;
1296a 3; 1309b 22; 1342b 14
- král*
(βασιλεύς, ὁ βασιλικός):
1252a 8nn.; 1259b 1;
1277a 18; 1284b 33;
1285a 7, 26, b 15nn.;
1286b 11, 34; 1287a 1nn.;
1288a 18n., b 2;
1310b 10, 18, 40;
1313a 13nn.; 1314a 40;
1315b 1; 1322b 29;
(ἡγεμών): 1285a 5
- kralovat*
(βασιλεύειν): 1286b 24;
- kralující (ὁ βασιλεύων):
1289b 1;
být, žít pod vládou krále,
vláda královská
(βασιλεύεσθαι):
1252b 19nn.; 1286a
10, b 8;
obec s vládou královskou
(πόλις βασιλευομένη):
1288a 41
- královský*
(βασιλικός): 1259b 11;
1285a 24, b 3; 1297b 26;
1310b 10, 18, 26; 1311b 26;
1314a 35
- kralování*
(βασιλεία): 1329b 6, 25
- *království*
(βασιλεία, ἡ βασιλική):
1253b 19; 1265b 37;
1271a 19, 40; 1272a 8;
1279a 34, b 5; 1289a 27nn.;
1295a 4nn., 15; 1297b 17;
1301b 28; 1312b 6;
1314a 33;
(τὸ βασιλεύεσθαι):
1284b 39; 1286b 22;
(τὸ βασιλευτόν): 1288a 7;
království neobmezené
(παμβασιλεία): 1285b 36;
1287a 8; 1295a 18;
cíl království (σκοπὸς βα-
σιλικός): 1311a 5;
(ὀδρονιδάϊσι) království
(βασιλευτικόν): 1287b 38
- kramář*
(ἀγοραῖος): 1319a 28;
(κάπηλος): 1291a 16

REJSTŘÍKY

- kráslit* (τό ψιλόν): 1321a 7
(κοσμεῖν): 1314b 37; 1321a 37
- krb* (έστία): 1322b 28
- kreslení* (ή γραφική): 1337b 25; 1338a 18, 41
- krotit* (βιάζεσθαι): 1286b 29
- kůň* (ἵππος): 1258b 14; chov koní (ίπποτροφία): 1289b 35
- kupec* (έμπορος): 1327a 17; kurci (τό έμπορικόν): 1291 b 24
- kupectví* (ή καπηλική): 1257a 18; (τό καπηλικόν): 1257b 2
- L**
- ladnost* (κόσμος): 1342b 31
- látka* (ῦλη): 1256a 8
- láska* (φιλία): 1309a 34; z lásky (δι' έρωτικás αιτίας): 1315a 22
- léčení* chítit být léčen (ζητεῖν θεραπειάου): 1287a 40
- lehkooděnci* (ή ψιλή δύναμις): 1321a 13; (οί ψιλοί): 1321a 19; 1322b 1;
- (τό ψιλόν): 1321a 7
- lest* (άπάτη): 1304b 8nn.; 1313a 9
- libost* (ήδονή): 1338a 1nn.; 1342a 15
- libovůle* (προαίρεσις): 1252a 28
- lid* (δῆμος): 1273b 37; 1289b 32; 1291b 17nn.; 1292a 15; 1296b 27nn.; (οί δημοτικοί): 1298b 24; 1320a 14; (πληθός): 1285b 6; 1321a 5; přítel lidu (ό δημοτικός): 1320a 33
- lidnatost, lidnatý* (πολυανθρωπία, πολυάνθρωπος): 1320a 17; 1321a 1, b 25; 1326a 25nn., b 20; 1327a 15, b 7; malá lidnatost (όλιγανθρωπία): 1270a 34; 1297b 26
- lidojedství* (άνθρωποφαγία): 1338b 20
- lidový* (δημοτικός): 1273b 13
- lichotit* (δημαγωγείν): 1315b 4; zjednat si lichocením přízeň (δημαγωγείν): 1270b 14
- lichvářství* (ή όβολοστατική): 1258b 2

REJSTŘÍK VĚCNÝ

- lodníci* (ναυτιλία, οί ναῦται): 1327b 11nn.
- lochágie* (λοχαγία): 1322b 4
- lochos* (λόχος): 1309a 12
- los* (κλήρος): 1300a 19 – 1301a 10; losem vyloučiti (άποκληροῦν): 1298b 26
- losovatí* (άποκληροῦν): 1318b 1
- loupež* (ληστεία): 1256a 36
- loupeživý* (ληστρικός): 1338b 23
- lovectví* (ή θηρευτική): 1255b 38; 1256b 23; (βίος θηρευτικός): 1256b 2, 5
- lov, lovit* (θήρα, θηρεύειν): 1256a 35; 1324b 39
- lučištníci* (οί τοξόται): 1322b 1
- lupičství* (βίος ληστρικός): 1256b 1, 5
- M**
- majetek* (κτημα): 1253b 31; 1254a 2nn.; 1263b 13; 1280a 25; 1305a 6; (κτησις): 1253b 23; 1256a 1 – 1259a 36, b 20; 1262b 37 – 1263b 29; 1265a 28 – b 26; 1266a 40 – 1267a 17, a 37 – b 13; 1277a 8; 1295b 5; 1329b 41nn.; (ουσία): 1266b 29; střední míra majetku (μετρία ουσία): 1266b 28; zabavení majetku (δήμευσις): 1298a 6; 1320a 20; zabavit majetek (δημεύειν τά κτήματα): 1305a 6; zabavit mnoho majetku (δημεύειν πολλά): 1320a 5; bez majetku (πένης): 1281b 29; majetkový rozdíl (τίμημα): 1300a 16
- malomyslný* (μικρόν φρονεῖν, μικρόψυχος): 1314a 16, 29
- manželsví* (ή γαμική): 1253b 9; 1259a 39; (σύζευξις): 1334b 31; 1335a 10, b 28; manželský svazek (γαμική όμιλία): 1334b 32; svazek mezi mužem a ženou (γυναικός και άνδρός σύζευξις): 1253b 10
- melodie* (μέλος): 1341a 1, 14

REJSTŘÍKY

<i>město</i> (ἄστυ): 1303b 12; 1311a 14; 1319a 9, 29; 1321b 19, 29; 1327a 34	1302a 26, b 1; 1307a 30nn. <i>mláďi</i> (ήλικία): 1275a 14 <i>mléko</i> (γάλα): 1256b 15; 1336a 7
<i>metoikové</i> (οἱ μέτοικοι): 1275a 7, 12, b 37; 1277b 39; 1326a 20, b 21	<i>množství</i> (πληθος): 1279a 37, b 22; 1281a 40, b 16; 1282a 13nn.; 1288a 8nn., 35; 1307a 16; 1322b 17; 1327b 18; (ὄχλος): 1286a 31
<i>milostný, erotický</i> (ἔρωτικός): 1303b 22; 1311b 19	<i>moc</i> (δύναμις): 1274a 16; 1284a 20; 1300b 8–12; 1302b 15; 1308b 18; 1312a 13, 19; 1313a 12; 1314a 36; 1315a 12; 1321a 10; (ἰσχύς): 1286b 29, 35; (πολίτευμα): 1297b 10; kteří mají moc (οἱ κύριοι): 1320a 16; svrchovaná moc (τὸ κύριον): 1281a 11; 1289a 17; mající svrchovanou moc (αὐτοκρατορ): 1295a 12
<i>mínění</i> (δόξα): 1277b 28	<i>mocenský</i> (δυναστευτικός): 1272b 3
<i>mír</i> (εἰρήνη): 1306a 20, 27, b 12; 1322a 35; 1333a 30 – b 3, 1334a 5nn.	<i>*monarchie</i> (μοναρχία): 1266a 23; 1279a 33; 1285a 17, 30; 1292a 18, b 8; 1293a 17nn.; 1295a 16, 19; 1298a 33; 1299b 22; 1301b 13; 1302b 17; 1310a 40 – 1313b 10; 1315a 8; 1316a 24;
<i>míra (v mravní oblasti)</i> (τὸ μέτριον): 1295b 4	
<i>mírně, mírným způsobem</i> (σωφρόνως): 1265a 30nn.	
<i>mírnit se</i> (μετριάζειν): 1314b 33; (ἀγειν ἐπὶ τὸ μετρώτε- ρον): 1313a 20	
<i>mírnost</i> (μετριάτης): 1298a 37; 1315b 2	
<i>mírný</i> (μέτριος): 1267b 13; 1289b 4; 1292b 26; 1298a 36	
<i>místo</i> (κώμη): 1280b 40	
<i>míti na úkor jiných</i> (πλεονεκτεῖν): 1318b 4	
<i>míti více</i> (πλεονεκτεῖν): 1267b 7; 1293a 23; 1301a 35;	

REJSTŘÍK VĚCNÝ

m. despotická (μοναρχία δεσποτική): 1285b 3	<i>nákaza (mravní)</i> (βλάβη): 1336b 23
<i>možnost</i> (ἔξουσία): 1332a 3	<i>náklady</i> náklady pro obecní dobro (λειτουργία): 1314b 14
<i>mzda</i> práce za mzdu (μισθοαρνία): 1258b 25	<i>naklonit si lid</i> (δημαγωγεῖν): 1315b 18
N	<i>námaha</i> (χρησις): 1254b 29
<i>náboženství</i> (τὸ θεῖον): 1328b 12	<i>námezdný</i> (μισθοαρνικός): 1337b 13; (μισθοφόρος): 1303b 1
<i>nadbytek</i> (ὑπερβολή): 1295b 14; 1323a 38nn.	<i>náměstí</i> (ἀγορά): 1331a 31, b 1
<i>nádeníci</i> (τὸ χερνητικόν): 1291b 25	<i>námožní</i> námožní moc (δύναμις ναυτική): 1327a 40 – b 15; (ναυαρχία): 1274a 12; námožní lid (ναυτικός ὄχλος): 1304a 22
<i>nádenický</i> (θητικός): 1337b 21; 1341b 14	<i>námožníci</i> (δύναμις ναυτική): 1321a 14; (τὸ ναυτικόν): 1321a 7; 1322b 2;
<i>nádeník</i> (θήης): 1278a 13nn.; 1342a 20	námožník válečný (τριηρικός): 1291b 23
<i>nádrže na dešťovku</i> (ὑποδοχαὶ ὀμβρίους ὔδασι): 1330b 6	<i>námožnický</i> (ναυτικός): 1327b 7
<i>nadšení, enthusiastický</i> (ἐνθουσιασμός, ἐνθουσι- αστικός): 1340a 11, b 5; 1341b 34; 1342a 7	<i>námožnictví</i> (τὰ ναυτικά): 1273b 16
<i>nadvláda</i> (ἡγεμονία): 1296a 39; 1333b 41; (ὑπεροχή): 1296a 31; 1311a 36	<i>napadnout</i> (ἐπιβουλεύειν): 1311b 35
<i>náhoda, nahodilé okolnosti</i> (τύχη): 1273b 21; 1303a 3; 1331b 41	<i>napodobení</i> (μίμησις): 1336a 34; napodobující vypravování 1340a 12

REJSTRÍKY

<i>napodobenina</i> (μίμημα): 1340a 39	<i>nedostávat se, mit nedostatek, nemít</i> (ἀπορεῖν): 1257b 14; 1259a 22; 1314b 8; 1318b 21
<i>napodobit</i> (μιμεῖσθαι): 1261b 3; 1271b 22; 1320b 9	<i>nedovršený</i> (ἀτελής): 1339a 31
<i>národ</i> (ἔθνος): 1252b 20; 1263a 5; 1285b 33; 1324b 10; 1327b 23nn.; 1336a 11; 1338b 17, 20	<i>nedůvěra</i> (ἀπιστία): 1297a 4; 1306a 21, 27
<i>nařizovací (přirozeně)</i> (δεσπότης φύσει): 1252a 32	<i>nedůvěřovat</i> (ἀπιστεῖν): 1271a 2, 23; 1313b 31
<i>naslouchač</i> (ὠτακουστής): 1313b 14	<i>nejvyšší</i> (κύριος): 1278b 10nn.; 1298a 3nn.
<i>násilí</i> (βία): 1304b 8nn.; 1313a 9; dopouštět se násilí (βιάζεσθαι): 1281a 23; užívat násilí (βιάζεσθαι): 1329a 10; být dle násilí (βιάζεσθαι): 1255b 15	<i>nemajetní, nezámožní</i> (οἱ ἄποροι): 1283a 18; 1290b 18; 1296b 25; 1297a 21nn.; 1298b 19; 1300a 7; 1303a 2; 1309a 4nn.; 1310a 24; 1317b 9; 1320a 26nn.; 1321a 13; 1330a 6
<i>násilník</i> (ὁ βιαζόμενος): 1325b 1	<i>nenávist</i> (μῖσος): 1312b 32
<i>nástroj</i> (ὄργανον): 1253b 28nn.; 1254a 1nn.; 1256b 35; 1341a 17nn.	<i>neodborník</i> (ιδιώτης): 1282a 11
<i>nauarchie</i> (ναυαρχία): 1322b 3	<i>neozbrojený</i> (ἄνοπλος): 1289b 32
<i>nauka</i> (μάθημα): 1339a 5; (μάθησις): 1338a 39	<i>nepokoje</i> vnitřní nepokoje (αἱ διαστάσεις): 1300b 37
<i>nedokonaly</i> (ἀτελής): 1256b 21; 1335a 16, b 30	<i>nepřátelství</i> (ἀπέχθεια): 1305a 23; (ἔχθρα): 1312b 33; 1330a 20
<i>nedospělý</i> (ἀτελής): 1260a 31	<i>nesrovnalost</i> (ἀνωμαλία): 1270a 15

REJSTRÍK VĚCNÝ

<i>nevolník obce</i> (ὁ δημόσιος): 1267b 16	<i>občanský</i> občanská vláda (τὸ πολιτικόν): 1288a 7nn.; občanské záležitosti (τὰ πολιτικά): 1266a 11
<i>nevyspělý</i> (ἀτελής): 1259b 4; 1275a 17; 1281b 38	<i>*obec</i> (πόλις): 1252a 1–6, b 27nn.; 1253b 1nn.; 1261a 22nn.; 1275b 20; 1277a 2, 5nn.; 1278a 8, b 15nn.; 1279a 21; 1280b 39nn.; 1288a 39; 1295b 1nn.; 1296b 16; 1323b 30nn.; 1324a 5nn.; 1326a 6 – b 25; 1327b 8; 1328a 21 – 1329a 39
<i>nevzdělaný</i> (φορτικός): 1341b 16; 1342a 50	<i>obecenstvo</i> (θεατής): 1342a 19
<i>nezámožní</i> viz nemajetní	<i>oběť</i> (θύσια): 1285b 10, 16; 1322b 26; 1324b 40
<i>nezodpovědnost</i> (τὸ ἀνυπεύθυνον): 1272a 37; nezodpovědně vládne (ἀνυπεύθυνος ἄρχει): 1295a 20	<i>obětník</i> (ιεροποιός): 1322b 25
<i>nouze</i> mít nouzi (ἀπορεῖν): 1265b 3	<i>obchod</i> (ἐμπορία): 1258b 22; 1320a 39; (καπηλεία): 1256a 41; obchod vnitrozemský (φορτηγία): 1258b 23
<i>novoty</i> pomýšlet na novoty, začít s novotami, zavádět novoty (νεωτερίζειν): 1307b 19; 1308b 20; 1330a 28; 1332b 29	<i>obchodník</i> (ἀγοραῖος): 1289b 33; 1291a 4, b 19; 1321a 6; (ἔμπορος): 1291a 16
<i>nutit</i> (βιάζεσθαι): 1324b 31	<i>obchodování</i> (ή καπηλική): 1257b 20; 1258a 39
O	<i>obilí</i> (σῦτος): 1257a 27
<i>obcování</i> (ὀμιλία): 1269b 29; 1272a 25; 1311b 9, 20; 1315a 22; 1335b 38; (συνδυασμός): 1335a 11	
<i>*občan</i> (πολίτης): 1274b 41 – 1276a 8; 1277b 33nn.; (ἀσπός): 1278a 34	

REJSTRÍKY

<i>obléhat</i> obléhací stroj (μηχανή πρός τὰς πολιορκίας): 1331a 2	<i>odboj</i> pudit k odboji (στασιάζειν): 1301b 29
<i>obliba</i> (πολυφιλία): 1284a 20, b 27	<i>odbornik</i> vhodný pro odborníky (τεχνικός): 1341a 18
<i>obohacovat se, obohatit se</i> (κερδαίνειν): 1308b 33; 1309a 4; (χρηματίζεσθαι): 1259a 5; 1286b 14	<i>odborný, odborně</i> (τεχνικός): 1252a 22; 1341a 10, b 10; odborný pracovník (δημι- ουργός): 1282a 3
<i>obouruký</i> (ἀμφιδέξιος): 1274b 13	<i>oddech</i> (ἀνάπνοια): 1337b 38; 1341b 41;
<i>obratnost (prstů)</i> (χειρουργική ἐπιστήμη): 1341b 1	(ἀνεσις): 1337b 42; 1341b 41
<i>obraz</i> (γραφή): 1336b 14	<i>odhad</i> (τίμημα): 1278a 23; 1282a 30, 39; 1291b 39; 1292a 39, b 1, 30; 1294b 3nn.; 1297a 20, b 2; 1298a 36nn.; 1305a 30, b 32; 1306b 8nn.; 1307a 28; 1308a 35nn.; 1317b 22; 1318a 11nn., b 31; 1320b 23nn.; 1321a 28; (τίμησις): 1319a 19
<i>obvyklý</i> (πάτριος): 1267b 2	<i>odhadní</i> odhadní jmění (τίμησις): 1308b 2; odhadní míra (τίμησις): 1308b 6
<i>obyvatel</i> domáci obyvatel (ἀστός): 1300b 32	<i>odhadovat, konat odhad</i> (τιμᾶν): 1308a 40; 1319a 17
<i>obyvatelstvo</i> (δῆμος): 1317a 24nn.; 1318b 9nn.; 1319a 19nn.; (πληθός): 1296b 34; branné obyvatelstvo (τὸ προπολεμοῦν): 1279b 3; dostatek obyvatelstva (ὄχλος): 1278a 32; nedostatek obyvatelstva (ὀλιγανθρωπία): 1278a 31; 1299b 9	<i>odměna</i> odměna za vítězství (ἄθλον τῆς νίκης): 1296a 30
<i>očista</i> (κάθαρσις): 1341a 23; 1341b 38 – 1342a 28	

REJSTRÍK VĚCNÝ

<i>odpadat</i> (ἀφιστάναι): 1269b 5; 1272b 19; 1273b 23	<i>omyl</i> (ἀμάρτημα): 1271b 7; (ψεῦδος): 1325b 3
<i>odplata</i> odplata vyrovnávací (τὸ ἀντιπεπονθὸς ἴσον): 1261a 30	<i>orojeni</i> (μέθη): 1342b 26
<i>odprustek</i> (λύσις): 1262a 32	<i>opráněni</i> (ἐξουσία): 1275b 18
<i>odrůda (ústav)</i> (παρέκβασις): 1279b 4; 1289a 39; 1290a 25; 1293b 24; 1307a 7; zhoršená odrůda 1279a 20	<i>orba</i> (γεωργία ψιλή): 1258b 18
<i>odzbrojovat</i> (παράρρισις ὀπλων): 1315a 38	<i>osada</i> (ἀποικία): 1252b 17, 21; 1290b 14; (κώμη): 1261a 28
<i>ochrana</i> (φυλακή): 1315a 8; 1322a 33	<i>ostrakismos</i> (ὄστρακισμός): 1284a 17, 36, b 17; ostrakismem odstraniti, vyobcovat stěpinovým soudem (ὄστρακίζειν): 1284a 21; 1302b 18; 1288a 25
<i>ochránce</i> (προστάτης): 1275a 13	<i>ostych</i> (αἰδώς): 1331a 41
<i>ochuzovat</i> (πένητας ποιεῖν): 1313b 19; (πενία): 1313b 25	<i>osvobozen</i> (ἀτελής): 1270b 4
<i>*oligarchie</i> (ὀλιγαρχία): 1274b 36; 1278a 22, b 13; 1279b 5nn., b 17 – 1280a 6; 1289b 3nn.; 1290a 16, b 19; 1293b 34nn.; 1294a 11, b 14; 1296a 13; 1305a 40, b 28; 1315b 12; 1317b 39	<i>otcovský</i> (πάτριος): 1268b 28
<i>oligarchové</i> (οἱ ὀλιγαρχικοί): 1280a 27; 1310a7; 1318a 20; (οἱ περὶ τὰς ὀλιγαρχίας): 1321a 41	<i>otcovství</i> (ἡ πατρική): 1253b 10; 1259a 38
	<i>otrocký, otrocky</i> (δουλικός): 1258b 38; 1285a 20; 1295b 20; 1337b 21
	<i>otroctví</i> (δουλεία): 1254a 19; 1260a 41, b 1; 1310a 35

REJSTRÍKY

<i>otročít</i> (δουλεύειν): 1254b 19; 1291a 8; 1297a 2; 1333b 41	P
<i>*otrok</i> (δοῦλος): 1252a 31 – 1255b 40; 1259b 21 – 1260b 7; 1278a 7; 1283a 19; 1291a 10; 1313b 35; 1315a 37; 1319b 28; 1329a 26; 1330a 26–33; 1334a 21; (ὁ δουλεύων): 1313b 9; 1317b 13; (οἰκέτης): 1252b 12; být otrokem (δουλεύειν): 1334a 2; nemít otrokū (ἀδουλία): 1323a 6; znanost pro otroka (ἐπιστήμη δουλική): 1255b 23	<i>panství</i> (δεσποτεία): 1253b 18; (ἡ δεσποτική): 1253b 9; 1259a 37; (τὸ δεσπόζειν): 1253b 21; jsoucí v panství (δεσπο- τικός): 1287b 38 <i>*pán</i> (δεσπότης): 1252a 11, 34; 1253b 6; 1254a 11; 1255b 11, 29, 31; 1277a 8, b 7; 1278b 34; (ὁ δεσποτικός): 1252a 8; vláda pána (δεσποτεία): 1255b 16; 1278b 32, 37 <i>panovat, být pánem</i> (δεσπόζειν): 1255a 21, b 7; 1324b 25nn. <i>panský</i> (δεσποτικός): 1333b 27 <i>pastýř</i> (νομεύς): 1319a 20 <i>péče, pečovat, starost, starat</i> <i>se, mít na starosti</i> (ἐπιμέλεια, ἐπιμελεῖσθαι): 1256a 19; 1261b 33; 1263a 27; 1268a 13; 1273b 7; 1293a 7, b 13; 1299a 20, 39, b 7; 1309a 20; 1321b 12nn.; 1322a 29, b 6, 18, 22; 1323a 1; 1328b 12; 1331b 7; 1334b 25, 31; 1335b 12; (σπουδή): 1259b 18 <i>penestí</i> (πενεστεία): 1264a 35; 1269a 37
<i>otuzonání</i> (ἄσκησις): 1336a 21	
<i>onládát</i> (δεσπόζειν): 1324b 4; 1334a 2	
<i>ozbrojenec</i> (ὁ ὀπλιτεύων): 1297b 13	
<i>ozbrojený</i> ti, co jsou ozbrojeni (τὸ ὀπλιτικόν): 1289b 32	
<i>ozdoba</i> (κόσμος): 1260a 30; 1331a 12	
<i>oživit</i> (ζωὴν ἐμποιεῖσθαι): 1335b 24	

REJSTRÍK VĚCNÝ

<i>peněžomilci, člověk chtivý</i> <i>peněž</i> (οἱ φιλοχρήματου): 1316a 40; (τὸ φιλοχρήματον): 1263b 4 <i>peněžítý</i> (χρηματιστικός): 1258a 13 <i>peněžníci</i> (οἱ χρηματιζόμενοι): 1257b 34 <i>peníze</i> (νόμισμα): 1257a 11, 31nn.; 1258b 3, 7; 1259a 24; 1267b 11; 1308a 38; směna peněz (μεταβολή χρημάτων): 1257b 21; týkájíci se peněz (περὶ τὸν χρηματισμόν): 1258a 5 <i>pentakosimedimnoi</i> (οἱ πεντακοσιομέδιμνοι): 1274a 20 <i>pentarchie</i> (πενταρχία): 1273a 13 <i>perioikové</i> (οἱ περίοικοι): 1269b 3; 1272a 1nn.; 1303a 8; 1327b 11; 1329a 26; 1330a 29 <i>pevnina</i> (ἡπειρος): 1330a 34; (χώρα): 1327a 5 <i>pevný</i> (ἀσφαλής): 1285a 23; 1307a 17 <i>pěstovat</i> být (ve výchově) pěstován (τὴν τροφήν ἔχειν): 1336b 1;	pěstování obilnin (γεωργία ψιλῆ): 1259a 1 <i>pikle</i> kout pikle (ἐπιβουλεύειν): 1269b 10 <i>píseň</i> (μέλος): 1341b 3 – 1342b 29; píseň posměšná (ἴαμβος): 1336b 20 <i>písmeno, písmena</i> (τὰ γράμματα): 1286a 15; 1287a 40 <i>pišťála</i> hra na pišťálu (αὐλήσις): 1341a 25, b 7 <i>pítí</i> (μέθη): 1274b 11; pítí nesmíšeného vína: 1336b 22 <i>placený</i> (μισθοφόρος): 1274a 9 <i>pláč</i> (κλαυθμός): 1336a 35 <i>plat</i> (μισθός): 1293a 6; 1294a 39; 1297a 37, 40; 1298b 18, 25; 1300a 2; 1317b 31, 34; dostávat plat (μισθοφο- ρεῖν): 1317b 35; hojný plat (ἐμπογία μισθοῦ): 1300a 2; nemít plat, bez platu (ἄμισθος): 1273a 17; 1320a 18; platit (διδόναι μισθόν): 1321a 34
---	--

REJSTRÍKY

<i>plod, plodina</i> (καρπός): 1256a 39; 1258a 38; 1327a 7	<i>podmanění</i> (δεσποτεία): 1334a 1
<i>plození</i> (γένεσις): 1252a 28; plození dětí (παιδοποιία): 1274b 3; (τεκνοποιία): 1265b 7; 1335a 12nn., b 7nn.	<i>podminečně</i> (ἐξ ὑποθέσεως): 1332a 10
<i>pobavení</i> (ἡδονή): 1337b 28; 1341b 12	<i>podnik</i> (πρᾶξις): 1315a 11
<i>pocta</i> (τιμή): 1278a 38; 1281a 31; 1306b 23; 1308b 38; 1309a 13; 1315a 24; bez občanských poct (ἄτιμος): 1281a 33nn., b 29; být bez občanských poct (ἀτιμάζειν): 1302b 11; pocta bohům (θεραπεία): 1329a 32	<i>podrobovat se</i> (δουλεύειν): 1315b 16
<i>počátek</i> (ἀρχή): 1252a 24	<i>pohlavní, pohlavně</i> pohlavní styk, obcování (συνουσία): 1269b 27; 1335a 26; pohlavně obcovat (χρησθῆναι τῇ συνουσίᾳ): 1335a 24
<i>počet</i> (πλήθος): 1252a 9; 1279b 25; malý počet osob (ὀλιγαριθρωπία): 1299b 2	<i>pohrdání, pohrdat</i> (καταφρόνησις, καταφρο- νεῖν): 1295b 23; 1302b 2, 25nn.; 1307b 9; 1311a 25; 1312a 1 – b 20
<i>poddaný</i> být poddán (δουλεύειν): 1311a 20	<i>pochlebník</i> (κόλαξ): 1292a 17nn.; 1313b 39nn.
<i>podíl</i> (κλήρος): 1319a 11; 1330a 15	<i>poklad</i> správa pokladu (ταμεία): 1309b 7
<i>podklad</i> (ὑποκείμενον): 1256a 8	<i>pokladna</i> spravující pokladnu (ὁ τα- μείων): 1282a 31
	<i>pokladník</i> (ταμίης): 1314b 17; 1321b 33
	<i>pokuta</i> (ζημία): 1294a 38nn.; 1297a 18–33; 1298b 17; (δίκη): 1275a 9
	<i>pole, pozemky, venkov</i> (χώρα): 1319a 31–38

REJSTRÍK VĚCNÝ

<i>polemarchos</i> (πολέμαρχος): 1322a 39	<i>porada</i> (τὸ βουλευέσθαι): 1298b 6; (τὸ βουλευόμενον): 1322b 37
<i>*politeia</i>	<i>poradní</i> poradní část, poradní složka (τὸ βουλευόμενον): 1264b 33; 1298a 4; 1299a 1
<i>politický</i> politická schopnost (δύναμις πολιτική): 1284a 7nn.; silný politický vliv (πολιτικὴ ἰσχὺς): 1284a 21	<i>poradnictví a soudnictví</i> (τὸ βουλευέσθαι καὶ κρίνειν): 1275b 16; 1281b 31
<i>politik</i> (ὁ πολιτικός): 1258a 20; 1266a 32; 1276a 34; 1288b 27; 1298b 24; 1324b 24; 1333a 37	<i>poroba</i> zachránce před porobou (ὁ κωλύων δουλεύειν): 1310b 37; žít v porobě (δουλεύειν): 1327b 28
<i>politika</i> viz umění politické	<i>porod</i> (γένεσις): 1335b 16
<i>pomáhat, pomoci</i> (βοηθεῖν): 1280b 27; 1289a 6	<i>porotce, člen poroty</i> (δικαστής): 1275a 26, 30, b 15
<i>poměrně (= vzhledem k nějaké zásadě)</i> (πρὸς ὑποθεσίν τινα): 1293b 4	<i>poručnictví</i> (ἐπιτροπεία): 1271b 25
<i>pomoc</i> (βοήθεια): 1261a 26; 1278b 20; 1320a 32; 1335a 1; přispět ku pomoci (βοη- θεῖν): 1263b 6; 1327b 2	<i>pořádek</i> (εὐκοσμία): 1299b 16, 19; 1321b 14, 20; 1322b 39
<i>pomocník</i> (θεράπων): 1265a 16; (ὑπηρέτης): 1253b 39	<i>posádka</i> (φρουρός): 1307a 32
<i>poplatek</i> (πρόσοδος): 1321b 31	<i>poslech</i> poslech hry (ἀκρόασις χειρουργούν- των): 1342a 3
<i>poplatník</i> (ὁ τίμημα φέρων): 1283a 17	<i>posluchač</i> (θεατής): 1341b 16
	<i>posvátný</i> (ιερός): 1331b 6

REJSTRÍKY

<i>potrava</i> (τροφή): 1256a 18 – b 19; 1257a 11; 1290b 40	<i>pramen</i> (πῦμα): 1330b 4
<i>potřeba</i> (χρήσις): 1267a 23; 1291a 26	<i>pravídelný</i> (ἀστραβής): 1336a 12
<i>potupa</i> (ὕβρις): 1312b 30	<i>pravidlo</i> (τάξις): 1297b 21
<i>ponaha</i> (φύσις): 1331b 41	<i>*právo</i> (δίκη): 1253a 33nn.; (τὸ δίκαιον): 1275a 9; 1307a 7; (δικαιοσύνη): 1291a 27; který pozbyl občanských čestných práv (ἄτιμος): 1275a 21;
<i>povstalec</i> (ὁ ἀφιστάμενος): 1269b 2	odnětí čestných práv (ἀτιμία): 1336b 11;
<i>povstání</i> (στάσις): 1301b 27	ztráta občanských práv (ἀτιμία): 1336a 1
<i>pozemky</i> viz pole	<i>probúlos, předporadce</i> (πρόβουλος): 1298b 29; 1299b 31nn.; 1322b 16; 1323a 7nn.
<i>poznání</i> (φρόνησις): 1289a 12	<i>prodat, prodávat</i> (πωλεῖν): 1319a 11; 1321b 15
<i>požitek</i> (ἡδονή): 1267a 9; 1339a 35	<i>projednávat</i> (χρηματίζειν): 1298b 29; 1300a 1
<i>práce</i> (ἀσχολία): 1333a 31; 1334a 16; 1337b 14, 31nn.; 1338a 3nn.; (ἐπιμέλεια): 1340b 35; (ἐργασία): 1267a 10; 1330a 27; 1337b 14; (τὸ ἐργάζεσθαι): 1318b 15, 19; (ἐργον): 1265a 7; 1273b 10; 1321a 29; ten, kdo koná práci (ὁ ἐρ- γαζόμενος): 1267b 17	<i>propuštěnec</i> (ὁ ἀπελεύθερος): 1278a 2
<i>pracovat</i> (ἀσχολεῖν): 1333a 41	<i>prostě</i> (ἀπλῶς): 1293b 3; 1332a 10
<i>pracující</i> (οἱ λειτουργοῦντες): 1278a 12	<i>prostředek</i> vhodný prostředek (σόφισμα): 1322a 21
	<i>provádání</i> (κηδεύειν): 1307a 37

REJSTRÍK VĚCNÝ

<i>provinění</i> (ἄμαρτία): 1336a 2	<i>přestupovat, překročit</i> (παρεκβαίνειν): 1310b 19; 1325b 6; tím, že se přestupuje (διὰ τὴν παρεκβασιν): 1307a 7
<i>provinít se</i> (ὕβριζεῖν): 1309a 22	<i>přesvědčení</i> (πίστις): 1262a 18
<i>provozování (slavností, podívaných)</i> (θεωρία): 1342a 21	<i>převaha</i> (ὑπερβολή): 1288a 27; 1332b 19; (ὑπεροχή): 1284b 16, 27; 1289b 1; 1291b 11; 1293a 4, b 41; 1296a 31, b 27, 34; 1297b 18; 1302a 27, b 2; 1332b 21; nabýt převahy (πλεονεκ- τεῖν): 1331a 15
<i>prytan</i> (πρύτανις): 1322b 29	<i>převozník</i> (ὁ πορθμευτικός): 1291b 21, 25
<i>přání</i> (εὐχή): 1260b 29; 1265a 18; 1288b 23; 1295a 29; 1325b 36	<i>převrat</i> (μεταβολή): 1301b 6
<i>*přátelství</i> (φιλία): 1280b 38	<i>příbuzenství</i> (κηδεία): 1280b 36
<i>pře</i> (δίκη): 1275b 8; 1285b 11; 1322a 5	<i>příbuzní</i> (οἱ οἰκεῖοι): 1312b 13
<i>předáci</i> (οἱ κύριοι): 1303b 19; (τὸ κύριον): 1273a 39	<i>příjemnost, příjemnosti</i> (ἡδονή, τὰ ἡδέα): 1339b 5, 30nn.; 1340a 2nn.
<i>přednost</i> (ὑπεροχή): 1282b 24; 1284b 27; 1288a 23; 1290a 12; 1304a 37; 1314a 8	<i>příjem</i> (πρόσοδος): 1322b 32
<i>předpoklad</i> (ὑπόθεσις): 1317a 40	<i>příprava</i> společná příprava (κοινή ἄσκησις): 1337a 27
<i>předporadce</i> viz probúlos	<i>příroda</i> (φύσις): 1253a 9; 1256b 21; 1337a 2
<i>představený, epistatés</i> (ἐπιστάτης): 1299a 15; 1321b 39	
<i>překupnictví</i> (καπηλεία): 1291a 6	
<i>přemoci</i> (βιάζεσθαι): 1255a 9nn.	
<i>přepych</i> (τρυφή): 1291a 4	

REJSTRÍKY

přírodní
(κατὰ φύσιν): 1333a 23
**přírozenost*
(φύσις): 1252b 32;
1332a 40; 1334b 6
příspěvek
(σύμβολον): 1294a 35
přístav
(λιμήν): 1321b 26;
1322b 33; 1327a 33, b 16
přivrženci
(αἱ πολυφυλῖαι): 1293a 31
přízeň
(εὐνοια): 1255a 17
půda
rozdělení půdy (διανομή):
1329b 40;
vdělavatel půdy
(ὁ γεωργῶν): 1329b 38nn.
půjčovat
(δανείζειν): 1319a 13
původ
svobodný původ
(ἐλευθερία): 1283b 20
pyramidy
(αἱ πυραμίδες): 1313b 21

R
rád
(ἐκών): 1321a 33
rada
(βουλή): 1282a 35, 39;
1299b 32, 39; 1317b 31, 37;
1322b 17; 1323a 8;
(συμβουλή): 1298b 33;
(τὸ βουλευόμενον):
1297b 41; 1317a 5nn.;
1329a 3;

(τὸ βουλευέσθαι):
1298a 40;
členství v radě (οἱ βου-
λεύοντες): 1306b 8;
stav radní (τὸ
βουλευόμενον): 1291a 27
účastníci se rady (ὁ
βουλευών): 1282a 30
radit se
(βουλεύειν): 1299a 26;
ti, co se radí a rozhodují
(τὸ βουλευόμενον καὶ
κρίνον): 1291a 39
radní, člen rady
(ὁ βουλευόμενος, βουλευ-
τής): 1282a 34, 37; 1291b 4;
1299b 37; 1328b 26
ráz
(ῥῆθος): 1337a 14;
1340b 8nn.
rod, rodová posloupnost
(γένος): 1276a 35;
1280b 34, 40; 1288a 15, 18,
35; 1309a 24; 1310b 12
rolnický
(γεωργικός): 1319a 6;
rolnické obyvatelstvo
(γεωργικὸν πλῆθος):
1319a 20
rolnictví
(γεωργία): 1318b 11;
(τὸ γεωργεῖν): 1291a 30;
(ἡ γεωργική): 1256a 17
rolničit, vzdělávat půdu,
pracovat na poli
(γεωργεῖν): 1271b 41;
1319a 16; 1328b 4

REJSTRÍK VĚCNÝ

rolník, pracující na poli
(γεωργός): 1267b 32, 36;
1268a 17; 1290b 40;
1291b 18; 1296b 28;
1328b 20, 26; 1329a 26;
1331a 34;
(ὁ γεωργῶν): 1291b 4;
rolníci (γεωργικὸν πλῆ-
θος): 1317a 25
rovné
(τὸ ἴσον): 1282b 1; 1318a 5
rovní
(οἱ ἴσοι): 1282b 21;
(οἱ ὅμοιοι): 1308a 12nn.
rovnost
(ισότης): 1280a 19;
1282b 21; 1302a 7;
1307a 25;
(τὸ ἴσον): 1301a 27,
b 29nn.; 1317b 4
rozbroy
(στάσις): 1264b 8;
1265b 12; 1266a 38;
1271a 39; 1301b 5;
1302a 11nn., b 11;
1303b 17nn.; 1304a 36, b 4,
7; 1305b 1; 1306a 32, b 22;
1308a 31;
(διάστασις): 1296a 8;
působící rozbroje (στασι-
ωτικός): 1303a 25;
působit rozbroje,
roznécovat rozbroje
(στασιάζειν): 1267a 41;
1272b 12; 1301a 39, b 6;
1302a 20, b 7nn.;
1316b 22
rozdělovat, dělit
(διανέμειν): 1288a 14;
1290a 8, b 4; 1320b 2;
1326b 15
rozhodčí
(δικοιτητής): 1297a 5;
(κριτής): 1328b 22
rozhodnutí
rozhodnutí svobodné
(προαίρεσις): 1280a 34,
b 39
rozjímavý
(θεωρητικός): 1324a 28
rozmařilost, rozmařilý život
(τρυφή): 1311a 11; 1326b 38
rozsudek
soudní rozsudek
(κρίσις): 1305b 35
rozsuzování, rozhodování
(κρίσις): 1298a 8; 1326b 18;
(τὸ κρίνειν): 1326b 14
rozsuzovat, rozhodovat
(κρίνειν): 1286a 24nn.;
1287b 16; 1300a 4;
(γίνεσθαι κρίσιν):
1300b 34
rozumnost
(φρόνησις): 1277b 25nn.;
1323b 34; 1329a 9, 15;
1339a 26
rozumný, rozumový
(φρόνιμος): 1277a 15;
1323b 36;
rozumová schopnost
(φρόνησις): 1253a 34
rozvrh
(ὑπόθεσις): 1271a 41;
1300b 14; 1317a 36

REJSTRÍKY

rožeň i svícen
(όβελισκολύχνιον): 1299b 10

rukodělníci
(οί χειρνήτες): 1277a 38nn.

rybáři
(τὸ ἀλιευτικόν): 1291b 22

rybářství
(ἀλιευτικὸς βίος): 1256b 2

rybolov
(ἀλειεία): 1256a 36

rytmus
(ῥυθμός): 1340a 13 –
1341b 24; 1340b 8nn.

Ř

řád
(κόσμος): 1307b 6;
(σύνταξις): 1325a 3;
(τάξις): 1264b 31; 1272b 9;
1274b 38; 1278b 9;
1287a 18; 1289a 1;
1318b 36; 1326a 30nn.;
zákonitý řád, zákonný řád
(εὐνομία): 1294a 1nn.;
1327a 14

řádný, dobrý
(ἐπιεικής): 1267b 6;
1270b 37; 1273b 3, 6;
1282a 26; 1289b 7; 1310b 10

řecký
neřecké kmeny
(οί βάρβαροι): 1336a 15

řeč
(λόγος): 1253a 9

řečnictví
(ἡ ῥητορικὴ): 1305a 12

řemeslník
(τεχνίτης): 1260a 38;
1262b 26; 1264a 27, b 15,
23, 34; 1267b 15, 32;
1268a 17; 1278a 25;
1291b 4; 1329a 36;
(ὁ βάνασος): 1278a 8;
1296b 29; 1319a 27;
1326a 22; 1339b 9;
1342a 20;
(δημιουργός): 1277b 2;
řemeslníci
(τὸ βάνασον): 1289b 33;
1291a 1; 1317a 25;
(τὸ περὶ τὰς τέχνας):
1291b 19;
řemeslníci obyčejní (τὸ
βάνασον): 1278a 7;
řemeslník obyčejný, nižší
(βάνασος τεχνίτης):
1260a 41; 1277b 1

řemeslný, řemesnický
(βάνασος): 1258b 26;
1340b 34; 1341a 34

řevnivost
(φιλονεικία): 1305b 23;
1308a 31

řízení
(ἡγεμονία): 1288a 9

S

sadařství
(γεωργία πεφυτευμένη):
1258b 18; 1259a 1

sambyka
(σαμβύκη): 1341b 1

samostatný
(αὐτάρχης): 1275b 21;
(αὐτόνομος): 1315a 6

REJSTRÍK VĚCNÝ

samovláda
(μοναρχία): 1255b 19;
1279b 6, 16; 1313a 4

samovládce, monarcha
(μόναρχος): 1284b 13;
1287b 29, 32; 1292a 11, 15;
1295a 12; 1311a 30, b 8;
1312a 11nn.

sebevědomí
(ἀξίωμα): 1264b 9
(φρόνημα): 1313b 2

setník
sloužit jako setník (ταξιαρχεῖν): 1277b 11

shromáždění lidu
(ἐκκλησία): 1317b 28;
1319a 37;
(ἡλιαία): 1301b 23

schopný vésti a řídit
(ἡγεμονικός): 1259b 2

schůze, schůzka
(σύννοδος): 1319a 32;
1320b 3

sirotek
(ὁ ὄρφανικός): 1268a 14

síla
(ἰσχύς): 1267a 21; 1269a 20;
1284b 27; 1295b 14;
1297b 18, 22; 1336a 38;
(δύναμις): 1289b 37;
1290a 9

skot
(βοῦς): 1258b 14

slabý
(ἀτελής): 1335a 13

slast
viz libost

slavnost
(θεωρία): 1323a 3;
bohoslužby a slavnosti (τὰ
ιερά): 1319b 24

slévačství
(ἡ χαλκουργικὴ): 1256a 6

slušný
(ἐπιεικής): 1322a 23

služba
nést břímě služby obci
(λειτουργγεῖν): 1279a 11;
1291a 34, 37;
příslušení služby (λειτουργγεῖν): 1335b 28

služebník
(θεράπων): 1261b 37;
1263a 19;
(ὑπηρέτης): 1253b 30, 33;
1287a 21

směna
(ἀλλαγὴ): 1256a 41;
1257a 13nn., b 1, 23;
1280a 35, b 23;
(ἡ μεταβλητικὴ):
1257a 9nn.;
(μεταβολή): 1257b 21;
(μετάδοσις): 1280b 20, 31

*směs, mísit, smíšený, být
smíšen*
(μίξις, μιγνύναι):
1273b 39; 1293b 34;
1294b 1, 17, 35; 1297a 39;
1307a 7, 40

smlouva
(συμβόλαιον): 1276a 10;
1283a 33; 1300b 12;
1321b 34; 1331b 7;

REJSTŘÍKY

(σύμβολον): 1275a 10; 1280a 37, 39; (συνάλλαγμα): 1300b 23; 1317b 28; 1322b 34	<i>sochařství</i> (άνδριαντοποιία): 1256a 6
<i>smýšlení</i> smýšlení nízké (μικρόν φρονεῖν): 1313b 8	<i>soud</i> (δικαστήριον): 1268b 8; 1273b 41; 1282a 35; 1297a 16, 21nn.; 1298b 16; 1300b 24nn., 36; 1305b 34; 1306b 8; 1315a 7; 1316b 33; 1317a 6, b 37; 1318a 40; 1320a 6, 23; 1321b 35; 1322a 9, b 34; (τό δικάζειν): 1293a 9; (δίκη): 1306a 34; (τό κρίνειν): 1281b 31, 38; soud mnohočlenný (πλη- θος δικαστῶν): 1300b 35; soud střeplinový viz ostrakismos; nález soudu (κρίσις τοῦ δικαστηρίου): 1321b 35
<i>snaha</i> (σπουδή): 1339a 32	<i>soudce</i> (διαιτητής): 1268b 6; (δικαστής): 1282a 34, 37; 1285b 22; 1300b 25; (ὁ δικάζων): 1301a 3; (τό δικαστικόν): 1320a 26; (ὁ κρίνων): 1291b 5; (κριτής): 1282a 16; 1340b 25;
<i>snátek</i> (γάμος): 1306a 33nn.; (ἐπιγαμία): 1280b 16, 36	býti soudcem (δικάζειν): 1298b 18; soudci (τό δικάζειν): 1317b 25
<i>sněm, sněmování, sněmovat,</i> <i>konat sněmy</i> (ἐκκλησία, ἐκκλησιάζειν): 1272a 10; 1275b 7; 1282a 28; 1285a 11; 1292b 28; 1293a 9; 1294b 3; 1297a 15nn.; 1298b 19; 1300a 3; 1317b 35nn.; 1318a 40, b 12; 1319a 30; 1320a 18, 23	<i>soudit</i> (δικάζειν): 1318b 30
<i>sněmovník, člen sněmu</i> (ἐκκλησιαστής): 1275a 26, 31, b 14; 1282a 34, 37	<i>soudnictví</i> (τό δικάζον, τό δικάζειν): 1294a 38; 1298a 3;
<i>snížující, nízký, hrubý</i> (βάνυστος): 1258b 37; 1337b 8, 13	
<i>soběstačnost, soběstačný</i> (αὐτάρκεια, αὐτάρκης): 1252b 29; 1253a 1, 28; 1256b 32; 1257a 30; 1261b 11nn.; 1280b 34; 1291a 10; 1321b 17; 1328b 17	
<i>sofistický</i> viz úsudek	

REJSTŘÍK VĚCNÝ

(τό δικαστικόν): 1300b 13	<i>spojenectví</i> (συνμαχία): 1261a 25n.; 1280a 34, 40, b 8, 23; 1298a 4
<i>soudnost</i> (τό κρίνειν): 1282a 6	<i>spojení</i> (μίξις): 1294a 16 – b 14
<i>soukromník, soukromá osoba,</i> <i>kdo žije sám pro sebe</i> (ιδιώτης): 1271b 17; 1300b 21; 1304a 35; 1324a 41	* <i>společenství</i> společenství občanské, politické (κοινωνία πολιτική): 1252a 1nn.; 1253a 38; 1260b 27; 1276b 29; 1278b 25; 1279a 21; 1281a 3; 1295b 23nn.; společenství obětní (θύσια): 1280b 37
<i>soukromí, soukromý</i> být v soukromí, žít v sou- kromí (ιδιωτεύειν): 1273a 35, b 29; soukromý díl (μέρη τῶν ιδιωτῶν): 1330a 11, 14	<i>společník</i> (κοινωνός): 1261a 1; 1328a 26
<i>soused</i> (ἀστρυγείτων): 1289b 38; 1330a 18; (ὁ γειτνιῶν): 1267a 19; 1325a 12; 1330a 21; (ὁ πέλας): 1333b 31; (ὁ πλησίον): 1267a 25; 1324b 25; 1327b 1, 26	<i>společnost</i> (συνουσία): 1313b 14; 1339b 22
<i>sousední</i> (γειτνιῶν): 1265a 21; 1269a 40, b 3; 1331a 29; sousední území (χώρα τῶν πλησίον): 1291a 21	<i>spolehlivý, pevný</i> (ἀσφαλής): 1272b 7; 1285a 23; 1287b 7; (πιστός): 1283a 33
<i>soustrast</i> (ἔλεος): 1342a 7	<i>spolehlivost</i> (πίστις): 1322a 32
<i>soužití, život družný</i> (τό συζῆν): 1263a 15; 1278b 21; 1280b 38	<i>spoluobyvateľ</i> (συνοικῶν): 1278a 39
<i>spiknutí</i> (ἐπιβουλή): 1311a 19; (ἐπίθεσις): 1312a 20	<i>spolustolovník, spolu stolovati</i> (σύσσιτος, συσσιτεῖν): 1314a 10; 1317b 38
<i>spojenec</i> (σύνμαχος): 1269b 2; 1315a 2	<i>spor</i> (στάσις): 1308b 31; (συνάλλαγμα): 1300b 32
	<i>spořádanost</i> (εὐταξία): 1326a 30

REJSTŘÍKY

<i>správa</i> (διοίκησης): 1287a 6; 1321b 33; (οικονομία): 1308b 32; (πολίτευμα): 1278b 10nn.; 1279a 25nn.; 1283b 22; 1293a 16, 24; 1305b 34; 1306a 14	<i>stavba</i> (οικοδόμημα): 1321a 38
<i>spravovat</i> (οικονομεῖν): 1288a 34	<i>stavitel</i> (οικοδόμος): 1291a 14; 1328a 32
<i>správce</i> (ὁ δικαστικός): 1291a 27; (ταμίας): 1322b 25	<i>stihání</i> (ἐπίσκηψις): 1274b 7
<i>*spravedlnost</i> (δικαιοσύνη): 1253a 37; 1277b 17; 1283a 39; 1309a 36nn.	<i>stolování</i> společné stolování (συσσίτια): 1263b 41; 1313a 41; 1329b 5; 1330a 3nn.
<i>stačit si, dostačit si, dostačovat</i> (αὐτάρκτη εἶναι): 1253a 26; 1291a 14; 1326b 3nn.	<i>strach</i> (φόβος): 1302b 2, 21; 1304b 24; 1308a 28; 1311a 25, b 36
<i>stádo</i> (βόσκημα): 1272a 17; 1291a 15	<i>strana, stranické sdružení</i> (ἐταιρεία): 1305b 32; 1306a 31; 1313a 41
<i>stálý</i> (ἀσφαλής): 1308a 4	<i>stratég</i> viz vojevůdce
<i>starat se</i> (σπουδῆν ποιεῖν): 1337a 32; nerušeně se starat (σχολάζειν): 1308b 36	<i>stráž</i> (φυλακή): 1285a 24, 29; 1306a 28; (φύλαξ): 1286b 40; stráž osobní (φυλακή): 1286b 37; stráž tělesná (φυλακή): 1311a 7, 11
<i>starost</i> být prost starostí (σχολάζειν): 1256a 32; život plný starostí (ἀσχολία): 1337b 34; viz též péče	<i>strážce</i> (φύλαξ): 1310b 40; 1314b 17; strážce chrámu (ναοφύλαξ): 1322b 25; strážce občanů (πολιτοφύλαξ): 1268a 22; 1305b 29;
<i>stáří</i> (ήλικία): 1272b 40	

REJSTŘÍK VĚCNÝ

strážce zákonů (νομοφύλαξ, νομοφυλακία): 1287a 21; 1298b 29; 1322b 39; 1323a 7	(τὸ ἐλευθερὸν): 1310a 28, 31; udržovat svobodu (ο νόρος δεχ) (ἔθνη ἐλευθέρα διατελεῖ): 1327b 25
<i>strážnice</i> (φυλακτῆριον): 1331a 20, 23, b 16	<i>svobodně</i> (ἐλευθερίως): 1326b 31
<i>střed</i> (μέσος, μεσότης): 1295a 37, b 4; 1297a 6; 1342b 14, 34	<i>svobodný</i> (ἐλευθέριος): 1337b 15; (ἐλευθέρως): 1253b 23; 1255a 2, 40, b 18nn.; 1260a 9; 1277b 8, 15, 18; 1278a 10; 1281b 23; 1283a 16nn., 33nn.; 1286a 36; 1290a 36, b 1nn., 18; 1291b 27; 1292b 39; 1295a 23; 1299b 27; 1301a 30; 1314a 3, 6; 1325a 28; 1327b 31; 1333a 6nn., b 28; 1341a 27, 35; 1342a 19
<i>střežit, dávat pozor</i> (φυλάττειν): 1285a 26; 1286b 33; 1289a 19; 1307b 32; 1308a 29	<i>svatba</i> (κηδεία): 1303b 37
<i>střídmý</i> (κόσμιος): 1277b 23	<i>sváteční</i> sváteční poselství (θεωρία): 1310b 22
<i>studna</i> (κρήνη): 1321b 26	<i>svatyně</i> (τὰ ἱερά): 1331a 26, b 17
<i>sváříti se mezi sebou</i> (στασιάζειν): 1286b 1	<i>svědectví</i> křivé svědectví (ψευδομαρτυρία): 1263b 21; 1274b 6
<i>svoboda</i> (ἐλευθερία): 1280a 5, 24; 1281a 6; 1291b 34; 1294a 11, 17, 20; 1296b 18; 1310a 30; 1316b 24; 1317a 40 – b 17; 1318a 10; 1330a 33;	<i>šik</i> (φάλαγξ): 1303b 14
	<i>škoda, škodlivý</i> (βλάβη, βλάβος, βλαβερός): 1253a 15; 1254b 9; 1268b 27; 1269b 14; 1286b 25; 1310b 5; 1327a 12; 1328a 14; 1337b 17

REJSTRÍKY

škodit
(βλαβερόν εἶναι): 1269b 36; 1295b 13

škůdce
(ὁ βλαβερός): 1314a 19

šlechetný
lidé šlechetni a ctnostní,
mužové šlechetni (οἱ καλοὶ
κάγαθοί): 1293b 39, 42

**špatnost*
(κακουργία): 1295b 11

štědlost, štedrý, štědře
(ἐλευθεριότης, ἐλευθέρως,
ἐλευθερίως): 1263b 11nn.;
1265a 33, 37

štěstí
(τύχη): 1323b 28; 1331b 22;
1332a 30nn.;
mající štěstí (μακάριος):
1314b 32;
štěstí poskytující (τυχη-
ρός): 1295a 28

šťastný
(μακάριος): 1323b 24;
1338a 3;
(εὐδαίμων): 1333b 22, 29

švec
(σκυτεύς): 1291a 19;
(σκυτοτόμος): 1260b 2

T

taxiarchie
(ταξιαρχία): 1322b 3

teoretický
(θεωρητικός): 1333a 25

tělo
zdravé tělo (σώμα εὖ
διακείμενον πρὸς ὑγίει-

αν): 1320b 34

tělocvik
(ἡ γυμναστική): 1297a 30,
32; 1337b 24, 27; 1338a 19,
b 6, 39; 1339a 23;
učitel tělocviku
(παιδοτριβης): 1288b 18

těžkooděnc
(ὀπλίτης): 1305b 33;
1326a 23;
těžkooděnci (τὸ ὀπλιτι-
κόν): 1297b 20; 1321a 7

trest, trestání
(ζημία): 1302a 33;
(ζημίωσις): 1300b 22;
(κόλασις): 1315a 7, 15;
1332a 12

trestat
(κολάσεις ποιεῖν):
1315a 21;
více trestat (μείζω τὰ ἐπι-
τίμια εἶναι): 1309a 22

trh
(ἀγορά): 1321b 12;
1331b 11

triérarchie, triérarchos
(τριηραρχία, τριηραρχος):
1304b 29; 1322b 4

trojveslice
(τριήρης): 1327b 15

třicet tyranů
(οἱ τριάκοντα): 1305b 25

třída
(γένος): 1329a 41, b 23

třídění
(σύνταξις): 1322a 36

**tyranida*
(τυραννίς): 1279b 5n.;

REJSTRÍK VĚCNÝ

1285a 32, b 26;
1286b 16; 1293b 28;
1295a 1–24; 1296a 2nn.;
1305a 8nn.; 1308a 21;
1310b 2 – 1311a 22;
1312a 39 – b 37; 1313a 4;
1313a 34 – 1315b 39;
1316a 22nn.; 1318a 22, b 18;
(τὸ τυραννικόν): 1287b 39;
cíl tyranidy (σκοπὸς
τυραννικός): 1311a 5;
zařízení v tyranidě (τὰ
τυραννικά κατασκευάσ-
ματα): 1319b 27

tyran
(τύραννος): 1284a 34;
1285a 26, 37; 1286b 39;
1292a 22; 1305a 9;
1306a 23; 1310b 15;
1312b 20; 1313a 15, 36,
b 36, 41; 1314a 7, 26, b 6nn.;
1315a 38;
být tyranem (τυραννεῖν):
1267a 14;
moc tyranů (δύναμις τυ-
ραννική): 1313a 13;
stávat se tyranem
(τυραννεῖν): 1277a 24;
tyranská vláda (τὸ τυραν-
νεῖν): 1277a 24;
způsob tyranů (τὸ τυραν-
νικόν): 1314a 6;
život tyranů (τυραννικός
βίος): 1324a 10

U

ublížení
(βλάβη): 1267b 39

uctění
(τιμή): 1335b 16

účastník
(κοινωνός): 1320b 29

úcel
(τέλος): 1313b 26

učení
(μάθησις): 1336a 24;
1340b 39; 1341a 6, 23
učební předmět (παιδευ-
μα): 1338a 36

účet
skládání účtů
(αἱ εὐθυναί): 1282a 14;
(τὸ εὐθύνειν): 1318b 22;
účty ze soudní činnosti (τὸ
εὐθυντικὸν δικαστήριον):
1300b 19;
zkoumat účty (εὐθύνειν):
1318b 29

učit se
(μανθάνειν): 1336b 37;
1338a 12; 1339a 29, 34

účtování
(αἱ εὐθυναί, τὸ εὐθύνειν):
1271a 6, 8; 1274a 17;
1281b 33; 1282a 2, 26;
1298a 6, 22, 25, b 6;
1317b 27; 1318b 37

udavačství
(συκοφαντία): 1268b 25

úklad
(ἐπιβουλή): 1313b 21;
1314a 17

REJSTRÍKY

<i>úkol</i> (ἔργον): 1299a 36; 1338b 34	1263b 9; 1267a 10; 1277b 21; 1319b 32; 1323a 28, b 29; 1326b 31; 1334a 19, 24; 1335a 22; 1340a 20; být uměřený (σωφρονεῖν): 1334a 26
<i>ukládat, strojit úklady</i> (ἐπιβουλεύειν): 1295b 32; 1315a 2	
<i>úkon</i> (λειτουργία): 1330a 13	<i>umírněnost</i> (τὸ μετριάζειν): 1298b 1
<i>umělecký, umělecky</i> umělecká díla (τὰ τῶν τεχνιτῶν ἔργα): 1338a 18; umělecky nadaný (τεχνικός): 1327b 27	<i>úmluva</i> (συνθήκη): 1280a 38, b 3, 10 <i>úprava</i> (κόσμος): 1321b 7 <i>upustit od</i> (ἀφιστάναι): 1270a 8
<i>umělec</i> (τεχνίτης): 1314b 4; 1328b 21, 26; 1341b 17	<i>úrok</i> (τόκος): 1258b 5nn.; půjčování peněz na úroky (τοκισμός): 1258b 25
<i>umělý, uměle</i> (κατὰ τέχνην): 1333a 23; (τεχνικός): 1258b 36; (τεχνικῶς): 1257b 4	<i>*úřad</i> (ἀρχεῖον): 1270b 17; 1298b 28; 1299a 36, b 9, 15; 1304a 19; 1331a 25; (ἐπιμέλεια): 1322b 29; (τιμή): 1294a 10; 1312a 18; 1322b 28; obsazování úřadů (κατάστασις τῶν ἀρχῶν): 1299a 10; 1300a 8nn.; rozdělovat úřady (νέμειν τὰς ἀρχάς): 1282b 24; 1289a 16; volba úřadů (ἀρχαιρε- σία): 1298a 20; 1317a 5, 8; rozlišení úřadů (διαίρεσις
<i>umění</i> (τέχνη): 1257b 26nn.; 1337a 2; umění politické (ἡ πολιτι- κή): 1258a 22; 1324b 32; umění směnné (ἡ μετα- βλητική): 1258b 21, 29; umění výtěžné: (ἡ χρηματιστική): 1256a 1; 1259a 6; (τὸ χρηματιστικόν): 1259a 20; umění zákonodárné (ἡ νομοθετική): 1325a 11	
<i>uměřenost, uměřený, uměřeně</i> (σωφροσύνη, σώφρων): 1259b 24, 31nn.; 1260a 21;	

REJSTRÍK VĚCNÝ

τῶν ἀρχῶν): 1299a 3 – 1300b 12; 1321b 4 – 1323a 10; úřad dozorce nad ženami (γυναικονομία): 1322b 39; úřad králů (βασιλεία): 1273a 37; úřad nejvyšší (κύρια ἀρ- χή): 1303a 17; 1309a 34; 1322b 12; 1323a 7; úřad policejní (ἀστυνο- μία): 1321b 23; úřad soudcovský (δικασ- τής): 1287b 16	b 6nn.; 1279a 25nn.; 1282b 10nn.; 1284b 3nn.; 1287b 40; 1288a 32nn.; 1289a 15nn., 26nn., b 27 – 1295a 24; 1296b 14nn; 1297b 37 – 1301a 15; 1337a 14nn.; ústava bez vlády (ἀναρχία): 1302b 29; změna ústav (μεταβολή πολιτειῶν): 1292b 18; 1301a 20 – 1316b 27
<i>úředník</i> berní úředník (ἀποδέκτης): 1321b 33; úředník policejní (ἀστυνό- μος): 1322a 13; 1331b 10; úředník tržní (ἀγορανόμος): 1322a 14; volba úředníků (ἀρχαιρε- σία): 1281b 33; 1282a 13	<i>úsudek</i> (τὸ κρίνειν): 1340b 35; solistický úsudek (σο- φιστικὸς λόγος): 1307b 36
<i>usazovat se</i> (ποιεῖσθαι τὰς ἀποικίας): 1319a 36	<i>ušlechtilý</i> (ἐλευθέριος): 1338a 32; 1339b 5
<i>úskok</i> chytrý úskok (σόφισμα): 1297a 35; 1307b 40; 1308a 2	<i>utiskovat</i> (ὕβριζειν): 1297b 7; 1311a 2
<i>uspořádání</i> (σύνταξις): 1271b 2; (τάξις): 1272a 4	<i>útok</i> (ἐπίθεσις): 1311a 31, b 7
<i>uspořádánost</i> (εὐταξία): 1272a 4; 1321a 4	<i>území</i> (χώρα): 1291a 21; 1327a 19, 32; 1329b 39
<i>*ústava</i> (πολιτεία): 1274b 38; 1275a 38nn.; 1278a 15nn.,	<i>užitek</i> (βοήθεια): 1256b 19; 1258b 20
	<i>užívání</i> (χρησις): 1257a 6
	V
	<i>vada</i> (ἀμαρτία): 1310b 6
	<i>válečníci</i> (τὸ προπολεμοῦν): 1264b 33;

REJSTRÍKY

stav válečníků (τὸ πολεμικόν): 1291a 26; (τὸ προπολεμηῆσον): 1291a 7; (τὸ προπολεμοῦν): 1291a 19	<i>včelařství</i> (μελιττουργία): 1258b 18
<i>válečníctví</i> (τὰ πολεμικά): 1273b 16; 1305a 14; (ή πολεμική): 1255b 38; 1256b 23; 1277a 18	<i>vedoucí</i> (ήγεμονικός): 1327b 5
<i>válečný, válečnický</i> (πολεμικός): 1267a 20; 1271b 6; 1285a 10; 1330b 41; 1341a 8; válečný úkol (ή πολεμική πράξις): 1330b 1n.	<i>věc</i> (κτῆμα): 1257a 6
<i>válka</i> (τὰ πολεμικά): 1285b 18; (πόλεμος): 1256b 26; 1298a 4, 21nn., b 6; 1306a 20nn.; 1322a 35; 1333a 31nn.; 1334a 15; bezpečnost ve válce (ή πολεμική ἀσφαλεία): 1330b 25; činnost ve válce (ή πολε- μική χρεία): 1254b 31; opatření pro válku (πρὸς τὸν πόλεμον ἐπιμέλεια): 1326a 6; pro případ války (πρὸς τοὺς πολεμικοὺς καί- ρους): 1314b 16	<i>věda</i> (μάθησις): 1338a 17
<i>vášnivý</i> (βακχευτικός): 1342b 26	<i>věk</i> (ήλικία): 1282a 31; 1294b 25; 1321a 23; 1332b 39, 41; 1333b 4; 1334b 34; 1335a 10nn., b 34nn.; 1336a 23, 41, b 41; 1339a 7; 1340b 15, 33; 1342 b 31
<i>vážení</i> (ἀξίωμα ἔχειν): 1281b 25	<i>věkový</i> věkový rozdíl (ήλικία): 1342b 20; věkový stupeň (ήλικία): 1336b 38
	<i>velitelství</i> (ήγεμονία): 1285b 9, 18
	<i>venkov</i> (χώρα): 1321b 28; 1322b 33
	<i>veřejný</i> veřejné výlohy, veřejný podnik, veřejné výkony (αι λειτουργίαι): 1305a 5; 1309a 18; 1320b 4; 1321a 33
	<i>věrný</i> (πιστός): 1314a 21
	<i>věštba</i> věštba rýthijská (μαντεῖον πυθόχρηστον): 1331a 27
	<i>věština</i> (πλήθος): 1281a 26

REJSTRÍK VĚCNÝ

<i>věž</i> (πύργος): 1331a 21	<i>vojáci</i> (τὸ πολεμικόν): 1291b 21
<i>vino</i> bez vína (ἄοινος): 1336a 8	<i>vojenský</i> vojenská hlídka (φρουρός): 1322a 28; vojenská služba: být prost vojenské služby (ἄφρουρος): 1270b 4
<i>vítězství</i> odměna za vítězství (ἄθλον τῆς νίκης): 1296a 30; vítězná strana (τὸ κρατοῦν): 1255a 15	<i>vojenství</i> (τὸ ὀπλιτεύειν): 1291a 30; (τὰ πολεμικά): 1322b 6, 31
<i>vkusnost</i> (κόσμος): 1330b 31	<i>vojevůdce, stratég</i> (στρατηγός): 1268a 22; 1285b 22, 38; 1299a 21; 1305a 8; 1321a 17; 1322a 39; 1326b 5; (ὁ στρατηγῶν): 1277b 10; 1305a 11; 1312a 11; být vojevůdcem (στρατη- γεῖν): 1307b 12; jsoucí zdatným vojevůd- cem (στρατηγικός): 1309b 1; pravomoc u vojevůdce (δύναμις στρατηγίας): 1300b 11; úřad vojevůdců (στρατη- γία): 1273a 37; zkušení vojevůdci (οἱ περὶ τὴν στρατηγίαν ἔμπειροι): 1326b 40
<i>*vláda</i> (ἀρχή): 1277b 7nn.; 1278b 30nn.; 1288a 11; 1325a 27nn.; 1333a 3nn., b 28; (τὸ δεσπόζειν): 1333b 17; (δυναστεία): 1293a 31; vláda čtyř set (οἱ τετρα- κόσιοι): 1304b 12; 1305b 27; vláda občanská (πολιτική ἀρχή): 1277b 9; vláda velmožů (δυνασ- τεία): 1272b 10; 1292b 10; 1302b 10; 1303a 13; 1308a 18, b 8	<i>vojevůdcovství</i> (στρατηγία): 1285a 7, 15, b 27; 1286a 2; 1287a 5; 1309b 4; (ή στρατηγική): 1258a 11
<i>vladařství</i> (δυναστεία): 1306a 24	<i>vojini</i> (οἱ προπολεμοῦντες):
<i>vládychtivý</i> (ἀρχικός): 1328a 7	
<i>vloha</i> přirozená vloha (φύσις): 1295a 28	
<i>vnitrozemní</i> (ήπειρωτικός): 1338b 22	
<i>vody</i> (τὰ ὕδατα): 1330b 4nn.	

REJSTRÍKY

- 1291b 3;
vojíní námezdní (οι
στρατιῶται): 1306a 28
- vojsko*
(τὸ μάχιμον): 1328b 22;
(τὸ ὀπλιτικόν): 1329a 31;
(τὸ πολεμικόν): 1329a 2;
námezdní vojsko
(τὸ ξενικόν): 1285a 27;
(οἱ στρατιῶται):
1306a 21;
námožní vojsko (τὸ ἐπι-
βατικόν): 1327b 9
- volnost*
(ἀναρχία): 1319b 28;
(ἄνεσις): 1269b 40;
1313b 35;
(ἐξουσία): 1318b 39
- **volný čas*
(σχολή): 1313b 3; 1329a 1;
1333a 30 – b 3; 1334a 15nn.;
1338a 2, 10;
(τὸ σχολάζειν): 1334a 4nn.;
1338a 1;
kdo má volný čas
(σχολαστικός): 1313b 4;
1322b 37; 1341a 28;
mít volný čas, dopřát si
volného času (σχολά-
ζειν): 1273a 25, 33;
1292b 28nn.; 1293a 5, 18;
1300a 3; 1337b 31;
1338a 4;
ve volném čase žijící
(ὁ σχολάζων): 1326b 31
- vražda*
(τὰ φονικά, φόνος):
1269a 1; 1300b 28
- vrchol*
(τέλος): 1339a 31
- vůdce*
(ἡγεμών): 1303b 28;
1305a 40; 1313b 29;
1316b 18;
(ὁ ἡγεμονικός): 1308a 8;
(προστάτης): 1305a 18, 39,
b 17;
být vůdcem (ἐν προεδρίᾳ
εἶναι): 1292a 9
- vůl*
(βοῦς): 1252b 12
- vůle*
(προαίρεσις): 1332a 32;
s vůlí (ἐκών): 1285a 27,
b 3nn.; 1304b 11
- vyevičit*
(γυμνάζειν): 1333b 20
- výcvik*
(σύνταξις): 1297b 19
- výdělečný*
výdělečné zaměstnání
(ὁ χρηματισμός): 1258b 8;
1338a 16;
výdělečně činný (χρημα-
τιστικός): 1256a 15
- výdělečnictví*
(ἡ χρηματιστική):
1253b 14; 1258a 6
- výdělkářský*
(χρηματιστικός): 1259a 7
- výdělkářství*
(τὸ χρηματίζεσθαι):
1316b 4
- vyhnanec*
(φυγάς): 1275a 21

REJSTRÍK VĚCNÝ

- vyhnanství*
(φυγή): 1294b 34; 1298a 6
- **výchova*
(παιδεία): 1277a 20;
1283a 25; 1288b 1; 1313b 1;
1324b 9; 1337a 2; 1337a
11 – 1342b 34;
(ἐπιμέλεια): 1337a 5;
1338b 16;
(τροφή): 1294b 21;
poskytnout výchovu
(παιδεύειν): 1287a 25;
začít výchovu (παιδεύ-
ειν): 1334b 8
- vychovávat, být vychováván,*
být vzděláván
(παιδεύειν): 1260b 15;
1266b 30; 1270b 37;
1287b 25; 1333b 4; 1334a 9;
1337a 35;
(τρέφειν): 1294b 22
- výkon*
(ἐργασία): 1328b 19;
(ἔργον): 1255b 28;
válečný a občanský výkon
(πολεμική καὶ πολιτική
ἄσκησις): 1341a 8
- vyměňovat*
(ποιεῖσθαι τὰς μεταδό-
σεις): 1257a 24
- vyvikající*
(καθ' ὑπεροχήν): 1310b 11
- vyvikat*
(πλεονεκτεῖν): 1324b 10;
(ἐν ὑπεροχῇ εἶναι):
1255a 15
- vytvorovat si výhody*
(πλεονεκτεῖν): 1292b 19
- vyobcovat střepinovým soudem*
viz ostrakismos
- vypomáhání*
(βοήθεια): 1257a 32
- vyrovnání*
(ἀνομάλωσις): 1274b 9
- výsada*
(πλεονεξία): 1297a 11;
výsada výhradní (μονο-
πωλία): 1259a 21nn.
- vyspělý*
(τέλειος): 1259b 3
- výstřední*
(παρεκβεβηκώς):
1275b 1n.;
výstřední zákon (νόμος
καθ' ὑπεροχήν): 1310a 1
- výstřednost*
(ὑπερβολή): 1315b 3
- vysvobodit*
(ἐλευθεροῦν): 1310b 37
- vyšehrad*
(ἀκρόπολις): 1330b 19
- výšina*
(ὄρεινός τόπος): 1331a 5
- výtěžek*
(καρπός): 1263a 4nn.;
1309a 16
- vyučovat*
(διδάσκειν): 1337a 25
- vyvlastňovat*
ten, kdo vyvlastňuje (ὁ δη-
μεύων): 1318a 25
- vývoj*
(γένεσις): 1252b 32
- vyzbrojení*
(ὄπλισις): 1297a 16

REJSTŘÍKY

- výživa*
(τροφή): 1258a 18, 23;
1297b 11; 1330a 2;
1335b 20; 1336a 4, 7
- vzdělání*
(παιδεία): 1291b 29;
1293b 37; 1296b 18;
1317b 39;
stránka vzdělání (παίδευ-
μα): 1338a 11;
vzdělání předběžné (τὸ
προπαιδεύειν): 1337a 19;
filosofické vzdělání (φι-
λοσοφία): 1342a 31
- vzdělaný*
(γνώριμος): 1298b 21, 25;
(πεπαιδευμένος): 1282a 4nn.;
1299b 25; 1342a 19
- vznešený*
(γνώριμος): 1274a 18;
1291b 17, 28; 1296b 31;
1303b 6, 31; 1305a 4;
1307a 35nn.; 1308a 32;
1309a 3, 9; 1310b 13, 16;
1313b 18; 1315b 4;
1318b 35; 1319b 13nn.;
1320a 14, b 7; 1321a 39
- vznik*
(γένεσις): 1310b 8
- vzpoura*
(διάστασις): 1321a 19
- vzpournost*
(ὑβρις): 1295b 11
- vzpourný*
(ὑβριστής): 1295b 9
- Z**
- zabezpečení*
(ἀσφάλεια): 1319b 39
- základ*
(ὑπόθεσις): 1314a 38
- *zákon*
(νόμος): 1253a 32;
1270b 34; 1292a 24, 32nn.;
1324b 4;
zákony (τὰ νόμιμα):
1268b 42;
psané zákony (τὰ γραμ-
ματα): 1270b 30;
1272a 38; 1286a 12;
1287b 5;
dávání zákonů (νομοθε-
σία): 1298a 21;
porušovat zákon (λύειν
νόμον): 1266b 12;
zrušení zákonů (λύσις νό-
μων): 1268b 30
- zákonitý*
(νόμιμος): 1303a 22;
1324b 5, 27; 1325a 11
- zákonodárci*
(οἱ νομοθέται): 1274a 22 –
b 26;
náležící zákonodárci
(νομοθετικός): 1324b 26
- zákonodárství*
(νομοθεσία): 1284a 12;
1297a 35; 1334a 4
- zákonnost*
(εὐνομία): 1280b 6;
1326a 30
- záměr*
(προαίρεσις): 1312b 3;

REJSTŘÍK VĚCNÝ

- voliti záměrně (προαι-
ρετικὸν εἶναι): 1266b 37
- zaměstnání*
(ἐργασία): 1258b 36;
1320b 9; 1341b 13;
- člověk všedního zaměst-
nání (ὁ βάνουσος):
1277b 35; 1331a 34;
ten, kdo má všední
zaměstnání (τὸ βάνου-
σον): 1329a 20
- zaměstnaný, zaneprázdněný*
*být zaměstnán, být zane-
prázdněn*
(ἄσυχολον εἶναι, ἀσχολεῖν):
1305a 20; 1313b 28;
1337b 31
- zaměstnat (= připravit o volný
čas)*
(ἀσχολία): 1313b 25
- zámožní*
(οἱ εὐποροὶ): 1279b 8,
21nn.; 1280a 5; 1288a 15;
1289b 30nn.; 1290a 10, 38;
1291a 34, b 8; 1294a 16nn.;
1295b 2; 1296a 12, 28, b 31;
1297a 9nn.; 1302a 2, b 28;
1303a 12; 1305b 2;
1308b 28, 30; 1309a 6nn.,
b 39; 1310a 5; 1316b 13;
1317b 9; 1320a 25nn.;
1321a 13, 20;
(οἱ πλούσιοι): 1281a 12;
(οἱ ἐν ταῖς εὐπορίαις):
1307a 19
- zámožnost*
(εὐπορία): 1326b 34;
- ti s větší zámožností (οἱ
εὐπωρότεροι): 1293b 38
- zámožný*
být zámožný
(εὐπορεῖν): 1306b 36;
(εὐπορίαν ὑπάρχειν):
1329a 19;
(πλουτεῖν): 1278a 24
- zánik*
(φθορά): 1301a 22nn.;
1307b 29; 1312b 39;
1313a 11
- zápasnictví*
(ἡ παιδοτριβική):
1338b 7nn.
- zařízení*
(ἀφορμή): 1320a 39
- zásada*
(ἀξίωμα): 1317a 39;
(ὑπόθεσις): 1314a 28
- zásluha*
(ἀξία): 1272a 38; 1288a 14;
1326b 16
- závodní*
závodní cena ctnosti
(ἄθλον τῆς ἀρετῆς):
1270b 24;
závodní cena pro otroky
(ἄθλον τοῖς δούλοις):
1330a 33
- závodý*
pochodňové závodý (λαμ-
παδαρχία): 1309a 19
- zboží*
(τὰ κτήματα): 1257a 14;
(τὰ ὄνια): 1331a 33, b 4
- zbraň*
(τὰ ὄπλα): 1279b 4;

REJSTRÍKY

1285a 26; 1297a 29, b 2; 1311a 13; 1328b 7; 1329b 36	<i>zeugité</i> (οί ζευγίται): 1274a 20
<i>zdání</i> dle osobního zdání (αυτογνώμων): 1270b 29; 1272a 39; předkládat dobré zdání (προανακρίνειν): 1298a 31	<i>zhoršený</i> (παρεκβεβηκώς): 1282b 13; 1284b 4, b 23; 1309b 19
<i>zdatnost</i> (ἀριστινδην): 1273a 23; 1293b 10; válečná zdatnost (πολεμική ἀρετή): 1314a 22	<i>zhýčkanost</i> (τρυφή): 1295b 17
<i>zdatný</i> (ἐπιεικής): 1308b 27; 1318b 35; 1319a 3	<i>zisk, zisťnosť</i> (κέρδος): 1302a 32, b 5; 1302a 38; 1308b 38; 1318b 17; (πλεονεξία): 1302b 9; 1327a 31
<i>zdeděný</i> (πάτριος): 1269a 4; 1285a 24	<i>ziskuchtivost</i> (φιλοχρηματία): 1271a 18
<i>zdraví</i> (ὕγεια): 1258a 12, 32; 1330a 38; 1335b 6; 1336a 14; 1338a 20	<i>zkušenosť, zkušeny</i> (ἐμπειρία, ἔμπειρος): 1257a 4, b 3; 1258b 11nn.; 1297b 20; 1317b 21; 1322a 32; 1326b 40; 1341b 29
<i>zdravotní (= kvůli zdraví)</i> (ὕγειας χάριν): 1335b 37	<i>zlo</i> (βλάβη): 1333b 31; způsobiti zlo (κακούργεῖν): 1308a 19
<i>zemědělci</i> (τὸ γεωργοῦν): 1329b 1; třída zemědělců (τὸ γεωργικόν): 1292b 25; zemědělci z lidu (δῆμος γεωργικός): 1289b 32	<i>zločin</i> (ἀδίκημα): 1295b 10
<i>zemědělství</i> (βίος γεωργικός): 1256b 1; (γεωργία): 1256a 34; (τὸ γεωργικόν): 1256b 4; provazovat zemědělství (γεωργεῖν): 1256a 35	<i>zločinnost</i> (κακούργια): 1265b 12
	<i>zlosyni</i> (οἱ κακοῦργοι): 1295b 10
	<i>zmatek</i> (ταραχή): 1302a 22
	<i>změna</i> (κίνησις): 1268b 25; 1300b 38;

REJSTRÍK VĚCNÝ

(μεταβολή): 1292b 18; 1301a 20 – 1316b 27	Ž <i>žádost</i> (ἐπιθυμία): 1266b 29; 1267a 6, b 4; 1287a 31
<i>znalost</i> (ἐμπειρία): 1282a 1; 1309b 5; (μάθησις): 1337 b 9; 1339a 36; znalost užívání (ἡ χρηστικὴ ἐπιστήμη): 1255b 31	<i>žádoucí</i> (κατ' εὐχήν): 1327a 4
<i>zneuctění</i> (ἀτιμία): 1315a 19, 23	<i>žaloba</i> (δίκη): 1320a 12; (γραφή): 1321b 36; 1331b 7
<i>zneuctívát</i> (ἀτιμάζειν): 1306b 31	<i>železo</i> (σίδηρος): 1257a 38
<i>zobrazovat</i> (εἶναι μίμησιν): 1336b 16	<i>ženit a vdávat</i> (συζευγύναι): 1335a 16, 29
<i>zotavení</i> (ἀνάπαυσις): 1338a 1; 1339a 16, b 15nn.; 1341b 41	<i>ženy</i> být pod poroučením žen (γυναικοκρατούμενοι): 1269b 24; vláda žen (γυναικοκρατία): 1313b 33
<i>zrupnost, zrupné jednání, zrupné chování</i> (ὄβρις): 1302b 2; 1311a 27, 33; 1314b 27; 1315a 14	<i>živit</i> (τρέφειν): 1293a 1; 1335b 21
<i>zrupný</i> (ὄβριστής): 1334a 28; být zrupný (ὄβριζειν): 1302b 6; stávat se zrupným (ὄβριζειν): 1307a 20	<i>žit, žití, život</i> dobrý život, dobře žít (εὖ ζῆν): 1252b 30; 1253b 25; 1258a 1nn.; 1280b 33, 39; 1324a 8; 1331b 39; blažené žití (εὐδαιμόνως ζῆν): 1323b 1; blaženě žít, šťastně žít (μακαρίως ζῆν): 1324a 24; 1338a 2; žít blaženě a krásně (εὐδαιμόνως καὶ καλῶς ζῆν): 1281a 2; krásné žití, zkrášlení života, krásný život (καλῶς ζῆν): 1278b 23; 1291a 4; 1332a 1;
<i>zvíře</i> (θηρίον): 1254b 17; 1255b 2; 1256b 24; 1264b 4; 1281b 19; 1287a 30; 1338b 30	
<i>*zvyk</i>	

REJSTRÍKY

1333b 25;	16, 26n., 28, 32, 40;
žit rozmařile (τρομαῖον):	1325a 17nn., 21, 24, b 16,
1265a 34; 1266b 26;	30; 1327b 5; 1328b 39;
1310a 23	1333a 30; 1337a 38;
*ζῆσις	(ζωή): 1275b 21; 1280b 34;
(βίος): 1252b 27; 1254a 7,	1281a 1; 1283a 24; 1288a 37;
b 30; 1256a 20, b 1;	1323a 23; 1325a 9;
1265a 22, b 41; 1278a 21;	1328a 36, b 17; 1333a 16;
1295a 29, 36nn., 40;	ζῆσις v cizině (ὁ ξενικὸς
1323a 15nn., b 40; 1324a 10,	βίος): 1324a 16

ŘECKÉ VÝRAZY

ἀγορά	trh, náměstí
ἀγοραῖος	kramář, obchodník
ἀγορανόμος	tržní úředník
ἀγρονόμος	dozorce nad poli
ἀδίκημα	bezprávní, zločin
ἀδουλία	nemít otroků
ἀίδιος	doživotní
αἰσυμνητεία, αἰσυμνήτης	aisymnéteia, aisymnétés
ἀκρόπολις	vyšehrad
τὸ ἀλιευτικόν	rybáři
ἀλιευτικὸς βίος	rybářství
ἀλλαγή	směna
ἀμάρτημα	chyba, omyl
ἀμαρτία	chyba, provinění, vada
ἄμισθος	nemít plat, bez platu
ἀμφιδέξιος	obouruký
ἀνάπαυσις	klid, oddech, zotavení
ἀναρχία	volnost, ústava bez vlády
ἄνεσις	oddech, volná kázeň, volnost
ἀνεψιός	bratranec
ἀνθρωποφαγία	lidojedství
ἀνομάλωσις	vyrovnání
τὸ ἀντιπεπονθὸς ἴσον	vyrovnávací odplata
ἄνοπλος	neozbrojený
ἀνυπεύθυνος	bezúhonný, nezodpovědný
ἀνωμαλία	nesrovnalost
ἀξία	hodnost, hodnota, hodnota a zásluha
ἀξίωμα	důstojnost, sebevědomí, zásada
ἀπάτη	lest

REJSTRÍKY

ó ἀπελεύθερος propuštěnec
 ἀπέχθεια nepřátelství
 ἀπιστεῖν nedůvěřovat
 ἀπιστία nedůvěra
 ἀποικία osada
 ἀποκληροῦν losem vyloučiti, losovati
 ἀπορία chudoba
 ἀπορεῖν být chudý, nemít, mít nedostatek, nedostávat se,
 mít nouzi
 οἱ ἄποροι chudí, chudobní, nemajetní, nezámožní
 ὁ ἀπορῶν chudobný člověk
 ἀρετή ctnost, zdatnost
 ἀριστίνδην zdatnost
 ἀριστοκρατία, ἀριστοκρατικός aristokracie, aristokratický
 ἀρχαιρεσία volba úředníků, volba úřadů
 ἀρχεῖον úřad
 ἀρχή vláda, počátek, úřad
 ἀρχικός vládychtivý
 ἄρχων archón
 ἀστός domácí obyvatel, občan
 ἄστυ město
 ἀστυγείτων soused
 ἀστυνομία policejní úřad
 ἀστυνόμος policejní úředník
 ἀσφάλεια bezpečnost, zabezpečení
 ἀσφαλής spolehlivý, pevný, stálý
 ἀσχολεῖν, ἄσχαλος nemít čas, neztrácet čas, pracovat,
 zaměstnaný, zaneprázdněný
 ἀσχολία práce, život plný starostí
 ἀτεκνία bezdětnost
 ἀτελής nedokonalý, nedospělý, nedovršený, nevyspělý,
 osvobozen, slabý
 ἀτιμία odnětí čestných práv, zneuctění, ztráta cti, ztráta
 občanských práv
 ἀτιμάζειν být bez občanských poct, zneuctívat
 ἄτιμος bez cti, bez občanské pocty, kdo pozbyl občanských
 práv
 ἀλλησις hra na píšťalu

ŘECKÉ VÝRAZY

αὐτάρχεια soběstačnost
 αὐτάρκης samostatný, soběstačný
 αὐτοκράτωρ svrchovaný, mající svrchovanou moc
 αὐτογνώμων dle osobního zdání
 αὐτόνομος samostatný
 ὁ ἀφιστάμενος povstalec
 ἀφορμή zařízení
 ἄφρουρος býti prost vojenské služby

 βακχία, βακχευτικός bakchická nálada, vášnivý
 βάνουσος snižující, nízký, hrubý
 ὁ βάνουσος řemeslník, člověk všedního zaměstnání, nižší
 dělník
 βαρβαρικός, βάρβαρος barbarský, cizí, drsný, ne řecký,
 barbar
 βασιλεία kralování, království, úřad králů
 βασιλεύειν kralovat
 βασιλεύς král
 τὸ βασιλευτόν království
 βασιλικός královský
 βία násilí
 βιάζεσθαι dopouštět se násilí, krotit, nutit, užívat násilí,
 přemoci
 βίος život
 βλάβη, βλάβος náhoda, škoda, ublížení, zlo
 βοήθεια pomoc, užitek, vpomáhání
 βοηθεῖν pomáhat, přispět ku pomoci
 βόσκημα dobytek, stádo
 τὸ βουλευέσθαι porada, poradnictví, rada
 τὸ βουλευόμενον porada, poradní část, poradní složka, rada,
 stav radní, ti, co radí
 ἡ βουλευτικὴ ἀρχή poradní úřad
 βουλή rada
 βοῦς skot, vůl

 γάλα mléko
 ἡ γαμικὴ manželství
 γάμος sňatek

REJSTRÍKY

γεινιῶν sousední
 γένεσις plození, porod, vývoj, vznik
 γένος rodová posloupnost, rod, třída
 γεροῦσία gerúsia
 γεωργία hospodářství, rolnictví, zemědělství
 γεωργία ψιλὴ orba, pěstování obilnin
 ἡ γεωργικὴ rolnictví
 γεωργικός rolnický
 τὸ γεωργικόν třída zemědělců, zemědělství
 γεωργός rolník, zemědělec, pracující na poli
 ὁ γεωργῶν rolník, vdělavatel půdy
 γνώριμος vzdělaný, vznešený
 τὰ γράμματα gramatika, písmena, psané zákony
 γραφή písemná dohoda, obraz, žaloba
 γυμνάζειν vycvičit, sílit cvikem
 γυμνασιαρχία dozorce nad gymnasii
 γυμνάσιον tělesná cvičení, cvičiště
 ἡ γυμναστικὴ tělocvik
 γυναικοκρατία vláda žen
 γυναικονομία úřad dozorce nad ženami, dozor nad ženami

 τὰ δαιμόνια bohoslužba
 δεισιδαίμων bohabojný
 δεσπόζειν ovládat, panovat, být pánem
 τὸ δεσπόζειν vláda, panství
 δεσποτεία despotie, panství, vláda pána, podmanění
 δεσπότης pán
 ἡ δεσποτικὴ despotická vláda, panství
 δεσποτικός despotický, panský
 δεσποτικῶς despoticky, panský
 δημαγωγεῖν být demagogem, lichotit, naklonit si lid, zjednat
 si lichocením přízeň
 δημαγωγία, δημαγωγός demagogie, demagog
 δήμευσις zabavení majetku, zabavení jmění
 δημιουργός řemeslník, odborný pracovník
 δημοκρατία demokracie, ústava demokratická
 δημοκρατικός demokratický
 δῆμος lid, obyvatelstvo

ŘECKÉ VÝRAZY

τὰ δημόσια veřejné budovy
 ὁ δημόσιος nevolník obce
 οἱ δημοτικοί demokraté, lid
 δημοτικός demokratický, lidový
 ὁ δημοτικός přítel lidu
 διαιτητής rozhodčí
 διανέμειν dělit, rozdělovat
 αἱ διάστασις vnitřní nepokoje, různice, vzpoury, rozbroje
 τὸ δικάζειν soud, soudci, soudnictví
 τὸ δίκαιον právo
 δικαιοσύνη právo, spravedlnost
 δικαστήριον soud
 δικαστής soudce, člen poroty, porotce, úřad soudcovský
 τὸ δικάζον soud
 τὸ δικαστικόν soudce, soudnictví
 δικαστικός soudní
 δίκη pokuta, právo, pře, soud, žaloba
 διοίκησις správa, správní záležitost
 δόξα mínění
 δουλεία otroctví, otročení, poddanství
 δουλεύειν otročit, být otrokem, být poddán, podrobovat se,
 žít v porobě, zotročovat
 δουλικός otrocký
 δοῦλος otrok
 δύναμις moc, pravomoc, síla
 δυναστεία vláda, vláda velmožů, vladařství
 δυναστευτικός dynastický, mocenský, vladařský, vztahující
 se na velmože
 δυναστικός dynastický

 ἔθνος kmen, národ
 εἰλωτεία, οἱ εἰλωτες heilótství, heilóti
 εἰρήνη mír
 εἰσφορὰ daň
 ἐκκλησία shromáždění lidu, sněm, sněmování
 ἐκκλησιάζειν sněmovat, konat sněmy
 ἐκκλησιαστής člen sněmu, sněmovník
 ἐκὼν s vůlí, dobrovolně, rád

REJSTRÍKY

ἐλευθερία svoboda, svobodný původ
 ἐλευθεριότης štědrost
 ἐλευθέριος štědrý, ušlechtilý, svobodný
 ἐλεύθερος svobodný
 τὸ ἐλεύθερον svoboda
 ἐλευθεροῦν vysvobodit
 ἐμπειρία, ἔμπειρος zkušenost, znalost, zkušený
 ἐμπορία dodávka, dovážení a vyvážení zboží, obchod
 τὸ ἐμπορικόν kupci
 ἔμπορος kupec, obchodník
 ἐνθουσιασμός, ἐνθουσιαστικός nadšení, entusiastický
 ἐξουσία moc, možnost, oprávnění, volnost
 οἱ ἕξωθεν cizinci
 τὸ ἐπιβατικόν námořní vojsko
 ἐπιβουλεύειν kout pikle, napadnout, ukládat, strojit úklady
 ἐπιβουλή spiknutí, úklad
 ἐπιγαμία sňatek
 ἐπεικτής ctnostný, dobrý, řádný, slušný, zdatný
 ἐπίθεσις útok, spiknutí
 ἐπιθυμία žádost
 ἐπιμέλεια, ἐπιμελεῖσθαι péče, práce, starost, úřad,
 opatření, výchova, pečovat, starat se, mít na starosti
 ἐπιμελητής dozorce
 ἐπίνειον kotviště
 ἐπίσκηψις štíhání
 ἐπιστάτης epistatés, představený
 τὸ ἐπιτίμιον trest
 ἐπιτροπεία poručnictví
 ἐπίτροπος dozorce, správce
 τὸ ἐργάζεσθαι práce
 ἐργασία cvičení, práce, výkon, zaměstnání
 ἔργον dílo, práce, úkol, výkon
 ἐστία krb
 ἑταιρία hetairia, strana, stranické sdružení
 εὐδαιμονία, εὐδαιμων blaženost, blažený, šťastný
 αἱ εὐθυναί, εὐθύνην účtování, skládání účtů, skládat účty,
 zkoumat účty
 τὸ εὐθυντικόν δικαστήριον účty ze soudní činnosti

ŘECKÉ VÝRAZY

εὐκοσμία pořádek
 εὐνομία zákonnost, zákonitý řád, zákonný řád
 εὐπορία blahobyt, bohatství, hojnost, zámožnost
 εὐπορεῖν být bohatý, být zámožný
 οἱ εὐποροὶ boháči, bohatí, zámožní
 εὐταξία pořádek, spořádanost, uspořádanost
 εὐπορία blahobyt
 ἔφηβος eféb, zařízení eféba
 ἐφορᾶν dohlížeti, dozíráti
 ἐφορεία, οἱ ἐφοροὶ eforát, eforové
 ἔχθρα nepřátelství

 οἱ ζευγῖται zeugité
 ζημία pokuta, trest
 ζημίωσις trest
 ζῆν žít
 ζωή život

 ἥβη dospělost
 ἡγεμονία nadvláda, řízení, velitelství
 ἡγεμονικός schopný vésti a řídit, vedoucí
 ὁ ἡγεμονικός vůdce
 ἡγεμών král, vůdce
 τὰ ἡδέα příjemnosti
 ἡδονή libost, požitek, příjemnost, pobavení, slast
 ἦθος ráz
 ἡλιαία shromáždění lidu
 ἡλικία mládí, stáří, věk, věkový rozdíl, věkový stupeň
 ἡσυχία klid

 θεατής divák, obecenstvo, posluchač
 θεῖος boží, božský
 θεός bůh
 θεραπεία pocta (bohům)
 θεράπων pomocník, služebník
 θεωρητικός rozjímavý, teoretický
 θεωρία provozování (hudby, divadla), sváteční poselství,
 slavnost

REJSTŘÍKY

θήρα lov
 θηρεύειν lovit
 ή θηρευτική lovectví
 θής nádeník
 θυσία oběť, obětní společenství, obětní slavnost
 τὸ θητικόν třída dělníků, dělníci

 ιδιωτεύειν být v soukromí, žít v soukromí
 ιδιώτης neodborník, obyčejný člověk, soukromník, soukromá
 osoba, kdo žije sám pro sebe
 ιερατεία bohoslužba
 ιερατικός náležející kněžím
 ιερεὺς kněz
 ιερομνήμων hieromnémón
 ιεροποιός obětník
 τὰ ιερά bohoslužby a slavnosti, svatyně
 ιερός chrámový, posvátný
 ιερωσύνη bohoslužba, kněžství
 ὁ ἱππαρχηθεὶς jenž sloužil pod velitelem jízdy
 ἱππαρχία hiparchie
 ἵππεύς jízda
 τὸ ἵππικόν jízda
 ἵππική jezdecké umění
 ἰσότης rovnost
 οἱ ἴσοι rovní
 τὸ ἴσον rovnost
 ἰσχύς moc, síla, silný vliv

 κάθαρσις očišťa
 κακουργεῖν způsobit zlo
 κακουργία zločinnost, špatnost
 οἱ κακοῦργοι zlosyni
 οἱ καλοὶ κάγαθοὶ lidé šlechtetní a ctnostní, mužové opravdu
 ctnostní, mužové dokonalí, mužové šlechtetní
 καλοκαγαθία mravní dokonalost
 καπηλεία obchod, překupnictví
 ή καπηλική kupectví, obchodování
 κάπηλος kramář

ŘECKÉ VÝRAZY

καταφρονεῖν, καταφρόνησις pohrdat, pohrdání
 κερδαίνειν chtít více, obohacovat se
 κέρδος zisk, ziskost
 κηδεία příbuzenství, svatba
 κηδεύειν provdávát
 κληρος podíl (majetku), los
 ή κοινωνία πολιτική společenství občanské, společenství
 politické
 κοινωνός společník, účastník
 κολακεία pochlebování
 κόλαξ pochlebník
 κόλασις trest
 κοσμεῖν krášlit
 κόσμος ladnost, ozdoba, řád, úprava, vkusnost
 κρίνειν rozhodovat, rozsuzovat
 τὸ κρίνειν rozsuzování, soud, soudnost, úsudek
 κρίσις dohoda, soudní rozhodování, rozsudek, rozsuzování
 κρίσις τοῦ δικαστηρίου nález soudu
 κριτής rozhodčí, soudce
 κτήμα majetek, věc
 κτήσις majetek
 οἱ κύριοι předáci, ti, kteří mají moc
 τὸ κύριον předáci, svrchovaná moc
 κώμη dědina, místo, osada

 λαμπαδαρχία pochodňové závody
 λειτουργεῖν nést břímě služby obci, příslušení služby
 αἱ λειτουργίαι náklady pro obecné dobro, úkon, veřejný
 podnik, veřejné výkony, veřejné výlohy
 οἱ λειτουργοῦντες pracující
 ληστεία loupež
 ληστρικός loupeživý
 λιμήν přístav
 λόγος řeč, úsudek
 λοχαγεῖν sloužit jako četař
 λοχαγία lochágie
 λόχος lochos
 λύσις odpustek, porušení, zrušení

REJSTŘÍKY

μάθημα nauka
 μάθησις učení, nauka, věda, znalost
 μάνθάνειν učit se
 τὸ μακάριον blaženost
 μακάριος blažený, šťastný, mající štěstí
 μακαρίως blaženě, šťastně
 μάχιμος bojovník
 μέθη opojení, pití, pít nesmíšené víno
 μελιττουργία včelařství
 μέλος melodie, píseň
 μέσος střed
 ἡ μεταβλητικὴ směna, směnné umění
 μεταβολή převrat, směna, změna
 μετάδοσις směna
 μέτοικος metoikos
 μετρία střední míra
 τὸ μετριόν míra (v mravní oblasti)
 μέτριος mírný
 μίξις směs, spojení
 οἱ μισθαροῦντες dělníci
 μισθαρνικός námezdný
 μισθός plat
 μισθοφορεῖν dostávat plat
 μισθοφόρος placený, námezdný
 μοναρχία monarchie, samovláda
 μοναρχος monarcha, samovládce
 μονοπωλία výhradní výsada
 μουσικὴ hudba

ναοφύλαξ strážce chrámu
 ναυαρχία námořní moc, nauarchie
 τὰ ναυτικά námořnictví
 τὸ ναυτικόν námořníci
 ναυτικός námořnický, námořní
 ναυτιλία lodnice
 νεωτερίζειν pomýšlet na novoty, začít s novotami, zavádět
 novoty
 νομαδικὸς βίος kočovnictví

ŘECKÉ VÝRAZY

νομεύς pastýř
 νομή, οἱ νομάδες chov dobytka, kočovníci
 νόμιμος zákonitý
 τὰ νόμιμα zákony
 νόμισμα peníze
 νομοθεσία dávání zákonů, zákonodárství
 οἱ νομοθέται zákonodárci
 νομοθετικός náležící zákonodárci
 νόμος zákon
 νομοφύλαξ strážce zákonů

ξενηλασία vyobcování cizinců
 οἱ ξενικοί cizinci
 τὸ ξενικόν cizinci, námezdní vojsko
 ὁ ξενικὸς βίος život v cizině
 ξένος cizinec

ἡ ὀβολοστατικὴ lichvářství
 ἡ οἰκεία domov
 οἱ οἰκεῖοι příbuzní
 οἰκέτης otrok
 οἰκησις bydliště, budova, dům
 οἰκία domácnost, dům
 οἰκιστής ten, kdo zakládá osadu
 οἰκοδόμημα budova, stavba
 οἰκοδόμος stavitel
 οἰκονομεῖν hospodařit, spravovat
 οἰκονομία hospodárnost, hospodářství, hospodaření, správa
 ἡ οἰκονομικὴ hospodářství
 οἰκονομικός jsoucí v domácnosti, hospodářský
 ὁ οἰκονομικός hospodář
 οἰκονόμος hospodář
 ὀλιγανθρωπία malá lidnatost, malý počet osob, nedostatek
 obyvatelstva
 ὀλιγαρχία oligarchie
 οἱ ὀλιγαρχικοί oligarchové
 ὀμιλία obcování, svazek
 οἱ ὅμοιοι rovní

REJSTŘÍKY

ὄπλισις vyzbrojení
 ὀπλιτεύων ozbrojenec
 ὀπλίτης těžkooděnc
 τὸ ὀπλιτικόν stav bojovníků, těžkooděnci, vojsko, ti, co jsou ozbrojenci
 τὰ ὄπλα zbraň
 ὄργανον nástroj
 ὄργή hněv
 ὀρφανικός sirotek
 ὀστρακίζειν ostrakismem odstraniti, vyobcovat střepinovým soudem
 οὐσία majetek
 ὄχλος dav, dostatek obyvatelstva, lid, množství

παιδεία výchova, vzdělání
 παιδευμα stránka vzdělání, učebný předmět
 παιδεύειν vychovávat, být vychováván, poskytnout výchovu, začít výchovu, být vzděláván
 παιδιά hra
 παιδίον dítě
 παιδονόμος dozorce nad dětmi, dozorce nad výchovou
 παιδοποιία plození dětí
 παιδοτριβής učitel tělocviku
 ἡ παιδοτριβική přestování tělocviku, zápasnictví
 παμβασιλεία neobmezené království
 παρεκβαίνειν přestupovat, překročit
 πάτριος obvyklý, otcovský, zděděný, dědičný
 οἱ πέλας sousedé
 πενεστεία penesti
 πένης chudobný, bez majetku
 πενία chudoba
 οἱ πεντακοσιομέδιμνοι pentakosiomedimnoi
 πενταρχία pentarchie
 οἱ περίοικοι domorodci, perioikové
 πίστις důvěra, přesvědčení, spolehlivost
 πιστός spolehlivý, těšící se důvěře, věrný
 πλεονεκτεῖν míti více, mít na úkor jiných, nabýt převahy, vynikat, vynucovat si výhody

ŘECKÉ VÝRAZY

πλεονεξία výsada, zisk, ziskost
 πλῆθος dav, lid, množství, obyvatelstvo, počet, většina
 οἱ πλησίον sousedé
 οἱ πλούσιοι boháči, bohatí, zámožní
 πλουτεῖν bohatnout, být bohat, být zámožný
 πλουτίνδην bohatství
 πλοῦτος bohatství
 πολέμαρχος polemarchos
 τὰ πολεμικά válečnictví, válka, vojenství
 ἡ πολεμική válečnictví
 τὸ πολεμικόν stav válečníků, vojáci, vojsko
 πολεμικός válečný, válečnický
 πόλεμος válka
 πόλις obec
 πολιτεία políteiá, ústava
 πολίτευμα správa, moc
 πολίτης občan
 τὰ πολιτικά občanské záležitosti
 ἡ πολιτική politické umění
 ὁ πολιτικός politik
 πολιτοφύλαξ strážce občanů
 πολυανδρωπία, πολυάνθρωπος lidnatost, velké množství lidí, lidnatý
 ὁ πορθμευτικός převozník
 πράξις podnik
 προαίρεσις libovůle, svobodné rozhodnutí, vůle, záměr
 προαιρεῖσθαι chtít
 πρόβουλος probúlos, předporadce
 προεδρία přednost
 τὸ προπαιδεύειν předběžné vzdělání
 τὸ προπολεμοῦν branné obyvatelstvo, válečníci, stav válečníků
 πρόσοδος poplatek, příjem, důchod
 προστατης ochránce, vůdce
 πρῦτανις prytan
 πωλεῖν prodat, prodávat
 ἡ ῥητορική řečnictví

REJSTŘÍKY

σαμβύκη sambyka
 σιτομέτρης dozorce na obilné míry
 σῖτος obilí
 σόφισμα chytrý úskok, vhodný prostředek
 σπουδή péče, snaha
 στασιάζειν bouřit se, pudít k odboji, působit rozbroje,
 rozněcovat rozbroje, sváříti se mezi sebou
 στάσις povstání, rozbroj, spor
 στρατηγείν být vojevůdcem
 στρατηγός stratég, vojevůdce
 οἱ στρατιῶται námezdní vojíni, námezdní vojsko
 συζευγύναι ženit a vdávat
 σύζευξις manželství, svazek
 τὸ συζῆν soužití, život družný
 συκοφαντία udavačství
 σύμβολον příspěvek, smlouva
 συμβουλή rada
 οἱ σύμβουλοι symbúlové
 συμμαχία spojení, spojení
 συνάλλαγμα smlouva, spor
 συνδυασμός obcování
 συνήγορος synégoros
 συνθήκη úmluva
 σύνοδος schůze, schůzka
 συνοικῶν spoluobytel
 συνουσία pohlavní obcování, pohlavní styk, společnost
 σύνταξις řád, třídění, uspořádání, výcvik
 συσσίτια společné jídelny, společné stolování
 σύσσιτος spolustolovník
 σχολάζειν být prost starostí, dopřát si volného času, mít
 volný čas, nerušeně se starat
 σχολαστικός kdo má volný čas
 σχολή volný čas
 σωφρονεῖν být uměřený
 σωφροσύνη uměřenost

 ταμίας pokladník, správce
 ταμεία správa pokladu

ŘECKÉ VÝRAZY

ὁ ταμειῦων spravující pokladnu
 ταξιαρχεῖν sloužit jako setník
 ταξιαρχία taxiarchie
 τάξις pravidlo, řád, uspořádání
 ταραχή zmatek
 τειχοποιός dozorce nad hradbami
 τεκνοποιία plození dětí
 τέλε(ι)ος dokonalý, vyspělý
 τέλος cíl, účel, vrchol
 οἱ τετρακόσιοι vláda čtyř set
 τέχνη umělecká dovednost, umění
 τεχνικός odborný, umělecky nadaný, umělý, vhodný pro
 odborníky
 τεχνικῶς uměle
 τεχνίτης řemeslník, umělec
 τιμᾶν konat odhad, odhadovat
 τιμή cena, čest, hodnota, pocta, uctění, úřad
 τίμημα majetkový rozdíl, odhad
 τίμησις odhad, odhadní jmění, odhadní míra
 τίμιος čestný, ctěný
 τοκισμός půjčování peněz na úroky
 τόκος úrok
 τρέφειν vychovávat, živit
 οἱ τριάκοντα třicet (tyranů)
 τριηραρχία triérarchie
 τριηρικὸς námořník válečný
 τροφή jídlo, potrava, výchova, výživa
 τρυφή přepych, rozmařilost, rozmařilý život, zhýčkanost
 τυραννεῖν býti tyranem, stávat se tyranem
 τυραννικός násilný
 τὸ τυραννικόν způsob tyranů, tyranida
 τυραννίς tyranida
 τύραννος tyran
 τύχη náhoda, nahodilé okolnosti, štěstí
 τυχηρός štěstí poskytlující

 ὑβρίζειν provinit se, utiskovat, být zpupný, stávat se
 zpupným

REJSTRÍKY

ὕβρις potupa, zrupné chování, zrupné jednání, zrupnost,
 vzrpnost
 ὑβριστής vzrpný, zrupný
 ὕλη dřevo, látka
 ὕλοτομία dřevorubectví
 ὕλωρός dozorce nad lesy
 ὑπερβολή krajnost, nadbytek, převaha, výstřednost
 ὑπεροχή nadvláda, přednost, převaha, vynikání
 ὑπηρέτης pomocník, služebník
 ὑποκείμενον podklad
 ὑπόθεσις předpoklad, rozvrh, základ, zásada

 φάλαγξ šik
 φθορά zánik
 φιδίτια fidity
 φιλία láska, přátelství
 φιλοτιμία ctižádost
 φιλότιμος ctižádostivý
 φιλοχρηματία ziskuchtivost
 οἱ φιλοχρήματοι penězomilci
 φιλονεικία řevnivost
 φόβος bázeň, strach
 φόνος vražda
 φόρος daň
 φορτηγία obchod vnitrozemský
 φορτικός hrubý, nevzdělaný
 οἱ φρονηματῖαι sebevědomí
 φρόνημα sebevědomí, ušlechtilé chování
 φρονηματίζεσθαι domýšlet se, naplňovat hrdostí, naplnit
 sebevědomí hrdostí
 φρόνησις poznání, rozumnost, rozumová schopnost
 φρουρός posádka, vojenská hlídka
 φυγὰς vyhnaneč
 φυγή vyhnanství
 φυλακή dozor, dozorce, veřejná bezpečnost, ochrana, stráž,
 osobní stráž, tělesná stráž
 φυλακτήριον strážnice
 φύλαξ dozorce, stráž, strážce

ŘECKÉ VÝRAZY

φυλαρχία fýlarchie
 φυλάττειν dávatí pozor, střežit
 φυλή fýlé, kmen
 φύσις povaha, příroda, přirozenost, přirozená vloha

 οἱ χειρνήτες rukodělníci
 τὸ χειρητικόν nádeníci
 χορηγός chorég
 χρηματίζειν projednávat
 χρηματίζεσθαι obohacovat se, obohatit se
 οἱ χρηματιζόμενοι peněžníci
 ὁ χρηματισμός výdělečné zaměstnání
 χρηματιστικός peněžitý, výdělečně činný, výdělkářský
 ἡ χρηματιστικὴ umění výdělečné, výdělečnictví
 τὸ χρηματιστικόν umění výdělečné
 χρήσις námaha, potřeba, praktická činnost, užívání
 χώρα pevnina, pole, pozemek, území, venkov

 ψευδομαρτυρία křivé svědectví
 ψεῦδος omyl
 ψήφισμα hlasování
 ψυχή duše
 οἱ ψιλοί, τὸ ψιλόν lehkooděnci

 ὠνή koupě
 τὰ ὠνια koupě, zboží
 ὠτακουστής naslouchač

ZKRATKY

Aristotelés	
<i>Ath.</i>	Ústava athénská
<i>EN</i>	Etika Níkomachova
<i>GA</i>	O rozplozování živočichů
<i>HA</i>	Zoologie
<i>Met.</i>	Metafyzika
<i>Poet.</i>	Poetika
Homéros	
<i>Il.</i>	Ílias
<i>Od.</i>	Odyseia
Platón	
<i>Leg.</i>	Zákony
<i>Men.</i>	Menón
<i>Phd.</i>	Faidón
<i>Pol.</i>	Polítikos
<i>Rep.</i>	Ústava
<i>Soph.</i>	Sofisté
<i>Symp.</i>	Symposion
<i>Tim.</i>	Tímaios
Xenofón	
<i>Cyr.</i>	O Kýrově výchování
<i>HG</i>	Řecké dějiny
<i>Mem.</i>	Vzpomínky na Sókrata

EDIČNÍ POZNÁMKA

Aristotelovu *Politiku* v překladu a s poznámkami dr. Antonína Kříže vydáváme podle prvního vydání Jana Laichtera z roku 1939. Text byl pravopisně upraven v souladu se současnou normou a stylisticky přizpůsoben dnešnímu jazykovému úzu. Obdobně jako u našich předchozích vydání jsme překlad doplnili číslováním řádků podle Bekkerova vydání; toto číslování ovšem slouží pouze k orientaci, protože překlad není doslovný. Označnický (|) vyznačuje začátek uvedené řádky. Pokud je začátek vyznačovaného řádku shodný se začátkem odstavce nebo citovaného verše, označnický neuvádíme.

K první orientaci je vedle Obsahu vhodný především oddíl Základní pojmy. V oddíle Řecké výrazy lze zjistit hlavní překlady řeckého slova, které pak zpravidla všechny obsahuje Věcný rejstřík. Proto v něm neuvádíme křížové odkazy („viz též“). Orientaci podle snadno zapamatovatelných úseků umožňuje oddíl Analogie a příklady v *Politice*.

Řecká jména a jejich odvozeniny transkribujeme podle zásad uvedených ve *Slovníku antické kultury*, Praha 1974, str. 716, označujeme tedy délky všech samohlásek.

Dvě hvězdičky (**) vyznačují na stranách 72, 182, 208, 277 přerušení textu, které Ant. Kříž nekommentuje v poznámce. Ostatní přerušení textu, která jsou zmíněna v poznámkách, vyznačujeme jako poznámky jednou hvězdičkou.

Není-li uvedeno jinak, pocházejí překlady citátů z Platóna od Františka Novotného, z Homéra od Otmara Vaňorného a *Athénské ústavy* od Josefa Pražáka.

Vydavatelé

OBSAH

POLITIKA

Úvod (Antonín Kříž)	7
---------------------	---

KNIHA PRVNÍ

Pojem, vznik, význam a složky obce. O majetku, jeho získávání i správě

1. Určení podstaty politického společenství	37
2. Metoda zkoumání. Poměr obce a jednotlivce. O sdružování lidí. Obec je útvar přirozený. Obec je dříve než jednotlivce	38
3. Složky domácnosti. Pán a otrok	42
4. Majetek a otrok. Otrok je částí majetku	43
5. Přirozený rozdíl mezi otrokem a svobodným občanem. Někteří lidé jsou od přirozenosti otroky	44
6. Námitky proti otroctví. Otroctví přirozené a zákonné. U kterých lidí není otroctví oprávněno	47
7. Ukončení výkladu o poměru mezi pánem a otrokem. Rozdíl v znalostech otroka a pána	49
8. Získávání majetku a jeho způsoby. Vydělečnictví je částí hospodářství. Přirozené vydělečnictví. Bohatství má určité meze	50

POLITIKA

9. Umění výdělečné a peněžnické. O kupectví, směně a penězích. Přirozené bohatství a peněžnictví	53
10. Poměr výdělnictví k politice a hospodářství. O lichvě a úroku	56
11. Pokyn pro výdělečnou činnost v domácnosti a obci. Části výdělnictví. Povaha jednotlivých zaměstnání. Získávání důchodu monopolem	58
12. Trojí stránka v hospodářství. Poměr vládnoucích a poddaných. Povaha vlády muže nad ženou a dětmi	60
13. Přirozené vlastnosti vládnoucích a poddaných. Čtnosti vládnoucích a poddaných. Úkol pána v přiměřené výchově otroka. Nutnost výchovy žen	61

KNIHA DRUHÁ

Kritika politických teorií předchůdců a výklad o některých proslulých ústavách

1. Předběžné poznámky ke kritice politických teorií. Platónova teorie v Ústavě	65
2. Nesprávnost Platónova úsilí o naprostou jednotnost obce zaváděním komunismu žen a dětí. Naprostá jednotnost obci neprospívá	66
3. Komunismus žen a dětí obci neprospívá, spíše škodí. Důvody proti komunismu žen a dětí	68
4. Komunismus žen a dětí ničí zvláště příbuzenskou lásku	70
5. O komunismu majetku u Platóna. Hospodářské, etické a historické důvody proti komunismu majetku. Neúplnost návrhu komunismu u Platóna	72

OBSAH

6. Kritika Platónova spisu <i>Zákony</i> . Srovnání zařízení v Platónových <i>Zákonech</i> a v <i>Ústavě</i> . Nedůslednosti v Platónových <i>Zákonech</i> . V <i>Zákonech</i> převládá prvek oligarchický	77
7. Ústava Faleova. Důležitost úpravy majetku. Nedostatečnost Faleova návrhu. Nutnost mírniti žádost po majetku	81
8. Ústava Hippodamova. Kritika Hippodamových návrhů. Řešení otázky o změně zákonů	86
9. Ústava lakedaimonská. Vady spartského zřízení. Volná kázeň žen ve Spartě. Nesrovnalost v majetku. Nedostatky v zřízení eforátu a gerusie. Volba úřadů, králové, společné stolování. Pochybená výchova ve Spartě, směřující jen k válečné zdatnosti	91
10. Ústava krétská. Výhodná poloha Kréty. Srovnání krétského zřízení s lakónským. Vláda na Krétě jest vládou velmožů	97
11. Ústava kartháginská. Její vady. Kdo má v obci vésti správu	100
12. Zřízení Solónovo v Athénách a zřízení jiných obcí řeckých. Chvála a výtky Solónovu zřízení. Zmínka o jiných zákonodárcích	103

KNIHA TŘETÍ

Výklad pojmů ústavy, obce a občana. Ústavy správné a jejich zhoršené odrůdy. Království

1. Pojem ústavy, obce a občana	106
2. Pokračování ve výkladu o pojmu občana a obce	109

POLITIKA

3. O trvání totožnosti obce. Závazky obce a změna ústavy	110
4. Ctnost člověka a občana. Rozdíl mezi ctností občana a člověka. Jak je třeba učit se vládě občanské. Ctnost občana a člověka je totožná jen v nejlepší obci	111
5. Různost občanů podle různých ústav. Občan má být prost všedních prací, které mu brání v cviku ctnosti. Cizinci a občanství v některých ústavách. Závěr úvahy o ctnosti člověka a občana	115
6. Rozdíly v ústavách. Úkol obce. Výměr ústavy. Rozdíly v ústavách se řídí účelem: správné ústavy hledí obecného prospěchu, ústavy pochybené cílí k prospěchu vladnoucích	117
7. Ústavy správné a nesprávné. Správné: království aristokracie a politeia. Nesprávné: demokracie, oligarchie a tyranida	119
8. Nesnáze při rozlišování ústav. Počet suverénů v demokraciích a oligarchiích je něčím nahodilým	120
9. Různá práva občanů v různých ústavách. Nesprávné chápání rovnosti a nerovnosti. Obec je společenství, nikoli spojenectví. Obec je společenství dokonalého života	121
10. Kdo má v obci míti svrchovanou moc	124
11. Vady v uvedených ústavách. Zákony musí být mezi a normou. V udílení práv je třeba dbáti i obecného množství. Otázka odbornictví v některých činnostech. Poměr úřadů a zákonů	126
12. Přednosti, které mají rozhodovati při obsazování úřadů	129

OBSAH

13. Udržování rovnováhy v obci. Je třeba dbáti osobní zdatnosti, ctnosti, rodu, majetku a svobody. Vládnouti mají muži vynikající ctností. Odstraňování vynikajících lidí ostrakismem	131
14. Království a jeho druhy: Království spartské, království despotické u nefeckých kmenů a aismneteia. Království řecké doby hérojské a království neobmezené, absolutistické	136
15. O královské moci. Vláda nejdokonalejšího muže jest lepší než vláda zákonů. Je-li více dokonalých mužů, má přednost aristokracie. Stručný nástin postupu zavádění ústav. Obtíže království při dědičné posloupnosti. Král má míti jen omezenou moc	138
16. Neobmezené království. Poměr vlády k zákonům. Nestejnost občanů vyžaduje vlády zákonů. Tam, kde nevystačují zákony, je lépe, aby rozhodovalo v obci více mužů než jeden	141
17. Oprávněnost různých způsobů vlády. Které obci která ústava vyhovuje. Kde jednotlivec nebo jeho rod vyniká nad ostatní ctností, je nejlepší ústavou království	144
18. Závěr úvahy o ústavách a možnost zřízení nejlepší ústavy. Ctnost muže i občana v nejlepší obci jest táž, rovněž výchova obou	146

KNIHA ČTVRTÁ

*Výklad o jednotlivých ústavách
a o moci zákonodárné, výkonné a soudní*

1. Nejlepší ústava absolutně a relativně. Poměr zákonů k ústavě. Nejlepší ústavu nelze všude zavést, proto je nutno znáti také, která ústava je za daných

POLITIKA

podmínek možná. Nutnost znalosti rozdílů v ústavách, ježto zákony se musí řídit ústavami	147
2. Rozdíly v druzích ústav. Pojednání o relativně nejlepší ústavě. Zhodnocení jednotlivých ústav a rozvrh dalšího postupu	149
3. Původ rozdílů mezi ústavami. Rozdíly se řídí rozdíly částí obce, tj. rozdíly způsobu života obyvatelstva, bohatství, rodu a ctnosti čili mravní dokonalosti a zdatnosti. Obvyklé dělení ústav na oligarchické a demokratické	151
4. Stav v obci. Druhy demokracie. Pojem demokracie a oligarchie. Pět druhů demokracie. Demagogie	152
5. Druhy oligarchie. Zdánlivé ústavy	158
6. Pokračování výkladu o druzích demokracie a oligarchie	159
7. Druhy aristokracie	161
8. Políteia. Aristokratické a demokratické políteie. Políteia jako směs oligarchie a demokracie	162
9. Zřízení políteie a rozdíly v ní. Vznik políteie výběrem nejlepších ustanovení v oligarchiích a demokraciích anebo určením středu mezi oběma. Mínění o ústavě lakónské	164
10. Tyranida. Tři její druhy	166
11. Relativně nejlepší zřízení obce. Střední stav jest zárukou trvání obce. Zákonodárci pocházející ze středních vrstev. Střed ve všem jest nejlepší, jest i měřítkem lepších a horších ústav	167

OBSAH

12. Která ústava kterým obcím prospívá. Obecně platná zásada pro všechny ústavy. Ještě o významu středních vrstev	171
13. Oligarchické a demokratické chytré úskoky pro udržení ústavy. Účast lidu ve správě obce	172
14. Tři podstatná zařízení v obci: rada, úřady, soudnictví. Účast občanů v podstatných zařízeních. Výklad o radě v demokraciích a oligarchiích	174
15. Druhy úřadů, jejich pravomoc a jejich obsazování	178
16. Soudnictví. Druhy soudů a nejlepší zařizování soudnictví	182

KNIHA PÁTÁ
*Příčiny zániku ústav a prostředky
k jejich udržování*

1. Předběžné poznámky o příčinách změn ústav. Nesprávné chapání rovnosti a nerovnosti. Dvojí způsob převratů: proti ústavě nebo jen proti vedení. Demokracie je bezpečnější než oligarchie	185
2. Všeobecný výklad o příčinách změn ústav a převratů. Hlavní příčiny rozbrojů: smýšlení, ziskuchtivost, ctižádost	188
3. O vnějších příčinách změn ústav. Příčiny převratů: zpupnost, zisťnost, pocty, převaha, strach před trestem, opovrhování, nepoměrný vzrůst jedné části; vtíravost do úřadů, nedbalost, maličkosti, kmenová různost obyvatelstva	189
4. Dokončení úvahy o příčinách ústavních změn. Rozbroje mezi předáky. Moc, závist, lest, násilí	192

POLITIKA

5. Příčiny a příklady převratů v demokraciích	195
6. Příčiny a příklady převratů v oligarchiích	197
7. Příčiny převratů v aristokraciích	201
8. Udržování ústav. Prostředky k jejich udržování	204
9. Pokračování výkladu o udržování ústav. Nutné vlastnosti správců nejvyšších úřadů	208
10. Příčiny a příklady převratů v monarchiích	211
11. Prostředky k udržování monarchií, zvláště tyranid	219
12. Krátké trvání oligarchií a tyranid. Kritika Platónova učení o převratech ústav	225

KNIHA ŠESTÁ

*Úvaha o zásadách a o udržování druhů demokracie a oligarchie.
Pojednání o úřadech v obci*

1. Předběžné poznámky o druzích demokracie	229
2. Zásady a zvláštnosti demokracie	231
3. Obtíž s provedením zásady rovnosti	233
4. Druhy demokracie podle obyvatelstva	234
5. Udržování demokracií. Počinání demagogů a počínání správné. Prostředky k udržení demokracií	238
6. Zařizování oligarchií	240

OBSAH

7. Pokyny k udržování oligarchického zřízení	241
8. O úřadech v obci	243

KNIHA SEDMÁ

Různá zařízení v nejlepší obci

1. O blaženosti jednotlivce a obce. Poměr mezi dobry vnějšími a duševními	248
2. Způsoby života. Nejvyšším účelem obce není dobývati nadvlády nad jinými obcemi. Blaženost jednotlivce a obce	251
3. O přednosti života politického a o blaženosti. Blaženost jest v činném životě. Praktický význam rozjímání (theória)	254
4. Počet občanů v nejlepší obci. Obec má býti soběstačná a přehledná	256
5. O jakosti, poloze a rozsáhlosti území. Úrodnost, tvar a poloha území obce	259
6. O spojení s mořem a o námořní moci. Výhoda spojení obce a města s mořem	260
7. O vrozených vlastnostech občanů	261
8. Nutné stavy v obci. Počet stavů se řídí úkoly obce	263
9. Účast různých stavů ve správě obce. Občané nejlepší obce a všední zaměstnání	265
10. O starobyklých zřízeních v Egyptě, na Krétě a v Itálii. Rozdělení půdy pro různé potřeby	267

POLITIKA

11. O poloze města a potřebě hradeb. Nutné zřetele při zakládání města	269
12. O poloze některých veřejných budov	271
13. Základy a požadavky řádné obce. O blaženosti, o ctnosti a o výchově k ní. Cvik v ctnosti a prostředky k němu	273
14. O výchově v nejlepší obci. Pochybená výchova ve Spartě. Výchova má býti stejná pro všechny a má směřovati k vzdělání ducha	276
15. Ctnosti obci potřebné. Přirozený postup při výchově dětí. Nutnost etických ctností k moudrosti. Nutnost tělesné péče	280
16. Manželství a plození dítek. Vhodný věk pro uzavírání manželství. Tělesný stav a věková hranice rodičů. Odkládání a výživa novorozeňat. Tresty za cizoložství	282
17. Péče o výchovu dětí. Výživa, hry a mravní čistota dětí. Rozdělení výchovy podle věkových stupňů	285

KNIHA OSMÁ

Výchova v nejlepší obci

1. Výchova má býti veřejná a společná	289
2. Různé názory o výchovném cíli. Mínění Aristotelovo	290
3. Učebně předměty a jejich cena. Vzdělání pro život ve volném čase. Význam hudby. Výchova nemá hleděti jen k užitečnosti	291
4. O pěstování tělocviku. Správné jeho pěstování	294

OBSAH

5. Výchovná cena hudby. Trojí účel pěstování hudby	295
6. Cvičení v hudbě. Rozdíly v hudebních nástrojích. Do jaké míry se má hudbě učit	300
7. Tóniny a rytmy; jejich výchovný význam. Trojí zřetel při výběru tónin	302
Poznámky (Antonín Kříž)	306

DODATKY

Základní pojmy	357
Analogie a příklady	372
Bibliografie	390

REJSTRÍKY

Jmenný rejstřík	415
Věcný rejstřík	424
Řecké výrazy	469
Zkratky	486
Ediční poznámka	487
Obsah	489

O DUŠI

1995, 1996

ETIKA NÍKOMACHOVA

1996

FYZIKA

1996

POLITIKA

1998

RÉTORIKA / POETIKA

1999

ORGANON

1999

METAFYZIKA

2000

Publikace vychází díky finanční podpoře nadace
Zlatý fond humanitní literatury

ARISTOTELÉS POLITIKA

Podle Susemihlova vydání
opraveného O. Immischem
Aristotelis Politicorum libri octo, Lipsiae 1929,
přeložil a poznámkami opatřil Antonín Kříž
Druhé vydání

Vydalo Nakladatelství Petr Rezek
K vydání připravil Pražský filosofický institut
Grafická úprava a návrh obálky
Markéta Jelenová
Vytiskly Tiskárny Vimperk, a. s., Pasovská 55
Praha 1998